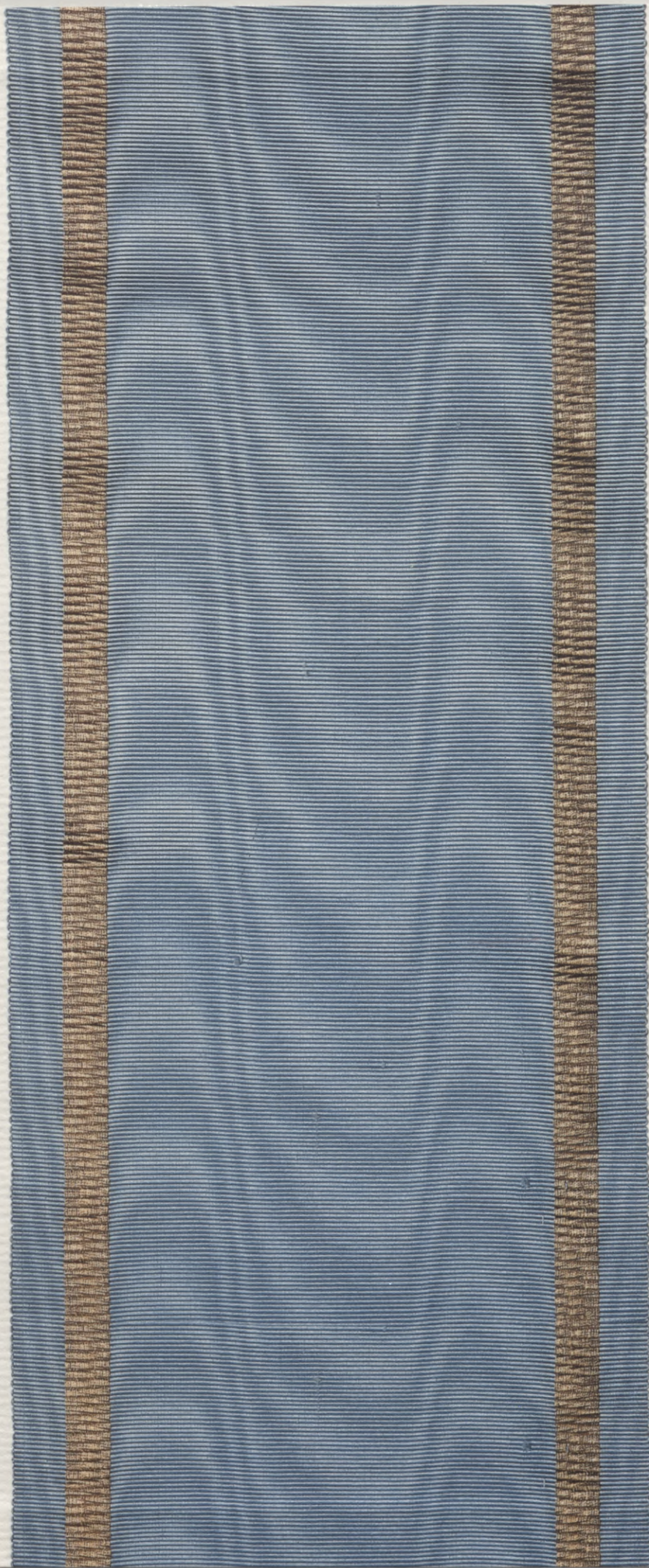

**TRIJU ZVAIGŽŅU
GAISMĀ**

ISBN 9984-9237-0-3 (1.sējums)

ISBN 9984-9237-3-8 (2.sējums)

Galvenais redaktors

Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis

OSKARS GERTS

Vadošā redaktore

AINA ROZENIECE

Kontroles redaktori:

ANDRIS SPROĢIS, LIGITA BĪBERE

Korektors: bac. philol. LIENA HENKE, AGIJA KALME. Maketētājs mag. sc. comp. RAIVIS KIVKUCĀNS

Datorgrāfiķi: UĢIS KESNERS, LIDIJA BĒRZIŅA

Datoroperatores: VIJA ŠKUTĀNE, NELDA ADAMOVIČA, DACE BEINAROVIČA, INGA BĒRZIŅA, GUNA ELKSNE, TERĒZE LAZDĀNE, SANDRA LUDŽĪTE, ALEKSANDRA NIEDRA, INĀRA VOLKOVA

Izdevējs — LATVIJAS VĒSTNESIS

Izdevuma direktore VIKTORIJA GAILE

Projekta realizētājs — RHINO DESIGN

Projekta vadītājs JĀNIS SKUJENIEKS. Mākslinieces: INTA SARKANE, ŽANETE ZARIŅA

Iespiests apgādā "Jāņa sēta". Iesiets akciju sabiedrībā "Paraugtipogrāfija"

© "Latvijas Vēstnesis" (teksts), 1998.

© "Latvijas Vēstnesis", 1998. © "Rhino Design", 1998. Materiālu pārpublicēšanai nepieciešama atsauce uz izdevumu.

98-6
L 31

L
34

TRIJU ZVAIGŽŅU GAISMĀ

OTRĀ GRĀMATA
PIRMAIS KOPOJUMS
1994 – 1998

LATVIJAS VESTNESIS
RĪGA, 1998

~~98-25354~~ picl.
0303064216

SATURA

Šai otrajai grāmatai pasaulē izejot	6
Triju Zvaigžņu ordenis un Triju Zvaigžņu ordeņa goda zīme savās šķirās un pakāpēs (krāsu loksne)	7
Atjaunotais Triju Zvaigžņu ordenis	17
Likums par Triju Zvaigžņu ordeni (1994. gada 25. oktobri)	19
Noteikumi par apbalvošanu ar Triju Zvaigžņu ordeni (1994. gada 31. oktobri)	20
Valsts prezidents par Triju Zvaigžņu ordeni (1994. gada 11. oktobra informācija)	21
Valsts prezidenta Kancelejas vadītājs par Triju Zvaigžņu ordeni (1994. gada 25. oktobra informācija)	22
Triju Zvaigžņu ordeņa dome	23
Ordeņa saņēmējiem	24
Ordeņa domes priekšsēdētājs, Valsts prezidents Guntis Ulmanis (1996. gada 2. maija uzruna, ordeni pasniedzot)	24
Ordeņa domes priekšsēdētājs, Valsts prezidents Guntis Ulmanis (1997. gada 2. maija uzruna, ordeni pasniedzot)	25
Ordeņa kaleji	26
Ordeņa lielvirsnieki	29
Ivars Godmanis	31
Anatolijs Gorbunovs	34
Jānis Stradiņš	38
Imants Ziedonis	42
Ordeņa komandieri	44
Raimonds Bitenieks	46
Sandra Kalniete	51
Teodors Ķīrsis	53
Anna Ludiņa	55
Radegasts Paroleks	58
Raimonds Pauls	59
Jānis Peters	62
Velta Ruķe-Draviņa	66
Anna Žigure	71
Ordeņa virsnieki	75
Klauss fon Aderkass	77
Rigors Baraduļins	79
Johanness Baumanis	81
Aivars Beimanis	83
Eduards Berklavs	87
Jānis Rihards Bērugs	92
Boriss Berziņš	95
Gunārs Bibers	97
Gunārs Birkerts	99
Miervaldis Birze	103
Ilmārs Blumbergs	110
Terēze Broka	112
Polikarps Čerņavskis	114
Jānis Dumiņš	116

Edgars Dunsdorfs	118	Haralds Mednis	187
Andrejs Eglitis	121	Anastasija Neretniece	190
Jānis Graudonis	127	Pēteris Pētersons	193
Irma Grebзде	131	Gunārs Preinbergs	197
Uldis Ģermanis	135	Gunārs Priede	200
Rike Marianne Helmsa	139	Elza Radziņa	203
Gunars Anatolijs Janovskis	142	Indulis Ranka	206
Alfrēds Jaunušans	146	Elza Rudenāja	209
Tenu Karma	148	Ingrīda Saulīte	212
Raimonds Karnītis	152	Kārlis Sebris	214
Konstantīns Karulis	155	Vera Singajevska	218
Kristaps Kegī (Keggi)	158	Nikolajs Skuja	221
Jānis Klīdzējs	162	Knuts Skujenieks	223
Visvaldis Klīve	165	Džemma Skulme	226
Imants Lancmanis	167	Jānis Slaidiņš	229
Ilmārs Lazovskis	169	Velta Toma	232
Hugo Legzdīņš	172	Leonīds Tomašickis	236
Imants Liepiņš	176	Melānija Vanaga	238
Ruta Marjaša	179	Aleksandrs Zālītis	240
Broņislava Martuževa	183	Vilnis Zariņš	244
Ordeņa kavalieri			248
Valdemārs Ancītis	250	Pauls Kvelde	296
Vaidelotis Apsītis	253	Adina Ķirškalne	298
Auseklis Baušķenieks	256	Irma Laiva	300
Andrejs Berkmanis	259	Harijs Liepiņš	302
Uldis Berziņš	261	Aleksandrs Lingarts	305
Jānis Cibuļskis	264	Ilga Madre	308
Arturs Cipulis	266	Jānis Mencis	311
Austra Eichmane	268	Viktors Orehovs	314
Jānis Elksnis	270	Liāna Ose	316
Guntis Eniņš	273	Eduards Pāvuls	318
Ērika Ferda	275	Antons Rancāns	321
Ieva Graufelde	279	Anta Rudzīte	324
Jānis Gustsons	281	Visvaldis Skujiņš	327
Edgars Hausmanis	283	Jānis Strazdiņš	330
Zigfrīds Kalniņš	285	Džems Sūngailis	333
Jānis Talivaldis Karkliņš	289	Pēteris Ušpelis	335
Marina Kosteņecka	291	Jēte Užāne	337
Jānis Krūmāls	293	Saulcerīte Viese	340
Publikāciju veidotāji un organizētāji			343
Ar Triju Zvaigžņu ordeni apbalvotie, apbalvošanas secība (1994. gada 7. novembris — 1998. gada 22. jūlijs)			345
Ar Triju Zvaigžņu ordeņa goda zīmi apbalvotie, apbalvošanas secība (1996. gada 30. oktobris — 1998. gada 22. jūlijs)			361
Ar Triju Zvaigžņu ordeni un ar Triju Zvaigžņu ordeņa goda zīmi apbalvotie, alfabētiskā secībā (1994. gada 7. novembris — 1998. gada 22. jūlijs)			369

*P*irms gada 1997. gada rudenī "Latvijas Vēstneša" apgādā iznāca lielizdevuma "Triju Zvaigžņu gaismā" pirmais sējums. Tā ir grāmata par Triju Zvaigžņu ordeņa tapšanu, vēsturi un cilvēkiem, kas saņēmuši šo augstāko Latvijas valsts apbalvojumu līdz 1940. gada maijam.

Tagad Jūsu priekšā nākamais sējums — par atjaunoto ordeni un apbalvotajiem. Jo, atdzimstot neatkarīgajai Latvijas Republikai, 1994. gada 25. oktobrī tika atjaunots arī Triju Zvaigžņu ordenis.

"Ir citas debesis bez tām, ko redzam katru dienu, kurām šīs ir tikai gaišs simbols. Tās ir tautas garīgās debesis. Jo augstākas tās un spožākas, jo cildenāka un gaišāka viņas dzīve." Tā Latvijas valsts augšanas gados rakstīja Triju Zvaigžņu ordeņa komandieris Kārlis Skalbe.

Par zvaigznēm pie šīm augstajām debesīm — par cilvēkiem, kas darijuši cildenāku un gaišāku Latvijas tautas dzīvi, stāsta grāmata, ko sagatavojis "Latvijas Vēstnesis" mūsu valsts dibināšanas 80. gadskārtas priekšvakarā. Līdzās apbalvoto sarakstiem (kas apbalvoti laikā no 1994. gada 7. novembra līdz 1998. gada 22. jūlijam) nu ir arī ieskats šo cilvēku dzīvē, mūža gājumā, darbos un domās. Bet vienlaikus — arī mūsu valsts, mūsu tautas un mūsu gadsimta samezglotajā un pretrunu pilnajā vēsturē.

Tajā pašā laikā redakcijā krājas materiāli par citiem Triju Zvaigžņu ordeni uzņemtajiem. Arī par ārvalstu pilsoņiem.

Jo dzīve un vēsture jau nebeidzas. Mūsu tautas un mūsu valsts dzīve un vēsture.

"Latvijas Vēstnesis"

1. att. Lielkrusta komandiera krusts un zvaigzne (dabiskā lieluma)
CVVM 167879: 1-2

2. att. Lielkrusta komandiera krusts un ķēde
Valsts Ermitāžas (Sanktpēterburga) Numismatikas nodaļas īpašums

3. att. Lielkrusta komandiera krusts, zvaigzne un liela lente
Latvijas Vēstures muzeja īpašums CVVM 167879: 1-2

4. att. Lielvirsnieka krusts ar lenti un zvaigzni (dabiskā lieluma)
CVVM 161146: 1-2

5. att. Komandiera krusts ar lenti (dabiska lieluma)
CVVM 165437: 1-2

6. att. *Virsnieka un kavaliera krusti ar lentēm (dabiskā lielumā)*
CVVM 171794: 1; CVVM 203665

Virsnieka krusts aversa

Kavaliera krusts aversa

Krusts reversa

**7. att. Ordeņa miniatūras un lenšu atgriezumī
(dabiskā lielumā)**

Miniatūra, nēsājama pie civilterpa
CVVM 1203415

*Miniatūra, nēsājama civilterpa
atloka pogcaurumā*
Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja īpašums
VRVM 66823

*Piespraude, nēsājama civilterpa
atloka pogcaurumā*
CVVM 171794: 2

Virsnieka lentes atgriezumī militārpersonām
VRVM 140113₂

*Kavaliera piespraude, nēsājama civilterpa
pogcaurumā*
VRVM 80284

Goda zīmes lentes atgriezumī militārpersonām
VRVM 140113₃

8. att. Goda zīmes trīs pakāpes (dabiskā lielumā)
CVVM 203702, 93460, 204703

I pakāpe aversā, zeltīta

II pakāpe aversā, sudraba

III pakāpe aversā, bronzas

II pakāpe reversā, sudraba

9. att. Makslinieka Gustava Šķiltera Triju Zvaigžņu ordeņa
domes zīmoga un ordeņa zīmju zīmējumi
LVVA 1303. fonds, 2. apraksts, 112. lieta, 2. lp.

**ATJAUNOTAIS
TRIJU ZVAIGŽŅU ORDENIS**

**Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA**

98.25.354

ATIAI NOTIAIS
TRID NALICXVO ORDINIS

Likums

Saeima ir pieņēmusi
un Valsts prezidents izsludina
šādu likumu:

Par Triju Zvaigžņu ordeni

1. pants. Atjaunot Triju Zvaigžņu ordeni, kas nodibināts 1924. gadā par piemiņu Latvijas valsts tapšanai. Ordeņa devīze — "Per aspera ad astra".

2. pants. (1) Triju Zvaigžņu ordeni piešķir par nopelniem Tēvijas labā.

(2) Nopelni Tēvijas labā, par kuriem Triju Zvaigžņu ordeni piešķir, var izpausties valsts, pašvaldību, sabiedriskajā, kultūras un saimnieciskajā darbā. Ar ordeni var apbalvot arī obligātā dienesta karavīrus un citu valstu pilsoņus. Par nopelni uzskatāma ilgstoša, priekšzīmīga un panākumiem bagāta darbība, kā arī atsevišķi izcili darbi Latvijas neatkarības atjaunošanas periodā vai valsts tālākas nostiprināšanas un veidošanas laikā.

3. pants. (1) Triju Zvaigžņu ordenim ir piecas šķiras.

(2) Persona, kura apbalvota ar I šķiras ordeni, tiek saukta par lielkrusta komandieri.

(3) Persona, kura apbalvota ar II šķiras ordeni, tiek saukta par lielvirsnieku.

(4) Persona, kura apbalvota ar III šķiras ordeni, tiek saukta par komandieri.

(5) Persona, kura apbalvota ar IV šķiras ordeni, tiek saukta par virsnieku.

(6) Persona, kura apbalvota ar V šķiras ordeni, tiek saukta par kavalieri.

(7) Ir arī Triju Zvaigžņu ordeņa I, II un III pakāpes goda zīme. Kā ipašu balvu lielkrusta komandierim var piešķirt ordeņa ķēdi.

4. pants. (1) Triju Zvaigžņu ordenis ir baltas emaljas krusts zeltītā aplokojumā. Krusta aversa centrā atrodas zilās emaljas medaljona stilizēta zeltītā aplokojumā. Medaljona vidū — trīs zvaigznes. Krusta reversa centrā ir zeltīts medaljons ar devīzi "Per aspera ad astra" aplokojumā un ierakstu medaljonā "Latvijas Republika — 1918. g. 18. novembris".

(2) I šķiras ordenis — liela zvaigzne ir piecstūru zvaigzne sudrabā. Attalums no zvaigznes viduspunkta līdz stūrim — 44 mm. Zvaigznes viduspunkta zilās emaljas medaljona zeltītā aplokojumā. Medaljona vidū trīs zvaigznes. Aplokojumā uzraksts "Par Tēviju".

(3) II šķiras ordenis — maza zvaigzne ir tāda paša veida kā liela zvaigzne, bet attalums no zvaigznes viduspunkta līdz stūrim — 41 mm.

(4) Ordeņa krusta diametrs ir 40 mm kavalieriem un virsniekiem, 49 mm — komandieriem.

(5) Ordeņa ķēde sastāv no 10 zeltītiem posmiem ar tajos pārmijus iekaltu ordeņa medaljonu, lauvas un greifa attēlu un ugunskrustu.

(6) Ordeņa lente: gaišzila, zeltītam svitrām abpusīgi ielokota.

5. pants. Kavalieri nēsā ordeņa krustu 32 mm plata lentē, bez rozetes, krūšu kreisajā pusē.

6. pants. Virsnieki nēsā ordeņa krustu 32 mm plata lentē, ar rozeti, krūšu kreisajā pusē.

7. pants. Komandieri nēsā ordeņa krustu 52 mm plata lentē ap kaklu.

8. pants. Lielvirsnieki nēsā ordeņa krustu tāpat kā komandieri un mazo zvaigzni krūšu labajā pusē.

9. pants. Lielkrusta komandieri nēsā pār labo plecu 110 mm platu lenti, kuras galu savienojumā piestiprināts 54 mm ordeņa krusts, vai ap kaklu ķēdi ar šo krustu un lielo zvaigzni krūšu kreisajā pusē.

10. pants. (1) Triju Zvaigžņu ordeņa goda zīme ir apaļš vairogs 30 mm diametrā, kura aversā reljefi izcelts Triju Zvaigžņu ordeņa krusta attēls, bet reversā ir uzraksts "Par Tēviju" un zem tā liesmaina sirds. Vairogs aplokots ar ozola vainagu. I pakāpes zīme — zelta, II pakāpes — sudraba un III pakāpes — bronzas.

(2) Goda zīmes piešķiršanas pamats un kārtība ir tāda pati kā ordeņa piešķiršanas pamats un kārtība saskaņā ar šo likumu un Ordeņa domes noteikumiem.

11. pants. Ordeņa goda zīmi nēsā virs trijstūra veida salocītais ordeņa lentes krūšu kreisajā pusē.

12. pants. (1) Pēc apbalvošanas ar augstākas šķiras ordeni zemākas šķiras ordeni vairs nenēsā.

(2) Ordeņa piešķiršana personai nerada nekādas priekšrocības.

13. pants. Triju Zvaigžņu ordeni piešķir Ordeņa dome. Ordeņa domes lēmumi publicējami laikrakstā "Latvijas Vestnesis".

Ja apbalvota persona mirusi starplaikā no apbalvošanas lēmuma pieņemšanas līdz apbalvojuma pasniegšanas dienai, tad ordeni un diplomu saņem apbalvotā tuvākie piederīgie.

5. Ordeņus nenumurē, bet katru apbalvoto personu ieraksta attiecīgās ordeņa šķiras sarakstā ar kārtas numuru, kas tiek ierakstīts Triju Zvaigžņu ordeņa diplomā. Par sarakstiem atbild Ordeņa domes sekretārs.

6. Ordeni nesā tikai svētkos un svinīgos gadījumos, bet ikdienā atļauts nēsāt ordeņa mazo nozīmi atbilstoši attiecīgajai ordeņa šķirai.

7. Apbalvošanas ierosinājumi iesniedzami Ordeņa domei valsts valodā. Ierosinājumā par apbalvojuma pretendentu jābūt šādam ziņām:

- 1) vārds, uzvārds, dzimšanas gads un amats vai nodarbošanās;
- 2) dzīves apraksts;
- 3) nopelni apraksts, par kuriem lūdz apbalvot.

Ja ierosinājuma iesniedzējs ir individuāla persona, tai jāsniedz par sevi šādas ziņas:

- 1) vārds, uzvārds un nodarbošanās;
- 2) pilna adrese.

Piezīme. Ordeņa dome neizskata ierosinājumus, kuru autori lūdz apbalvot pats sevi.

8. Ordeņa domes sēdes sasauc Ordeņa domes priekšsēdētājs.

9. Sēde var notikt, ja tajā piedalās vismaz pieci Ordeņa domes locekļi.

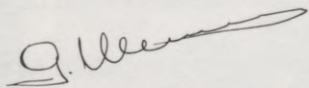
10. Ordeņa domes sēdes ir slēgtas, un debates nav izpaužamas.

11. Lēmumus par apbalvošanu pieņem balsojot. Ja balsis dalās līdzīgi, jautājums atliekams uz nākamo sēdi. Ja atkārtota izskatīšana balsis atkal dalās līdzīgi, ierosinājums uzskatāms par noraidītu, tomēr kandidātu var izvirzīt apbalvošanai ar zemākas šķiras ordeni vai pēc gada atjaunot sakotnējo ierosinājumu.

Balsošana ir atklāta, bet, ja kads no klātesošajiem Ordeņa domes locekļiem to pieprasa, — aizklāta.

12. Ordeņa domes sēdes protokolē Ordeņa domes sekretārs. Protokolā tiek fikseta sēde izskatītā darba kārtība, pieņemtie lēmumi un balsošanas rezultāti. Protokolu paraksta Ordeņa domes priekšsēdētājs un sekretārs.

13. Ordeņa domes lēmumi publicējami laikrakstā "Latvijas Vestnesis".

Valsts prezidents *G. Ulmanis*
Rīgā 1994. gada 31. oktobrī

Informācija Par Triju Zvaigžņu ordeni

Pirms došanās uz ANO es likumdošanas iniciatīvas kārtībā iesniedzu parlamentam priekšlikumu par Triju Zvaigžņu ordeņa kā valsts apbalvojuma atjaunošanu. Esmu parliecināts, ka ir pienācis laiks jau 18. novembrī pasniegt pirmos apbalvojumus cilvēkiem, kas to būtu pelnījuši. Kuri tad būs tie, kas to pelnījuši? Pēc 1924. gada dokumentiem mēs iepazīsimies ar brīvvalsts laika kārtību šī ordeņa piešķiršanā. Ir piecas ordeņa pakāpes ar dažādiem noteikumiem to piešķiršanā, ir arī goda zīmes un lentas. Šo varētu uzskatīt par ļoti bagātīgu apbalvojumu. To piešķir par nopelniem Tēvijas labā. Tas dod daudzveidīgas iespējas apbalvot dažādus cilvēkus par viņu nopelniem Tēvijas labā.

Es būtu ļoti gandarīts, ja parlaments pieņemtu pozitīvu lēmumu. Es aicinātu to pieņemt steidzama kārtā, lai mēs līdz 18. novembrim paspētu izgatavot ordeņa materiālo pusi: pašus ordeņus un lentes, atzinības rakstus un citus dokumentus, lai mēs arī Kancelejā varētu izstrādāt attiecīgās dokumentācijas vešanas kārtību un 18. novembrī kādai cilvēku grupai piešķirt šos ordeņus. Atbilstoši noteikumiem šos apbalvojumus piešķir Ordeņa dome piecu cilvēku sastāvā, kurā ietilpst trīs Saeimas deputāti, Ministru prezidents un Valsts prezidents. Ordeņa lietas vada Ordeņa dome. Lietvedību karto Valsts prezidenta Kanceleja. Prezidentam atbilstoši šim dokumentam ir jāveda šīs domes darbs. Ieteikšanu apbalvošanai noteiks likums un likumā paredzētā kārtība, kas tiks apspriesta parlamentā. Dokumenta teikts, ka ieteikt apbalvošanai var Ministru prezidents un Valsts prezidents, ministri un Ordeņa domes locekļi. Es domāju, ka veidošu saikni ar lielāko daļu partiju, vispirms ar Tautas fronti, kas varētu pateikt, kādi cilvēki un kādā laikā ir strādājuši, lai šos cilvēkus varētu apbalvot ar ordeni par nopelniem Tēvijas labā.

Es domāju, ka parlamentam būtu lietderīgi mazliet atšifret šo jēdzienu — Tēvijas laba. Nopelni var būt tautsaimnieciskā un politiskā darbība, izglītības un kultūras laukā, jebkura darbība, kas dod reālu labumu valstij un tautai. Es būtu gandarīts, ja mēs 18. novembrī varētu piešķirt šo ordeni 20 līdz 25 cilvēkiem. Es uzskatu, ka šo ordeni vajadzētu piešķirt cilvēkiem, kas zaudējuši savu dzīvību Tēvijas laba šajos piecos gados, miruši vai gājuši bojā, nesagaidot šo dienu, bet ir devuši lielu ieguldījumu Latvijas atjaunošanas labā. Otrā grupa varētu būt cilvēki, kas aktīvi piedalījušies Latvijas Atmodas laikā. Šodien mēs neesam gatavi izsvērt visus nopelnus tautsaimniecības labā, ekonomikas un ārpolitikas veidošanā, bet es domāju, ka mums ir jāpasaka paldies tiem cilvēkiem, kas deviņdesmito gadu sākumā ie-

Par Triju Zvaigžņu ordeni

guldija milzīgu darbu un entuziasmu, neprasot nekadu samaksu un nezinot, kāda būs mūsu valsts un viņu pašu nākotne. Iet laiks, šie cilvēki daudz ko zaudē, kļūst vecāki, vienam otram varbūt ir nolaidušas rokas. Es domāju, ka šāda apbalvojuma ieviešana varētu pacelt entuziasmu, atbildības sajūtu un cilvēku drosmi, jo ne jau tikai materiālas vērtības ir būtiskākas. Morālais atbalsts cilvēkiem šobrīd ir vajadzīgs visvairāk. Tā ir mana pamattēze, izvirzot parlamentā priekšlikumu atjaunot šo ordeni. Es gribētu atzīmēt vienu ļoti būtisku atšķirību no ordeņiem, kas ir saņemti citreiz. Šis ordenis nedod tiesības ne uz kādām privilēģijām, tas ir morālas dabas apbalvojums. Man tas liekas ļoti svarīgi. Mēs esam analīzējuši, kādi ordeņi tika piešķirti Latvijas laikā. Pašlaik es neesmu gatavs izvirzīt apstiprināšanai vēl kādu citu ordeni, bet domāju, ka pēc kāda laika mums būs vajadzīgi vēl citi apbalvojumi par konkrētu darbu, dzimtenes mīlestību un tamlīdzīgi, lai mēs varētu apbalvot ne tikai liela darba darītājus, bet arī maza darba darītājus. Es nedomāju, ka ar šo ordeni vismaz tuvākajā laikā varētu apbalvot cilvēkus augstos amatos. Es būšu pret, ja ieteiks izvirzīt kādu ministru. Vispirms jāapbalvo cilvēki, kas bijuši aktīvi Atmodas laikā un ieguldījuši savu darbu.

Ordeņu daudzums un pasniegšanas biežums būs atkarīgs no kandidātu daudzuma un no partiju, organizāciju, deputātu un Ordeņa domes vēlmēm un iespējām. Vai mēs to darīsim vienreiz gadā — 18.novembri, vai būs sabiedrības aicinājums pasniegt to divreiz gadā, vai mēs to darīsim, kad tiks atspoguļota kāda gadadiena, jubileja. Es domāju, ka varētu piešķirt Ēvaldam Valteram. Tas varētu būt mans priekšlikums. Varētu Gunāram Atram, Jurim Podniekam. Vajadzētu atcerēties 1989., 1990. un 1991.gadu — Atmodas sakumu.

Aicinu visus padomāt par mieru, objektivitāti, pietāti, nenovīdību, laipnību, labvēlību, jo šādu apbalvojumu pasniegšana saistīta ar milzīgam kaudzēm runu un arī tenku. Uzskatu, ka ir pienācis brīdis, kad cilvēki ir morāli jāatbalsta. Es centīšos panākt, lai apbalvojuma piešķiršana notiktu labvēlīgā gaisotnē, ar izpratni. Ierobežojumu kandidātu izvirzīšanai nebūs. Būs grupa vai nodaļa, kas nodarbosies ar šīm lietām, tiks paziņoti tālruņa numuri, un varēs sūtīt pieteikumus.

Es gribētu, lai Latvija būtu valsts ar solidu apbalvojumu skaitu. Es neesmu iecerējis lielu daudzumu ordeņu un medaļu. Es esmu izteicis priekšlikumu par vienu ordeni, un diez vai tuvākajā laikā būs kāds cits priekšlikums.

Valsts prezidents Guntis Ulmanis
1994.gada 11.oktobri

Šā gada septembrī Valsts prezidents, izmantojot likuma ierosināšanas tiesības, nosūtīja Saeimai izskatīšanai likumprojektu "Par Triju Zvaigžņu ordeni", kurā ierosināja atjaunot Triju Zvaigžņu ordeni, kas nodibināts 1924.gadā par piemiņu Latvijas valsts tapšanai. Likumprojekta bija saglabātas 1924.gada likuma nostādnes, protams, ņemot vērā grozījumus, kas šajā likumā tika izdarīti vēlāk (1925. un 1928.gadā).

1994.gada 20.oktobrī Saeima pieņēma likumu "Par Triju Zvaigžņu ordeni".

Triju Zvaigžņu ordenis ir morāla rakstura balva, un tā piešķiršana nerada apbalvotajai personai nekādas priekšrocības.

Visas ar ordeni saistītās lietas kārtos Ordeņa dome, kuras sastāvā saskaņā ar likumu ir Valsts prezidents (Ordeņa domes priekšsēdētājs), Ministru prezidents un piecas Valsts prezidenta uzaicinātas personas. Uzaicināto personu vārdi tiks nosaukti jau tuvākajās dienās.

Ierosinājumus par apbalvošanu Ordeņa domei varēs iesniegt jebkura persona. Ierosinājumu iesniegšanas kārtību noteiks Ordeņa dome Noteikumos par apbalvošanu ar Triju Zvaigžņu ordeni. Apbalvošanas ierosinājuma forma tiks publicēta.

Triju Zvaigžņu ordenim ir piecas šķiras, tādēļ, izskatot ierosinājumus, Ordeņa dome noteiks arī ordeņa šķiru, ievērojot pretendenta darbību un personiskos nopelnus. Uzskatīt apbalvošanu ar atjaunoto ordeni, paredzēts pasniegt IV un V šķiras Triju Zvaigžņu ordeņus.

Triju Zvaigžņu ordeņa domes lēmumus publicēs oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", un ar tiem varēs iepazīties visi interesenti.

Ņemot vērā to, ka Triju Zvaigžņu ordeni tradicionāli pasniedza valsts proklamēšanas svētkos — 18.novembri, arī pēc ordeņa atjaunošanas šo tradīciju būtu vēlams saglabāt. Līdz svētkiem nav atlicis sevišķi daudz laika, tādēļ jau pirms Ordeņa domes pilnīgas izveidošanas vajadzētu padomāt par personām, kas valsts svētkos būtu cienīgas saņemt augsto valsts apbalvojumu, un sūtīt apbalvošanas ierosinājumus Valsts prezidenta Kanceleijai, kas kārtos Ordeņa domes lietvedību.

Apbalvošanas ierosinājuma jāuzrāda apbalvošanai ieteiktas personas vārds un uzvārds, amats vai nodarbošanās, dzīves apraksts un vispusīgi jāatspoguļo nopelni, par kuriem lūdz apbalvot. Visus ierosinājumus, kuros būs ietvertas nepieciešamas ziņas, reģistrēs Valsts prezidenta Kanceleja un izskatīs Ordeņa domes sēdē.

Valsts prezidenta Kancelejas vadītājs Ivars Millers
1994.gada 25.oktobri

Triju Zvaigžņu ordeņa dome

No 1994. gada 25. oktobra līdz 1995. gada 26. septembrim:

Valsts prezidents Guntis Ulmanis
Ministru prezidents Māris Gailis
Sandra Kalniete
Anda Lice
Pauls Putniņš
Einārs Repše
Janis Stradiņš

No 1995. gada 26. septembra līdz 1995. gada 21. decembrim:

Valsts prezidents Guntis Ulmanis
Ministru prezidents Māris Gailis
Ilmārs Lazovskis
Anda Lice
Pauls Putniņš
Einārs Repše
Juris Rubenis

No 1995. gada 21. decembra līdz 1997. gada 7. augustam:

Valsts prezidents Guntis Ulmanis
Ministru prezidents Andris Šķele
Ilmārs Lazovskis
Anda Lice
Pauls Putniņš
Einārs Repše
Juris Rubenis

No 1997. gada 7. augusta līdz 1998. gada 22. jūlijam:

Valsts prezidents Guntis Ulmanis
Ministru prezidents Guntars Krasts
Ilmārs Lazovskis
Anda Lice
Pauls Putniņš
Einārs Repše
Juris Rubenis

Guntis Ulmanis

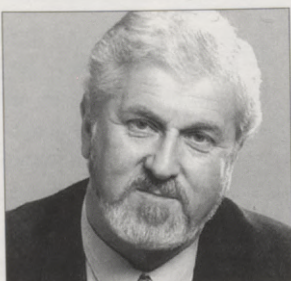
Māris Gailis

Sandra Kalniete

Anda Lice

Pauls Putniņš

Einārs Repše

Janis Stradiņš

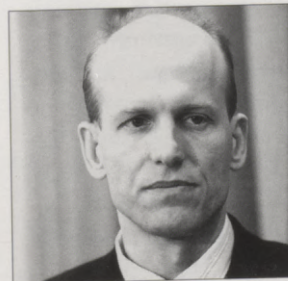
Ilmārs Lazovskis

Juris Rubenis

Andris Šķele

Guntars Krasts

Domes sekretāre Aija Blūmane

Ordeņa saņēmējiem

Augsti godatie Triju Zvaigžņu ordeņa saņēmēji!
Augsti godatie klātesošie!

Savas kundzes un savā vārda es gribētu sirsnīgi sveikt visus, kas šodien šeit ieradusies. Gan tos, kuri atnākuši, lai saņemtu šo augsto apbalvojumu, gan tos, kas ar savu klātbūtni apliecina, ka esam izdarijuši pareizu izvēli. Man personīgi šī ordeņa pasniegšana vienmēr izraisa dziļu savilņojumu, katru reizi šajā telpā es redzu jaunas sejas, un tad es skatos, cik bagāta ir mūsu zeme, cik daudz mums spējīgu, apņēmīgu cilvēku.

Un nav kauns atskatīties pagātnē, atskatīties uz 1938. gadu, kad par godu valsts jubilejas reizei tika uzcelta šī zāle. Toreiz šajā zālē pulcējās 1938 viesi. Kad man jautā, cik daudz aicināsim apsveiceju un ciemiņu, es saku, lai nāk, cik vien var un ikviens, kas vēlas, jo šī zāle ar laiku ir jāredz visiem, jāizjūt tās gaisotne. Es esmu pārliecināts, ka Latvijai pienāks kāda liela jubilejas reize un šajā zālē pulcēsies 1998 viesi.

Un tā būs kartējā Latvijas cilvēku un Latvijas valsts apliecināšanas reize. Mēs neesam stipri ar saviem ieročiem, mēs nevaram lepoties ar lielu armiju, mums daudz kā vēl trūkst, bet mums ir stipri un apņēmīgi cilvēki ar savu garīgo spēku, ar savu intelektuālo potenciālu, ar savu dvēseli, ar savu gudrību, ar savu darba mīlestību.

Šajā reizē es negribētu runāt par globālam problemām, par Eiropas Savienību, par attiecībām ar citām valstīm. Man šķiet, ka šīs tradīcijas, ko mēs veidojam, aicinot šeit cilvēkus, lai viņiem pateiktos, ir pārvērtušas par labām, ģimeniskām, sirsnīgām tikšanās reizēm. Es gribētu akcentēt domu, par ko mēs runājam Ordeņa domes sēdē, lemjot par šo augsto valsts apbalvojumu. Ir jau viegli piešķirt ordeni cilvēkiem, kuriem ir tālu redzams garīgs mirdzums, kuri ar savām domām un darbu ir mirdzejuši visu mūžu un par kuriem nav nekad šaubu.

Taču es domāju, ka mums arvien vairāk ir jāielūkojas tajos cilvēkos, kuri ārēji varbūt nav sevi apliecinājuši, bet kuri iekšēji ir mūsu valsts patiesais, lielākais spēks. Ir bijuši daudzi ordeņa kandidāti, par kuriem mēs cits citam jautājam: ko viņš tādu ir paveicis? Bet tad, kad mēs uzzinājam, tad mēs sapratām, ko, piemēram, nozīmē Aleksejam Apinim visu mūžu strādāt grāmatu izdevniecībā, valodniecībā, ko nozīmē nekad mūža neatteikties no saviem principiem, kaut arī tā laika cenzūra bija nežēlīga. Šodien sastopamies šeit ar mūsu izcilo sporta darbinieku Raimonu Karniti. Un domājam par to, ko nozīmē tas, ka Tramvaju un trolejbusu tresta basketbo-

listes no Latvijas, par kuru neviens pasaulē neko daudz nezināja, astoņpadsmit reizes izcīnīja Eiropas kausu un iekļuva Ginesa rekordu grāmatā, ko nozīmē visam šim laikam lepni iznest cauri latvisko, Latvijas komandu un tās godu, pašapziņu un lepnumu. Mēs ar lepnumu atzīmējam arī mūsu teologus, mūsu aktierus, mūsu valodniekus, mūsu zinātniekus.

Gribētu mazliet vairāk pakavēties pie pavisam jauna aspekta, ar kuru sastapāmies šodien, cildinot mūsu tautsaimniekus. Ir pagājuši seši gadi kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas, un šajos sešos gados varbūt visgrūtākais ir bijis pārkārtot, sākot un veidot mūsu tautsaimniecību tā, lai cilvēki varētu sakt dzīvot labāk. Es domāju, ka šodien, apbalvojot gan Rusiņas kundzi, gan Skujas kungu, mēs apliecinām un dodam zināmu avansu mūsu rūpniecībai, mūsu lauksaimniecībai, citām nozarēm. Apliecinām, ka Latvijā ir potenciāls, ir cilvēki, kas spēj atjaunot ražošanu un spēj valsti ievadīt normalas, civilizētas pasaules ekonomikas sliekšņos.

Šī ir reize, kad mēs pateicamies ne tikai apbalvotajiem, šī ir reize, kad mēs pateicamies visai sabiedrībai. Profesionāli, labi savu darbu dara tūkstoši un desmiti tūkstošu. Un cilvēkiem pietiek spēka, lai savu profesiju pārvērstu par savas dzīves jēgu, par savas dzīves saturu un ar šo savu dzīves jēgu un saturu apliecinātu Latvijas valsti, Latvijas tautu, Latvijas pastāvēšanu. Man šķiet, ka tā ir galvenā iezīme, ar ko mēs šodien lepojamies un kālab šodien pasniedzam Triju Zvaigžņu ordeni.

Gribu novēlēt visiem, kas šajā dienā saņem ordeni, ar godu un lepnumu nēsāt šo goda zīmi un būt uzticīgiem un lepniem par savu zemi, par savu valsti un nekad nešaubīties, ka Latvijai pieder liela nākotne. Tas viss ir atkarīgs tikai no mums pašiem. Šeit, šajā zālē, ir pulcējusies maza, bet ļoti dārga Latvijas tautas daļa, kura ir gatava Latvijas valstiskumu aizsargāt un nest talak. Es jums pateicos!

Triju Zvaigžņu ordeņa domes priekšsēdētājs,
Valsts prezidents Guntis Ulmanis,
Triju Zvaigžņu ordeni pasniedzot, 1996. gada 2. maijā

Godatie klatesošie!

Ļoti cienījamie Triju Zvaigžņu ordeņa saņēmēji!

Mēs turpinām vienu no mūsu Latvijas valstiski nozīmīgākajām pirmskara tradīcijām — pateikties un apbalvot cilvēkus lielu valsts svētku priekšvakarā. Apbalvot tos, kuriem vislielāko uzticību dāvā sabiedrība, darba kolēģi, draugi, jo visi jūs šodien saņemat apbalvojumu par savu mūža darbu pēc atzītu Latvijas sabiedrības pārstāvju — jūsu līdzpilsoņu — ierosinājuma.

Šis Triju Zvaigžņu ordeņa pasniegšanas brīdis sasaucas ar Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas brīdi, jo 4. maijā apritēs septītais gadskārta kopš savilņojošā mirkļa, kad par Latviju izskanēja vārdi: "Pieņemta Neatkarības deklarācija!"

Jā, ir aizritējuši septiņi gadi, kopš pieņemts mūsdienu Latvijas neatkarības apliecinājuma dokuments, vienlaikus atjaunojot arī Latvijas Satversmes darbību. Tas varbūt nav ilgs laika posms, ja mērām skaitļos, taču nekādi atsvāri nav vajadzīgi, lai izjustu mūsu valsti veikto pārveidojumu nozīmi un neatgriezeniskumu.

Tieši šodien, kad esam divtik pacīlāti, jo apvienojas gan valsts svētki, gan jūsu apbalvošanas svētki, es vēlos pateikties jums par padarīto. Atļaujiet izteikt parliecību, ka Latvijai "7" ir veiksmīgs skaitlis. Un mums ir pamats tā spriest.

Latvija šajā samērā īsajā laika posmā ir sasniegusi stabilitāti, izejot cauri daudziem emocionāliem savilņojuma brīžiem, daudziem attīstībai kritiskiem punktiem; esam sākuši apzināties suverēnas, brīvas valsts patiesās vērtības. Un galvenā no tām ir cilvēki — pašaieliedzīgi, darbīgi, prasoši un dodoši, veiksmīgāki un mazāk veiksmīgi, kuri šobrīd vēl meklē savu perspektīvu, un daļa no pašiem labākajiem ir šodien šeit, šajā vēsturiskajā telpā. Jums visiem ir kāda vienojoša iezīme — darbs Latvijas labā ir jūsu panākumu pamats.

Šodien apbalvojumu saņem kultūras un mākslas, pašvaldību, sabiedrisko profesiju, starptautiskās organizācijas, tautsaimniecības un sporta pārstāvji. Šis apbalvojums, ko ikviens no jums saņems par savu vienreizējo devumu, ir augstākais mūsu valsts cieņas apliecinājums jūsu darbam Latvijā un Latvijai. Tādēļ jūsu visu un katra atsevišķais ieguldījums šodien ir vienlīdz izcili vērtējams un cildināms. Vēl tikai neliels mirklis, un arī šis notikums jau būs vēsture: Triju Zvaigžņu ordeņa pasniegšanas ceremonija, 1997. gada 2. maijs, Rīgas pils Valsts svētku zāle.

Vēsture nevērtē cilvēkus pēc tā, ko tie izcietuši vai baudi-

juši, bet gan pēc tā, ko tie strādājuši. Šī nesaudzīgi tieša atziņa ikvienu rosina pārdomāt, kādu vērtējumu mūsu laikam un mūsu padarītajam sniegs vēsture. Savas dzīves laikā cilvēks izsaka atziņas par notikumiem un savu laikabiedru veikumu, cilvēks nemitīgi vērtē arī pats sevi un izvirza sev mērķus. Tomēr tikai nedomājiem pietiek apņemības, gribasspēka un mērķtiecības savu darbu padarīt par sirdslīti un ar savu veikumu vērst gaisā, vieglāk un pilnvērtīgāk dzīvi saviem laikabiedriem. Jūsu padarītais vairs nepieder tikai jums. Tas ir augstākais, ko cilvēks var sasniegt savā darba mūžā.

Pēc gadiem vēsturnieku aprakstos par Latvijas valsts atdzimšanas pirmo desmitgadi būs arī jūsu vārdi. Taču mēs visi labi zinām, ka vēsture netiek rakstīta individuāli, bet gan visai cilvēcei. Tālab tā ir bezkaislīga, bieži pat formāla. Tam pretsvarā es vēlos likt šo brīdi — emocionāli piesātinātu un savilņojošu.

Lai šī diena, līdzīgi 1990. gada 4. maijam, aizkustina ikvienu no mums, jo, tikai patiesi novērtējot katra cilvēka devumu valstij, mēs pratisim cienīt un godāt savu Latviju!

Drosmē un izturībā ir tās pamatvērtības, kas nepieciešamas ikvienai tautai. Latvijas tautai šobrīd vairāk nekā jebkad agrāk nepieciešama drosmē pieteikt sevi kā brīvas un patiesi neatkarīgas valsts tautu. Gluži tāpat izturība vajadzīga, lai pārvārtētu piecdesmit gadu atšķirtību, kas nesusi ne tikai materiālus, bet arī morālus zaudējumus.

Mums visiem priekšā vēl daudz darāma, kam nepieciešama pašatdeve un zināšanas. Tieši jūsu pieredze un padoms ir neatņemama Latvijas nākotnes sastāvdaļa, jo tieši tagad no Latvijas tiek gaidīts apliecinājums mūsu velmei būt patiesi brīviem, neatkarīgiem un Eiropas sabiedrībai piederīgiem.

Šodien, vēlot patiesu personisku gandarījumu par padarīto ikvienam no jums, vēlu visai savai tautai vistuvākajā nākotnē atgūt un stiprināt to pašapziņu, kas ļautu izjust sevi par cilvēces vēstures neizdzēšamu sastāvdaļu! Vēsturi veido katrs no mums un mēs visi.

Triju Zvaigžņu ordeņa domes priekšsēdētājs,
Valsts prezidents Guntis Ulmanis,
Triju Zvaigžņu ordeni pasniedzot, 1997. gada 2. maijā

Ordeņa kalēji

Līdz ar neatkarīgās Latvijas Republikas atdzimšanu atjaunotais Triju Zvaigžņu ordenis ir sava priekšteča līdzinieks gan saturā, gan formas ziņā. To tāpat piešķir par nopelniem Tēvijas labā, tā devīze joprojām ir "Per aspera ad astra" ("Caur ērkšķiem uz zvaigznēm"), un to izgatavo pēc tā paša 1924.gada apstiprinātā mākslinieciskā meta. Zīmējumus Triju Zvaigžņu ordeņa komplektiem toreiz izstrādāja Gustavs Šķilters (1874 — 1954), viens no latviešu profesionālās tēlniecības pamatlicējiem, kura vispusīgais talants izpaudās ne vien tēlniecībā, bet arī grafikā, glezniecībā un pat dzejā. Līdz liktenīgajam 1940.gadam, kad Latvija zaudēja neatkarību, ar ordeņa I šķiru tika apbalvotas 285 personas, ar II šķiru — 391, ar III šķiru — 1323, ar IV šķiru — 2194 un ar V šķiru — 4617 personas. Kas šos ordeņus izgatavoja? No vairākām vietējām un ārzemju firmām toreiz tika izraudzītas divas: Vilhelma Fridriha Millera gravieru, emaljēšanas un kalšanas iestāde Rīgā un Artusa Bertrāna firma Parīzē. Ordeņus vienlaikus izgatavoja abi uzņēmumi. Gaišzilās, zeltītām svitrām abpusīgi ielokotās mūrā lentes, kas pieder pie ordeņa, ievēda no Francijas, Beļģijas un Dānijas.

Ka ir tagad? Vēsturiskajam analogam atbilstoša ordeņa lente pasūtīta Dānijā. Ar Latvijas vēstniecības palīdzību tika atrasta firma, kas šis ordeņa lentes audusi divdesmitajos gados. Bija saglabājušies pat paraugi. Bet pašu ordeņu izgatavošana uzticēta ļoti latviskai firmai tepat Rīgā. Tā ir no

Skolotāju nama tautas studijas izaugusi uzņēmējdarbība — pazīstama tēlnieka, metālmākslinieka un rotkaļa Jāņa Mikāna zeltkaļu darbnīca "Kalvis". Ar to arī saistīta viena no nelielajām izmaiņām ordeņa izskata: pie I un II šķiras ordeņa komplekta piederošās piecstarainās sudraba zvaigznes reversā ornamentālā veidojuma vidū, kur tiek nosaukts izgatavotājs, tagad iegravēta stilizēta pūcēssakta ar uzrakstu: "Mikāna zeltkaļu darbnīca Kalvis".

Kad 1994.gadā tika pasūtīti pirmie divdesmit pieci ceturtais un divdesmit pieci piektās šķiras ordeņi, darbnīca atradās visai pieticīgās puspagraba telpās un tajā strādāja pieci seši vīri. Taču Jānis Mikāns jau bija sevi apliecinājis kā augsti profesionāls mākslinieks, kas labi pārzina arheoloģiju, senās rotas un metālmākslas stilus un attīstības tendences, kā vispāratzīta autoritāte mākslas priekšmetu vērtēšanā un sudraba izstrādājumu restaurēšanā.

Vai ordeņu izgatavošana dod radošu gandarījumu, vai tas ir arī darbs sirdij?

Mākslinieks uz to atbild apstiprinoši: "Triju Zvaigžņu ordenis neapšaubāmi atbilst latviešu heraldikas tradīcijām un reizē atspoguļo sava laika mākslas gaumi un līmeni. Ja ordenis taptu šodien, tas droši vien būtu citāds. Taču ordeņu tradīcijas saglabājas ļoti ilgi, tā tas ir visur pasaulē. Tāpēc ir dabiski, ka arī mēs nevis dibinām jaunus, bet atjaunojam jau esošos ordeņus. Ka teikts aprakstā, Triju Zvaigžņu ordenis ir balts emaljas krusts zeltītā aplokojū-

mā. Krusta aversa centrā atrodas zilas emaljas medaļons stilizēta zeltīta aplokojumā. Medaļona vidū — trīs zvaigznes. Krusta reversa centrā savukārt ir zeltīts medaļons ar devīzi "Per aspera ad astra" aplokojumā un ierakstu medaļona "Latvijas Republika 1918.g. 18.novembris. 1994".

Pedejais gadskaitlis rāda, kad ordenis atjaunots. Tātad tā ir vēl viena atšķirīga detaļa salīdzinājumā ar pirmskara laikiem.

"Kas vēl mainījies?" — "Ordeņa zvaigznē teksts rakstīts mazliet citādā šriftā, atbilstoši piecdesmit gadu laika notikušajam pārmaiņam. Nedaudz atšķiras arī zelta ķēde, kura kā īpaša balva var tikt piešķirta ordeņa lielkrusta komandierim. Pēc Heraldikas komisijas ieteikuma vienkāršais ugunskrusts aizstāts ar žuburoto ugunskrustu. Ordeņa ķēdes atjaunošanu sākumā apgrūtināja tas, ka nebija paraugu. Zinājam tikai to, ka viena ķēde glabājas Valsts Ermitāža Sanktpēterburgā un daži ķēdes fragmenti — pie kāda kolekcionāra Lietuvā. Istajā reizē nāca Zviedrijas pasūtījums atjaunot Triju Zvaigžņu ordeņa ķēdi, ar kuru Viņa Majestāte Zviedrijas, gotu un vendu ķēniņš Gustavs V tika apbalvots 1929.gadā. Ķēde bija pilnīgi vesela, tikai sākusi dropt emalja. Tā mums radās iespēja ķēdi sīki izpētīt. Pirmo ķēdi izgatavojām 1995.gada pavasarī. To saņēma Francijas Republikas Valsts prezidents Fransuā Miterāns."

Pildot godpilno un valstiski atbildīgo pasūtījumu, "Kalvis" ir krietni izaudzis un nostiprinājies. Darbnica pārceļusies uz labākam telpām. Tagad te strādā divdesmit augstas klases speciālisti. Pēc Jāņa Mikana parliecības, Latvijā ir daudz krietnu metalmakslinieku un amata meistarū,

ir pietiekami dziļas un pamatīgas tradīcijas, lai mēs paši varētu darināt gan ordeņus un medaļas, gan izveidot savu naudas kaltuvi.

Pūcessakta senlatviešu rotās parādījusies jau ap sesto gadsimtu, un "Kalvis" to līcis savā emblēmā kā uzticības zīmi senču mantojumam. Kaut arī šo rotu darinātāji pūci droši vien nebija domājuši attēlot un tikai arheologi tas vēlāk nosauca par pūcessaktām, nav nemaz slikti lieku reizi piesaukt šo viedo putnu. Kā gudrības un ilgmūžības simbolu.

Zeltkaļu darbnīcas "Kalvis" vadītājs Janis Mikans (stāv) un juvelieris Juris Plociņš, kura zīnā Triju Zvaigžņu ordeņi

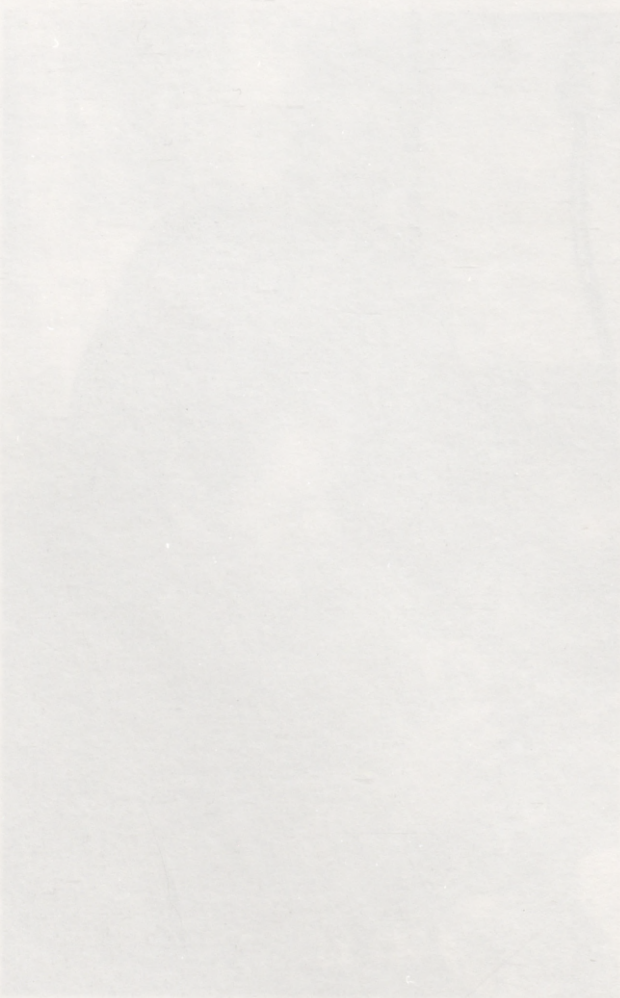

1. The first part of the report is a general introduction to the subject of the study. It discusses the importance of the study and the objectives of the research. It also provides a brief overview of the methodology used in the study.

2. The second part of the report is a detailed description of the study area. It includes information about the location of the study area, the population of the study area, and the characteristics of the study area. It also discusses the data sources used in the study.

3. The third part of the report is a detailed description of the study results. It includes information about the findings of the study, the conclusions drawn from the findings, and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

4. The fourth part of the report is a conclusion and recommendations section. It summarizes the main findings of the study and provides recommendations for future research and policy. It also discusses the overall impact of the study and the need for further research.

5. The fifth part of the report is a bibliography section. It lists the references used in the study, including books, articles, and other sources. It also provides information about the authors of the references and the dates of publication.

6. The sixth part of the report is an appendix section. It includes additional information related to the study, such as raw data, detailed calculations, and other supporting materials. It also provides information about the format of the appendix and the way it is organized.

7. The seventh part of the report is a final section. It includes a summary of the report, a list of the main findings, and a final conclusion. It also provides information about the overall structure of the report and the way it is organized.

8. The eighth part of the report is a final section. It includes a summary of the report, a list of the main findings, and a final conclusion. It also provides information about the overall structure of the report and the way it is organized.

**TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA
II ŠKIRA**

LIELVIRSNIEMI

THE NATIONAL ARCHIVES

1912

1912

Ordeņa lielvirsnieks

Ivars Godmanis

Atjaunotās Latvijas Republikas
pirmais premjerministrs

Par sevi, par dzīvi

Piedzimu 1951. gadā Paraugavā, un esmu ridzinieks jau ceturtajā paaudzē. Māte ir no Valmieras puses un jaunību pavadījusi Cēsīs. Tēvu viņa bija zaudējusi jau pavisam mazā, kara beigās kopā ar savu māti nonākusi Vaciņā, pēc tam abas ar grūtībām atgriezušās mājās. Māte, tāpat kā tevs, ir studējusi lauksaimniecību. Viņa perfekti parzina klasisko mūziku un literatūru un arī man devusi ievirzi mākslas izpratnē. Tevs dzimis Rīgā 1919. gadā. Tieši tajā laikā, kad notika cīņas pret Bermontu. Vecaistēvs bijis Daugavpils pulka strēlnieks un vēlāk, tāpat kā visi atbrīvošanas cīņu dalībnieki, saņēmis jaunsaimniecību. Tas ir Auces pusē. Studiju gados iestājas korporācija un bija arī goda filistrs, viens no augstākajiem vīriem starp visām korporācijām. Par korporeļu dzīvi viņš stāstīja maz, bet viņa korporācijas draugi nāca pie mums mājās, es dzirdēju viņu sarunas. Un jau agri nācu pie pārliecības, ka korporācija uzdzīve nepavisam nav bijis galvenais. Tevs bija ļoti sportisks cilvēks, lieliski spēlēja basketbolu, futbolu, volejbolu, ļoti labi peldēja, arī man iemācīja peldēt jau četrus gadus vecumā. Par manu galveno sporta veidu vēlāk kļuva teniss, ko esmu spēlējis ļoti intensīvi un joprojām neesmu pametis. Mācījies Rīgas 1. vidusskolā, kas tagad ir ģimnāzija. Tieši tajā laikā tā pārtapa par fizikas un matemātikas skolu. Es kļuvi par fiziķi. Iestājos Latvijas Universitātes Fizikas un matemātikas fakultātē. Par manu skolotāju kļuva profesors Anatolijs Truhins, ļoti ievērojams cietvielu fizikas speciālists. Jau skolā, kur ar sešto klasi sākās eksāmeni un ieplūda spejīgākie skolēni no citām skolām, iepazīnu konkurences garu. Mūsu skolotāji prata mūs visu laiku uzturēt spriedzes stāvokli, lai mēs nemitīgi sevi attīstītu, mācītos dzīvi. Tas man vēlāk daudz palīdzējis. 1974. gadā pabeidzu studijas un paliku strādāt universitātē. Sekoja trīs ļoti spriegi gadi aspirantūrā. Aizstāvēju disertāciju. Tā pilnīgi atbilda tā laika pasaules līmenim, bet nekāda algas pielikuma nebija. Es jau biju precējies, gaidījam otru bērnu, bet dzīves apstākļi mums bija bēdīgi. Vasaras mēnešos smagi strādāju, lielākoties par mehanizatoru. Arī tas man vēlāk palīdzēja premjerministra amatā, jo tajos gados iepa-

Godmanis

Triju Zvaigžņu ordeņa lielvirsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Ivars Godmanis

zinu Latvijas laukus, mācījos strādāt visādus darbus. Turpināju publicēties Baltijas, toreizējās PSRS un arī ārzemju zinātniskajos izdevumos. Saku strādāt par pasniedzēju tikko nodibinātajā Informatikas un tehnisko mācību līdzekļu katedrā, kas bija pilnīgi jauns darbalauks.

1986.gadā ļoti liela konkurencē izcīnīju iespēju deviņus mēnešus papildināties Austrijā. Tas bija ļoti piepildīts laiks. Strādāju kopā ar ievērojamu Grācas profesoru, publicējam zinātniskajā presē vairākus darbus, pēc tam viņš ieradas arī Latvijā. Ārzemēs es toreiz biju pirmo reizi. Un pats savām acīm ieraudzīju, ko nozīmē kapitalisms, kā darbojas brīvās cenas, nodokļi un citas lietas. Par 1987.gada 14.jūnija notikumiem pie Brīvības pieminekļa uzzināju Austriju. Neticeju, ka var būt tik drosmīgi cilvēki, domāju, ka tā ir vienkārši "preses pile".

Julija atgriezies mājās. Aizgāju uz Arkadiju, kad tur protestēja pret metro celtniecību. Bet vēl stāvēju malā. Lielu satricinājumu pārdzīvoju 1988.gada 7.oktobra manifestācijā Mežaparkā un Tautas frontes dibināšanas kongresā. Pieņēmos, ka arī es būtu ar mieru darīt kādu smagu darbu. Un tads atradas. Strādāju Tautas frontes politiskajā komitejā un lektoru grupā. Mēs gājām uz lielajām rūpnīcām, braucām uz lauku rajoniem, skaidrojām un pārliecinājām. Ļoti svarīgi bija piesaistīt dažādu profesiju cilvēkus, aptvert visus reģionus. Politika ienāca daudzi ekonomisti, ārsti, juristi, dažādu nozaru zinātnieki.

Politiska situācija radikāli izmainījās pēc 1989.gada 31.maija

aicinājuma pieņemšanas. Lietuva jau bija pasludinājusi neatkarību, un kļuva redzams, ka arī mēs ejam uz to. Es biju viens no šī aicinājuma autoriem. Tajā laikā es pametu visus citus darbus un ar pilnu slodzi strādāju Tautas frontē. Uzvara pašvaldību un pēc tam parlamenta vēlēšanās tika izcīnīta savā darbā. Pēc Latvijas neatkarības pasludināšanas Tautas frontē mani pierunāja uzņemties valdības vadīšanu.

1990.gada 6.maijā kļuva par Latvijas Republikas premjerministru un šajā amatā biju trīsarpus gadus. Tas bija laiks, kad jauna Latvijas valsts izmisīgi rāvas ārā no brūkošās padomju impērijas. Bija interfrontes demonstrācijas, janvāra barikādes un augusta pučs, cīņa pret omoniešiem un nebeidzami braucieni uz Maskavu. Jo mūsu atdalīšanas notika grūtas, neatlaidīgas sarunas, parlamentārā ceļā. Strauji tika veidotas mūsu jaunās valstiskās struktūras.

Līdz neatkarības pasludināšanai Tautas frontē pieņēma politiskus aicinājumus, deklarācijas un manifestus, kuros bija tādī vārdi kā "mēs prasām", "mēs pasludinām". Tagad šo izpildvaru pašiem vajadzēja organizēt. Domāju, ka liela veiksmē bija pirmās valdības izveidošana. Visi valdības locekļi bija profesionāli, ar lielu pieredzi savā nozarē. Bieži vien grūti bija pierunāt cilvēkus uzņemties atbildību, nākt strādāt valdībā, valsts struktūras. Vel grūtāk bija kādam ministram pateikt, ka viņam jāiet prom. Man nācies atlaist daudzus ministrus, bet es vienmēr esmu centies paskaidrot motīvus. Tāpat kā tautai regulāri stāstīju par katru valdības soli. Viss vecais tika nojaukts strauji un nežēlīgi. Daudzi cilvēki jūtas zaudējuši pamatu zem kājām un bija

Ivara Godmaņa vadītā valdība pēc savas pedējas darba sedes 1993. gada 5. jūlija

arkārtīgi neapmierināti. Centos bieži tikties ar tautu, skaidrot mūsu valsts situāciju. Vismaz reizi mēnesī runāju ar rūpniecības direktoriem, pašvaldību vadītājiem un lauku cilvēkiem. Smaga bija daudzu lēmumu pieņemšana, vēl grūtāka — to izpildes kontrole. Strādājam nesavtīgi, sevi nežēlojot. Un, kad 1993.gada jūlijā apsveicu Valdi Birkavu premjera amatā, man bija ļoti padarīta darba apziņa.

Nodevis visas lietas jaunajai valdībai, Ministru kabineta durvis aizvēru 3.augustā. Žēl man ir vienīgi tas, ka nodevu arī visas rūpīgi kartotās kartotēkas, visu lielo dokumentu krājumu, kur bija redzams viss, kas tajos trīsarpus gados bija noticis Rīgā un Maskavā un ka bija veidojušas Latvijas attiecības ar citām valstīm. Šie materiāli būtu palīdzējuši uzrakstīt absolūti precīzu, korektu valdības darbības vēsturi. Universitātē, arī zinātnē pēc tik ilga pārtraukuma nevarēju atgriezties, arī kādā valdības struktūrā savu darbību nevarēju iedomāties, tāpēc izlēmu papildināt savas zināšanas uzņēmējdarbībā un banku lietās. Saņēmu stipendiju četru mēnešu studijām Vācijā. Strādāju milzīgajā firmā "Hoechst AG", kas ir viena no lielākajām ķīmijas firmām pasaulē, pēc tam iepazinos ar slaveno Drēzdenes banku. 1994.gada martā atgriezos Latvijā un gandrīz divus gadus nostrādāju privātajā firmā SWH. No iekšpuses iepazinos ar privāto uzņēmējdarbību. Dabūju strādāt tajā ekonomiskajā vidē, ko pats ar savu darbību biju palīdzējis radīt. Pašlaik esmu Latvijas Krajbankas padomes priekšsēdētājs un Latvijas Kuģniecības valdes loceklis. Darbojos arī 1992. gadā privatizētajā tabakas fabrikā, kur tagad izveidots kopuzņēmums ar lielu Dānijas kapitāla daļu. Savai ģimenei vienmēr esmu veltījis pārāk maz uzmanības. Mūsu trīs bērnu audzināšana pilnīgi bijusi manas sievas ziņā. Ramona ir ļoti patstāvīga, sabiedriskā un uzņēmīga sieviete. Viņa aktīvi darbojas arī sieviešu korporācijā "Septima", kas rīko labdarības akcijas un palīdz bērnēm. Vislielākais gandarījums ir par to, ka mums izdevās pēc piecdesmit gadiem atjaunot savu neatkarīgu valsti. Līdz ar to mēs nošķīrām mūsu valsts problēmas no tām proble-

mām, kas mūs vareja visnežēlīgākajā veidā skart, ja mēs būtu palikuši tās pašas PSRS sastāvā vai kādā citā integrācijā. Tāda atkarība mums, paldies Dievam, vairs nav un nebūs. Nekāda dziesmotā revolūcija, tā bija īsta revolūcija, ko mēs izcīnījām. Pilnīgi mainījās gandrīz visas cilvēku dzīves sfēras. To mēs esam panākuši — Latvija ir gan starptautiski atzīta, gan nostiprināta ar visām valstiskajām institūcijām. Tas ir milzīgs panākums. Otrs. Mums ir izveidojusies pilnīgi atvērta sabiedrība, proti, cilvēki var brīvi ceļot, kur vien vēlas, var brīvi iegūt izglītību jebkurā vietā, var brīvi paust savas domas. Valsts vairs nav ierobežojošs faktors cilvēku dzīvē, kas neapšaubāmi bija PSRS laikos. Nav vairs ne ģeogrāfisku, ne saimniecisku, ne ideoloģisku ierobežojumu. Un trešais. Uzskatu, ka mēs neapšaubāmi esam galīgi novērsuši no socialisma, kur vairs neatgriezīsimies. Manas darbības laikā svarīgākas reformas bija trīs — atteikšanās no krievu naudas, cenu atbrīvošana un privatizācijas uzsākšana.

Pati sapīgākā mūsu tautas problēma ir tā, ka jau kopš gadsimta sākuma nekad nav tikusi nodrošināta paaudžu pārmantotība. Ar 1905.gada revolūciju, abiem pasaules kariem, deportācijām, okupāciju un līdz pat 1990.gada revolūcijai — nekad nav bijis tā, ka viena paaudze savas dzīves laikā sastrādāto, visu materiālo un garīgo jomu radīto spētu nodot kā mantojumu otrai paaudzei. Katrai jaunai paaudzei dzīvi bijis jāsāk celt uz drupām. Mūsu tevi, izveidodami 1918.gadā patstāvīgu valsti, izdarīja ļoti daudz, bet viņi nebija spējusi iesaistīt Latviju kādā Baltijas blokā vai apvienoties kādā Baltijas bloka kopā ar Somiju, Poliju vai citu valsti. Tāpēc mums tagad visiem spekiem būtu jācenšas iekļauties Eiropas Savienībā, lai mēs nepaliktu vieni. Un jācenšas nodrošināt Latvijai vismaz desmit, piecpadsmit mierīgas attīstības gadus. Lai tas, kas mūsu paaudzē ar tādām grūtībām tiek radīts, kļūtu par mantojumu tiem, kas nāks pēc mums.

Ivars Godmanis — pēdējo valdības sēdi vadot, 1993. gada 5. jūlija

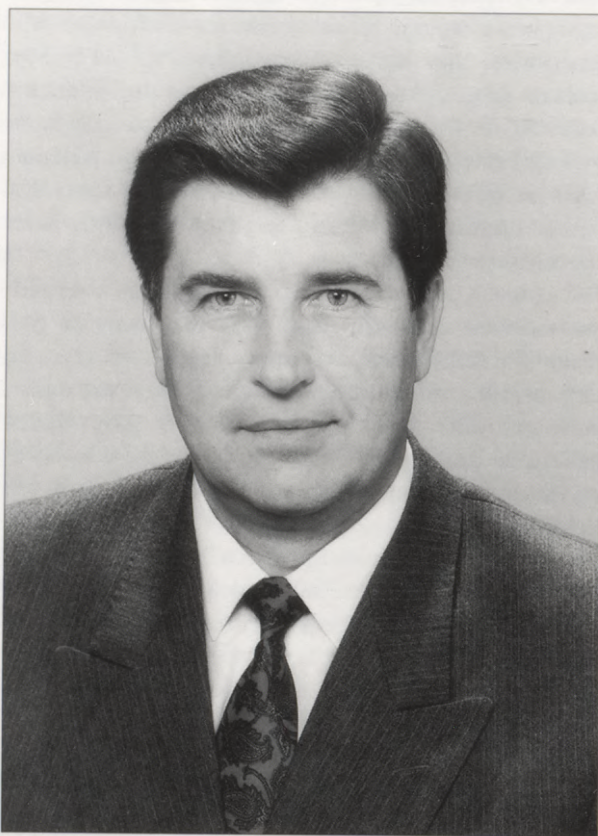

Ordeņa lielvirsnieks

Anatolijs Gorbunovs

Latvijas Republikas

5. Saeimas priekšsēdētājs

Triju Zvaigžņu ordeņa lielvirsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis kara laikā, 1942. gada 10. februārī, Pildas pagasta Darziņos. Maju nosaukumu tagad gan var atrast vienīgi zemes dokumentos. Ikdienā šo vietu sauc par Juzifinovas ciemu. Un tāpēc arī mēs bijām Juzifinovas Gorbunovi. Kaimiņciemos dzīvoja Gaiļu Gorbunovi un Silavu Gorbunovi. Apzinātu un neapzinātu radu ar Gorbunovu uzvārdu man tajā pusē ir daudz: vectēvam bija četri brāļi un vecamātei precoties pat nevajadzēja uzvārdu mainīt (viņa nāca no cita Gorbunovu dzimtas zara).

Tēvs, vectēvs un vecvectēvs bija kalēji. Vectēvs izcelas ar savu kalēja meistarību un neatkarīgo raksturu, tādēļ tajā pusē vairāk tieku uzrunāts kā Juzifinovas kalēja Kazimira mazdēls. Ienākumi smēdē un 10 ha zemes nodrošināja pārtikušu dzīvi, ja jau vectēvs varēja atļauties ar savu ērzeli piedalīties skriešanās sacīkstēs uz Rēzeknes ezera ledus. Mekšu jeb manas mātes ģimenes viens zars nāk no Pildas igauņiem. Mans vectēvs un vecamāte no mātes puses bija ļoti strādīgi un dievbijīgi cilvēki. Vietējas baznīcas lietas vectēvs allaž bija liela autoritāte. Arī mana bērnība bija saistīta ar baznīcu, kur svētdienas izpildēju macītajam vadīt dievkalpojumus.

No vacu armijas tēvs izgrozījās, toties 1944. gada nokļuva Sarkanajā armijā. Kad nāca kolhozu laiki, tēvs vairākus gadus sabija par brigadieru, taču viņš nespēja iejusties jaunajā situācijā un devās rakt kūdru pie Slokas. Tas toreiz bija veids, kā daudzi tika vaļā no kolhoza. Mūs ar māti Rīgā tomēr nepierakstīja, tāpēc apmetāmies uz dzīvi Marupē. Tēvs sāka strādāt par kalēju, māte — dārzniecībā.

Pabeidzu Marupes septiņgadīgo skolu. Tā kā tas bija būvēšanas laiks, tad vietējās autoritātes, būvtehnika, iespaidā iestājos celtniecības tehnikumā. Pēc tā beigšanas aizbraucu strādāt par būvdesmitnieku uz Skrundas rajona Nīkrāci. Šis gads spilgti iespiedies atmiņā ar pirmo saldo patstāvību un rūgto atbildību, jo triju brīgažu vīri algas dienā vērgi lūkojās algu sarakstos, un man vajadzēja daudz "dzejot", lai viņi būtu apmierināti. Sovhoza direktoram prāmesot, vietējais zootehniķis man

ieteica doties atpakaļ uz Rīgu studēt, ko es arī izdarīju. Tagad ar pateicību atceros šo cilvēku. Iestājos Rīgas Politehniskā institūta Celtniecības fakultātē. Tad nāca PSRS armijas trīs gadi, pēc tam studijas turpināju.

Partija iestājos armijas laikā, vislabāko nodomu vadīts. Hruščova atkušņa idejas vēl virmoja gaisā. Partija nosodīja represijas. Biju gatavs cīnīties par taisnīgumu un cilvēka cieņu karavīru ikdienā. Lai varētu atgriezties mājās divus mēnešus agrāk un augstskolā nebūtu jāzaudē vesels gads, pabeidzu virsnieku kursus. Tas izrādījās liktenīgi. Nu man augstskolā viena diena bija brīva — virsnieki bija atbrīvoti no kara katedras. Līdz ar to partijas birojs man uzticēja vadīt komjaunatnes organizāciju fakultātē un pēc tam institūtā.

Bez nebeidzamajiem kursa projektiem, kursa darbiem un sesiju uztraukumiem no institūta laikiem atmiņā palicis trauksmainais studentu celtnieku vienību darbs un dažādu studentu vakaru organizēšana. Politehniskā institūta studentu dzīve bija īpaša, pat brīvdomīga un atšķirās no visām citām augstskolām. Jutos lepns, ka šajās daudzajās studentu akcijās vareju būt blakus rektoram, profesoram A.Veismam, kurš man bija liela autoritāte. No viņa esmu daudz mācījies.

Tad atkal nāca liktenīgs paversiens. Agri, man vēl studentam esot, 49 gadu vecumā nomira tēvs. Grāsijās jau pariet uz vakara nodaļu, lai pelnītu iztiku, kad par darbu komjaunatnē parādījās samaksa. Tas ļāva palikt dienas nodaļā. Macības man padevas, saņēmu pat Ļeņina stipendiju, kas studentam tolaik bija vesela bagātība.

Beidzis institūtu, kadu brīdī lasīju lekcijas, bet tad pēc vairākkārtējiem atteikumiem tomēr piekritu strādāt par Kirova, tagad Centra, rajona komjaunatnes komitejas pirmo sekretāru. Tad iesākās arī partijas darbs. Biju jauns, tāpēc mani sūtīja mācīties. Vispirms man piedāvāja studi-

jas diplomātiskajā augstskolā Maskavā, no kurām atteikos. Nevareju iedomāties dzīvi bez Latvijas, klistot pa pasauli. Toreiz bija tāds nerakstīts likums, ka no otra piedāvājuma atteikties nevar. Ta nu devos uz Maskavas augstāko partijas skolu. Tur saistošas likās filozofijas studijas, dažādo revolūciju vēsture, Marksa "Kapitāls", Ļeņina pirmsrevolūcijas laika darbi, bet tam visam līdzī nāca arī zinātniskais komunisms, tāpat PSRS un PSKP vēsture ar nebeidzamiem kongresu materiāliem. Kaut gan — tādas klišējas kā "pūstošais kapitalisms" tur nedzirdēja. Ekonomika lielu lekciju daļu jau aizņēma pozitīvais attīstītajās kapitalistiskajās valstīs.

Pēc Maskavas studiju beigām — partijas amati visu rangū komitejas. Šajā darba mani visvairāk ietekmēja inteliģence, saskare ar gudriem, neikdienišķiem un talantīgiem cilvēkiem. Toreiz gaisotni Kirova rajonā noteica tas, ka tur atradās vairākas augstskolas, projektēšanas biroji, institūti un radošās savienības. Atceroties šo laiku, man tagad grūti pateikt, kas sākās agrāk — Gorbačova "perestroika" vai Latvijas Atmoda. Strādājot radošā vidē, mani veidojās iekšēja nepieciešamība pēc demokrātijas, šis laiks nelika man ko būtisku mainīt savā rīcībā. To pašu varu teikt par laiku, kad pārstāvēju Latviju toreizējā Augstākajā padomē Maskavā. Kad baltiešu deputāti apvienojās cīņai par ekonomisko neatkarību, naivi cērējām demokrātiskā ceļa izmainīt PSRS konstitūciju, lai tādējādi radītu reālu iespēju atjaunot Latvijas neatkarību. Tas arī veidoja manu iekšējo pārliecību. Tā neatbilda toreizējās Latvijas Komunistiskās partijas uzskatiem un mani centās pabīdīt sanis. Vispirms meģināja izvirzīt darbam

*Anatolijs Gorbunovs ar vecākiem (no labās) un skolasbiedrāģimeni 1955. gada pie Mārupes skolas
Malkas gadatāja gaitas 1995. gada rudenī*

Anatolijs Gorbunovs

Maskava. Izglāba "perestroikas" arhitekts A. Jakovļevs. Tad nu mani iecēla par LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju, kuram toreiz faktiski nebija nekādas ietekmes, jo viss bija partijas centrālkomitejas biroja ziņā. Bet situācija mainījās, un tieši Augstākā padome kļuva par visu notikumu epicentru.

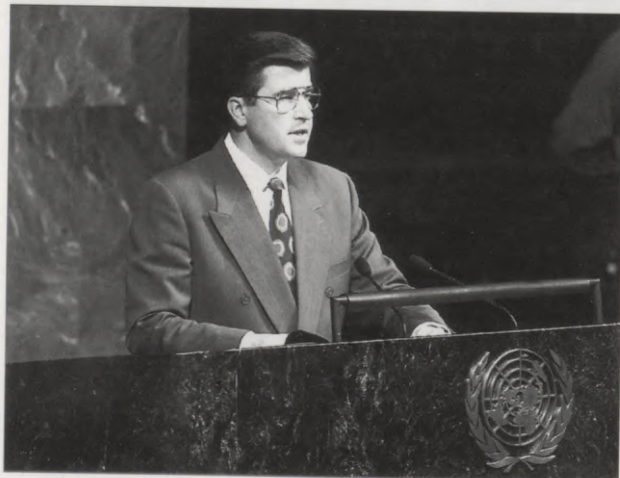
Neatkarības atjaunošanas laikā ieņēmu augstāko valsts amatu. Tas bija pilnīgi jauns statuss, un cilvēciski tas man nebūt nebija viegls laiks. Es nevarēju būt un nebiju nedz Tautas frontes, nedz Atmodas lideris. Par savu galveno uzdevumu uzskatīju ko citu — šajā liktenīgajā spēku sadursmē nepieļaut vardarbību. No vienas puses toreiz bija Tautas fronte, citas nacionālās organizācijas, tauta valdīja Atmodas entuziasms un revolucionāra vēlme noslaucīt visu veco un atgūt tautas brīvību, no otras puses — milzīgais skaits PSRS militārstruktūru, VDK, LKP konservatīva

dogmatiska spārna aktivizēšanās, pilnīgi pārņemot LKP struktūras un vērsoties pret Latvijas neatkarību. Faktiski iestājas divvaldība, un Latvijas neatkarībai pats svarīgākais bija nepieļaut vardarbību, nepieļaut cilvēku upurus un arī neapdraudēt atgūto neatkarību.

Kā es šo pienākumu pildīju, to cilvēki vērtē dažādi. Arī pašam izjūtas ir dažādas. Viss kādreiz aizmirstas, uz visu var skatīties arī ar smaidu, bet nervu šūnas neatjaunojas, un to terēts tika diezgan.

Cilvēki nereti pārmet man uzskatu maiņu. Ja, man parliecība ir stipri vien mainījusies, bet vai tad tikpat stipri nav mainījusies visa mūsu dzīve, visa sabiedrība? Ja arī esmu

Latvijas Republikas Augstākās padomes sēde 1991. gada 4. maijā, brīdī, kad Anatolijs Gorbunovs tiek ievēlēts par Augstākās padomes priekšsēdētāju. Sēdi, kurā pieņem Neatkarības deklarāciju, viņš vada jau jaunajā amatā
Latvijas Augstākās padomes priekšsēdētājs ANO Ģenerālās asamblejas 47. sesijas tribīnē 1992. gada 25. septembrī
Mežaparkā Tautas frontes manifestācija 1988. gada 8. oktobrī
Jūrmalā 1991. gada augustā kopā ar (no kreisās): Vītautu Landsbergi, Arnoldu Rītiņu un Borisu Jeļcinu

teicis ko tādu, kas cilvēkiem šodien šķiet nepieņemams, nekad neesmu to darījis konjunktūras dēļ, bet gan par liecības vadīts. Ja, esmu aicinājis neiet pie Brīvības pieminekļa un nesvinēt 18. novembri. Bet toreiz man svarīgāk par visu šķita nepieļaut Rīgā Tbilisi scenārija atkātošanos. Tā es toreiz izpratu savu lomu un nekad neesmu to noliedzis. Salīdzinājumā ar LPSR Augstāko padomi, kuru vadīju vārda pilnā nozīmē, LR Augstākā padome bija jau starpposms ceļā uz Satversmes darbības pilnīgu atjaunošanu un darbojās pēc parlamentāriem principiem. 1990. gadā bija pirmās peckara demokrātiskās vēlēšanas Latvijā, un AP sastāvs atspoguļoja polarizētu un konfrontējošo sabiedrību, kurā izšķiroša bija attieksme pret Latvijas neatkarību. AP šī pretstāve materializējās divās antagonistiskās frakcijās — Tautas frontes frakcija un frakcija "Līdztiesība". Tāpēc ka sēžu vadītajam man reizēm bija jāuzņemas nepateicīgā zibensnovēdēja loma elektrizētajā gaisotnē.

Līdz ar 5. Saeimas ievēlēšanu, kad Latvija tika pilnībā atjaunota parlamentārā demokrātija, Saeimas priekšsēdētāja un Prezidija loma kļuva principiāli citāda. Tam bija jāklūst politiski neieinteresētam un jāvada likumdošanas process.

Tiešas ietekmes uz parlamentu bija daudz mazāk. Bet nāca kas būtiski jauns. Cilvēki Latvijā ar šo pirmo peckara daudzpartiju parlamentu un uzsāktajām reformām saistīja lielas cerības. Un, kaut arī ne visas cerības bija iespējams attaisnot, 5. Saeima mūsu sabiedrības dzīvē bija nopietns stabilizējošs un demokrātiju veicinošs faktors. Kaut gan valsti 5. Saeimas laika darbojās mazākuma valdība, izveidojās konstruktīva sadarbība starp pozīciju un opozīciju, kas ļāva radīt likumdošanas bāzi valsti sāktajām strukturālajām reformām, tika atjaunots un praksē savu darbības spēju apliecināja Satversmē paredzētais demokrātiskais varas sadales un līdzsvara princips starp Saeimu, Valsts prezidentu un valdību.

Tautai jāiztur ne mazāks pārbaudījums. Apliecināt sevi un savu darbu konkurences tirgū. Ne tikai iekšējā, bet arī ārējā konkurencē. Te nu iespējas ir nevienlīdzīgas un rezultāti dažādi. Būs jāpardzīvo arī šis laiks, kur līdzas veiksmēm ir neveiksmes, dabiskai nevarēšanai konkurēt — negribēšana, nolaidība, bezcerība. Laiks un cilvēka dabiskā tieksme izdzīvot visu noliks savā vietā, kā jau tas ir bijis gadu simteņiem, jo šim laikam citas alternatīvas nav.

*Romas pāvesta Jāņa Pāvila II valsts vizītes Latvijā laikā 1993.gada rudenī
Ar dzimtas turpinājumu — ar mazdēlu Krišjāni 1997. gada vasarā
Kopā ar māti, sievu un dēla ģimeni Mārupē 1995. gada vasarā*

Ordeņa lielvirsnieks

Jānis Stradiņš

Zinātņu akadēmijas prezidents

Triju Zvaigžņu ordeņa lielvirsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1933.gada 10.decembrī Rīgā ārstu ģimenē. Pēc Latvijas Universitātes Ķīmijas fakultātes beigšanas 1956.gadā iesaistījos pētnieciskā darbā jaundibinātā Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūtā pie ievērojamā ķīmiķa un jaunu ārstniecisko preparātu autora akademiķa Solomona Hillera. Kopš 1961.gada šajā institūtā vadu Fizikāli organiskās ķīmijas laboratoriju, kas pēta organisko savienojumu struktūru un reaģētspēju. 1960.gadā Maskavas universitātē aizstāvēju ķīmijas kandidāta disertāciju, 1968.gadā Rīgā — ķīmijas doktora disertāciju. Abas tās saistītas ar organisko vielu struktūras un elektroķīmisko pārvērtību likumbām. Pētījumi molekulārā elektroķīmijā iztirzāti vairākas grāmatas un aptuveni trīsdesmit zinātniskos rakstus krievu, angļu un vācu valodā, par rezultātiem ziņots daudzās starptautiskās konferencēs. Manā vadībā aizstāvētas piecpadsmit disertācijas, skolnieki strādā arī vairākas ārvalstīs. Pētījumi veicinājuši vairāku oriģinālu preparātu, piemēram, "furgina", ieviešanu medicīnā.

Līdztekus pētnieciskajam darbam ķīmijā jau kopš studenta gadiem mani saistījusi zinātņu un kultūras vēsture. Esmu veicis intensīvu pētniecisku darbu arī šajā nozarē, kopš bērības piedalījies arī P.Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja veidošanā un teva aizsāktajos medicīniskos vēsturiskos pētījumos. Ir atklāts un izvērtēts daudz mazāk pazīstamu vai agrāk neievērotu Latvijas dabaszinātnieku, galvenokārt vācbaltiešu, devums pasaules zinātnē, pirmoreiz sistematiski izpētīta Latvijas zinātnisko centru vēsture un nozīme. Izcilo zinātnieku un pasaules klasiķu saskares izvērtēšana man devusi daudz gandarījuma. Atrastie fakti ietverti vairākas monogrāfijas (arī par Paulu Valdeni, Teodoru Grothusu, Paulu Stradiņu u.c.), apmēram simt septiņdesmit zinātniskos rakstus, kas publicēti Latvijā un ārzemēs, kā arī ļoti daudzos populārzinātniskos rakstus un grāmatas. Esmu ļoti aktīvi piedalījies visu astoņpadsmit Baltijas zinātņu vēstures konferenču (1958—1996) organizēšanā, izdevis rakstu krājumus par Latvijas zinātņu vēsturi un par izcilākajiem Latvijas zinātniekiem, vadu Latvijas Zinātņu vēstures

asociāciju. Esmu ievēlēts par Baltijas valstu zinātņu vēstures un filozofijas asociācijas prezidentu, par Baltijas vēstures komisijas (Getingenē) korespondenta locekli. Daļa šāda veida pētījumu veikti Latvijas Vēstures institūta ietvaros, kur darbojos kā profesors kopš 1990. gada, tāpat arī Medicīnas vēstures institūtā pie Latvijas Medicīnas akadēmijas.

Padomju režīma gados esmu mēģinājis daudz darīt Latvijas un latviešu tautas kultūrvēsturisko tradīciju apzināšanā un popularizēšanā sabiedrībā. Trešās atmodas gados — nacionālās simbolikas un vēsturisko vietvārdu atjaunošana, Latvijas zinātnes reformas veicināšana un Latvijas Zinātņu akadēmijas jaunā satura veidošana (kopš 1998. gada esmu LZA prezidents). Ilgus gadus esmu darbojies Latvijas Kultūras fonda, Rakstnieku savienības, Zinātņu padomes un citu institūciju valdēs un ierosinājis vairākus, manuprāt, nozīmīgus pasākumus Latvijas kultūras dzīvē. Esmu ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas (1973), Eiropas zinātņu un mākslas akadēmijas (1991), Saksijas zinātņu akadēmijas (1993), vācu dabaspētnieku akadēmijas "Leopoldina" (1994) un Lietuvas zinātņu akadēmijas (1994) locekli, uzņemts par Ņujorkas ZA biedru (1995), saņēmis goda doktora grādu ķīmijā (1989) un vēstures zinātnēs (1992). Man piešķirta Latvijas PSR Valsts prēmija (1980), Paula Stradiņa balva (1983), Paula Valdena prēmija (1988), LZA Lielā medaļa (1993), Gustava Vanaga balva (1994), Teodora Grothusa balva (1994) un Sorosa sabiedriskās saskaņas balva (1995). Esmu Elektroķīmijas biedrības un vairāku citu starptautisku organizāciju biedrs. Rīgas astoņsimtgades rīcības komisijas loceklis. Ka medz sacīt, pienākumu un apbalvojumu ir bijis vairāk nekā saprašanas. Plašākas biogrāfiskas un profesionālas ziņas rodamas manā 1993. gada izdotajā "Bibliogrāfijā", kā arī grāmata "Tāds bija mūsu laiks..." (1996) (kopā ar K.E. Aronu un A. Viksnu), bet 1987.—1990. gada aktivitātes apcerētas grāmata "Trešā atmoda" (1992). Turpinu darboties zinātnē — ķīmijas un vēstures nozarēs, kā arī iespēju robežās atjaunotās Latvijas sabiedriskajā dzīvē un zinātnes organizēšanā, lai laikā, kad priekšplānā izvirzas kapitāla uzkrāšana un materiālās vērtības, sabiedrībā uzturētu dzīvas intelektuālās vērtības. Domāju par līdzsvarotu sabiedrību Latvijā.

Tikšanās

Pasaulē pazīstama ķīmiķa, zinātnes un kultūras vēsturnieka un sabiedriskā darbinieka akademiķa Jāņa Stradiņa vārds nesaraujami saistīts ar Trešo atmodu un Dziesmoto revolūciju. Ari pašu jēdzienu — Trešā atmoda — izteica un pamatoja tieši viņš (Rakstnieku savienības paplašinātajā plēnumā 1988. gada 1.–2. jūnijā). Ar savām enciklopēdis-

kajām zināšanām un patiesi inteliģenta cilvēka redzesloku un stāju viņš deva neapstrīdamu pamatojumu nacionālās simbolikas (karoga, ģerboņa, himnas) un Latvijas, sevišķi Rīgas, vēsturisko vietvārdu atjaunošanai, aktīvi iesaistījās komunistiskā totalitārisma noziegumu apzināšanas komisijas izveidošanā, teica runas vēsturiski nozīmīgas kopā sanākšanās gan Latvijā, gan ārzemēs. Diemžēl arī visas laikmeta pretrunas un kolīzijas Jāni Stradiņu skarušas dziļi un sāpīgi. "Tāds bija mūsu laiks..." — ar šādu virsrakstu Latvijas neatkarības sestajā gadā nāca klajā Jāņa Stradiņa, Karļa Erika Arona un Arņa Viksnas grāmata, kas veltīta izcilā medicīnas zinātnieka un ārsta Paula Stradiņa (1896–1958) simtajai dzimšanas dienai un reizē arī raksturo dramatiskos pārvērsienus Latvijas medicīnas un kultūras vēsturē pēdējo piecdesmit piecu gadu laikā.

Gan tēvs Pauls Stradiņš, kas tieši dela dzimšanas dienu oficiāli apstiprināts par profesoru, gan māte Ņina Stradiņa (dzimusi Mališeva, bagātas Sanktpēterburgas ģimenes atvase), būdami pastāvīgi aizņemti darbā, savus četrus bērnus audzinājuši un ietekmējuši lielākoties ar personisko paraugu, lielu nozīmi piešķirot arī viņu izglītošanai. Starp sešiem novēlējumiem, ko Pauls Stradiņš delam nodevis divdesmit pirmajā dzimšanas dienā, ir arī mudinājumi "nedzīvo makoņos, bet, ko vari celt, mēģini nest" un "nekad neapmierinies ar sasniegto". Šķiet, šī gatavība daudz celt, daudz nest un ne mirkli neaprimt vienlīdz raksturo gan tevi, gan dela personību. Diemžēl abu lielo zinātnieku un sabiedrisko darbinieku dzīvesgājuma ir arī bedīgas un pat traģiskas paraleles — tā ir cilvēciskas un pilsoniskas sirdsapziņas diktēta nepieciešamība "sadrūmstāloties, izmēsties" it kā ikdienišķos, sabiedrības labā veicamos darbos. Un tie ir elles loki, kam Paulam Stradiņam nācās iet cauri 1947. un 1949. gadā, kad ar viduslaicīgo "raganu pravu" cienīgu jezuitismu un liekulību publiski tika kritizēti viņa "nacionalistiskie" un "nezinātniskie" uzskati, bet Jānim Stradiņam — bēdīgi slaveno "čēkas maisu" sakarā.

Profesors Pauls Stradiņš savā piecdesmitajā dzimšanas dienā ar rūgtumu konstatē, ka lielāki zinātniski darbi palikuši neuzrakstīti, jo "izmētajos pa sīkumiem, par daudz cieš sakars ar praktisko dzīvi — sadrūmstalošanās". Līdzīgu secinājumu pēc savas sešdesmitās dzimšanas dienas izdarījis akademiķis Jānis Stradiņš, kura zinātnisko publikāciju bibliogrāfija veido visai solidu sējumu un starptautisko pagodinājumu saraksts aizņem vairākas lappuses: "Kaut arī no Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas izdotajā "Bibliogrāfijā" sakopoto rakstu vairākuma varbūt nebūtu jākāunas, taču nav noliedzams, ka tie pārsvarā skar sīkas temas, ka nav bijis laika un pacietības novest līdz galam lielākus nodomus, bijusi izmetašanās. Neuzrakstīta paliks monogrāfija par organisko vielu elektroķīmisko pārvērtību molekulārajām

Jānis Stradiņš

mehānismiem, kurai materiālus tiku vācis gadiem un par kuras rakstīšanu pirms Atmodas, astoņdesmito gadu beigās, domāju pavisam nopietni: tā būtu attaisnojusi manu ilggadīgo darbošanos izveletajā ķīmijas nozarē. Pārskatot vēl mūža padarāmo, 1993.gada 10.decembrī Siguldā uzrakstīju izverstus konspēktus plašai monogrāfijai par zinātnes attīstību Latvijā laikmetu gaitā, divām biogrāfiskām grāmatām — par Paulu Stradiņu un Paulu Valdeni (abas iecerētas kultūrvēsturiskā griezumā ar pārdomām par zinātnieka saistību ar savu tautu), monogrāfijai par ķīmijas vēsturi Latvijā, rakstu krājumam par Jūliju Auškapu. Materiāli visām iecerētajām grāmatām jau savākti, daļēji izdomāts pat atsevišķu nodaļu teksts. Tas nu vajadzētu uzrak-

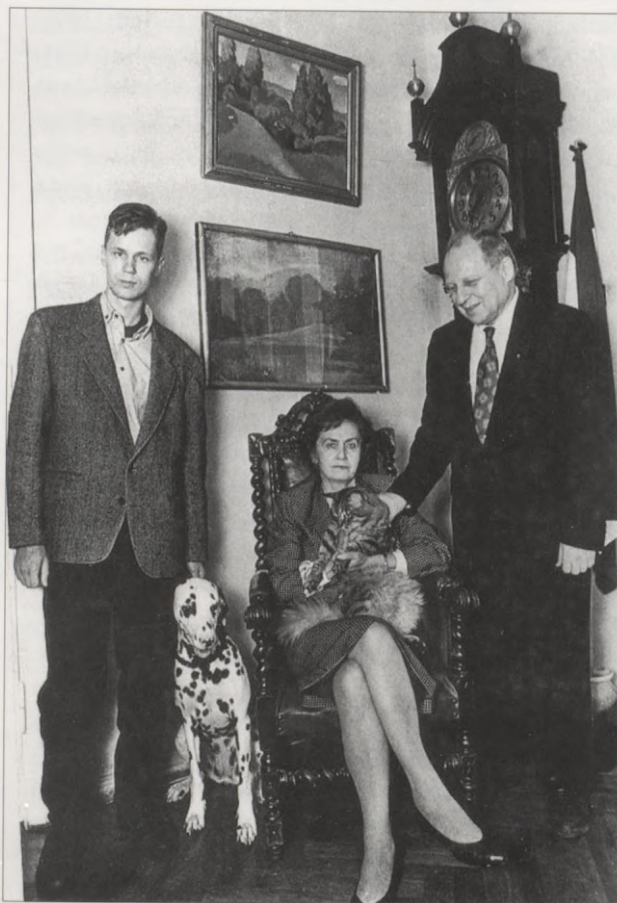
stīt. Varbūt būtu vēl jāizdod biogrāfiskas apceres arī par Solomonu Hilleru, Lidiju Liepiņu, Gustavu Vanagu, ārzemniekiem jāpastāsta par Rūdolfu Ūdri, par latvieša diženu atklājumu ķīmijā, kas veikts necilvēcīgos, neiedomājamajos apstākļos. Un vēl būtu jāuzraksta kaut kas līdzīgs memoriāliem vai esejām arī par Latvijas cilvēkiem, kurus man laimēties sastapt savā ceļā. Kultūrvēsturiskā ziņā tur var būt šīs tas saistošs, ne tikai par zinātniekiem vien, bet arī par personībām Latvijas sabiedriskajā un kultūras dzīvē — šādas tādas skicītes esmu veidojis savās dienasgrāmatās un piezīmju burtņiņās gadu gadiem. Daudzie amati, neskaitāmas (un bieži vien nevajadzīgas) sēdes paņem galveno daļu laika, arkārtīgi nogurdina, saērcina, dara nervozu. Lai uzrakstītu grāmatu, vajadzīgs relatīvs miers un relatīva materiāla nodrošinātība. Ja tik daudzos (arī algotos) amatos strādājot, nespēju nodrošināt pēdējo, par pirmo nemaz nerunājot, tad tas tomēr nav īsti normāli.”

Trīs Stradiņu paaudzes: profesors Pauls Stradiņš ar tēvu Jāni un dēlu Jāni

Janis Stradiņš ar māti Dr. Ninu Stradiņu un guvernanti igaunieti Kristīnu Stemani 1940. gadā

Ar dēlu Peteri un dzīviesbiedri Laimu

Par mierinājumu Jānim Stradiņam un attaisnojumu nemitgajiem pūliņiem sabiedrības laba varētu noderēt viņa paša izteikta parliecība, ka arī Pauls Stradiņš paliekamu vietu Latvijas medicīnā un tautas atmiņā iemantojis tieši ar savu izmisīgo cīņu 1944.–1958. gadā par medicīnu Latvijā, par sakņu un tradīciju saglabāšanu. “Tēvs tīcēja dzīvei, tautai, nākotnei. Ir celi ziedot dzīvību par tautu un tēvzemi, bet varbūt ne mazāk celi ir dzīvot tēvzemei ikdienā, īpaši tas grūtajos gados.”

Paula Stradiņa skolnieks, pazīstamais urologs habilitētais medicīnas doktors Eduards Smiltens šai sakārā raksta: “Mēs bieži pieminam Astru, pieminam Peteru. Jā, pilnīgi pareizi — viņu nopelni ir nenovērtējami, tomēr atcerēsimies, ka profesors Stradiņš nedzīvoja Gorbačova laikā — piecdesmitie gadi nebija salīdzināmi ar šodien. Un tādēļ es domāju, ka profesora P.Stradiņa nopelni nav aizmirstami. Viņš bija viens no pirmajiem, varbūt to pat neapzinoties, cīnījies un arī cietējis par Latvijas neatkarību, brīvību un patiesību.” Būdam zemnieciskas mentalitātes cilvēks ar izteiktu godaprātu un darba apziņu, profesors Pauls Stradiņš ar katru gadu pārdzīvoja pret viņu vērstās “kritikas”, tomēr jauno paaudzi bridināja neizdarīt nepareizus secinājumus un nepalikāt malā no sabiedriskas darbošanās. Ka lasām akademiķa Jāņa Stradiņa pardomas “Manas paaudzes drama un vaina”, ko Latvijas neatkarības atjaunošanas piektajā gadadienā publicēja gan Latvijas prese, gan latviešu izdevumi ASV un Kanādā, viņam uzliktie pārbaudījumi bijuši ne mazāk skaudri un ticība Latvijai un tautai — ne mazāk pārliecinoša: “Es nebušu Triju Zvaigžņu ordeņa pasniegšanas ceremonijā un nesaņemšu šo balvu, ko vērtēju kā mūsu tautas nacionālo svētumu. Tā lai paliek mana personiskā sāpe un mans kauns. (...) Mūsu tautai ir bijuši daudz, daudz grūti brīži nekā šodien — tā ir nīdēta, nicināta, pazemota, nodota. Un varbūt grūti brīži vēl būs priekšā. Atcerējos savu tēvu, nevainīgu cilvēku, kuru 1949.gadā neželīgā totalitārisma mašīna mala par “ideoloģiskām kļūdām” un kurš pēc četrpadsmit stundu morālas spīdzināšanas galavārdā sacīja: “Es ar sevi par šo jautājumu pats tikšu galā, bet domāju par mūsu jaunatni, kas šeit

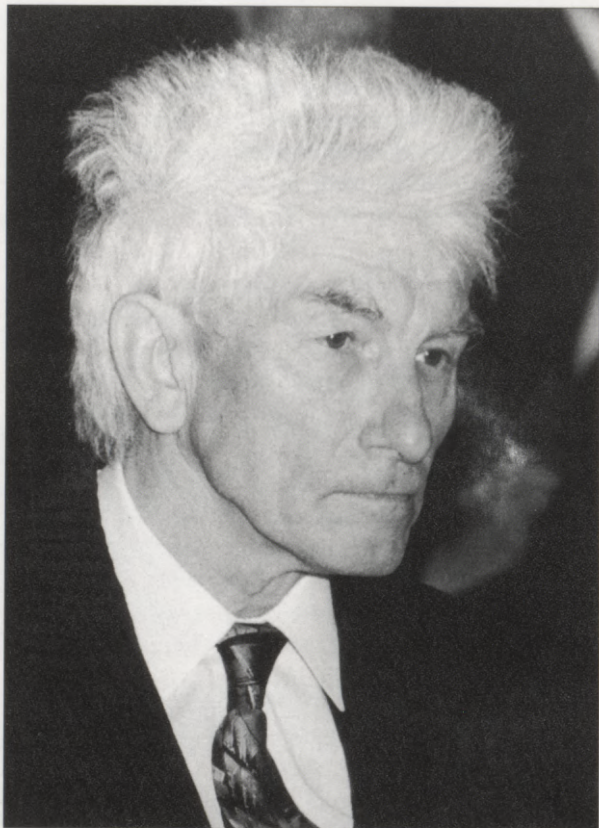
klausās un kam var rasties šādas domas: kāpēc skraidīt, kāpēc veikt sabiedrisku darbu? Neizdarīet maldīgu secinājumu, ka iespējams palikt malā.” Un, kad mīlais tēvs, apspāudīts un apgānīts, no Anatomikuma gluži viens gāja gar Daugavas malu, viņš ieskatījās tās melnajos rudens ūdeņos domās, vai nepielikt dzīvei šodien šo punktu. Tad pie viņa pienāca kāds pazīstams bitenieks un sāka stāstīt par savām bitēm, un viņš saprata, ka ir būtiskākas lietas par vienas dienas pārdzīvojumiem, ka jāopere, jāarste cilvēki, jāmaca studenti, jādzīvo un jāstrādā. Arī man uz mirkli bija doma, ka dzīvot tālāk. Atcerējos Raini: “Ar vienu nepietiek, tev jāprot arī: vest dzīvi tā, ka brāļiem labi, un mirt, kad liktens liek.” Centīšos atrast sevi spēkus darbam (saprotais, ne politika), lai svešs ģenerālis nevarētu ierakstīt pavēle: “*Paradom komandovatj budu ja.*” Sabiedrību toreiz bija satricinājusi Jāņa Stradiņa vēstule Valsts prezidentam Guntim Ulmanim Triju Zvaigžņu ordeņa lieta, kurā cienijamais akademiķis dara zināmu pašā tikko noskaidroto faktu, ka viņa uzvārds ir atrodams Totalitārisma seku dokumentācijas centra kartotēkā, un raksta, ka šajā situācijā viņš nejūtas tiesīgs pieņemt ordeņi. “Nejūtos vainīgs ne pašmāju, ne ārzemju koleģu priekšā, nedz arī jūtos kaitejis Latvijai vai izdarījis kādu zinātniskas ētikas pārkāpumu. Taču nerodu sevi ne morālus, ne fiziskus spēkus, ne pietiekamu veselību garo un pazemojošo tiesas procedūru iztērēšanai, lai atspēkotu sadarbību, jo atlikušo mūža daļu tomēr vēl velos veltīt zinātniskam un literāram darbam.” Šo vēstuli Valsts prezidents ar profesora Jāņa Stradiņa atļauju nodeva publicēšanai kopā ar savu aicinājumu Latvijas tautai un Saimei. Tas beidzas ar vārdiem: “Pēc manas parliecības, Janis Stradiņš ir un paliek viens no pašiem izcilākajiem, pašizcilākajiem un dvēsele skaidrākajiem Latvijas dēliem. Un šī vēstule tur nekā nav mainījusi.”

To, šķiet, Valsts prezidents droši varēja teikt visas Latvijas vārdā.

Pie Paula Stradiņa pieminēkļa Viesītē
LZA prezidents Janis Stradiņš, LZA goda loceklis gleznotājs Boriss Berziņš un LZA viceprezidents Talis Millers maksliņieka darbnīcā

Ordeņa lielvirsnieks
Imants Ziedonis
 Dzejnieks

Triju Zvaigžņu ordeņa lielvirsnieks
 ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Vai nu tik svarīgi, kur un kad dzimis. Svarīgi — kapec. Laikam jau — lai strādātu un darbotos. Tomēr jau — lai veiksmīgi. Tātad bija jāmacās. Jaapgūst kaut kādas gudribas un jāizvērtē paša pieredzētais. Pie visas gudribas vēl gribējas dzīvot arī skaisti. Tāpēc pie filologa diploma nāca klat dzeja un neizsakāmi neatkāpīga dabas izjūta, mežu un lauku, talumu mīlestība. Prasība pēc gājiena pa ceļiem, kuriem abpus paveras variācijām bagāta Latvijas ainava. Jaunības braucieni ar motociklu bija skaisti un jutīgi: lauku smaržas, veļa spiediens sejā, pretimskrejoša pasaule. Esmu apguvis visus lauku darbus: aris, pļavis, kūlišus sējis, vezumu krāvis, sējis no setuves. Esmu ganijs zirgu pieguļā. Esmu lasījis meža līdz apnicībai ogas, esmu dienām ilgi ravējis biešu lauka, esmu ar lielu patikšanu audzējis tomātus un gurķus, kopis puķes. Gribēju kļūt par dārkopi, puķkopi, gribēju studēt ekonomikas fakultātē valsts plānošanu. Taču neiznāca. Divu iemeslu dēļ. Smagi saslimu ar tuberkulozi. Un tēvs bija izsūtīts uz 25 gadiem Sibīrijā. Pelnījos kā ceļstrādnieks. Puikas gados kādu laiku gāju arī jūrā tēva vietā. Esmu juties kā cilvēks, kas prot strādāt. Tur ir savs skaistums — prast strādāt. Mani senči un mani vecāki ir zvejnieki. Tagad jau apglabāti Ragaciema kapos. Viņi man iemācīja strādāt. Mammai kapakmeni iekalām (es un māsa): "Viņa mīlēja strādāt un mīlēja mūs."

Bet vecmāte man atstāja dažas fundamentālas gudribas, ko šad tad dzirdēju viņu sakām, un šie tautas sakāmvārdi mani dziļi iesēdušies: "Nevar pa desu uzkāpt debesis", "Izjūk kā piļu sūds virs ūdens", "Jo sūdu min, jo sūds smird", "Nauda ir velns" un "Jo plīks, jo traks". Ar dažām atrunām es tam visam piekritu.

Un tā nu: esmu centies, bijis strādīgs, kā macejis apguvis skolas un gudribas, esmu rūpējies par skaistuma iekopšanu. Lietām jābūt skaistām. Jāturas skaisti, jāuztur lietu kārtība. Jakopj ap sevi vide, jāuztur ideja par skaistuma ekspansiju. Tā esmu turējies arī savā dzejā. Vairāk vai mazāk noturīgi.

Mums ir bijusi savstarpēja patīkšana ar skaistām sievietēm. Esmu bijis draugos ar skaistu dārzu darzkopjiem. Sevišķi skaisti ir bērni. Visi. Un es esmu viņiem rakstījis pasakas. Vecmāmiņas mani ir mīlējušas, un es esmu bijis skolēnu auditorijās un redzējis, ka viņiem ir acis. Tā ir skaista zīme, ja tu redzi, ka auditorijai, kas tur klausās, — ir acis! Esmu rakstījis par zemniekiem saimniekiem, esmu rakstījis par ceļotājiem, par kungiem un kalpiem, esmu gribējis šai lustīgajā ziņģu dzīvē ievest un skaidrot Raini, esmu izvilcis no dainu sējumiem manuprāt pašu dzīvīgāko un gandrīz vai ielicis mutē lasītājiem to, kas jāzina ikvienam un katram puisim un meitenei, — tās ir divas dainu izlases "Puisīti augu" un "Kas jāzina meitiņām". Esmu rakstījis mazajiem pašu pirmo vajadzīgo grāmatu — lietu mācību — "Sakamgrāmata". Ko tik neesmu darijis! Lai tikai pasaule nebūtu tik tūlīga un neuzņēmīga. Lai jaunie mācētu lietu un parādību laika nogriežņos sadzēt Lielo Liniju. Lai prevaletu cēlais un cildenais. Lai

vadītu priecīgais. Lai ciemotos smaidīgais. Lai noteiktu gudrais. Un lai būtu gandarīts strādīgais. Nu jā, bieži vien man tas iznācis visai naīvi. Arī diletantiski. Daudz kur zinašanu trūkumu aizvietojuši tāda kā uztiepība un kašķīga neiecietība. Arī šādi tādi ideju nomaldi. Kas nokavējuši tikai laiku un aizkavējuši manus biogrāfiskos notikumus. Vienu otru iespēju droši vien aizvīrājuši uz manis paša nakošajam dzīvē. Kas gan jau būs. Bet šodien Latvija mācās atkal (jau kuro reizi no jauna!) apgūt, apzināt pati sevi. Un no tā arī jāsak. Protams, ka arī Trijzvaigžņu ordenis ir tāda pašapzināšanās zīme. Cēla un cildena zīme, kurā attiecīgi jāstrādā.

*Ar dēlu Rimantu un meitu Baibu Jansoni, pēc ordeņa saņemšanas
Ar dzīvesbiedri aktrisi Ausmu Kantani (apakšējā attēla)
Dziesmu svētkos Mežaparkā
Rakstnieku tikšanās reizē: dzejnieks Māris Čaklais, Igaunijas
prezidents, arī rakstnieks un tulkotājs Lennarts Meri, dramaturgs
Gunārs Priede un Imants Ziedonis*

**TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA
III ŠKIRA**

KOMANDIERI

THE NATIONAL ORDER
OF THE

1917-1918

Ordeņa komandieris

Raimonds Bitenieks

Latvijas grupas "Helsinki-86" dibinātājs

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1944. gada 14. maijā Liepājā. Kurzemieki ir arī abi vecāki: tēvs dzimis Medzē, māte — Pape. Tēvs trīsdesmito gadu sākumā ieguva tuvbraucēja stūrmaņa diplomu un tā visu mūžu ir bijis jūnieks. Māte strādāja tirdzniecībā. Tēvs pabeidzis Liepājas mūzikas skolu, spēlē akordeonu, arī tēvabralis bija muzikāli apdāvināts un visu mūžu spēlēja restorānos. Es pašmācības ceļā esmu iemācījies spēlēt akordeonu un klavieres.

Jau agrā bērnībā dzirdēju vecākus runājam par krievu okupāciju un tās nodarīto ļaunumu. Vecāki laikam uzskatīja, ka esmu vēl parāk maziņš un neko nesaprotu, tāpēc mana klatbutnē runāja brīvi. Pirmo un jau paliekošo "sitienu" saņēmu apmēram piecu gadu vecumā. Tani laikā dzīvojam Ganību ielā 45, otrajā stāvā. Māja atradās iepretim Pupu ielai. Kadu dienu pa logu redzēju, ka pie mājas Pupu ielā piebrauc smagā automašīna un tajā iesēdina sievieti, virieti un gadus sešus septiņus vecu bērnu. Vecmāmiņa arī to redzēja, un pēc viņas teiktā sapratu, ka notiek kas ļauns. Atceros, bija auksts, nemīlīgs laiks, un man radās tāds liels žēlums pret šiem cilvēkiem. Pirmajā klasē mums bija ļoti laba klases audzinātāja. Dzirdēju runājam, ka viņas vīrs esot izvests. Uz skolu viņa nāca nabadzīgi gērbusies, viriešu darba apavos, tā sauktajos tankos. Turpretim skolas direktore Markvarte, kuras vīrs bija milicijas virsnieks, vienmēr bija uzcirtusies kā kazu lukturis. Klasē tikai daži bērni nebija iestājušies pionieros. Tas jau bija klases "kauna traips"! Par mani notika pārrunas ar vecākiem. Viņi bilda, ka tas varētu traucēt man mācības. Kaut gan pirmajā un otrajā klasē biju apaļš teicamnieks. Kad sāku iet skolā, nepazinu vēl nevienu burtu, bet ap Jaungadu jau ņēmu grāmatas bibliotēkā. Ap gadiem divpadsmit skolas bibliotēkā visas grāmatas bija izlasītas, un es pieņēmu pilsetas bibliotēkā. Pirku un lasīju arī populārzinātniskus izdevumus. Ļoti interesēja viss, kas bija saistīts ar tehniku.

Skolas laikā radās skaidra izpratne par to, kas ir noticis un notiek ar latviešu tautu. Biju jau lasījis dažas trimdā izdotas grāmatas un brošūras. Apmēram četrpadsmit gadu vecu-

**Triju Zvaigžņu ordeņa komandieris
ar Ordeņa domes 1996. gada 9. oktobra lēmumu**

Raimonds Bitenieks

mā man radās vēlme kļūt neatkarīgam. Pabeidzu sesto klasi un aizgāju no skolas. Saku strādāt dažādus gadījuma darbus. 1961. gadā tiku pieņemts kokapstrādes kombināta "Baltija" par atsledznieka mācekli, pēc diviem gadiem biju ieguvis V kategoriju. Drīz atjēdzos, ka ir vajadzīga arī izglītība. Iestājos Liepājas 5. vidusskolas septītajā klasē neklatienes nodaļā un viena mācību gada laikā pabeidzu gan septīto, gan astoto klasi. No 1963. gada līdz 1965. gada beigām mācījos Kaļiņingradas (Kēnigsbergas) aviācijas skolā un ieguvu aviomehāniķa specialitāti. Pēc tam divus gadus strādāju Tahiatas aerodromā Karakalpakijā par aviomehāniķi. Apkalpoju tieši lidojumus. Pēc atgriešanās Liepājā atsaku darbu kokapstrādes kombināta "Baltija". Pēc tam ieguvu automehāniķa specialitāti, tai pašā gadā — arī profesionāla autovadītāja aplieciņu.

Kad pēc atgriešanās no Karakalpakijas saku būvēt ģimenes māju, paligos pieaicināju divus amatniekus, santehniķi un apmetēju. Pārējo darīju pats un darba gaitā mācījos. 1973. gadā mani pieņēma darbā Liepājas autobusu parkā. Tur par šoferi strādāja Linards Grantiņš, ar kuru biju jau pazistams. Tad man tika piedāvāts garažas priekšnieka amats, bet ar nosacījumu, ka iestāšos Komunistiskajā partijā. Es no piedāvājuma atteicos un drīz vien aizgāju no šī darba. 1978. gadā mūsu ceļi ar Grantiņu atkal krustojās apvienībā "Dailrade".

Tajā laikā aizrāvos ar televīzijas talantveršanu, gāju kursus. Astonēdesmito gadu sākumā iepazinos ar Jāni Vansoviču. Mūs vienoja kopēji uzskati, kā arī interese par televīzijas programmu uztveršanu. Radās ideja par izraušanas aiz "dzelzs priekšskara". Par mūsu nodomu pastāstīju Linardam Grantiņam. Viņš bija cilvēks ar stingru pārliecību un lielu apņēmību. Es viņam pilnīgi uzticējos. Sakām domāt par pretošanās kustības izveidošanu. Mums tolaik ar Rietumiem nebija nekadu kontaktu. Tapa plans slepeni nokļūt Zviedrijā. Izdošanas gadījumā es uzņemtu kontaktus ar Rietumos dzīvojošajiem latviešiem un viņu aktīvākajām organizācijām.

Mēs ar Vansoviču nopirkām laivu. Tā bija zviedru laiva, ko robežsargi bija atraduši, izskalotu krastā, un pēc tam acimredzot kādam pārdevuši. Laivas sākotnējais atrums bija 45 kilometri stunda. Bija vajadzīgs lielāks, tādēļ nācas daudz ko pārbutēt. Gatavošanās posms ilga apmēram pusgadu. 1983. gada 4. septembrī divos nakti izgājām jūrā. Laiva bija arī mana meita Eva un Jāņa Vansoviča dēls Agris, toreiz četrpadsmit un piecpadsmit gadus veci. Mums bija gumijas glābšanas laiva, visiem ūdensnecaurīdīgi tērpi, dzeramais ūdens septiņām dienām un pat armijas jūras karte. Grantiņš

bija iedevis līdz četras fotofilmiņas ar kadriem par latviešu nožēlojamo dzīvi. Bija nodoms tikties ar Andreju Egliti un kopā izveidot albumu. Kad līdz Zviedrijas teritoriālo ūdeņu robežai bija palikuši tikai astoņpadsmit kilometri, isa laika sacēlas apmēram deviņas balles stiprs vējš un tika salieti motori. Tur mūs saņēma krievu patruļkuģis. Rezultāts — divi gadi pēc Kriminālkodeksa 78. panta pirmās daļas. Ieslodzījumu pavadīju Rīgā, Šķirotavas cietumā.

1985. gada atgriezās mājās, saku strādāt par šoferi Liepājas atnās palīdzības stacijā. Bieži satikos ar Grantiņu, kaut gan atrados pastāvīgā drošības komitejas uzraudzībā. Vēlāk dzima ideja par cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas izveidi. 1986. gada 16. jūlijā tika parakstīti dokumenti par grupas "Helsinki-86" izveidošanu. Visus dokumentus bija iecerēts nosūtīt uz ārzemēm. Taču 21. augustā mani un Grantiņu arestēja. Pret mums ierosināja kriminālietu.

1987. gada janvārī radiostācijas "Brīvā Eiropa" un "Amerikas balss" sāka iepazīstināt klausītājus ar dokumentu saturu un nosauca arī mūsu vārdus un uzvārdus. Viena dokumentu kopija tomēr bija izspraukusies cauri "dzelzs priekšskaram". Sākās Gorbačova reformu laiks. VDK nedaudz apjuka. Kad 18. janvārī mūs aizveda uz tiesas sēdi, pēc desmit minūtēm tā tika pārtraukta. Sēdi atlika uz 20. janvārī, bet pēc tam — uz nenoteiktu laiku. Turklāt sakarā ar Grantiņa veselības stāvokli mēs līdz tiesas sēdei no aresta tikām atbrīvoti. Sapratām, ka šāds lēmums ir jau VDK vājuma pazīme. Prokurors Batarags 4. aprīlī mūs izsauca uz Rīgu un paziņoja par krimināllietas izbeigšanu.

Radās ideja sarīkot mitiņu 1941. gada 14. jūnija deportēto piemiņai. Par mitiņa organizēšanu ziņoja gan "Brīvā Eiropa", gan "Amerikas balss". Mēs paši tikām izolēti. Mani 9. jūnijā pēkšņi iesauca armijā, aizveda uz Plūņģes mežiem. Grantiņš veselības stāvokļa dēļ no iesaukšanas aktīvajā dienestā bija atbrīvots. Tomēr kara komisariātā kaut kāda aizdomīga ārstu komisija atzina viņu par karaklausībai derīgu. Grantiņš protestēja, un viņam piesprieda sešus mēnešus kolonijā. Mārtiņam Barisam tika uzlikts mājas arests. Taču mitiņš, par spīti visam, notika. Protams, tā rīkošana piedalījās cilvēki, kas nebija tik "iesprūduši" drošībniekiem acīs.

Pēc atgriešanās no armijas atkal nokļuva VDK uzraudzībā. 18. novembrī man uzlika mājas arestu. Vareju justies pagodināts, ka manis uzraudzīšanai bija mobilizētas veselās trīs vieglās automašīnas. Saku saprast, ka nākotnē man ir divas iespējas — saulainā Magadana vai Rietumi. Nācas izvēlēties. Tad man tika atņemta LPSR pilsonība un 29. novembrī ar 142 dolāriem un vizu kabatā izlidoju uz Vini. Tur nodziņoju trīs nedēļas, kamēr saņēmu vizu. 23. decembrī iebraucu Vācijā. Tūlīt arī nokļuva Minsterē. Tā arī zināmā mērā beidzas mana aktīvā darbība cīņā par Latvijas neatkarību.

Sapratu, ka man dzīve jāsāk no nulles punkta. Kārtoju dokumentus, lai saņemtu pastāvīgas uzturēšanās atļauju. Daudz palīdzēja Minsteres latvieši. Tiku sūtīts arī vācu valodas kursos, bet pēc to pabeigšanas tik vien spēju saprast, par ko vispār ir runa. Gribēju strādāt par šoferi, nokārtoju eksāmenu satiksmes noteikumos un, kaut vācu valodas zināšanas bija vājas, dabūju darbu firmā "Förenketter". Desmit mēnešus braucu kopā ar vācu kolēģi. Drīz vien nekad valodas problēmu vairs nebija. 1989.gada maijā ciemos atbrauca sieva Brigita ar jaunāko meitu Janu. Un 4.augustā Kopenhāgenā es otrreiz apprecējos ar savu sievu, jo 1985.gadā mēs politisku apsvērumu dēļ bijām izšķīrušies.

Latvijā pirmo reizi atgriezās 1992.gada vasarā, kad man bija atvaļinājums. Pēc gada rudenī jau braucu ar domu, ka palikšu Latvijā. Taču pilsētas domē redzēju daudz pazīstamu seju, proti, bijušos komunistus. Biju mazliet apmulsis. Darbu atrast neizdevās, biju spiests atgriezties Vācijā. 1997.gada jūlijā atkal atgriezās Latvijā. Man jau visus Vācijā pavadītos gadus bija labi kontakti ar partijās "Tevzemei un Brīvībai" jaunatnes apvienību. Atgriezies mājās, iestājos TB/LNNK rindās.

Tikšanās

Liepājā cilvēktiesību aizstāvji sāka aktivizēties jau krietni pirms Atmodas. Līnards Grantiņš, Raimonds Bītenieks un Martiņš Bariss 1986.gada jūlijā parakstīja paziņojumu par Latvijas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupas "Helsinki — 86" nodibināšanu. Tika pieņemts šāds paziņojums:

"Ievērojot Latvijas PSR Konstitūcijas 49. un 50.pantu, mēs nolemjam dibināt grupu, kura sekos, kā tiek ievērotas mūsu tautas ekonomiskās, kultūras un individa tiesības. Apmēram četrus gadus pēc tam, kad mēs esam atklāti, bez cenzūras un spiediena no ār-

ses, informēt starptautiskās organizācijas par pārkāpumiem, kas tiek izdarīti pret mūsu tautas materialajām un garīgajām vērtībām, ka arī pret pašu tautu.

Mūsu princips — aizšķērsot ceļu meliem un teroram. Dot visām tautām brīvi izvēlēties savu attīstības ceļu. Ievērot Helsinku apspriedes nobeiguma dokumenta izvirzītos principus.

Grupu nolemjam nosaukt Helsinku vārda.

"Helsinki — 86"

Pēc desmit gadiem, neatkarīgajā Latvijā, šo triju vīru veikums tiek novērtēts ar mūsu valsts augstāko apbalvojumu. Līnards Grantiņš tiek iecelts par Triju Zvaigžņu ordeņa lielvirsnieku, bet Raimonds Bītenieks un Martiņš Bariss — par šī ordeņa komandieriem. Viņi ir dažādu profesiju cilvēki. Raimonds Bītenieks ir profesionāls šoferis, bet apguvis arī aviomehāniku, automehāniku, celtnieka, televīzijas un radio-meistara amatu, pieprot rotu darināšanu. Par paraugu viņš uzskata savu krusttēvu, kas Amerikā iesācis dzīvi kā elektrīķis, bet vēlāk kļuvis par datortehnikas uzņēmuma nodaļas vadītāju. Arī Raimonds nācis pie pārliecības, ka ilgāk par pieciem gadiem viena darba nevajag strādāt, lai neveidotos rutīna. Vienmēr jāmeklē kas jauns: "Es izvirzu mērķi, tad neatlaidīgi eju uz to, bet, tiklīdz tas sasniegts, atkal mekleju ko jaunu." Savulaik viņš patstāvīgi izstudējis automašīnu uzbūvi, lai varētu tas kvalitatīvi remontēt. Jau pāris gadus ieguvis tādu reputāciju, ka no kundēm ne atkauties. Uzņēmība bijusi vajadzīga arī pēc piespiedu emigrācijas uz Vāciju, kad dzīvi nācas sākt tikpat kā no jauna.

Kā tapa grupa "Helsinki — 86"? Sākuma domājuši uzrakstīt

Apmēram četrus gadus pēc tam

Brigita un Raimonds Bītenieki kāzu dienā 1967. gada 7. oktobrī Bītenieku dzimtas trīs paaudzēs: Raimonds Bītenieks kopā ar mati Zelmu, tēvu Ernestu un vecākās meitas bērniem Raimundu un Justīni

Raimonds Bitenieks

protesta vēstules komunistu partijas lielajai centrālkomitejai, tad Mihailam Gorbačovam, un arī Latvijas centrālkomitejai. Tad nolēmuši, ka tas nevar būt anonīms. Tad radusies ideja uzrakstīt savu programmu un šo dokumentu atklāti izplatīt Rietumos ar visiem vārdiem un uzvārdiem. Sākumā šo ieceru bija gatavi atbalstīt kādi pieci liepājnieki, bet, kad tika nolēmts dokumentu parakstīt, daudzi atteicās, jo baidījās. Bailes izrādījās pamatotas. Sekoja aresti. Taču helsinkiešu aicinājumi bija sadzirdēti.

Nakamais nozīmīgais solis bija aicinājums 1987. gada 14. jūnijā pulcēties pie Brīvības pieminekļa, lai godinātu komunistiskā režīma upuru piemiņu. Helsinkieši uzdriķstējās skaļi izteikt vārdus, kas klusībā bija glabāti sirdīs visus okupācijas gadus. Rīgas centrā un visā Latvijā atskanēja aicinājums — cīnīsimies, lai mūsu zeme un valoda kļūtu brīva. Helsinkieši apzinājās, ka atrodas stingrā uzraudzībā un viņi nevarēs piedalīties pašu rosinātajā atceres pasākumā. Tā arī notika. Viņus izolēja. “Mūs tas nepārsteidza. Akcijā varēja piedalīties Rolands Silaraups, ko Linards jau bija iesaistījis mūsu grupā. Vajadzēja vēl kādu, taču atklāti paust savu nostāju cilvēki baidījās. Tad par mūsu sabiedroto kļuva mana meita Eva. Viņa man pilnīgi uzticējās, un arī es zinaju, ka uz viņu var droši paļauties.”

Skaisto meiteni tautatērpā daudzi atcerēsies pēc redzētajām fotogrāfijām un videofilmām. Viņa kopā ar Rolandu Silaraupu noliek ziedus pie Brīvības pieminekļa un atritina uzrakstu “14. jūnija upuru piemiņai”. Tā ir Eva Biteniece, kam toreiz bija tikai deviņpadsmit. Pēc tam Eva piedalījās vairāku helsinkiešu dokumentu izstrādāšanā, taču pēc šīs epizodes pie Brīvības pieminekļa viņa, tāpat kā tēvs, bija nonākusi drošības uzmanības loka un parādīties atklātībā kļuva aizvien grūtāk. Tuvojās 18. novem-

bris. Latvijas valsts dzimšanas diena. Eva posās uz Rīgu, jo vēlējas šajā dienā nolikt ziedus pie Brīvības pieminekļa. Tēvs atradās mājas arestā, viņa “uzraudzīšanai” bija norīkotas trīs automašīnas. Lai maldinātu savus izsekotājus, Eva uzvilka viriešu žaketi un bikses. Taču jau uz Liepājas stacijas perona viņu aizturēja.

Ko Eva dara pašlaik? Viņa ir profesionāla šuveja. Tā kā Latvija nevarēja atrast darbu savā šuvejas profesijā, viņa kopā ar vīru aizbrauca uz Vāciju. Viņi tur strādā un cer drīz atgriezties dzimtajā Liepājā pie saviem bērniem Raimonda un Justīnes, pie saviem vecākiem un vecvecākiem.

Bitenieki ir viena no tam nedaudzajām ģimenēm, kura divi cilvēki saņēmuši augsto atzinības apliecinājumu — Triju Zvaigžņu ordeni. Eva Biteniece 1997. gada 3. novembrī tika iecelta par ordeņa komandieri.

Par sevi Raimonds Bitenieks saka tā: “Varu būt gandarīts. Esmu strādājis, daudz ko apguvis arī pašmācības ceļā. Arī cietumā esmu sēdējis. Braucot darba komandējumos, esmu iepazinis visu Vidusāziju, arī Krieviju, tāpat Eiropā ir būtis ļoti daudzās valstīs. Esmu redzējis pasauli, ticis ar daudziem interesantiem cilvēkiem. Un man neviens nevar iestāstīt, ka tur, ārzemēs, ir tā vai šitā. Es pats esmu daudz kur pabijis un daudz ko redzējis.”

Viņš ar savu urdīgo prātu un jauneklīgo garu nav ērts līdzpilsonis arī tiem, kas šobrīd pieļauj kļūdas un ačgarnības gan visas valsts, gan dzimtās Liepājas attīstības plānošanā un sekmešanā. “Tas ir mans subjektīvais viedoklis, bet man šķiet, ka daudziem valdības vīriem Latvija nesniedzas tālāk par Rīgas robežām. Arī mēs, liepājnieki, esam pabērnā loma.” Viņam ir savs viedoklis arī par Liepājas speciālo ekonomisko zonu un tās ietvaros iecerētajiem projektiem, un viņš atkal ir gatavs cīnīties par savu pārliecību.

1987. gada 14. jūnija pie Brīvības pieminekļa — helsinkiešu rīkotajā mitiņā komunistiskā terora upuru piemiņai. Gājiena priekšgalā (arī blakus attēla) Eva Biteniece un Rolands Silaraups

Ordeņa komandiere

Sandra Kalniete

Pirmā Latvijas Republikas
ārkārtējā un pilnvarotā vēstniece
pastāvīgajā pārstāvniecībā pie ANO Ženēvā

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi Sibīrijā izsūtīto ģimenē. Ka jau visiem bērniem, kuriem ir mīloši vecāki, man bija laimīga bērnība. Neko no Sibīrijas posta un morālajām ciešanām neatceros. Par to esmu dziļi pateicīga saviem vecākiem. Pēc atgriešanās Latvijā 1957.gadā pilnīgi aizmirsu krievu valodu — tā laikam bija zemapziņas protesta izpausme. To vēlreiz apguvu tā isti tikai augstskolā, jo mākslas vēsturē tolaik gandrīz viss bija jālasa krieviski.

Biju romantiska būtne un savus pusaudzes gadus pavadīju, domas klejodama pa Francijas un Anglijas vēstures lappusēm, tomēr vēsturi studijām neizvēlējos. Tā bija pārāk ideoloģizēta. Daudz lielāku brīvību deva mākslas vēsture. Studejot Mākslas akadēmijā, nācu saskarsmē ar to brīvdomības garu, kas vienmēr pavada radošu procesu. Akadēmija nevis salauza manu spītīgo raksturu, bet to civilizēja. Tā mani izveidoja par personību ar stabiliem priekšstatiem par labo un ļauno. Lietas laba esmu gatava pieņemt kompromisu, bet nedomāju atkāpties no saviem principiem. Lepojos, ka savu darba dzīvi sāku, veikli darbinot rokas. Esmu augstas klases profesionāla šuveja. Šī apziņa savulaik man deva zināmu neatkarību. Kad izdevniecība "Liesma" galvenais redaktors meģināja mani piespiest ideoloģiski pareizi labot autora tekstu, varēju atļauties atteikties, jo apzinājos, ka sev maizi nopelnišu. Mana darba laikā izdevniecībā tapa pirmās ārzemēs izdotās latviešu mākslas grāmatas "Latvju glezniecības meistardarbi" un "Grafika".

Ka spožu lappusi atceros darbību Mākslinieku savienībā, kur man bija tā laime strādāt mākslinieces Džemmas Skulmes vadībā. Viņas lepna, neatkarīga personība ir mani apzīmējusi uz mūžu. Specializējos latviešu dekoratīvi lietīšķajā mākslā un jo īpaši tekstilmākslā. Esmu daudzu rakstu un pagaidām aptverošākas grāmatas "Latvju tekstilmāksla" autore. Palika neuzrakstīta grāmata par vecmeistaru Rudolfu Heimrātu, jo tuvojas liels pārmaiņu laiks, kas mani aizveda projām no mākslas. Aizejot paņēmu līdzi mana mīļotā profesora labestīgo, gaišo pasaules skatījumu. Tas daudzkārt man ir palīdzējis parbaudījumu brīžos.

Sandra Kalniete

Triju Zvaigžņu ordeņa komandiere
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Sandra Kalniete

Kad 1988.gada vasarā piedāvāju Makslinieku savienībā telpu Tautas frontes koordinācijas centra izveidošanai, nezināju, ka pārlecu bezdibenim. Otrā krastā palika mana iepriekšējā dzīve: maksla, profesija, ģimene. Šai pusē gaidīja milzīgs, aizrautīgs darbs. Revolūcija. Esmu pateicīga liktenim, ka tas man davāja iespēju būt vēstures melnstrādniecei un strādāt savas valsts neatkarības atjaunošanai. Biju LTF dibināšanas kongresa rīcības komitejas sekretāre. Kongress tiku ievēlēta par domes atbildīgo sekretāri, vēlāk, otrajā gadā — par valdes priekšsēdētāja vietnieci. Frontes vadība biju no tas pirmsākumiem līdz 1990.gada 4.maijam. Kopš 1990.gada maija strādāju Latvijas Republikas Ārlietu ministrijā. Esmu viena no vecākajām ministrijas darbiniecēm. Savā karjerā esmu piedzīvojusi daudzas interesantas lappuses. 1990.gada asiņainajā janvārī biju ārlietu ministra

vietas izpildītāja. Tapat kā tulīt pēc 1991.gada augusta puča. Man bija tā laime sagaidīt pirmos Latvija akreditētos vēstniekus. Būdama pirmā Latvijas vēstniece ANO Eiropas mitnē, no jauna esmu ierakstījusi piemirsto Latvijas vārdu ANO ierēdņu un diplomātu apziņā. Tapat ka Tautu Savienības pils Latvijas zāles dekora izveidošana ir nesaraucami saistīta ar sūtņa J.Feldmana vārdu, tā tas atjaunošana un mebeļējums ir piemiņa no mana darba posma Ženēvā. Šodien tā ir viena no skaistākajām Tautu Savienības pils zālēm. Tā godam nes Latvijas vārdu.

Kopš 1997.gada maija esmu Latvijas arktēja un pilnvarotā vēstniece Francijas Republikā.

Šajos gados esmu daudz macījusies: Lidsas un Ženēvas starptautisko attiecību institutos, ka arī ANO cilvēktiesību centra. Brīvi runāju angļiski un franciski. 1996.gadā aizstāvēju mākslas maģistra grādu.

Man ir liberāli centriski politiskie uzskati, un politika es vienmēr esmu par tādām risinājumiem, kas vairo valsts stabilitāti un sabiedrības saskaņu. Esmu pret labējo un kreiso radikalismu.

*Kopā ar 6. Saeimas deputāti, franču valodas un kultūras zinātnieku Antu Rugati
Politiku un diplomātu sabiedrība
Rīgas pili ar tēvu un māti pēc Triju Zvaigžņu ordeņa saņemšanas
1995. gada 17. novembrī*

Ordeņa komandieris

Teodors Ķirsis

Alpinists

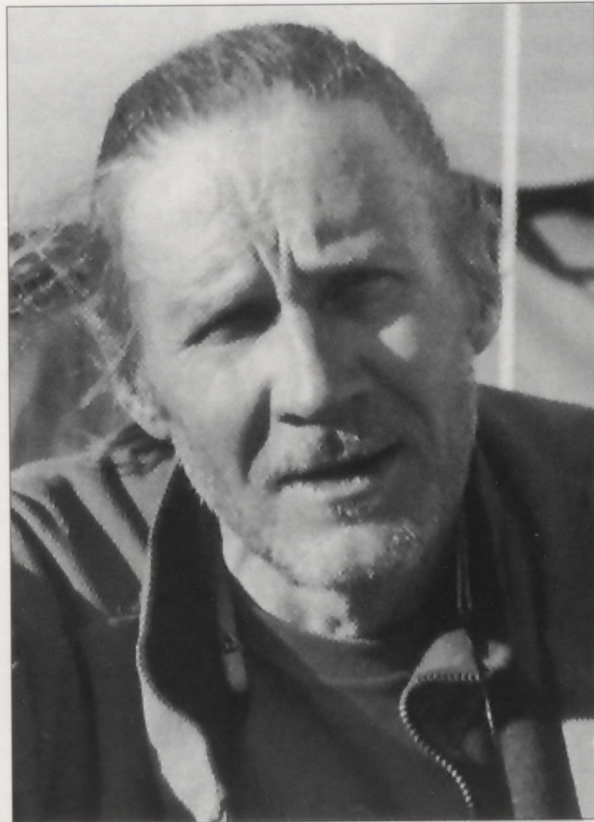
Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1942. gada 25. novembrī Jelgavā. Kara beigās mūsu ģimene nokļuva Vācijā, no kurienes ar kajām atgriezāmies Latvijā jau pēc kara. Mācījās Snēpele, Jaunpīli un Rīgas Politehniskajā institūtā. Pēc 1. kursa tiku iesaukts armijā un nodienēju trīs gadus Murmanskas tuvumā aiz Polāra loka. Pēc atgriešanās 1965. gadā turpināju studijas un institūtu beidzu 1970. gadā. Turpat pabeidzu aspirantūru un aizstāvēju zinātņu kandidata disertāciju. Strādāju par asistentu, laboratoriju vadītāju, vecāko pasniedzēju, docentu, katedras vadītāju. 1977.–1978. gadā stažējos Kanādas augstskolas. Esmu publicējis vairāk nekā 50 zinātnisku darbu. No 1986. līdz 1989. gadam pabiju kompartijā. Pašlaik strādāju Rīgas Tehniskajā universitātē par docentu, katedras vadītāju un institūta direktoru.

Kopš 1968. gada ģimenes cilvēks, divu meitu tēvs. Sieva Aina Ķirse ir galvenā inženiere Nacionālajā bibliotēkā. Meita Evija studē Rīgas Tehniskajā universitātē, bet Kārena beidz vidusskolu.

Kalnās saku kapt 1968. gadā. Pavisam vēlāk organizēju savu pirmo komandu, un mēs kļuvām par Latvijas vicečempioniem kalnu tūrismā. Esmu darbojies vairākās komandās un 1976. gadā kļuva par toreizējās savienības čempionu. Strādāju par instruktoru kalnu skolas, audzinot topošos kalna kāpējus. Esmu vadījis masveida kalna kāpšanas pasākumus — turiādes. 1979. gadā noorganizēju komandu, kuras kodols saglabājies līdz pat pēdējam laikam. Komandas dalībnieki daudzkārt bijuši Latvijas čempioni kā kalnu tūrismā, tā alpinismā, vienmēr meklējot jaunus, neizpetītus un neizietus kalnu rajonus un maršrutus. Kopš 1985. gada pievēršamies augstkalnu alpinismam un esam sasnieguši visas septiņtūkstošnieku virsotnes toreizējā savienībā, par ko es kopā ar Imantu Zaulu, Imantu Bernānu un Peteri Kuli saņemam Sniega leoparda titulu. Kopā ar komandu visas šājas virsotnes ticis pacelts arī Latvijas Republikas karogs.

1993. gadā organizēju un vadīju pirmo Latvijas ekspedīciju uz Himalajiem un 8167 metrus augsto Daulagiri smaili, kuru sasniegšanu kopā ar Imantu Zaulu un Ivaru Paulu. Pusotru

**Triju Zvaigžņu ordeņa komandieris
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. janvāra lēmumu**

Teodors Ķīrsis

gadu velāk organizēju un vadīju arī pirmo Latvijas ekspedīciju uz Everestu un kopā ar Imantu Zauli pacēlos virsotnē. Kopš 1970. gada kalnos kāpju ar kinokameru. Uz sešpadsmit milimetru tehnikas bāzes esmu veidojis filmas, kas vairākkārt guvušas augstāko novērtējumu tūristu salidojumos. Everesta ekspedīcijas laikā uzņemtais videomateriāls daudzkārt ir demonstrēts televīzijā.

Kopā ar saviem komandas un domu biedriem esmu atradis alpinisma tehnikas pielietojumu arī ikdienai. Ar mūsu līdzdalību tika demontēts un droši nogādāts līdz zemei Doma katedrāles vecais gailis, izremontēti un atkal uzstādīti gaili Smiltenes un Rīgas Jāņa baznīcas torņos, uzstādīts krusts Valles baznīcai un pirmais pēcokupācijas Latvijas karoga masts Jūrmalas pilsetā.

Komandas ceļojumu iespaidus un sportiskos sasniegumus esmu aprakstījis daudzas publikācijās republikas un arī bijušās savienības presē. 1993. gada apgads "Jāņa sēta" laida klajā manu grāmatu "7000 un vairāk" par kāpieniem Vidusāzijas augstākajās virsotnēs.

Paralēli darbam RTU plānoju pacelties visu mūsu planētas kontinentu augstākajās virsotnēs, nesot Latvijas vārdu pasaule.

Katrs sarežģīts kalnu maršruts, katra nopietna virsotne prasa no cilvēka pilnīgu atdevi. Augsto virsotņu retinātā gaisa uz priekšu bieži vien var tikt tikai ar iestāstīšanu sev, ka katrs nākamais solis ir pēdējais, viss, aiz tā būs miers un atpūta. Un tā neskaitāmas reizes pēc kārtas, līdz augšai. Bet līdz šim momentam, līdz šai ciņai ar sevi, ciņai par virsotni ir jātiek. Katrs kāpiens, katra virsotne sākumā ir solis uz priekšu preti nezināmajam pašam sevi. Ir jāpaver jauns priekšskars, jāsaņem dūša, lai uzdrošinātos mēģināt to, kas līdz šim nav darīts. Tā bija ar latviešu nemeģināto, draudošo Uzvaras smaili. Tā bija ar Balto kalnu Daulagiri. Mēs tuvojāmies tam paši ar savu filozofiju, pieeju un saprašanu. Pilnīgi sveša zeme, paši tikko no "lielā brāļa" skavām vaļā raisoties. Parakajā pakāpē tā bija arī ar Everestu. Vairāk leģendu nekā kalnu. No apakšas veroties

monolītajās ziemeļu sienas klintīs, kartējo reizi likas gandrīz neiespējami, ka tās varētu pievarēt vienkārši mirstīgie. Pa plato kori tuvojoties virsotnei, ne gluži debesis, bet ne arī vairs pilnīgi uz zemes pazuda realitātes sajūta. Kājas mīna reālu sniegu, bet prāts atteicās ticēt, ka tas ir Everesta sniegs.

Kamēr mēs atstājam pedas svešu zemju augstajos kalnos, mūsu ģimenes, sievas un bērni vada trauksmainas dienas tepat Latvijā. Tās pāiet minējumos un ticībā. Visbiežāk informācijas badā daudzu garu nedēļu garumā. Viņiem nav cieta sniega, kurā ierakties, taustamu klinšu spraugu aķu dzišanai un drošībai, nav atstrādāta aizsargmehānisma pret nejaušībām. Ir trausls līdzsvars apkārtnes neziņas jūrā. Bez viņu iecietības, šī mēma atbalsta, daudz kas būtu izpalicis. Tomēr neatbildēts ir palicis sakrāmentālais jautājums — kāpēc cilvēki isti kāpj zemēs un augstos kalnos? Visus šos gadus mēs klistam kaut kur starp debesīm un zemi, isti nezinādami un arī nejautādami — kāpēc? Mēs vienkārši nevaram to nedarīt. Varbūt tā arī ir daļa no atbildes: kāpjam tāpēc, ka nevaram nekāpt. Bet varbūt tā vienkārši ir tieksme pēc šķietami nesasniedzama, tieksme atkal un atkal aptaustīt mirāžu.

Latvijas vienīgie "Sniega leopardi" — Ilmars Bernāns, Imants Zauls, Teodors Ķīrsis, Pēteris Kulis uz Dienvidu Inīlčeka ledāja 1991. gada

Teodors Ķīrsis Everesta virsotnē 1995. gada

Ordeņa komandiere

Anna Ludiņa

Latvijas Nacionālās operas soliste

Tikšanās

Gandrīz sešdesmit gadus ar savu operdziedātajās talantu un vokālas pedagoģes pieredzi latviešu kultūras talantu zvaigznājā spoži ir mirdzējis ordeņa komandieres Annas Ludiņas (1906—1998) vārds.

Nākama dziedone dzimusi Rīgā un vēlāk dažkārt teikusi: “Miera iela ir gan manas bērnības, gan manas jaunības, gan visa turpmākā mūža iela.” Macijusies M.Adamsones privātajā pamatskola un Olgas Beateres privātajā ģimnāzijā, vienlaikus pabeidza A.Liepiņa grāmatvešanas un mašīnrakstīšanas kursus un Jāņa Rozes latviešu stenogrāfijas kursus, kas deva iespēju strādāt par lietvedi notāra Jāņa Kreicberga kantori, lietojot arī krievu, vācu, angļu, franču un itāļu valodas prasmi, pildīt sekretāres pienākumus Latvijas Sieviešu nacionālajā ligā, strādāt par mašīnrakstītāju Iekšlietu ministrijas būvniecības pārvaldē un Baznīcu un konfesiju departamenta administratīvajā nodaļā.

Annas Ludiņas interesi par mūziku atraisīja klavierstundas bērnība un macības Leonida Vignera vadībā Vigneru Ernesta Fonoloģijas instituta (1927—1928), kā arī dziedāšanas nodarbības Pēterburgas konservatorijas profesores Annas Žerebcovas—Andrejevas vadībā. Sekoja studijas pie profesora F.Korado un P.Saksa Latvijas Konservatorijā, 1934. gada pavasarī iegūstot brīvmakslinieka grādu. Līdztekus studijām un maizes darbam Anna Ludiņa piedalījās koncertos, Ceļojošās operas uzvedumos, Zemnieku drāmas un Krievu drāmas teātra muzikālās izrādēs.

No 1934. gada rudens Anna Ludiņa ir Nacionālās operas soliste, debīējot 1935.gada 31.maijā Olgas loma P.Čaikovska operā “Jevgeņijs Ņeņegins”, un noslēdz skatuves gaitas 1968.gadā ar Bertas lomu “Seviljas bārdzini”. Ilgajos darba gados ir strādāts Leo Bleha, Leonida Vignera, Edgara Tona un citu diriģentu vadībā, iestudējot vairāk nekā 70 lomu, arī tādās kā Karmena (Ž.Bize “Karmena”), Vaņa (M.Glinkas “Ivans Susaņins”), Amnerisa (Dž.Verdi “Aida”) un Ortrūde (R.Vagnera “Leongrins”). “Es izdziedāju šos mūžus, es izdzīvoju šīs dzīves — tie katrs ir daļiņa no manis. Bet tapēc es neklūvu nabadzīgāka. Gluži otrādi — bagātāka. Manu kausu atkal pildīja

Anna Ludiņa-Poliona

Triju Zvaigžņu ordeņa komandiere
ar Ordeņa domes 1997. gada 22. janvāra lēmumu

Anna Ludiņa

mūzika un brīnišķīgi cilvēki — komponisti, režisori, diriģenti, koleģi un klausītāji.” Muzikoloģe Diana Albina atzīst, ka “Anna Ludiņa bija izcila māksliniece ne tikai uz operskatuves. Ne mazāk liels bijis viņas ieguldījums kamermūzikas laukā. Viņa bijusi lieliska mūsu latviešu mūzikas klasiku dziesmu interprete. Viņas muzikalitāte, droša atmiņa un iestudējuma precizitāte ir priedējusi autorus un sajūsminājusi klausītājus”.

Iegūstot arvien lielāku praktisku darbu pieredzi, Anna Ludiņa ir attīcinājusi laiku arī pedagoģes pienākumiem, no 1948. līdz 1987. gadam strādājot konservatorijā, kā arī operes studijā un Arod biedrību kultūras namā. Unikāls ir arī Annas Ludiņas 1964. gada 2. maija iedibinātais un kopā ar viru Vangažu Ligošnes izveidotais operas mākslinieku darzs, kura pāri par pusotra simta dažādu sugu koku iestādījuši komponisti, režisori, diriģenti, baletdejotāji, dziedātāji, rakstnieki un mākslinieki, viņu vidū — Māris Liepa, Arvids Ozoliņš, Mārgers Zariņš, Leonīds Vigners, Jānis Osis, Gunārs

Priede, Eduards Kalniņš un Džemma Skulme. Visi kopā viņi veido un saglabā Annas Ludiņas piemiņu. Pēc aiziešanas aizsaulē dziedones izveidoto un kopto darzu turpina aprūpēt meita Dzintra Preisa:

“Vel pēdējo vasaru viņa teica, lai atnes no Salaspils Botāniskā dārza, kur strādāju, kādu puķīti, kādu sekliņu, ko iekaisīt. It kā liktenīgi divas abeles aizgāja, tā nekad nebija noticis, vienu vētra parplesa uz četrām daļām, bet tēva abeli izgāza ar saknēm. Labi, ka mākslinieku kokiem nav postījumu. Viņas dārza es visu dariju tā, ka mamma gribēja, patiesība vajadzēja stādīt retāk, bet vietas nemaz tik daudz nebija.

Par savu mammu es nevienam neesmu stāstījusi, neesmu ne ar vienu dalījusies. Arī mamma attiecības ar citiem cilvēkiem nekad neatklājas, vienmēr saglabāja distanci. Mēs esam viesmīlīga, bet arī ļoti noslēgta ģimene. Mammai bija darbs, un citur nekur viņa negāja, tepat, pie klavierēm, dziedāja, iestudējot lomas. Kad viņa dziedāja Vāņu Glinkas “Ivāna Susaņina”, es gāju pirmajā klasītē un

Karla iestudējuma “Milas sapnis” Krievu drāmas teātri 1935. gada

Ļoti pārdzīvoju. "Karmenu" kādas septiņas reizes esmu skatījusies. Grafiene Čaikovska "Piķa dāma" kopā ar Jani Zāberu bija viņas lomu loma, man tirpuļi skrēja pa kauļiem klausoties.

Mammas ideāls opermakslā bija Ādolfs Kaktiņš. Viņa gan nesapņoja par kādu kā ideālu, pati strādāja un citus novērtēja. Esam runājušas arī par Vigneru Ernestu, par Leonīdu Vigneru. Mums, bērniem un mazbērniem, viņa ir stāstījusi arī par Mildu Brehmani-Štengeli un citiem maksliņkiem. Nēkad neko sliktu ne par vienu nēteica.

Mūža nogalē uz Operas namu mamma gāja reti, tad, kad viņu uzaicināja. "Nabuko" ar mazmeitu kopā skatījās un vērtēja ļoti atzinīgi, Zigmāra Liepiņa "Parizes Dievmātes katedrālē" patika. Žēl, ka uz "Aīdu" nepaguva aiziet.

Mājas? Nu, mamma kā mamma. No viņas vienmēr ir nākusī tāda kā gaisma, viņa bija kā kāds stars uz augšu. Ar visu savu būtību, ar skatu uz labo, uz gaišo — citus tādus cilvēkus es neesmu redzējusi. Nē, viņa nēkad nav bārusies, viņa man pateica: "Es domāju, ka mana meita zina, ka viņai jāuzvedas", un tas man ir palicis visai dzīvei. Mamma arvien sekoja dzīves notikumiem, urdīja uz mācīšanos, uz grāmatu lasīšanu. Viņa bija neparasti dzīvīga un ļoti precīza, vienmēr laika: ja bija kas sarunāts, tas tika izdarīts, ja bija kāds jāsameklē, tad viņa to sameklēja. No nodevām laikmetam gan mamma vienmēr ir centusies izvairīties: viņa dziedāja par dzimteni, bet kādu — to katrs pats vareja domāt...

Visu mūžu mamma bija visai noslēgta, teica — ai, man labāk vienai pašai. Viņai patika kreslas stundas, sēdēja is-

tabā un skatījās saulrietā, teica — man nēkad nav vientuļīgi un garlaicīgi. Par saviem trim mazbērniem gan nēkad nēteica — tu man liec mierā ar tiem bērniem, bet dziedāja dziesmas, stāstīja pasaciņas, lasīja grāmatas."

Mūža pēdējos mēnešus Anna Ludiņa pavadīja gandrīz tikai mazmeitas Daces sabiedrībā. Tā bija klusa aiziešana: "To viņa juta un saprata, un mierīgi arī pieņēma. Arvien mazāk runājas. Es centos atvairīt domas par aiziešanu un radīt tādu noskaņu, ka vēl ir laiks..."

*Karmena 1945. gada operas iestudējumā
Jāņa Kahiņa opera "Hamlets" 1945. gadā. Hamlets — Mariss Vētra,
karaliene Ģertrūde — Anna Ludiņa
Aicinājumā uz savu Mākslas darzu 1996. gada*

Ordeņa komandieris

Radegasts Paroleks

Literatūrzinātnieks, tulkotājs

Rad. Paroleks

Triju Zvaigžņu ordeņa komandieris
ar Ordeņa domes 1997. gada 23. aprīļa lēmumu

Tikšanās

Gunārs Priede:

1962. gada 26. martā Prāgas Karļa universitātes docētais Radegasts Paroleks vēstulē mūsu filoloģijas zinātnu doktoram Arturam Ozolam raksta, ka nolēmis iemācīties latviešu valodu, lai varetu čehiski atdzejot Raini, ko lasījis krieviski. Kad Prāgā ieradies Ozols, viņš sarosījis apgūt mātes valodu, ko runājis agrā bērnībā un ko vēlāk, čehu vidē augot, pilnīgi aizmirs.

Ozols sūta uz Prāgu grāmatas, sūta skaņuplates un sniedza norādījumus vēstulēs, un 1964. gada 10. maijā Paroleks viņam ziņo: "Turpmākās vēstules varat man jau rakstīt latviski." Taču ir vairs tikai viena tāda "turpmāka vēstule", datēta ar tā paša gada 17. jūniju, kurā Ozols apsveic Paroleku ar doktora disertācijas aizstāvēšanu un raksta, ka nosūtījis nupat iznakušo "Latviešu valodas sinonīmu vārdnīcu". 29. jūnijā Arturs Ozols aiziet viņsaule.

Kad Radegasts Paroleks vēlāk ierodas Rīgā, stacija uz perona viņu sagaida es. Pēc maniem pirmajiem teikumiem krievu valodā dzirdu: "Runāiet ar mani, lūdzu, latviski!" Tas ir tik negaidīti. Par viņa macīšanos tiku lasījis vēstulē, kas pieņēma braucienu uz Rīgu, bet 1962. gada sākumā, kad mēs Prāgā iepazināmies, viņš pat vēl nezināja, ko nozīmē viņa mātes pirmslaulību uzvārds Salmiņa. Labi, es runāšu latviski, bet vai viņš patiešām sapratis? Izrādās, jā! Saprot!

Atcerēsimies, ka toreiz, pēc Pelšes "apvērsuma", latviešu valodas prasmi mēs Latvijā vairs nedrīkstējām prasīt ne no pārdevējiem veikalos, ne no valsts iestāžu darbiniekiem, jo to tūlīt kvalificētu kā buržuāzisko nacionalismu. Latvijas PSR Kultūras ministrijas koleģijas sēdē, piemēram, krieviski turpinājas arī pēc vienīgā klātesošā krieva pazušanas aiz durvīm... Tāpēc latviski runājošs Eiropas vecākās universitātes pārstāvis tika sirsnīgi uzņemts visur, kur parādījās, un kopš tā laika viņam pie mums ir daudz draugu. Visus aizkustināja, ka viņš mūsu valodu bija sācis apgūt tieši tad, kad to šeit nievāja.

Gāja laiks, un par jauku pārsteigumu kļuva arī Radegasta Paroleka uzstašanās — protams, latviski! — 1988. gada 22. septembrī Lielvārdē Andreja Pumpura muzeja svētkos, kad starptautiskā mērogā atzīmējam eposa "Lačplesis" simtgadi: viņš muzejam uzdāvināja paša paveikto un Prāgā izdotu eposa tulkojumu čehu valodā.

Ordeņa komandieris
Raimonds Pauls
Komponists

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1936. gada 12. janvārī. Svetdiena. Tapēc jau vēlāk svētku dienas tik bieži iznācis strādāt. Mana dzimšanas vieta skaitās Rīga, bet pareizāk būtu teikt — Ilģuciems. Ista strādnieku forštate. Mana bērnība te daudzi vēl dedzināja petrolejas lampas. Mums Nordeķu ielā gandrīz katrai ģimenei bija kartupeļu lauciņš, pa gurķu un sipolu dobei, jāņogu un stīķeņu krūmam. Turpat netālu ganiņas kazas un pa kādai govij. Tēvs garas stundas strādāja fabrikā, bet, atnācis mājās, tūlīt ķērās pie kāda darba. Ari mēs ar māsu Editi dabūjām savu reizi pieskatīt kazu vai palīdzēt vecākiem darzā. Pārdaugavas bērni no darba nebega un zināja, kas ir ģimenes gods. Skolotājiem bija parasta lieta iegriezties pie saviem skolēniem mājās. Vecāki vienmēr bija lietas kursā, kā mēs skola uzvedamies, un skolotāji redzēja, kādi kuram mājās apstākļi.

Mana māte Alma Matilde, dzimusi Brodele, ienāca Rīgā no Vidrižiem. Iestājas darba pie smalkas Rīgas šuvējas un iemācījas izšūt kleitas ar pērlītem. Te viņu vispirms noskatīja mana tēvamāte un pieņēma par palidzi mājas darbos. Drīz vien čaklajā jaunavā ieskatījies Paulu vecākais dēls Volde-mārs. Viņi salaulājās Mārtiņa baznīcā, izaudzināja un izskoloja divus bērnus, piedzīvoja divus mazbērnus un zelta kazas. Tēvs vēl bija šaisaulē, kad piedzima abas mazmazmeitiņas, bet nesen sekoja mātei aizsaules ceļos. Mēs ar māsu Editi, kas ir pazistama tekstilmāksliniece, visu dzīve esam sasnieguši ar darbu un neatlaidību. Tas mums no vecākiem. Mēs viņus vienmēr redzējam strādājam un savu darbu kartīgi padarām.

Pirmos mūzikas instrumentus man nopirka tēvs. Vispirms četrgadīgam bērnam piemērotu vijolīti, pēc tam — klavieres. Tās, kaut lietotas, maksāja 600 latu. Tā bija liela nauda. Tēvs cienīja mūziku, arī pats spēlēja. Viņš savā ansambli sita bungas, vectēvs bija spēlējis vijoli, viņi bija strādnieku vidē iecienīti arodmeistari un muzikanti. Tēvs mani gribēja izskolot par profesionālu mūziķi, savam dēlam vieglāku maizi cerēdams. To, cik grūti jāstrādā fabrikā, viņš zināja, bet to, cik fanātisku darbu prasa mūziķa karjera, viņš pat nenojauta. Tā ka drīz vien sākas karš un mēs pa

R. Pauls

Triju Zvaigžņu ordeņa komandieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Raimonds Pauls

divi lāgi braucām ārā uz Vidrižiem, man iznāca spēlēt klavieres pie dažādiem pedagogiem, līdz 1946. gadā iestājos tagadējā Emīla Dārziņa mūzikas vidusskola un pēc tas beigšanas — Valsts konservatorijā. Macijos docenta, vēlāk profesora, Hermana Brauna klavieru klasē. Augstskolu beidzu 1958. gadā, un man tika piedāvāta iespēja turpināt studijas aspirantūrā toreizējā Ļeņingradas konservatorijā. Es to neizmantoju, ko vēlāk esmu dažreiz nožēlojis. Tad es varbūt būtu mūziķis. Tagad sevi uzskatu par muzikantu, kaut gan nekaunos par to.

Jau trīspadsmit četrpadsmit gadu vecumā biju sācis spēlēt ballītes, muzicēt dažādos ansambļos. Tā bija ļoti laba skola, mana otrā akadēmija. Diemžēl gandrīz vienmēr tas bija saistīts ar iedzeršanu. Pārāk jauns un nesagatavots nonācu "zaļā pūķa" gūstā. Izķepuroties palīdzēja mātes asaras, mana laba profesora neatlaidība, Lanas parādīšanās manā dzīvē un meitas Anetes piedzimšana, bet visvairāk — pašlepnums un spītība, ko pēkšņi atmodināja tieša saskare ar to nodzērušos tipu kompāniju, kuru sastapu slimnīcā, kur biju iegājis uz mēnesi ārstēties no alkohola. 1963. gada augustā es beidzu dzert (un drīz vien arī smēķēt) uz visu mūžu. Turēt šo solījumu man palīdzējis un palīdz darbs. Saņemšanas un izturību ir prasījušas daudzas koncertprogrammas, darbs ar solistiem un bērnu kolektīviem, svētku organizēšana un koncertbraucieni gan pa Latviju, gan ārzemēm. Tie devuši arī lielu gandarījumu, tāpat kā piedalīšanās gan lielajos, gan skolēnu dziesmu svētkos.

Kopš prezidenta institūcijas atjaunošanas 1993. gadā esmu Valsts prezidenta kultūras padomnieks. Kaut gan vairākas reizes esmu domājis pielikt punktu, joprojām turpinu radošo darbību gan kā komponists, gan izpildītājs.

Tikšanās

"Mežrozīte", "Zilie līni" un vēl daudzi simti dziesmu, kas iemantojušas popularitāti visā tautā, visas paaudzēs, "Māte saule", "Tautas acis" un vēl desmitiem kora darbu, kas skanējuši arī no dziesmu svētku estrādes, mūzika teātra izrādēm un kinofilmām, kas bieži vien dzīvo krietni ilgāk un kuplāk par skatuves vai ekrāna mūžu, "Māsa Kerija", "Vēlā kalpi" un "Meža gulbji", un vēl un vēl. Maestro Raimonds Pauls savu bagāti pielocīto pūru mēdz cīlāt kopā ar saviem uzticīgajiem līdzgaitniekiem — dzeguzēniem un absolventiem, dzintariņiem un daudziem populāriem skatuves māksliniekiem. Jo visistiek svētki dvēselei jau rodas, kad pats Maestro sēž pie klavierēm un viņa rokas un acis dzied līdz ar tiem, kas uz skatuves.

"Esmu muzikants. Varbūt būtu varējis izkopt savas pianista dotības un kļūt par mūziķi. Bet esmu muzikants un nekaunos no šī vārda," viņš saka. "Tikai muzikants" — tā ir patiesi svēta un nebūt ne viegla sūtība, ka to Raimonds Pauls pratis paust arī savā mūzikā pazīstamajai Petera Petersona

Četrgadīgais Raimonds savu mūzikas gaitu sākuma — foto Rigas Mūzikas institūta audzēkņa apliecībā "Te mūsu mātei ir septiņdesmit gadu" Baltezerā 1975. gadā kopā ar meitu Aneti un māsa delu Pauli

drāmai. Ielikt mēdiņā to, kas vārdos grūti pasakāms. "Tas ir arī mūsu dziesmu svētku pievilksanas spēks. Tie aicina cilvēkus sanākt kopā, sadziedaties, sasadancoties. Būt kopā. Un tāpēc tie nekur nevar pazust. Mēs te varam paplēsties, pakašketies, bet pienāks dziesmu svētki, un mēs atkal būsim kopā un jutisimies kā normāli cilvēki." Arī Raimonda Paula dziesmas veda tautu uz Trešo atmodu, un jaunajā Latvijas valstī viņš kļuva par kultūras ministru, pēc tam — par Valsts prezidenta kultūras padomnieku un 1998.gadā — par muzikālā centra "Vernisāža" prezidentu. Šie amati bijuši saistīti ar nepopulāru lēmumu pieņemšanu un līdzdalību Operas nama un Rīgas pils restaurācijas plānos un citos remonta un celtniecības darbos. Bijuši gandarījuma brīži saskarsmē ar Viņa Gaišību Jāni Pavilu II gan Vatikānā, gan Rīgā un Aglonā, ar ASV, Zviedrijas, Vācijas, Ukrainas un vairāku citu valstu vadītājiem. Lepnums par savu valsti un tautu, kas spēj godam stāvēt līdzās citām neatkarīgām valstīm un kultūras tautām. Un kauns par tām, bieži vien pašu radītajām, problēmām un nebūšanām, kas draud "sasmērēt Latvijas tēlu".

Raimonds Pauls ir gan pelts, gan slavēts par ziņģu svētku rīkošanu. Taču viņš pratis piesaistīt sabiedrības uzmanību

taidām vērtībām kā Mežotnes pils, izveidojis muzikāli apdavināto bērnu vasaras nometni Ličos, kļuvis par Vēmanes dārza atdzimšanas plāna iniciatoru un aktīvu īstenotāju.

"Man palīdz mans cirka zirga rūdījums," kādudien teica Raimonds Pauls, pēc spraigas darba dienas iedams uz Dailes teātri, lai kopā ar Ausmu Kantāni uzburtu naktsvijoli, vijoli nakti Vizmas Belševicas dzejas uzvedumā "Visi koki Dieva doti".

To, ka Raimonds Pauls prot un grib strādāt, to nevar neredzēt. Pats viņš to sauc par Ilgūciema skolu un ģimenes tradīciju. Mazie dzeguzēni par savu ilggadīgo sadarbības partneri dzied dziesmiņu, kurā ir šādas rindas:

Viņa dziesma ir tava dziesma,

Dziesma ir kā debesmanna.

Ja, savā reizē vajag dziesmu kā "Gaismas pili" un savā — kā debesmannu. Un vajag mums gan mūziķus, gan muzikantus. Arī Raiņa Tots jau bija muzikants...

Dziesmu svētkos 70. gados zem viena lietussarga ar koleģi Imantu Kalniņu

Aug un mainās bērnu ansamblis "Dzeguzīte", bet pie klavierēm tas pats Raimonds Pauls

Ar dzejnieci Ludmīlu Azarovu

Cauri gadiem kopā ar mūziku un klausītāju

Ordeņa komandieris

Jānis Peters

Dzejnieks, pirmais atjaunotās Latvijas Republikas
ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks
Krievijas Federācijā

Jānis Peters

Triju Zvaigžņu ordeņa komandieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1939.gada 30.jūnijā Priekulē. Pirms kara tā bija ziedoša Kurzemes mazpilsēta, bet kara beigās kļuva par Kurzemes katla epicentru ar bēgļiem un simtiem tūkstošu kritušo frontes abās pusēs. Mans tēvs Janis Peters Latvijas brīvības cīņas pret Bermonta karaspeku 1919.gadā tika smagi ievainots, bet nodzīvoja ilgu mūžu un divas laulības piedzīvoja septiņus bērnus. Pašlaik šajā saulē esam palikuši četri. Tēvs strādāja dažādus kantora darbus un bija pārliecināts sociāldemokrāts, par ko viņu necieta ne Ulmaņa, ne padomju laikos. Viņa ideāls bija Latvija līdz 1934.gada 15.maijam. Mana māte visu mūžu godīgi un ar lielu apzinību strādāja par dzimtas valodas un literatūras skolotāju. Manu dzīves ceļu un domašanu noteica tēva un mātes draugi, kas pulcējās mūsu mājās Liepājas priekšpilsētā Rojas ielā 17. Pie tēva svētdienās šahu spēlēt nāca advokāti, kas izglītību bija guvuši brīvvalsts laikā. Māte ap sevi pulcināja skolotājas, kuras bija izaugušas ar Raiņa ideāliem. Uz mani šī manu vecāku inteliģentā sabiedrība atstāja neizdzēšamu iespaidu.

Dzeju sāku rakstīt jau bērnībā. Tie, protams, bija pantiņi. Es sāku strādāt agri, man ir videja izglītība, jo, jaunībā tālāk nemācīdamies dažādu iemeslu dēļ, izveļos dzejnieka ceļu. Mani pavisam jaunu pieņēma darbā Liepājas rajona laikraksta kā "skolotājas Peteres delu", vēlāk Mirdza Ķempe mani iekārtoja "Cīņas" lauksaimniecības nodaļā. Kad iznāca mans pirmais dzejoļu krājums "Dzirnākmens", daži teica, ka viņiem esot "kauns, ka tāds dzejnieks strādā, jot partijas avīzē". Es pārgāju darbā žurnālā "Zvaigzne". Biju visai veikls žurnālists un kļuva populārs dzejnieks. 1973.gadā mani uzņēma Rakstnieku savienība. Vēl populārāks kļuva, kad sāku radošu kopsadarbību ar Raimonu Paulu. Honorāri bija lieli, kļuva materiāli neatkarīgs. Beidzas mana nabadzīgā jaunība. Koleģi ieveroja manu organizatorisko rosību, tiku ievēlēts par Rakstnieku savienības valdes sekretāru, bet no 1984.gada Ziemassvētkiem līdz 1990.gada beigām biju Rakstnieku savienības valdes priekšsēdētājs. Pēc "folkloras vilņa", kas uzbangoja 1985.gadā, kad atzīmējam Krišjāņa Barona 150. dzimšanas dienu, kļuva

par vienu no Atmodas procesa lideriem perestroikas agrīnā posmā. Velak ar gandarījumu un prieku to vēleju citiem, jo sabiedrība iezīmejas jauni, agrāk nedzirdeti cilvēki.

Sabiedrības aicināts, pēc 1. un 2.jūnija radošo darbinieku plēnuma sapulcēju topošās Tautas frontes iniciatīvas grupas uz kopsapulci Rakstnieku savienība Krišjaņa Barona ielā 12. Tas notika 1988.gada 31.augustā. Abi ar Raimonu Paulu "Literatūra un Māksla" uzrakstījam uzsaukumu tautai pulcēties uz manifestāciju 1988.gada 7.oktobrī Mežaparkā. Šī tautas sapulce izvērtās par lielāko saietu visā Latvijas vēsturē. Kļuva par Tautas frontes dibināšanas orgkomitejas vadītāju. Biju starpnieks jeb attiecību kārtotājs starp topošo Tautas fronti un komunistu partijas vadību. Biju komunistu partijas biedrs un centrālkomitejas loceklis no 1986.gada līdz 1989.gada beigām, kad no partijas aizgāju.

No 1989.gada marta veicu PSRS tautas deputāta pienākumus Maskavā. Tiku ievēlēts ar Latvijas Tautas frontes atbalstu. Latvijas Republikas Augstākā padome mani pilnvaroja pārstāvēt mūsu atjaunoto valsti PSRS Augstākajā padomē pēc 21.augusta konstitucionālā likuma pieņemšanas par pilnīgu Latvijas valstiskas neatkarības atjaunošanu. No PSRS parlamenta tribīnes iesniedzu pieprasījumu PSRS prezidentam Gorbačovam atzīt Latvijas valsti. Tās bija straujas un lielas vēstures piepildītas dienas un nakts, kuras līdzdalībniekam man bija lemts būt. Maskavā nepārtraukti jutu savas tautas atbalstu. Cilvēki zvanīja, rakstīja atbalsta vēstules, sūtīja telegrammas.

1990.gada 31.jūlijā ar Godmaņa valdības lēmumu sāku pildīt

Latvijas Republikas pārstāvja pienākumus Maskavā. 1992.gada 4.februārī iesniedzu akreditācijas rakstu Krievijas Federācijas prezidentam Borisam Jeļcinam un kļuva par Latvijas Republikas arkārtējo un pilnvaroto vēstnieku Krievijas Federācijā. Biju Latvijas valsts delegācijas loceklis sarunām ar Krieviju par armijas izvešanu un citiem jautājumiem.

1997.gada 20.augustā beidzu pildīt Latvijas vēstnieka pienākumus Maskavā sakarā ar likumu par noteikta amatlaika izbeigšanos. Esmu gandarīts, ka izveidoju Latvijas diplomātisko misiju Maskavā un uzcēlu baznīcu vēstniecības dārzā. Maskavā nostrādāju gandrīz astoņus gadus, un tas ir veselas grāmatas vērts laiks.

Tagad strādāju Raimonda Paula muzikālajā centrā "Vernisāža" par kultūras projektu direktoru. Ticu, ka šī iestāde iegūs starptautiska mēroga vērienu, kas apliecinās Latviju. Tēlaini runājot, "Vernisāžai" jāklūst par kultūras vēstniecību.

Esmu ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli (1990) un Latvijas Universitātes goda biedru (1991). Esmu Svētā Marka ordeņa kavalieris Venēcijā (1993). Padomju laikā tiku apbalvots ar Tautu Draudzības ordeni, un uzskatu, ka tautu saprašanās tiešām esmu veicinājis, tādēļ savu ordeni cienu. Esmu vairāk nekā 20 grāmatu autors. Manis rakstītās grāmatas iznākušas apmēram viena miliona eksemplāru lielā tirāžā.

Mana sieva Baiba strādāja Rakstnieku savienības bibliotēkā. Būdama vēstnieka kundze, viņa nodibināja vēstniecības skolu latviešu bērniem Maskavā. Dēls Krišjānis dzimis 1975.gadā. Maskavas Starptautisko attiecību institūta absolvents (1997). Ieguvis politologa un starptautisko attiecību specialista profesiju.

Ar aukliti Annu Alleri 1943. gada
Priekule 1937. gada. Vecāki — Zelma un Janis Peteri

Jānis Peters

Es tevi milu.

* * *

Es tevi milu. Tā vēl teicis nav
neviens nekad šai pasaule nemūžam.
Dzīvs, dzimtenē un vienu mūžu tavs,
es skaitu saullēktus uz tavām gūžām.

Es tevi milu. Viss ir bijis jau —
šīs roku mulsums, divi elpas blaku,
bet dzirdējusi pasaule vēl nav,
kā tieši tev un tieši es to saku.

Es tevi milu. Sapļauts vienuviet
viss, vasara, tavs kailums manās acīs,
un to, cik skaisti tava miesa zied,
neviens nekad tev labāk nepasacīs.

Es tevi milu. Viršu trakums tvan.
Vai mums nav abiem viena asinsrite?
Tu sila ziedu cimdus adi man,
lai milu es kā sila ziedu bite.

Es tevi milu. Sarkans, dzeltens, zaļš.
Kas tā par cilti, kam šīs krāsas pieder?
Svešs kuģis redz, kā tavu vārdu kaļ
raibs dzenis augstu jūraskalna priede.

Es tevi milu. Ozols liepu glauž,
salds koku asins aiztek ceļu vienu.
Dar, Dieviņ, tā, lai skaudējs nenoskauž
no mūsu totēma vairs zariņu nevienu.

(Visi bija ļaužu radi,
Vai es viena koku rada?
Ozols tevs, liepa mātē,
Oši, kļavas baleliņi.)

Es tevi milu. Grieķu senais krusts
ir četri spieķi spoža saulesratā.
Lūk, maldīdamies mūsu gēni plūst
un, kur mēs esam, krustacelēš skatas.

Es tevi milu. Ļoti vecs ir laiks.
I sērmokslam ir krustiņš ogas gala,
i kadegam, un tas ir tāpēc, lai
pret nelaimi stav zibens zime vaļā.

Es tevi milu. Krāsni sveķa spraksts,
un, lūk, kur zobens sliekšnim pāri gājis,
bet palagā deg mierīgs skuju raksts,
un viņš jau sen mūs reiz ir salaulājis.

Es tevi milu. Man ir lauku sirds,
un tas ir tā, kā ir ar lauku sētām,
kas visos četros gadalaikos mirdz
jums, laimīgiem, kas viņas nepametāt.

*Baiba un Krišjānis Peteri 1981. gada
Latvijas diplomātu tikšanās 1993. gada Rīgā. Ar vestnieci Ainu
Nagobads-Ābolu*

Es tevi milu. Mūsu gaismas koks
ir sērmokslis. Bet apiņstīgu trepes
velns slej pie loga, nost man tevi zog,
ai, mīļā, nekāp — vai tad tur ir debess?

Es tevi milu. Ceļš man jāaizbur
uz tavu dzīvību un klēpi visiem jodiem.
Jau mani pirksti rata datu dur
pret visu mošķu piedāvatiem godiem.

Es tevi milu. Cik ir pulkstens jau?
Nu ko tur jautāt — es tak tevi milu.
Deg vienā zelta katedrāles kļāvs,
un manas dzērves nu jau būs pie Nilas.

Es tevi milu. Vai tad nepietiks?
Nē, it nekād. Un, lai tu nepazustu,
es mīlēšu i tad, kad balti snigs
un gaismas koks būs sasalis par krustu.

Es tevi milu. Viss ir bijis jau —
šis roku mulsums, divi elpas blaku,
bet dzirdējusi pasaule vēl nav,
kā tieši tev un tieši es to saku.

Es tevi milu. Ai, kāds zibens plīst —
viss, vasara, tavs kailums manās acīs,
un to, ka lenām tava miesa vist,
neviens nekad tev mīlāk nepasacīs.

Es tevi milu. Vai ir liegties vērts.
Pilns asaru tev šļūk iz rokām spainis
un izlist spuldzes, spožs un zelta vērts, —
kā čaka sirds, ko kalis čadarainis.

Es tevi milu. Cik ir sniegpulkstenis?
Aust gaismiņa, siks Rīgā zvaniņš dimda —
tur bērniņš piedzima tik mūžīgi un sen —
pirms sekundes šai pašā gadusimtā.

(Citas meitas puķes lasa,
Man puķīšu nevajaga;
Citas meitas kroņus pina,
Man kronītis šūpuli.)

Es tevi milu. Tas ir arī viss.
Šai verdzība un pāris mirkļos brīvos
bij vērts man celties, vērts būs zemē krist,
lai bērniņš te var pastāvēt un dzīvot.

* * *

Es milu jūs. Un tas ir arī viss.

*Ar Nainu Jeļcinu diplomātiska pieņemšana Maskava 1995. gada
Ar dzīvesbiedri Baibu atkal Rīgā 1998. gada*

Ordeņa komandiere

Velta Rūķe-Draviņa

Valodniece, folkloriste

Velta Draviņa

Triju Zvaigžņu ordeņa komandiere
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. janvāra lēmumu

Tikšanās

Saulcerīte Viese:

“Zinatnieka biogrāfija ir viņa darbu biogrāfija” — tā, taujāta par savu dzīvi, allaž atbild valodniece un folkloriste Velta Rūķe-Draviņa — Zviedrijas Karaliskās humanitāro zinātņu akadēmijas locekle, ilggadīgā Stokholmas universitātes profesore, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārējumu locekle. Viņas zinātnisko darbu skaits pārsniedz trejus simtus, un tie patiešām arī atsedz pētnieciskās gaitas attīstību un intereses. Gan studiju un pirmajos darba gados Latvijas Universitātē un Valodas krātuvē, gan pēc emigrācijas 1944. gadā — darbojoties Lundas un Stokholmas universitātēs, lasot vieslekciju ciklus par baltu valodām Somijas, Vācijas, Polijas, Dienvidslāvijas un ASV augstskolās. Dzimtenē viņa paspēja iedzīlināties folkloras un dialektu pētījumos, dot savu ieguldījumu pareizrakstības izkopšanā. Šeit pievērsās tiem latviešu valodas aspektiem, kas interesanti citādu zinātniekiem salīdzināmā valodniecībā, divvalodības problēmām, kas aktuālas trimdā dzīvojošajiem latviešiem, bērna valodas attīstībai (kad ģimenē ienāk jaunā paaudze — Dainis un Sarma). Tiek apsekotas no dažādiem Latvijas novadiem nākušās vecākās paaudzes valodas īpatnības, lai jauniešiem ieaudzīnātu pareizas latviešu valodas zināšanas.

Stokholmas universitātē kadreizeja Jaņa Endzelina asistente ar milzu pacietību un neatlaidību izveido Baltu valodu un literatūru katedru, kultūras centru, kas pēta un popularizē būtisku mūsu nācijas pastāvēšanas pamatu — tautas valodu. Un ne tikai. Ar savu personību Velta Rūķe-Draviņa tur pārstāv to latviešu sievietes veidolu, kas gadu simtos ir saaudzis ar darbīgumu, izturību, labestību un mājīgumu jēdzienu. Viena no viņas talantīgākajām studentēm filoloģijas doktore Aija Priedīte par pirmo tikšanos ar profesori Stokholmas universitātē stāsta: “Pekšņi man preti nāca latviešu sētas saimniece — smaidīga, sārtiem vaigiem, velīgiem un labestīgiem žestiem. Tā bija latviešu valodas katedras saimniece profesore Velta Rūķe-Draviņa, kura savu saimniecību bija iekarojusi ar tādām pašām grūtībām, ar kādām mūsu tauta pagājušā gadsimta cīņās, lai iegūtu sev mājas.”

Ari pašas valodnieces nedaudzajos izteikumos par ģimenes senčiem pirmajā plānā izvirzas viedas, sīkstas saimnieces tēls: "Redzu, ka tos visus kopā saturējušas spēcīgas, uzņēmīgas darba sievietes, agros gados kļuvušas atraitnes, bet izaudzinājušas bērnus un noturējušas ģimenes, palikdama stipras savā parliecībā: mana mātesmāte bija noraidījusi kategoriski piedāvājumu par priekšrocībām, ja viņa pārietu "krievu ticībā" (pareizticībā); mana vecmāmiņas māsa, kas beigās pārcēlusies pie saviem "1905.gada vētras putniem" uz Austrāliju, bija visiem turieniešiem skaidri pateikusi: ja gribat ar mani sarunāties, iemācieties latviski!; un mana māmuļa, kad beidzot gluži slima pēc tēva nāves saņēma atļauju braukt uz Zviedriju, par negrozāmu vēlēšanos pēc nāves noteica man, lai guldinu viņu Latvijas zemē (lai "vismaz mani pišļi mēslo Latvijas zemi")."

Velta Ruķe dzimusi dzelzceļnieka ģimenē 1917.gada 25.janvārī Valmieras apkārtnē — Kauguru Gaidē, mājā, kas atrodas tieši kaimiņos ar Jaņa Endzelina Mičkēnu. Tas ir skarbs laiks, plosās Pirmais pasaules karš, un vecāki ar septiņus mēnešus veco Veltu dodas begļu gaitas uz Krieviju. Atgriezties var tikai pēc diviem gadiem, tēvs tiek mājās vēl velāk. Tad jau ģimene apmetas Rīgā, kur aizrit Veltas skolas gadi un studijas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes baltu filoloģijas nodaļā. Vecāki nav no turīgajiem, taču tie spēj dot savam bērnam dažas ar mantu neatsveramas vērtības: "Esmu augusi vientuļa un trūcīgos apstākļos (laikam revolūcijas un kara posta dēļ man nav arī brāļu un māsu), bet man bijusi vismaz laime nekad neredzēt vecāku mājā dzērāju postu un, lai cik šauros apstākļos, nedzīvot piepipētas istabās. Mani vecāki godīgumu un izglītību vērtējuši augstāk par mantu, un es neesmu nekad vecāku dzimtā dzirdējusi kādus vārdus par to, ka meitenei nebūtu tādas pašas iespējas un tiesības censties pēc tālākas izglītības kā zēnam."

Vasaras parasti pāiet laukos — Valmierā, Allažos vai Mālpils pusē, kur mit tēva radi, kas, spriežot pēc atmiņām un arhīvu ziņām, bijuši cīnītāji par sociālo un nacionālo tiesiskumu un

tādēļ kļuvuši par 1905.gada upuriem vai bēgļiem (jau pieminētajā Austrālijā). Mālpilī meitene visdziļākos iespaidus guvusi no tēvmāmiņas Annas Ruķes, iecienītas tautas dziednieces. "Vecā Ruķenīte" mācījusi Veltai lasīt zaļu tējas, iepazīstinājusi ar čūsku vārdiem un citām lauku dzīvniecībām gudrībām un burvestībām. Pie radiem ligoti Jaņi, svineti Ziemassvētki, strādāts dārzā un siena plāva. Te vistuvāk pienācis dabas, valodas un novadu dzīves savdabīgais krāšņums, kura apgušana turpinājusies arvien intensīvāk. Vācot dialektoloģijas materiālus, Velta Ruķe kājām izstaigājusi Latgali, Cēsu un Valmieras novadus. Izmantojot dzelzceļnieku ģimenēm pieejamās brīvbiļetes, apbraukājusi ar vilcienu aizsniedzamos nostūrus no jūras līdz pat Krievijas robežām. Budama studentu kopas "Ramava" jaunā, darbīga saimniece, ar baltu, prieviti apņemtu cepurīti galvā, kopā ar draugiem un nākamā dzīvesbiedru Kārlī Draviņu apceļojusi vēl neiepazītos Latvijas novadus. "Lai me, kas tikai retam manas paaudzes latvietim, kam nācās atstāt savu zemi, man bijusi arī tā, ka bērības un jaunības gados biju varējusi iepazīt tikpat kā vai visu Latviju," viņa raksta, atskatīdamās uz mūža vērtīgākajiem guvumiem, kas stiprinājuši dveseli un palīdzējuši zinātniskajā darbā.

Dzimtenes zināšana spēcina gribu strādāt arī tajā vissmagākajā laikā, kad valodniece nonāk svešajā krastā ar to, kas mugurā, bez naudas, bez mantas, "ar LU dokumentu, kam zviedru acis ir tikai papīra vērtība". Piecpadsmit gadi melnā darba Lundas universitātes arhīvā, gatavojot materiālus citiem zinātniekiem (kas par šī devuma sagatavotāju neteiks ne vārda), līdz 1959. gadā — disertācija pasaule augstu vērtētajā Stokholmas universitātē par savu tautu — "Deminutivi latviešu valodā"... Un vēl desmit gadu tikpat saspringta, nopietna, malā nenobīdāma darba, līdz Stokholmā izdodas izveidot "pašai savu saimniecību", savu baltu

*Studentu kopas "Ramava" saimnieces goda
Sava dzīvoklī Stokholmā
Lielvārde, Andreja Pumpura svētkos 1988. gada*

Velta Rūķe–Draviņa

katedru, kur latviešu valoda tiek apspriesta un pēta tāpat kā kura katra cita moderna valoda. Šeit profesore rediģē arī Zviedrijā izdoto "Raiņa un Aspazijas gadagrāmatu". Lēnām un piesardzīgi šajos gados rodas kontakti ar Latvija dzīvojošiem zinātniekiem, cenšoties arī tos iekļaut pasaulē filologu kopejā darbā, panākt kaut vai piedalīšanos Baltijas studiju konferencēs. Atceros mūsu iepazīšanos LVU Lielajā aulā, kādus gadus pirms Krišjaņa Barona lielās jubilejas. Apsēdamies abas blakām un bijām vienprātis, ka vajadzētu tikties kaut kur mierīgākā vietā. Profesore paņēma zīmīti, uzrakstīja: "Kur? Kad?" — un nemanāmi pabidīja manā pusē. Es atbildēju tāpat klusējot, rakstiski, mazliet pārsteigta par šo piesardzību. Ar 1985.gadu, kad Stokholmā notika "Kalevalai" un Krišjānim Baronam veltīta Baltijas studiju 8.konference, apstākļi pamazām mainījās uz labo pusi. Biežāk un brīvāk mēs tikāmies arī Latvijā. Kaut arī ne bez sarežģījumiem. Atmosfēra priekšvakarā, 1988.gadā, kad Rakstnieku savienība un Lielvārdes muzejs gatavoja Andreja Pumpura "Lačpleša" simtgades atzīmēšanai, Velta Rūķe–Draviņa sūtīja vēstuli: "(..) saņēmu ziņu, ka Lačpleša svētku kulminācija paredzama ap 24.septembri. Laika ir maz, un nekādu nopietnāku pētījumu, kas atklātu "jaunu Ameriku", man nav. Bet, ja nu runa ir par īsu (apm. 15 min.) informāciju, tad jau nu varbūt vēl kaut ko pagūtu pārdomat. "Pumpura "Lačplēsis" Ziemeļeiropas tautu eposu saime" skan milzīgi lepni, bet dažas piezīmes par somu, igauņu un sāmu (lapu) eposiem, par pāris kopīgiem un atšķirīgiem elementiem man ir. (..) Ar pašu braucienus tinos kā apburta lokā. Vienkāršam "ierindas braucejam" tikšana pāri jūrai kļuvusi visai sarežģīta. Lidmašīnu grupas tika atsauktas, par individualajiem braucieniem Zviedrijas ceļojumu biroji saņem atbildes "istabu nav", bet privātie izsaukumu prasa ne vairs vienu, bet daudzus mēnešus." Tomēr šķēršļi tiek laimīgi pārvareti, Lielvārdes kluba, prožektoriem zibot, profesore lasa vienu no saviem interesantākajiem referātiem, salīdzinot Pumpura darbu ar "Kalevalu", "Kalevipoegu" un "Lapu dziesmām", uzsvērdama: "Visus šos Ziemeļeiropas eposus vieno tas, ka tiem ir bijusi un joprojām ir milzīga auglīga ietekme savas tautas apziņas celšanā, tas individualās literatūras un mākslas dažādo veidu talāka attīstība." Bet, korespondentu tautajā, ko viņa novel Latvijai Lačpleša gadā, atbild: "Pirmkārt paturēt prātā paša Andreja Pumpura vārdus "Lačplēsi": Tautas prāts ir dievu prāts, Viņai ir tiesības pašai Tādēļ vadoņus savus un arī valdoņus iecelt."

Gadu vēlāk Velta Rūķe–Draviņa piedalās Rakstnieku savienības un Izglītības ministrijas rīkotajos valodas svētkos skolu jaunatnei, viesojas pie jauniešiem valodas pētniekiem skolās un nolasa svētku "lielo referātu" — "Kop-sim, bagātināsim un sargāsim savu valodu!". Referāta tiek uzsvērts — valoda ir cilvēka spēju augstākais sniegums, tāpēc tai pievēršama īpaša uzmanība. Tā ir arī tautas dzīvības garants, tāpēc vienmēr, kad notikusi cīņa par tautas tiesībām, viena no svarīgākajām prasībām ir bijusi prasība pēc tīras, skaidras dzimtas valodas. "Kas vērsās pret latviešu valodas tiesībām Latvijas zemē, aizskar latviešu nāciju tās visvairīgākajā punktā." Profesore aicina jauniešus neatlaidīgi apzināt savas valodas bagātības, ieklausīties dzīvajā valodā un arī tajā daļā, kas pamazām aiziet no aprites, apzināt arodu un modernās zinātnes terminoloģiju, neaizrauties ar nevajadzīgiem svešvārdiem un slengu, veidot izturētu un skaistu valodas stilu. "Kop-sim, bagātināsim un sargāsim savu valodu!" — šie trīs darbības vārdi valodniecības aicinājumā ir tie paši, kuriem viņa ir sekojusi kā visu darbu virsuzdevumam diendienā — gan dzimtenē, gan citās tautās mājvietu un savai tautai svētīgu darbu razdama.

Konstantīns Karulis:

Ir zinātnieki, kas jau no bērnības ģimenē ieauguši dziļās kultūras tradīcijās un kas savā izglītības un pētniecības gaitā vareņi balstīties uz vecākiem, tadā kārtā turpinot ģimenes garīgo rosni. Velta Rūķe no vecākiem mantojuma saņēma tikai dziļu dzimtas valodas izjūtu, darba dziņu un dzelžainu neatlaidību. Viss, ko viņa sasniegusi, iegūts tikai pašas spēkiem. Veltai Rūķei ir apbrīnojama daudzu valodu prasme. Reiz jautāju viņai, kur meklējams šīs daudzvalodības pamats. "Bērnības mājas sētšvidū," bija īsa atbilde. Un zinātniece paskaidroja tuvāk. Daži agrinās bērnības gadi viņai līdz ar vecākiem bija jāpavada Krievzemē, pēc atgriešanās dzimtenē vecāki apmetās Rīgā. Dzīvojuši netālu no toreizējā sīkumtirgus (kura vietā tagad Zinātņu akadēmijas augstceltne), šim rajonam bija raksturīgs liels tautību raibums. Viņu mājas saimnieks bija krievs, setnieks lietuvietis, mājas iedzīvotāji latvieši un žīdi, bet turpat blakus arī vācieši. Bērnu bija daudz, pagalma rotaļādamies runājuši visas valodas, un tas pielīpa nemanot — uz visu mūžu. Vēlāk bija viegli piemācīties klat arvien jaunas valodas. Literārās iemaņas Velta ievīgrināja Rīgas pilsētas 2.ģimnāzija. Tur ne vien sacerēti, bet arī iespiesti pirmie literārie darbi, kas nemaz neatspoguļoja V.Rūķes bibliogrāfiju, bet kas, sakot ar 1932.gadu, lasāmi skolas žurnālā "Urdziņa". 1933.gadā V.Rūķe kopā ar skolotāju, rakstnieku V.Dambergu pat ir šī tipogrāfiski iespiestā žurnāla redaktore.

1934.gadā V.Rūķe uzsāk studijas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē, izvēloties par galveno nozari baltu filoloģiju, bet līdztekus pievēršoties arī slāviskai. Velta ne tikai studē, bet ir rosīga arī sadzīvē (studentu vienotnē "Ausma", filoloģijas studentu "Ramava"). Viņa cenšas iegūt zinātniska darba iemaņas, rakstot etnogrāfijas un dialektoloģijas apcerējumus. Pirmā publikācija "Piezīmes par kāzām Višķu un Jāsmuižas pagastā" ir publicēta rakstu krājuma "Ceļi" 8.sējuma (1937). "Ceļu" nakamajā sējumā jau ir trīs V.Rūķes apcerējumi, to vidū plašais "Višķu izloksnes apraksts".

Spējīgo un enerģisko studenti ievēro J.Endzelins un cenšas viņu ievirzīt dziļāk nozarē, kam latviešu jaunie valodnieki pievērsuši pavisam mazu uzmanību, — indoeiropiešu salīdzināmā valodniecībā. V.Rūķe raksta sacensības darbu — "K.Brugmaņa un H.Hirta uzskatu un metodu atšķirība indoeiropiešu valodu salīdzināmā materiāla apstrādāšanā" —, par ko 1938.gadā iegūst universitātes pirmo godalgu. 1939.gadā studijas beidzas ar maģistra grādu. Seko doktorantūra, un jau nakamajā gadā J.Endzelins iesaka V.Rūķi par lektori indoeiropiešu salīdzināmā valodniecībā. Līdztekus viņa strādā latviešu valodas krātuvē gan par zinātnisko līdzstrādnieci, gan vadītāju. Ciešā sadarbība ar J.Endzelinu top grāmata "Valodas un rakstības jautājumi" (1940), kas turpmākajos gados vairākkārt izdota arī ārēmes. V.Rūķe liek pamatu "Latviešu valodas pareizrakstības vārdnīcai", ko galīgā veidā izstrādā un akceptē J.Endzelina vadīta komisija (1942, 1944).

Ir kara gadi, vacu okupācija. Strādat zinātnisko darbu kļūst arvien grūtāk. Tieši šajā laikā V.Rūķe cieši sadraudzējas ar rosīgo baltu filologu Karli Draviņu. Viņi apprecas. Karlis ir stendenieks, un, kad austrumu fronte tuvojas Rīgai, abi dodas uz Kurzemi, lai tur pārļautu kara vētru. Taču apstākļi sarežģijas, nāk negaidīti paversieni, un bēgļu laiva ved Draviņus uz Gotlandi. Zviedrija bēgļus nesagaida atplestām rokām. Nakas cinīties par dzīvi. Velta universitātē iemācījusies arī zviedru valodu, tā pa-

līdz atrast darbu. Palīdz arī kāda vidusskola iegūta praktiska māka — stenogrāfija. Sekretare ar valodu un stenogrāfijas zināšanām var nopelnīt maizi vismaz sakumposmam. Mājvietu ilgākam laika posmam abi Draviņi atrod Dienvidzviedrijas pilsētā Lundā. Karlis strādā universitātes arhīvā un var nodoties arī pētniecībai, Velta 1948.gadā kļūst par universitātes baltu valodu lektori. Diemžēl — tikai pagaidām, jo viņai nav... augstskolas izglītības. Zviedri atzīst tikai savas zemes diplomus. Velta nenolaiž rokas. Viņa atkal iztur ģimnāzijas abituriju, lai varētu iestāties Stokholmas universitātē.

Sakas ļoti grūts dzīves posms — darbs Lundā, studijas Stokholma. Lundā ir dzīvokļu trūkums, apmeties izdodas tikai kādā jumta pažobeļē, kur puš vējš un kuru ziemā nevar piekūrināt. Šādos apstākļos 1949.gadā piedzimst dēls Dainis, pēc dažiem gadiem — meita Sarma.

1955. gadā Velta beidz universitāti, iegūst slāvu valodu licenciātes diplomu. Bet tas ir tikai pusceļš: lai varētu aktīvi nodarboties ar zinātņi, jāiegūst doktora grāds. Velta audzina bērnus, strādā universitātē, bet līdztekus visam raksta disertāciju. Piecdesmitajos gados Zviedrija iegūst zinātnu doktora grādu ir ārkārtīgi grūti. Darbam vajag būt sevišķi izcilam. Velta izvelas sev tuvu tematu — par latviešu valodas deminutīviem. Darbs, protams, nevar būt tikai aprakstošs, tam jābūt ar dziļu analīzi valodu salīdzināmajā plāksnē. Lai pētītu deminutīvu veidošanos un attīstību latviešu valodā, jāizrokas cauri milzu literatūras kalniem daudzas valodās. (Literatūras sarakstā ir ap 900 izmantoto zinātnisko darbu!) Veltas darbaspējas ir ārkārtīgas. Četros gados apjomīgā disertācija ir ne vien uzrakstīta (vacu valodā), bet arī iespiesta Stokholmas universitātes rakstu sērijā. 1959. gada 9. maijā desmitos no rīta nolikta disertācijas aizstāvēšana universitātes Krievu institūta lielajā zālē. Pār Stokholmas ličiem veda pavasaris,

***Lielpilsēta piecdesmitajos gados
Stokholmā, ģimenes vidū***

Velta Rūķe-Draviņa

bet Velta to nemana. Tradicionalajā melnajā kleitā viņa nostājusies pie doktorantes pults un satraukta vēro zinātniskas padomes locekļus — profesorus, kas tērpušies frakās. Viss notiek pēc senu senajām tradīcijām, kā jau Zviedrijas karaliskajā universitātē. Sēde turpinās vairākas stundas, un visu laiku doktorantei jāstāv kājas. Zviedru un ārzemju zinātnieku atsauksmes ir lieliskas, oficiālo recenzentu (oponentu) piezīmes un iebildumi ir viegli atvairāmi. Tad uzstājas kāds latvietis, Upsalas universitātes teoloģijas profesors, runā vairāk nekā stundu un vērsas pret disertāciju, apšaubā disertantes secinājumus. Zviedru zinātnieki ir redzami parsteigti: vai tā trimdas latvieši balsta cits citu? Taču veiktais darbs ir pārāk iespaidīgs, lai to noliegtu vai mazinātu tā nozīmi. Zinātniskas padomes secinājums ir vienprātīgs: Veltai Rūķei-Draviņai piešķirts filoloģijas doktora grāds. Viss turpmākais ir necerēti svinīgs: pēc tradīcijas no Stokholmas karalpils atskan lielgabalu salūts, sveicot jauno doktoru. Un Veltai pirksta uzmauc smagu zelta gredzenu, ko cienīgs valkāt tikai karaliskās universitātes doktors.

Tagad Veltai Rūķei-Draviņai paveras pavisam citas darba iespējas. Tai pašā gadā viņu ievēl par Lundas universitātes baltu un slāvu valodu docenti, viņa lasa lekcijas ne tikai par latviešu un lietuviešu, bet arī par krievu, poļu, čehu un serbu-horvātu valodu. Velta docē un ļoti intensīvi strādā pētniecības laukā. Nāk publikācija pēc publikācijas zviedru un citu zemju zinātniskajos izdevumos. Top arī grāmatas.

1968.gadā V.Rūķe-Draviņa šķiras no Lundas: viņu ievēl par Stokholmas universitātes vispārīgās valodniecības profesori. Pēc diviem gadiem viņa kļūst par jaundibinātas

Baltu valodu katedras vadītāju. Šo pienākumu viņa pilda līdz 1984.gadam, kad top emeritēta. Baltu katedra ir viens no lielākajiem V.Rūķes-Draviņas mūža lolojumiem. Viņa to izveido par izcilu baltistikas centru pasaules mērogā un sagatavo vairākus jaunus baltu valodu un literatūras speciālistus.

1980.gadā V.Rūķi-Draviņu ievēl par Zviedrijas Karaliskās humanitāro zinātņu akadēmijas isteno locekli (akadēmiķi). 1990.gadā viņa kļūst arī par Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķi, un Latvijas Universitātē, kur kādreiz sākušās Veltas zinātnieces gaitas, piešķir viņai goda doktora grādu.

1991.gadā Lundā mirst vīrs Karlis Draviņš.

V.Rūķes-Draviņas lielākais darbs valodniecībā ir minēta doktora disertācija. Vairākas grāmatas vācu un latviešu valodā veltītas mazbērnu valodai. No tām sevišķi vērtīga ir monogrāfija "No 5 mēnešiem līdz 5 gadiem" (1982), kur fiksēta mazā Daiņa valodas attīstība un uz analīzes pamata izdarīti interesanti secinājumi. Divas grāmatas publicētas angļu valodā — par Kauguru pagasta vietvārdiem (1971) un par latviešu literārās valodas attīstības procesu (1977). Kopā ar K.Draviņu aprakstīta Stendes izloksne (4 grāmatas, 1955 — 1962). Plašais frazeoloģismu krājums "Vārds istā vietā" (1974) bija pirmais šāda veida izdevums latviešu valodā. Folkloras apcerējumu vidū jāmin grāmata "Cilvēks un daba latviešu tautasdziesmās" (1986). Lielāka daļa V.Rūķes-Draviņas rakstu publicēta dažādu zemju zinātniskajos žurnālos un rakstu krājumos un Latvijas lasītājiem grūti pieejami. Agrāk vai vēlāk būs nepieciešama V.Rūķes-Draviņas vairākās darbu izlase ar tulkojumu latviešu valodā.

*Rīga, pie Benjamiņu nama, kopā ar Saulceriti Viesi un Veltu Elerti
Kāda vakarēšana astoņdesmitajos gados kopā ar delu Daini*

Ordeņa komandiere

Anna Žigare

Latvijas Republikas vēstniece Somijā
(līdz 1998.gada martam)

Par sevi, par dzīvi

1948.gada 25.augusta pievakare, kad nacu pasaule, esot bijusi vējaina un lietaina. Tā stāsta mana mamma, kura tajā talajā trešdienā pa Rīgas dzemdību nama palātas logu bija vērojusi veco liepu zarus. Neesmu izpētījusi statistikas datus un nezinu, cik zidaiņu tajā gadā nāca pasaulē padomju republikā, kuru sauca par Latviju. To būtu interesanti uzzināt, īpaši salīdzinājumā ar pašreizējo demogrāfisko situāciju. Vai toreiz piedzima vairāk bērnu nekā šogad? Vai toreiz valdīja lielāka ticība nākotnei un tauta nebija iegrimusi depresijā, kā tagad apgalvo masu mediji, kam cilvēki tic? Vai ekonomiskā situācija bija vieglāka? Es nezinu arī to, cik no tiem zidaiņiem, kas piedzimuši vienā dienā ar mani, kā arī viņu māmiņu un tēvu vardarbīgi izveda no Latvijas tajā naktī, kad mums apritēja septiņi mēneši, — naktī uz 25. martu. Mēs nezinām arī to, cik latviešu bērnu tajā gadā piedzima bēgļu nometnēs vai mītnēs zemēs.

Pirms piecdesmit gadiem, kad es piedzimu, Latvija būtu svinējusi savu 30.gadadienu, ja nebūtu noslepkavota.

Es piedzimu okupētā valstī, bet tādus vārdus tolaik un vēl daudzus gadu desmitus vēlāk lielākā daļā neiedrošinājās ņemt mutē. Mana mūža pirmo reizi to skaļi izteica Mavriks Vulfsons — tas bija 1988.gada vasarā, un tajā augustā kļuva četrdesmit gadus veca. Toreiz augustā vēl nebija nodibināta Tautas fronte, Evalds Valters vēl nebija uzvilcis karogu Rīgas pils tornī. 11.novembri tūkstošiem cilvēku asarām acis vēroja, kā paceļas un vēja atraisās mūsu sarkanbaltsarkanais — ar nepārvaramu un uzvarošu speku. Neatkarīgā Latvija būtu svinējusi 70.gadadienu. Mana dzimtene joprojām bija viena no 15 padomju republikām. Tiesa, gaisā virmoja jaunas vēsmas, kas atbrīvoja dvēseli un izlaida domas no krātiņa.

Toreiz jau desmit gadus biju nostrādājusi Latvijas Rakstnieku savienībā — sākumā par konsultanti un neilgi kā ievēlētā par valdes sekretāri. Tā bija laime strādāt radošā kolektīvā, kur arvien akumulējās jaunas idejas un kas bija pastāvīgā ciešā kontaktā ar pārējo tautu. Kā visos laikos latvieši uzticējās dzejniekiem un prozaikiem vairāk nekā

Anna Žigare

Triju Zvaigžņu ordeņa komandiere
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Anna Žigure

citu profesiju pārstāvjiem. Tagad tas tā vairs nav. Varbūt tā ir laika prasība. Varbūt — normāla parādība. Tomēr žēl, ka zudis tas varens virzošais impulss, kas radās, apvienojoties tautas dzīvajam un radošajam spēkam.

Blakus ikdienas darbam Rakstnieku savienība tulkoju igauņu un somu literatūru, tam parasti atdodama vakara un nakts stundas un nedēļas nogales. Arvien bija jāsteidzas, kāds termiņš tuvojas, un arvien nācās izvēlēties starp mājiņiem un kārtējo grāmatu, kam drīz vajadzēja ieraudzīt dienas gaismu. Domāju, ka kopā esmu pārtulkojusi kādas divdesmit grāmatas, to vidū arī bērnu un jaunatnes literatūru. Latvijas teātros ir uzvestas vairākas manis tulkotās lugas.

Izvēli mācīties somugru valodas diktēja liktenis un pašas griba. Mans tēvs Jānis Žigurs, kura māte bija igauņiete no Vilandes, bija pazistams tulkotājs no igauņu valodas un itin kā nejausi ievirzīja mani šajās slīdēs. Uz Tartu universitāti devos, kādas vakara domas mudināta, jo, vidusskolai beidzoties agrāk, nekā bija plānots (1966.gadā vidusskola bija jābeidz pēc desmitas klases), vajadzēja steidzīgi izlemt, ko darīt tālāk.

Universitāti pabeidzu 1972.gadā un, atgriezusies Latvijā, jutos vilusies. Te nevienam nevajadzēja ne manas zināšanas, ne labo gribu strādāt Latvijai. Pēc triju mēnešu meklējumiem darbs tomēr atradās — tā laika žurnālam "Padomju Latvijas Komunisti" vajadzēja korektoru. Kaut arī nebiju

pietiekami kompetenta, mani pieņēma darba, kur aizvadīju piecus gadus. Darbdiena nebija pārāk noslogota, bet to tomēr nācās pavadīt darbavietā. Tur arī sāku tulkot.

Dvēseles spēks, ko man devis liktenis, ģimene, kaimiņi Mēllūžos, Pumpuru skola, universitāte, draugi un darbabiedri, ir palīdzējis arī tādās situācijās, kad piepeši jāsāk kas pilnīgi jauns. 1991.gada nogalē mani iecēla par Latvijas Republikas ārkaŗtējo un pilnvaroto vēstnieci Somijā un sākumā arī Igaunijā. Biju atjaunotas Latvijas pirmā vēstniece. Sieviete šādā darbā Latvija nekad nebija sūtījusi. Sešu gadu ilga laikposms, kas beidzas šī gada martā, neapšaubāmi ir bijis intensīvais, interesantākais un līdzšinējā dzīvē arī laimīgākais mana mūža. Braukdama uz Somiju, nepratu izvirzīt citu mērķi kā vien nodibināt vēstniecību. Pēdējo pusotru gadu biju arī Helsinkos akreditēto vēstnieku vecākā, kas nozīmēja zināmu atbildību par visu diplomātisko korpusu.

Tagad, kad esmu atgriezusies Latvijā, redzu, cik daudz ir izdarīts, — visur nāk pretim darba augļi, kas sagādā gandarījumu. Piemēram, tās ir universitātes, skolas un mazpilsētas, kas atradušas draugus, arī robežpilsētas Valka un Valga, kuru draudzība un sadarbība dzimst lielas spēces. Tā ir mūsu valsts robeža un robežsargu mācības, kā arī vēl daudzas citas vietas un lietas. Tie ir tukstošiem somu, kas šogad apmeklē mūsu valsti un tādējādi dod darbu mūsu cilvēkiem.

Pārstāvēdama mūsu valsti Somijā, svinīgās reizēs ar lepnumu nesu Latvijas piešķirto Triju Zvaigžņu ordeni. Starp Helsinkos akreditētajiem vēstniekiem laikam gan nevienam nebija savas valsts atbalvojuma. Tādējādi Latvija un arī es pati kolēģu acīs ieguvu īpašu cieņu.

Skolniece sešdesmito gadu sākumā

Somijas prezidenta Marti Ahtisāri vizītes laikā Latvijā 1995. gada 29. augusta kopā ar Latvijas Valsts prezidentu Gunti Ulmani

1996.gada rudenī Latvijas vēstniece Somijā pēc ciemošanās pie pazīstamās cimdū aditājas Jetes Užānes no Helsinkiem uz Dzerbenes pagasta Lejniekiem nosūtīja šādu vēstuli:

"Mīļā Jette!

Šodien atkal domāju par Jums. Pēc pagājušā gada vasaras, kad iepazināties, man bieži par Jums jādoma. Patiesība, protams, biju dzirdējusi Jūsu vārdu jau pirms gadiem. Redzeju Jūsu cimdū izstādī Jaņa Rozentāla un Rūdolfa Blaumaņa muzejā astoņdesmito gadu beigās, bet deviņdesmit otrajā gadā, kad sāku strādāt Somijā, ieteicu šo izstādi Latvijas dienām Tampērē.

Pirms gada vasarā Zenta Fridrihsone lūdza, vai mēs ar Juku nevarētu viņu aizvest pie Jums. Jūs gadiem esat sarakstījušas, bet nebijāt tikušas.

Tā arī notika — augusta sākuma dienā sēdāties mašīna un, bažīgi vērodamī tumšos padebešus, braucām pa skais-to Vidzemes šoseju. Zenta Fridrihsone par šo braucienu raksta tā: "Tas bija kā lidojums. Makoņu grupējums ne-traucēja saules ceļu. Zilums debesis tik intensīvs, ka to atspoguļoja ezeru ūdeņi, kuri pavidēja starp mežu masīviem." (..) Jūs radījat cimdus, stāstījat par savu dzīvi, par draugiem. Mēs sameklejam cimdiem fonu un izlikām kā izstādē. Man atkal gribas citēt Zentu Fridrihsoni, jo viņa, visu mūžu gājusi blakus māksliniekam, to prot izteikt vislabāk: "Krāsu nianšes kā vissmalkākiem akvareļiem — pa-visam nemanāmi baltais valdziņš parslid pelekā un melnā. Meistares roka nemaldīgi to dara. Ir tapusi ķeltu rakstu izpēte — pēc shēmas izrēķināta rindu sadalījuma. Tā ir improvizācija. Tā ir izjūtu likumsakarība."

Man līdz šim nebija gadījies sastapt cilvēku, kurš spēj izstarot par apkārtni tik lielu un gaišu spēku. (..)

Es arvien redzu, kā Jūs sežat zem vecajiem kokiem savā pagalmā, kur dobes zied visdažādākas puķes. Pēn apbrīnojam roziģi lillīģo liliju, bet šogad vēsā vasara skopi deva zie-

dus — vien no tuvejām plāvm vējš atnesa vīģriežu smaržu. Jūs esat nakusi pasaule, lai palīdzētu cilvēkiem. Tas ir tāds paradokss — būtība viņiem vajadzēja palīdzēt Jums. Tas jau arī, protams, notiek, tomēr man ir tāda sajūta, ka Jūsu misija uz šīs zemes ir dalīt spēku un skaistumu un atgādīnāt par visu lietu nosacītību.

(..) Pēn atsūtījam kartīti no Somijas Polāra loka — ar zie-melblāzmas krāsām. Šovasar Jūs nolīkāt mūsu priekšā ve-selu kaudzi ar cimdiem, kuros bija ievīti somu raksti, bet viskrāšņākie no tiem bija zie-melblāzmas krāsas.

Vakar Helsinkos, Malmi baznīcā, dziedāja vīru koris "Tev-zeme". Pēc tam man draudzei bija jāstāsta par Latviju. Di-vīem simtiem cilvēku radīju Jūsu dotos cimdus un stāstīju par Jums. Divi simti somu priecājas par Jūsu adītajiem cim-diēm un izjūta Latviju.

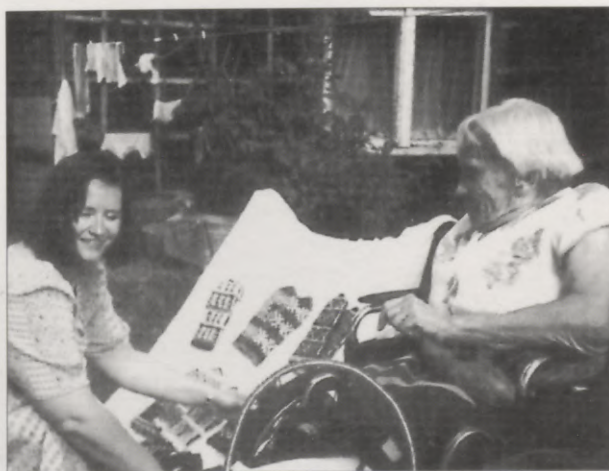
Mīļā Jette, nu ir klāt rudens. Šorit agri no rīta staigāju gar jūras krastu. Svīna peleķais ūdens sītas pret tādam pašam peleķam un gaiši rozā klintīm. Rudens vētra cenšas noraut vēl pēdējas skaistās lapas no vecajiem piejūras parka kokiem.

Nāk ziema. Viss aizsnīģs, un ratiņos būs parāk grūti iz-braukāt pa snieģotajām takām. Jūs sēdēsiet pie loga un vērosiet, kā ziema pārņem pagalmu un dārzu, un laukus tur tālāk pie pamales. Jūsu pīrksti kļūst nemierīgi, tie jau jūt jaunas krāsas un rakstus, kas vēl glabājas zemapziņā. Krāsni rūc uģuns, un mīļais kaķis ņurādams palīdz piesīl-dīt istabu. Radio un televizija īenes istabā negantos pasau-les notikumus. Ap Jums valda mīers un skaidrība.

Tad atkal snieģi saplāks, snieģpulksteņi īzspīrāksies no zemes, lauki sazaļos un debesis īzspīrģs pīrmīe cīruļi. Jūs īeelposiet spēģīģo pavasara gaisū un kaīsīesiet doģe puķu-zīrnīšu sēķlas. (..)

Anna Žīģure"

Ar kadreīģēģo sūtīģi Janī Tepferu Stokbolmā 1992.gada februarī
Pie Cīmdū Jēģiņas Dzerbenes Leģģīekos

**TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA
IV ŠKIRA**

VIRSNIEKI

THE NATIONAL GALLERY
IN SPAIN

ALFONSO

Ordeņa virsnieks
Klauss fon Aderkass
Teologs

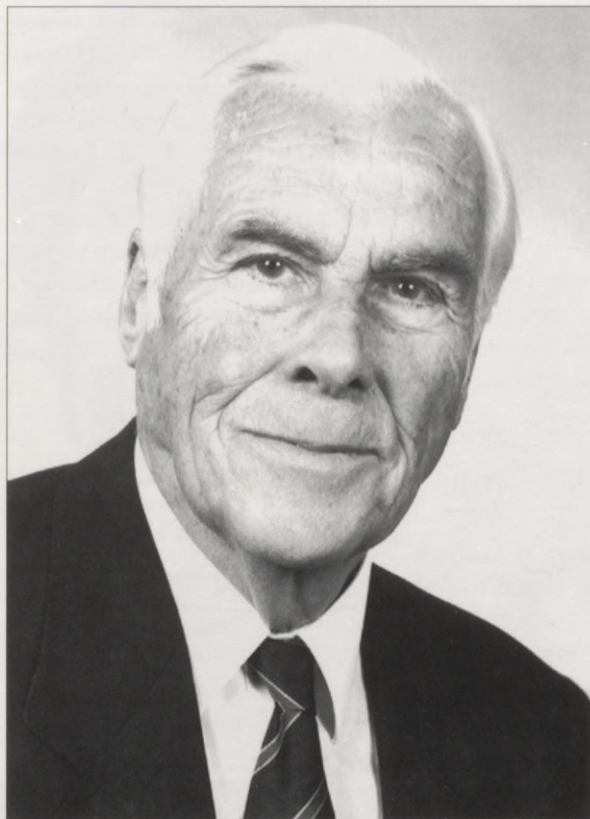
Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1919. gada 26. maijā Liepājā Baltijas vāciešu aristokrātu ģimenē. Aderkasu dzimtas sencis — Rīgas arhibīskapa vasalis Limbažos — vēstures hronikās minēts jau 1277. gadā. Tā Aderkasu dzimta Latvija pastāvējusi jau 17 paaudzēs, no tām 12 Ķirbižu muiža, kas atrodas pavisam netālu no Salacgrīvas. Arī es tur pavadīju bērnību un skolas gadus. Biju vecākais dēls četrus bērnu ģimenē. Mājas sarunājamies vāciski, bet ar saviem rotaļu biedriem mēs, bērni, runājam latviski.

Tēvs Latvijas brīvvalsts laikā strādāja par mežzinī Ķirbižos. Es 1938. gadā beidzu Jelgavas valsts ģimnāziju un līdz 1939. gadam mācījos lauksaimniecības skolā Igaunijā un Kurzēmē. Mūsu ģimenei izceļošana no Latvijas 1939. gada rudenī nozīmēja daudz vairāk nekā tikai mājas atstāšanu. Tā nozīmēja arī gadu simteņiem kopto vācu, latviešu un igauņu draudzīgo attiecību pārtraukšanu.

Mani 1940. gadā iesauca karadienestā. Par drošsirdību tiku apbalvots ar abiem Dzelzs krustiem un trieciennieka nozīmi. Bet pats lielākais "kara ieguvums" man ir uzticamā sieva Helga (dz. Otto), ar kuru iepazinos 1943. gadā Frankfurtē. Kad mēs 1944. gadā Polijā kādā muižā starp Ostrovu un Kališu salaulājamies, man bija 24, bet Helgai — 21 gads. Taču jau pēc četriem mēnešiem es pirmās frontes līnijas Bosnijā uzbraucu uz minas, tiku liktenīgi ievainots, nokļuvu lazaretē un kara beigās — krievu gūstā. Bija cietušas abas kājas un rokas. Kad 1945. gadā Tīringē tīkos ar sievu, man bija palikusi tikai kreisā roka. Kopš tas dienas Helga visu mužu ir mana uzticamā labā roka. 1944. gada oktobra beigās pasaulē bija nākusi mūsu meita Ulrike. Parvarot sāpes un balstoties uz Helgas trauklajiem pleciem, mācījos no jauna staigāt, rakstīt ar kreiso roku un... priecāties par dzīvi.

1946. gadā sāku studēt Berlīnes Teoloģijas augstskolā, vēlāk turpināju studijas Marburgā, Cīrihē un Erlangenē. Jau dzimtenē biju darbojies baznīcās un citās jauniešu organizācijās. 1947. gadā aktīvi iesaistījos Baltijas vāciešu jauniešu saliedēšanā. Par mācītāju mani ordinēja 1953. gadā Bavārijā, kur bija mana pirmā draudze. 1964. gadā kļuva par

Klaus von Aderkass

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Klauss fon Aderkass

Evanģēliski luteriskās Baltijas vāciešu palīdzības komitejas priekšsēdētāju. Šo atbildīgo darbu veicu līdztekus saviem profesionālajiem pienākumiem un 1965. gada pirmo reizi tiku uzaicināts piedalīties latviešu mācītāju konference Eslingenē, kur toreiz dzīvoja Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas Vācijā prāvests Elmārs Rozītis. No tā laika regulāri piedalījos latviešu mācītāju ikgadējās konferencēs. 1968. gada Eiropas latviešu dziesmu svētkos Hannoverē un 1973. gada Ķelnē teicu apsveikuma runas par latviešu un vacu tautu saliedētību un draudzību. Drīz pēc tam man radās iespēja apmeklēt latviešu trimdas draudzes arī Zviedrijā, Anglijā un Kanādā.

1970. gada 2. aprīlī, kad Eslingenē tika atzīmēta Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas ārpus Latvijas arhibīskapa profesora Dr. Teodora Grinberga simtā dzimšanas diena, arhibīskaps Arnolds Lūsis man piešķīra Zelta Amata un Pateicības krustu, kas ir augstākā brālības godināšanas zīme. Kopš 1971. gada mēs ar dzīvesbiedri regulāri braucam uz Latviju.

Tikšanās

Vera Volgemute:

Ar Klausa fon Aderkasa starpniecību Latvijai sniegta plaša palīdzība — sākot no Bībeļiem un beidzot ar apģērbiem, steidzami nepieciešamiem medikamentiem, iepirkšanās iespējam intūrīstu veikalos, skaidru naudu un automašīnām. Trešajā ceļojumā uz Baltijas valstīm, kas notika

no 1976. gada 18. jūnija līdz 1. jūlijam, viņš pirmo reizi atkal apmeklēja savas bērnības vietas. Ķirbižu aleja bija stipri izcirsta, liela tilta vieta pāri Vitrupei veda tikai šaura laipiņa. Dzīvojama māja, kas pēc kara bija kļuvusi par astoņgadīgo skolu, izskatījās nekopta un pussagruvusi, tāpat arī saimniecības ēkas un staļļi. Tomēr tas neaizēnoja atkalredzēšanas prieku.

Pasaules brīvo latviešu pirmajās dziesmu dienas Visbijā, kas notika 1979. gada, mācītājs savā atklašanas runā aicināja veidot tiltu pār plašo jūru kā garīgu stiprinājumu dzimtenē un trimdā dzīvojošiem latviešiem.

Savā divpadsmitajā ceļojumā uz dzimteni 1989. gada 3. septembrī mācītājs piedalījās Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapa Kārļa Gailiša amatā ieviešanas (konsekācijas) dievkalpojuma Rīgas Doma baznīcā. 1993. gada vasarā Latviju pirmo reizi apmeklēja visa Aderkasa dzimta ar bērniem un mazbērniem. Sekojot Draudzīgajam aicinājumam, Klauss fon Aderkass 1997. gada nogalē Latvijas Valsts prezidenta bibliotēkai uzdāvināja četrus lielus sējumus — Tautas frontes laikraksta "Atmoda" 1988.–1993. gada komplektu. Garā viņš bija dzīvojis līdz visiem tautas atmodas notikumiem un daudzus no šīs avīzes rakstiem tulkojis un publicējis vacu presē.

Triju Zvaigžņu ordeni mācītājam pasniedza Vecajā Sv. Ģertrūdes baznīcā. Šajā svinīgajā brīdī bija klāt viņa uzticamā dzīvesbiedre Helga, trīs no sešiem bērniem, mazbērni un draugi.

Pastāvīgi dzīvojot Brēmenē, mācītājs nezaudē saites ar dzimteni. Viņš saņem neskaitāmas pateicības vēstules no dažādiem Latvijas novadiem, arī no Igaunijas un citām zemēm, kur dzīvo latvieši.

Kopa ar dzīvesbiedri Helgu (dz. Otto) 1943. gada un 1991. gada

Ordeņa virsnieks

Rigors Baraduļins

Dzejnieks, tulkotājs, kultūras darbinieks

Tikšanās

Andris Vejāns:

Rigors daudzkārt stāstījis par savu vectēvu — Andreju Galviņu, Rīgas atslēdznieku un dzirnavu mehāniķi. Viņam bijis straujš raksturs, liela pasaules izzināšanas kare, mūžīgi neapmierinama meklētāja spars. Tas viņu aizvīlinājis līdz Peterpilij, vēlāk līdz Vitebskas novadam, līdz gleznainajiem Ušačiem, par kuriem mazdēls dzejo vel šobaltdien. Vectēvs pieminēts daudzos darbos, viņam vēltis arī īpašs, plašs un izjūsts stāstījums ar daudzām sulīgām, konkrētām detaļām. Rigoram par viņu jādoma, kad viņš atdzejo latviešu dzejniekus.

Rakstnieku diļrades namā Dubultos esam ar Rigoru dzīvojuši mēnešiem ilgi, briduši pa liedaga smiltīm līdz Majoriem un Vaivariem. Rigors precizēja atsevišķus vārdus, to nianšes Jaņa Sudrabkalna, Anatola Imermaņa, Ojāra Vācieša, Imanta Auziņa un Māra Čakla lirika, jo viņš gatavoja lielu latviešu dzejas antoloģiju.

Es taujāju, kā skaidrojams viens vai otrs teiciens baltkrievu dzejā. Rigors to allaž citē ar cieņu un, varētu sacīt, godbijību. Īpaši augstu viņš vērtē jaunlaiku baltkrievu vārda mākslas pamatlicēju Janku Kupalu, kura pseidonīms nakot no dziestošiem Jaņu uguns kuriem. Esam kopā braukuši uz Dzejas dienu sarīkojumiem. Neizdēšami iespiedušies atmiņā atvasaras zeltainie vakari Līvānos, Aglonā, Daugavpilī, Ilūkstē. Rigors sacentās zobgalības ar Bruno Saulīti, Hariju Heisleru un Gunāru Selgu. Epigrammas viņam bira no azotes un piedurknēm kā ganiņam zirņi vai pupas.

Viktors Livzemnieks sakārtojis un atdzejojis Baraduļina lirikas krājumu "Siena laiks" (1967). Tajā ir ļoti izjūta dabas dzeja ar sāpi par izbagarētām upītēm, bezrūpīgi iztaisnotiem ceļiem.

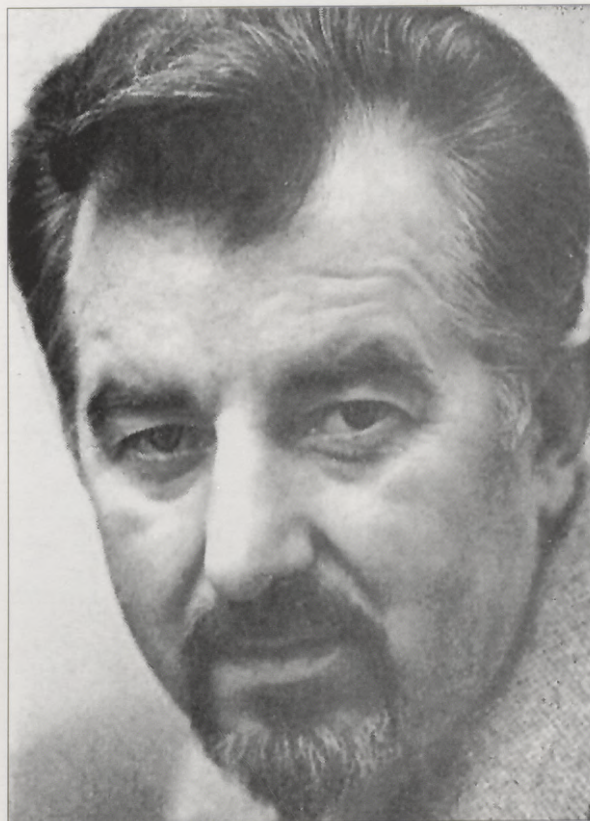
Kur tad rubeņo rubeņi mani?

Zvēri alas un midzeņos smok.

Kur tad plāvēju izkapšu zvani?

Sausums klejo visaplik kā spoks.

Rigora dzejoļus esmu atdzejojis baltkrievu dzejas izlasei "Salsmaize" (1974). To kolorīts, attēlotie darbavīri sasau-

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1997. gada 23. aprīļa lēmumu

Rigors Baraduļins

cas ar maniem bērniem priekšstatiem un pārdzīvojumiem. Daudzi motīvi mums tuvi. Gan dziesmiņa par gārni, kas staigā sarkanos zābaciņos un gatavs tādus arī ciema bērniem atnest, gan mūsdienīga pasaka par nāru, kas iebrīdusi rudzīs, kur apkārt rasa krit kā jūra.

Rigors ir kara bērns, dzimis 1935. gadā Gorodoku sādžā, dzīvojis partizānu pārvaldītā novadā. Viņa tēvs kritis dažas dienas pirms hitleriešu padzišanas. Karā vīru pazaudejusi atraitne — basa, platu arāju svārkus mugurā — un Dievmāte istabas goda kaktā; lūk, viņas abas tik līdzīgas, abām paklanās, abu priekšā krustu pārmet nabaga bārenis. Krievu valodā izdota viņa grāmata "Katrs ceturtais". Tik lieli bija Baltkrievijas zaudējumi Otrajā pasaules karā.

Rigoram vajadzēja uzņemties saimes vecāka virieša pienākumus, uzdevumus un atbildību. Vajadzēja nostāties blakus māmiņai, daļot ģimenes grūto likteni. No dzejoļu krājuma "Neruša" (1967) apvāka mūs uzlūko viņas lielās, vērigās un valģas acis, kurās atspīd visas Baltkrievijas sāpes un cerības. Šis mātes skatiens visur pavada delu. Mātes roka vada dzejnieka spalvu. Viņa — Akulīna, kuras tēva vārdam līdzās sārbi bieži vien pielika epitētu "latviete". Nēka nedzirdējusi par avangardismu, viņa rakstīja vēstules verlibrā — bez pieturas zīmēm, bez obligātā lielā burtu teikuma sākumā. Kā ziemas vēji istabas skursteni starp vārdiem ielauzās pantmēri, bet atskaņas iebīra kā sēnes sūnas, katrā rindā bija tik daudz zemes un debesu, lieķņu un mežu dvasas un tik daudz novēlējumu adresātam — Baltkrievijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes studentam Minskā. Rigora Baraduļina daiļrades pētnieki viņa valodu salīdzinājuši ar dzidru avota ūdeni.

Rigora grāmatas tulkotas daudzās zemēs un valodās. Viņš pats, ilgus gadus strādādam dažādos Minskas laikrakstos un žurnālos, kopš 1985. gada būdams redakcijas vadītājs izdevniecībā "Daiļliteratūra", atdzejojis un publicējis Šekspīru un Baironu, Brehtu un Mickeviču, Lorku un Jesēnu, Tičinu un Riļski, Nēri un Mieželaiti, Smeļakovu un

Draču, daudzus uzbeku, gruzīnu, krievu, ukraiņu, moldāvu, poļu, bulgāru un ungāru autorus.

Rigors aplidojis zemeslodi krustām šķērsām, sadraudzējies ar gājputnu čigānisko klejotāju smeldzi. Savulaik piedaloties ANO Ģenerālās asamblejas darbā, Rigors Baraduļins izstaigāja arī Hudzonas krastus. Ņujorka ar Manhetenā debesskrāpiem nav viņam aizsegusi dzimta Večeljas ezera atspulgu.

Pērkonis un ābele ir visbiežāk sastopami tēli Rigora poēzijā. Tāpat kā Arvidam Skālbem, arī Baraduļinam sūrābele ir dzimtenes simbols.

Poēma "Tava skatiens debesīs" (1966) ir himna Latvijai, tās dabai, darbam un cilvēkiem, tā ir dziesma par apiņu maikstiem, miežu tūsam un alus mucām, ligo gavilēm Zaļū vakarā. Joks šeit cieši salaulāts ar gudrību, prieks apkāmpies ar skumjām.

Ai, Latgale —

tu valgi zaļais plašums,

Pa kuru siena gubas rindā iet.

Es ņemu krūtīs

tavas debess dvasu ...

Rigors dzīvoja līdz mums Trešās atmodas dziedošajā ausmā, Tautas frontes dibināšanas dienās, savā dzimtenē būdams dedzīgs radnieciskās organizācijas līdzdalībnieks. Viņš ir aktīvs dzīves apliecinātājs un patiesi vēlas, lai Baltkrievija būtu isti demokrātiska, tiesiska, pasaulei, kaimiņiem un draudzībai atvērta valsts, kur attīstītos un plauktu baltkrievu valoda un nacionālā kultūra. Deviņdesmito gadu sākumā Rigors man un Viktoram Livzemniekam daudz stāstīja par baltkrievu rita zvanu Maksimu Bahdanoviču, kura dzīvesstāsts sasauca ar Jura Alunāna un Veidenbauņa dzīves gājumu. Tapa latviešu un baltkrievu izdevēju kopdarbs — dzejoļu izlase "Jau roka rudzupuķi auž...". Izcilo liriķa, ciņā sauceja valodas smalkumu mums bija palīdzējis izprast Rigors. Man vistuvākais ir romantiskais stāsts dzejā "Veronika", kuru atdzejoju tikpat aizrautīgi kā savulaik Kupālas dziedājumu "Viņa un es". Koka mizā iegrieztais vārds "Veronika" krūtīs atkal savīļņo tik daudz smeldzes, ticības un skaistuma. Jo gadi tālāk iet un zūd — sirds stiprāk mīlestību jūt.

Ordeņa virsnieks

Johanness Baumanis

Mūziķis un sabiedriskais darbinieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1925. gada 3. martā Rīgā. Mans tevs Georgs Baumanis bija Latvijas Universitātes klimatoloģijas docents, māte Erna Baumane, dzimusi Reinfelde, bija Vecās Sv. Ģertrūdes draudzes ērģelniece un kora diriģente.

Beidzu Rīgas 6. vācu pamatskolu, pēc tam — 2. valsts ģimnāziju. Ka visi Baltijas vācieši, 1939. gada novembrī atstājam dzimteni. Tēvam bija docentūra Poznaņas universitatē. Mani 1943. gadā iesauca karadienestā. Gandrīz visu kara laiku pavadīju Lielbritānijai piederošajā Ģērnsi salā, bet no 1945. līdz 1948. gadam atrados Anglijā kā karagūsteknis.

Pēc atgriešanās Vācijā mācījos Hannoveres baznīcas mūzikas augstskolā, kuru beidzu 1954. gadā, iegūstot ērģelnieka un diriģenta kvalifikāciju. Līdzās mācībām jau no 1952. gada strādāju par ērģelnieku un kora diriģentu Sv. Jaņa baznīcā nelielajā Soltavas pilsētiņā Vācijas ziemeļos. Tur es iepazinoties un 1955. gadā apprecējos ar Mariju Šmiti. Mums ir pieci bērni un 14 mazbērni. 1957. gadā man piedāvāja ērģelnieka un kora diriģenta vietu Hannoveres Sv. Nikolaja baznīcā. 1964. gadā mani iecēla par baznīcas mūzikas direktoru Hildesheimā. Darbs šajā iecirknī ar 210 draudzēm bija saistīts ar baznīcas mūzikas kursu vadīšanu. Biju arī ērģelnieks izcilajā Hildesheimas Sv. Miķeļa baznīcā. 1987. gadā, aizejot pensijā, šo darbu pārtraucu. Kopš tā laika mēs dzīvojam nelielajā Osterholcas—Šarmbekas pilsētiņā, apmēram 20 kilometrus no Brēmenes.

Kopš 1975. gada regulāri apmeklēju savu dzimteni Latviju. Esmu centies palīdzēt Latvijas evaņģēliski luteriskajai Baznīcai, kam padomju okupācijas laikā bija ārkārtīgi smags stāvoklis. Lielākais projekts bija saistīts ar Rīgas Vecās Sv. Ģertrūdes baznīcas ērģeļu atjaunošanu.

Kopš 1990. gada tulkoju katru Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas laikrakstu "Svētdienas Rīts" numuru vācu valodā. Šos tulkojumus no Vācijas sūtu uz daudzām Eiropas valstīm. No 1994. gada Latvijas radio pirmā programma raida ciklu "Soli Deo Gloria" ar Johana Sebastiana Baha garīgajām kantātem. Esmu pārtulkojis vācu tekstus latviešu valodā un izstrādājis katrai kantātei komentāru.

J. Baumanis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 2. jūlija lēmumu

Johanness Baumanis

Ka apgalvo cilvēki, šim raidījumu ciklam svētdienas vakaros esot daudz klausītāju.

Priecājos, ka neveiksmīgi bijuši visi padomju sistēmas mēģinājumi iznīcināt Latvijas vēsturi, kas ir Eiropas vēstures daļa. Latvija ir un paliek arī mana un citu baltvāciešu dzimtene. Jaunās politiskās vēsmas, kas Eiropā saistījas ar Berlīnes mūra krišanu, Latvijā un citās Baltijas valstīs vainagojas ar brīvības un neatkarības atgūšanu. Latvija kā brīva un neatkarīga valsts tagad laipni atvērusi vārtus visiem, kas šo zemi uzskata par savu dzimteni. Skatīsimies kopā uz nākotni kopīgajā Eiropā ar tās kultūras daudzveidību, kurā Latvijai ir un būs sava neatņemama vieta. Domāju, ka Eiropa nevarēs iztikt bez Latvijas, tāpat kā Latvija nevarēs iztikt bez Eiropas.

Tikšanās

1990. gada rudeni starptautiskajā ērģelmūzikas festivālā "Latvijas ērģeļu dienas" piedalījās latviešu ērģelnieki no

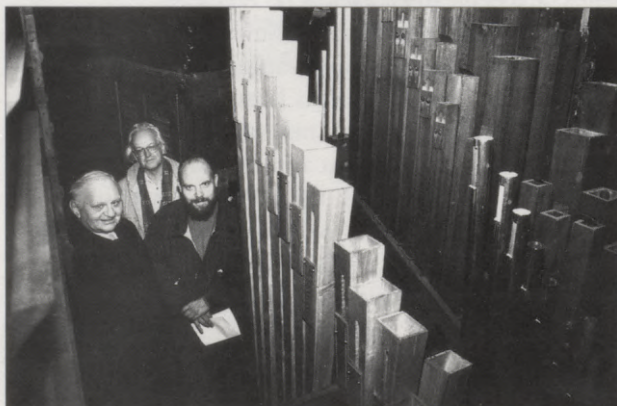
visas pasaules. Arī Johanness Baumanis, kas Latvijas ērģelniekiem palīdzējis izkopt improvizācijas maksu un dievkalpojuma pavadišanas māku, ka arī izlidzējis ar ērģeļu skaņdarbu notim, jo Latvija to klāsts ir visai pieticīgs.

Kā ļoti daudzpusīgu, gaišu personību Johannesu Baumanis raksturo ērģelnieks Aivars Kalejs: "Viņš ir bezgala draudzīgs un izpalīdzīgs. Viņš ir ļoti labs improvizētājs, ar labu izpratni par liturģijas lietām. Var tikai apbrīnot, cik daudz sava laika un līdzekļu viņš ziedo dzimtenei un tās cilvēkiem. Viņam tas nav vienreizējs pasākums, skaists žests, bet gan ikdienas dzīve."

Izsenis zināma arī Baumaņu ģimenes viesmīlība. Kaut arī baznīcas mūzikas direktora alga un pēdējos gados pensija nav pārāk liela, ikviens viesis šeit tiek sirsnīgi uzņemts. Baumaņa kungs to uzskata par pašsaprotamu lietu: "Mēs ģimenē nekad neesam tiekušies pēc mantas, vienmēr esam dzīvojuši pieticīgi. Arī saviem bērniem esam mācījuši iztikt ar to, kas ir. Nevienam no viņiem par naudas trūkumu nav šķērsis. Cenšamies vairāk būt devīgi, ne ņēmēji."

Kopā ar dzīvesbiedri Mariju

Restaurētajās Jēzus baznīcas ērģelēs kopā ar ērģeļu meistariem no Vācijas

Ordeņa virsnieks
Aivars Beimanis
 Teologs

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Rīgā 1927. gada 30. martā kā ceturtais bērns ģimenē. Māte nāca no Smiltenes, bet tēvs bija zemgalielis. Viņa trīs brāļi turējās pie zemes, bija lielsaimnieki; un Otrā pasaules kara beigās viens nonāca Austrālijā, divi — Amerikā. Manam tēvam Maskavā bija piederējusi striķu fabrika. Kad sākas revolūcija, bijis tik ātri jānūk, ka pat rotaslietas palikušas uz bufetes. Latvija atgriezušies tulīt pēc revolūcijas, bet tēvs vēlāk nonācis kaut kur pie Baltas-Baltijas jūras kanāla un, tāpat kā daudzi latvieši, tur laikam gājis bojā. Māte par to negribēja neko stāstīt. Es tēvu nemaz netiku redzējis. Bērniņa un patiesība arī vēlākie gadi man bijuši grūti. Bet grūtības palīdzējušas apgūt to, ko sauc par dzīvi. Ātrāk nobriest un saprast dzīvi. Grūtības pastāvēt. Mammai nekādas specialitātes nebija. Kā fabrikanta sieva viņa varēja dzīvot bez rūpēm. Nu viņai vienai bija jāaudzina četri bērni. Dzīvojam trūcīgi. Majvietu meklējam, kur letak. Un kur mūs ņēma preti. Visur jau prasīja, cik bērnu ģimenē. Baidījās no liekas kņadas. Pēdējais dzīvoklis bija Dzirnauvu ielā pie dzelzceļa. No turienes man pirmās spilgtās atmiņas, pirmie iespaidi. Lokomotīves toreiz bija liela eksotika — kā tās tur pūta, šņāca un svilpa dažādos tembros. Nolemu, ka būšu lokomotīves vadītājs.

Kad man palika deviņi gadi, saku iet ganos. Trīs vasaras noganīju Cēsu pusē, Rāmūlos. Biju darbīgs puika. Man patika strādāt. Saimniecei tas bija pa prātam, un viņa mani par Aivariņu vien sauca. Bet reiz gadījās tā, ka vienai gotiņai vajadzēja kuru katru brīdi atnesties. Man pieteica, lai uzmanot, ka nepazūd. Bet tieši tā notika. Ganības bija pie meža, un es pēkšņi konstatēju, ka gotiņas vairs nav. Nelaimīgs gāju pie saimnieces. Kā viņa parvērtas! Es jau tā biju bēdīgs, bet viņa kliez: "Atbraucis no Rīgas tāds hulīgāns! Visus lopus grib nobendēt!" Sanāca cilvēki, sāka pa mežu meklēt. Govs atradās. Telite pa to laiku bija jau atskrējusi. Viss kartība. Un saimniece atkal: "Aivariņ, Aivariņ!"

Kad 1940. gadā ienāca krievi, parādījās lozungi par brālību, vienlīdzību, taisnību. Un ka nabago vairs nebūs. Mana jaunā sirds uz visu to atsaucās. Iestājos pionieros. Biju diezgan pārstāvis, mātei nekā neteicu. Bet nu jādzied

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1997. gada 29. oktobra lēmumu

Aivars Beimanis

Internacionale, un tur tie vārdi: "Ne valdnieki, ne dievi mums jaunus laikus nenesis." Man uzreiz kā zibens spēriens izgāja caur prātu un sirdi: "Kā, vai tad man jānovēršas no Dieva!" Par mani nāca apskaidriba, ka talak es līdz iet nevaru. Atceros arī 1941. gada 14. jūniju. Man toreiz bija 14 gadu. Strādāju par maiznieka mācekli. Pēc nakts darba nācu agri no rīta mājās, ielās redzēju karavīrus. Bija sākusies izvešana. Toreiz to neaptvēru, bet sajūta bija nelāga. Vacu laikā iestājos tā sauktajā FRA skolā Škirotava, lai mācītos par lokomotīves vadītāju. Uz mācīšanos biju mazāk. Vairāk — uz darbošanos. Drīz vien karš visu izjauca. Pienāca 1944. gads. Mani iesauca vacu armijā gaisa spēku izpaligos. Sakumā biju Skrīveros, talak — uz Ogri, Rīgu, Tukumu. Man bija 17 gadu. Braucot pāri Daugavai, bija tāda sajūta, ka notiek kāds lūzums. Talak nonācu Liepājā un no turienes Dancigā. Ilgāku laiku uzturējāties Štetīnē, kas pirms trīs nedēļām bija galīgi sabombardēta. Drupas, drupas. Marta sākumā mums pie Oderas lika rakt tranšējas. Krievi nāca tuvāk un tuvāk. Parādījās begļi. Kādu nakti pie tilta bija uzlidojums, tika nosisti zirgi, begļi talak netika. Viņi paņēma savus koferīšus un aizgāja. Vācieši ļāva karavīriem ņemt produktus, bet nekadās citas mantas nedrīkstēja ņemt. Draugs tomēr bija šo to savācis un uzticēja man kādu kulti dūres lielumā. Bet vācieši bija manījuši, ka mums ir kādas mantas. Notika kratišana. Un manā mugursomā atrada to kulti. Izrādījās, ka tur iekšā ir vecas monētas. Laikam kāds numismāts bija savācis. Es varbūt tiktu brīvībā, ja pateiktu, ka pats neko neesmu ņēmis, ka to kulti man draugs iedeva. Bet viņam jau tāpat bija krietna kaudzīte priekšā — zīda zeķes un citas lietas. Spriedums mums abiem bija vienāds — pieci gadi. Vācieši turpināja atkāpties. Krievi mina uz papežiem. Vārēja jau arī pazust. Kad gulējam šķūņos sienā, viens otrs paslēpās, pēc tam pakaļ neviens nemeklēja. Tā mums parādījās liekas pārtikas devas. Bet saimniecības pārzinis bija vācietis un papildporcijas deva tikai vāciešiem. Un tad parādījās baltie karogi. No kāda mežiņa izbrauca divas krievu bruņumašīnas, nolaida pār mūsu galvām vienu šāviņu kartū un ar baltu karogu rādīja, lai padodamies. Mēs jau nebijām ģērbti cietumnieku drānās, bijām karavīru tērpos. Līdz ar to gan apcietinātie, gan sargi — visi bijām viena situācijā. Divi vacu virsnieki aizbēga mežā, jo kādu 20 kilometru attālumā atradās amerikāņi. Pārējie līdz ar visiem padēvas gūsta. Pretim iznāca diezgan nošņurkuši krievu kareivji, laikam no pēdēja iesaukuma. Tā kā man bija tikai 18 gadu, tiku atdalīts nosūtīšanai uz filtrācijas nometni. Bet pēkšņi mūs mobilizēja krievu darba

bataljonā, uzvilka krievu uniformas, sadalīja rotās un vados, iecēla komandierus un veda nezināmā virzienā. Tagad bēgt vairs nevareja — tad uzskatītu par dezertieri. Braucām, braucām, neviens jau neteica — uz kuriem. Līdz nonācām Irkutskā. Otrā rītā komandējošais sastāvs bija pazudis. Tā mēs lēta un vienkārša veidā bijām izvesti uz Sibīriju — ne kā cietumnieki ar dzelzceļstieplēm un apsardzi, bet gluži kā demobilizēti karavīri, kas atgriežas mājās. Daļu aizsūtīja talak uz zelta raktuvēm, daļu palikām Irkutskā. Mūs aizveda kādus 500 kilometrus talak, kur bija jāceļ tā saukta MTS. Izrādījās, ka kara laikā komjaunieši to bija uzceluši — ne no ciedru kokiem, kas tur aug visapkārt, bet no nededzinātiem ķieģeļiem, un tā nu viss bruka kopā un bija jāsak celt no gala. Bija tāds pamācošs notikums. Kāds latgalietis, kas ļoti labi prata krievu valodu, uzdevās par krievu, cerēdams, ka tad pret viņu labāk izturēsies. Bet pavisam drīz tika paziņots, ka latviešus laiž mājās... Tā es jau 1947. gada pavasarī biju mājās. Tikai norīkots darbs Rīgas vagonu rūpnīcas tēraudlietuvē. Rudenī iestājos neklātienē vidusskolas 8. klasē. Divdesmit gadu vecumā! Bet gan Vācijā, gan Sibīrijā biju sastapies ar daudziem izglītotiem cilvēkiem un nācis pie parliedzības, ka man trūkst zināšanu. 1949. gadā salaulājos ar Omulu Saulīti. Tas notika Pavila baznīcā, kur tikko bijām arī iesvētījušies. Vidusskolu beidzu 1953. gadā. Dziedāju baznīcas kori. Man patika runāt ar cilvēkiem. Draugi ieteica kļūt par mācītāju. Griezās pie Dieva pēc padoma. Atšķīru Bibli, meklēju atbildi uz savu jautājumu. Taču mans laiks vēl nebija pienācis. Bībele bija uzšķīris apustuļa Jekaba vēstuli, 3. nodaļas 1. pantu, kur teikts: "Netopiet, mani brāļi, daudzi par mācītājiem, zinādami, ka mēs naksim grūtāka tiesa." Un vēlāk es domāju — vai patiesi es būtu spējis izturēt čekistu spiedienu. Tas bija baismīgs, un ne visi spēja pastāvēt. Un tā es iestājos Lauksaimniecības akadēmijā. Protams, neklātienē. Man ļoti patika lauki, dārzi, pati daba. Bet dekanāta bija ienākusi vēstule, ka es ejot baznīcā. Jautāju, kas to rakstījis. Man atbildēja, ka "komjaunieši novērotāji". Tad es teicu: "Viņi ir pareizi novērojuši." Sekoja jautājums: "Vai jūs ticat praviešiem?" Es sacīju: "Jūs jau arī ticat. Ir taču rakstīts par Ļeņina pravietiskajiem vārdiem." Tomēr no akadēmijas netiku izslēgts. Tik tieša atbilde manu pratinātāju samulsināja. Kaut gan saņēmu bridinājumu, ka tikšu pastiprināti novērots. Maizes darbs man bija Brīvprātīgajā ugunsdzēsēju biedrībā. Strādāju par skursteņslaucītāju. Tas man patika galvenokārt tāpēc, ka nebija jābūt darbam precīzi no tikiem līdz tikiem. Vareju mācīties. Tā es Rīgā kādus desmit gadus slaucīju skursteņus. Kopā ar sievas brāļiem, vecākiem un vecvecākiem dzīves apstākļi bija ļoti grūti. Vaivāros bijām sākuši celt savu māju. Toreiz jau apbūves gabalu vareja dabūt bez blata, atlika tikai strādāt. Saimniecības ēku ar dažu draugu palīdzību uzslējam divos gados. Dzīvojamo māju gan pēc tam ceļu

vismaz divdesmit gadus. Un tad pienāca laiks sakt praksi sava specialitātē. Kļuva par dārdarzienu Jūrmalas sanatorijas un atpūtas namos. Tur darba lauks nebija pārāk plašs. Kad sešdesmito gadu beigās populāra kļuva tā saukta rūpniecības apzaļumošanas ideja, es sāku strādāt Rīgas mūzikas instrumentu fabrikā. Darbs veicās, un īsā laikā rūpniecības teritorija bija tā pārveidota un uzposta, ka par manu darbu tautsaimniecības izstādē Maskavā tika piešķirta trešā godalgā. Es pats gan šo balvu nesaņēmu, jo drīz vien no rūpniecības nācās aiziet. Biju atteicies dekorēt zāli par godu toreizējam "kristībam", kas bija antirelīģisks pasākums. Tiku aicināts uz Rīgas piena kombinātu, kas pārgāja uz jaunām telpām Ziepniekkalnā. Mani pieņēma par vecāko zaļumsaimniecības inženieri. Izveidoju savu brigādi. Strādājam no sirds, un darbi šķīrās. Jutos tik tuvs ar saviem cilvēkiem, ka pusdienas iesāku ar galda lūgšanu. Tajos laikos tas daudziem varēja likties neparasti, bet mēs brigādē uzticējamies cits citam. Es savā dzīvē biju sasniedzis viszaļāko zaru. Ka Bībele teikts, piens un medus tecēja. Darbs veicās, tik labi atalgots.

Viss it ka bija, taču aizvien skaidrāk sajutu iekšēju aicinājumu kļūt par mācītāju. Es sapratu, ka nedrīkstu vairs savu laiku izlietot laicīgam darbam. Gāju pie direktora un lūdzu atļauju pāriet uz pusslodzi. Viņš jautāja, kāpēc esmu tā izlēmis. Es sacīju: "Gribu iestāties garīgajā seminārā un kļūt par mācītāju." Direktors sacīja, lai pienākot pēc trīs dienām. Tomēr nepagāja ne trīs stundas, kad mani pie sevis aicināja arodbiedrības priekšsēdētājs. Sapratu, ka viņš ir čekists, istais noteicējs. Tā un tā, uz pusslodzi nevarot. Es teicu, ka tad man no darba jāaiziet. Viņš tūlīt paziņoja, ka varu iet kaut vai ar rītdienu. Mājas sieva sacīja, ka viņa vēlas šķīrties, jo neredz priekšā nekādu nākotni. Viņu varēja saprast. Toreiz mācītāja darbs bija bistams. To sauca par reakcionāru un pat pretvalstisku. Tā es vienā dienā kļuva brīvs no darba, no naudas un no sievas.

Ar 1969. gadu sāku mācīties garīgajā seminārā, kas darbojās pie Sv. Jaņa baznīcas. Jau 1970. gadā mani iecēla par mācītāja darba izpildītāju evaņģēlista pakāpē Vainodes, Nigrandes un Krūtes draudzes. Man bija jāstādās priekšā Liepājas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja vietniekam. Viņš tūlīt bridināja: "Berni un jaunatne ir mūsu! Jūs varat darboties ar veciem ļaudīm." Nigrande atradās Saldus rajonā, tāpēc man arī tur bija jāstādās priekšā. Vareņu salīdzināt. Saldū sastapos ar laipnību, pretimnākšanu, bet liepājnieks vienmēr pielika vēl savu indes devu pie tā, kas viņam kā amatpersonai bija jādara.

Nigrande bija daudz gan grūtību, gan iepriecinājumu. Draudze tur maza, kadi trīsdesmit cilvēki. Bet ļoti atsaucīga. Remontējām baznīcu pašu spēkiem, tikai pie apmetuma darbiem bijām nolīguši strādnieku par naudu. Viņš vienu dienu nostrādāja, bet otru dienu vairs darbā neatnāca. Gāju meklēt. Izrādās, viņu no ciema padomes bridinājuši: ja turpināšot darbu pie baznīcas, viņam nepiešķiršot solīto motociklu ar blakusvāģi. Tomēr bija cilvēki, kas nenobijās. Ciema kalējs izveidoja pat skaistu kapara gaili, jo vecais bija galīgi izrūsejis. Kad 1975. gadā baznīca svinēja 200 gadu jubileju, tā no bārenītes bija kļuvusi par "balto gulbi". Dievkalpojumu vadīja pats arhibīskaps Janis Matulis.

Nomaļas, klusas lauku mājas netālu no sabrukušās Griezes baznīcas pie Ventas man izdevās trīs vasaras pēc kārtas sarīkot arī kristīgo jauniešu vasaras nometni. Sabrauca ap simt cilvēku, arī no Rīgas un Liepājas. Kad mani un saimnieci sāka pratināt, sacījam, ka mēs te svinam iesvētības upes malā. Rīgā mani tomēr izsauca reliģijas lietu pilnvarotais un prasīja, lai nosaucot vārdus, kas piedalījušies

*1949. gada vasarā iesvētību un kazu dienā reize kopā ar dzīvesbiedri Omulu
Ordeni saņemot, 1997. gada 17. novembrī*

Aivars Beimanis

tas "jauniešu partijas" dibināšana. Es, protams, nekadus vārdus nenosaucu, bet pilnvarotais vēlāk arhibīskapam sūdzējies, ka es pret viņu esot bijis rupjš. Jānis Matulis man lika iet atvainoties, bet es atteicos: "Ja es to darītu, es būtu liekulis. Jo rupjš biju nevis es, bet gan pilnvarotais."

Pēc pieciem gadiem atjaunojās mūsu ģimene. Sieva atgriezās pie manis. Tā esam divreiz laulājušies. Ar pašu bērniem Dievs nav mūs svētījis, bet mums ir ļoti daudz krustbērnu. Ari tad, kad tas nebija atļauts, regulāri rīkojam mājas lielus saietus Lieldienās un Ziemassvētkos. Aicinājam arī citus bērnus, kopā sanāca ap 70 cilvēku. Sakumā savas lauku mācītāja gaitas braukāju ar divriteni, pēc tam nopirku motociklu, vēl pēc laiciņa — motociklu ar blakusvāģi, kur ielikt savu mācītāja koferti. Beidzot tiku arī pie vieglās automašīnas. Kad 1972. gadā tiku ordinēts un kļuva par mācītāja palīgu. Ar 1981. gadu biju pilntiesīgs mācītājs. 1983. gadā mani ievēlēja par prāvestu Grobiņas iecirknī. Saku strādāt arī par pasniedzēju garīgajā seminārā, ko tad jau sauca par akadēmiskajiem teoloģiskajiem kursiem un kas 1987. gadā kļuva par Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultāti.

Kopš 1989. gada esmu Slokas un Salas Svētā Jāņa draudzes mācītājs. Esmu atkārtoti ievēlēts par Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas konsistorijas padomnieku. Mans uzdevums ir veicināt draudžu garīgo attīstību Latvijā.

Esmu pateicīgs Dievam, ka nebrīves gados spēju atvairīt nekaitīgos uzbrukumus pret mani kā ticīgu cilvēku un mācītāju. Sevišķi atceros kādu izsaukumu pie Liepājas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieka. Esmu ieradies, bet viņa nav. Ir kāds cits. Privāta. Sniedz roku, bet nosauc tikai vārdu: "Eriks." Es tomēr jautāju, ar ko es runāju. Viņš tā negribīgi izvelk dienesta apliecību, es fotoattēla pagūstu saskaitīt uz uzplečiem četras zvaigznītes. Tātad čekistu kapteinis. Sakumā runa mierīgi. Filozofē. Tad nāk piedāvājums, lai kļūstu par ziņotāju. Kad atsakos, viņš zaudē pacietību: "Mēs tādu Beimani paņemam aiz čupra, sapurinām un samajām mil-

tos!" Es apvaicājos: "Kad tad malsiet?" Viņš draud: "Mums ir vara, jums nav nekas." Bet es: "Man ir vara nerunāt." Un viņš, par lielu brīnumu, piekrit: "Jā, jums tā ir." Šķiroties čekists atzīst: "Jūs esat atnācis sagatavojies." Un dod man savu tālruna numuru: "Piezvaniet!" — bet es neņemu: "Nē, paldies! Ja jums vajadzēs mani, uzrakstīsiet pavēsti."

Katrs tāds izsaukums, katra saruna bija ciņa. Un, ja tu ar Dieva palīdzību esi šajā ciņā uzvarējis, tev ir tāda sajūta, it kā tev būtu spēmi. Ka es varētu atgriezties ģimenē, draudzē, ja es būtu cietis sakāvi šajā ciņā? Ka es varētu cilvēkiem skatīties acīs, ja nespētu pastāvēt savā ticībā un pārliecībā! Tagad, kad Dievs mums dāvājis brīvību, sevišķi jādoma par bērniem. Mums ir plašs svētdienas skolu tīkls. Filiales esam atvēruši arī tur, kur nav draudzes. Piemēram, Lestēnē jau četrus gadus darbojas svētdienas skola, bet tikai tagad sāk veidoties draudze. Tātad bērni iet pa priekšu. Tā notika arī Zemīte un Pienavā, pie Rīgas-Liepājas šosejas. Mūsu draudzē izauguši 22 svētdienas skolu skolotāji. Bērni nāk paši, neskubināti. No četriem līdz septiņpadsmit gadiem. Mums jāaudzina jauna paaudze, jo pagājušie piecdesmit gadi atstājuši postošu ietekmi, sabiedrība ir samaitāta. Svētums ir pazaudēts. Dieva likumiem kapj pāri. Ģimenes dzīve tiek pārvērsta — daļa vienkārši saiet kopā un dzīvo kā vīrs un sieva, daļa savu laulību noformē tikai juridiski, neejot baznīcā un nestājoties Dieva priekšā. Tā ģimeni nevar izveidot. Bet, ja nebūs ģimenes, nebūs arī bērnu. Un nebūs nākotnes. Jo ģimene ir šūniņa tautas miesā. Ja tā ir dzīva, tad dzīve ir arī sabiedrība. Ja šī šūniņa nav dzīva, sabiedrība izmirst. Kam tad būs mūsu brīvības cīņas, nestie upuri? Viss vēja! Garīga audzināšana ir ļoti svarīga. Skolā arī vismaz ētika būtu jāmaca. Citādi smadzenes tiek piepildītas ar ļoti plašu un daudzpusīgu informāciju, turpreti dvēsele paliek tukša.

Katras tautas bagātība ir bērni. Tas ir pamatkapitāls. Ja mūsu bērni būs sagatavoti dzīvei un viņi zinās, kā dzīvot, no kā dzīvot un kam dzīvot, tad mūsu tautai būs nākotne. Bībele ir tādi vārdi: "Dievs, māci mums mūsu dienas tā skaitīt, lai mēs gudru sirdi dabūjam."

*Paša māja ir celta saviem spēkiem daudzus gadus
Luda Bērziņa pārbedīšana Džukstes kapos 1997. gada 27. septembrī*

Ordeņa virsnieks

Eduards Berklavs

Sabiedriskais darbinieks,
5. Saeimas deputāts

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1914.gada 15.jūnijā Kuldīgas apriņķī, Ivandes pagasta Birznieku mājās amatnieka un zemes rentnieka ģimenē kā sestais bērns. Tēvs nomira, kad man bija tikai četri gadi. Tai pašā gadā atgādijas vēl otra liela nelaime — nodega divu māju rentnieku kopējais šķūnis — rija ar neizkultu labību. Šo iemeslu dēļ mums, visiem bērniem, astoņu deviņu gadu vecumā nācas staties algotā darba — par ganiem un laukstrādniekiem, vēlāk par strādniekiem Kuldīgā un Rīgā.

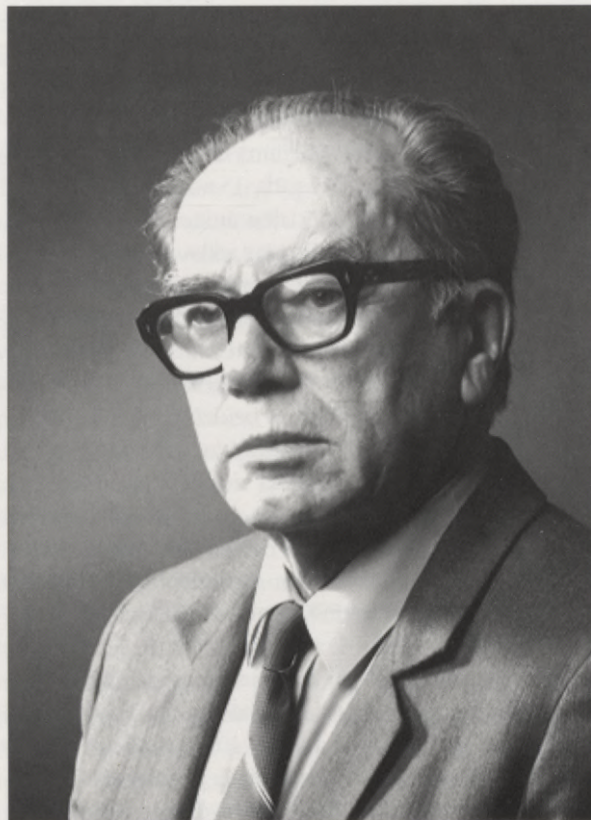
Mācījos Ivandes četrklasīgajā un Padures pagasta Ķimāles sešklasīgajā pamatskola. Gribēdams mācības turpināt, pārcēlos pie brāļa Ernesta, kas jau dzīvoja un strādāja Kuldīgā. Iestājos darbā par mācekli Nikolaja Jevlampjeva litotipogrāfijā. Vakaros mācījos pie ģimnāzijas noorganizētāja vakara plūsmā.

Jau Ķimāles skolā iestājos atturībnieku "Cerības pulciņa" un zemes mīļotājos — Mazpulkā. Tos iejūtīgi vadīja mūsu skolotāji. Dzīvodams Kuldīgā, aktīvi darbojos Latvijas Sociāldemokrātiskās partijas jaunatnes organizācijas "Darba jaunatne" un "Strādnieku sports un sargs".

Tipogrāfijas ipašniekam, kas Latvijā bija ieradies no Krievijas kā kara armijas kara lidotājs, mana darbošanās šajās organizācijās nepatika, un pēc mācekļa gadu beigšanas man tika piedāvāts nepamatoti zems atalgojums. Mani pieņēma darbā vietējas avīzes "Kurzemnieks" atbildīgais redaktors un izdevējs par redakcijas vienīgo algoto darbinieku, jo pats redaktors strādāja par agronomu apriņķa valdē. Ar redaktoru biju pazistams, jo šo avīzi drukāja Jevlampjeva litotipogrāfija un es "Kurzemniekam" šād tad rakstīju nelielas korespondences un arī kādu dzejoli.

Kad 1934.gada 15.maijā valstī notika apvērsums un tika slēgtas gandrīz visas sabiedriski politiskās organizācijas un partijas un gandrīz visi periodiskie izdevumi, iesaistījās nelegālajā komunistiskās jaunatnes organizācijā. Ta bija mana liktenīgā kļūda.

1935.gada janvārī pārcēlos uz Rīgu, kur jau dzīvoja un strādāja mana māsa Emma. Darbu savā poligrāfiskā specialitātē neatradu, jo visā pasaulē bija sākusies ekonomiskā

E. Berklavs

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Eduards Berklavs

krīze. Strādāju elektromehāniskā darbnīcā. Iestajos Rīgas trīsgadīgajā amatniecības skolā, kur mācījos vakaros, un reizi arī inženiera Krūzes kursos pie Latvijas Valsts universitātes, kuros gatavojos eksterna pārbaudījumiem par ģimnāzijas pilnu kursu.

Rīgā mani samekleja Latvijas Komunistiskās jaunatnes centrālās komitejas toreizējais vadītājs Elmārs Briedis un uzdeva iekārtot tipogrāfiju, kurā drukāt nelegālu avīzi un sīkiskus speciālos izdevumus. Šo manu darbošanos 1936.gadā pārtrauca arests. Tiku notiesāts par neatļautu komunistisko darbību. Rīgas centrālcietumā un Kalnciema akmeņlauztuvēs atrados līdz 1939.gada 15.maijam, kad politiešlodziņiem tika izsludināta daļēja amnestija.

Pēc Latvijas okupācijas un Latvijas iekļaušanas tā sauktajā Padomju Savienībā (īstenībā Krievijas impērija), vēl nespēdams pilnībā saskatīt komunistu partijas un padomju iekārtas ļaundarbības, notiekošo vērtēdams tikai kā vadoņu kļūdas, līdz 1954.gadam turpināju darboties gan komjaunatnē un "padomju armijā", gan beidzu partijas augstskolu. Ieņemu dažādus amatus partijā un biju Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks.

Sapratis savus maldus, piecdesmito gadu vidū sāku apzināti darboties pret PSKP politiku. 1959.gadā tiku izsūtīts uz Krieviju, kur atrados līdz 1968.gadam. Atgriezies Latvijā, turpināju darboties pret noziedzīgo PSKP un Padomju Savienības politiku. Pēc vairākkārtējam kratišanam un bridinājumiem tika sagatavota apsūdzība četros biezās sejmās tiesāšanai.

Gorbačova "pārbūves" un "atklātības" politikas pasludināšanas laikā biju viens no nacionāli patriotiskās organizācijas LNNK dibinātājiem un tās pirmais priekšsēdis. Tās vadība darbojos vēl tagad. Biju LPSR pēdējās Augstākās padomes un Latvijas 5. Saeimas deputāts. Esmu publicējis tuvu simtam rakstu dažādos izdevumos Latvijā un ārzemēs. Mana sieva Margarita Berklava, pēc profesijas ķimiklētāja, jau vairākus gadus pacietīgi dalās manās rūpēs un priekos. Tagad abi esam pensionāri.

* * *

Esmu nogājis salīdzinoši garu, daudziem latviešiem parastu un reizi arī neparastu dzīves ceļu. Ir bijis laiks pārdomām, secinājumiem par darīto, paveikto un arī kļūdām. Visu mužu esmu bijis sabiedriski aktīvs cilvēks. Diemžēl nepiederu pie tiem laimīgajiem, kam izglītoti vecāki būtu varējuši palīdzēt jau agrā jaunībā atrast vispareizāko ceļu, lai es to varētu iet līdz mūža galam.

Pats visvairāk esmu domājis par iemesliem, kāpēc es nokļuvu komunistu partijā. Un tad es sevi redzu kā bezgala nosku-

mušu puišeli skolas izlaiduma vakarā. Viens pats sežu upmalā un kuro reizi uzdodu sev jautājumu: "Kāpēc es nevaru tālāk mācīties?" Savu sešgadīgo Ķimāles pamatskolu esmu beidzis kā otrs labākais skolnieks, man tik ļoti patik lasīt. Cik aizrautīgi mēs bijām nodarbojušies atturībnieku "Cerības pulciņā" un mazpulkos, mācījušies kopt zemi, potēt augļu kociņus. Es mazliet biju apguvis arī vijoļu spēli, piedalījies skolas sarīkojumos. Mani klasesbiedri, arī labākais draugs Žanis Zemītis, ar kuru vairākas ziemas biju nosēdējis vienā solā, turpinās mācības Kuldīgas ģimnāzijā. Ko man tālāk darīt?

Nevarēdams saņemt no savas trūcīgās ģimenes nekad materiālu atbalstu, Kuldīgā iestajos par mācekli litotipogrāfijā, naivi cerēdams, ka darbs te būs saistīts ar grāmatām, varēšu daudz lasīt. Darbs bija grūts un kaitīgs, tomēr turpināju arī mācības ģimnāzijas vakara nodaļā. Mana izglītība un redzesloks vēl nesniedzās tālāk par tikko pabeigtās otrās pakāpes pamatskolas kursu, un es maz ko zināju par šķiru attiecībām un politiskajiem strāvājumiem. Kad ieraudzīju uz ielas izlīmētos socialdemokrātu aicinājumus staties organizācijās "Latvijas Darba jaunatne" un "Strādnieku sports un sargs", sapratu tos kā tieši man adresētus. Es taču biju strādnieks, man patika sportot, gribējas sabiedriski darboties. Tā es sešpadsmit gadu vecumā iestajos šajās kreisi orientētajās organizācijās. Sevi neka neaifišējot, tajās darbojās arī daži komjaunieši. Pats to neapzinoties, sāku iet ar viņiem vienu ceļu. Kad pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma arī manas jaunatnes organizācijas tika slēgtas, paklausīju savu jauno draugu mudinājumiem pāriet pie komunistiem, kas darbojās pagrīdē. Partijā mani uzņēma 1939.gadā, kad Rīgas centrālcietumā un Kalnciema akmeņlauztuvēs jau biju rūdījis kā politiešlodziņai.

1940.gadā mani pieaicināja komunistu darba grupā, kas tika radīta kā aizsegs, lai slēptu Latvijas okupāciju, ko ar bruņoto speku palīdzību realizēja tā sauktā Padomju Savienība, īstenībā — imperialistiskā Krievija. Pie šīs izpratnes gan nonācu pamazām, partijas un arī padomju darba pastāvīgi saduroties ar vārdu neatbilstību darbiem. Izdarīt pamatīgu revīziju savos uzskatos un pārliecība man palīdzēja — lai cik paradoksāli tas būtu — trīs macību gadi Maskavas augstākajā partijas skola. Bez dogmatiskajiem uzslāpojumiem iepazīstot marksisma-ļeņinisma pirmavotus un sākot patstāvīgi analizēt komunistu politiku praksē, nācu pie pārliecības, ka Krievijas imperialismis realizē tautu apspiešanas un pārkrievošanas politiku.

Atgriezies no Maskavas, strādāju par partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāru, bet vēlāk pārmaiņus gan par Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku, gan partijas pirmo sekretāru. Tad arī sāku aktīvu, apzinātu cīņu pret partijas realizēto latviešu un līvu pārkrievošanas politiku.

Jau tūlīt pēc Otrā pasaules kara Maskavas dižvīri pēc pardo-māta plāna visas 13 tā sauktās nacionālās suverēnās republikas (atskaitot Krievijas Federatīvo Republiku un Gru-ziju, jo dzīvs vēl bija Staļins) bija uzsākuši pamattautu asi-miļšanu, masveidīgi ieplūdinot krievus uz pastāvīgu dzi-vi šajās zemēs. Ignorējot pat Komunistiskās partijas statu-tus un PSRS Konstitūciju, 13 nacionālo suverēno republi-ku partijas centrālās komitejas no Maskavas atsūtītam per-sonām izveidoja tā sauktos orgbirojus. Ne atbilstoši statu-tiem izvēlētās partijas centrālās komitejas, ne valdības bez šo orgbiroju sankcijas nedrīkstēja pieņemt nevienu lēmu-mu. Šo orgbiroju uzdevums bija iedibināt tādu kārtību, lai turpmāk partijas republiku centrālkomitejas otrie sekretāri un tie sekretāri, kas izrauga visus atbildīgos darbiniekus, būtu Maskavas atsūtīti vai vismaz ieteikti cilvēki.

Nākamais uzdevums lielā politiskā pārkrievošanas plāna īstenošanai bija radīt darbaroku trūkumu, lai būtu pamats ieplūdināt Latvijā krievus no Krievijas un Baltkrievijas. To panāca, paplašinot esošās rūpnīcas un ceļot jaunas, ne-maz nereķinoties ar mūsu reģiona īpatnībām.

Kad šādas rīcības rezultāta iedzīvotāju skaits Rīgā bija pa-lielinājies divas reizes, iebrāucēji prasīja izdot krievu valo-da laikrakstus un mācību grāmatas un palielināt stundu skaitu radio un TV raidījumiem krievu valodā. Krievu va-loda pakāpeniski kļuva par lietvedības valodu partijas apa-rāta, padomju un arī saimnieciskajās iestādēs. Pēc aug-stāko instanču norādījumiem presē, radio un TV pārraidēs tika propagandētas jaukto laulību priekšrocības. Lai to vei-cinātu praktiski, latviešu jaunekļus obligātajā karaklausībā sutīja dienēt Krievijā dislocētajās karaspēka daļās.

Pēc Maskavas norādījumiem LKP CK sekretāra Arvida Pel-šes vadībā tika nonievāta latviešu kultūra, ignorēta latvie-šu valoda, noliegts latviešu pirmsokupācijas laika literārais mantojums. Tika iztēlots, ka gandrīz viss, kas pasaulē vērt-īgs, ir krievu izgudrojums. Nevienam zinātniekam neļāva

aizstāvēt disertāciju, ja tajā nebija plašas atsauksmes uz Ļeņina un Staļina darbiem un kādiem padomju vai krievu zinātnieku atklājumiem, kaut vai radnieciskā jomā.

Plaši pazīstamajam biologam profesoram Paulam Galeniekam negribēja atļaut strādāt pat LVU Bioloģijas fakultātes dekanu tikai tāpēc, ka viņš kādā lekcijā bija teicis, ka "au-toritātēm nevajag akli ticēt". A.Pelše apgalvoja, ka tas esot "mērķēts" uz Staļinu. P.Galenieks bija vismaz 30 zinātņi-sku darbu, vairāku grāmatu un populārzinātnisku darbu autors, vācu okupācijas laikā ticis ieslodzīts Rīgas central-cietumā un vēlāk — Salaspils koncentrācijas nometnē, ta-ču tas netika ņemts vērā. Visādi tika nievāts un pazemots arī pasaulē pazīstamais valodnieks profesors Janis Endze-lins, kas LVU bija nodibinājis Baltu filoloģijas nodaļu un publicējis ap 400 ievērojamu zinātnisku darbu.

Tika sastādīts saraksts ar 25 personām, kas atbrīvojamas no darba Zinātņu akadēmijā. To vidū bija Pauls Stradiņš, Džukstes Ziemassvētku kauju ķirurgs Evalds Ezerietis, ka-ra ārsts, viens no Zviedrijas izdotajiem leģionāriem Janis Slaidiņš, leģionārs Eduards Smiltens un citi ievērojami Lat-vijas zinātnieki.

Kad visu to biju saskatījis, man nācās izšķirties: vai nomest partijas biļeti augstākajiem partijas priekšniekiem uz galda un tikt iznīcinātam, neko nepaveikušam Latvijas un latviešu tautas labā, vai izmantot savu samērā augsto stavokli un darboties pret noziedzīgo kompartijas un Krievijas imperia-listisko politiku. Izšķīros par otro ceļu un nenožēloju to.

Ar ko sākt? Vispirms, uzmanīgi rīkojoties, vajadzēja nostip-rināt pašam savas pozīcijas kā partijas Rīgas pilsētas, tā CK biroja un arī Ministru padomes Prezidijā. Panācu, ka ar manu ieteikumu un uzstājību partijas CK biroja tika ievē-lēti Indriķis Pīnķis, Pavels Pizāns, Aleksandrs Ņikonovs un Aleksandrs Straujums. Sava pusē dabūju Augstākās pado-mes Prezidijā priekšsēdētāju Karli Ozoliņu, kas bija arī par-tijas CK biroja loceklis. Līdz zināmam laikam manu rīcību

Vladimirs trimdas atmiņas: lai arī tur vienmēr blakus ir abele; galvenā mebele — no sūtījumu kastītēm pašā veidotais grāmatu plaukts
Mitiņa Bonna 1989.gada 23.augustā. Tulko Paulis Kļaviņš

Eduards Berklavs

atbalstīja arī toreizējais partijas CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš un CK sekretārs Nikolajs Bisenieks, kura tēvs 1937. gadā Krievijā tika nobendēts kā varas ienaidnieks. Vili Laci parliedzināja, ka Latvijas kultūras ministra amatā Jāņa Ostrova vietā jāieceļ Voldemārs Kalpiņš, bet par apvienotās Lauksaimniecības un padomju saimniecību ministrijas ministru jāieceļ Aleksandrs Ņikonovs. Izdevās panākt, ka Ministru padomes un CK aparātos par atbildīgiem darbiniekiem pieņēma Emmu Ērenštreiti, Jāni Kacēnu, Arnoldu Zandmani (viņi vēlāk parakstīja arī 17 Latvijas komunistu vēstuli brīvībai pasaulei). Manai rīcībai līdz zināmam laikam aktīvi nepretojās Ministru padomes priekšsēdētājs Vilis Lācis un partijas CK pirmais sekretārs Jānis Kalnberziņš, arī CK biroja loceklis un Ministru padomes priekšsēdētāja pirmais vietnieks Matīss Pludonis. Manus uzskatus pilnīgi atbalstīja arī Latvijas komjaunatnes dienas avīze "Padomju Jaunatne" un tās redaktors Kristaps Kaugurs, kā arī lauksaimniecības ministra pirmais vietnieks Visvaldis Vallis.

Kamēr veicu partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmā sekretāra pienākumus, bijām panakuši, ka Rīgā tika izdota vakara avīze "Rīgas Balss", kura turpina iznākt vēl šodien. Toreiz visu redakciju izdevās izveidot no mūsu līnijas atbalstītājiem. Es tagad apzināti saku "mēs", "mūsu", jo šīnī laikā jau varēja runāt par "berklaviešiem", kā bieži esam nosaukti ārsmju presē un arī Latvijā. "Padomju Jaunatnei" un "Rīgas Balsij" bija liela pozitīva nozīme mūsu tālākajā darbā, jo mēs ar konkrētiem faktiem varējām parliedzināt parādīt visas sadzīves kroplības, nebūšanas un lielkrievu šovinisma izpausmes. Šie laikraksti palīdzēja modināt latviešos pašapziņu, uzdrikslēšanos cīnīties par savām likumīgām tiesībām.

Šāda stāvokļa varējām rīkoties jau drošāk un plašāk. Vispirms vajadzēja pārtraukt cittautiešu ieplūdināšanu Rīgā, Daugavpilī un vēl arī citās lielākajās pilsētās. Sagatavoju un nosūtīju PSRS Ministru padomei pieprasījuma vēstuli ar Viļa Lača parakstu ar lūgumu paskaidrot, vai Latvijas padomju iestādes ir tiesīgas regulēt iedzīvotāju pierakstīšanu uz pastāvīgu dzīvi pilsētās. Kad tika saņemta pozitīva atbilde, panācu, ka tika pieņemti atbilstoši lēmumi par stingru pierakstīšanas regulēšanu.

Ar milicijas pārvaldes priekšnieku pulkvedi Mečislavu Maculeviču katru pirmdienu apspriedām migrācijas rezultātus. Sākumā orientējāmies uz to, lai Rīgā neļautu iebraukt vairāk cittautiešiem, nekā no tās izbrauc. Perspektīvā vajadzēja panākt, lai izbrauktu vairāk. Nepilna gada laikā tikām līdz izlīdzinājumam. Saprota, ka tas radīja lielu sa-

traukumu iebraucēju barvežos, un viņi prasīja no Maskavas palīdzību, jo bija apdraudēta liela parkrievošanas plāna realizēšana.

Mūsu darbībā otrs galvenais virziens bija prasība atjaunot latviešu valodai tās likumīgas tiesības. Mēs jau toreiz, piecdesmitajos gados, uzsākām realizēt to, ko tagad cenšamies panākt ar likumu par valsts valodu. Ierosināju partijai Rīgas pilsētas un CK birojiem pieņemt speciālus lēmumus. Tajos tika paredzēts, ka atlaidīs no vadošiem amatiem visus, kuri divu gadu laikā neapgūs latviešu valodu. Tādas pašas prasības tika izvirzītas visiem, kas strādā iedzīvotāju apkalpošanas nozarēs — tirdzniecībā, medicīnā, pasta, transportā u.c. Zināmus panākumus guvām. Vismaz tika pārtraukta latviešu valodas ignorēšana.

Trešais uzdevums, ko sākām realizēt, bija latviešu nacionālo kadru ipatsvara palielināšana vadošos amatos visās jomās — kā pilsētās, tā laukos. Sevišķu uzmanību pievērsām veselības aizsardzības, milicijas, tiesas un prokuratūras iestādēm. Bija uzdots visiem, kuru darbs saistīts ar liela skaita iedzīvotāju apkalpošanu, divu gadu laikā apgūt latviešu un krievu valodu vismaz brīvas sarunvalodas līmeni. Protams, atkal bija neapmierinātie, bet iesakto darbu turpinājām un guvām ne mazums panākumu. Latviešu valodas prasme bija obligāta arī Rīgas Medicīnas institūta reflektantiem.

Izmantojot Komunistiskās partijas 12. kongresā pieņemto rezolūciju "Par nacionālo jautājumu", kuru bija sagatavojis Ļeņins, sākām nomainīt tos uzņēmumu un iestāžu vadītājus, kas neprot latviešu valodu. Mēs gribējām un centāmies nodrošināt priekšrocības dzīvokļu saņemšanai tiem, kas Latvija dzīvoja jau pirms okupācijas, t.i., pirms 1940. gada 17. jūnija. Kad strādāju par Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku, Rīgā šo svarīgāko darbu koordinēja un pārzināja mans palīgs Viktors Kreituss.

Jūrmalā gandrīz visas pilsētai piederošajās vasarnīcās dzīvoja demobilizētie un vēl nedemobilizētie padomju armijas virsnieki, atbildīgi partijas un padomju darbinieki. Tajās nebija atrodams neviens strādnieks, neviens pedagogs, mediķis vai inženiertehniskais darbinieks. Ar Rīgas pilsētas vadības lēmumu tika slēgti līgumi ar šo un citu iedzīvotāju grupu cilvēkiem, dodot viņiem iespēju vasarā iret telpas atpūtai.

Tādējādi svarīgs darbības virziens bija nepieļaut Rīgas Jūrmalā (toreiz šī pilsēta bija viens no Rīgas rajoniem) pārvērst par savienības kūrortu. Atteicām prasības savienības resoriem celt resorpkāļautības sanatorijas un atpūtas namus. Pieprasījām, lai jau uzceltajās sanatorijās varētu ārstēties Latvijas iedzīvotāji. Nepieļāvām viņu sanatorijām speciālu zonu ierādīšanu pludmalē.

Tiku saukts uz Maskavu un bridināts. No Maskavas uz Rīgu atsūtīja speciālu komisiju, lai savāktu materiālus ap-

sūdzībai par "buržuāziskā nacionalisma atjaunošanu Latvijā", kā arī atrastu galvenos vainīgos. Tika sastādīts bargs apsūdzības raksts, kuru nodeva paša Ņikitas Hruščova rokas. Un Hruščovs, aizlidojot no Rīgas, LKP CK locekļu klatbūtne lidlaukā man teica: "Ja esat ienaidnieks — mēs jūs noslaucīsim no zemes virsas!" Kalnberziņam uzdeva noskaidrot, kas tad es isti esot, turklāt bridināja, ja viņš to neizdarašot, tad sūtišot parbaudi no Maskavas. Atsūtīja un noskaidroja, ka esmu ienaidnieks un izsūtāms no Latvijas. Es ciņu zaudēju. Man gan piedāvāja "grēkus" piedot un atstāt visos amatos, ja es pāris publikācijas nosodītu savus politiskos uzskatus un rīcību. Kad šādus piedāvājumus vairākas reizes noraidīju, tiku izsūtīts uz Krieviju. Vladimira pavadiju gandrīz deviņus gadus. Ik pēc diviem trim mēnešiem mani sauca pie visaugstākajiem priekšniekiem un, pielietojot gan draudus, gan kārdinājumus, mēģināja lauzt manu pretošanos. Kad 1968.gadā beidzot panācu atgriešanos Rīgā, man centrālkomiteja teica: "Jums ir divas iespējas: publiska atteikšanās no saviem politiskajiem uzskatiem, un būsiē atkal liēla amatā un saņemsiē privilēģētu personālo pensiju, ja ne — turpināsiē cīnīties, bet jums būs jāstrādā rūpnīcā. Izvēliēties! Trešās izejas nav." Aizgāju strādāt uz Rīgas elektromašīnu rūpnīcu, kurā tikai 12—18 procenti no strādājošiem bija latvieši. Kad arī pēc tādas izricības nekapituleju, tiku no komunistu partijas izslēgts. Līdz ar to manas iespējas ietekmēt notikumus Latvijā bija stipri ierobežotas, taču dariju, ko vareju. Gan rakstiski, gan personīgi saistījos kā ar līdzīgi domājošiem, tā arī ar svarstīgajiem inteliģences pārstāvjiem, kam bija iespēja publicēties un runāt tautai, — ar Imantu Ziedoni, Ojāru Vācieti, Raimondu Paulu, Jāni Streiču, Ēvaldu Valteru, Aloizu Brenču, Ansi Epneru, Arvidu Krievu, Gunāru Piesi, Jāni Peteru, Hariju Liepiņu, Karli Sebri u.c. Cilvēku reakcija bija dažāda: vieni manas domas atbalstīja, solījas ņemt vērā, citi pateica paldies, vēl citi — kluseja, dažs — nodeva, "kur nākas"...

Strādājot Rīgas elektromašīnu rūpnīcā, uzrakstīju "17 Latvijas komunistu vēstuli" vairāku citu valstu komunistisko partiju vadītājiem, kas konflikteja ar PSKP (Itālijas, Franci-

jas, Spānijas u.c.). Ar RER inženiera Jāņa Galdiņa, Artūra Pormala no Čikāgas, Andreja Trapāna no ASV un sevišķi ar Zviedrijā dzīvojošo Ulda Ģērmaņa un Bruno Kalniņa palīdzību šī garā vēstule tika publicēta vismaz 14 valstīs ap 100 izdevumos un raidīta radio. Tas brīvajā pasaule bija pirmais dokuments, kas atmaskoja Padomju Savienības realizēto genocīda politiku Latvijā.

No 1968. līdz 1985.gadam mūsu dzīvokli, pie manas māsas Emmas un pie vairākiem draugiem notika kratišanas, pratināšanas un aizturešanas. 1985.gada otrajā pusē mani bieži aicināja uz VDK un pratināja. Tika arī draudēts. Tā tapa jau minētā apsūdzība četros sējumos tiesāšanai.

Izmantojot Mihaila Gorbačova deklarēto "pārbuves" un "atklātības" politiku, 1988.gadā kļuva par vienu no nacionāli patriotiskās organizācijas LNNK dibinātajiem un tas pirmo priekšsēdētāju. Latvijā jau darbojās "Helsinki-86" un Vides aizsardzības klubs, bet LNNK bija pirmā daudzskaitlīgā politiskā organizācija, kas jau pašā sākumā savā programmā deklarēja prasību atdalīties no PSRS, panākt tulīteju Padomju Savienības bruņoto spēku izvešanu no Latvijas un okupācijas laika ieplūdināto kolonistu aizvākšanu. Prasījām Latviju pasludināt par pilnīgi neatkarīgu latvisku nacionālu valsti. Kā LNNK partijas deputāts es darbojos pēdējā LPSR Augstākajā padomē un Latvijas 5.Saeimā.

Man daudzreiz jautāts — uz ko es cēreju piecdesmitajos gados, sākumā gandrīz vienpersonīgi uzsākot atklātu pretošanās cīņu pret gigantisko padomju impēriju un komunistu neapvaldīto varaskāri. Tai laika taču Latvija nebija nevienas patriotiskās, demokrātiskās organizācijas un sakāvi jau bija cietušas tautas sacelšanās Ungārijā un Čehoslovākijā. Es varu atbildēt tikai vienu: sirdsapziņa neļāva palīkt viēnaldzīgam pret tautas apspīēšanu, kas draudeja ar tās pilnīgu iznīcināšanu. Es apzinājos, ka varu ciest sakāvi, tikt represēts. Man nebija labākas izejas, jo sīkai nelegālai grupīnai bija vēl mazāk izredžu ko būtīsku panākt. Kā pratis, esmu cīnījies latviešu tautas un latviskas Latvijas labā.

*1989. gada decembri Vašingtonā kopā ar Anšlavu Eglīti
1994. gada septembri kopā ar Annu Seili un Daini Staltu*

Ordeņa virsnieks

Jans Rihards Bērugs

Ziemeļvalstu informācijas biroja
pirmais vadītājs

Richard Bærny

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Piedzimu 1964. gada 5. maijā kā otrais bērns ģimenē, kad mātei bija pāri četrdesmit. Māsa ir deviņus gadus vecāka, es biju tāds kā parsteigums. Bijis tā, ka dažas nedēļas pēc manas dzimšanas slimnīcu slēdza. Tā kā es biju resns bērns, tad smējās, ka mans gadījums bijis tik sarežģīts, ka pēc tam nācies šo ārstniecības iestādi likvidēt.

Māte strādāja laukos vecu ļaužu pansionātā, velak bieži gāju viņai palīgā pārdināt nevarīgākos pansionāta iemītniekus. Man ļoti patika runāties ar veciem cilvēkiem. Tēvs strādāja ostā par krāvēju. Pirms tam viņš bija jūrnīeks un ar dažādiem kuģiem bija apbraucis gandrīz visas pasaules valstis. Patika ceļot un nepalikt ilgi mājās man laikam ir no tēva.

Māsai Annei Eli sakari ar Latviju bija jau agrāk. Viņa strādāja kādā kalnrūpniecības firmā, kas sadarbojās ar vairākām valstīm. Firma ielūdza uz akmens simpoziju visas pasaules tēlniekus, viņu vidū bija arī latviešu mākslinieks Indulis Ranka.

Lai gan Norvēģijā mācības ir par brīvu, es strādāju, lai nopelnītu istabai un pārtikai, — kombinēju studijas ar darbu tūrisma firmā un par nelielu maksu vāreju apmeklēt tas zemes, uz kurām šī firma organizēja braucienus. Tā nonācu arī Tobago salā. Kad turp devos, vēl nezināju, ka sala kādreiz piederējusi Kurzemei. Es tur redzēju arī kurzemnieku pieminēkli.

Arvien esmu vērojis atšķirības starp lauku bērniem un pilsētas bērniem. Esmu laimīgs, ka biju lauku skolēns. Mēs nekad nemēģinājām kādu atstūmt un pazemot, ka tas dažkārt notiek pilsētas skolās. Man ļoti patika mūsu lauku skola, kurā bija labas attiecības starp skolēniem, interese iegūt jaunas zināšanas. Skolas laikā un arī pēc tam nodarbojos ar sportu. Matemātika un sabiedriskie priekšmeti man padevas ļoti labi. Visgrūtāk gāja ar angļu valodu. Ar vācu valodu bija vieglāk. Taču ar katru jaunu svešvalodu veicās arvien labāk. Mācības turpināju ģimnazijā, bet pēc 10. klases piedalījos organizācijas "Youth for Understanding" konkursā un ieguva tiesības vienu gadu mācīties Amerikas Savienotajās Valstīs. Šī jauniešu apmaiņas programma ta-

gad darbojas arī Latvija. Vienu gadu dzīvoju amerikāņu ģimenē un mācījos amerikāņu skolā. Tas bija ļoti vērtīgs gads. Mācījos novērtēt savu valsti, daudz ko uzzināju par valsti, kurā mācījos, un daudz labāk iepazinu arī pats sevi, savas vējas un stipras puses, jo svešumā esi atrauts no, ja tā var teikt, sociālās aizsardzības tīkla: tur nav teva un mātes, brāļu un māsu, tu esi pilnīgi viens. Viss jāsak būvēt no jauna. Es kļuva daudz neatkarīgāks. Tur es savu valsti, savu ģimeni un draugus saku vērtēt daudz augstāk — nav jau tā, ka Norvēģija viss ir labi un Amerika — viss slikti. Dzīvojot tikai vienā vidē, tu nespēj novērtēt, kas ir patiešām labi un kas slikti.

Pēc tam Norvēģija pabeidzu ģimnaziju. Vareņu izvēlēties zināmu specializāciju — sports, sabiedriskās zinātnes, humanitārās un dabaszinātnes. Parasti izvēlas vienu, bet es paliku pie divām nozarēm — sabiedriskās un humanitārās zinātnes.

Vēl nodarbojos ar vieglatlētiķi — visa mūsu klase ar to aizrāvas. Kopā bijām ne tikai treniņos un sacīkstēs, tāpēc mani draugi Norvēģija ir galvenokārt no kopīgās sportošanas laika. Pēc ģimnazijas, tāpat kā visi citi Norvēģijas zēni, tūlīt gāju armijā. Armijā iekļuva skolā, kur vajadzēja mācīties krievu valodu, jo Norvēģijai ar Krieviju ir kopīga robeža 196 kilometru garumā. Tā ir tikai 18 kilometrus īsāka par Latvijas un Krievijas robežu. Uz kuģiem, kas patrulē pierobežas zvejas rajonos, vajadzīgi arī tulkī. Šie valodas kursi kopā ar militāro apmācību man bija kā augstskola. Pēc armijas turpināju mācīties Oslo universitātē. Man piešķīra valsts stipendiju, lai es Ļeņingradā varētu papildināt krievu valodas zināšanas. Tas bija 1986.gads — padomju valstī jau bija jūtamas pārmaiņas.

Mācoties Amerika, biju iepazinies ar latvieti Zentu Kļaviņu, kuras vecāki kara laikā bija aizbēguši no dzimtenes. Tā man radās interese par Latviju. Savu literatūras darbu saistīju ar latviešu literatūru, salīdzināju vairākus rakstniekus. Viens no tiem bija Zigmunds Skujiņš. Man laimejas, es dabūju vīzu un vareņu divas nedēļas uzturēties Latvijā pie Skujiņu ģimenes. Jauns students būdams, es pavadīju jaukajā Skujiņu ģimenē ļoti daudz laika, viņi mani vispūstīgi izglītoja par Latviju. Tas bija intensīvs laiks, satikos ar daudziem latviešiem. Mentālā ziņā Latvija jutos gandrīz tāpat kā Norvēģija. Es par to daudz esmu runājis un rakstījis — abu tautu līdzība ir pārsteidzoša. Lai gan esam dzīvojuši divās dažādās sistēmās, tomēr ļoti daudz kopīga mums ir no vēstures, likteņa, dabas. Ir daudz faktoru, kas mūs tuvina, kaut gan tajā laikā maz viens par otru zinājām. Latvija tajā laikā man bija kā balta lapa. Ēkas šeit bija tikpat drūma stāvoklī kā toreiz Ļeņingradā, bet tikšanās ar cilvēkiem mani pārsteidza. Tik viegli bija sarunāties, savstarpēji saprasties!

Pēc Ļeņingradas turpināju studēt Norvēģijā, taču visu laiku mani nodarbināja doma par iespēju palikt Latvijā ilgāku laiku. 1988. gadā man vajadzēja izvēlēties — Latvija vai Itālija. Visu rudenī katru nedēļu vairākas reizes pa telefonu sazinājos ar Rīgu. Manu vēlēšanos mācīties latviešu valodu un literatūru atbalstīja gan Latvijas Universitātē, gan Rakstnieku savienībā, taču tikt pie vīzas izdevās tikai pēc ilgāka laika. 1988.gada decembra beigās ieradās Rīgā uz trīs mēnešiem. Pārmaiņas notika arvien straujāk un straujāk. Skatījos televīziju, neko nesapratu, kļuva dūsmīgs — tas bija labs stimuls ķerties pie valodas mācīšanās. Latviešu valodas apgušana man lieti noderēja televīzija un radio, bet visvairāk palīdzēja draugi. Gāju arī klausīties lekcijas universitātē. Man bija ļoti labi pasniedzēji — pirmkārt Andrejs Veisbergs, Ieva Zauberga un Brigita Šiliņa.

Pēc Ļeņingradas biju nodomājis mainīt izglītības virzienu. Lai labāk varētu palīdzēt cilvēkiem, saku Oslo studēt medicīnu. Bet mana istabiņa tur kļuva par viesnīcu Latvijas draugiem. Es Stokholmas universitātē paraleli studēju latviešu valodu, un visu laiku man bija sakari ar Latviju. Sapratu, ka man jāizvēlas — nodarboties ar medicīnu vai ar Latviju. Nekad neesmu nožēlojis, ka atteicos no medicīnas un saku nodarboties ar to, kas saistīts ar Latviju. Esmu pārliecinājies, ka cilvēkiem varu būt noderīgs, ne tikai rūpējoties par viņu fizisko veselību.

Par Latviju interesējas arī citi norvēģi. Izveidojas norvēģu-latviešu kultūras biedrība. Sarīkojam Norvēģijas kultūras dienas Latvijā un pēc tam Latvijas kultūras dienas trijās Norvēģijas pilsētās — Oslo, Bergēnā un Stavangerā. Ar Dieva palīdzību tas noritēja vairāk vai mazāk labi un piesaistīja interesi.

Pēc tam Latvijas Universitātē mani ielūdza pasniegt norvēģu valodu. Tajā pašā laikā Rīgā tika veidots Ziemeļvalstu informācijas birojs. Arī es iesniedzu dokumentus, kaut gan man kā studentam nebija lielas izredzes tikt tādā svarīgā darbā. Bija ap simt kandidātu. Daudzi ar pieredzi darbā Ārlietu ministrijā. Mani izsauca uz interviju, es teicu, ka man ir pieredze tūrisma darbā Krievijā, Baltijā, Ukrainā un Vidusāzijā un es zinu, kā šeit jārisina praktiski jautājumi. Man par labu bija arī tas, ka pratu krievu un latviešu valodu. Droši vien šai darbā bija vajadzīgs cilvēks, kas nebūtu pārāk saistīts ar Ārlietu ministriju, jo bija svarīgi uzsvērt, ka šis birojs nebūs diplomātiska misija, bet nevainīga iestāde, kas nodarbosies ar kultūras sakariem. Ziemeļvalstu informācijas biroja saku strādāt 1991.gada vasarā vienlaikus ar Ruditi Kalpiņu. Viņa un Igors Klapenkovs kļuva man par vislabākajiem koleģiem, no kuriem esmu ļoti daudz mācījies. Tik gaišus cilvēkus nekur citur pasaulē neesmu sastapis. Esmu pateicīgs Dievam, ka man ir tādi draugi.

Jans Rihards Bērugs

Tikšanās

Helēna Demakova:

Manuprāt, viņš ir ideāls ierēdnis, varbūt drusku arī politiķis. Ideāls ierēdnis ir tas, kurš laika, precīzi izdara savu darbu. Rihardam vienlaikus ir liela iniciatīva, un viņš uzticas ekspertiem. Ja man kādreiz saka: ierēdniecībai pašai par sevi ir tieksme grīmt slinkumā, pašai sevi pozitīvā veidā neatražot, tā savā būtībā ir stagnācija, tad es atbildu, ka zinu ideālu ierēdni — tas ir Rihards Bērugs. Viņam ir skaidra misijas apziņa, skaidra pienākuma apziņa. Viņam ir jaunrades spēja ģenerēt projektus nevis vienam pašam, bet dialogā.

Ziemeļvalstu informācijas biroja viņš ir izveidojis modeli, kas, manuprāt, rada, kādai jābūt valsts demokrātiskai institūcijai: nevienam nekad netiek liegta ne informācija, ne padoms, tāpat arī uzklaustas idejas par projektiem nākotnei. Bet tas nav tikai kultūras darbs, ko veic Rihards. Tur ir cilvēktiesību, izglītības, demokrātijas jautājumi. Šī biroja darbība arvien ir bijusi gan demokrātiska, gan elitāra.

Vija Virtmane:

Viņu tūdaļ visi ievēro, jo viņš ir ar lielu pozitīvismu. Sevišķi tas bija jūtams tajā laikā, kad mēs ar pieliektu galvu skatījāmies uz Rietumiem. Rihards atbrauca no šiem Rietumiem un parādīja, kas mums ir daudz labāks nekā Rietumos, un

pēkšņi, ar viņa acīm skatoties šeit uz savām lietām, ieraudzījām pašī sevī pavisam citādus, un tas ļāva iztaisnot muguru un domāt par sevi labāk, skatīties tālāk, saprast, ka ar mums, neraugoties uz šiem piecdesmit gadiem, nepavisam viss nav cauri un arī domāšana mums ir kārtība. Un tas ir tāda rietumnieka skatījumā, kurš mums neglaimo un mūs nepamāca, bet ir atbraucis šeit, dzīvo šeit nevis pagaidām, bet uz ilgu laiku, un pats mācās, mācās no šejienes.

Darbs nav sociāli ekonomiska kategorija, bet darbs ir humāna kategorija, caur darbu parādās humanisms, to Rihards ar savu darbību, rīcību ir ļoti labi parādījis. Viņš ir mācījis mums toleranci, mācījis attieksmi pret citādo, atšķirīgo.

Varbūt esat viņu satikuši, runājuši ar viņu latviski un notvēruši tikai kādu niecīgu mūsu valodai neraksturīgu intonāciju. Viņš savas domas izklāsta labā literārā latviešu valodā, un nezinātajam grūti iedomāties, ka pirms gadiem piecpadsmit Rihards latviešu valodu nemaz nebija dzirdējis. Tagad Latvija maz būs tādu, kas nezina par Rihardu Bērugu, ja vien viņiem ir bijusi ilgstošāka interese par kādu no ziemeļvalstīm. Gan Ziemeļvalstu un Baltijas dziesmu svētki, gan grandiozais kultūras festivāls, gan Stokholmas ekonomikas augstskola un Vidzemes augstskola Valmierā (tur tagad Rihards ir mācībspēks), gan Islandes kultūras dienas un Ziemeļvalstu bibliotēka Rīgā — visur Rihards Bērugs līdzdarbojies un ierosinājis, atbalstījis un aizstāvējis. Ar visu sirdi, ar gaišu prātu, neatlaidīgi, bet ne uzbazīgi. Un tikpat neatlaidīgi un droši norvēģis Jans Rihards Bērugs ir dzinis dzīlas saknes Latvijas zemē.

Rīgas pili ar tikko saņemto Triju Zvaigžņu ordeni blakus rakstniecei Rudītei Kalpiņai

Norvēģijas karalpa (no labas — Viņu Majestātes karalis Haralds V un karaliene Sonja) vizītes laikā, 1998. gada 2. septembrī, pie Rīgas Doma, tulkojot latviešu meitenes sveiciens

Ordeņa virsnieks

Boriss Bērziņš

Gleznotājs

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1930.gadā Rīgā. Mans tēvs Augusts Bērziņš bija labs amatnieks, māte Marija Fjodorovna — krietna krievu sieviete. Tēvs vēlējas, lai es kļūtu vai nu par mūziķi, vai mākslinieku. No 1947. līdz 1952.gadam mācījos Rīgas daiļamatniecības skolas interjera nodaļā. No 1952. līdz 1959.gadam studēju Latvijas Mākslas akadēmijā. Akadēmiju pabeidzu ar diplomdarbu "Plostnieki" profesora Eduarda Kalniņa vadībā. Izstādes sāku piedalīties no 1956.gada. Biju jauno mākslinieku izstādes organizētājs un dalībnieks. No 1963.gada strādāju par pasniedzēju Mākslas akadēmijā. Personālas izstādes sarīkoju 1975. un 1981.gadā Rīgā. Piedalījos daudzas ārzemju izstādes, ko organizēja Mākslinieku savienība, piemēram, Francijā, Anglijā, Vācijā, Amerikā, Krievijā. Vispasaules zīmējumu izstādē Anglijā 1979.gadā saņēmu II prēmiju un 1983.gadā III prēmiju. Esmu ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas un Krievijas Mākslas akadēmijas goda locekli.

Ievērojamākas gleznas: 1960.gadā — "Uz pirti", 1978.gadā — "Čuku bēres", 1980.gadā — "Klusā daba ar zelta rāmi", 1985.gadā — "Mākslinieka darbnīca", 1984.gadā — "Vērša galva", 1990.gadā — "Klusā daba ar ģitāru". Darbi atrodas Latvijas Valsts mākslas muzejā, Mākslinieku savienības krājumā, Tretjakova galerijā, kā arī Anglijā, Francijā un Latīņamerikas valstīs. Politika mani nekad nav vilinājusi, nav bijis tādās tieksmes, un arī laika nav bijis. Laiku esmu atvēlējis tikai gleznošanai un zīmēšanai, studijām, domām par mākslu. Kā tajā izteikt dzīvi un cilvēku.

Tikšanās

Tēvs viņu vēlējas redzēt kā mākslinieku vai mūziķi. Boriss Bērziņš kļuvis par gleznotāju, kas ar lielu izjūtu tēlo arī mūzikas instrumentus: "Man patik paši instrumenti. Ļoti patik. Sevišķi vijole un ģitāra. Tie man sagādā baudu. Ne tikai klausīties, bet arī skatīties. Visas šīs līnijas, izliekumi — tie ir tik muzikāli. Man šie instrumenti patik kā priekšmeti, kā lietas."

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Boriss Bērziņš

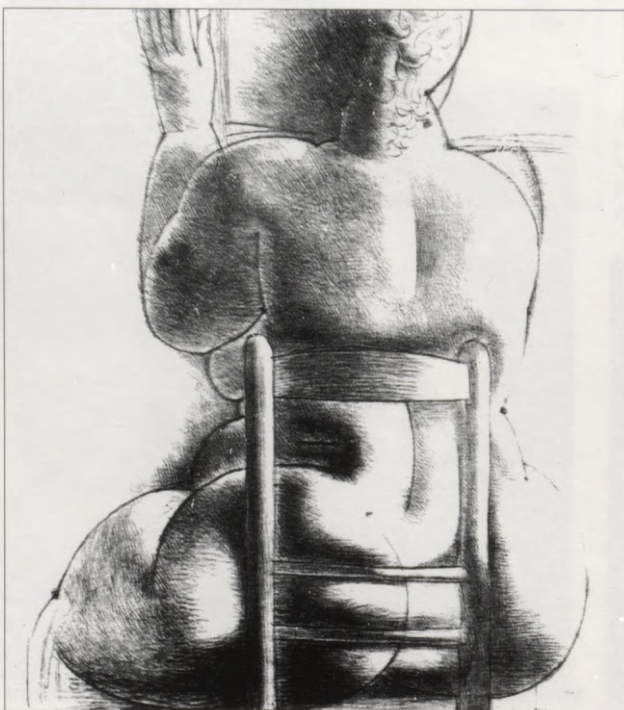
Daiļamatniecības skolā mācījies "par mālderī", viņš krasotājus vēlāk labprāt arī gleznoja — spēcīgus, dzīvespriecīgus, krasainus. Vēlāk populāras kļuva viņa gleznas par pirts tematiku: "Uz pirti", "Pirti" un citas. Sievietes viņš glezno apaļīgas. Viņam patīk forma, plastika. Sen aizsākās un turpinās Jaņu nakts sērija. "Kas var būt skaistāks par cilvēku dabā!" saka Boriss Bērziņš.

Figurāla kompozīcija, ainava vai klusa daba — viss viņam vienlīdz nozīmīgs, dalīšanu žanros viņš vispār uzskata par neaktuālu. Boriss Bērziņš glezno to, kas redzams zemes virsū, glīto un neglīto, viņš rada dzīvi. Nav vajadzīgs, lai būtu filozofisks zemteksts, vajadzīga dvēsele.

Gleznotājs ir sava ceļa gājējs, kas apguvis pasaules pieredzi. Viņš uzskata, ka vienlīdz vērtīga māksla tapusi visos laikos. Alu zīmējumi nav sliktāki par tagadējiem, Leonardo da Vinči ir mūsu laikabiedrs. Borisam Bērziņam tuva

primitīvā un Bizantijas māksla, Rembrants, van Gogs un daudzi citi, no latviešiem Teodors Ūders, Karlis Padeģis, Sigismunds Vidbergs, Jānis Tidemanis. "Protams, viņus neatrast manās gleznās, bet viņi ir mani," saka Boriss Bērziņš.

Vai māksliniekam ir tuvi draugi? "Ne," viņš atbild. "Tuva draudzība man nepatīk, bet man vienmēr bijusi sava sabiedrība, kompanija." Ja kāds sak žēloties, ka slikti klājas, mēs sakām: "Ko nu fleitē, ko čiksti!" Kā uzsver mākslinieka koleģi, Boriss Bērziņš vienmēr ir atļāvis raudzīties uz to, kas viņu interesē, pats ar savām acīm, nepakļaujoties citu gaumei, spriedumiem, tieksmei izskaistināt īstenību, vēlmei uzspiest vispārzināmus pieņēmumus. Viņš ir vairāties un nepakļāvis prasībām, kuras rada pārejoši procesi un ietekmīgi, bet nekompetenti spriedumi. Var droši apgalvot, ka tieši Boriss Bērziņš ir viens no tiem, kas lielā mērā noteic un ietekmē, palīdz saglabāt augstus tā sauktās lielas glezniecības kritērijus un vērtību mēru. Ejot netrādicionālus ceļus, viņš pilnveido, attīsta un piešķir jēgu savas valodas izteiksmīgumam un precizitātei. Viņš runā maz, bet tieši. Arī sava māksla.

"Modelis". 80. gadi

"Klusa daba ar kafijkannu". 70. gadi

Ordeņa virsnieks

Gunārs Bībers

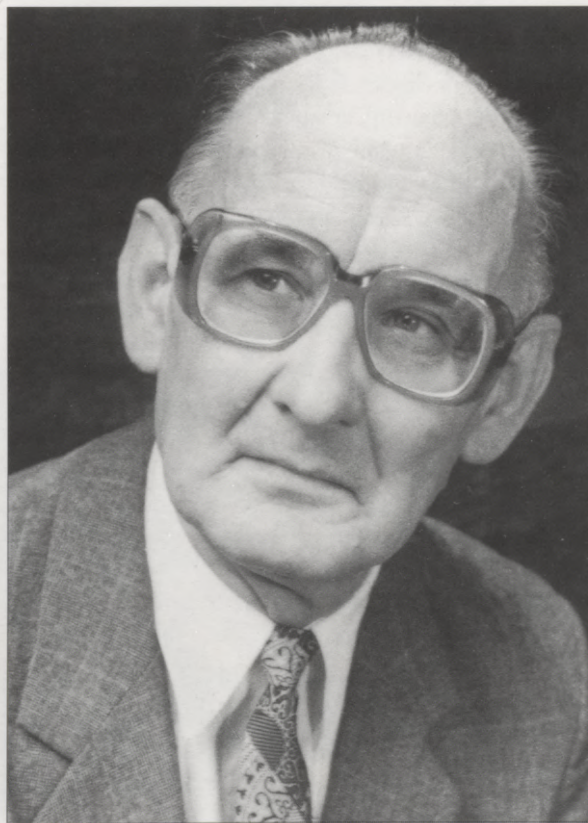
Filoloģijas pedagogs, profesors

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1931.gada 9.decembrī Alsviķu pagasta Aizkalnos. Pirmskola sāku iet Ulmaņa valdīšanas pēdējā gadā, pirmajā klasē mācījos krievu, bet otrajā — vācu okupācijas laikā. Tā trīs gadu laikā lasāmās grāmatas pirmajā lappusē nomainījās trīs valdnieku bildes. Mainījās arī skolotāji. Bet visiem viņiem domas vairāk bija citur nekā klasē. Man likās, ka visas nelaimes dzīvē uzbrukušas reize ar skolu. Tāpēc domāju, ka mācības beigšu, cik vien atri iespējams. Dzīvošu mājās un, tāpat kā vecāki, kopšu zemi. Te nu jāatzīmē, ka ne vien pēc savas sociālās izcelšanas, bet arī pēc dzīves izpratnes līdz šai dienai esmu zemnieks. Arī tautas nakotnes cerības ekonomikas, politikas un morāles jomā man saistās ar mūsu lauku ļaudīm. Tuvību zemei allaž esmu jutis kā savas dzīves spēka avotu. Vienalga, vai šo spēku saņemu ar maizi vai rozēs ziedu.

Gribu mācīties manī pamodināja Alūksnes vidusskola, kurā pēc Otrā pasaules kara strādāja patiešām izcili skolotāji. Visi trīs literatūras skolotāji bija Endzelina audzēkņi. Rosīgi darbojās literatūras un dramatiskais pulciņš. Gribējās kļūt vai nu par rakstnieku, vai aktieri. Kopā ar citiem literatūras pulciņa biedriem sūtīju savus dzejoļus jauno autoru konsultantam Valdim Luksam un arī saņēmu ar zaļu tinti rakstītu atbildi, ka cerības nedrīkst zaudēt. Par laimi, pie laika attapos, ka rakstīšana nav rakstniecība un izteiksmīga deklamēšana ir gauži tālu no aktiera mākslas. Un tomēr pēc Alūksnes vidusskolas beigšanas nebija šaubu, ka studēšu LVU Filoloģijas fakultātē. Šodien man šķiet, ka būtībā esmu mācījies trīs augstskolās. Pirmā — Filoloģijas fakultāte, kurā pēc tam arī nostrādāju vairāk nekā 25 gadus kopā ar saviem bijušajiem pasniedzējiem, otrā — skatītāju zāles, kuras noskatījos visas izrādes pēc kārtas, trešā — Rakstnieku savienības Dramaturģijas sekcija, kur isti sajutu netradicionālas domāšanas valdzinājumu. Te arī iepazinās ar dramaturgu Gunāru Priedi, kura cilvēcība un uzskatu stabilitāte bijusi tik nepieciešama dzīves grūtos brīžos.

Par likteņa dāvanu uzskatu to, ka man klātienēs aspirantūra

Gunārs Bībers

**Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu**

Gunārs Bībers

un doktorantūrā bija iespējams piecus gadus nodarboties ar pašizglītošanos. Un otra likteņa dāvana ir tā, ka strādāju Latvijas Kultūras akadēmijā kopš tās dibināšanas. Šai mācību iestādē atskārtu viena paradoksa iespējamību: isti domubiedri rodas tikai tad, ja vispirms katrs no viņiem ir pats savs. Tagad tikai atliek vēlēties neiespējamo — kaut gados uzkrāto dzīves pieredzi stiprinātu jaunības spēks un entuziasms.

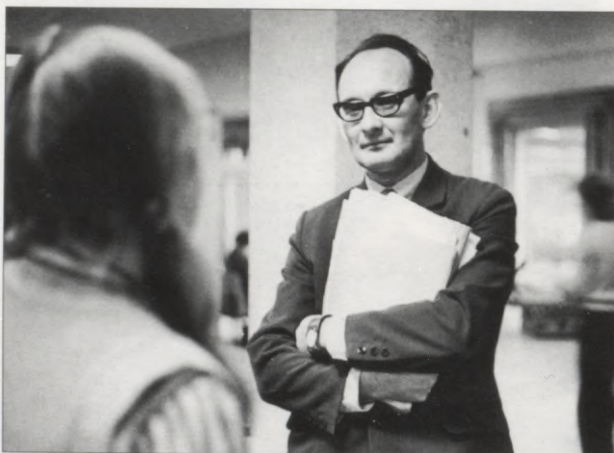
Esmu ģimenes cilvēks. Pūlos par manu meitu un saviem trim mazbērniem rūpēties tāpat, kā mani vecvecāki un vecāki gadāja par mani. Ar savu nākamo sievu Līgu satikos Filoloģijas fakultātes deju kolektīvā. Viņa pēc universitātes beigšanas sāka strādāt par daiļliteratūras redaktori un labas grāmatas rediģē arī pašlaik, kaut gan oficiāli skaitās pensionāre. Mūsu meita Ilze atšķirībā no mums ir valodniece. Viņa strādā Latvijas Universitātē. Un kopš septi-

ņu gadu vecuma deju ansambli "Liesma". Dejo arī visi trīs mazbērni Viesturs, Lauma un Kalvis. Viņi ir arī Jaņa Anmaņa Bērnu mākslinieciskās fantāzijas akadēmijas studenti. Joprojām uzticīga mūsu dzimtajam Alūksnes novadam ir mana māsa Maija. Viņa ir ārste.

Pagastskolā apskaudu skolotājus, jo likās, ka viņiem vairs nekas nav jāmacās. Par šo ticību liktenis man atriebies. Un, tāpat kā visi pedagogi, varu teikt — kamer mācos, tikmēr dzīvoju. Šodien šķiet, ka pedagoga profesija bija man jau šūpulī ielikta.

Sākot darba gaitas Filoloģijas fakultātē

*Ar Kultūras akadēmijas koleģiem, jaunu mācību gadu sākot
Ar savas pirmās audzināmas klases absolventiem, pēc daudziem
gadiem atkal satiekoties Pumpuru 1. vidusskola
Ar dzīvesbiedri Līgu un mazbērniem Laumu, Viesturu un Kalvi*

Ordeņa virsnieks
Gunārs Birkerts
Arhitekts

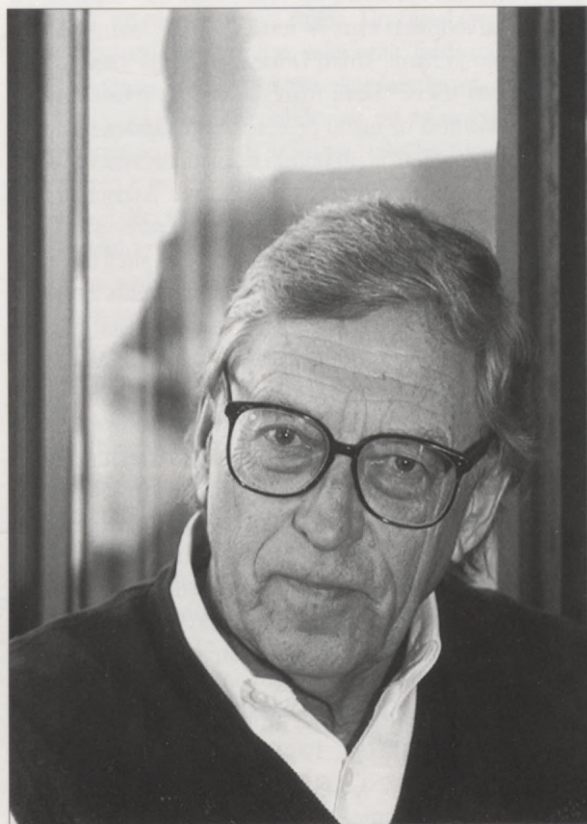
Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Rīgā 1925.gada 17.janvārī. Tevs Peteris Birkerts bija folklorists, rakstnieks un filozofs, māte Mērija Saule-Sleine (Birkerte) — folkloriste, filoloģe, skolotāja. Mācījos Rīgas 1. pilsētas (angļu) ģimnazijā. Beidzu Štutgartes tehnisko augstskolu ar diplomēta inženiera arhitekta grādu. 1949. gadā izceļoju uz ASV un no 1951. līdz 1955. gadam strādāju arhitekta Ero Sarinena birojā. No 1956. līdz 1959. gadam biju galvenais projektētājs Minoru Jamasaki firma. 1959. gada sāku privatpraksi. No 1959. līdz 1990. gadam — profesors Mičiganas universitatē.

Esmu Amerikas Arhitektu savienības un Latvijas Arhitektu savienības goda biedrs, Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis, Rīgas Tehniskās universitātes goda doktors un Grehema fonda loceklis. Esmu saņēmis Arnolda V.Brunnera piemiņas balvu, Mičiganas Arhitektu savienības, Amerikas Arhitektu savienības Detroitā un studentu organizācijas "Tau Sigma Delta" zelta medaļas. Esmu goda profesors Mičiganas universitatē, Oklahomas universitatē, Ilinoisas universitatē un Amerikas akadēmijā Romā.

Mani nozīmīgākie darbi ir Modernās mākslas muzejs Hjustonā, Stikla muzejs Korningā, Aiovas universitātes tieslietu koledža, "Domino" firmas galvenā mītne Annarborā, Federālā rezervju bankā Mineapolē, Ohaio universitātes tieslietu koledža, Modernās mākslas muzejs Kanzassitijā, ASV vēstniecība Venecuēlā. Projekta stadija — Latvijas Nacionālā bibliotēka Rīgā.

Kopā ar dzīvesbiedri mākslas muzeja darbinieci Silviju mēs dzīvojam ASV, Mičiganas štata Birmingemas Ziedlāuku kalnos. Māja mums ir arī Itālijā, Čīvē. Vecākais dēls Svens Peteris ir literatūrzinātnieks un kritiķis, Harvarda universitātes pasniedzējs, meita Andra Silvija strādā Bostonā par dizaina arhitekti, jaunākais dēls Ēriks Gunārs ir studējis starptautiskas likumības un attiecības un strādā Ņujorkā, Federālajā valsts bankā. Mums ir divi mazdēli.

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Gunārs Birkerts

Tikšanās

Ja kads zinātais min desmit pašlaik pasaule labākos arhitektus, tiek nosaukts arī Amerika strādājošais latvietis Gunārs Birkerts. Viņš izstrādājis pāri par 160 projektu, no kuriem būvēs realizētas apmēram trīs ceturtdaļas. Tās lielākoties ir unikālas sabiedriskas ēkas — muzeji, skolas, baznīcas, bibliotēkas, biroju nami. Jānim Dripem sniegtajā intervijā Gunārs Birkerts teicis: "Sieva man pārmet, ka mūsu dzīve ir parlieku orientēta uz manu profesiju." Būs laikam sava taisnība. Citādi jau tik dziļi un būtiski rezultāti nebūtu sasniegti. Arhitekta vārds pirmoreiz plašāk kļuva pazīstams pēc 1970. gada, kad tapa Mineapoles Federālās rezervju bankas projekts. Pēc tam G. Birkerta projektu un ēku attēli tiek publicēti visos ievērojamākajos pasaules arhitektūras žurnālos. Par viņu sarakstītas trīs apjomīgas monogrāfijas. Kā raksturots G. Birkerta arhitektūras virziens un stils? Kādam vienam pašlaik raksturīgam vai populāram to nepieskaita, te ir gan iepriekšējās arhitektūras izpratne, gan laikmeta izjūta. Gunāru Birkertu mēdz dēvēt par gaismas arhitektūras meistaru. Akadēmiķis Janis Krastiņš: "Kā vispārsteidzošākais gaismas efektu meistars arhitekts atklājas gandrīz vai jebkurā savā celtnē. Prasme katrā konkrētā gadījumā panākt visatbilstošāko telpas noskaņu un funkcionālu kvalitāti ar izklaidēti atstarotām, retāk tiešām, dabiskām dienasgaismas palīdzību ļauj meistaram visai brīvi un nepiespiesti veidot savu celtni apjomus."

Grāmatā par Gunāra Birkerta arhitektūru ("The Architecture of Gunnar Birkerts", 1989) arhitektūras kritiķe Keja Kaitare raksta: "Procesi, kas iespaido Gunāru Birkertu un viņa arhitektūru, atgādina straumes viņa bēnu dienu lielajā Baltijas jūrā. Tās sajaukušās ar Amerikas plūsmām, sadalījušās pretstraumēs, un atkal un atkal tas mainās. Taču to raksturs neapšaubāmi ir tāds pats kā viņam pašam un viņa raksturs ir līdzīgs tam." Arhitekts domā, ka iedzimtības un audzināšanas ziņā daudz kas nācis no vecākiem. Par māti Mēriju Sauli-Sleini viņš saka: "Es atceros māti no bērnības kā savdabīgu un smalku pedagogu ar stingru gribu un principiem. Man reizēm bija tāda sajūta, ka viņa iespaido manu uzvedību piecdesmit jūdžu attālumā."

Atjaunotā saikne ar dzimteni izpaudusies liela darba — Nacionālās bibliotēkas projekta. To arhitekts davinājis Latvijai, ņemot samaksu tikai par sava arhitektūras biroja darbinieku veikumu. Projekts jau guvis pasaules speciālistu atzinību. Šī bibliotēka varetu kļūt par mūsdienu izcilāko celtni vismaz trijās Baltijas valstīs. Projektam ir latviski me-

taforisks pamats. G. Birkerts, radot projektu, paskaidroja: "Šo ēku ir dziļi ietekmējusi Latvijas etnogrāfija, mūsu folklorā, Latvijas literatūra un mūsu senču arhitektūra. Es varu minēt Zelta zirgu, varu minēt Karaļmeitu un Gaismas pili — jums kaut kas no tā te jaredz."

Imants Pijols:

Gunārs Birkerts ir viena no izcilākajām personībām, ko pazīstu. Aiz lielas pietātes neuzdrošinos saukt sevi par viņa draugu, taču pazīstami esam kopš 1982. gada, kad sastapāmies pie viņa mātes — pazīstamās valodnieces un kultūras darbinieces Mērijas Saules-Sleines. Šajos sešpadsmit gados viņš daudzkrat ciemojies Rīgā, un arī mēs daudzkrat esam tikušies un runājuši par dzīvi.

Kopsavilkums no mūsu sarunas 1998. gada vasarā, kas sākas ar jautājumu: "Vai Amerika, kur tu esi tik pazīstams, reizēm tomēr nejuties vientuļš?" Īsuma labad — tikai Gunāra Birkerta atbildes:

"Varbūt zināma vientulība ir... Drīzāk tā nav vientulība, bet tas, ka es neēju līdzīgai modei, es strādāju pēc citiem principiem. Es neesmu vientuļš, bet pārstāvu zināmu virzienu, teiksim — organisko jeb ekspresīvo arhitektūru. Katrā ēkā kaut ko nozīmē, tai ir kaut kāda programma un novietojums, ir savs budžets un filozofija, kas tai jāizsaka, un to es mēģinu atrast un arī izteikt arhitektoniskā formā. Savas idejas salīdzinu ar pasūtītāja prasībām, ielieku iekšā novietojumu, ģeogrāfiju, ģeoloģiju, klimatu, pieejamo naudu, budžetu. Tas ir process.

Ja, man piemīt mērķtiecība, un tā ir varbūt viena no tam stiprajām īpašībām. Es zinu mērķi, un ceļa līdz tā sasniegšanai es varu daudz ko pieciest un paciest. Ja es zinu, uz ko es eju. Virzienu es nemeklēju, tas parasti nāk no intuitīva spēka. Vai esmu kādreiz jutis nenovīdību pret sevi? Es domāju, tā tiek neitralizēta — man ir pašapziņa, man tas sajūtas neiet dziļumā. Es tas nelaižu iekšā, lai neiznīcinātu domāšanas un radīšanas garu. To varbūt man kādreiz var pārnest cilvēki, kuri man ir tuvi. Bet tas man palīdz dzīvot un radīt, jo man ir zināma pretestības spēja, kas nāk no iekšējā spēka. Man ir tāda īpatnība — es nepieņemu ļaunu, es ļaunumu vienkārši neatceros. Ja es visu atcerētos, kas ar mani ir noticis, tad es būtu viens liels kunkulis. Tas tā ir. Man ir bijuši cilvēki, kas dīkti daudz ir darijuši pāri, mēs esam izšķīrušies, un es viņus pēc gadiem satieku, es esmu aizmirsis un nezinu, vai tur bija kas vai nebija. Man tas nav svarīgi, jo tā priekšā, kas man ir jāsasniedz un ko es daru, tie ir sīkumi, tie mani neiespaido. Tie varbūt uz mirkli izsit no līdzsvara, bet es viņus nenoglabāju, es tos aizmetu prom. Esmu vienmēr centies darīt to labāko. Tik, cik spējis. Esmu mazliet iedomīgs tajā ziņā, ka neesmu neko daudz nepareizi darijis. Lielos vilcienos ne.

Ja es būtu palicis Latvija, noteikti nebūtu sasniedzis to, ko tagad. Un kāpēc? Te dzīvojot, es būtu daudz mikstāks, būtu daudz vairāk ietekmēts no visas sabiedrības domašānas, kamer Amerikā biju pret visu pasauli. Man nebija absolūti nekādas aizsardzības. Tikai to, ko es pats dariju, to es nopelnīju, to es dabūju. Man nebija nekādas palīdzības. Ta pasaule ir par lielu, tur jābūt ļoti labam, lai vispar tevi ievērotu. Vai ļoti sliktam.

Kad beidzās karš, biju divdesmit gadu vecs. Man visa fokusa bija izglītība. Jau 1945. gadā iestājos augstskolā. Latvijā es pie tādas izglītības nenonāktu. Latvijā valsts un viss bija jāsakārto, kamēr Rietumos stāvēja gatavas universitātes un bija ar mieru mani uzņemt. Galvenais bija pabeigt izglītību un tikt no Eiropas projām.

Bet es vienmēr esmu palicis latvietis. Tā ir tāda piederība, uz ko es esmu lepns. Vienaļga, ko es esmu sasniedzis, — es esmu latvietis, cilvēkiem to nav liegts zināt, un par to runā. Amerikā jau mani tūlīt noķer uz akcentu. Latvijā arī, no abām pusēm mani noķer, un es nevaru no tā izbēgt. Septiņdesmitajos gados ar lielu interesi braucu uz Latviju, lasīju lekcijas, tā man bija ļoti nozīmīga lieta, jo tajā laikā es daudz runāju, piemēram, par zemapziņu, par ko nedrīkstēja runāt, par radišanas psiholoģiju.

Vai ir kāda sabiedrība atzīta lieta, kas mani atstāj vienaldzīgu? Ir zināmas lietas, kurām man nav nekādas nozīmes. Materiālā puse man maz ko nozīmē. Man nav svarīgi, ar kādas markas auto es braucu. Es milu labi ģērbties, bet man nav jāiet pie slaveniem dizaineriem, lai labi ģērbtos. Musu māja ir ļoti labi, bet pieticīgi iekārtota, amerikāņi saka — tā ir eiropieša māja. Mums nav visas tās lietas, kas ir amerikāņu dzīvojama kultūrā. Man nepatīk lepna virspusība, faktiski bagātība, jo es esmu reti saticis kādu cilvēku, kas ir bagāts un patikams. Tas mani nekad neinteresē.

Liela nozīme manā dzīves uztverē ir dabai. Arī mana arhitektūra ir iejūtīga pret dabu, ekoloģiju, novietni, materiāliem. Es nevaru mūžīgi būt dabā, nevaru staigāt pa Alpiem, kaut kur Donavas malā gulēt zālītē, man ir jābūt dabā ar kādu

zināmu nodarbību, mērķi. Lai saglabātu savu fizisko formu, diezgan daudz sportoju. Basketbols (saprotams, tas vairs nav), peldēšana, teniss, slēpošana — tie ir mani sporti.

Mammas nozīme manā dzīvē ir milzīga. Es nerunāju par to, ka mana mamma ir Mērija Saule-Sleine, bet — kas viņa ir man tagad. Es ārkārtīgi daudz ar viņu runāju un domāju, un salīdzinu. Domāju, ko viņa būtu darījusi. Es daudzas lietas nožēloju, ko agrāk neizdariju — neizrunājos, neizprasīju, sevišķi, kad viņa bija Amerika, — es biju daudz nodarbināts pats ar sevi, viņa jutās laimīga, apgādāta un apkopta, un man bija sava rutina. Un tagad es domāju, ka man vajadzēja daudz vairāk laika velēt, lai es dabūtu bagātības no viņas. Toreiz man bija tikai piecdesmit, es biju par jaunu. Tagad man ir septiņdesmit un es apjēdzu to. Bet piecdesmit nav nekāds vecums, cilvēks nav nobriedis. Piecdesmit ir maiņas laiks, kad tu esi norūpējies par sevi un nepamani, ka otram cilvēkam kaut kas sāp, kaut kas krit no rokām lauka. Tagad es to redzu, apzinos, saprotu. Toreiz nebija pacietības tam lietam, likas, ka visi ir jauni un spēcīgi. Tā ir tā lieta — mūžu dzīvo, mūžu mācies.

Mammas gara pasaule arī bija neikdienišķa. Viņa bija neparasta, pats gudrākais cilvēks, ko es savā mūžā esmu saticis. Viņa bija gudra visas plaksnēs, un to varbūt es visu neizmantoju. Tagad es būtu urbies tai visā iekšā, mēģinājis saprast viņas pieejas.

Jā, Rainim esmu sēdējis klēpi. Rainis tolaik dzīvoja Baznīcas ielā, mēs — Stabu ielā. Mammai bija kaut kāda darišana. Man liekas, Aspazija arī tur bija, un man bija bail no viņas, viņa bija tāda furioza. Kad Rainis mani paņēma klēpi, man tā ļoti palika, tā bija droša vieta. Bet nekāda garīga sakara man ar Raini toreiz nebija. Tāda tikšanās man bijusi ar daudziem cilvēkiem, par kuriem es lasu Latvijas vēsturē.

Gunāra Birkerta darbi:
Latvijas Nacionālā bibliotēka — projekts
Mineapoles Federālā rezervju banka

Gunārs Birkerts

Tēvs pēc studijām Amerikā 1913.gadā pirmais uz Latviju atveda jaunu priekšmetu — daiļrades psiholoģiju. Es to joprojām izmantoju, protams, šodienas attīstības līmeni. Man ir zināmas dotības šajā virzienā. Es ārkārtīgi daudz lietas daru un citeju, ko es nekad neesmu lasījis, ne dzirdējis, tas nāk pilnīgi no zemapziņas. Un vispār — zemapziņas pielietošana, ģenētiskais mantojums — arvien vairāk par to domāju. Diemžēl tēvs mūsu ģimenē nedzīvoja. Mamma man bija arī tēva vietā, viņa bija ļoti spēcīga sieviete. Vienreiz es braucu tramvajā uz Mežaparku, vāleja platformā, un tur viņš bija, es skatījos, jo biju tēvu fotogrāfijas redzējis, bet mēs nekad nesatikāmies.

Mums ar sievu tagad ir savā ziņā lielāka kopība nekā jaunība. Mēs atklājam viens otru kaut ko vairāk nekā agrāk, jo mums ir laika vairāk vienam otru uzklaustīt. Mēs diezgan daudz esam kopā un mācāmies aizstāt lietas, kas ir pazaudētas. Bērni ir aizgājuši prom, un mums ir citādas attiecības. Pēteris māca un raksta par pieeju grāmatu lasīša-

nai, viņam ir daudz televīzijas un radio interviju. Viņa uzskati ir pretpunkts elektronikiem. Pašlaik viņš ir Mautholiokas koledža un Beningtonas sieviešu koledža Austrumu krastā. Andra ar diviem bērniņiem strādā dizaina laukā ar individuāliem pasūtījumiem. Ēriks ir Čikagā, ieguva biznesa maģistra grādu un strādā biznesa analīzes firmā. Es domāju, ka pasaule ir grūti dzīvot. Saprotams, es varu izslēgt televizoru, nogriezt radio, varu izvairīties no tām lietām un dzīvot hermetu dzīvi, ko es kādreiz arī daru. Piemēram, avīzi es parasti lasu tikai svētdienās. Latvijā es lasu, jo gribu zināt, kas te notiek, bet parasti avīzes es nelasu, pasaules ziņas klausos vienu reizi dienā, vietējās es neklausos nemaz. Es neesmu neko laimīgs, es to pasauli norakstu, lai gan bērniem un mazbērniem būs tajā jādzīvo. Caur tehnoloģijas uzplaukumu viss iet uz galejībām. Kad var ražot govīs un cilvēkus, var runāt ar katru pasaulē, ar ko vien tu gribi, es aizvien vairāk saraujos un atvelkos. Tas ir uzbrukums manai personai, manai brīvībai. Lai gan tā brīvība ir milzīga, bet mani tā traucē.”

*Aiovas universitātes Juridiskā koledža
Ohaio universitātes Juridiskā koledža*

Ordeņa virsnieks
Miervaldis Birze
 Ārsts un rakstnieks

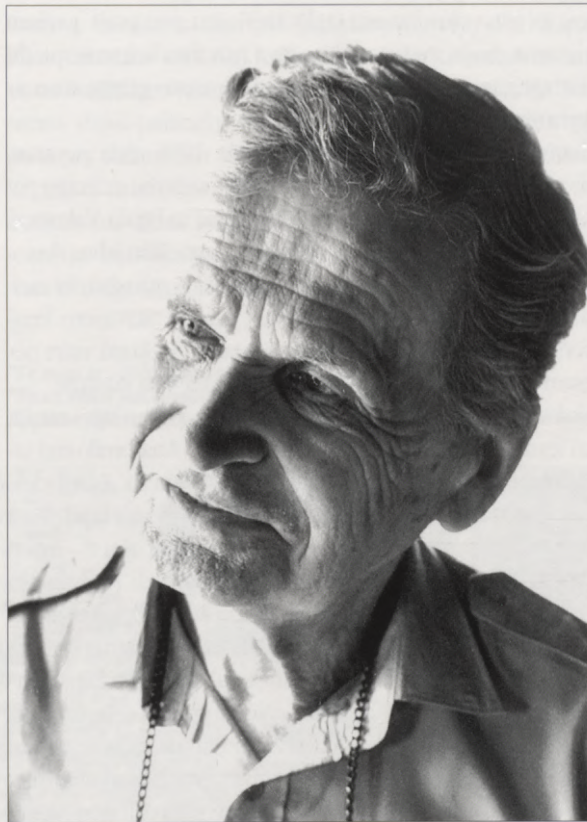
Par sevi, par dzīvi

Piedzimu Rūjienā 1921. gada 21. martā. Rūjieniešiem tolaik bija pašiem sava valoda, kurā iztika ar vienu, viriešu dzimti: "Tas cūks ir dārg." Šo valodu man ar divnieku palīdzību izdzina tikai Valmieras ģimnāzijā. Varbūt aiz skaudības, jo valmieriešiem pašiem savas valodas nav. Tēvs tolaik bija vēlēts domes priekšsēdētājs jeb pilsētas galva. Tēvs piedereja Socialdemokrātiskajai strādnieku partijai. Māte saimniekoja pa māju. Piecarpus gadu vecumā māte mani aizveda uz skolu un nodeva "ābečniekos". Skolotāja Grundule ar mūsu pašu limētiem, plaukstu lieluma burtiem mums visiem neticami ātri iemācīja salikt vārdus un lasīt. Ari es izsitos cauri Rūjienas pamatskolas sešam klasēm ar visumā labu liecību.

Mans darba stāžs sākas sešu gadu vecumā. Tēvam un viņa brālim Augustam sakarā ar piedalīšanos Latvijas atbrīvošanas cīņās bija piešķirtas jaunsaimniecības uz bijušās Kokmuižas zemes. Izlozē gadījās — abiem blakus. Tā nu Augusts saimniekoja Kokmuižā, kamēr tēvs sēdēja Rūjienas pilsētas valdē. Toties mani katru vasaru aizveda uz "Austrumiem" — ganos.

1933. gada rudenī sāku apmeklēt Rūjienas vidusskolu. Klase biju mazākais. Vissāpīgāk to izjutu skolēnu vakaros: deļot gribējas, bet visas meitenes bija par lielām. No visiem priekšmetiem vislabāk patika latīņu valoda. Tā itin kā ievadīja pasaulē caur Romas arkām, kādas redzeļu mācību grāmatu zīmējums. Kad 1934. gada 16. maijā pamācu no skolas, mūsu divstabas bija izjauktas, no gultas maisiem salmi izkratīti. Tēvs, vietējo socialdemokrātu priekšsēdētājs, arestēts stāvēja istabas vidū. Neko nelegālu jau atrast nebija iespējams, Mauzera pistolei bija atļauja. Tēvs sešus mēnešus pavadīja Liepājas koncentrācijas nometnē.

Nu sākas dzīves posms Kocēnu "Austrumos". 1934. gada rudenī sāku diendienā soļot savus piecus kilometrus uz Valmieras ģimnāziju. Katrā brīvā brīdī bija jāpalīdz mājas. Tēvs vēlējas mani izglītēt un palāvas, ka man pašam arī tas jāsaprot: gribi skoloties, skola jānopelna. 120 latī gada. Saprātne, ka skola jānopelna, man bija, bet kumēļa prāts arī, tādeļ nereti darbos gāju kā skabā ābola iekodis. Šodien

Miervaldis Birze

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1996. gada 19. februāra lēmumu

Miervaldis Birze

gan saku: ja kaut ko pa gariem gadiem esmu paveicis, tad tikai tadel, ka tais kumēļa gados tēvs ieaudzināja atziņu, ka bez darba nebūs nekā. Bargākais vārds, ko no tēva tiku dzirdējis: "Tu slinko."

"Iemācies visu pareizi darīt, neviens nekad nezina, kas dzīvē būs vajadzīgs," teica tēvs. Toreiz par to dikti šaubījos, jo gatavojos "augsti izglīties". Jau pēc pāris gadiem cietumā, nometnēs parādījās tēva mācības lielums: spaidu darbos gan ar lāpstu, gan cementa maisus cilājot man ar iemaņām bija vieglāk nekā citiem.

Četros Valmieras gados patiesi izaugu. 1938. gada pavasari, divpadsmit ziemas skolas solu berzējis, saņēmu attiecīgo papīru. Apsejās mūža pirmo kaklasaiti, pametu bijušā Valmieras skolotāju semināra patumšās klases un patiešām labus skolotājus. Pēc priecīgi pavadītas abiturijas nakts rītausmā, ar meijām pāri plecam, visi devāmies uz Gaujas "Stāvjiem kras-tiem" un nodziedājam "Tik pie Gaujas". Visi kopā vairs neesam tikušies, mūsu paaudze meklējama visā pasaulē.

Nokopām plāvas, un tad devos uz Rīgu, pirmo reizi mūža, lai iesniegtu papīrus. Uz mediķiem. Kad Anatomikumā izlika lapiņu ar eksāmenu rezultātiem, lasīju to reizes desmit. Tāpat kā pēc piecpadsmit gadiem to avīzes lapu, kurā bija iespiests mans pirmais stastiņš. Studētmaņu — macities, ja tevi neskubina, apgūvu samērā ātri. Nedrīkstēju nemācīties, jo tēvam taču bija jasadabū 250 lati lekciju nauda vien. 1940. gada jūnijā sākumā atgriezās "Austrumos", lai sāktu retināt cukurbietes. 17. jūnijā cukurbiešu tīrumā dzirdēju negantu dārdoņu uz akmeņiem bruģētā ceļa, kurš no Valmieras veda uz Kokmuižu. Aizskreju uz krustceļiem un redzeju krievu tankus, tikpat noputejušus kā sarkanarmiešus, kuri pacēlās virs lūkām. Pavisam, pavisam nenojautu, ka ne tikai Latvijas, bet tāpat mūsu ģimenes likteņos sākušies traģiski laiki. Tēvu pagasta sapulce ievēlēja par jauno pagastvecāko, jo pašvaldību lietās zinašanas viņam bija. Pēc dažiem mēnešiem, kad pagastvaldes pārveidoja par izpildkomitejām, viņu kā bijušo sociāldemokrātu atcēla. Zemes reformā zaudejām maz — astoņus hektārus.

Un tad, apcerot visu notikušo, sākas mana deviņpadsmitgadīgā jauneklā kļūdu virkne. Iepriekšējos gados nebiju bijis sajūsmā par Ulmaņa valdīšanas arišķību, puķu kaisīšanu viņa ceļā, vadonības sludināšanu un oligarhisko valdīšanu. Ģimenē gaidījām Satversmes atjaunošanu. Varbūt vainojams arī informācijas trūkums visā pirmās republikas laikā, īpaši trīsdesmito gadu otrajā pusē: netiku avīzēs lasījis vai radio dzirdējis patiesus stāstus par badu, nometnēm, latviešu apšaušanām Padomju Savienībā. Ar iegānu, ka ar

lielo kaimiņu jāuztur labas attiecības... Tikai paklusām runāja, ka dažām radniekiem Krievijā notiesāti vai pazuduši. Pirmajā komunistu valdīšanas laikā 1919. gadā manis vēl nebija. Dzirdētas ziņas savos kumēļa gados laidu gar ausīm. Šai ziņai nebija prātīgaks par Bernardu Šovu vai Romēnu Rolanu, kuri, paši Krievijā pabijuši, nebija spējuši patiesību saskatīt. Cereju, ka tiks atjaunota Satversme, ka būs godīgas vēlēšanas. Aizbildinājums, protams, pavajš.

Katram par sevi jāatbild, arī tiesā, kaut līdz šai dienai tiesāts neesmu ne reizi. 1940. gadā meklēju iespēju sabiedriski aktīvi darboties, "būt pulkā". Diemžēl tādus "pulkus" arī atradu. Vispirms studentu arodbiedrība. Medicīnas fakultātē darboties gribētāju bija maz, un tā drīz vien iekļuva arodbiedrības jeb "studentu profesionālās biedrības" vadībā. Un tad iesniedzu anketu komjaunatnē. Tur negāja tik gludi. Kad mana gribēšana, dzirdot par cilvēku pazušānu, jau bija pargājusi, 1941. gada maijā, mēnesi pirms kara, saņēmu biedra karti. Pavasari noliku mikrobioloģiju pie docenta Dārziņa, kurš mūs neklātienē bija izvadījis pa Parīzes Pastēra institūta gaitenēm, mikrobus medīdams, pats nesen šai institūta mācījies. Noliku operatīvo ķirurģiju, kur pirmo reizi bija jātur roka skalpelis un ne tikai jāgriež, bet pēc tam arī kaut kas jāsašuj, kaut nedzīvi audi. Tātad ievērojams solis tuvāk "istajai" medicīnai. Aizbraucu uz "Austrumiem", lai gatavotos fizioloģijas eksāmenam. Tur pārsteidza karš. Drūmi Ligo svētki, un tad braucu uz Rīgu eksāmenu likt. Atvaļināties no tēva, neiedomājās, ka tā — pēdējā reize.

Rīgā, komjaunatnes sūtīts, vienu nakti dežurēju universitātes bibliotēkā kopā ar komjauniešu filoloģi Zoju no Latgales. Gadījumam, ja cauri jumtam iekrit kāda degbumba. Kaut vēl šodien nezinu, ko tadā gadījumā mēs varētu pasākt. Saukt palīgā? Spokaina nakts starp milzīgiem gariem grāmatu plauktiem, kad aiz logiem nakts debesis durstās mironīgi bāli prožektoru pirksti. "Vai tu... atkāpsies uz Savienību?" Zoja jautāja, kaut dedzīgam komjaunietim neklātos pat tā domāt. Gausi atbildēju, ko domāju pats: "Nē..." nevarēju iedomāties pamest Latviju un savējos. Pēc kara izrādījās, ka arī Zoja bija palikusi Latvijā. Nakošajā dienā aizbraucu uz Pārdaugavu, uz tagadējo Stradiņa slimnici un pieteicos par sanitāru. Drīz no operāciju zāles iznesu tā kara savu pirmo līķi. Pirmo atceras. Ugunsdzēsējs Petersons, manā vecumā, kuram šķēpeles bija norāvušas abas kājas zem ceļiem. Tad mums teica, ka ievainotos vedīsot uz staciju, evakuēsot, mums būšot jābrauc līdz. Neviens pēc ievainotajiem neieradas.

Tā paliku Rīgā un redzeju, kā uz motocikliem iebruca pirmie vācieši un strelnieki no blakusvāģiem uzmanīgi raudzījās namu logos. Bija nepārvarama tieksme uzzināt, kas kara jūkas noticis ar manējiem. Ar pirmo vilcienu, kurš gāja pa Rīgas – Rūjienas līniju, devos uz māju pusi. Preču

wagonā, kur kāds pajauns puisis stāstīja, ka aizvakar viņi Biķernieku priedēs nošāvuši kādus piecdesmit židus. Viss vagonš uzskatīja jaunekli par lielāko meli — Latvija taču tā nevarēja notikt? Mūsmājas šai karā pazudis tikai velosipēds, kuru paņēmusi pirmā vācu patruļa. Bet... tēvs jau arestēts, tēvbrālis Augusts arī. Iebraukuši latvieši no Valmieras un aizveduši. Nākošajā naktī arī pēc manis ieradās divi bruņoti vīri, kocienieši. Braucu līdzī bez briesmu sajūtas — no kā man jābaidās?

Bet bija sākušās apcietināšanas orgijas, kādas paredzēt varētu tikai tie, kuri šai gadsimta bija dzīvojuši jau 1917., 1918. vai 1919. gadā, kad apcietinājuši jau pirmie vācu okupanti un pirmie boļševiki. Mani pratināja vienu reizi, pieklājīgs bijušais policists. Butiba viņš savāca tikai anketas datus, un man jau ko slēpt nebija neieka. Ar šo vienu lapas pusi tomēr pietika — līdz kara beigām. Tā neesmu nedz apvainots, nedz tiesāts. Pēc mēneša mani un citus nenošautos noformēja tāpat, ka to jau kopš 1934. gada darija paša Vācija: "Schutshaft", "Drošības ieslodzījums". Uz šāda "likuma" pamata nav jāpierāda nekas. "Schutshaft" stāv rakstīts manas aktis, kuras vēl šodien glabā starptautiskais Sarkanais Krusts. Esmu tās pārlasījis, bet no lasīšanas vien zaudēto neesmu atguvis.

25. jūlija vakarā Valmieras cietuma sešvietīgajā kamerā bijām trīsdesmit pieci. Te sastapu arī Augustu. Murgainā, vaidu un kliedzienu pilnā pusmiegā pavadījām nakti, guļot uz gridas, uz sāniem, jo, uz muguras guļot, visiem neiznāca vietas. Bet jau 26. jūlija ap pusdienas laiku mums pieciem atlikušajiem vietu bija diezgan. Ar saules lēktu izveda pa diviem trim. Smagajā mašīnā uz gridas noguldiem, viņiem uzklāja brezentu. Kur brezents kustējās, tur sīta ar šauteņu laidēm. Pakāpjoties uz palodzes, to redzēju. Aizveda uz Ķelderleju Gaujmalā, uz bijušo aizsargu šautuvi kā dzīvus merķus. Aizgāja Augusts, no blakus kameras mans tēvs. Vel šodien sapņos, ka savam tēvam esmu sagādājis liekas sāpes tai grūtajā brīdī: no viņa kameras dzīvs palikušais stāstīja, ka tēvs teicis — par viņu pašu jau nekas, bet kas notikšot ar puiku, jo viņš zinot, ka arī es atrodoties cietumā...

Šodien par šiem notikumiem runāt nepieder pie laba toņa, jo tajās dienās visu izšķīra un veica pašnosauktā "latviešu drošības policija". Šodien raksta — "esot bijuši

"Te man ir vairāk par gadu un mazāk par diviem"

"Te es saku jau domāt par ārsta profesiju"

Kopā ar Ojāru Vācieti un Jūliju Vānagu lasītāju uzmanības lokā

Miervaldis Birze

atsevišķi gadījumi, kad nošauti daži komunisti". Ja atraktu Ķelderleju vien, tur no 1941. gada 26. jūlija guļ 145, no 9. augusta 90 "atsevišķi līdzskrejeji". Pats domāju, ka tēvu noslepkavoja tikai tādēļ, ka viņš bija vecs sociāldemokrāts, tāpat kreisais, jo tais dienās valdīja sauklis: "Šoreiz ar sakni!" Augusts nebija pat kreisais, sastāvējis jaunsaimeņu – sīkgruntnieku partijā. Toties pirms Ulmaņa ilgus gadus bijis vēlēts pagasta tiesas priekšsēdētājs un varbūt kādam sagādājis nepatīkšanas.

Lai arī cik bieži notika eksekūcijas, jaunības dēļ pie nāves nepieradu. 1943. gada septembrī mūs pārsūtīja uz Salaspils nometni. Te gadījās, ka pirmais darbs bija izģērbt un mazgāt pagalam nonikušus, policijas pulku šurp atdzitus Baltkrievijas bērnus. Mums lika uzģērbt baltus virsvalkus un telot sanitārus, bērniem pēc apkopšanas uzvilkt tīras drānas no nošauto ebreju krājumiem. To visu filmēja "Ostland-Film". Bērnus pēc tam vecajās drānās aizdzina atpakaļ uz viņu baraku. Palika kadri, cik labi vacieši apietas ar evakuētajiem bērniem. Kopš tā laika dažkārt par filmām šaubos — ko un kā gan visu var sadabūt uz lentes!...

Tad atkal man laimējās: kadu simtu mūs aizsūtīja uz Salaspils filiāli Spilvē. Uzturs jau nebija labāks, toties nost no lielo siteju acīm. Aerodromā mūs apsargāja latviešu SD rota, tā sauktie "Arāja zēni", tie, kuri bija atpūta pēc asiņainām ekspedīcijām frontes aizmugurē Baltkrievijā vai Polijā. Juzdamies pārāki par vienkāršajiem karavīriem, kuri kaujas frontē, viņi par sīkumiem nepiesējas.

Mums tieši blakus strādāja Eiropas ebreji no Mežaparka geto. Nebija retums, kad zīmīgus stulmu zabakus, kurus vakar valkāja vecāks vīrs, šodien bija apvilkuši meitene no Kauņas, jo tēvs vakar selekcijā bija atlasīts nošaušanai. 1944. gada pavasari mūs pārveda uz Jumpravmuižas aerodromu, kur ap lidmašīnām bija jauzmet aizsargvaļņi. Gulejam vecā šķūnī, kur pirms mums bija mitinājušies ebreji. Nošauti tepat, kilometru tālak, Rumbulas priedēs.

Līdz kara beigām vēl bija jāmirst daudziem. Izradās, tā bijis rakstīts zvaigznes. 1200 viru kolonna pūsteciņus mūs aizdzina uz Salaspils staciju. Preču vagonos nakti sasniedzām Jelgavu. Vagonā iekšā spiedās dūmi, tikai nesen bija beigusies Jelgavas bombardēšana. Mūs stindzināja jautājums: ja degs vagoni... Jo apkārt stacijai bija SD viru ķēde, daži nometušies pie ložmetējiem. Ešelona sardze bija latviešu SD zēni, viņiem bija žēl pat ūdens. Naktis mocīja murgi par rasas pili zaļā zāles stiebra galā. Braucām cauri Hamburgai, kur nami bija pāršķelti no jumta līdz pagrabam.

Cauri sitienam un suņu špalerām sasniedzām Neingamē nometni. Aiz nometnes vārtiem tās vizitkarte: pārvietojamas karatavas uz ritentiņiem. Toties pie tiem pašiem vārtiem no rītiem spēlēja orķestris, pārsvarā vijolnieki. Atstājot mazgāšanas telpas, man vairs nebija neviena mata, nedz savu drebju, apavu, nedz līdz šim saglabāto piederīgo fotogrāfiju. Bija atlicis tikai zilraibo ziepju gabaliņš un tāja pasleptais žiletes asmens. Jauns sākums. Varbūt pēdējais, jo... Jo visus 1200 kailus nostādīja pelēkas celtnes priekšā, kurai bija augsts skurstenis. Jauns SS ārsts lēni soļoja gar ierindu, uz vienu otru norādīdams ar cimdoto pirkstu. Apzīmēto aizveda citi SS viri. Man blakus pazuda ierīķietis, uzvārda Bleķītis, liels smejejs. Notika selekcija. Atlasītos aizveda uz "saudzēšanas bloku" ("Schonungsblock"), kurš atradās blakus krematorijai, barakai ar augsto skursteni. Tikām atlasīti 400, kā pēc kara dokumentu kopa lasīju — "īpaši smagiem darbiem". Atkal transports, vēl smagāks, jo šoreiz apsargi, ukraiņu SS viri, atradās pašā vagonā, un mums bija trīs diennaktis jased uz grīdas zem paceltu šauteņu stobriem: "Kurš piecelsies — nošaus!"

Būhenvaldē nonācām pussastinguši, jēli atsedētam miesām. Atkal anketēšana, fotografešana. To izdrija maza kambarīti, kura sienā bija aizvērts lodziņš. Diemžēl jau zinājam, ka 1942. gada, fotografejot krievu karagūstekņus, lodziņš atvēries un pa to sēdošajiem iešauts pakausi.

Atkal transports. Nakti nonācām, ka šodien skatos, brīnīškos, ar skabaržiem un dižām eglēm apaugušos kalnos, kurus savā laikā apdziedājis Heine, — Harcā. Dzina cauri Langenšteinas ciemam. Uz bruģa mūsu kokzolu apavi klau dzēja ar skaļu atbalsi. Vecie ciema ļaudis man šodien stāsta, ka par mums neesot neko zinājuši, tikai dzirdējuši... Īsi: astoņos mēnešos te klintīs izkalām kilometriem garas ejas un plašas zāles, kurās ierīkoja Junkersa firmas lidmašīnu un slepenā raķešu ieroča *Fau-2* montāžas linijas. 1945. gada sākumā raķetes kā ugunīgas svitras lidoja uz Lamanša kanāla pusi. No 400 minētajiem 250 bijām latvieši.

1945. gada aprīļa sākumā sapulcināja visus, kuri varēja pāriet. Nespecīgākie palika revīrā vai sakrituši pie ūdensvada, jo slāpes cilvēku pamet pēdējas. Acis palicis valcēnietis Bertulis, kurš atradās revīrā ar salauztu iegurni, uz muguras izgūlējums jau metas tarpi. Daļu no šiem palikušajiem izglāba amerikāņi, kuri drīz pēc mūsu aizdzīšanas ieradās nometnē. Bet mēs, varīgākie, gājām, gājām... Šo naves maršu lai raksturo tikai viens teikums. Elbas tuvumā pa 18 kilometriem atskanēja 45 trāpīgi šāviņi pakausi tiem, kuri nespeka nometas uz ceļiem.

Tad mēs, divi Bērziņi, kadu nakti izbēgam, uz labu laimi. Divas reizes sastapāmies ar vācu dezertieriem, izmelojamies, ka esam civilstrādnieki, un mūs pasaudēja.

Ta klaiņodami, atradāties jau sarkanās armijas aizmugurē. Sakas neizsakāmi patīkams, bet arī grūtais ceļš uz mājām. Tikai uz mājām! Kaut ar spieķi pie rokas, jo bēguļojot apsaldētajām kājām krita nost nagi.

Ne tikai es viens — simtiem un tūkstošiem nometnē bijām gaidījuši sarkano armiju kā atbrīvotājus. Bet cik drīz vilos visa, ko tā pārstāvēja. Jau pirmajās dienas mājupceļā. Kad vakaru meklējam naktsmitni lielas lauku mājas. Saimniecei bija jauns stāvs, bet savādi veca, netīra seja. Otrā diena uzzinājam, ka viņa tišām nosmērējusi seju, lai izskatītos pretīgāka. Jo pirms pāris dienām sarkanarmiešu vads izvarojis visas mājas sievietes, bēgles no Berlīnes. Divas tur pēc tam tika stumditas ratiņos.

Pēdīgi nonācām nopostītajā Varšavā, kur pajumte bija retums. Vienu nakti mums naktsmājas deva labsirdīgas poļu prostitūtas, kaut klienti nebijām. Tātad nevaru noliegt, ka mūža nekad neesmu gulējis prostitūtu gultā, turklāt ļoti plata.

Aiz Padomju Savienības robežas mūs nekāvejojoties savāca čekisti un ievietoja Grodņas filtrācijas punktā. Iespējams, ka mūža pirmā autobiogrāfija bija jāraksta tur. Sākumā vienīgā brīvā vieta gulēšanai bija akmens bruģis pussagrautu poļu kazarmu pagalmā. Filtrējoties "apēdu" Vācija pamestās mājas atrasto peldpalagu un punktainu šlipsi. Pēc četriem mēnešiem, kad atkal biju pagalam novārdzis, man laimejās ar laipnu mājasbraucēju meiteni paziņot mātēi, ka esmu dzīvs. No pagasta atsūtīja "pāpīrus", kas esmu, un mani atbrīvoja.

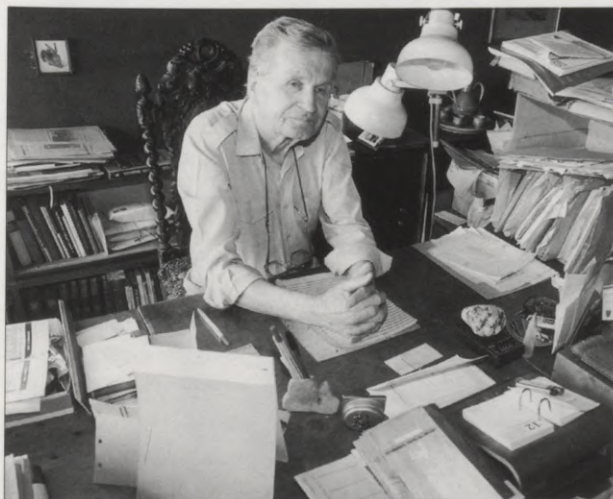
Rīgā atkal filtrācija, kura bija jāpierāda, ka esmu Rīgā reiz jau dzīvojis. Tikai tad mani uzņēma fakultātē. Sekoja nikni studiju gadi, kad pietrūka laika pat nokavētajiem randiņiem un pamatīgākai pēģurošanai. Edu saļo kartiņu maiži, kartupeļus, bezkartiņu kāpostus. Piekajā kursā spēki zuda un zuda, un man atklāja pamatīgu plaušu tuberkulo-

zi. Pamest studijas, ja četrus garus gadus jau tā esmu nokāvējis? Tiepiņi un muļķīgi turpināju studēt un slimot. Abas nodarības apvienot patiešām bija grūti. Ambulatora plaušu gāzēšana, pēc kuras reibdams, pie tramvaja piestātņu stabiem tūrēdams, vilkos atpakaļ uz dzīvokli. Tad operācija, pēc tās šķidrums krūšu dobumā ar litriem, laiciņš slimnīcā, bet no turienes tieši uz bērnu slimību eksāmenu. Kad nu kadu brīdī pavisam nevarēju, guleju un, mušas skaitīdams, raudzījos griestos.

Šais grūtajos laikos man daudz palīdzēja kursa biedre, ar kuru pēdējā kursā arī apprecējāties. Tūdaļ pēc valsts eksāmena 1949. gada jūnijā piedzima pirmā meita. Kur nu? Manu turpmāko dzīves ceļu noteica tuberkuloze: uz tuberkulozes sanatoriju, kur pats esmu rentgena uzraudzībā un varu ārstēt citus, jo šo slimību tagad gan pazīstu labi, uz savas ādas jau daudz izbaudījis, gan studiju laikā, volontējot slimnīcā Pērnavas ielā, šo to apguvis. Sarunāju Cēsīs, jo ārstu trūka. Gadu nostrādāju godam, bet jau nakamajā — 1951. gadā tuberkuloze parādījās, ka ar to pat diplomēts ārsts jokus dzīt nedrīkst. Tai vasarā dažbrīd biju viens uz 180 slimniekiem. Rentgena caurskates, gāzēšanas, vizītes, papīri... Un tā kādu sestdienas vakaru jaukā Gaujmalas kioskā dzēru savu godīgi nopelnīto benediktinera glāzi, kamer mutē saskrēja asinis. Diemžēl pašam viss bija skaidrs: plaušu asiņošana, izseja. Kad uzliesmojums norima, Rīgā man izoperēja piecas ribas. Atkārtoti bija jāguļ mājās, pa mēnesi, diviem, itin kā arī uz mani attiektos veco ārstu teiciens: "Tuberkuloze ir dziesma, kuras pirmās skaņas ieskanas šupulī, bet beidzas kāpā."

Toreiz dzīvoju sanatorijas mājā, lielu priežu ieloka. Sava gulētāja vientulībā "atcerējos dzīvi" un radās vēlēšanās

Sava māja, savā darbistabā 1997. gada vasarā

Miervaldis Birze

uzrakstīt, pastāstīt par to, ko pats zinu, bet citi ne. Mēģināju aprakstīt nakti Valmieras cietumā pirms tās rītausmas, kad aizveda tevū. Šo aprakstu nosaucu par stāstu. Nosaukums diemžēl sarakstījuma vērtību necēla, to nekur neiespieda. Tomēr Rakstnieku savienības konsultants pēc biežā, uz zila vēstulpapīra rakstītā manuskripta izlasīšanas mani uzaicināja uz jauno autoru semināru 1951. gada rudenī. Seminārā saklausījies, kā pareizi jāraksta, sacerēju stāstiņu, kuru pēdīgi iespieda "Padomju Jaunatne" 1953. gadā. Stāstiņš bija pretalkoholisks, par to paziņas mani izzoboja. Par pirmo honorāru nopirku čehu kurpes ar biezu zoli. Jau pēc pieciem gadiem mani aizsūtīja uz jauno rakstnieku semināru Maskavā. Kā vecāko no jaunajiem, kopā ar Vācieti, Skujiņu, Lubēju, Priedi. Tur, manus stāstiņus iztirzājot, uzzināju, ka tie — "vājiņi, ļoti vājiņi..." Rūgto kausu saldināja telegramma, ka Cesis ieradies mans dēls. Bet... jau pa ceļam uz mājām vagonā vairs nevarēju nosēdēt, jo sākās klepus, par kādu saka: "Tam jau kapšetas suņi rej." Atkal uzliesmojums, baciļi, temperatūra, mokoši sviedri. Ko operēt arī vairs ribāja nekas nebija atlicis. Atlika tikai paša griba un skrupuloza disciplīna. Un atkal izvilkos! Šoreiz uz visiem laikiem, pareizāk — līdz šai dienai tuberkulozes baciļi mani apsmādejuši kā pārāk liesu. Kā kompensācija par ciešanām 1956. gadā iznāca pirmā grāmatiņa ar tik vājiem, kaut "pareiziem" stāstiņiem, ka tos vairāk neesmu parlasījis, lai manāmi nenosarktu. Un savadi, līdz ar šo pēdējo ciņu pret Koha bacili manā dzīvē piedzīvojumu, ko pastāstīt, vairāk nav bijis. Tikai pārdzīvojumi. Kā ierindas ārsts līdz 1967. gadam pēc labākas saprašanas mēģināju palīdzēt gan patiesi slimiem, gan mazliet vargiem. Nekāds medicīnas spīdeklis neesmu bijis. 1967., pēc astoņpadsmit ārsta gadiem, sieva, kļuvusi par sanatorijas galveno ārstu, mani uzaicināja pamest darbu "uz paša vēlēšanos", jo nu literatūra manā dzīvē bija ieņēmusi medicīnas vietu. Bet par to, tas būtu par pēdējiem četrdesmit gadiem, pašam maz ko piebilst — viss par šo laiku izlasāms manas grāmatās. Grāmatu saturs un to liktenis ir arī visumā manas dzīves saturs un liktenis, visumā labvēlīgs, jo grāmatu lielāka daļa pārdota. Attiecībā uz tuberkulozi esmu pieredzējis visa pasaule gadsimtiem gaidītu veiksmi, bet šodien skumstu: tuberkulozes dēļ atkal nevajadzīgi irst dzīves, dīloņa nomocīto nāve nav kļuvusi saldāka kā manu ārsta gaitu sakumā. Tuberkuloze ir sociāla slimība. Ne viens vien atkal nolēms saslimšanai, pat ar nāvīgu iznākumu. Daudzu ārstu

darbs, gadu desmitos mērāms, tātad bijis vērtīgs? Lai atbilde skan no to mutes, kuri veiksmīgo tuberkulozes apkarošanas sistēmu izjauca. Kā jauns atgādinājums jāpiebilst — lai pārāk nepriecājas tie, kuri iedomājas, ka bagātība ir bruņas, kuras pasargā arī no sīkās, dažus mikronus garās Koha nūjiņas: "reņģu ēdāju" izklepotie baciļi lido pa gaisu, bet tas diemžēl vēl nav "svēts privātpašums", jo "gaiss pieder visiem".

Par manas darbošanas otru nozari — literatūru. Te jāsaka — man laimējies, jo saku un beidzu rakstīt tad, kad grāmatas arī lasīja, pirkā un lasīja daudz. Tāpat kā gadsimtiem pirms manis. Bet nu, pēdējās desmitgadēs atskan bālsis, ka grāmata kā tāda — kaut kas jau pagājis un pieder civilizācijas un kultūras vēsturei.

Vai tiešām grāmatas aiziet, atvaidīdamās skumji vakus paverot — aizverot? Cilvēka rīcībā diennakti 24 stundas, kā tas bija ap 1450. gadu, kad Gutenbergs sāka iespiest Biblii, tā 1997. gadā, kad iespiest veselu enciklopēdiju ar 10 000 lapaspusēm gaužām vienkārši. Bet šī gadsimta beigās nesaudzīgi, kā ar elkoņiem pa priekšu, šais 24 stundās ielauzusies vēl "konservētā mūzika", skaņu lentes, kompaktdiski, telpā no guļamistabas līdz garāžai pieaudzis radio-uztvērēju skaits. Un kur tad vēl "zilais laika zaglis" — televizors, videokasetes! Grāmatai kā kultūras "smagakai barībai" laika dabiski atlicis daudz mazāk.

Runājot par literatūru, ar zināmu rezignāciju jānupušas: pasaulē nekā jauna... Esmu pieredzējis vairākas bibliotēku tīrīšanas, bet tā nekāda ziņa nav kulturālas un garīgas pilngadības pazīme. 1934. gadā pēc Ulmaņa apvērsuma tīrīšana bija diezgan pamatīga, izmeta ne tikai visu Andreja Upiša sarakstīto. 1940./41. grāmatas izslaucīja vēl pamatīgāk. 1941. — vacu okupācijas laika — atkal. 1943. gadā, starp citu, būdams ieslodzītais, Pardaugavā, Šmita cementa fabrikas pagalmā, pārkrāvāju grāmatas, kas no bibliotēkām bija atvestas parstrādāšanai. No tām atceros Brigaderes rakstus ķiršsarkanā iesejumā. Izrādījās, pēc otrreizējas padomju okupācijas vēl plauktos atradās, ko "ārā ņemt". Ne tikai vāciešu atvestos rakstus par rasu tīrību. Nopūšos — arī pēc Latvijas atjaunošanas dažs centīgi no bibliotēku plauktiem veti ārā ne tikai metriem garās Ļeņina – Staļina kopoto rakstu rindas vien. Ar iegānstu, ka tais laikos jau neko labu neizdeva.

Lai jau. Man pašam tātad laimējies. Jo rakstīju tai laika, kad grāmatas lasīja. Arī manējās. Man grāmata nozīmē sarunu ar lasītāju. Kaut ilgus gadus viens, istaba sēdams, tomēr neesmu bijis viens — caur savām grāmatām. Vai mūžam nav diezgan?

Grāmatas tomēr nemirs, tāpat kā neaizgāja bojā teātris pēc kino un tālrunes izplatīšanas. Grāmata savukārt nav atdalāma no literatūras. Bet par literatūru vēl jāpiebilst, ka tā

katras tautas dzīvē ļoti svarīga. Zinu literatūras, kuras pārdzīvojušas savu tautu. Nezinu tautu, kura būtu pārdzīvojuši savu literatūru. Kurš atvēzējies pret grāmatu, atvēzējis pret savu tautu.

* * *

Savā mūžā esmu pieredzējis trīs svešu varu, vismaz ar tanku riboni pavadītas, Latvijas okupācijas: 1940., 1941. un 1944. gadā.

Visām okupācijām kopejs viens — tās nav okupēto labdāres. Visas, katra savā veidā, cenšas okupētos pakļaut, dažkārt pat iznīcināt. Ja ne fiziski, tad garīgi, nomācot vai nīdējot pakļautās tautas kultūru, jo tieši kultūra ir tas dzintara trauks, kurā pukst kādas tautas sirds.

Šķiet, ka viena no raksturīgākām krieviskās okupācijas pazīmēm bija pakāpeniska parkrievošana. Kā daļa no šīs parkrievošanas bija cenzūra, kura nepieļāva literatūrā parādīties kam izteikti latviskam. Sakot no mūsu vēstures gaitu noklusešanas un "pārskatīšanas", beidzot ar ārējo literatūras ļaunprātīgu un mērķtiecīgu atsīšanu. Pret dažām slimībām ar paaudzēm izveidojas zināma organisma pretestība, imunitāte.

Samēra isajai, bet tomēr draudīgajai vācu okupācijai, par kuru jauna paaudze nezina gandrīz neko, bija citāda seja nekā krieviskajai. Krievu okupanti latviskai kultūrai vispirms uzspieda "socialistisku, šķirisku izpratni" un to pakļāva absolūtai centralizācijai, bet nacionālsocialistiskā kul-

tūras okupācija dažā ziņā bija kategoriskāka, vāciskās kultūras kā vienīgās parakums tika uzsvērts krasāk un naktone radikālas programmas paredzēja, ka "vietējiem" jāpie-tiek, ja viņi apgūs lasīšanu un rēķināšanu simta robežās. 1991. gadā, šoreiz pa slīdēm, uz dzelzceļa platformām, nevis dārdot uz bruģa un lielgabalu stobrus grozot kā 1941. un 1944. gadā, aizceļoja okupantu tanki. Tomēr baidos, ka, beidzoties vienai, fiziskai okupācijai, sākusies atkal ci-ta, tīri garīgā, kura tāpat tiecas sagraut, iznīcināt mūsu pa-šu kultūru, garīgos spēkus, ar galīgo mērķi, kaut skāli ne-deklarētu — nomākt, pakļaut mūs kā tautu. Pret parkrie-vošanu pa gadu desmitiem bija attīstījusies zināma imuni-tate. Pret afroamerikaniskās subkultūras graužošo spēku imunitātes nav. Tāpat kā nav imunitātes pret narkotiska-jām vielām. Ja kaut kāda pretestība parādās, to nomāc "globalizācijas", "kultūras aprites", "postmodernisma", "ie-iešanas Eiropā un pasaule" vai citu tiem līdzīgu skāļu, bet grūti izprotamu jēdzienu vārdā. Patiesība — importētas subkultūras vārdā, jo tā nes peļņu, graužot latvisko. Tāpat kā arī narkotikas nes peļņu. Bet bez savas kultūras mēs paliksim ne kā latviešu tauta ar savu valsti, bet valsts bez latviskas, kaut vēl latviski runājošas tautas, līdzīga trešās pasaules zemēm.

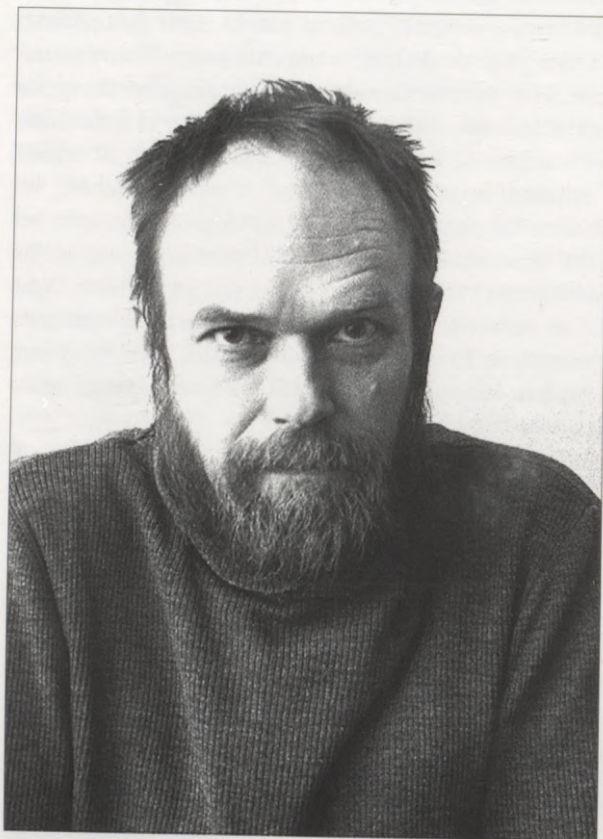
*Piebalga kopā ar Imantu Kalniņu
Pie savas mājas Raiskumā 1997. gada 12. jūnija*

Ordeņa virsnieks

Ilmārs Blumbergs

Mākslinieks

Ilmārs Blumbergs

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1943. gada 6. septembrī Rīgā. Pirmais atmiņu zibsnis — no sešu gadu vecuma: ļoti gara anfilade. Ir atvērtas daudzas durvis, un es skrienu. Klusums. Miris vec-tēvs. Tad — 1953. gada 10. decembris. Izbraukšana no Krasnojarskas apgabala Tjuhtetas ciema. Atgriešanās no Sibīrijas. Izvests bija tēvs.

Tēvs bija dienējis vācu armijā. Ka man vecāki vēlāk stās-tija, viņš mācījies Olava komercskolā, tur laikam sarakstos bijis redzams, kuri audzēkņi tikuši iesaukti. Pēc tam visi saņemti. Tēvam 1945. gada piesprieda septiņu gadu izsūti-jumu, bet vēlāk lika parakstīties, ka Latvija viņš nekad vairs neatgriezies. Vislielāko upuri nesa māte. Viņa 1951. gada vasarā devās garajā un bīstamajā ceļā uz Krasnojarskas no-vadu, lai palīdzētu tēvam. Pati būdama trausla augumā, fi-ziski vārģa, viņa uzņēmas visas šīs grūtības, lai saglabātu ģimeni un garīgi spēcīnātu tēvu. Pēc gada viņa atbrauca man pakal, vēlāk, pēc Staļina nāves, kad radās cerības uz pārmaiņām, viņa mani atveda mājās, bet pēc tam — jau trešo reizi! — atkal mēroja ceļu uz Sibīriju. Tur piedzima arī mana māsa. Viņi visi trīs Latvija atgriežas tikai 1954. gada. Dažādi pazemojumi bija jācieš vēl ilgi. Jaņa Rozentala māks-las skolā manus dokumentus neņēma preti. Tikai pēc trim gadiem varēju iestāties Lietišķas mākslas vidusskolā. Pari-darijums nav aizmirsies. Tomēr ar Sibīriju saistas arī dārgas atmiņas. Kad braucām projām, matemātikas skolotājs Gita-lovs man uzdāvināja grāmatu — Rasula Rza "Ļeņins". To-reiz gan biju ļoti sarūģtināts. Kāpēc tieši par Ļeņinu, kāpēc skolotājs veltījumu rakstījis ar tušu un pa virsu vēl uzlīcis tik lielu neglīti zilu zīmogu?! Tikai ar gadiem esmu sapratis, ko man gribējis uzdāvināt šis inteliģentais krievu virsnieks. Man, toreiz desmitgadīgam puisiēim, neko neizteica atdzejotāja vārds — Arsenijs Tarkovskis. Es tikai daudz vēlāk iepazinu viņa dzeju un viņa dēla Andreja Tarkovska filmas. Ne jau azerbaidģanu poēma par Ļeņinu bija galvenā, bet gan at-dzejotājs! Un glītais, ar zīmogu apliecinātais ieraksts man tagad ir vienīgais dokuments, kas apstiprina, ka tadā Tjuh-tetā tiešām esmu bijis un vēl skola gāģis.

Ka Mākslas akadēmijas students 1969. gada sāku veidot sce-

nografiju profesionālā teātrī un piedalīties izstādēs. No 60 scenogrāfijas darbiem visplašāko rezonansi sabiedrībā raisījušas, šķiet, tādās izrādes kā Ibsena "Brands" (1975), Čehova "Kaija" (1976), Raiņa "Jazeps un viņa brāļi" (1981) un Heses "Stepes vilks" (1981) Dailes teātrī, Čaka "Spēle, Spēlmani!" (1972) Jaunatnes teātrī, Blaumaņa "Indrāni" Pori teātrī Somijā (1981) un Verdi "Aīda" Nacionālajā operā (1998). Esmu veidojis māksliniecisko ietērpju daudzām labām grāmatām. Leipcigas starptautiskajā gadatirgū balvu izpelnījās Imanta Ziedoņa "Epifānijas". Latvijas Gramatizdevēju asociācijas godalga piešķirta Hesioda "Teogonijas" izdevumam. Esmu ilustrējis arī Senekas "Traģēdijas", Raiņa "Induli un Āriju", Māras Zālītes "Divas dramatisks poēmas" un krajumu "Via Dolorosa: Staļinisma upuru liecības". Mani darbi bijuši izstādīti gan Latvijā un bijušajā PSRS, gan Vācijā, Anglijā, Somijā, Dānijā, Norvēģijā, ASV, Kanādā, Argentīnā, Austrālijā, Kongo un Bangladešā.

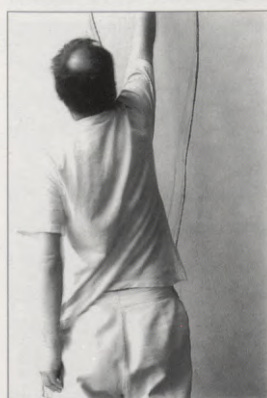
Ne tēva, ne mātes rados makslinieku nav bijis. Kadās trīs četrās paaudzēs esam pilsetnieki. Mātes dzimta sakņojas tepat Rīgā, tēva vecāki nāk no Kurzemes, vectēvs esot bijis mežsargs Kuldīgā. Labi skolotāji man bijuši gan Lietišķās mākslas vidusskolā, gan Mākslas akadēmijā. No skolotāja var mācīties dzīves uztveri, vērtības izpratni, dzīves un arī mākslas jēgu. Un var mācīties, ka notīrīt paleti, ka sajaukt krāsas. Tās lietas reti kad apvienojas viena skolotāja.

ja. Bieži ir tā, ka vieniem labāk izdodas iemācīt amata noslēpumus, bet otri ir dzīves skolotāji, ko austrumnieki sauc par guru.

Macijos dekoratoros. Ap 1970. gadu to nosauca par Dizaina nodaļu. Un amata māksla ir pats vērtīgākais, ko skolā guvu. Amats kā pamatu pamats. Amata prasme noderejusi visu mūžu. Ceļu esmu meklejis un atradis pats. Šajos meklējumos bijis arī daudz neapzināta, intuitīva. Tieši caur amata prasmi nakusi pārliecība, ka darbs, ko es daru, tiek pamatīgi darīts. Ka protu pareizi izvēlēties papīru, nogruntēt audkļu, sajaukt krāsas. It kā vienkāršas lietas — bet dod pārliecību. Sagatavošanas ir daudz ilgāka par pašu gleznošanu. Tāpat kā dzīve — ilgi jānodzīvo, lai pienāktu mirklis, kas gandarī. Nekad nevajag steigties! Un ir labi, ja skola dod izpratni, ka jāsak no pamatiem. Uzreiz ķerties pie gleznošanas — tas ir kā māju sakt ar skursteni. Pamatu likšana ir ilga un neinteresanta. Ja tas dod prieku un sagādā gandarījumu, tad viss kārtībā. Gleznā, jebkura darba katrā laukumā jājut, ka tā ir māksla. Ka tas klājums ir dziļš. Pagleznojums dod to, ka pamatam spīd kaut kas cauri, kāds apakšējais, dziļākais slānis, kāda cita doma. Tāpat tas ir dzīve. Tu sarunāies ar kādu cilvēku. Viņš stāsta jokus. Starp tiem jokiem gādās arī kāda gudriba, dziļāka doma. Tev liekas, ka viņš visu laiku pleš jokus. Bet viņš būtībā ir pateicis visu, ko gribējis. Pie laba mākslas darba vajadzētu būt tāpat kā satiksmē ar gudru cilvēku — tu kaut ko vari nolasīt, uzreiz uztvert, bet paliek sajūta, ka tur vēl kaut kas ir, kāds noslēpums, kāds dziļāks saturs.

Izstāde "Viss no Hesioda" 1995.gadā Ņujorkā
Amats ir visa pamats. Ari māksla. "Visvairāk man patīk zīmēt!" — saka makslinieks

Ordeņa virsniece

Terēze Broka

Diriģente

Terēze Broka

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Ka desmitajam savas māmuļas mazulim man liktenis bija lemis nakt pasaule 1925.gadā Rēzeknes apriņķa Zviedriņu sadža. Savu dzīvību nepilnu divu gadu vecumā pirmo reizi sāku apzināties, kad mani no ugunsgrēka liesmām izglāba māsiņa, pati tikai nedaudz par mani vecāka. Agri apzinājos, ka netieku lutināta, jo kuplā ģimene un zemnieku materiālā pieticība neļāva mums, bērniem, isti izjust bezbēdīgo bērnību. Paldies māmiņai par to, ka, pati būdama darbīga un čakla, ļoti agri arī mani radināja darbam, izturībai un patstāvībai.

Uzsākot skolas gaitas, man nebija grūti ik dienas nostaigāt vairākus kilometrus līdz vietējai pamatskolai. Arī vēlāk, turpinot mācības jau Rēzeknes vidusskola, samierinājos gan ar skopo ceļamaizes riecieni somā, gan ar plānajiem zābaciņiem, tumšajos rudens un ziemas mēnešos ik sestdienu mērojot 25 kilometrus garo ceļu uz mājām. Tas norūdīja.

Pienāca brīdis izvēlēties nakotnes ceļu. Bērnība ierastais lauku darbs un tuvība dabai aicināja atgriezties atpakaļ pie zemes. Tomēr Lauksaimniecības akadēmiju, kura iestājos, toreizējā Rēzeknes mūzikas vidusskolas direktora Klementa Mediņa pārliecināta, drīz vien nomainīju pret mūzikas vidusskolu Rēzeknē. Tā 1949.gadā atvēra ceļu arī uz Jazepa Vitola Latvijas Valsts konservatoriju.

Paraleli mācībām aizvien vairāk nodevos radošajam darbam LU Bioloģijas fakultātē, Rīgas uzņēmumos, skolās un Radio bērnu kori. Būdama otra kursa studente, 1950.gadā dziesmu svētkos Zilupes rajonā uzņēmos virsdiriģentes pienākumus. Tas viss man palīdzēja vēl vairāk iemīļot un izprast gan diriģentes profesiju, gan cilvēkus, kuri man uzticējās dziesmā. Kara cirstās brūces bija jāsadzied arī kultūrā. Ļoti palīdzēja cilvēku liela pašatdeve.

Pēc studijām kopā ar vīru Staņislavu Broku atgriezāmies savā dzimtajā Latgales novadā. Daugavpili strādāju gan mūzikas vidusskola, gan ar vairākiem koriem. Sevišķi neaizmirstami ir tieši pirmo darba gadu radošie mirkli kopā ar ansambli "Daina" un kori "Daugava" — gan VI Vispasaules jaunatnes un studentu festivāls Maskavā 1957.gadā, gan Latgales kultūras nedēļa Rīgā 1958.gadā un pēc

gada — skaistie Latgales novada dziesmu svētki Daugavpili. Gadiem ejot, nāca klāt jauni kolektīvi, jauni sabiedriskie pienākumi. Sāku vadīt arī pilsētas sieviešu kori un rajona skolotāju kori "Latgale". Bijušas gan uzvaras, gan zaudējumi. Pēc vīra nāves 1977.gadā vienai vajadzēja uzņemties arī rūpes par dēla Aivara un meitas Dainas audzināšanu un skološanu. Visam pāri palīdzēja tikt dziesma un Ārijas Elksnes pārliecība arī mani: "Es neticu, ka var bez cilvēkiem."

Dzīve mani ir atalgojusi vairākkārt par padarīto. Liekas, pati Likteņa mātē aiz rokas mani ir uzvedusi arī lielo dziesmu svētku virsdiriģentu tribīnē un ar dasnu roku dāvājusi lielo un negaidīto valdības avansu — Triju Zvaigžņu ordeni, kura diplomā ir ievīti jebkura cilvēka dzīvei zīmīgi vārdi "Per aspera ad astra". Jā, patiesi, caur grūtībām un ērkšķiem ved mūsu ceļš uz zvaigznēm!

Laikam būtu jānodzīvo vēl pusmūžs, lai nepaliktu parāda savai mīļajai Māras zemei un viņas dziedošajai tautai.

Tikšanās

Pirms ierasties Rīgas pili uz svinīgo apbalvošanas ceremoniju, Tereze Broka vismaz trīs reizes jau bija iekarojusi Rīgu un ridzinieku sirdis. Pirmā reize bija 1959.gadā, kad Latvijas galvaspilsētā negaidīti koši un pašpalāvīgi ienāca Latgales kultūras dienas. Arī gaišmatīnā Tereze savā pašas darinātajā Abrenes novada tautasterpā bija starp "Dainas" dziedātājam, kas ar savu gan pārgalvīgi gavīlējošo, gan smeldzīgi apcerīgo priekšnesumu sacēla ovācijas pārpildītajā universitātes aulā un uz gadu gadiem ieskandēja Rīgā un Latvijā vītālās latgaliešu tautasdziesmas. Daudziem par atklājumu kļuva gan "Es biju māmiņai viena pati meitiņa" un "Visi mani vēji pūta", gan "Rotā bite, rotā saule" un "Ziedi, ziedi, rudzu vārpa".

Roku rokā ar dzīvesbiedru un tuvāko kolēģi Staņislavu Broku tika kopts dziesmas gars Daugavpili un visā nova-

da, paceļot Latgales korus līdzās slaveniem galvaspilsētas kolektīviem. Līdz pat neaizmirstamajiem 1977.gada "dziesmu kariem", kad tradicionālajā dziesmu svētku konkursā spēkiem mērojas tik daudzi izcili kori, bet Daugavpils "Daugavai" stingrās žūrijas priekšā nācās staties bez sava Maestra, kura dzīves pāvediens bija pēkšņi partrūcis. Klusuma brīdis, sirdis sažņaudzas sāpēs un dziļā goddevībā, bet koris raudāt nedrīkst — tā priekšā nostājušies Tereze Broka, un viss viņas trauklais stāvs pauzē apņemību dzīt tālāk kopīgi aizsāktu vagu mākslas druvā, likt dziesmai izskanēt visā spēkā un daiļumā. "Daugava" dzied "Barenītes slavinašanu", ko Emīlis Melngailis pie rakstījis Latgales novadā. Sopranu balsis uzvijas augsti jo augsti, dziesma plūst dzidri un tīri, apliecinot sievišķīgo gaišuma lielo spēku un varu. Tas ir brīdis, kas attira sirdis, liek skatīties meklēt talakus apvāršņus.

Zvaigžņu stunda Maestrinai pienāk līdz ar Tautas atmodu, kad lielo dziesmu svētku virsdiriģentus sak velet paši koru vadītāji. Ar daudzām jo daudzām balsīm godpilnie virsdiriģentes pienākumi tiek uzticēti arī Terezei Brokai.

"Skaists ir ceļš uz Mežaparka Lielo estrādi, un brīnumaini ir stāvēt tūkstošbalsīgā kora priekšā, jūtot aiz sevis daudzos klausītāju tūkstošus un visu tautu. Bet uz to ved nepārtraukts ikdienas darbs mūzikas koledžas klases un lauku tautas namu mēģinājumu zālēs. Es dziļi noliecu galvu visu to dziedātāju priekšā, kas to dara nepagurdami un ar prieku. Man dziesmas gars laikam gēnos. Atceros, māmiņa ik ritu piecos sešos sāka mājas soli un vienmēr ar dziesmu. Man varēja būt kādi trīs gadi, kad viņa jau mudināja uz sadziedāšanos. "Velc pa augšu!" viņa teica. Un kur tad garais gavēņa laiks. Cik garīgo dziesmu nebiju samācījusies! Un vai tad mūsu ģimenē vien tā bija? No tautas jau nāk gan dziesmas, gan dziesmu svētki. Tos mums jāprot saglabāt — lai dziesma mēs stiprāki un laimīgāki justos!"

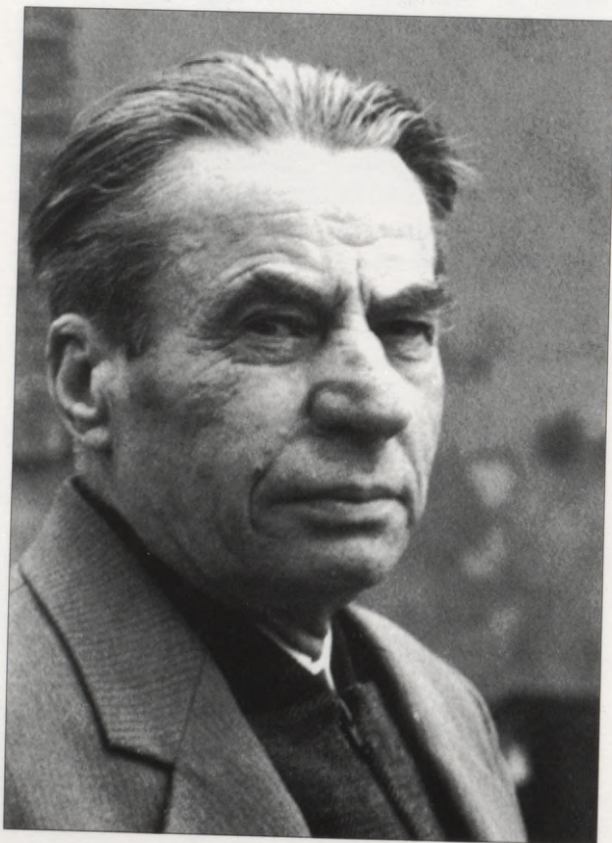
Sieviešu un vīru koru salidojumā Preiļos 1987. gadā

Ordeņa virsnieks

Polikarps Čerņavskis

Keramīķis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. janvāra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1923. gada 5. maijā Silajānos. Tevam bija pieci hektāri zemes, iztikšana nekāda. Pabeidzis 6. klasi, sāku iet meža darbos. Tādam sīkam augumam, vēl nenobriedušam, darbs likās smags. Bet vajadzēja iztikai, arī cepuri jaunu griebejas, jāstrādā vien bija. Gandrīz katrā setā griezas kāda podnieka virpa, arī es maziņš tiku uz tādas izvināties. Teva brālens Polikarps Vilcāns jau bija pazīstams meistars. No viņa kā krusttēva man ticis arī Polikarpa vārds. Pienāca diena, kad viņš man atļāva mēģināt kaut ko paveidot. Pirmajā reizē izvirpoju kādas sešas bļodiņas. Parnācis mājas, sāku dražt kokus, domāju, ka virpu uzmeistarot. Māte aizgāja pie kaleja, samaksāja 50 centus, viņš to ripu iztaisīja. Krusttēvs atļāva pie viņa pirtīnā strādāt. Jau ar otro cepli tiku izstādē. 1943. gada pavasarī mūs abus ar brāli iesauca armijā. Brālim gan izdevās aizmukt, bet es nonācu Kurzemes katlā, nodienēju līdz kapitulācijai. Par to dabūju leģeri. Aizsūtīja uz Kutaisi, kur bija jāceļ autorūpnica. Parnācu mājas 1948. gada pavasarī. Griebeju sēsties pie virpas, bet sāka dibināties kolhozi. Mani taisījās likt par brigadieru. Podniekus tolaik stipri lamāja. Zemi negribot strādāt, zirgus pa tirgiem dzenānot. Andrejs Paulāns un Polikarps Vilcāns jau bija vairāk gados, tos ta netramdīja kolhoza darbos, bet mūs, jaunos, spieda. Gan ar labu, gan ļaunu. Bet, kas jau pamīcījis mālus, to no virpas grūti dabūt. Man labākais paraugs no bērna kājas bija Polikarps Vilcāns. Viņš varēja strādāt pie kāda darba dienam un nedeļam, kamēr panāca savu. Iztaisīja to, ko bija izdomājis. Vai tur sēra pērkonis vai zibens, viņš darija savu darbu. Man jau arī tajos kolhozu laikos dažreiz dūšu vajadzēja. Kad mums reiz par visām reizēm griebeja to keramiku aizliegt, rakstijam vēstuli Arvidam Pelšem, braucām uz Rīgu meklēt palīdzību pie maksliņiekiem un zinātniekiem arī. Toreiz bija labs kultūras ministrs — Voldemārs Kalpiņš. No zinātniekiem palīdzēja Saulvedis Cimermanis un visvairāk — Jānis Pujats. Panācām, ka Rīgā tika sarīkotas Latgales keramikas izstādes. Es varēju sakt dzīvot labāk, kad mani uzņēma Maksliņieku

savienībā. Darbus pieņēma, cik vien varēju uztaisīt. Tad arī tiku pie savas mājas un darbnīcas. Staņislava man bija ļoti laba sieva. Priecīga, strādīga, laipna. Kad strādāju, viņa vienmēr palīdzēja pie baltmāla uzklāšanas, daudziem citiem darbiem. Esam izaudzinājuši meitu un dēlu, piedzīvojuši mazbērnus. Tikai Stasīte aizgāja. Ar māla piku roka. Šajā rudenī. Tagad dzīvoju meitas ģimenē.

Tikšanās

Par savu košo krāsainību un ornamentālo bagātību Latgales keramika var pateikties arī Polikarpa Čerņavskā darba sparam un neatlaidībai, ko viņš pats sauc par ietiepību. Dzīves ceļu sākot, viss viņa kapitāls bija darbigas rokas, atsaucīga sirds un gaišs prāts. Kā pirmo reizi parliecinājās, ka pats ar savām rokām var izveidot ko skaistu, tā visu garo darba mūžu centies arvien labāk, arvien priecīgāk un bagātīgāk. Dzelzs, varš, kobalts... Nav jau daudz to pamatvielu, no kurām Latgales podnieki uzbūvē savus neredzētos glazūru krāsziedus. Toties kāda vaļā eksperimentēšanai, meklēšanai! Par Čerņavski drīz vien teic, ka tik dzidri zilie, dzeltenie un brūnie toņi un tik bagātas nokrāsas neiznāc nevienam citam podniekam. Un viņš ir arī pirmais, kas uz vienas krūzes klāj zaļo un brūno, zilo un dzelteno.

Lūk, Babros starp bērziem

Čerņavskis iznesis krūzes,

Un katrā krūzē pa zilganam silam.

(Antons Kukojs "Septiņi hektāri svečturu")

Amata prasmi apguvis pie sava slavenā tēvoča Polikarpa

Vilcāna, viņš senās podu un vāzu formas noveda līdz pilnībai un veidoja tikai sev raksturīgu izteiksmību, ko panāca ar filigrānu formu, smalku kolorītu un rotājumu. "To, kas jau bijis, man nepatīk atkārtot. Vienmēr gribēties atrast ko jaunu, vēl neredzētu. Un parādīt to, cik labi vien var." Ar savu nerimtīgo meklētāja garu un cenšanos izdarīt darbu, cik labi vien var, Polikarps Čerņavskis visai vīdējai un jaunākajai keramikai paaudzei allaž bijis atdarināšanas cienīgs paraugs. Gan badīgajos kopsaimniecības laikos, kad vajadzēja arī zemniecisku gudrību, lai noturētos pret daudzo priekšnieku uzbļāvieniem un turpinātu griezt savu podnieka ripu par spiti visam. Gan arī atzinības gados, kad Latgales keramika bija nākusi mode un nemaz nebūtu bijis grūti palaist vaļīgāk makslinieciskās meistariņas mērauklas. Viņš allaž pratis strādāt tikai tā — cik labi vien var!

Tieši šo Polikarpa Čerņavskā personības šķautni augstu vērtē viņa darba turpinātāji, Rezeknes mākslas koledžas pedagogi un tautas podniecības studiju vadītāji. Viens no viņiem — Pēteris Ušpelis teic: "Tādi viri kā Polikarps Čerņavskis ir noturējuši to vertikāli, uz ko tiekties. Dzīvojot tepat vienā novadā un darbus vedot uz vienām un tām pašām izstādēm, neviens negribēja kauna palikt. Viņš ar savu paraugu mūs visus vilka uz augšu. Kaut arī pēdējos gadus veselība vairs neļāuj pašam pie ripas sēdēt, viņš joprojām ir labs skolotājs gan paša ģimenē izaugušajiem jaunajiem podniekiem, gan ikvienam, kas pēc padoma tauja."

Meistars pa mūžības taku aizgāja drīz pēc savas Stasītes.

Jaukākais arvien ir brīdis, kad podi un krūzes pēc lielajām ugunsgrīstībām tiek ņemti no cepla lauka

Ordeņa virsnieks
Jānis Dūmiņš
Diriģents

Jānis Dūmiņš

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 2. jūlija lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Mans tēvs piedzimis Dekmeru mājās Baldones apkaimē, kur Dūmiņi dzīvojuši sešas paaudzes. Mūsu dzimtā viss savijies kopā — arī vectēva vijole un ermoņikas, pat Baldones kora sākotne jau četrus gadus pirms pirmajiem vispārējiem dziesmu svētkiem 1869. gadā, ar pirmajiem godasvarkiņiem un pirmajiem meldiņiem.

Es piedzimu 1922. gada 30. martā Rīgā. Laikam jau mūsu tautas garaspēka apzinašanās, kas mantota no paaudzes paaudzē, ir Laimai likusi pašķirt arī manu dzīvi tadā virzienā, ko tagad pazist daudzi jo daudzi.

Uzskatu par zīmīgu "Likteņdziesmas" pirmo grāmatu (apgāds "Likteņstāsti", 1996), kurā ir daudz tādā detaļu, kas savulaik būtu šķitušas nelabas. Kaut vai tadā atzišanās: "Mājas mēs visi dziedājam. Goda vietā mums stāvēja Bībele, Dziesmu grāmata un Jazepa Vitola komponēto garīgo dziesmu izdevums. Kad māsai bija kādi vienpadsmit gadiņi, viņa jau dziedāja tik jauku soprāniņu, ka prieks. Tēvs bija tenors, mātē — alts, es — bass. Tā mums akurāt iznāca visas balsis..."

Jā, tas viss ir par mani. Par Jāni Dūmiņu. Jo pēc tam man patiesi laimējies aiziet tālu. Pats svarīgākais — līdz lielo dziesmu svētku virsdiriģenta paaugstinājumam Mežaparka estrādē gan vispārējās, gan skolu jaunatnes dziesmu svētkos. Par to visu var izlasīt arī Vijas Briedes monogrāfijā par mani, ko 1983. gadā izdeva apgāds "Liesma".

Katram cilvēkam ir nolikta sava vieta. Tas skaidri parādījās Ogres apriņķa dziesmu svētkos jau 1948. gadā, kad pirmo reizi skaidri apjautu, ko nozīmē būt virsdiriģentam. Apriņķis bija varen plašs — no Kokneses līdz Ikšķilei, no Baldones līdz Zaubei. Kopš 1947. gada rudens apbraukāju visus korus, lai apzinātos, kas mani isti gaida. Konservatorijas ceturtnā kursa studentam tās bija uguns kristības, un pie šī uguns sildos joprojām.

Tagad varu atmiņā lenti pamazām tīt atpakaļ. Esmu bijis profesors Rīgas Izglītības vadības un pedagoģijas augstskolā. Pēc 42 darba gadiem konservatorijā. Man joprojām ir savs koris — "Senrīga", kādreizējās "Rīgas" pēctecis. Nu jau aizvadīti 35 gadi Talsu rajona kora virsdiriģenta darba.

Tas ir kaut kas neapprakstāms: būt visu laiku kopā ar lauku dziedātajiem, kas arī 2001. gadā veidos kopkori Liela estrādē. Tur gribētos dzirdēt Valtera Kaminska "Dzīves dziesmu" ar Ojāra Vācieša vārdiem, daudz ko citu, saprotams, arī "Rīga dimd", vecum veco un mūžam jauno Jaņa Cimzes apdāri.

Esmu bijis daudzviet pasaulē, tomēr nav skaistākas vietas par Baldones mežiem, kuru man ikdienas darba steigā bieži vien pietrūkst. Tāpat kā mūzika nav cildenākas izpausmes par kori. Tāda ir mana parliecība.

Tikšanās

Janis Dūmiņš ir peckara gadu kordinģentu nodaļas pirmā izlaiduma absolvents, ērgelnieka un diriģenta Pētera Ribas (1900—1981) audzēknis. Augdams muzikālā ģimenē, viņš sapņoja par vijolnieka karjeru. Tam parvilkā svitru pekšņa kreisās rokas slimība.

Taču lielajam ļaunumam šoreiz līdzī nāca savs labums: latvju tauta ieguva Dieva dotu kordinģentu. Apveltīts ar staltu augumu, virišķīgi skaistu ārējo veidolu, viņš ļaunu priekšā nostājas kā mūzu svaidīta autoritāte. Viņa enerģiskais žests, viņa sejas izteiksmē vērojamais pārdzīvojums dziedātajus savij, aizrauj. Emīla Dārziņa "Lauztās priedes" fascinēja koristus un sajūsmināja klausītājus jau tajos laikos, kad Janis Dūmiņam kabatā bija tikai konservatorijas kordinģentu nodaļas studenta apliecība. Trīsdesmitgadīgais jauneklis jau XII Vispārējos latviešu dziesmu svētkos (1955.gadā) kā pirmais no peckara gadu konservatoristiem nostājas blakus jau tautas sajūsmas vainagotajiem vecākajiem koleģiem virsdiriģentiem — toreiz septiņdesmit gadus vecajam Jēkabam Mediņam, sešdesmitpiecgadīgajam Teodoram Kalniņam, četrdesmitdeviņgadīgajam Ha-

raldam Mednim un Leonidam Vigneram, četrdesmitseptiņgadīgajam Janim Ozoliņam, kā arī otram debitantam — trīsdesmitastoņgadīgajam Edgaram Tonam... Laikam jau pats jaunākais virsdiriģents visā mūsu dziesmu svētku vēsturē! Kāda kopkora sajūsma! Kādas jaunatklātas Mežaparka Lielās estrādes ļaunu gaviles!

Amatierkori "Rīga" Janis Dūmiņš aizveda līdz triumfam Vispasaules jaunatnes un studentu festivālā Helsinkos 1961.gadā (pēc Otrā pasaules kara tas bija pirmais latviešu kora ārzemju ceļojums). Mūzikas akadēmijā viņš izaudzinājis veselu kordinģentu saimi. Gandrīz visi profesora studenti darbojušies arī kori "Rīga" — gan dziedājuši, gan atsevišķas reizes diriģējuši. Un gandrīz visi kļuvuši pazīstami diriģenti un mūzikas pedagogi Latvijas skolās — Janis un Ināra Kiviļi Roja, Karlis Beinerts, Janis Keičs Jelgavā, Maruta Rozīte Kuldīgā.

Kā kordinģēšanas pedagogs Janis Dūmiņš vislielāko komplimentu dzirdēja no īgaunu komponista Jiri Varistes, kas mūsu konservatorijas valsts eksāmenos bija eksaminācijas komisijas priekšsēdētājs. Togad studijas beidza pieci profesora studenti. Viesis pēc eksāmeniņiem atzinās, ka sākumā domājis — nu būs jāskatās pieci vienādi diriģēšanas paņēmieni, taču bijis ārkārtīgi pārsteigts, ieraugot piecus dažādus diriģentus. Tas pedagogam ir pats galvenais — nevis uzspiest sevi, bet uztvert katra studenta personību, ļaut, lai katrs pats var izteikties tā, kā viņš to jūt. Diriģēšanas pedagoģijā ir tāds nerakstīts likums — sākumā studentam vairāk jāmacās tas, kas viņam neizdodas, bet beidzamajos kursos jādara taisni otrādi — jāstrādā tieši ar to mūzikas materiālu, kas studentam padodas vislabāk.

Janis Dūmiņš XXII Vispārējo latviešu dziesmu un deju svētku atklāšana 1998.gadā jūlijā Rīgā, Doma laukumā un noslēguma koncertā Mežaparkā

Ordeņa virsnieks

Edgars Dunsdorfs

Vēsturnieks

Edgars Dunsdorfs

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1904.gada 20.novembri Saldū. Tevs Janis bija amata meistars, melderis. Māte Elvine, dzimusi Krafa, — privātskolotāja, modiste. Manas agrākas bērnības atmiņas saistās ar 1905.gada revolūciju. Deviņu gadu vecumā iestājos Saldus pilsētas skolā. Nākamajā gadā sākas Pirmais pasaules karš. Manas skolas gaitas bija pārtrauktas uz vienpadsmit gadiem.

Iesaukums obligātajā karaklausībā deva man iespēju turpināt pārtraukto formālo skolas izglītību vakarskolā. Pēc dienesta dabūju kantorista vietu Latvijas Pilsaimniecības centrālās savienības birojā. Vecāki tad bija miruši, un man bija jāaudzina brālis Edvins (1912—1992). Man mācoties vakara vidusskola, tur iestājos arī Lilijs Kļaviņš. Skolu beidzam reizē 1929.gadā. Tai pašā gadā iestājos Latvijas Universitātes Tautsaimniecības fakultātē, Lilijs — Lauksaimniecības fakultātē. 1931.gadā apprecējamies. Universitāti beidzu 1933.gadā ar tautsaimniecības maģistra, Lilijs — ar agronomes gradu. Kāds bagāts Stokholmas tirgotājs bija Latvijas Universitātei piešķīris stipendiju tautsaimniecības studijām Zviedrijā. Fakultāte to piedāvāja man. Studeju saimniecības vēsturi un pētīju dokumentus Zviedrijas valsts archīva un Tīdē (*Tidö*) archīva, kur man izdevās atklāt dokumentus par Zviedrijas kanclera Aksela Uksensērnas (*Axel Oxenstierna*) Vidzemes muižām.

Pēc doktora disertācijas aizstāvēšanas 1943.gadā kļuva par LU tautsaimniecības nodaļas vadītāju un fakultātes dekanu. Darbojos Latvijas Vēstures institūtā. Būdam arī Latvijas saimniecības pētīšanas institūta vicedirektors, 1943. gada sākū rediģēt "Tautsaimniecības vārdnīcu". Darbu pārtrauca krievu sarkanarmijas otrreizējā Latvijas okupācija.

1944.gada oktobrī devāties bēgļu gaitās. Neizdevās nokļūt Zviedrijā, ko pazinu no studiju laikiem un kuģa valodu prātu. Abi ar sievu pa jūras ceļu nokļuvām Dancigā un tālāk Berlīnē. Mani pieņēma par saimniecības vēstures docentu (ne profesoru!) Berlīnes universitātē, bet trīs dienas vēlāk pēc vācu slepenpolicijas pieprasījuma atlaida. Kad pienāca ziņa par izredzēti noorganizēt baltiešu augstāko izglītības iestādi, 1946.gadā devos uz Hamburgu. Nodibinājam

Baltijas universitāti, kur lasīju saimniecības vēstures un statistikas teorijas kursus vācu un angļu valodā, vadīju universitātes zinātnisko darbu apgādu un atkārtoti tiku ievēlēts par latviešu sektora rektoru.

1948.gadā pieņēmu Melburnas universitātes aicinājumu zinātniskā līdzstrādnieka un pagaidu saimniecības vēstures lektora amatā. Aprīļa beigās pa jūras ceļu ieradāties Austrālijā. 1949.gadā kļuva docents saimniecības vēsturē, bet 1956.gadā man bez parbaudījumiem tika piešķirts tirdzniecības zinātņu maģistra grāds. No 1983.gada biju saimniecības vēstures nodaļas vadītājs, no 1968.gada — profesors. Blakus akadēmiskajam darbam esmu veltījis laiku arī latviešu sabiedriskajam darbam un Latvijas vēstures pētniecībai. Kopš 1950.gada esmu Melburnas latviešu biedrības bibliotēkas konsultants. Bibliotēku vada mana dzīvesbiedre Lilija. Pašlaik tajā ir pāri par 17000 sējumi.

Par darbību latviešu sabiedrībā un latviešu kultūras sekmešanu esmu saņēmis Amerikas latviešu apvienības un Pasaules brīvo latviešu apvienības Kultūras fondu balvas un Tautas balvu. Par grāmatu "Kurzemes karakartes" 1985.gadā PBLA piešķīra Krišjaņa Barona prēmiju. Esmu arī Melburnas latviešu biedrības un Latviešu skautu organizācijas godabiedrs. 1990.gadā manu darbību pamanīja Latvija un ievēlēja par godabiedru zinātniskajā asociācijā "Latvija un latvieši pasaulē" un Latvijas Zinātņu akadēmijā. 1994.gadā LZA par darbu Latvijas vēstures pētniecībā piešķīra LZA lielo zelta medaļu.

Tikšanās

Ticību brīvas un neatkarīgas Latvijas nākotnei profesors Dunsdorfs apliecina ar visu savu raženo vēsturnieka, taut-

saimnieka, redaktora, universitātes mācībspēka un jaunatnes audzinātāja mūža veikumu. To pauž apjomīgi Latvijas vēstures un kartogrāfijas sējumi, daudzas vēstures grāmatas skolām un pašmācībai, jau pieminētais "Archivs", skautu un gaidu žurnāls "Zile" un kopā ar dzīvesbiedri Liliju izlotā iecere savākt Melburnā vienkop visus brīvajā pasaulē publicētos latviešu autoru darbus neatkarīgi no valodas. Publikācijas sakarā ar profesora 90.dzimšanas dienu viņš līdzās Arvedam Švābem nosaukts par visu laiku ražīgāko latviešu vēsturnieku.

Edgara Dunsdorfa publicēto, tulkoto un rediģēto grāmatu, rediģēto periodisko izdevumu un publicēto rakstu bibliogrāfija aizņem daudzas lappuses, tomēr svarīgākais jau nav, cik uzrakstīts. Daudz būtiskāka šķiet katra rakstīta vārda atbilstība rūpīgi pārbaudītiem faktiem un no pašiem pamatiem uzceltā Latvijas vēstures ēka. Cauri gadsimtiem līdz mūsu dienām — viss Latvijas vēstures gājums ir profesora uzmanības loka. Kopš 1948.gada dzīvodams Austrālijā un ilgus gadus būdams atrauts no Latvijas arhīviem, viņš ne mirkli nav pārtraucis aizvien vairāk konkretizēt un padarīt arvien spilgtāku šo Latvijas vēstures ainu.

"Vēl brīvajā pasaulē ir latvieši, kas interesējas par Latvijas problemām. Šī interese jāuztur dzīva, lai nenotiktu, ka rit tas vairs nebūs," rakstīja Edgars Dunsdorfs, steigdamies nodot publicēšanai grāmatu "Mužīgais latviešu karavīrs", kas veltīta mocekļa nāvē mirušajam Latvijas skautu prezidentam ģenerālim Karlim Goperam (1876—1941).

Attiecības ar skautu organizāciju Edgaram Dunsdorfam ir pavisam īpašas. Vaicāts, kad viņš pirmo reizi apzinājies sevi kā Latvijas delu, cienījamais profesors atbildeja, ka tas

Lilija un Edgars Dunsdorfi kazu dienā 1931. gada 7. marta Sarunā ar "Latvijas Vēstneša" specialkorespondentu Dr. Sigismundu Timšānu 1997. gada nogalē Austrālijā

Edgars Dunsdorfs

noticis, dodot skautu solījumu. Jauneklim bija 17 gadu, kad viņš svinīgi solījās: "Modrība par savu godu apņemos visiem spēkiem censties būt uzticīgs Dievam un Latvijai!" Reizē jaunais skauts apliecināja, ka "Latvijas ciešanas un trūkumus viņš uzskata kā savējos, tas stiprumu kā savu stiprumu un tās nākotni kā savu nākotni".

Savos rakstos un atziņās profesors uzticas lasītāja godaprātam, aicinādams domāt un spriest līdzī. Tā, rūpīgi iedziļinājies divu latviešu zemnieku aplēsumos, ar kuriem šie mūsu talie senči pašam Zviedrijas karalim centušies pierādīt, cik neizdevīga arī viņa valstij ir latviešu zemnieku izputināšana, Edgars Dunsdorfs sarakstīja grāmatu "Divas gudras latviešu galvas. Muižu dibināšana zviedru Vidzemē", izsakot tajā parliecību, ka "tagadējai lasītāju paaudzei būs pa spēkam izsekot tam, ko divas gudras latviešu galvas bija iecērējušas priekš vairāk nekā trijiem simtiem gadu".

"Grāmata par Saldu", kas 1995.gadā iznāca Melburnā, Edgars Dunsdorfs raksta: "Atskatoties uz ilgā darba mūža guvumiem un pametumiem, par savu labāko sasniegumu uzskatu rakstu krājumu "Archivs". To vērtēju augstāk par četrām profesūrām pasaules universitātēs un pārejo pētnieka un sabiedrisko darbību. Trīsdesmit trīs gadu ilga laika sprīdi (1960—1993) ik gadus iznāca ap 224 lpp. bieža latviskam problēmām veltīta grāmata, kas ar 338 autoru līdzdarību dokumentēja svarīgākas kultūras un sabiedriskās parādības latviešu sadzīvē brīvā pasaule. Reizē "Archivs" arvien pauda ticību brīvas neatkarīgas Latvijas nākotnei un centās to uzturēt latviešos plašajā pasaulē."

Viens no profesora Edgara Dunsdorfa lieldarbiem ir rakstu krājums "Archivs", kam viņš ir galvenais redaktors E.Dunsdorfa siluets 1939. gadā

ARCHĪVS

RAKSTI PAR LATVISKĀM PROBLĒMĀM

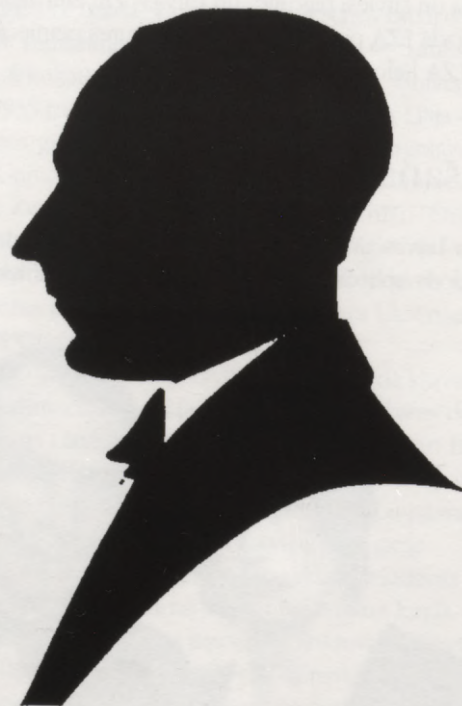
Redaktors Edgars Dunsdorfs

Ilustrātors Leo Svīķers

I-XXX
SATURS

Izdevēji: Pasaules brīvo latviešu apvienība
un Kārļa Zariņa fonds

Melburnā 1992

Ordeņa virsnieks
Andrejs Eglītis
Dzejnieks

Par sevi, par dzīvi

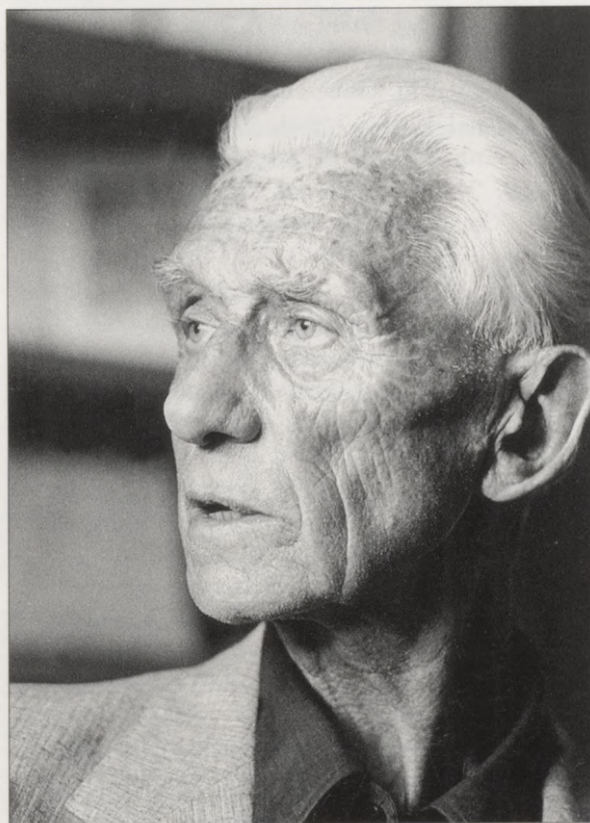
Ja dažas rindas par sevi ko gribu sacīt, tad, paskatoties pagājības spoguļa stiklā, redzu aiz sevis vistuvāk māti, tālāk — tēvu, brāli un citus tuvos. Kas būtu sakāms mātei un tēvam, nevarēšu nekad pasacīt — tie sen jau citā gaismā vai negaismā mit. Tēvu esmu redzējis tikai vienu mirkli — vienu atmiņas mirkli savā piecu gadu vecumā, Pirmajā pasaules karā. Par māti stāstīdams, es reizē runātu par sevi: par Dieva meklešanu kapu lauka, abiem kopā puķes laistot, par sīksto un pieticīgo maizes riecieniem, skolām, karalaukiem un tāliem ceļiem pasaule. Ari šajās ainās nebūtu tā spožuma, kas neskaitāmiem latviešiem viņu traģiskas dzīves, patiesība — nedzīvās krievu Sarmatija. Talie pasaules ceļi, kuros jo bieži aizklistu arī tagad, būs man no mātes ielikti pūrā, turpat visus bērnības un jaunekļa gadus vai katru Jūrģa dienu klistot no viena saimnieka sētas uz otru. Jau tad mācījos ceļot...

Esmu dzimis 1912.gada 21.oktobrī Ļaudonas pagasta Siliešos. Pēc Ļaudonas pamatskolas pabeigšanas iestajos Rīgas pilsētas tehnikumā, ko beidzu 1935.gadā. Biju laikrakstu "Brīvā Zeme" un "Rīts" reportieris. No 1939. līdz 1943.gadam strādāju Latvijas Radiofona informācijas daļā. Biju kara korespondents (1943—1945) un 1945.gada 8.maijā pārbēgu uz Gotlandi.

Zviedrijā mans darbalauks ir Latvijas brīvības centienu sekmešana. Darbs, kurā esmu ielicis savu dvēseli, ir Latviešu Nacionālais fonds, globāls politiskās informācijas institūts ar darba nodaļām Eiropā, Jaunzēlandē, ASV, Kanādā un Austrālijā. Tas tika nodibināts Stokholmā 1947.gadā un darbojas vairāk nekā piecdesmit gadus.

Dzīvoju darbā un dzejā. Nešķirami. Radu dzeju, un dzeja rada mani, katru dienu mazliet citādu.

Mate Emīlija un tēvs Atis ir miruši. Tēvs pazuda frontē Pirmā pasaules karā. Es piederēju pie tā saucamajiem gājēju ļaudīm — kalpu šķiras, kaut gan tēvs kādu laiku skaitījās rentnieks. Mātei vajadzēja izaudzināt divus dēlus — Jāni un Andreju. Abi esam dzīvi. Jānis par mani divus gadus vecāks, pensionārs, vēl apkopj nelielu zemes gabalu un audzē kartupeļus.

Andrejs Eglītis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Andrejs Eglītis

Paldies māmuļai par neizteicamo milestību, ko tā dēliemveltījusi, audzinot un aprūpējot bērnu dienās. Paldies Andai, manai pedejai mūža milestībai — sievai, draugam, savā reizē arī mātēi. Paldies!

Manas grāmatas: "Kristus un mila" (1934), "Zelta valodze" (1939), "Varavīksna" (1939), "Nīcība", (1942, Kultūras fonda godalga), "Putni aizlido" (1943), "Dvēseļu cietoksnis" (1945, 1953), "Dievs, Tava zeme deg!" (1946), "Uz vairoga" (1946, Kultūras fonda godalga), "Latvijas 30 gadi, Lettland 1918—1948" (kopā ar A.Ģinteru, 1948), "Uguns vārdi" (1949), "Nesaule" (1953, Kultūras fonda godalga), "Vai vēl dievkociņš zied mātes kapu laukā" (1955), "Otranto" (1956), "Lasts" (1961, Z.Lazdas fonda godalga), "Milu, milu" (1962), "Kad tu acis izslaucīsi, tēvu zeme" (1964), "Gebt mir einen anderen Himmel" (1965), "Audiet mani karogā sarkanbaltisarkana" (1972, 1973, 1974, 1977), "No such Place lasts Summerlong" (kopā ar Veltu Sniķeri, 1974), "Caur daudzām zemju zemēm, caur daudzām debesīm" (1982, Kultūras fonda godalga), "Gallows Over Europe, poems" (1984), "Svešais cirvis cērt un cērt" (1986, 1990), "Vienmēr kāda zvaigzne aust" (1993), "Tauta manas mājas" (1993, divi izdevumi), "Roka roku rokā tur" (1997).

Sapemtie apbalvojumi un uzmanības apliecinājumi:
PBLA Tautas balva. Pasniegta 1972.gadā kā izcilākajam latviešu nacionālajam dzejniekam; Triju Zvaigžņu ordenis, 1994; Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis; Kultūras fonda godalgas 1943., 1947., 1954. un 1983.gadā; Zinaidas Lazdas fonda godalga, 1962; Anšlava Egliša literatūras un mākslas fonda balva, 1995.

Tikšanās

Andreja Egliša dzejoļu krājumu "Audiet mani karogā sarkanbaltisarkana", kas trimdā iznāca 1972.gadā un pēc tam tika atkārtoti izdots 1973., 1974. un 1977.gadā, okupētajā Latvijā 1974.gadā iznīcināja kopā ar Bibli un Edgara Dunsdorfa Latvijas vēsturi. Tas trāpīgi izsaka dzejnieka dziļi patriotiskās dzejas būtību. Tāpat kā krājumi "Dvēseļu cietoksnis", "Uz vairoga", "Uguns vārdi", "Kad tu acis izslaucīsi, tēvu zeme", "Svešais cirvis cērt un cērt". Tie visi palīdzēja tuvināt Latvijas Trešo atmodu. Bet pati Atmoda nesaraujami saaudas ar Andreja Egliša un Lūcijas Garūtas kantāti "Dievs, Tava zeme deg!".

Poēma "Dievs, Tava zeme deg!", kas sarakstīta Otrā pa-

saules kara beigū cēlienā, tulkota arī angļu, zviedru, dāņu, norvēģu, vācu, spāņu, itāļu un portugāļu valodā. Skatās to ietērpuši arī profesors Talivaldis Ķeniņš un Bruno Skulte. Tās tēmu savos darbos izmantojuši makslinieki Niklavs Strunke, Juris Soikans un Janis Cirulis, Sigismunds Vidbergs un Marija Induse-Muciniece. Andrejs Eglītis ir saņēmis ziņu, ka pasauleslavenais latviešu izcelsmes gleznotājs Austrālija Ilmars Tillers savu darbu izstādē Amerikā sabiedrību pārsteidzis ar milzīgu dimensiju darbu "Dievs, Tava zeme deg!".

Lūcijas Garūtas komponētas kantātes pirmatskaņojums notika 1944.gada 15.martā Vecajā Sv.Ģertrūdes baznīcā. Dziedāja Reitera koris, Milda Brehmane-Štengele, Ādolfs Kaktiņš un Mariss Vētra. Pie ērģelēm — Lūcija Garūta. Pēc tam kantāte skanēja arī Liepājā. Savā grāmatā "Kara la viesi" Mariss Vētra atceras kantātes nepieredzēti dziļo atbalsi tautā: "Nekad neesmu piedzīvojis lielākus un dziļākus panākumus muzikālam mākslas darbam. Rīgā un Liepājā tie līdzinājās masu hipnozei. Tūkstošiem un atkal tūkstošiem ļaudis atkārtoti plūda uz veco Ģertrūdes baznīcu Rīgā un Annas baznīcu Liepājā, lai klausītos, pārdzīvotu un lūgtu Dievu līdz ar Garūtas-Egliša patriotiskās kantātes atskaņojumu. Nezinu vairs, cik reizes tā tika atkārtota — vismaz reizes desmit jeb piecpadsmit, un būtu atkārtota vēl un vēl, ja Rīga nebūtu bijusi jāatstāj." Turpat piecdesmit gadus Latvija glabāta tikai sirdsatmiņā, kantāte iezvanīja jauno Atmodu, simptomus un tūkstošus pulcinot dievnamos un koncertzālēs. Sv.Pēterā baznīcā, kur kantāti dziedāja kamerkoris "Ave Sol", runāja arī pats Dzejnieks. Tā bija dvēseļu šķīstīšanās kopīgu sapņu un cerību apjaušmā, kristīgam pārdzīvojumam savijoties ar tautas ciešanu atklāsmi.

Kā himna mātēi izskanēja Andreja Egliša uzruna Ļaudonas kapos, kur 1992.gadā vasarā tika atklāts pieminēklis dzejnieka mātēi. Viņš par māti runāja kā par trimdnieka nesaraujamo garīgo saikni ar dzimteni: "Iedams pasaulē, es esmu vienmēr dzīvojis ar viņu un man vienmēr ir lies, ka mani pavada mātes acu skats." Mātes tēls tik dziļi iespiedies dzejnieka acīs un smadzenēs, ka viņš svešumā jūtas dzīvojam ar dvēseli savā dzimtajā pusē. Par to viņš raksta:

"Mana dzimta puse Ļaudona daudz cietusi karā, deportācijās, un rūpju pilns vaigs viņai ir arī šodien. Kā izdzīvot? Esmu ciemojies to māju drupās, kur kadreiz esmu dzīvojis, bet tagad caur izdauzītiem logu rāmjiem lien krūmi un laukos kuplo smilgas. Protams, ne jau visos. Mans dievnams, kā to mēdzu sacīt, kur esmu kristīts un iesvētīts, drupās. Kar š gājis pāri. Posts ir liels, to nemaz nevar aprakstīt. Ļaudonieši, palīdzēsim savai dzimtajai pusēi. Iespēju robežās cildinošu piemēru jau radījis ļaudonietis V.Tikiņš,

mans draugs un reize LNF darbinieks Kanāda. Palīdzība ir vajadzīga vispirmkārt daudz bērnu ģimenēm, jauniešiem bez darba. Skolai jāpalīdz ar siltām pusdienām, veciem ļaudīm patiesība ir vajadzīga viss no visa.

Vai radīsies jaunais zemnieks, savas zemes mīlētājs un atkal lidis jaunos lidumus? Vai viņam būs griba, spēks un līdzekļi? Bez pašu zemē augušas maizes mūsu tauta aizies bojā.

Bet te nu būs mana sensenā ļaudona, sensenās rindas.

Ļaudona

Ja man vaicātu: "Ko tu visvairāk mīli?" —

Teiktu: Ļaudonu ar tumšo mežu vili.

Tur pret piesauli redz, alu taisot, āpsi.

Tur man mātē teica: "Dels, tu mūžam slapsi!"

Redz tur gājēju pār augstiem Krusta kalniem,

Suņi pēdas dzen kur vēra briežiem salniem,

Plenču ezeru ar rāmo vilņu zību,

Kur es mācījos pret kalnu kapt ar gribu.

Redz tur Aivieksti caur zaļu plāvam plūstam,

Linu audeklus uz krasta saulē žūstam.

Baltām palodām redz sila malā ciemu,

Veļš tur aizputina ceļus katru ziemu.

Tā ir Ļaudona, tur Jāņos sāti spigo,

Balta meitene no Krusta kalna ligo.

(1939)

Esmu pavadījis svešumā vairāk nekā piecdesmit gadu. Un tūkstošiem latviešu bijis tāds pats liktenis. Mēs glābamies no Maskavas deportācijām, čekas, lai izglābušies mēģinātu glābt tautu. Mana balss svešumā sākusi skanēt citos toņos." Dzejā ienācis kā klusuma dzejnieks, skaistuma, mīlestības un dabas apdziedātājs, Andrejs Eglītis auga un veidojās kopā ar savu laiku. Latviešu tautas skarbajā stundā viņš kļuva par tās ciešanu izteicēju, cīņa saucēju un pravieti. Ari par sirdsapziņu, kas neļauj zaudēt ticību tādām svētumiem kā tauta, gods, dzimtene, brīvība, nākotne. Ar viņa dzeju mūsu apziņa ienācis un nostiprinājies jēdziens "mūsu ziemciete tauta". Izturīgo, pazemīgo un reizē neizdel-

dējami dzīvig latviešu tautu dzejnieks mēdz saukt arī par Tā Kunga svēto nezāli.

Ilgajos noklusešanas gados Andreja Egliša grāmatas bija noslēptas specfondos, un Latvija izauga paaudze, kam krājums "Svešais cirvis cērt un cērt" bija pirmā saskare ar viņa dzeju. Tā ir dzejnieka pusgadsimtu garajā trimdā uzkrāto domu un jūtu kvintesence, kurā izteikta viņa griba, noveļējums un atgādinājums. Tā ir skarba, paģeroša un tiesājoša dzeja, ko viņš raksta savai tautai, modinot, saucot un bridinot:

Nebeidz svešais cirvis cirst

Mūsu tautas saknes,

Mani mīlie, mīļākie,

Mūsu tauta mirst.

Papildinot savu autobiogrāfisko stāstījumu, dzejnieks 1997.gada vasarā rakstīja:

"Es nākšu atpakaļ —

Es esmu dumpinieks un sarta dzinejs,

nedusetājs skaļš —

Lai tauta nepazūd kā laikos kapu klajums zaļš.

No sevis aizeju, kad liela bēdu debess pāri grūst,

To tauri pastaro es prasu, lai var tiesas dienu pūst.

Es nākšu atpakaļ, kad debesis būs mūsu karogs siets,

Kluss teikt, ka apmeties reiz vecā dievnamā bij'

bišu spiets

Un sirmam mācītājam Tēvareizē viņas stājas klat —

Un bargs un izmisis viņš teica: draudze, vajag kvēpināt.

No vietas sakšu tās, kad sēru duja veco māti

ganot dūca,

Kad akla tā, pa rasu svārkus rotidama,

kumelītes plūca.

No vietas tās...

Svetes krasta Zemgalē kopā ar literatūras zinātnieku Jāni Andrupu pēdējā pirmskara vasarā

Latviešu rakstnieku saimē 1940.gadā. Z.Lazda, V.Strelerte, K.Egle, M.Kempe, A.Dārziņa, P.Ērmanis, K.Lesiņš, J.Rudzītis, M.Čuibe, M.Bendrupe, R.Skujiņa, F.Dziesma, V.Cedriņš un citi. Andrejs Eglītis — otrajā rindā pirmais no labas

Andrejs Eglītis

Mūsu karogs ir atpakaļ. Dažreiz plivo kā debesis siets. Slepķavu tiesāšanai tiesas dienas vēl nav bijušas. Senā draudze sen kapos un mācītājs arī. Viņam vajadzētu augšamcēties un izķvēpināt Saeimu. Tajā daudz draņķību. No vietas sakšu tas, es biju sacis Latvijas brīvību meklēt.

Es esmu atpakaļ —

Ievas šovasar kā trakas dzen man preti smaržu tvanu. Kara grautā dzimtās puses dievnamā dzirdu pazudušo tēvu tēvu zvanu. Macītājs, kas kristijis bij mani, nāk no kapsētas un redzams stādās, tas pats, kas mani iesvētīja, tā ka dzīvs nu acu priekšā rādas. Mate, brālis, radu radi, svinīgi un mīlestības pilnām acīm, liekas, viens ar otru, viens ar visiem izšķirdamies tiekas. Uzvalks smalks man bija, iesvētības vadmala no pašas krusta mātes austa. Liekas, mani pirksti sapņojot smalkas vilnas dzijas tausta. Vel arvienu mani zvana. Vēdišu es ievas,

ziedu dvingā trakas,
padzirdit, tas izslāpušas, te pie neredzamās vēļu akas.
Nav jau tā, ka viss ar nāvi iznicība
zūd un beidzas. Arī šodien, aizgājušos,
debess apziedoties — manas ievās atvest
steidzas.

Pārī visai manai dzīvei, dienām, nedienām, gan tēvzemē aizvadītām, gan svešumā, es Tev pateicos, žēlastības Dievs. Pieminu tālos ceļus uz Austrāliju, ASV, Kanādu un tepat Eiropā, arī Latvijā, Latvijas brīvības ceļu sludinot un darbos pats šo ceļu ejot. Mans darbalauks bija un ir Latviešu Nacionālais fonds, un simtiem darītāju līdz ar mani vēl ir. Manas dzejoļu grāmatas dzimušas ne tikai Austrālijā, ASV, Eiropā, bet arī tādās zemēs kā Gambija, Tunisija, Maroka, Ceilona (Šrilanka), Kanāriju salas, Kipra un Senegāla, bet

atsevišķi jāpiemin Grieķija. Un pieminot klusi manas kara-gaitas Kurzemes dvēseļu cietoksni, arī Vidzemē, kara ap-mācības Berlīnes pievārtē un vēl daudz citas vietas.

Es Tev pateicos, mans žēlastības Dievs,
ka Tu esi mani izvadījis cauri gadu spožumam,
kara asiņu dzirām un sātana kārdinājumiem
melnā purpura mantijā. Izvadījis droši garām
murdošām likteņa purvu viltības koru balsim,
un es esmu sajutis, ka Tu esi pie manis un
tas ir Tavš prāts, ka man ne mats nav
nokritis no galvas bez Tavas ziņas.

Liec man sajūst un sacīt, ka arī mūsu tautai
ne mats nav nokritis no galvas bez Tavas ziņas
un ka Tu esi no laika sakuma un būsī līdz laika galam
pie viņas.

Lai kādā pasaules malā mēs šodien mitam, lai kādās mūsu svešumā mājas, šūpuļi karti un arī kapsētas ieradušās nogurušos saņemt, mums ir un paliks visiem tikai vienas kopejas mājas — mūsu Latvija. Ticēsim, ka tā pat mirdama nemirs, kaut tā šodien stāv mirstībā lielāka par dzimstību. Majupceļš, reize arī brīvības ceļš, mūs gaida un tautas kodols gaida, visām savstarpejām nesaskaņām tiksim pāri. Tautas gadu simteņu auklētās kopejas mājas, no paaudzes paaudze, dusejušas mūsu dvēseles. Tā kā bailes ceļā stājas, gaidāmas grūtības, mierīgas un labas dzīves pametums, bet mēs esam savas tautas likteņa iesaukti pirmajās kaujas līnijās pašā tēvzemē, par tautas būt vai nebūt, pastāvēt vai iznīkt. Var sacīt, ka arī svešumā varam daudz ko darīt posta nonākušās tautas laba, bet šodien tas ir tikai otras kaujas līnijas."

Dzīvesbiedrei Andai veltīta viena no skaistākajām Andreja Eglīša grāmatām "Caur daudzām zemju zemēm, caur daudzām debesīm". Dzīvība, skaistums un mīlestība tajā parādās kā galvenie spēki, kas harmonizē pasauli. Aizsaules dārzos viņa aizgāja 1992.gada pavasarī

Stokholma 1956.gadā. No kreisas: Andrejs Eglītis, Veronika Strelerte, Lija Kronberga-Švābe, Anna Dagda un Arveds Švābe

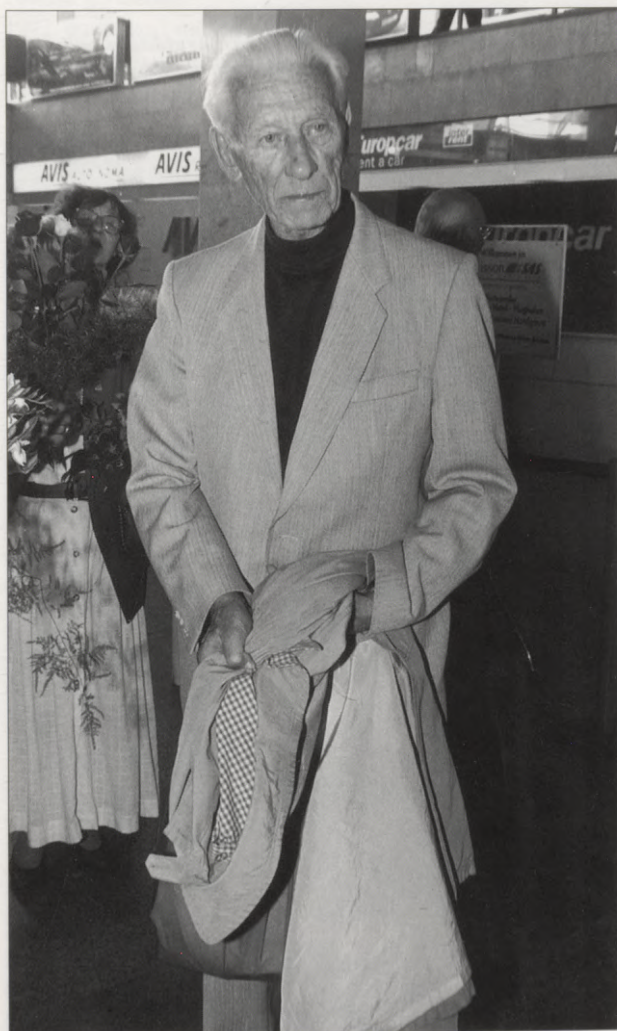

* * *

Pēc piecdesmit trīs atšķirtības gadiem Andrejs Eglītis 1998.gada 13.augustā atgriezās Tēvzemē. Daudzajiem sagaidītajiem Rīgas lidosta dzejnieks teica: "Atpakaļbraukšanas jau nu vairs nebūs. Mana dvēsele visu laiku bijusi Latvija. Par to es visu laiku esmu runājis un rakstījis. Tas izteikts visos manos dzejoļos. Es vienmēr esmu gribējis būt mājās."

Es nevaru citur būt.
Tauta ir manas mājas.
Tās nevar citur būt.
Kad neredzu ceļu uz mājām,
Bet aizaugušu taku uz aku,
Tepat jau vajag būt —
Mājām.

Andrejs Eglītis atgriezies reizē ar paša sakārtoto mīlestības dzejoļu krājumu "Roka roku roka tur", kas iznāca Daugavas apgādā dzejnieka 85 gadu jubileja.

Ruta Veidemane:

Grāmata "Roka roku roka tur", tāpat kā citi Andreja Egliša krājumi, kā trimdas literatūra vispār, ir nozīmīga vēl kāda latviešiem svarīga, mokoša jautājuma noskaidrošana. Tas ir jautājums par latviskumu un latvietību, par to būtību un jēgu.

Latviešu nacionālā pašapziņa ir nīdeta dažādos laikos un ar dažādiem paņēmieniem. Tiši un neapzināti, rupji un varmācīgi, ar spēku un paveļēm. Vai arī smalki un gudri — rietumnieciski, eiropieiski, kā tagad mēdz teikt. To darijuši sveši un savējie. Bistamāki ir savējie. "Pret savas tautas dziesmu/Var tikai savējie," savulaik rakstīja Imants Ziedonis. Un bistami ir smalkie, teorētiskie "uzbrukumi", kuri sajauc vērtību sistēmu, iemidzina nacionālo apziņu, stindzina paš aizsardzības instinktus.

"Roka roku roka tur" ir grāmata par mīlestību, pat ja mīlestība nav vārda saukta. Katra lappuse ir mīlestības piesūkusies. Un tajā ir vēl kaut kas starp vārdiem lasams: šos dzejoļus rakstījis latvietis.

Kas tad isti liecina par Andreja Egliša latviskumu? Parastiem vārdiem par to runāt grūti. Ka to, kas mani iešūpojas un atbalsojas, Andreja Egliša dzeju lasot, kā to lepnumu, mīlumu un skumjas reize nosaukt vārdos, kas nav dzejas vārdi? Bet es to jūtu, kad no dzejoļa uzvedu vaivarāju smarža karstā vasaras bulā:

Vai, vai, vaivari — reibis, nereibis, atreibis,
Vai vari noķert mani...

"Gājputni atgriežas mājās," saka dzejnieks, pēc 53 Zviedrija pavadītiem gadiem 1998. gada 13. augustā atgrieždamies Latvijā Dzejnieku sveic Misiņa bibliotēkas direktore Anna Šmite

Andrejs Eglītis

To, neizsakāmo, modina paipala, "pērļainā rasā drebēdama".
Un nakts. Latvijas nakts, kam ir tik daudz vietas atvēlēts
Egliša dzejā:

Es esmu cēlies no mīlestības,
No zilu zirņu ziedu nakts,
No visa ziedēšanas.

Nakts ir tieši zila un tieši zirņu ziedu zila. Sāpīgi tuvu skar
rindas, kurās it kā nav nekā nozīmīga:

Kāda tveicīga nakts. Jūtu, ka govīs norauj pienu — ka
tas sarit ragos.

Un tad vēl tā viena nakts. Vienīgā visā gadā vai visā mūžā:

Grieze griež, grieze griež
senu nakti pušu griež — pašā vidū,
pašā skūpstā.

Izsenis latviskas un vispārcilvēciskas vērtības šajā gramatā
savijušas ciešā vienībā.

Tēvzemei

Var gadus pieminēt, var arī nepieminēt.
Gan māte prasītu — ko esi veicis?
Tad sacītu — tos vārdus mīļākos no mīļiem
pie asins laukiem tēvzemei es esmu teicis.
Un tos, ko sevi glabāju un neesmu teicis,
tos teikšu mūžībā un klusot, kad sajutis
man roka laba pie sevis tēvu zemi miera dusot,
un kreisā teiks — pie sirds tā nemirstīgas
tautas sāpes glabā.
Tā mūsu zeme — vienīgā un laba.

*Rīgas lidosta 1998. gada 13. augusta. Sagaidītajū pulkā (no
labās): Juris Viņķelis, Imants Ziedonis, Imants Pijols un
Viktors Hausmanis*

Ordeņa virsnieks
Jānis Graudonis
Arheologs

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1913. gadā Lazdonas pagastā kalpu ģimenē. Manas pirmās atmiņas saistās ar kara laiku, ar mundieros tērptiem vīriem un viņu izdarībām, kas brižiem šķita pagalam jocīgas. Vēlāk — atceros, reiz vajadzēja bučot roku, lai tiktu pie milzīga kāruma. Lazdonas muižas baronesē ik svētdienas pulcināja bērnus un liela stikla trauka daļāja cukura gabaliņus.

1922. gadā, kad mēs jau bijām pakāpi augstāk — rentnieki, sakās manas skolas gaitas. Vīspīrms Lazdonā, tad Sarkaņos un tālāk jau Madonā — vidusskola no 1928. līdz 1932. gadam. Gāja grūti, jo vecāki negribēja, ka turpinu izglītību, — viņiem vajadzēja palīga saimniecībā. Tapec biju spiests atstāt mājas un dzīvot uz sava rēķina. Pats pelnīju, pats skolojos. Strādāju uz būvēm, pat laidu plostus lejup pa likumaino Kujas upi un tālāk pa Aivieksti līdz Pļaviņām.

Kad pabeidzu vidusskolu, atgriezos atpakaļ ģimenē — tas bija pēc tam, kad ugunsgrēkā vecākiem aizgāja boja visa raža un iedzīve. Man tobrīd bija jāstājas ģimenes galvas vietā, jo tēvs smagi saslima. Pats noslēdzu rentes līgumu un divus gadus kā rentnieks kopu zemi. Manā tiesā ietilpa arī neliels purviņš. Izpētīju, ka, izrokot ap pussimt metru grāvi, pārmitro zemi iespējams nosusināt. Izraku. Bet saimnieks redz, ka purva aug lieliska zāle. Un trīsdesmit latu pie rentes pieliek klāt. Ko iesāksi? Vai tiešām ar visām peķelēm meklēsi mājvietu citur? Sakodu zobus. Nakamajā gadā, kad jaunā pļava sazēla vēl pamatīgāk, saimnieks atkal palielināja renti, nu par piecdesmit latiem. Tad iespraudu grābekli zeme, pametu laukus un sevi apņēmos — mūžam vairs zemi nestrādāšu!

1934. gadā aizgāju dienēt armijā, bet pēc dienesta atnācu uz Rīgu, uz skolotāju institūtu. Izmācījos par skolotāju un līdz 1946. gadam mācīju un audzināju jauno paaudzi.

Pirma darbavieta bija Tūja, tur satikos ar ļoti sirsnīgiem ļaudīm. Agrāk jau skolotājs laukos bija viss. Uz mani pieciem gūlās ne tikai bērnu izglītošana vien — nācās būt par lektoru visos sarīkojumos, par kora vadītāju, arī teātra spēles ierādītāju un mācītāju, un, tā kā sieva vadīja tautas dejas, vajadzēja tās pavadīt uz klavierēm.

Jānis Graudonis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 9. oktobra lēmumu

Jānis Graudonis

1939. gadā pārnācu darbā uz Ikšķiles pamatskolu. Tobrīd no Izglītības ministrijas biju saņēmis goda pienākumu — izstrādāt pamatskolām jaunas programmas. Bet uznāca padomju laiks un visas ieceres aizgāja postā.

Mainoties varām, 1941. gadā padzīvoju kādu laiku pa mežu, bet rudenī parcelos uz Madonas pusi — prom no visiem lielajiem notikumiem. Tur nostrādāju līdz 1946. gadam. Lai nebūtu jāiet svešā armijā, skolu inspekcija vispirms man izgadāja tā saukto šēini — ka mani neiesauc, bet 1943. gadā, kad latviešu virus un jaunekļus vāca kopā leģionā, ar skolu inspekcijas palīdzību kļuva par jaunatnes organizācijas vadītāju savā pagastā un dabūju atļauju izbraukt uz Vāciju. Tas bija ļoti svarīgi tāda ziņa, ka tad pagasta iedzīvotāju sarakstā atzīmeja: izbraucis uz Vāciju. Pēc atgriešanās es vairs nedzīvoju savā skolā, bet mitinājos pavisam citā pagastā. Tā man dienests leģionā pagāja garām.

Tomēr tajā pašā laikā — ap 1943. gadu — es biju sasaistījies ar tā laika nacionālo pagrīdi. Konstantīnam Čakstem bija sava organizācija, kas apvienoja galvenokārt augstāko aprindu cilvēkus pilsētā, bet bija otra pagrīdes organizācija, kas aptvēra arī Latvijas lauku rajonus. Un mēs savā pagastā bijām četri: es, pagasta sekretārs, pagasta vecākais un mācītājs. Ko mēs spējam? It kā ne īpaši daudz — šur tur pateikt kādu vārdu, teikumu, dot padomu. Bet ar to pietika, lai no Kalsnavas pagasta neviens neaizietu svešā armijā brīvprātīgi. Lai atrastu iespējas, kā samazināt vai pat nepildīt ienaidnieka uzliktās nodevas un klausas.

Taču, kad 1944. gadā nāca iekšā krievu armija, visi trīs mani līdzbiedri pagasta nacionālās pretestības kustībā aizlaidās projam uz Vāciju, es paliku viens. Pirms tam nezināms cilvēks man atnesa šauteni un patronas. Un bija norādījums: jāiet mežos — jo karš drīz beigsies, sabiedrotie naks tāpat kā 1918. gadā un atjaunos mūsu zemi. Ieroci gan tūlīt nācās noslēpt Kalsnavas skolas bēniņos pārsegumā starp grīdu un griestiem, jo ēkā iekārtojās vācu divīzijas štabs. Bet es dabūju otru šauteni — no vāciešiem. Kad jau biju nobriedis, lai saktu mežabrāļa gaitas, es vēl aizgāju pie sievas un bērniem uz lauku mājām. Bet tajā naktī padomju armija taisīja milzu izrāvienu uz Vietalvu. Un izgadījās, ka rajons, kur es atrados, nonāca frontes aizmugurē. Tā es paliku. Vācu doto plinti atstāju mežā, pakartu uz zara. Bet gluži bez ieročiem es nebiju, jo manā rīcībā vēl palika krievu lidotāja revolveris un vācu dāvātais brauniņš. Jo vācu divīzijas štaba kara tiesnesis bija kadreizejā Latvijas cietuma priekšnieka Kubes delš. Viņš mācēja runāt arī latviešu valodā, un mēs labi sadraudzējāmies. Kad

vācieši devas prom, ka dāvanu saņēmu brauniņu — pašā aizsardzībai un vismaz pēdējai lodei pašam...

1946. gadā kaut kādi bija uzpeldejuši informācija par mani kā nacionālistu — 31. augustā mani no skolotāja darba atlaida. Ko iesākt? Laimejās, ka vismaz darba grāmatiņā koleģes radnieks par atlaišanas iemeslu ierakstīja kaut ko vispārīgu. Neklatienē biju uzsācis studijas universitātē. Ja nu pameģināt tikt klatienē? Izdevās.

Universitāti beidzu divos gados. Jo man svila aizmugure. 1948. gadā man izraisījās konflikts ar dekāni, kas neprata latviešu valodu. Jauno laiku vēsturē man bija jāuzstājas ar referātu. Es runāju latviski. Viņa uzreiz: "Es ļoti labi zinu, ka jūs protat arī krieviski, tāpēc turpiniet šajā valodā!" Tas bija laiks, kad dibinājās Apvienoto Nāciju Organizācija, un Molotovs tur bija sacis runāt krieviski, bet pārējie viņam aizrādījuši, ka diplomātiskā valoda ir franču, angļu un spaņu, — krievu mēle šādā sabiedrībā neiederas. Un Molotovs bija atbildējis tā: "Krievu valoda labai lietai ir izrādījusies pietiekami laba, tāpēc es runāju krieviski..." Pēc šāda argumenta iebildumu no pārējo puses vairs nav bijis. Un es parfrāzeju Molotova vārdus un dekānei teicu: "Latviešu valoda izrādījusies pietiekami laba, tāpēc es runāšu latviski!" Šo teikumu kāds dekānei tūlīt pārtulkoja. Mani izraidīja no auditorijas. Tūdaļ arī bija tapis iesniegums, lai mani izsledez par nacionālistisku izlēcienu. Bet universitātes kadru daļu vadīja bijušais latviešu strelnieku divīzijas virsnieks, ar kuru biju sadraudzējies iepriekšējā gadā militārajās mācībās. Viņš man parādīja šo iesniegumu un teica: "Es nedomāju, ka esi tik stulbs. Šoreiz tu tiks cauri, bet — mācies!" Tas bija signāls, ka jāsteidzas pabeigt studijas, kamēr vēl neķer nakamais sitiens.

Jau 1947. gadā biju sacis strādāt Vestures institūta par laborantu. Bet, universitāti beidzot, atkal uzpeldeja šī nacionālisma lieta — 1949. gadā mani no darba institūta atbrīvoja ar norādījumu, ka jāstrādā skolā. Toreizējais institūta direktors vienlaikus bija arī izglītības ministrs — ar viņu man bija labas attiecības. Vienīgais, ko panācu, — viņš mani norīkoja darbā uz Rīgas 1. vidusskolu. Vēl ar piebildi: ja mani zinātne interesēs, tad ar laiku varu arī atgriezties.

Tomēr šajā skolā nostrādāju tikai līdz 1951. gada decembrim. Notika tā. Mani uzskatīja par ļoti labu vēstures skolotāju un no Izglītības ministrijas piezvanīja: "Mēs gribētu paklausīties, ka jūs mācāt..." Vai tad man kādi iebildumi, labi. Es taču nevaru priekšniecībai no ministrijas teikt — nenāciet! Tajā stundā man bija jārūnā par 1918. gadu. Un es skolēniem stāstu, ka 18. novembrī nodibināja Latvijas Republiku un ka tas notika Nacionālajā teātrī.

Nakamajā rītā jau pie durvīm man kalpotājs paziņoja: "Jūs nedrīkstat nakt skolā!" Izrādījās — biju no darba atlaists, turklāt ar ierakstu "Par dzimtenes nodevību"...

Pusotru mēnesi nostaigāju pa Rīgu — mani nekur neņēma darba. Jau biju sacis prāt, ka nāksies doties uz strādnieku vervēšanas punktu Vecrīgā, Ķeņiņu ielā, lai brīvprātīgi pieteiktos strādāt Sibīrijā, jo man bija ģimene, divi bērni, kurus vajadzēja apgādāt. Beidzot iegriezās kartonažās fabrikā, kas atradās ēkā uz Brīvības un Bruņinieku ielas stūra, sludinājumā biju izlasījis, ka tur vajadzīgs kasieris. Direktors man prasa darba grāmatiņu, bet, izlasījis ierakstu, saka: "Svoločs (draņķis — krievu val.) tads, tu par politiku esi atlaists! Vai nu tu pie manis labi strādāsi, vai arī es tev tā ierakstīšu, ka suns no tavām rokām maizi neņems!" Izrādījās, viņš bija igauņis. Mani pieņēma darbā. Par kasieri būt vai ieņemt citu materiālu atbildīgu amatu man nebija atļauts tā paša ieraksta dēļ. Sakumā strādāju par normētāju, bet vēlāk tiku pat par plānu daļas vadītāju.

Fabrika strādādam, iestājos vēstures aspirantūrā Tartu universitātē un Ļeņingradas universitātē. Divās vietās tāpēc, lai būtu rezerve: ja viena kaut kas nojūk, tad otra, cerams, izies cauri. Piecos gados līdztekus darbam noliku arī aspiranta eksāmenus. Un tad notika kaut kāds paversiens — 1955. gadā kompartijas viri sāka interesēties, kāpēc es, beidzies padomju universitāti, nestrādāju skolā. Atteicu, ka viņiem gan tas ir labāk zināms un, ja viņi tos šķēršļus var novērst, es jau ritēju uz skolu.

Un tik tiešām — mani atkal iecēla par skolotāju. Tikai šoreiz Rīgas 2. vidusskola. Nostrādāju četrus gadus un 1958. gada janvārī pārgāju darbā uz Vēstures institūtu. Tur visi vadītāji zināja, ka man ir bijušas nepatikšanas par nacionalismu. Aleksandrs Drizulis, kas bija institūta direktors, teica: "Par grāmatas autoru būt tu nedrīksti, bet atsevišķus rakstīņus vari publicēt, tikai tā, lai tas parakstiem un zīmoga piespiedumu apliecinām. Derīga līdz 1961. gada 1. septembrim." Izdota 192... g. 6. septembrim.

1961. gadā biju uzrakstījis vēstures zinātņu kandidāta disertāciju, bet to neļāva aizstāvēt. Turklāt man to paziņoja dienu pirms tam, kad man vajadzēja staties bargo oponentu priekšā. Pat skaidri nepateica, kurš ir aizliedzejs. Disertāciju aizstāvēju tikai 1963. gadā.

Arī pēc tam šā tā vilku dienas līdz pat 1988. gadam, kad visā sistēmā sākās pārrīkojums. Šajā desmitgadē esmu saņēmis visu, ko var dabūt, — esmu profesors, emeritētais zinātnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis, man pirmajam ir piešķirta akadēmijas Liela medaļa. Un esmu kļuvis arī par Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieku.

Kada cita puse — gan skolas laiki, kad sāku spēlēt teātri, gan vēlāk arvien esmu bijis sabiedriski darbig. Komunistu laikā, 1958. gadā, nodibināju Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrību. Šo ieceri dabūt cauri man palīdzēja Kārlis Ozoliņš, kādreizējais Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājs, kas pats bija dabas mīļotājs. Esmu līdzdarbojies Kultūras fonda radišanā, Zinātņu savienības veidošanā. Pēdējos piecus gadus biju Latvijas Zinātnes padomes loceklis. Kā saka, esmu izstrādājis visādos darbos. Jau piektās un sestās Saeimas laikā man bija darišana ar komisijām — vadīju Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas komisiju, darbojos Heraldikas komisijā. Tā kā tagad man gadu nāsta ir diezgan liela, pamazām raisos no visa vaļā — kopš 1998. gada marta esmu pensijā. Vēl gan vismaz viens darbiņš jāpabeidz — jauzraksta Latvijas vēsture no pirmsākumiem līdz 1200. gadam. Un jāturpina arī arheoloģiskie izrakumi Turaidas pili, tos aizsāku 1976. gadā.

Tikšanās

Kas jaunieti mudina nodoties vēsturei un senatnes izpētei? Jāni Graudoni vēsturei pamatskolas 3. klasē pievērsa skolotājs Karčevskis. Tobrid jaunā Latvijas Republika atzīmēja piecu gadu jubileju. Skolotājs savā 18. novembrim vēltajā priekšlasījumā tik labi un tēlaini stāstīja par valsts brīvības cīņām, ka desmit gadus vecajam kalpu zēnam uz laiku

Tijas sešu klasu pamatskolas pārziņa kresla 1938. gada

Jānis Graudonis

laikiem iegūla atmiņā tautas varoņu veikums savas dzimtenes labā. Tā bija sēkla, kas diedzeja interesi par reiz notikušo dzīves garuma.

Janim Graudonim radās iespēja sakt strādāt Vēstures institūta par laborantu tieši arheoloģijas nodaļā. Šo izvēli viņš nekad nav nožēlojis. Tā ir gandrīz vai svētlaimīga sajūta, kad turi rokās senlietu, kas tevi cauri gadu simtiem vieno ar aizlaikiem un savas tautas vai pat dzimtas priekštečiem. Izrakumos stiprāk nekā citur apjaušama senatnes garša, petot, ka rodas dzīvesziņa, veidojas kultūra. Un allaž nepamet sajūta, ka šo darbu var darīt tikai ar gaišām domām un tīrām, baltām rokām. Daudzajās izrakumu vasarās bijuši arī atklājumi, kas likuši grozīt priekšstatus par Latvijas agrāko paaudžu dzīvesveidu. Pavisam vienkāršs jautājums: kad cilvēkus sāka apbedīt zarkos? Lidz 1966. gadam neapstrīdamas atbildes uz to nebija. Un tad Doles salā tika atrakti senkapī, kuru vecums — 3200 gadu. To apstiprināja radioaktīva oglekļa datēšanas metode. Un mirušie tur bija glabāti ozola zarkos. Vareja izmērīt šo mūža māju garumu, platumu, aplūkot, kā tās testas ar akmens cirvi... Šis atradums bija būtisks visai Baltijai un varbūt pat Ziemeļeiropai.

Citviet pasaule senatnes izzināšana aizvien vairāk ienāk mūsdienīgas petīšanas iespējas — ir jau dzirdēts par nopietniem zinātniekiem un arī vienkārši deķaiņiem, apsleptas mantas meklētājiem, kas caurskata zemi ar laserstariem, iztausta ar metāla meklētājiem. Tomēr lazerarheologi līdz Baltijai vēl nav nonākuši. Turklāt Janis Graudonis ir parliecināts, ka, strādājot ar tehniku lielos apjomos, var ļoti viegli kaut ko neglābjami pazaudēt. Un tālab aizvien vēl tiek izrakumos strādāts ar lielo lāpstu, mazo lāpstu, otiņu. Un jāreķinās ar sīkumiem, ko var sataustīt tikai ar roku. Lai gan ir bijis gadījums Zemgalē, Lielupes krastos,

kad izpostīta kapulauka, kas gadu gadiem bija kalpojis par tirumu, diezgan daudz senlietu izdevās atrast ar visparastāko minumekletāju.

Pašreiz Latvijas seniemitnieku dzīves materiālo pusi jau iespējams raksturot daudz maz skaidri. Toties daudz grūtāk kaut ko neapšaubāmu pateikt par mūsu senču garīgo pasauli un sabiedriskajam attiecībām. Patriarhāts? Matriarhāts? Tas nav tik vienkārši. Arī tas, ka viena kapā guldīts bagātais, bet turpat blakus — nabagais, neko vēl nestāsta par viņu savstarpējām attiecībām. Tātad arheologiem darba vēl ilgi netrūks.

Jāņa Graudona kadreizējie audzēkņi atzīst, ka viņš ir bijis ideāls skolotājs, kas, izvirzot stingras prasības, vienlaikus pratis klasē uzturēt interesi un likt stastijumā ieklausīties pat vislielākajiem delveriem.

Žēl, ka mūžu nevar izārdīt kā zeķi un adīt no jauna, — šī Rūdolfa Blaumaņa doma, kas izteikta vēl pirms Jāņa Graudona nākšanas pasaule, šķiet kā mūžīga patiesība. Bet kā ir, ja uz aizvadītajiem gadiem palūkojas no gandrīz 85 gadu mūža skatupunkta? Vai gribētos kaut ko darīt citādi, sakt no jauna? Janis Graudonis atbild bez ilgas domašanas: "Es par savu dzīvi tā neteiktu. Ir bijuši apstākļi, kuros vajadzēja meklēt kaut kādu izeju. Un man vienmēr izdevies rast risinājumu, kas nebūtu pretrunā ar paša parliecību. Mani izsvieda no skolas. Divas reizes. Man neļāva aizstāvēt disertāciju. Bet tajā pašā laikā es arvien atkartoju: esmu laimīgs, man nav žēl, ka man nepaveicās. Varbūt tajā brīdī es to smagi pārdzīvoju, pat līdz izmisumam. Bet jebkurā brīdī esmu bijis godīgs. Pret sirdsapziņu neesmu gājis. Un tāpēc es nevaru teikt, ka būtu darijis citādi. Reizēm ir bijis šausmīgi grūti. Bet vai tāpēc es nedzīvoju? Dzīvoju. Jebkurā brīdī var cilvēks dzīvot. Jā, man dzīve ir bijusi raiba, bet tajā pašā laikā skaista."

Arheoloģiskajos izrakumos Novgoroda 1950. gadā kopā ar Marīnu Soburovu, kura pirms Krievijas atradusi berza tašu gramatu
Ar dzīvesbiedri Hildegardi 1988. gada pie arheologu mītnes Turaidā

Ordeņa virsniece
Irma Grebzde
Rakstniece

Par sevi, par dzīvi

4.08.92.

Sarakste man pašlaik liela, un tas ir man glabīgš no dienu tukšuma. Tāds patiesi ap mani lodā, ka pat "priecīgā dvēsele" pabrīnās. Kas notiek? Vai jau viss apnicis?

Nupat pabeidzu stāstiņu "Trejiem Vārtiem". Temats — par nāvi. Par sešpadsmitgadīga skuķiša vēlēšanos mirt. Stāstu tomēr nobeidzu ar cerību, nespēju tur kādu nonāvēt. Nav taču ir tik galīga, paliek pāri Nekas. Un jaunība nesa-prot šo Neko.

Nedomāju ari, ka stāstu vieglāk rakstīt nekā romānu. Novēle — stāsta jābūt koncentrācijai. No tā esi brīvs, romānu rakstot. Kas tur — viena vai desmit lappuses vairāk!

Bet latviešu publika prasa romānus. Tā nav šeit. Stāsta īsa forma ļoti iecienīta. Daudz stāstnieku ir slaveni tieši ar šo izteiksmi, ne garo. "Vai ābele ziedēja?" vērtē kā psiholoģisku romānu. Es nezīnu, vai romānā ir jābūt psiholoģijas sarežģījumiem. Kā man sacīja reiz tuvs draugs Knuts Le-
siņš: "Uzraksti labu stāstu par galdu, un tu būsi liela rakstniece." Ar traģiku panākt iespaidu spēj ikviens, kas prot rakstīt. Tiesa! Lielākā daļa manu stāstu ir traģiski.

"Ielejā sagriežas putenis" ir tēlaini uzrakstīts un varbūt ļoti labi raksturo caurmēra dzīvību un ciņu par "tikt uz augšu". Ko lai pati saku par saviem darbiem? Neerti arī, un es piederu tiem, kuriem rakstišana ir izklaide un nāc viegli. Tādu "ciņu" es nepazīstu. Viss "rit kā filmā gara acu priekšā". Mani kolēģi (daži) apšaubā šo vieglo rakstišanu. Var jau būt, ja es svīzdama būtu pūļusies, rezultāti būtu dubulti? Kas zina! Dzīve ir tik raiba un arī interesanti traģiska, un komiska arī. Temati paši "lien" virsū.

Rakstnieki (šejiēnes) bariem dodas uz Latviju. Pat mana "auguma", kā Elza Ķezbere un Andrejs Eglītis. Ar pēdējo mēs pirmie raudādami "sagaidījam" krievu tankus vēlamies pāri Daugavai... Tā bija smaga diena. Mēs turējam viens otra roku, un asaras lija. Tad — šķīrāmies. Andrejs Eglītis ir mūsu dzejas Praviētis. Nenoliedzami liels! Ka Virza.

Ilgī svārstījos, vai neriskēt ar braucienu uz Latviju — vēl redzēt Rīgas krāstu un baznīcu smailes. Bet — ārsti nobiedēja, ka nekur jau netikšu ar savu krēslu. Nu tā. Jāsamierinās.

Irma Grebzde

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1997. gada 29. oktobra lēmumu

Irma Grebзде

1.12.92.

Vispirms — Rīgā snieg. Snieg, miglo (visbiežāk!) un list, un vētro arī Toronto, kura pēc 17 gadu nodzīvošanas “mākslas centra” — Monreālā — liekas liela, peleka sādža. Nu jau sāk uzlaboties un pārvērsties par ķīniešu, melno un indiešu galvaspilsētu. Te nav vairs nekā no vecās Kanādas, kāda mēs, badakaši, iebraucām.

Mani trīs skolotājas gadi ir vissekmīgākie un saistošākie manā mūžā... Viens Latvija, divi šeit. Skolēni mani atceras un godina vēl šodien. Ir dzirdēts — es esot ideāla (hā, hā!) skolotāja. Tiesa, es nekad nebiju dūsmīga, bet humora man netrūka, ar to varēja gūt uzvaru vistrakajā klasē.

Tā esmu izlielijusies diezgan. Mani darbi (istie) Kanādā nesniedzas tālāk par kasieri, arī grīdas mazgātāju (naktis), restorānu apkalpotāju. Tas apmēram mans ampluā.

Bet mēs te tikam puslīdz uz kājam tikai apmēram pēc pieciem sešiem gadiem, nekad ne pēc gada... Viss, šķiet, tiek gaidīts, lai pasniedz “uz paplātes”. Un “paplate”, izrādās, ir tukša — neesam te iekrājuši miljonus.

Atceros, ka mūsu ārsti (vecākie), kas tagad ir visbagātākie latviešu sabiedrībā, mazgāja slimnīcas grīdas un lika eksāmenus. Viegli? Nē! Mans pirmais vīrs — Grebзде — tekoši pārvaldīja četras valodas, mag.oec. grāds, trīs gadus ar zirdziņu vadāja pa ielām maizi.

Mana Dacīte gulēja ar smagām masalām (tā te briesmīga slimība), un es nevarēju pie viņas būt — mazgāju naktis ārstu kabinetus. Un masalas atstāja iespaidu uz viņas smadzeņu centriem, pēkšņi (4. klase) viņa vairs nespēja koncentrēties... Vidusskolu nebeidza. Vai mana sirds nespēj? Strādāt viņa var vieglus darbus un ir čakla un apzīnīga. Tas viss. Vienīgi valodas padodas. Pārvalda trīs. Arī franču var runāt. Bet ko varētu vainot? Apstākļus! Citu neko. Tomēr — jutos vainīga arī es!!!

10.02.93.

Izdarijām ar Dacīti kļūdu, šo dzīvokli noīredamas. Tas ir daudz par “smagu” mūsu kabatai. Bet — no “trūkuma” esam tālu, jo mūsu dzīves prasības ir mazas manas nevarības dēļ, un Dace mani nebrīdi neatstāj. Neizdodam ne par teātriem, ne citur un — alkoholu nelietojam, viesības nerīkojam, nesvinam.

Jā, par “Rudens negaisu”. Tur bija domāts parādīt pašu sakumu — ka pārvērtas cilvēki, ne iekārta. Tur mana mazā māsa slimnīcas skolā Jelgavā. Ko pieredzēja draugu starpā. Es Latviju atstāju, kad Jelgavu sāka aplidot, 1944. sākumā ar pēdējo Berlīnes vilcienu... Braucām “nekurienē”, visu pametot, es ar astoņus mēnešus vecu bērnu uz

rokas un slimu masu blakus. Bez vīra. “Ragana” radās Kanādā, pēc izbēgšanas no fermas, kurā bijām iesprukuši, kur tenors Mariss Vētra mūs izsauca... Tas bija neticami, ka mums tur to īso laiku gāja. Tā kā skopule — saimniece nebija slēgusi līgumu par mums ar valdību, varējām “izsprukt” — bailēs, novārguši, nobadināti (burtiski!) un neruvozi līdz sabrukumam.

Ferma bija 25 govīs, bet Dacītei “Ragana” katru ritu nomērija vienu glāzi piena. Neticami? Jā! Mans vīrs četros mēnešos izdila kā skelets. Arī es! Par visu to, ka šī sieva vadīja šo fermu, varētu romānu uzrakstīt, bet, tā kā tas nebija raksturīgi visai Kanādai, es to nedariju. Šī zeme taču mūs uzņēma, kad bijām bez mājām.

Tā, lapa metas pilna — ir divi nakti, un jāiet pasnaust.

4.03.93.

Ja valdība atstās Latvijas zemnieku ignorētu, valsts drīz nogrims fabriku atkritumos, indēs un — bada. Pagaidām nekad palīdzību zemnieks nesaņem!

Un te sākas mana mīlestība uz mazpulkiem. Ar tiem, kad strādāju Lauksaimniecības kamerā kā agronome, sastapos bieži — dalīju godalgas, “tureju runas” (hā, hā!). Biju, tā sakot, Ulmaņa ideju izpildītāja, par ko mani pirmo atbrīvoja no redaktora posteņa Daugavpilī.

Es jau arī esmu it kā no Leišmales. Mana māmuļa dzimusi un augusi Mažeiku ciemā, un vai liela puse šī ciema ēkas bija mana vectēva Pētera Sproģa celtas! Bija plaši pazīstams celtnieks un diemžēl arī alkoholi mīlēja. Trīs četras baznīcas uz Latvijas robežas ir mana vectēva celtas, uz to viņam bijis nags. Deviņi bērni apmīra (ar TB) un izklīda. Māmuļa nonāca vīra maizē Torņkalna stacijā, tad — Reņģē, kur mēs trīs dzimām — meitenes vien!

Uz Lietuvu mans pāpš brauca ik rudenus zirgus pirkt — kumelīnus. Un Mažeiku mājiņas pārdeva. Punkts.

14.05.93.

Mana paaudze jau skaldījās — “tie, kas pie “Daugavas””, un “tie citi”... Es biju “tā cita”. Bet mūžīga steiga, studiju naudas grūtības un spēledamas ar pretējo dzimumu, biju laimīga, ka nopelnīju ar saviem stāstīņiem, un brīnījos, ka vispār par to maksā, kas tik viegli nāk. Jā, rakstīšana man ir viegla, ja sakamais ir ilgi iznesāts. Nekādu moku nav! Dzīve taču pilna ar stāstiem un romāniem, ikkatra dzīve! Tikai kā to izstāsta.

21.07.93.

Man arī nupat uzbrukusi senā gribešana skriet (hā, hā!) uz manu sapņu būdu mežos — ar kazu un trīs vistām līdz. Dzīvot bez TV, radio un telefona! To ilgojos visu mūžu, bet — “būdu” nekad neieguvu. Esam abas ar Daču li padevušas Dieva gribai, jo nekas nav zināms, vai izsalkusi provinces valdība noņems vai ne Daces mazo aldziņu par mani — invalīdes kopšanu. No tā arī atkarīgs, vai dzīvosim vēl gadu te. Dace ir ļoti bailīga, un ieliet kukaiņu

un narkotiku pilnājas letājas mājās būtu bistami. Te ir arī leja mazs parciņš, kur mani nostumj pasēdēt un pačalot ar vāverēm un putniem.

18.01.94.

Gandrīz vairs negribas lasīt mūsu avīzes par dzīvi "mūsu zemē". Bēdīgi! Ko stāsta tie, kas tur padzīvojuši, liekas, ka viss ir augšpēdus. Patiesība visa pasaule!!! Dzīve paiet tik ātri. Pat savā astoņdesmit pirmajā gadā es saku: "Dzīve ir īsa!" Gata-vojos ķerties pie romāna. Iesākts ir. Sarakstos ar jauniešiem.

4.04.97.

Pašlaik vecums moka ar nopietnām sirds problēmām. Cik Dievs būs vēlējis vēl šajā dzīvē — tik būšu. Esmu gatava jau sen iekāpt Viņa gaismā.

13.11.97.

Vēstule ar atteikumu jau ceļā uz Valsts kanceleju. Neko citu nespēju tur sacīt, ka to ordeni nepieņemšu (to izdevējam B. desmit reizes rakstīju!).

Man ordenis nepienākas, domāju, ka tādu var — drīkst piešķirt tikai tādām rakstniekam, kas patiesi (kā Virza) cildinājis Latviju līdz dzīves sākumiem. Man tādu darbu nav! Milu savu zemi, bet ordeņa cienīga neesmu, un pie tā arī palikšu. Mēs, rakstnieki, jau saņemam visādas balvas — tieši literatūrā. Tas, ka manas grāmatas Latvijā un te labi lasa, nav ordeņa cienīgi. Tas ir cits virziens — māksla. Rakstīju, ka neesmu neko darījusi izcilu Latvijas labā — ne kara, ne miera laikos, ne varonībā, ne zinātnē.

Ja nu draugi man to ņems ļaunā, — neko darīt. Nupat saņēmu (ar prieku) balvu no K. Barona fonda. Ja, tas ir par rakstīšanu, ne nopelniem. Mīlais draugs, piedod un saproti. Ordeni neņemšu! Redzi, kāds nu rokraksts. Rokas tirpst un sāp, un nekas nepatīk, smaga depresija moka.

Par manas dzimšanas dienas norisēm Latvijā (iedomā, man daudz tur draugu) neviens neko neatrakstīja! Te bija ļoti jauki — vienkārši — kafija un krīgelis. Ne runu, ne slāvešanas.

3.01.98.

Mīlais rakstu Draugs!

Nespēju Tev nerakstīt šorīt, lai arī acis (kļūstu akla) ar palielināma stikla palīdzību tikko nobeidza Tavas avīzes jauniešu rakstus. Brīnišķīgi! Nebūtu ticējusi, ka ir arī Latvija jaunatne ar tik dziļām, plašām domām, izjūtām, izpratni. Bravo! Visiem 5! Sevišķi Aija Siliņa no Līvāniem. Ne, visi labi — apbrīnojami — nakotnes Latvijas vadītāji (to mums trūkst kā skaidra ūdens slāpēs!)

Ja Tavos spēkos, tad — izsaki šiem jauniešiem siltu paldies — apbrīnu no manis — vecenes, kura vairs atgriezies nespēj, ar braucamkreslu un pusē akla. Lai šī jaunatnes daļa noturas, neiznīkst, neuzdod! Es izbēgu no Sibīrijas, pēdējā brīdī bridināta. Lai viņiem pie tā nebūtu jāpie-nak! Žēl man katras meitenes no Latvijas, kas te ieskrien laimi ķert un bieži kļūst pamešls vīrietim. Un skrien vēl un vēl. Atbilde skaidra — "apprecet bagātu veci!" Ak, kauns dzirdēt to, bet...

Miļš paldies Tev par šo "Latvijas Vestneša" daļu — lasīju ar palielināmo stiklu, bet izbaudīju katru teikumu.

Vēlreiz paldies un — lai Tev un ģimenei gaiši atmirdz 1998! Man gan rādās, ka Bībeles pēdējā nodaļa pašreiz piepildās pa teikumu. Nak laikmeta maiņa. Drausmīgas jaunas slimības, plūdi, vētras, nobrukumi, sausums utt.

Nu, Dievs jau zina un nepieļaus, ka no aitas piedzims cilvēks ar prātu. Nē, cilvēks Dievu nepārspēs, ar savu trūkumu tehnoloģijā. Reiz dedzinās kompjuterus!!

Visu mīlu —

Irma G.

Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijas pēdējā klasē 1930. gadā. Priekšplānā (sēž zeme) Irma Grebzde

1944. gada Jelgavā ar meitu Daci pirms došanās trimdā

1948. gada 9. jūlijā Virburgas bēgļu nometnē Vācijā. Kopā ar Knutu Lesiņu

Irma Grebzde

Tikšanās

Ja filmu šķetina atpakaļ, cilvēks iet atmuguriski, calis lien atkal ola un uzrakstīts vārds spraucas atpakaļ pildspalva. Tā, šķiet, vajadzētu notikt arī ar šo tikšanos 1992. gada maijā Toronto dažas dienas pirms Irmas Grebzdes 80. dzimšanas dienas. Iepazīšanās un pāris stundu saruna pēc tam pārtop sarakste pāri ūdeņiem un laikam.

Tomēr diktoфона lentē ir saglabājusies rakstnieces jauneklīgā balss: piespied sledzi, un atkal esi viena telpa ar invalida ritenkrēsli sedošo dzīvokļa saimnieci.

"Tā ir brīnīšķīga sajūta — tur, manā zemē, lasa manas grāmatas mana tauta. It kā šie lasītāji te nebūtu mana tauta? Ir. Bet nav tādas tuvības sajūtas. Te nav manas mājas. Nemaz nebiju tik veca, kad atbraucu šurp. Un bez lietišķas varētu teikt, ka esmu bijusi šeit ļoti iecienīta, manas grāmatas ātri izpīrka. Metieni gan nebija tik milzīgi kā Latvijā. Tomēr piecos sešos tūkstošos eksemplāru grāmatas trimdā iespieda tikai trim rakstniekiem — Anšlam Eglītim, Gunaram Janovskim un man. Bet kopš brīža, kad atstāju savu zemi, man mājas vairs nav bijušas.

Kad atbraucām uz Kanādu, bez šaubām, ļoti grūti strādājām un bijām laimīgi, ka esam ārā no elles. Bet te nebija manu māju. Arī šobrīd nejūtos mājās, vienalga, es labi dzīvošu vai nedzīvošu labi, — manas mājas ir tur.

1940. gada strādāju Daugavpili avīzes redakcijā. Līdzko pie varas nāca komunisti, mani no tā darbiņa izsvieda. Un es aizgāju pie sava bijušā studiju biedra uz Malnavas lauksaimniecības vidusskolu. Tolaik tas bija tāds gaišs nostūris, kur ne tikai apguva lauksaimniecību, bet arī spēlēja teātri, dancoja. Par spīti laikam, kad tā vien skaties — kāds sitis pa galvu vai nodos... Lai gan — es sēžu te tikai tāpēc, ka studiju biedrs, pārliecināts komunisti, mani bridināja un paglāba no izsūtīšanas.

Mana rakstura īpašība, kas parādās grāmatā, — es milu cilvēkus, man vajag cilvēkus. Daudz ko varu piedot, jo domāju, ka ikvienam no mums ir kļūdas un katrs reizēm pārskatāms. Bet — katrs cilvēks man ir romāns.

Man ir ļoti interesants uzvārds, ar kādu esmu dzimusi. Priecīgs. Vai esat Latvijā kādu satikuši ar tādu uzvārdu? Neesat. Arī mans tēvs izmeklējis, izsludinājis, pat Iekšlietu ministrija taujāja. Neatrada. Lustīgs bija, arī Luste. Tā kā manam tēvam bija četras meitas, neviena dēls, tad ar uzvārdu cauri. Domāju, ka tēvs atbilda savam uzvārdam — nedzēra, nesmeķēja, bet bija priecīgs cilvēks. Un visi viņu mīlēja. Kas man no viņa iedzimts — mēģinu skatīties gaiši uz lietām."

1985. gada maijā ar meitu Daci Katsiķu kalnos Amerikas vidienē Toronto Latviešu centra 1997. gada 25. maijā Irmas Grebzdes 85. dzimšanas dienā, attēla labajā stūrī rakstniece Indra Gubiņa. Daļa no ziediem un apsveicējiem: mācītāja Anita Gaide, meita Dace, mācītājs Ivars Gaide un pati jubilarē

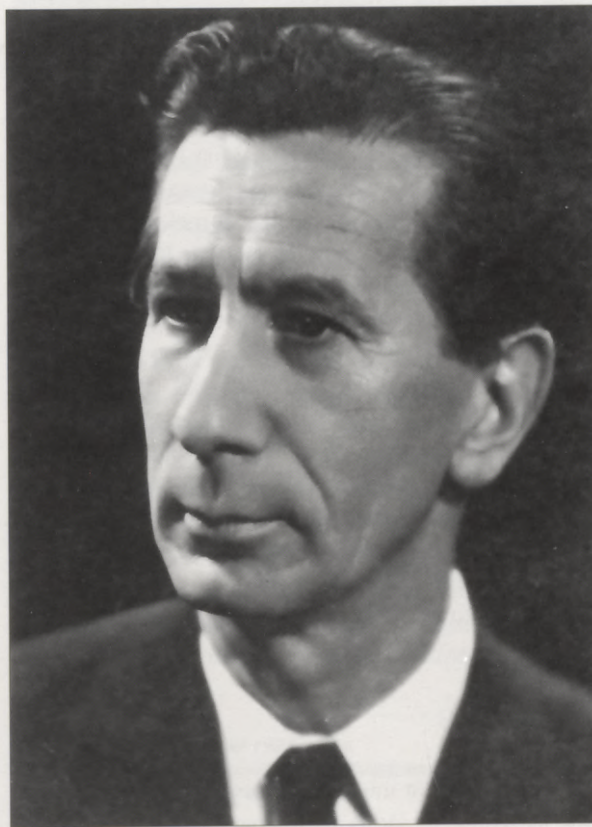
Ordeņa virsnieks
Uldis Ģermanis
 Vēsturnieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1915.gada 4.oktobrī Novoladogā, Krievijā, aktiera Jāņa Ģermaņa dēls. 1919.gadā atgriezies Latvijā. 1933.gadā beidzu Rīgas pilsētas 2.ģimnaziju un iestajos LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes vēstures nodaļā. 1935.gadā pievienojos korporācijai "Fraternitas Livonica". 1936.—1937.gadā strādāju Rīgas pilsētas vēsturiskajā archīvā. 1937.—1939.gadā izpildīju obligāto karadienestu smagās artilērijas pulkā. Vēstures studijas beidzu 1941.gada martā un līdz kara sākumam strādāju Vēstures institūta. 1943.gadā ieguvu mag. hist.grādu par darbu "Kurzemes domēņu likumi Bironu laikā". Studiju laikā biju aktīvs sportists, vairākkārtīgs Latvijas meistars volejbola (sākumā LSB, vēlāk US sastāvā). 1939.gada augustā spēlēju Latvijas volejbola izlases vienībā, kas VIII studentu olimpiādē Monako izcīnīja zelta medaļu.

1941.—1943.gadā biju vēstures un latīņu valodas skolotājs Rīgas pilsētas 2.ģimnazijā un 1942.—1944.gadā prof. A.Švābes asistents Vēstures krātuvē (ta vācu okupācijas laikā sauca daļēji atjaunoto Vēstures institūtu). Mobilizēts 1944.gada augustā. Līdz kara beigām biju kara ziņotājs, galvenokārt Kurzemes frontē. 1945.gada 8.maijā ar vienu no pēdējām bēgļu laivām devos no Liepājas uz Zviedriju. Trimdas pirmajos gados strādāju fizisku darbu, publicēju rakstus un literārus sacerējumus Zviedrijas latviešu periodikā, bet 1950.gadā sāku studijas Stokholmas universitatē. 1953.gadā ieguvu fil.mag. grādu vēsturē, politiskajās zinībās un ģeografijā, 1965.gadā — fil.lic.grādu vēsturē un 1974.gadā kļuva vēstures zinātņu doktors, aizstāvēdams disertāciju "Pulkvedis Jukums Vācietis un latviešu strelnieki Pirmajā pasaules karā un Oktobra revolūcija" (ta publicēta vācu valodā).

1951.—1953.gadā biju asistents Stokholmas universitātes Ģeografijas institūta. 1954.—1956.gadā vēstures un ģeografijas skolotājs Sigtunas ģimnazijā. Sakot ar 1957.gadu, vēstures un sabiedriskā zinību skolotājs Solnas (Stokholmas ziemeļu piepilsētas) valsts ģimnazijā, kopš 1967.gada — lektors (virsskolotājs). Pensionēts 1980.gadā. Kopš 1978.gada lektors un konsultants zviedru aizsardzības

Uldis Ģermanis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Uldis Ģermanis

darbiniekiem padomju politikas un taktikas jautājumus. Publicējis par šim un Latvijas problēmām lielāku skaitu rakstu zviedru presē. Lasījis referātus par vēsturiskiem, politiskiem un literāriem tematiem tautiešiem Zviedrijā, Anglijā, Vācijā, ASV, Kanādā un Austrālijā (ari Rīgā 1966., 1991. un 1995.gadā). 1982.gada vasarā lasīju lekcijas Rietummičiganas universitātē, ASV, bet 1988. un 1990./91.gadā — Stokholmas universitātē.

Vēstures pētījumi publicēti dažādos žurnālos un rakstu krājumos latviešu, vācu un angļu valodā. Esmu piedalījies Stokholmas Baltijas institūta dibināšanā 1970.gadā un līdz 1976.gadam biju institūta vēstures sektora vadītājs.

Publicējis isprozas darbus trimdas žurnālos un satiriskus "piebildumus un atzinumus" kā Dr.Ulafs Jāņsons.

Preceļies. Sieva Mirdza, dzimusi Turss, ir acu ārste, dēls Jānis — biologs, meita Guna — ārste.

Esmu sarakstījis šādas grāmatas: "Pa aizputinātām pedām", "Latviešu tautas piedzīvojumi", "Zili stikli, zaļi ledi", "Tā lieta pati nekritis", "Oberst Vācietis und die lettischen Schützen im Weltkrieg und in der Oktoberrevolution" (doktora disertācija), "Tālu tālumā, liela plašumā", "Zināšanai", "Izvērtēšanai", "Jaunie laiki un pagātnes ēnas 1991—1995", "Divi portreti", "Ceļā uz Latviju", "Laikmeta liecības" un "Pakāpies torni" (vēsturisks romāns).

1992.gadā tiku ievēlēts par Latvijas ZA ārzemju locekli.

Tikšanās

"Vai latvietim jābūt mulķim un vientiesim?" "Kāpēc esam tādi, kā esam?" — šādas atskabargainus un neērtus jautājumus pats sev un lasītājiem uzdod vēsturnieks un rakstnieks Uldis Ģermanis. Un, cenšoties rast atbildes uz tiem, nereti raksta un izsakās asi, pat sarkastiski. Īpaši izsmējīga spalva ir viņa līdziniekam Dr. Ulafam Jāņsonam, kas ik uz soļa pūlas apkarot "malu medības vēstures biezokņos" un pārlietu stulbumu cilvēku izricībās.

Šis tonis varbūt varētu likties par skarbu, ja vien pat visnopietnākajos darbos nebūtu samanāms humora velniņš, brīnišķīga prasme paskatīties uz lietām, ari tām visbedīgākajām, no komiskās puses. Ne velti rakstnieks par savu favorītu sauc "latviešu zemturu dziļdomātāju" Ķenci un viņa apsvēdīgās un lokanās domas gaudus bārsta gan savos sacerejums, gan runā. Atceroties drošsirdīgā kareivja Šveika taktiku sarežģītās situācijās, Uldis Ģermanis medz atgādināt: "Pat neprātā vajadzīgs saprāts!"

"Jabūt taupīgam ar vārdiem! Nedrīkst vārdu lietot pavisām!" — tāda ir Ulda Ģermaņa parliecība. Pats viņš raksta lakoniski, tieši un tīrīgi, neatzīstot nekādus izteiksmes kruzulius un domas samežģījumus. Toties bieži lieto aforismus, piesauc Bibliu un citē gan slavenu viru, gan gluži ikdienišķu cilvēku izteikumus. Tā teikt — kāpēc gudrot ko jaunu, ja kads to jau tik labi pateicis!

Ari Ulda Ģermaņa darbu nosaukumi palaikam nāk no literatūras. Tā Rainis palidzejis atrast visietilpīgāko nosaukumu Rīgas piezīmēm, kur autors attēlojis savu pieredzi divos Rīgas apciemojumos. "Zili stikli, zaļi ledi"... Īstais grāmatas nosaukums gan droši vien ir tieši frāzes turpinājumā — "vidū stinga dveselite". Ne velti pēc grāmatas iznākšanas Ņujorkā 1968.gadā rakstniekam ceļš uz Latviju bija slēgts līdz pat Atmodai. Savukārt 1971.gadā izdotajai grāmatai "Tā lieta pati nekritis" — par iespaidiem Amerikā, ko Uldis Ģermanis ar lekcijām un priekšlasījumiem apceļojis no viena krasta līdz otram, — nosaukumu devusi Kronvalda Ata viedā atziņa: "Lai ari mēs šai karā kristum, tomēr tā lieta pati nekritis."

Saņemot 1995.gada 15.novembrī Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekļa apliecinību, Uldis Ģermanis teica:

"Ja es savos diemžēl jau astoņdesmit gados vēl tuos uz kājam, tad man jāpateicas savām sportista gaitām un visvairāk — priecīgajam prātam. Nekad neesmu ilgi dusmojies, meģinājis kadam atriebties. "Neapgāni savas domas," tā man teica tēvs, kad jaunība dažkārt parāk sapīgi pārdziwoju nepelnītus uzbrukumus. Un es tiešām vienmēr esmu centies neapgānit savas domas ar kaut kādas atdārišanas, atriebtības plānu kalšanu vai skaudību."

Tādas īpašības kā izpalīdzība, laipnība un iecietība Uldis Ģermanis domājas mantojis no mātes, bet daudzkārt apbrīnoto pilsonisko drosmi, neatlaidību un izturību darba — no mātesmāsas, slavenās operdziedātajās Mildas Brehmanes-Štengeles un tēva Jāņa Ģermaņa, savulaik slavenā un joprojām neaizmirstamā varonplomu telotāja Nacionālajā teātrī. Gan laba mājas bibliotēka, gan daudzie dialogi ar tēvu (pēc Sokrata un Platona metodes) modinājuši interesi par literatūru, ārpolitiku un vēsturi un devuši zināšanas dažādās dzīves jomās. Jau studiju gados topošais vēsturnieks iemantojis nepatiku pret aptuvenību zināšanas, domāšanu un rīcību, pilnīgi pievienodamies sava skolotāja Leonida Arbuzova atziņai: "Tie, kas savu lietu zina, nav bistami, tie, kas nekā nezina, ari nav bistami, bet tie puszīnēji ir ļoti bistami, un viņi jāapkaro uz visas līnijas vienmēr un visur."

Pats pirmais ticis iecerēts autentisks romāns par Otrā pasaules kara beigu posmu, ko autors aizvadījis Kurzemes ielenkumā. Domājot par latviešu tautu, ko tik nežēlīgi tiecas iznīcināt brūnā un sarkanā anticivilizācija, jaunais kara ziņotājs sev cieši nosolījis — ja vien palikšu dzīvs, es par

to visu uzrakstīšu. Radās pat nosaukums "Pakāpies tornī". To iedvesmojis kādā Valtera Skota romānā lasīts uzaicinājums agrāku laiku kara ziņotājiem: "Pakāpies tornī, drošsirdīgais karavīr, un paziņo, kā norisinās cīņa!"

Nosaukums bija, arī apņēmības netrūka, bet, kad karš beidzās un Uldis Ģermanis nokļuva Zviedrijā, vispirms bija jādoma par eksistenci. Vairākus gadus — smags fizisks darbs. Līdz Latvijas Universitātē iegūto vēstures maģistra grādu izdevās apliecināt arī Stokholmas universitātē un pievērsties skolotāja un zinātnieka darbam, un pamazām sākt domāt par rakstniecību. Tomēr kara romāna ieceri pati dzīve aizvirzīja tālākā naktņē.

1954.gadā pazīstamais grāmatizdevējs Miķelis Gopers nāca ar priekšlikumu: "Jums jau raksta latviešu tautas vēsture — interesanta, svētīga, ko jaunatne patiesi gribētu lasīt. Jums ir Latvijas un Zviedrijas universitātes iegūta vēsturnieka izglītība un literārs stils. Vislabākā kombinācija!" Apzinoties šī darba lielo nepieciešamību un autora atbildību, Uldis Ģermanis rūpīgi iepazīs ar zviedru, angļu un citiem ārzemju avotiem, taču drīz vien secināja, ka viņam ejams savs ceļš. Grāmatai jābūt spraigai, dinamiskai, nodaļām — isām, aizraujošām. Jasniedz zināms ieskats arī kultūras ainā — kā vēstures norises atspoguļotas literatūrā, mākslā. Iecerēts un izplānots viss tika smalki, bet iedomāto īstenot — ļoti sarežģīti. Daudz grūtāk nekā uzrakstīt akadēmisku darbu. Pagāja divi gadi, bet grāmata — vēl tikai puse.

Tieši tad vēsturnieka rokās nonāca Jukuma Vācieša grāmata "Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme". Pirmo daļu, kas bija iznākusi 1922.gadā, uzdāvināja Bruno Kalniņš, bet otro viņš fotokopijas veidā saņēma no Ņujorkas. Zinot par vēstures zinātnes stāvokli Padomju Savienībā, Uldis Ģermanis nolēma glābt grāmatu no iznīcības. Kā nekā Jukums Vācietis bija pirmais latviešu virsnieks, kas pieder pasaules varoņu galerijai. Uldis Ģermanis papildus uzrakstīja apcerējumus par lat-

viešu strēlnieku likteņiem visjaunākajos laikos un par pulkvedi Jukumu Vācieti. Grāmata "Daugavas" apgādā iznāca 1956.gadā, saceldama vislielāko skandalu trimdas latviešu grāmatniecībā. Izdot Sarkanarmijas pirmā virspavēlnieka grāmatu! Pulkvedis Aleksandrs Plesners vien publicēja par to septiņus rakstus, nosaukdams šo grāmatu par Trojas zirgu latviešu sabiedrībā un pieprasīdams to sadedzināt. Te nu derēja teva mācīta savaldība. Uldis Ģermanis divos rakstos paskaidroja savu nolūku dot ar šo darbu triecienu melīgajai padomju historiografijai. Viņu aizstāvēja arī studentu korporācija "Fraternitas Livonica". Viņš taču jau savu fukšu darbu bija veltījis strēlnieku tematikai. Uldis Ģermanis to šķetinājis mūža garumā — arī viņa 1974.gadā aizstāvēta doktora disertācija ir par šo pašu tematiku — "Pulkvedis Vācietis un latviešu strēlnieki Pirmajā pasaules karā un Oktobra revolūcijā".

Uldis Ģermanis toreiz gandrīz izstūma no latviešu sabiedrības, un, kad 1958.gadā beidzot bija pielikts punkts "Latviešu tautas piedzīvojumiem" — Latvijas vēstures grāmatai, kas tik ļoti bija vajadzīga gan skolas bērniem, gan pieaugušajiem, tas ierosinātais Miķelis Gopers to bija ar mieru publicēt vienīgi ar kādu pseidonīmu. Autors tam nepiekrita, un grāmata iznāca "Daugavas" apgādā Stokholmā. Vēlāk — arī ASV, Kanādā un citur, īsā laikā piedzīvojot septiņus izdevumus. Kā saka autors, tā pēc pavārgrāmatas un dziesmugrāmatas ir trimda visvairāk izdota grāmata. Tā pa latviešu tautas vēstures likločiem vadījusi skolēnus Eiropā, Austrālijā un Amerikā un ir apbrīnojami saistoša lasāmviela ikvienam. Par autora moto šai grāmatai varētu uzskatīt atziņu: "Arī latviešu tauta cieta lielus zaudējumus gadu simteņu ilgajās cīņās, bet viņa nepadevas un izturēja. Tāpēc ir gods būt

*Ar māti Augusti Ģermani 1923. gadā
Rīgas starptautiskajā lidostā ar sagaidītājiem Eduardu Berklavu
un Annu Seili 1995. gada oktobrī*

Uldis Ģermanis

par šīs tautas locekli. Mūsu uzdevums, lai kur mēs atrastos, ir cīnīties par mūsu tautas pastāvēšanu un viņas tiesībām. Šī ciņa ir mūsu laime, jo dod mērķi mūsu dzīvei.”

Par savu trešo grāmatu “Zili stikli, zaļi ledi” autors saka: “Lasiet lēnām, nesteidzieties! Es to ilgi esmu rakstījis.” Un nesteidzīgam lasītajam šai grāmātā par diviem Rīgas apciemojumiem 1966.gada rudenī atklājas gan autora vērojumi par sešdesmito gadu Rīgu un atskats pirmskara dzīvē, gan dažādas asociācijas un sasauksme ar literatūru, vēsturi un politiku. Ari daudz sarkasma, ironijas. “Ak, es jau nemaz nespētu dzīvot, ja nevarētu pasmieties par cilvēku mulķību, arī par savu dumību. Ka sportā pēc sasprindzinājuma ķermenim nepieciešama atbrīvošanās, tā dvēsele jāatslogo ar humora devu,” saka Uldis Ģermanis.

Patiesi lepodamies ar savu tautu, kas pratusi nepadoties un izturēt, pat visgrūtākajos laikos tiekties pēc gara gaismas un nepazaudēt savu valodu un nacionālo identitāti, Uldis Ģermanis biežāk gan vērtē to, kas peļams, izsmēja to, kas smejams. Bet par to labo, kas mūsos ir, viņš medza teikt, lai runā citi.

Tas bija 1997.gada augustā, kad rakstnieks teicis esam mazliet saguris, taču cerēja uz jauku atvasaru: “Ši vasara bija pārāk karsta. Neko nevarēja pastrādāt. Esmu ļoti lēns rakstītājs. Un ar gadiem prasības pret sevi aug, rakstu vēl lēnāk. Bet kaut kas jau izdarīts ir. Man ir trīspadsmit grāmatas. Vel gribētos uzrakstīt par tiem 25 gadiem, kad mani te lenca čekisti, Stokholmā vispirms nakdami “akreditēties” pie manis. Tie bija ļoti trenēti cilvēki. Es no viņiem daudz ko samācījos. Visas tās blēdības — ka pieglaimoties cilvēkam, ka apvest ap stūri. Savā ziņā man bija laba izejas bāze, jo neloloju nekad ilūzijas. Sapratu — tas cilvēks

kalpo Maskavai, mani viņš pulas apkārt un izmantot, tā tad viņš ir blēdis. Nevar ļauties jūtām: sak, viņš tomēr ir latvietis, savā sirdī viņš varbūt grib labu. Gadiem ejot, samācījos, ka runāt, ka uzdot jautājumus, kā paglaimot. Turklāt esmu taču aktiera dēls. Es protu arī spēlēt! Tā viņiem radās priekšstats, ka Ģermanis jau nav tik bistams, viņš jau tikai ar humoru, tā pa vieglo. Tikai pamazām, tā ap 1982.gadu, cerības zuda. Kad tie čekisti atjēdzas, ka ir piesmiesti, pret mani vērsās šausmīgs naidis. Nevienam jau nepatīk palikt mulķa loma. Vel gribētu uzrakstīt par savu grāmatu raibajiem likteņiem. Līdz ar to varētu parādīt arī trimdas dzīvi. Tā būtu kultūrvēsturiska grāmata. Lasītāji mudina turpināt arī romānu “Pakāpies torni”. Esmu uzrakstījis, ka Juris Bernarts nonāk Kalmārā, karantīnas nometnē un kas ar viņu notiek tālāk līdz 1947.gadam. Ja, es deviņus mēnešus atrados frontē. Bija visādi, bet mani neatstāja doma: “Es nedrīkstu mirt! Tas nav mans karš, esmu te iejaukts pret savu gribu.” Baidīju man nebija. Tikai Drēzdenē. Tur nu likas, ka vienreiz gals klāt. Bija bailes, bet visvairāk dusmas: “Kas mani te dzina! Kāpēc man te bija jālien!” Bet tad sāku domāt: “Ja nu jāmirst, tad ne ar rupjiem vārdiem.” Un sāku skaitīt patarus. Līdz nāca pārliecība: “Es nemiršu. Tas Kungs mani izraudzījies par liecinieku.” Marģers Skujenieks mani bija izvadījis ar kortelīti un pamācību: “Nu tad atceries Šveiku! Pagriezies par 180 grādiem un — uz priekšu!”

Bet pašlaik man ar rakstīšanu neveicas. Var jau mazliet arī paslinkot. Tad rodas labas domas.”

Šoreiz liktenis bija citādi lēmis. Jau pēc mēneša rakstnieks zaudēja savu uzticamo dzīvesbiedri Mirdzu. Saasinājas slimība, un tā paša gada 19.decembrī arī viņš aizgāja pa Mūžības taku.

Liepājas ostā pēc atgriešanās no Potsdamas ar ģenerāli Rudolfu Bangerski 1945. gada 10. marta

Saņemot Latvijas Zinātņu akadēmijas arzēmju locekļa apliecinību no akadēmijas prezidenta Taļa Millera 1995. gada 15. novembrī

Ordeņa virsniece
Rike Marianne Helmsa
 Kultūras darbiniece

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi 1948.gadā Dānijā. Mans vecākais brālis Larss ir advokats, dzīvo un strādā Kopenhāgenā. Jaunākais brālis Hanss Jakobs ir Grenlandes pašvaldības biznesa un satiksmes departamenta vadītājs.

Abi vecāki Sara un Pērs ir ārsti. Mātē ieguvusi augstāko izglītību grieķu un latīņu valodā, medicīnā un — 79 gadu vecumā — eskimoloģijā. Divdesmit trīs gadu vecumā mana mātē pirmo reizi ieradās Grenlandē un vēlāk tur atgriezās atkārtoti, lai strādātu. Arī mans tēvs tur ir strādājis. Kad man bija pusgads un brālim divi gadi, arī mēs kopā ar vecākiem uz trim gadiem apmetāmies Grenlandē, kur viņi strādāja par ārstiem. Austrumgrenlandē piedzima mans jaunākais brālis. No 1952. līdz 1954.gadam dzīvojām Dānijā, pēc tam atkal Grenlandē. Kopš 1956.gada vecāki dzīvo Dānijā.

Kopš astoņu gadu vecumā dzīvoju Dānijā. Horsensē ir vieta, kur ir manas saknes. Kad pabeidzu ģimnāziju, astoņpadsmit gadu vecumā devos uz Franciju un kādā franču ģimenē Bordo strādāju par aukliti. Tur dzīvodama, iemācījos franču valodu un uzsāku krievu valodas studijas.

Atgriezusies Dānijā, 1967.gadā Kopenhāgenas universitātē sāku studēt krievu valodu un daļu literatūru. 1969.gadā ieguvu stipendiju astoņu mēnešu studijām Ļeņingradas universitātē. Vasarās strādāju par gidi un pavadīju grupas, kas devās uz Maskavu un Ļeņingradu. Studijas pabeidzu 1973.gadā un apprecējos ar savu slāvu valodu profesoru Hansu Kristianu Serensenu. Sāku strādāt par krievu un daļu valodas skolotāju kādā Kopenhāgenas ģimnāzijā. 1980.gadā piedzima mūsu dēls Peters, kurš pašlaik dzīvo Dānijā un gatavojas beigt ģimnāziju.

Dānijas Izglītības ministrija 1985.gadā izvirzīja mani darba par vieslektori Maskavas universitātē. Maskavā kopā ar vīru un dēlu nodzīvojam līdz 1990.gadam.

Kad 1990.gadā jūnijā Rīgā darbu sāka Dānijas Kultūras institūts, kļuva par tā direktori. Tā paša gada novembrī atveram institūta filiāli Tallinā un 1991.gadā martā — Viļņā.

Es biju klat bridī, kad Latvija atguva neatkarību, un kopā ar Latvijas politiskajiem vadītājiem sveicu pirmo ārvalstu

Rike Helmsa

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
 ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Rike Marianne Helmsa

diplomātu (no Dānijas), kurš pēc 52 gadiem izkāpa uz Latvijas zemes. Svarīgākie manas dzīves brīži ir bijuši saistīti ar Latviju. Esmu par to pateicīga un tādēļ šeit palieku.

Tikšanās

Par Dānijas Kultūras institūta direktori Riki Helmsu var sacīt, ka viņa ir dāniete, kas dzīvo Rīgā un jūtas gandrīz kā latviete. Un latvieši ir iemīlējuši šarmanto dāmu, bet viņa savukārt iemīlējusi latviešus.

Tie, kam bijusi izdevība tikties ar Dānijas Kultūras institūta direktori, pārliecinājušies, ka viņa brīvi runā ne vien krieviski, bet arī latviski. "Priecājos, ka varu iztikt bez tulka," viņa saka. "Tas ļoti atvieglo dzīvi." Reizumis šķiet, ka Rike Helmsa vairāk ir Latvijas nekā Dānijas patriote.

To jau esot pamanījuši arī dāņi. "Jā, es uz daudz ko bieži skatos ar latviešu acīm, izjūtu kā latviete, ne vairs kā dāniete. Laikam jau pareiza ir vēstniecības iedibinātā darbinieku rotācijas kārtība, lai pārāk neieaugtu vienā tautā. Taču, ilgstoši dzīvojot citā valstī, ir arī savas priekšrocības. Runājot, piemēram, ar mūsu partneriem, man ir vieglāk atrisināt kādu jautājumu, jo pārzinu situāciju. Un vienu otru lietu man varbūt pat ir vieglāk izkārtot neka jums." Vaicāta, kas viņu Latvijā visvairāk pārsteidzis, Rike saka: "Mani joprojām pārsteidz latviešu viesmīlība. Bet gluži fantastiska šeit ir mīlestība pret ziediem. Pat daudzu tramvaju vai trolejbusu vadītāju kabinēs redzu ziedus — turklāt dzīvus, nevis mākslīgus! Sakuma, pirmajos gados Latvijā, mani ļoti pārsteidza arī tas, ka katrs, kas pie manis nāca, atnesa kādu ziedu.

Apbrīnoju latviešu prasmi davāt svētkus sev un citiem. Dāņiem tas neizdodas, vismaz ne tik jauki un patiesi.

Rike četru gadu vecumā, grenlandiešu tautas tērpa Helmsu ģimenes ģerbonis

Piemēram, Latvija groziņu vakara katrs nes cienastu kopējam galdam un kopīgai ēšanai. Turpretim Dānija katrs ēd tikai paša atnesto un dzer tikai paša līdzpaņemto. Ja man Dānija, piemēram, nebūs ko uzsmēkēt, es savam draugam vai kolēģim palūgšu, lai viņš man cigareti pārdod (un nevis iedod). Zinu, ka latviešus, tāpat arī krievus, tas šokē. Bet tādi mēs, dāņi, esam. Restorānā un kafejnīcā katrs maksā par sevi, tāpat vīrieši nemēdz izmaksāt sievietēm. Citāda ir arī ciemiņu uzņemšana. Ja esmu uzaicināta ciemos, bet pie manis atbraucis kāds paziņa vai radnieks, tad Latvijā noteikti sacīs, lai viņš nāk man līdzi, turpretim Dānija ierasties drīkst tikai "planotie", proti, ielūgtie ciemiņi. Ja ciemiņš atnes vina pudeli vai šokolādes karbu, mājasmate to noliek vēlākam laikam — jo tas nav atnests viesu cinašanai. Man labāk patīk, ka šādas situācijas rīkojas latvieši."

Vārda dienas dāņi nesvin, un Rīkēi sakuma bija grūti pierast, ka Latvijā to dara tik plaši, arī darbavietas. Darba taču jāstrādā. Rīke atceras, ka tolaik, kad Dānijas Kultūras institūts vēl mitinājies Rakstnieku savienības telpās, viņa nostājusies pret vārda vai dzimšanas dienas svinēšanu darba laikā. "Es, būdama stingra savos uzskatos un nopietna dāniete, darbiniekiem pateicu, ka pie mums darba laikā nekādas vārda dienas svinēšanas nenotiks. Ja vēlas, lai dara to pēc darba. Viņi to uzņēma ar zināmu nepatiku. Vēlāk

domāju, ka esmu rīkojusies nepareizi, jo, ja es šeit dzīvoju, tad ir jāpielagojas tradīcijām."

Rīkes ģimenei Latvija esot trīs iecienītas pastaigu vietas, kurp viņi dodas sestdienās un svētdienās, — Etnogrāfiskais muzejs, Mežaparks un Jūrmala. Uz Vecrīgu Rīke parasti iet ar noteiktu mērķi — piemēram, uz izstādi galerijā vai koncertu. Savus viesus viņa noteikti aizved uz Vecrīgu un stāsta tiem par tās arhitektūru. Atceras barikažu laiku, jo pati bija šo notikumu lieciniece. "Man patīk savus viesus aizvest arī uz vietu pilsētas centrā, kur agrāk stāvēja pieminēklis Ļeņinam, un pastāstīt, ka redzēju šī pieminēkļa nojaukšanu. Stāstu par to, kā mainījās nosaukums tagadējai Brīvības ielai. Ko es Rīgā gribētu pārveidot? Man ir divas pamatīgas ieceres. Pirmā — velosipēdu ieviešana. Dānija ir pilns ar velosipēdiem. Rīgas ielas ir tādi sastrēgumi, ka ar mašīnu nav iespējams braukt. Velosipēdi taču ir tik ērti un ātri braucami! Vienīgi... Ko darīt, lai rīdzinieki droši varētu tos uz ielas atstāt? Otrā iecere — kartība namu pagalmos un kāpņu telpās. Arī Dānija tie kadreiz nebija pievilcīgi, taču tagad dāņi saprot, ka apkārtnē jāsakopj paši. Jo — viss pašu rokās."

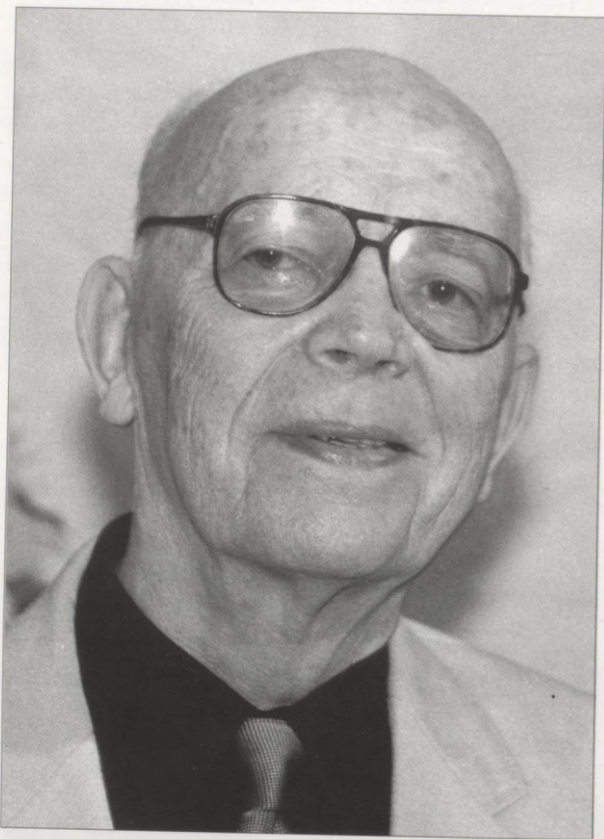
*Ar vecākiem — Saru un Peru Helmsiem
Ar vīru Hansu Kristianu Sērensenu un dēlu Peteru Latvija*

Ordeņa virsnieks

Gunars Anatolijs Janovskis

Rakstnieks

G. A. Janovskis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 9. oktobra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Mans tēvs — Andrejs Jekaba dēls — dzimis Ventspilī 1887. gadā, bija tālūras kapteinis un brauca par kapteiņa palīgu kuģniecības sabiedrībā Liepāja—Ņujorka. No 1928. gada ledlauža "Krišjānis Valdemārs" kapteiņa pirmais palīgs. Mana māte — Matilde Kārļa meita Bergmane — piedzima Štakeldangas muižā, Aizputes apriņķī, 1883. gadā. Vairākus gadus viņa kalpoja par bērnumeitu dažādās muižnieku ģimenēs Krievijā, tad atgriezās Liepājā un bija pārdevēja drogu veikala.

Karam sākoties, tēvs pieteicās krievu brīvprātīgo flotei un bija palīgkreisera kapteinis. Māte viņam aizbrauca līdz uz Helsinkiem, kur es piedzimu 1916. gada 8. februārī. Sakoties revolūcijai, ģimene atgriezās Liepājā, vēlāk Rīgā.

Mana izglītība: 1933. gadā beidzu 1. Rīgas valsts ģimnāziju. Iestājos Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultātē, kur četrus semestrus mācījos grieķu un latīņu valodu. Tad nomira tēvs un studijas bija jāpārtrauc. Beglu gaitas 1946. un 1947. gadā studēju tieslietas Bonnas universitātē. 1964. gada vasaras semestri studēju vācu valodu Heidelbergas universitātē.

Reiz vaļas brīdī sāku skaitīt, cik darbos un amatos esmu strādājis. To ir divdesmit divi. Var pieņemt, ka dažādas nodarbes, saskare ar daudziem ļaudīm, arī trīs laulības deva vienu manam divdesmit trešajam darbam — rakstniecībai.

No astoņu līdz sešpadsmit gadu vecumam visas vasaras nostrādāju par zvejas puisī, iemīloju jūru un nopelnīju zīmai un skolai lieku latu. Savu pirmo algoto darbu strādāju Valsts papīru spiestuvē par korektoru. 1938. gadā tiku par darbvedi arodbiedrībā. Tas bija skaists laiks. Es sāku pazīt Rīgu dienā, ja — arī naktī. Tad ienāca krievi. Nekur manis nevajadzēja. Es biju smagi "apgremojušies". Dziedājis baznīcas kori. Bijis uzsvērti tautiska studentu biedrībā "Konkordija Valdemārija". Rakstījis arodbiedrību žurnāla "Pašvaldības Darbinieks". Sieva pelnīja 30 latus mēnesī kā šodienas pensionāri. Mums klājas grūti.

Beidzot man laimejās: es tiku par naktssargu Andrejostā. Tad par matrozi uz likoņu savācēja "Kēnča". Par matrozi uz loču tvaikoņa "Trimpus". Tad jaunajiem latviešu vagariem

nepatika, ka es tā isti neizjūtu trūkumu un darba smagumu. Man iespēja ar kaju. Ne pārāk smagi. Draugiem palīdzot, es dabūju darbu par kušu pārzini Rīgas lopkautuvē. Tas bija pretīgs darbs. Ne jau smaka. Tā gandrīz var patikt. Tur bija arī zirgi, vienu aklu es iemiņoju. Nesu tam maizi un pa graudam cukura. Tas pazina manus soļus un katru reizi priecīgi iebubinājas. Tad pienāca diena, kad man zirgs bija jāved uz kautuvi. Es piedzēros un nakamā dienā uzteicu darbu. Tas bija aplam. Mani nekur nepieņēma. Un tomēr atradās vieta: nakti izkraut Rīgas preču stacijā pienakušos malkas vagonus.

Pienāca šausmu nakts — 14.jūnijs. Es izslidēju caur čēkas nagiem, pateicoties laikus saņemtām "biedra" bridinājumam. Ienāca vācieši. Rīgā būt nelīkas droši. Tikko sāka kustēt vilcieni, abi ar sievu aizbraucām pie radiem. Man laimejas — es tiku par darbvedi Krustpils pagasta un pēc tam pilsetas valde. Nebiju vēl apsildījies, kad darba parvalde mani norīkoja darba pie Jekabpils aprīņķa priekšnieka. Protams, mēs visi bijām pakļauti vācu kartībai. Un tā ir savāda. Visas drošības iestādes ir pielīdzinātas vācu armijai. Latvijas armija es netiku iesaukts — kā medz teikt — neveselības dēļ un no kara būšanām zināju tik, cik ģimnāzija mūs iedidīja militārā apmācībā. Es tātad Jekabpili biju kareivis. Necik ilgi — jau kaprālis. Tad seržants. Un tad gluži neizprotamā kārtā — virsleitnants. Kad pienāca laiks no krieviem mukt, tad mukām arī mēs. Caur Rīgu, cauri Kurzemei uz Liepāju.

Mēs ieradāmies Dancigā. Mani degradēja par kareivi un nosūtīja uz Tornu rakt prettanku grāvjus. Drīz vien karadienesta komisija — atkal neveselības dēļ — mani atbrīvoja no karaklausības. Es aizbraucu pie sievas un viņas radiem uz Meklenburgu, Austrumvācijā. Karam beidzoties, aizķeramies tā sauktajā krievu zonā un pēc ilgas slapstīšanās no krieviem mums visiem kopā izdevas caur Berlīni nokļūt latviešu bēgļu nometnē Rietumvācijā. Tā nebija viena no spožākajām — mēs salām, bijām bāda, bez apaviem.

Tikko radās iespēja, izceļojām uz Angliju, lai varētu strādāt. Tur mums bija darba ligums. Vispirms es strādāju ķieģeļnīcā. Tad cementa fabrikā. Tad lauku saimniecībā. Tur es strādāju viens. Petrolejas lampas gaisma sāku aprakstīt savus piedzīvojumus. Mans pirmais darbs atnāca atpakaļ ar redaktora atzīmi, ka "tā ir laba gaļa sliktā desā". Pēc tam darbi vairs nenāca atpakaļ. Ar izdevēju Helmaru Rudziti Ņujorkā esam sadarbojušies nu jau pāri par 30 gadiem, un "Grāmatu Draugs" ir izdevis gandrīz visas manas grāmatas.

Savā mūžā esmu vienmēr dziedājis vienā vai otrā kori. Piedalījos arī Rīgas dziesmu svētkos Mežaparkā ar "Straumēnu" jaukto kori no Anglijas. Esmu gleznojis. Nu vairs to

nevaru, jo esmu zaudējis redzi. Un nu visam ir pienācis dabiskais gals. Viss ir pateikts. Garā viss pārdzīvots no jauna. Pielikts lielais punkts.

Mani nekad nerīma pārliecība, ka manas grāmatas kādreiz nonāks dzimtenes lasītāju rokās. Tikai nekad nebiju cerējis, ka tas notiks manas dzīves laikā. Esmu piedzīvojis atjaunotu Latvijas brīvību, un manus darbus tagad Latvija lasa.

Un tad ka spoža zvaigzne nakts debesis pienāca ziņā: apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. Neviena nebija mājas. Es varēju izraudāt ilgi krātas asaras. Biju atkal Rīgā. Valsts prezidents man spieda roku. Mans mūžs nav bijis veltīgs. Es esmu kaut ko veicis Latvijai.

Ja, kas gan cits man visus šos gadus ir bijis prātā? Kori Tautas lūgšanu varēju sākt dziedāt tā ap otro pantu. Kad biju pārspējis satraukumu, ilgas un sāpes par manas tautas likteni. Es nebiju vienīgais, tikai citi prata ļaudis savaldīt savu gruzdošo sirdi.

Trīs Zvaigznes. Es nekad neesmu šaubījies. Es tikai neticēju, ka Dievs un liktenis man to atļaus pašam piedzīvot. Gribas piezīmēt, ka nekad neesmu lūdzis kādas svešas zemes pavālniecību un ar savu suni vienmēr esmu runājis latviski. Nesen mani oficiāli atzina par pilnīgi neredzīgu (neatceros, vai to atzina veselības vai iekšlietu ministrija). Tagad dzīvoju kā pats varena. Visi mani darbi ir padarīti. Klausos televīziju un kasetēs ierakstītās grāmatas.

Dažu labu reizi mani draugi ir izteikuši izbrīnu par manu nelatvisko uzvārdu.

Savā laikā, kad uzvārdu mainīšana nāca modē, es savejo neizmainīju, pa daļai aiz spīts, pa daļai tāpēc, ka nevarēju izšķirties, kādu isti uzvārdu izvēlēties, un šodien esmu priecīgs, ka to neizdarīju. Lai to izskaidrotu, mazliet pastāstīšu par manas dzimtas likteņiem.

Mana māte ir dzimusi un uzaugusi Aizputes aprīņķī. Viņas māte nāca no Kūlmaņiem, bet mans vecaistēvs, kaut arī dzimis Kalnējais, saucas Bergman. Tur vainojams viņa brālis, kas, muižas kučieris būdams, aizbrauca līdz jaunajam Štakeldangas muižas baronam uz Vācemi. Jaunais barons, lustīgi študierēdams, bet garagaismu cienīdams, sūtīja savu kučieri skolotāju institūtā. Kad nu abi pēc vairākiem gadiem izskolojušies atgriezās Kurzemē un Kalnējais uzsāka tautskolotāja gaitas, barons tam — kā jau izglītotam cilvēkam — un tāpat viņa brāļiem uzspieda tā vācisko vārdu — Bergman. Neesmu viņu redzējis, tikai māte man medza stāstīt, kā viņš, pa mājām braukādams un bērnus parklaušinādams, visur medzis atkartot: dodiet bērniem to mantu, ko kodes un rūsa need.

Starp citu, viņam ir sava vieta latviešu literatūras vēsturē, jo viņš ir zināms kā viens no pirmajiem mūsu tautasdziesmu krājejiem. Ja tad nu man pēc ilgām un grūtam pūlēm

Gunars Anatolijs Janovskis

kāds labvēlīgs kritiķis kādreiz piešķirtu mazu vietīņu mūsu literatūrā, tad es tur būšu ieaudzis kā maza atvase no dziļas un varenas saknes.

Manai mātē bija sešas māsas. Tas visas izklida Krievijas plašumos un pazuda. Vienu apprecēja kads barons Čerkasovs, kas ir mans krusttēvs un kura krievisko vārdu — Anatolijs — es šodien nesu kā nejauku trumu savā miesā un no kura man nekādi nav iespējams tikt vaļā. Šis Čerkasovs ilgus gadus ir bijis krievu emigrantu garīgais vadonis Parīzē un izdevis trimdas avīzi. Neesmu nekad mēģinājis ar viņu uzņemties sakarus. Krievu imperialisms ir derdzīgs, vienlīga — čekista, cara ierēdņa vai par Lielo Krieviju sapņojoša emigranta izskatā. Mani Parīzē uzaugušie brāļi un māsiņas diez vai vairs runā krieviski, un neticu, vai viņiem kādreiz ir stāstīts, ka viņu māte ir latviešu zemniece.

Par savu tēvamāti zinu tikai tik daudz, ka tas dzimtais vārds ir Ziemeļis un ka tā runājusi tāmnieku izloksnē. Vecaistēvs bija vārda Krūziņš, kas ir plaši izplatīts Ventspils apkārtnē.

Kaut kādu iemeslu dēļ, kurus es nezinu un par kuriem vecaistēvs nav mīlējis runāt, viņš kada Janovska vietā, jādoma, par naudu, aizgājis turku kara. Man ir dibinātas aizdomas, ka viņu uz to spieda nabadzība un nespeja apgādāt palielo ģimeni.

Pēc septiņu gadu kalpošanas krievu cāram viņš pārnāca mājās un par atlīdzību saņēma Ventspils tuvumā desetiņu tā sauktas zaldātu zemes uz Krūziņa-Janovska vārda. Abus vārdus negribēdams, viņš aizsūtīja lūgumu Rīgas ģenerāl-gubernatoram, lai tas tam atļautu lietot tikai vienu. Krievu cariskā ērgļa kalps saprotamā kārtā nosvītroja latvisko Krūziņu. Un tā nu mana latviskā dzimta no Kulmanes, Kalneja, Ziemeles un Krūziņa pārvērtas par Janovskiem.

Lauku sēta Ventas krastā tēvam un viņa pieciem brāļiem kļuva par šauru, un viņus aizvilināja jūras plašumi. Tie izklida pasaulē. Viens ir manīts Amerikā, un no tā es vēl vienmēr citīgi gaidu lielo mantojumu. Otrs ir manīts Ho-

Kopā ar vecākiem Matildi un Andreju Janovskiem. Gunaram te ir desmit gadu un kajas — pirmās garās bikses
Kopā ar sievu Sarmīti "Straumēnos" Anglijā 1992. un 1993. gadu mīja
Pēc izrādes "Sōla" kopā ar Valmieras teātra aktieriem — 1994.gads

landē, kur viņš ir uzstrādājis par lielu viru kāda Amsterdamas kuģubūvētavā. Viņa bērni — mana māsiņa un mans brālēns — ir holandieši, un viņš pats vairs nav latvietis. Par pārējiem tēvabērniem ziņu nav.

Mans tēvs Mangaļu jūrskola ieguva tālbraucēja kapteiņa grādu, šķērsoja visas septiņas pasaules jūras, bet laiku pa laikam atgriezās savā Kurzemē. Viena no braucieniem viņa kuģim iznāca steigties palīgā degošam pasažieru tvaikonim "Volturno", kura glābšanu darija tikpat kā neiespējamu drausmīgā vētrā. Šo notikumu toreiz plaši aprakstīja pasaules prese. Esmu Britu muzeja sameklejis vecos laikrakstus un lasījis lappusem garus ziņojumus par šo katastrofu, kurā bojā aizgāja pāri par simts cilvēku. Kādus sešus simtus izdevās izglābt. Manu tēvu apbalvoja ar ordeņiem un medaļām, un vienu no tām, ko viņam piešķīra angļu valdība, es iešuvu sava mūdiņa azotē un piemiņai paņemu līdzī, kad nācas bēgt no mūsu zemes. Man nēlaimējās: Vācija es dabūju palikt pie krieviem. Pagāja vairāki nēk pusgads, kamēr man izdevās aizslāpties uz Berlīni. Šo Berlīnes glābšanas ceļu ir gājuši daudzi, bet man izgādijās tur nonākt tieši tajā laikā, kad varenie Rietumu sabiedrotie, izdabādāmi krieviem, baltiešus nēlaida pāri robežai. Milzīgā augumā amerikāņu virsnieks, kājas izstiepis uz rakstāmgaldā, mani ilgi pratināja, bet atteicās palīdzēt. Tad man ienāca prātā mana tēva medāļa. Es to izplēsu no svārkā paduses un noliku uz galdā pie viņā spožājiem zābākiem. Viņš medāļu pazina. Pēc divdesmit četrām stundām es biju Rietumvācijā.

Reizēm man patīk paturēt rokās šo piemiņu no mana tēva. Uz tās malās ir iegrāvēti: "Andrej Jakobwelew Janowsky, "Volturno" 9th October 1913. For Gollantry and Humanity from the Bristish Government."

Mans labais vecāis tēvs! Viņš tagad dus savā mierā blakām mātei Raiņā kapos Rīgā. Viņš man ir devis dzīvību. Un toreiz — Berlīnes drupās — viņš man to iedeva no jauna. Viss, ko es pateikdamies tagad varu darīt, ir nēst tālāk viņā kaut arī gadījuma pēc dabūto Janovska vārdā.

Tikšanās

Romāni "Nāms Slokas ielā" un "Kaijās kliecz vētru" ietilpināti pirmajā sējumā, ar kuru apgāds "Elpa" 1997. gada pavasārā sāka Gunāra Janovska Kopoto rakstu izdošanu. Rakstniekā pūrā ir vēl divdesmit romāni un daudz stāstu, noveļu un arī dzejolu.

Lai sargā tevi Dievs.

Tu biji reiz tik skaista.

Lai sargā tevi Dievs —

Tev atkal tadāi būt.

Šis dzejolītis, kuru autors lēcis romānā "Pilsēta pie upes" izskaņā, vārtu būt daudzu viņā darbu vadmotīvs. Telos, krāsas un izjūtas tie atklāj dziļi sirdi glābātā Latvijas telu un sapni par Atmodu.

Pirmā sējumā ievadā rakstnieks uzrunā lasītājus: "Savas grāmatas esmu rakstījis aizrobežā, piecdesmit gadus atšķēlts no dzimtenes. Šai laikā gan mājas, gan klāiņas ir izaugušas divas valodnieku, literātu, kritiķu paaudzes. Valodas krāšņais koks sāka dalīties divos žuburos. Raugiet mani izprast, ja manā rakstībā pamanāt kādas īpatnības, vārbūt pat kļūdas. Es rakstu valodā, kādu mācījos trīsdesmitajos gados. Savukārt es raudzišu izprast svešvārdā plūdus manas dzimtenes valodas druā."

Pirmajām sējumām driz vien sekoja otrās. Un tā pašā gada augustā rakstnieks ar dzīvesbiedri atkal viesojās Latvijā, šoreiz — ar kopīgu mākslas izstādī jaunrades sarīkojumu, kūrā Gunāra Janovska dzejolu lasīja Imants Skrasītiņš, bet rakstnieks dziedāja karavīru dziesmas. Zigmunds Skujiņš telāini un trāpīgi raksturoja Gunāra Janovska personību un viņā daiļradi, kuras galvenā tēma izsakāma divos vārdos: ticība Latvijā. Lai par ko rakstītu Gunārs Janovskis, lai viņš telotu jaunākus vai vecākus laikus — viņā darbos dzīvo ticība Latvijā.

1997. gada jūlijā, tiekoties ar lasītājiem Žurnālistu namā Rīgā un sasveicinoties ar ilggadējo vēstulu draugu rakstnieku Zigmundu Skujiņu

Ordeņa virsnieks

Alfrēds Jaunušans

Režisors

Alfrēds Jaunušans

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Piedzimu Rīgā 1919. gada 24. martā. Vecāki tikko bija atgriezušies no bēgļu gaitām Krievijā — ka saka, pliki un basi, dzīvi vajadzēja sākt no nulles. Tēvs iekārtojās darbā uz dzelzceļa, māte bija baltveļas šuveja. Dzīve ritēja normāli, iedzīve kļuva bagātāka, ko ēst bija vienmēr, šo to vārēja atlicināt sliktākam dienam. Uzradās brālis Arvids. Pamatskolu beidzis, iestājos 1. Rīgas valsts ģimnāzijā, kur skolniekiem bija skaistas sarkanzaļas cepurītes kā uz degvīna veikala izkārtņēm.

Jau no agras bērnības biju apmāts ar teātri. Kur šī doma — kļūt par aktieri — radās, isti nezinu. Laikam no pirmās noskatītās izrādes Nacionālajā teātri — Annas Brigaderes pasaku lugas "Lolitas brinumputns". Vēl mācoties ģimnāzijas trešajā klasē, iestājos vienlaikus Zeltmata un Ernesta Feldmaņa dramatiskajosursos, kurus pēc pusgada pametu, jo sapratu, ka esmu vēl parak zaļš un nenobriedis manis izveletajai profesijai.

Beidzu ģimnāziju. Tas bija laiks, kad nedarbojas neviena aktieru skola, nevieni kursi un neviena studija. Nezināju, ko darīt, un iestājos Latvijas Universitātes Vestures fakultātē. Pirmo kursu pabeidzu ar labām sekmēm, biju centīgs students. Sakas krievu laiki. Universitātē dibinājas visādi pulciņi, arī dramatisks, kurā es darbojos ar tādu entuziasmu, ka aizmirsu, ka esmu students, un nenokārtoju nevienu eksāmenu.

Tad karš. Kā students aktivists es aizgāju uz Krievzemi, jo daudz kam noticeju. Tur kļuva redzīgāks un dzirdīgāks, bet arī nabaģāks ticība cilvēkiem. Kad dibinājas 201. latviešu strēlnieku divīzija, pieteicos kā brīvprātīgais. 1942. gada 17. februārī pie Stara Rūsas mani sašāva galvā, rokā un kājā. Pēc deviņiem mēnešiem, kurus es pavadīju visādos hospitāļos un slimnīcās, mani demobilizēja kā armijai nederīgu.

Novosibirskā strādāju par palīgstrādnieku pirti. Tad uzzināju, ka Kostromā dibinās finanšu darbinieku kursi latviešiem, igauņiem un lietuviešiem. Tos pabeidzis, tiku pieņemts darbā par kasieri un vēlāk — grāmatvedi. Pēc atgriešanās Latvijā strādāju par finanšu nodaļas vadītāju Rēzeknē un pēc parcelēšanas uz Rīgu — Finanšu ministrijā par daļas priekšnieku.

Viss bija it kā labi, bet doma par teātri mani nelaida vaļā. Rīgas teātri sāka atvērt studijas, nodibinājas Teātra skola. Pametu darbu ministrijā, sameloju, ka gribu atsakt studijas universitātē, un iestājos toreizējā Dramas teātra studijā. To beidzu kā ceturtais kategorijas aktieris ar viszemāko algu, ko par lielu atzina vienīgi mana vecmāmiņa. Sākās mani laimīgie laiki — lomas, sākumā mazas, pat ar tekstu "Kads saimnieks?" Raiņa "Pusidealista", tad jau pravakas, tad pavisam lielas. Velāk man piedāvāja režisēt, aizūtīja uz augstākajiem režijas kursiem Maskavā. Pēc to beigšanas kļuva par profesionālu režisoru un pēc profesora A.Amtmaņa-Briediša nāves — par galveno režisoru. Tai laika iestājos partijā... Esmu iestudējis daudzas gan veiksmīgas, gan mazāk veiksmīgas, gan arī vājas izrādes. Lomas spēlējot, apbraukājis visu Latviju, iestudējis lielos brīvdabas uzvedumus Vecpiebalgā, Druvienā un Dundagā. Man jau 78 gadi, bet vēl varu strādāt — par to mans paldies!

Tikšanās

Kaut arī 1947.gada izrādēs viņa galvenās lomas ir tikai Feja (V.Šekspira "Jautrās vindzorietes"), 7.komjaunietis (A.Griģuļa "Māls un porcelāns"), Zeņķis (Raiņa "Pusidealisti"), Kolhoznieks (A.Korneičuka "Ukrainas stepēs") un Šveicars, Aģitators un Sagūstītais zaldāts (N.Pogodina "Cilvēks ar šauteni"), ar 2.oktobri Alfrēds Jaunušans tiek uzņemts Nacionālā teātra (toreiz — Valsts Dramas teātris) saimē. Jau nakamajā sezonā viņš publiku raudināja kā Karandiševs A.Ostrovskā drāmā "Līgava bez pūra" un Krogstā H.Ibsena "Leļļu namā" un smidināja Pietuka Krustiņa lomā braļu Kaudzišu "Mērnīku laikos". Mazliet vecāks par saviem 29 gadiem gan viņš likas, bet nekādi toreiz nevarēja ticēt, ka tas ir viņa pirmās lielas lomas, kam vēlāk piepulcēsies F.Dostojevskā Marmeladovs, V.Šekspira Henrijs IV, M.Bulgakova Moljērs un daudzi citi skatuves tēli ar spēcīgu tra-

ģisko stīgu, Zeiboltu Jekaba Gusto fon Bundels un neaizmirstamais R.Blaumaņa Rūdis "Skroderdienas".

Alfrēds Jaunušans ir piedzimis par aktieri un režisoru, kam skatuve — debesis un elle. Makslinieka biogrāfiskajos datos minēts, ka viņa pirmā režija ir 1955.gadā iestudētā poļu dramaturga Ļutovska "Ģimenes lieta". Taču ceļš uz Nacionālā teātra galvenā režisora darbu sācies 1952.gadā, kad Vera Baļuna viņu pieaicinājusi par asistentu "Otello" izrādē. Tātad 45 gadi režijas māksla. Kadu gaišumu piecdesmito un sešdesmito gadu pelēcībā izstrāvoja viņa romantiskās izrādes — M.Ziverta "Āksts" un A.Arbusova "Esi sveicināta, mīlestība!". Velāk nāca F.Molnāra "Lilioms", par notikumu sabiedrības dzīvē kļuva Pēteris Petersons, Gunāra Priedes, Harija Gulbja, Paula Putniņa un Jaņa Jurkāna lugu iestudējumi. Raiņa "Put, vējiņi!", vairakas A.Brigaderes lugas, Alfrēda Amtmaņa-Briediša "Skroderdienu" kapitāls atjaunojums. Daudz spēka, savu sakņu apjausmu un augšupceļošu prieku tautai dāvājis Alfrēds Jaunušans.

Teātris 1997.gada rudeni svinēja makslinieka 50 darba gadus. Aizmirst par sevi viņš nav ļāvis nekad, bet īpašs prieks bija par aktieriskām un režisoriskām veiksmēm šajā jubilejas sezonā. Ar Tenesija Viljamsa "Orfejs nokāpj elle" režisors lika atcerēties septiņdesmito gadu izcilās izrādes "Ilgu tramvajs" un "Jaunības putns ar saldo balsi". Bet Eduarda Vulfa "Linis murda" sasauca ar Annas Brigaderes komēdiju "Kad sievas spekojas" un "Lielais loms" dzīvespriecīgajiem uzvedumiem. Vaigu vaigā ar jubilaru joprojām var tikties gan "Bezkaunīgajos večos", gan "Dūdieviņa" un "Trešajā vārdā".

Darba svētki darba. Tai vienīgajai un skatītājiem tik ļoti vajadzīgajai!

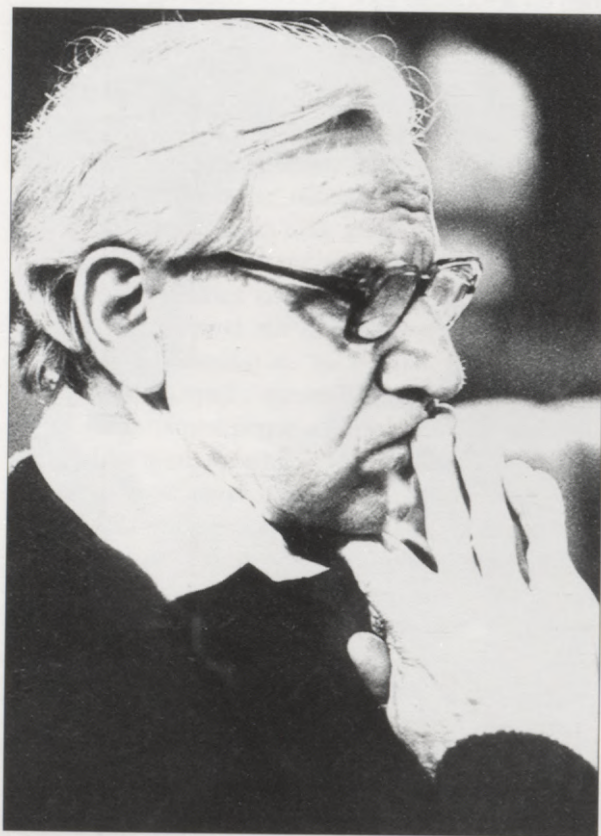
*Anšlava Eglīša lugas "Bezkaunīgie veči" pirmizrādē 1990. gada Normena lomā Tompsona lugā "Pie Zelta ezera" 1995. gada. Eteles lomā — Eleonora Dūda
Rūdis Rudolfa Blaumaņa "Skroderdienas Silmačos" 1995. gada*

Ordeņa virsnieks

Tenu Karma

Valodnieks

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1997. gada 29. oktobra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Pēc uzvārda kads mani varetu pieskaitīt pie indiešiem, bet patiesība esmu vidzemnieks. Tēva dzimta jau vismaz XVIII gadsimta dzīvojusi Vidzemē jeb Livonijā, t.i., Libiešu zemē — tās igauņu daļā, Palamuzes draudzē, kādus pussimts kilometrus uz ziemeļiem no igauņu kultūras centra Tērbatas. Mani senči no abu vecaku puses ir bijuši zemnieki. Bet mans tēvs un mana māte kļuva pirmās paaudzes pilsētnieki — tēvs par skolotāju, māte par bērznudārziņnieci Tērbatā, kur tad arī esmu dzimis 1924. gada 1. maijā, ieguvis pamata un vidējo izglītību. 1942. gadā beidzu Tērbatas 1. ģimnāzijas humanitāro klasi. Pēc tam kādus gadus strādāju par laukstrādnieku sākuma mātes, vēlāk tēva dzimtajās mājās.

1944. gada augustā tiku mobilizēts robežapsardzības rezerves pulkā, kas bija dislocēts pašā Igaunijas vidū — Peltsamā un Vilandē. Karot man tomēr neiznāca, jo karš tur beidzās jau pēc pusotra mēneša. Pēc tam man bija jāiziet t.s. filtrācija Tveras guberņas nāves nometnēs. Tomēr paliku dzīvs un pēc pusotra gada driksteju atgriezties savā dzimtajā pilsētā. Vairākus mēnešus slimoju. Tad izgāju sagatavošanas kursus un kļuva Tērbatas universitātes students. No 1946. līdz 1951. gadam studēju Vēstures un filoloģijas fakultatē igauņu filoloģiju somugru valodu novirzienā. Pēc tam turpat Tērbatā iznāca darboties ar tulkošanu, strādāt par žurnālistu un korektoru.

Savas dzīves pirmajā gadsimta ceturksni man prātā nevarēja ienākt, ka sāksu darboties tieši ar libiešiem un viņu valodu, ka man mūža lielākā daļa būs jādzīvo ārpus savas zemes — Latvijā, ka man katru dienu būs jārunā latviski un darbu lielākā daļa būs rakstīti latviešu valodā, ka būšu Latvijas pilsonis (kopš 1997. gada) un ka Latvija mani ieceļ Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieka godā.

Un tomēr kāda neapzināta saite ar kaimiņu zemi ir bijusi jau krietni agrāk. Vispirms — viena no tēva pirmajām darbvietām (laika, kad manis vēl nebija) bija Ape. Bet pati Tērbata jau ir pilna ar latviešu pedam. Pašķirstot mātes veco pasi, konstatēju, ka mans sakums ir likts Tērbatā Filozofu ielā, kurā vēl tagad stāv arī nams, kur darbojas latviešu studentu korporācija "Letonija". Savas dzīves pirmajā gada

esmu dzīvojis Tammes alejā kādreizējās Tammes muižas teritorijā, kur par pārvaldnieku strādājis pirmo Latviešu vispārējo dziesmu svētku virsdiriģents Indriķis Zīle. Vēlāk trīsdesmitajos gados iznāca dzīvot Rīgas ielā namā, kur tani laikā dzīvoja arī vāciski runājošā Sihles, tatad Zīles, ģimene, acimredzot Indriķa Zīles pēcteči. Kādreiz tagadējās Tammes priekšpilsētā Rīgas šosejas malā kādā krogu spēlēja teātri (pilsētā to nedrīkstēja, jo baidījās, ka tas varētu samaitāt studentus). Tā bija viena no latviešu teātra tēva Ādolfa Alunāna pirmajām darbavietām.

Pirmais dzīvoklis, ko atceros, bija Tehtveres ielā, kuras 1. namā studiju laikā dzīvojis latviešu dzejnieks Eduards Veidenbaums. Bet mūsu mājā dzīvoja kāda Trifelda kundze, kas pratusi latviski un varējusi kādus teikumus mācīt arī maniem vecākiem, pirms viņi 1930. gadā Tērbatas skolotāju ekskursijā devās uz Siguldu. Kā māte atgriežoties pastāstīja, latviešu valodas prasme, pērkot par suvenīru Siguldas spieķi, tad palīdzējusi panākt cenas atlaidi ("Nēvare, tautsi!", t.i., "Nevaru pirkt, jūs prasāt par daudz!").

Skolas gaitas sāku Tērbatas 15. pamatskolā, kur strādāja arī mans tēvs. Skola atradās Rīgas ielā, tieši tajā namā, kur kādreiz bija Tērbatas skolotāju seminārs. Tajā mācījušies arī latvieši un strādājis jaunlatvietis Kronvalda Atis. Drusku tālāk uz pilsētas centra pusi bija "Livonijas" viesnīca, kur Brīvības kara laikā radīja Latvijas armijas vienības, kas no šejienes devās atbrīvot savu tēvzemi.

Proģimnāzija mans klasesbiedrs bija Brants, kura māte bija viena no pirmajām skolotājām Rīgas igauņu izglītības un palīdzības biedrības dibinātāja igauņu skolā Mazajā Nometņu ielā. Tajā pašā skolā strādājusi arī manas mātes māsa Ella Kalamēsa. Taču šiem faktiem toreiz nepratu pievērst īpašu uzmanību un par dažām labām minētām lietām uzzināju krietni vēlāk, kad jau pats dzīvoju Latvijā. Vienīgā apzinātā saskare ar Latviju un latviešiem bija SELL (Somijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas studentu) olimpiāde Tammes stadionā. Tur tad pirmo reizi dabā redzēju Latvijas karogu un dzirdēju, ka latvieši savus sportistus mudināja ar saucienu "sarauj!". Bet Latvijas himnu abas valodas bijām jau dziedājuši skolā, tāpat dažas latviešu tautasdziesmas, protams, arī "Pūt, vējiņi!".

Mana parcelšanās uz dzīvi Latvijā ir saistīta ar libiešiem. Varbūt tas man šūpuli ielikts. Palamuzes baznīcā mani kristīja prāvests A.Vestrēns-Dolls — liels novadpētnieks, kas rakstījis arī par libiešiem. Pirms 50 gadiem, 1948. gada vasarā, notika pirma peckara ekspedīcija pie libiešiem. To organizēja somugru valodu katedras vadītājs prof. Pauls Ariste. Tajā un arī divās nākamajās ekspedīcijās 1949. un 1950. gadā piedalījās arī es kopā ar citiem somugristikas studentiem. Tā sākas mana tiešā saskare ne tikai ar libiešiem un viņu jūrmalu, bet arī latviešiem un Latviju.

Kaut arī libiešu valoda manai dzimtajai valodai ir ļoti tuva, to ir stipri iespaidojusi latviešu valoda. Tāpēc jau pirmajā rudenī universitātē sāku mācīties latviešu valodu pie latviešu literatūras tulkotāja Karļa Abena. Tas kļuva liktenīgi. 1950. gadā Tērbatā iepazinos ar kādu latviešu meiteni Martu Rudziti, kas bija atbraukusi konsultācijā pie sava zinātniskā vadītāja prof. P.Aristes. Pēc pieciem gadiem apprecējāmies un vēl pēc gada (1956) pārcēlos uz Rīgu, kur līdz 1994. gada beigām strādāju Latvijas Universitātes bibliotēkā par sistematizācijas grupas vadītāju. Blakus tam visu laiku esmu darbojies ar novadpētniecību, interesējies par igauņiem Latvijā un arī par latviešiem Igaunijā, esmu piedalījies Latvijas igauņu biedrības atjaunošanā (1988). Kontakts ar libiešiem te, protams, kļuva arvien ciešāks. Esmu palīdzējis viņiem atgūt un kopt savu senču valodu, piedalījies viņu pasākumos, arī libiešu organizācijas "Livõd It" atjaunošanā (1988). Kopš 1990. gada esmu lasījis baltu filoloģijas studentiem kursu "Ievads libiešu filoloģijā", par libiešiem un viņu valodu referējis un rakstījis ne tikai Latvijā, sevišķi pēc "Libiešu krasta" dibināšanas (1991) un mēnešraksta "Livli" atjaunošanas (1992), iepazīstinājis ar "Libiešu krastu" ne tikai latviešus, bet arī ciemiņus no Igaunijas un Somijas.

Būdams valodnieks un bibliotekārs, esmu piedalījies igauņu un somu ipašvārdu latviskās transkripcijas, bibliotēkārās terminoloģijas un bibliogrāfijā lietojamo saīsinājumu kārtošana, esmu arī latviešu un igauņu enciklopēdiju rakstu autors.

Latvijā būšu nodzīvojis nu jau pāri par 40 gadiem. Kaut arī esmu cītautietis, no Latvijas pamatnāciju puses neesmu jutis nelabvēlīgumu vai diskrimināciju (ja par to neuzskatītu vienīgi pasu dienesta birokrātisko darbinieču atteikumu ierakstīt pases 14. lappusē mana vārda oriģinālfomu). Man nav bijis arī nekadu privilēģiju ne manas dzimtas valodas lietošanas, ne dzīves un darba apstākļu ziņā, kādas arvien vēl bauda tā okupācijas gadu iebraucēju daļa, kuru valodas un tautas pastāvēšana nav apdraudēta (vai kas to ir jau zaudējusi), bet kas tagad mēdz runāt par diskrimināciju. Okupācijas 50 gados Latvija ieceļojuši arī apdraudēto tautu pārstāvji. Krievija tādu tautu ir vismaz 85. Latvijā bez latviešiem tāda tauta ir vienīgi libieši. Latvieši libiešu situāciju tagad saprot labāk nekā jebkad agrāk.

Nav viegli diasporā saglabāt savu valodu un kopt savu kultūru. Tas ir iespējams vienīgi tad, ja kaut kur ir arī tava zeme, kur dzīvo tavi tautieši, kas kopj un attīsta savu valodu un kultūru un spēj ar to barot arī tos tautiešus, kas dzīvo citur. Bet, lai tāda zeme varētu pastāvēt, ir svarīgi, lai arī kaimiņos būtu zemes, kur to saprot. Igaunijā ir svarīgi, lai Latvijā būtu saimnieki un noteicēji paši latvieši un libieši, nevis iebraucēji no citurienes. Domāju, ka arī latviešiem ir svarīgi, lai blakus būtu neatkarīga Igaunija.

Tenu Karma

Tikšanās

Gunārs Priede:

"Tenu Karma, Latvijas valsts svētku priekšvakarā kļuvis par Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieku, bija pagalam samulsis:

"Kas to pirms gadiem trīsdesmit vareja iedomāties, ka es, igauņi, atteikšos no savas dzimtenes un kļūšu par Latvijas pilsoni, turklāt tikšu apbalvots par libiešu pētišanu."

Sākums tam bija pirms piecdesmit gadiem, kad Tenu Karma kopā ar citiem igauņu studentiem devās pirmajā ekspedīcijā uz Ziemeļkurzemes piekrastes ciemiem, lai apzinātu tur dzīvojošos libiešus. Turpinājums ir bijis visa mūža garumā, kad, dzīvesbiedres profesores Martas Rudzites mudināts, Tenu Karma mācīja universitātes studentiem libiešu valodas pamatus, rakstīja, vāca, apkopoja un visu laiku neļāva pasaulei aizmirst, ka līvi vēl ir dzīvi. Kā atzinība šim mūža darbam ir arī Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekļa statuss." Tā žurnāliste Gundega Blumberga raksta atjaunotā mēnešraksta "Livli" 51.numurā.

Pussimts plus viens — tik daudz numuru iznācis kopš 1992.gada, un Tenu Karmu mēs atradīsim tajos visos — gan kā libiešu valodas stūrīša asprātīgu veidotāju, gan kā autoru daudziem rakstiem, no kuriem ne viens vien ir unikāls. Piesaista arī simpātiskais pasnieguma veids, savdabīgs un viņam vien raksturīgs: laba, pareiza latviešu valoda ar viegliem somugriskiem akcentiem.

Nozīmīga ir arī Tenu Karmas līdzdalība rakstu krājumā "Libieši" un "Libiešu gadagrāmata". Tajā mani kā dramaturgu īpaši ieinteresēja publikācija ar nosaukumu "Libiešu priekšvārdu radīšanas mēģinājums trīsdesmitajos gados". Toreiz iedomājās, ka libiešiem arī derētu kalendārs ar vārdadienām, kāda gan nav radu tautai igauņiem, bet ir latviešiem. Students Laimonis Rudzītis tad nu ņēmis un no Indriķa hronikas atsavinājis 27 vārdus, bet gadā ir 365 dienas, un sākusies sacerēšana, ko Tenu Karma saistoši un brižam ar smaidu komentē. Uzzinām, ka zēniem ieteikti vārdi Vanakand 'vecs celms' un Virāndōks 'troksnis', meitenēm — Mim '(līgavas) pūrs', Mujald 'smaidīt', Pōž 'plienakmens'... Ieviesies tomēr gaužām maz kas. "No tiri libiskiem jaunvārdiem," raksta komentētājs, "jau pirms publikācijas kalendārā (...) 1928.gadā meitenei bija dots vārds Ēdrōm 'zieds'." Ta ir kora "Livlist" dziedātāja Edroma Vēlde, un vārdadiena viņai paredzēta 1.maijā, atbilstoši latviešu Ziedonim.

Jau Prinča 200.dzimšanas dienai 1996.gadā gatavojoties, būtiski bija Tenu Karmas nopietnie pētījumi un publicē-

jumi par šo spilgto personību libiešu tautas vēsturē, valodnieku un dzejnieku.

"Mingist vanbist, sellist lapst," saka libieši. Kādi vecaki, tādi bērni... Rūta Karma, Tenu Karmas un Martas Rudzites meita, izaugusi par labu tulkotāju no igauņu valodas un ļauj mums latviski lasīt Matsa Trāta ("Silpurene — zāles pret grūtsirdību"), Vivi Luikas ("Vēstures skaistums") un citu mūsu kaimiņu rakstnieku darbus.

Saulvedis Cimermanis:

Kad Latvijas Zinātņu akadēmijas etnogrāfi vēsturnieka Marģera Stepermaņa vadībā sāka pievērsties latviešu un libiešu saskares izzināšanai, tas neizbēgami saistījās arī ar igauņu kultūras iepazīšanu. 1956.—1958.gadā ekspedīcijas Gulbenes, Limbažu un Valkas rajonā tika pētīta igauņu, latviešu un libiešu kultūru mijiedarbība. Limbažu un Valkas ekspedīcijas un to noslēguma sesijas piedalījās arī igauņu zinātnieki.

Meklēju iespējas iemācīties igauņu valodu vismaz tāda līmenī, lai ar vārdnīcas palīdzību varētu lasīt ziemeļu koleģu publikācijas. Ar tolaik visai aktīvas un spējīgas latviešu valodnieces Ziemeļvidzemē dzimušās Silvijas Raģes starpniecību iepazinās ar somugru valodnieku igauņi Tenu Karmu, kas 1956.gadā bija pārcēlies no Tartu uz dzīvi Rīgā. Viņš nodibināja igauņu valodas pulciņu un palīdzēja latviešu koleģiem mācīties savas tautas valodu. Iepazinu Tenu Karmu kā ļoti atsaucīgu un nosvērtu cilvēku. Mūsu paziānos stiprināja sadarbība ar viņa dzīvesbiedri latviešu valodnieci Martu Rudziti, kuras pētījumiem liela nozīme arī latviešu etnogrāfijas un kultūras vēstures dziļāka izpratnē.

Piedaloties Paula Aristes vadītajās Tartu universitātes studentu ekspedīcijās, Tenu Karma kopš 1948.gada bija sacis vakt materiālus par libiešu valodu un kultūras darbiniekiem. Tie bija gadi, kad jūrmalas ciemos dzīvoja vēl daudz libiešu un vareja pierakstīt tādas ziņas, ko tagad neviens vairs nespēj sniegt. Esmu viņam ļoti pateicīgs par padomiem, kurus saņēmu, gatavojot referātus starptautiskām zinātniskām konferencēm un publikācijām par latviešu un Baltijas jūras somu tautu kultūru kopību.

Tenu Karmas zināšanu plašumu un dziļumu, viņa darba rūpīgumu un sakarus ar dažādu zemju somugristiem pa īstam sāku iepazīt 1992. un 1993.gadā. Valsts īpaši aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijas "Libiešu krasts" direktors ekonomists Edgars Silis uzaicināja mani piedalīties "Libiešu krasta" pētīšanā un veidošanā. Tajā jau aktīvi darbojās Marta Rudzite un Tenu Karma. Mūs īpaši tuvināja sadarbība "Libiešu krasta" mēnešrakstā "Livli", kas sāka iznākt 1992.gadā. Katrā numurā ir lasāmi Karmas raksti par libiešu valodu un kultūru, par kultūras un sabiedriskajiem darbiniekiem. Kopīgi gatavojām 1994.gada augustā

Mazirbē iecerēto starptautisko zinātniski praktisko konferenci "Libieši un viņu kultūra: mazo etnosu valodas un kultūras saglabāšanas teorija un prakse". Tenu Karma darināja lielu darbu, iepazīstinot ārzemju kolēģus ar libiešu kultūras vērtībām un viņu stāvokli mūsdienā Latvijā, un nolasi lielsisku referātu.

Lai kaut daļēji novērtētu Tenu Karmas paliekošo devumu Baltijas somu valodniecībā, kultūras vēsturē un Latvijas zinātnē, 1995.gada pavasarī izvirzīja viņa kandidatūru Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekļa nosaukuma piešķiršanai. Akadēmijas locekļi priekšlikumu atbalstīja un 1995.gada 10.novembrī gandrīz vienbalsīgi ievēlēja viņu par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli.

1996.gada 26.jūnijā Mazirbē notika Zinātņu akadēmijas izbraukuma sēde, kas bija veltīta Peterburgas akadēmikā Andersa Juhana Šēgrēna 1846.gada ekspedīcijas 150 gadu atcerei. Tā bija pirmā zinātniskā valodnieciski etnogrāfiskā ekspedīcija

Latvijā. Tenu Karma sēdē sniedza izsmelšu pārskatu par akademiķu dzīvi un radošo sadarbību. 1997.gada 6.jūnijā Zinātņu akadēmijas izbraukuma sēdē Ventspilī bija veltīta latviešu grāmatniecības un libiešu literatūras attīstībai 19.gadsimta pirmajā pusē saiknē ar libiešu dzejnieka, sabiedriska darbinieka un tulkotāja Jāņa Prinča 200 gadu jubileju. Tenu Karma klausītājiem stāstīja par Jāņa Prinča dzīvi, literāro devumu un citām viņa darba paliekošajām vērtībām.

Četrdesmit sadarbības gados esmu iepazinis Tenu Karmu kā cilvēku ar dziļām zinātniskām interesēm un plašu redzesloku, kā vismaz astoņu valodu zinātni un precīzu sava darba veicēju. Šīs īpašības viņam nāk līdzī no dzimtas Igaunijas, no igauņu tautas pasmagā un spītīgā rakstura, no izcilajiem Tartu universitātes pasniedzējiem. Tam pievienojas kolēģa iedzimtā darba mīlestība, lielas darbaspējas un vairāku gadu desmitu bibliogrāfa darbs. Ceru, ka mūsu sadarbība turpināsies vēl daudzus gadus.

1995. gada Tērbatas universitātes vestibila: libiešu valodas pētnieks prof. Tīts Reins Vitso, Tenu Karma un baltu valodu vēstures pētnieks, Latvijas un Stokholmas universitātes docents Peteris Vanags Kopa ar dzīvesbiedri akademiķi Martu Rudziti un meitu Ritu Tenu Karma (augšā pirmais no labās), blakus — studiju biedrs, tagadējais Tērbatas universitātes profesors Eduards Vēri. Apakšā pirmais no labās: dzejnieks Ains Kaleps, vēlākais žurnāla "Akadeemia" galvenais redaktors. 1948. gadā Sīkragā pie Breinkopfiem

Ordeņa virsnieks

Raimonds Karnītis

Treneris

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Bērību pavadīju Pārdaugavā kopā ar saviem brāļiem Gunāru un Helmūtu. Ar vecāko brāli Gunāru visos "darījumos" bijām "pirmajās rindās" skolā un arī ārpus tās. Mums patika sports, bet tolaik gan nedomāju, ka tas vēlākajos gados kļūs mans darbs. Tēvs mūs allaž atbalstīja. Reiz viņš teica: "Ko jūs te mētaties pa ielām? Brauciet uz Rīgu, uz lielajiem sporta laukumiem, tur atradīsiet, ko darīt." Ta ik vasaru, no rīta paēduši brokastis, braucām uz pilsētas centru. Mana lielākā aizraušanās bija futbols. Spēlējām arī citas sporta spēles, apmeklējām dažādas sacensības. Gājām uz Viesturdarzu, uz tenisa kortiem. Bijām bumbiņu padevēji, lai kaut cik naudiņu nopelnītu. Visu, ko noskatījāmies, atdarinājām mājās. Mums nebija līdzekļu, lai nopirktu tenisa raketes. Tās izgatavojām paši. Pagalmā iekārtojām futbola vārtus. Ziemā 45. pamatskolā, kur tolaik mācījās, trenējāmies tautasbumbā. Ilgu laiku — gan pirms kara, gan kara gados — populāra bija soļošana. Ta kā mani vecāki bija no slavenā Jaņa Daliņa dzimtās puses, viņi mūs, bērnus, ņēma līdzi uz soļošanas sacensībām.

Vēlāk mūsu ģimene pārcēlās dzīvot uz Teikas rajonu. Iestājos pilsētas 9. pamatskolā, kuras sporta zālē bija basketbola grozi. Te varējām darboties pat vairākas stundas dienā. Vingrotāju ielas zālē skatījās starptautiskās sacensības basketbola. Biju spēlējis sporta biedrības "Spartaks" basketbola komandā. Pēc tam treneris Augusts Raubēns mani iesaistīja jaunatnes izlasē. 1946. gadā Rīgā notika astoņu lielāko PSRS pilsētu sacensības, kuras mūsu komanda ieguva pirmo vietu. Tādējādi mans liktenis izšķīrās par labu basketbolam. No futbola vajadzēja atteikties lielās slodzes dēļ.

Vajadzēja trenēties arī individuāli. Šādu iespēju atradām sporta biedrības "Daugava" zālē Vingrotāju ielā, jo citur Rīgā tādas zāles nebija. Te varējām trenēties tikai vienas nakts stundas no vienpadsmitiem līdz vieniem pēc pusnakts. Paši izlūdzāmies zāli un bumbas. Tēvam, protams, miera nebija, ka nāku mājās naktī. Taču es nebaidījos, jo tolaik uz ielām likās droši.

Pabeidzu Rīgas industriālo politehnikumu. Tad mani iesauc armijā. Par laimi, dienēju Rīgā. Pirmos trīs četrus mēnešus mūs no kazarmām arā nelaida. Vēlāk varējām pieteikties uz nodarbibām dažādos sporta veidos vakaros. Šo izdevību izmantoju un pierakstījos, kur vien varēju, — uz rokasbumbu, vieglatlētiķu, pat boksu un grieķu—romiešu cīņu. Dienesta laikā spēlēju Armijas sporta kluba meistarkomandā. 1951.—1953.gadā padomju armijas kausu izcīņā uzvarējam. 1956.gadā notika pirmā PSRS tautu spartakiāde. Tolaik spēlēju Latvijas basketbola izlasē. Saņēmu zelta medaļu, ko uzskatīju par savu augstāko sasniegumu. Pēc armijas strādāju “Rīgas ekspresi” takelažas darbos. Slo-dze bija pamatīga, darbs pat divas maiņas. Te sastapāmies ar dažādu sporta veidu pārstāvjiem. Mums bija pat sava sportistu grupa, kas spēja īsā laikā izpildīt visus pasūtījumus. Tāpēc arī varējām vairāk nopelnīt.

Savulaik man bija daudz aizraušanās, piemēram, šahs, dambrete un preferanss. Man diezgan labi veicās. Par panākumiem dambretē esmu pateicīgs tēvam, jo ar viņu to spēlējām kopš manas bērnības. Piedalījās zibensturnīros un simultanspēlēs. Atceros šādu gadījumu. Notika simultanspēle dambretē ar pasaules čempionu Andri Andreiko. Es nospēleju ar neizšķirtu rezultātu. Kā balvu saņēmu grāmatu ar ierakstu, ka pret Andri Andreiko esmu panācis neizšķirtu. Es viņam jokodamies teicu, ka viņš jau panācis neizšķirtu. Visas spēles vajadzīga loģiska domašana un zināšanas matemātikā. Skolas gados man patika matemātika un ķīmija. Toties latviešu valoda un svešvalodas gan nepadevās. Jebkuras sacensības mani vadījusi doma: “Spēlet, lai nezaudētu.”

No 1958. līdz 1961.gadam mācījos Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūta Treneru skolā. Pēc tās studijas turpināju institūta neklātienē. Institūtu tomēr nepabeidzu, jo nebiju

nokārtojis praktiskās nodarbibas vingrošanā. Gan institūta, gan Treneru skola bija līdzīgi speciālie priekšmeti, arī treniņu metodika. Tomēr Treneru skola lielāka uzmanība tika veltīta treniņu metodikai konkrēta sporta veida. Man tas bija basketbols.

No 1958. līdz 1962.gadam spēlēju VEF vīriešu basketbola meistarkomandā, biju tās kapteinis. Bet tad man piedāvāja trenēt slaveno TTT sieviešu basketbola meistarkomandu. Ko darīt? Sakumā negribēju piekrist. Man jau bija pieredze darbā ar vīriešiem un jauniešiem. Šaubījos, vai prātīšu strādāt ar sieviešu komandu. Taču vilināja solījums piešķirt dzīvokli. Līdz tam mēs ar dzīvesbiedri un mazo dēliņu mitinājāmies mazā divpadsmit kvadrātmetru istabiņā. Solījums tika izpildīts. Un tā ar 1962.gada 1.septembri kļuva par TTT meistarkomandas treneri.

Nelaieme mani piemēkleja 1986.gadā. Rīgā notika PSRS meistarsacensības, kurās mūsu komanda kārtējo reizi guva labus panākumus. Zāle dzīvoju līdzī spēlei, bet, mājās atgriezies, vēl noskatījos tās videoierakstu televīzijā. Lai kam stress bija parak liels — nakti pārcietu infarktu. Nākamais infarkts atkātojas drīz — 1987.gadā. Kopš tā laika esmu pensijā.

Mana dzīvesbiedre Ieva jaunības gados aktīvi nodarbojas ar airēšanu un slēpošanu, veiksmīgi startēja sacensībās. Viņa strādāja par fiziskās audzināšanas skolotāju vispārīgglītības skolā. Tagad abi esam pensionāri. Mūsu dēli Ojars un Valdis ir ieguvuši augstāko izglītību. Ar sportu viņi gan vairs nenodarbojas. Vecākajam dēlam Ojaram ir sava ģimene, kurā aug meita un dēls. Nu jau esmu vecdētiņš.

*Jaunības gados
Ar dzīvesbiedri un pirmdzimto
Piecdesmitajā dzimšanas dienā*

Raimonds Karnītis

Tikšanās

Elza Gžibovska:

Kad Raimonds Karnītis 1962. gadā kļuva par TTT sieviešu basketbola meistarkomandas treneri, tā jau bija iemantojusi labu slavu. Par to pateicība pienācās pirmajam trenerim Oļģertam Altbergam. Bet kā šo slavu saglabāt, kā sekmēt komandas sportisko izaugsmi — tas bija Raimonda Karnīša ziņā. Jau sākumā vajadzēja domāt, kā atjaunināt komandas sastāvu, jo spēlētāju vecums bija caurmērā trīsdesmit gadu. "Nolēmām izsludināt "iesaukumu", piepulcinot komandai jaunas dalībnieces, paplašinot tās sastāvu un vienlaikus nodrošinot konkurenci. Papildinājumu deva bērnu un jaunatnes sporta skolas. Ar labu vārdu jāpiemin Rīgas 3.sporta skolas treneris Viktors Strupovičs, 2.sporta skolas treneris Andris Purkalns un Bauskas rajona fiziskās audzināšanas skolotājs Juris Garkalns, kuru sagatavotās basketbolistes varējām iesaistīt mūsu komandā. Zināma loma bija arī gara auguma jauniešu konkursam. Tā organizēšanu sekmēja basketbola entuziasts Talivaldis Pētersons. Daugavpils rajonā toreiz izdevās atrast vēlāk slaveno basketbolisti Uljanu Semjonovu. Nereti meitenes no provinces bija citīgākas nekā rīdzinieces. Daudzas spēlētājas, neraugoties uz lielo slodzi treniņos un sacensībās, ieguva augstāko izglītību."

Ne reizi vien Raimondam Karnītim ticis vaicāts, cik spēlētāju pavisam izgājušas liela basketbola meistarības skolu TTT komandā. Precīzi viņš nav saskaitījis, bet pari par septiņdesmit gan būšot. Treneris vienmēr uzticējies savai komandai. Tā bijusi latviski noskaņota, ar labām tradīcijām, spēju maksimāli koncentrēties atbildīgām sacensībām. Šās PSRS tautu spartakiādes no 1963. līdz 1983.gadam tika

sāņemtas zelta medaļas. Astoņpadsmit reizes pēc kārtas iegūta pirmā vieta Eiropas kausa izcīņā, kurā piedalījās čempionu komandas. Pietika jau ar divpadsmit reizēm, lai TTT sieviešu basketbola meistarkomandu ierakstītu Gine-sa rekordu grāmatā. Bijuši arī meistarkomandas spēlētāju individualie panākumi: Uljana Semjonova un Tamāra Daunie-ne kļuva par olimpiskajām čempionēm, Skaidrite Smildziņa (Budovska), Silvija Krodere un Marina Feodorova — par pasaules un Eiropas čempionēm.

Raimonds Karnītis savus nopelnus nemēdz izcelt: "Man bija lieliski palīgi, it īpaši otrā trenere Dzidra Karamiše-va, kas savulaik spēlēja PSRS izlasē, pildīja komandas kaptei-nes pienākumus. Kā gudra un pašreizējā trenere Dzidra prata atrisināt dažādas sadzīves un psiholoģiskas proble-mas, kas nereti rodas sieviešu komandās."

Dzidra Karamiše-va gan savulaik teica: "Mūsu komandai vajadzīgs vīra spēks, kāds mums ir Raimonds Karnītis! Sie-viešu problēmas atrisināsim pašas."

TTT meistarkomandu vienmēr atbalstījis gan Tramvaju un trolejbusu pārvaldes ilggadīgais priekšnieks Aleksandrs Za-lītis, gan bijušais LPSR Ministru padomes Plāna komitejas priekšsēdētājs un Basketbola federācijas goda prezidents Miervaldis Ramāns.

Ne trenera, ne sportista mužs nav viegls. Lielais sports prasa milzīgu fizisko un garīgo piepūli, rada psiholoģisko spriedzi. Raimonds Karnītis saka: "Ne jau vienmēr saulīte spīdēju-si." Taču bijis arī daudz saulainu brīžu — gan tad, kad TTT meistarkomanda izcīnījusi uzvaru pēc uzvaras, gan tad, kad treneris pats guvis sabiedrisku atzīšanu. Turklāt redzē-ta pasaule — no Ķīnas un Korejas līdz Izraēlai, Grieķijai, Amerikai, Kanādai un Kubai, nemaz jau nerunājot par Ei-ropas valstīm. Parīzē vien Raimonds Karnītis bijis divdes-mit piecas reizes. Ir daudz ko atcerēties, it īpaši tiekoties ar bijušajām meistarkomandas spēlētājām. Arī atmiņas vieš gaišumu ikdienā.

Senioru sacensības Raimondam Karnīti sveic Uljana Semjonova

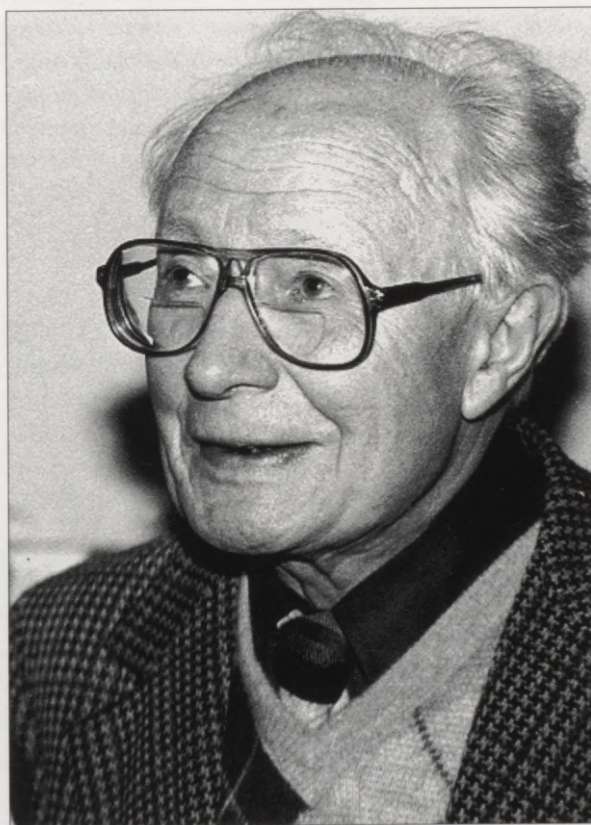
Ordeņa virsnieks
Konstantīns Karulis
 Valodnieks un publicists

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Rīgā 1915.gada 10.februārī. Rīgā arī skolojos un pēc vidusskolas beigšanas 1932.gadā iestājos Latvijas Universitātes Tiesību zinātņu nodaļā. Blakus studijām strādāju žurnālistikā (jau kopš 1931.gada). Ar žurnālista gaitām saistās arī viens no spraigākajiem posmiem manā dzīvē — darbs laikraksta "Brīvā Zeme" redakcijā no 1934.līdz 1940.gadam. Pirmajos gados biju kultūras dzīves referents, vēlāk — valdības darba un ārlietu atspoguļotājs. Tuvā satiksmē ar prezidentu Kārli Ulmani, pavadot viņu arī braucienos pa Latvijas novadiem, mācījos viņu cienīt kā izcilu personību. Biju dziļi parliecināts, ka apzinīgs darbs žurnālistikā ir kalpošana valstij, un no šāda viedokļa veidoju savus rakstus, to vidū ārpolitiskos ievadrakstus. Žurnālistikā strādāju aizrautīgi. Blakus darbam "Brīvajā Zeme" 1940.gadā biju Radiofona žurnāla "Latvijas Vilnis" redaktors un "Daugavas Vestneša" ārpolitiskais komentētājs.

Padomju iekārta 1940.—1941.gadā turpināju studijas un laiku pa laikam rakstīju lauku korespondences. Vacu okupācijas laikā kopā ar sievu bijām lauku skolotāji (Lauberē, Birzgale). 1942.gadā beidzu studijas. Mobilizēts Latviešu SS leģionā, 1944.gadā saņēmu uzdevumu izveidot un vadīt frontes laikrakstu "Latvijas Kareivis". Šā laikraksta vadošā doma bija: latviešu karavīri necinās par Lielvaciiju, bet mūsu uzdevums ir cīņa pret padomju varu ar gaišu nākotnes mērķi — brīvu, nacionālu Latviju. Pēc kapitulācijas bija tās pašas gaitas kā visiem leģionāriem — ieslodzījums nometnē. Biju Talajas Austrumos, pie Klusā okeāna.

Atgriezies Latvijā, 1947.gadā otrreiz pabeidzu augstskolu, šoreiz padomju tiesību zinātnē. Trīs gadus nostrādāju par Zinātņu akadēmijas juriskonsultu, tad mani biogrāfijas dēļ atlaida no darba. Līdz aiziešanai pensijā mani no darba atbrīvoja septiņas reizes... Kad man aizliedza strādāt par juristu, pelnījos kā stenogrāfs. Nelielajā "atkušņa" periodā 1957.gadā mani aicināja atpakaļ darbā Zinātņu akadēmijā. Parkvalificējos par valodnieku, aizstāvēju disertāciju, biju Valodas un literatūras institūta, vēlāk

K. Karulis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Konstantīns Karulis

Fundamentālas bibliotēkas zinātniskais līdzstrādnieks. Kopš 1975.gada esmu pensionārs.

Esmu sarakstījis 15 grāmatas — valodniecība, kultūras (galvenokārt grāmatniecības) vēsture, arī vairākus simtus rakstu žurnālos un krājumos. Divdesmit gadu darbu prasīja "Latviešu etimoloģijas vārdnīcas" sarakstīšana (publicēta 1992.gadā). Joprojām turpinu zinātnisko darbu. 1993.gadā kļuva filoloģijas zinātņu habilitētais doktors, 1994.gadā mani ievēlēja par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli, 1995.gadā ieguva J.Endzelina prēmiju, 1996.gadā esmu emeritēts.

Tikšanās

Visvairāk Konstantīns Karulis tiek cienīts un apbrīnots par apjomīgo divsejumu "Latviešu etimoloģijas vārdnīca". Kur parasti strādā prāvi valodnieku kolektīvi, viņš ticis galā viens pats. Tiesa, tam veltīti divdesmit neatlaidīga darba gadi. "Mēs, mājnieki, bijām iemācījušies ar zīmēm sarunāties, jo ilgās darba stundas viņu neviens un

nekas nedrīkstēja traucēt," atceras dzīvesbiedre Liene Roze. Ja, zināma stadija tā esot kā matemātikas formula — ja kaut kas nojūk, jāsak viss no gala. Autors izdarījis salīdzinājumus ar četrdesmit dažādām valodām. Visgrūtāk bijis nākt uz pēdām sakarību ķēdītei. Kad trīs valodās radniecīgus vārdus izdevies atrast, ceturta jau vieglāk devusies rokā. Šai darbā noteikti bijusi nepieciešama valodu prasme, un zinātniekam nācies orientēties daudzās indoeiropiešu valodās. Protams, nevajadzēja tādās valodās kā afrikāņu, ķīniešu un japaņu. "Japaņu valodā es tomēr dažas frāzes varu pateikt. Biju spiests iemācīties Tālajos Austrumos, kad, pats būdams izsūtīts, tiku iecelts par brigadieru apzaļumošanas darbos, kur strādāja arī japaņu karagūstekņi. Labi zinādami savas tiesības, viņi atsaucās vienīgi uz tiem rīkojumiem, kas tika izteikti viņu dzimtajā valodā."

Vaņīno gulagā pavadītos turpat trīs gadus Konstantīns Karulis piemin arī kā laiku, kad bija jāmacās asināt un likt lieta gara ieročus, trenēt atmiņu. Viņš joprojām ir pateicīgs nometnes priekšniecei Jelizavetai Bukinai, kas pratusi ieslodzītos sapurināt kritiskā brīdī, kad viņi, pusbadā grūti

*Jaunais žurnālists Konstantīns Karulis Stokholma 1939. gada septembrī
Grāmatnieka grāmatzīmē*

strādādami dzelzceļa būvdarbos, sākuši ļauties bezcerībai. Laikam sazīmēdama, ka izstīdējušais, brillainais jauneklis nāk no intelīģences aprindām, viņa kādudien pasaukusi Konstantinu sānis un sākusi rāt: "Ko jūs darāt! Jūs staigājat, galvas nokāruši, acis tukšums! Es zinu, ko tas nozīmē, — tādi drīz paliek ceļmalā. Jūs taču esat gudrs cilvēks! Runāiet par mājām, stāstiet par to, kas notiek pasaulē! Lai rodas citas domas."

Stāstīt par to, kas notiek pasaulē, nebija tik vienkārši — trūka jebkādas informācijas. Izeju tomēr atrada: mahorkas uztīšanai izdalītas avizes strēmelītes viri vakarā salika kopā, un Konstantins izlasīja, kas tur rakstīts. Sava laika strādājis arī par politisko komentētāju, viņš prata faktus salīdzināt un izdarīt secinājumus.

Tikpat iecienīti un neparasti kā šis ikvakara "politinformācijas" bija arī iknedēļas kinoseansi. Sanākuši tumšā, aukstā barakā, klusi sēdējuši, un viņš sācis stāstīt. No paša sākuma: "Zālē pulcejas publika. Ienāk pāris un apsežas pēdējā rindā. Priekšā skolaspuikas čaukstina konfekšu papirus. Dziest gaisma. Sāk spēlēt orķestris. Skan sens valsis. Šodien uz ekrāna..." Un seko viss filmas saturs — kadrs pēc kadra. Parpratumu, izligšana, smiekli un asaras. Pilnas divas stundas. Izņēmuši vai visu pirmskara repertuāru. Ieskatījušies, ka uz "kinoseansi" nāk arī kads krievu kriminalists. Sež un uzmanīgi klausās.

"Ko tad tu te sēdi? Tu jau latviski nesaproti."

"Хочу человеческий голос слышать (gribu dzirdēt cilvēcisku balsi)."

Cauri visam dzīves grūtībām saglabāt cilvēcisku domu un balsi un prast pateikt labu vārdu cilvēkiem, kad tas viņiem visvairāk vajadzīgs, — to Konstantins Karulis uzskata par gulagā iemantotu atziņu visam mūžam. Ar viņa paša gari go gaitu ietekmējušas vairākas spēcīgas personības. Pirmais latviešu valodas skolotājs Žanis Grauds modinājis dzi-

ļāku dzimtas valodas izjūtu, kas grūtajos laikos, kad par juristu strādāt viņam tika liegts, mudināja pievērsties valodniecībai. Savukārt Karlis Ulmanis skubinājis veidot savu bibliotēku. Daudzas vērtīgas grāmatas — viņa dāvinātas. Prezidents mēdzis aprunāties ar žurnālistiem, vaicājis, kā jauniešiem cilvēkiem ar literatūru. Un viņi, vairāki žurnālisti, saņēmuši gan lielo Konversācijas vārdnīcu, gan Pētera Šmita "Latviešu pasakas un teikas" 15 sējumos, gan "Latvju rakstus" audekla iesējuma, gan Milenbaha un Endzelina vārdnīcu.

Grūti izsvērt, kura ir pati galvenā Konstantina Karuļa darbības sfēra. Viņš ir valodnieks, kultūras vēsturnieks un grāmatnieks.

Redzot viņu tik rimti strādājam paša celtajā mājā ar vecmeistaru gleznām un grāmatu grēdām, pasaule šķiet tāda pamatīga un harmonijas pilna. Un jāpiekrit viņa izteiktajai parliecībai, ka skaistais un dramatisks bieži vien stāv līdzās, viens otru izgaismo.

Līdz pat pēdējam rudenim nepaguris strādādam savu zinātnieka un zinātnes popularizētāja darbu, Konstantins Karulis šīs zemes gaitas beidz 1997. gada novembrī.

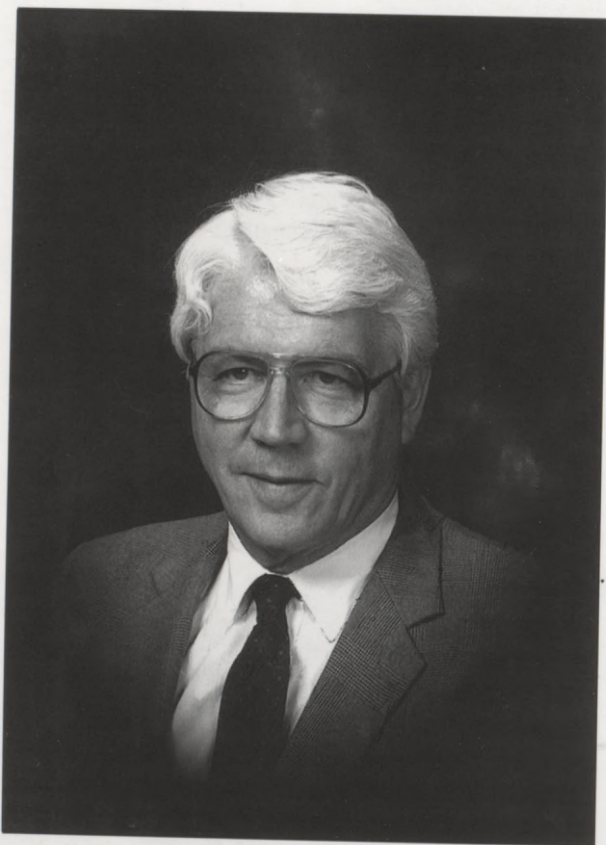
*Ar dzīvesbiedri Lienī Rozi
Ar valodnieci Veltu Ruķi-Draviņu*

Ordeņa virsnieks

Kristaps Keggi (Keggi)

Ķirurgs

Kristaps Jānis Keggi

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Piedzimu Rīgā 1934.gada 9.augustā.

Pirmajā dzīves gadā Dubultos mani esot auklējusi vecmāmiņa. Tētis, būdams profesora Paula Stradiņa students un asistents, tolaik atradās Eiropā (galvenokārt Dānijā), lai iepazītos ar rietumvalstu ķirurģu darbu. Kad tētis 1938.gadā kļuva par Alūksnes slimnīcas direktoru un galveno ķirurgu, ģimene pārcēlās uz turieni. Dzīvojām 1702.gadā celtā mājā, kurai bija biezas mūra sienas, augsti griesti un podiņu krāsnis, brīnišķīgs skats uz ezeru un pilsdrupām. Mans pirmais skolas gads sākās padomju laikā. Pēc tam bija Otrais pasaules karš, kas daudziem atnesa lielus pārdzīvojumus un traģedijas.

Vectēvs un vecmāmiņa manā dzimšanas dienā, 1941.gada 9.augustā, no Latvijas aizbrauca. Arī mūsu ģimene gribēja braukt uz Zviedriju, un tēvs pat bija sarunājis zvejnīkus, taču viņi pieprasīja maksāt zeltu. Pedēja brīdī tēvs pardo mājā. Bet 1944.gada rudenī, nedēļu pirms Rīgas krišanas, paguvām uz kādu vilcienu, kas devās projām no Latvijas. Arī mums sākās begļu gaitas... Laimejas palikt dzīviem un tikt tālāk uz dienvidiem. Tētis atrada darbu mazā pilsetiņā Emmendingenē, uz ziemeļiem no Freiburgas. Lai gan viņš runāja vāciski, turklāt bija studējis Vācijā, tomēr netika uzskatīts par pilnvērtīgu arstu un driksteja strādāt tikai poļu un krievu strādnieku nometnē. Darba bija daudz, jo gūstekņi ļoti slimoja. Taču ar laiku vācieši sāka tētīm uzticēties un lūgt viņa palīdzību. Nācās pielāgoties apstākļiem. Nabadzība piespieda ubagot, apstaigāt vācu zemnieku saimniecības, lai izlūgtos kartupeļus, zirņus vai citu vienkāršu barību.

Miers atnāca ar jaunām problēmām, jo mums draudēja deportācija uz Padomju Savienību. Begļiem no PSRS nedrīkstēja dot izvēles tiesības. Taču vecākiem izdevās iegūt Vācijas pilsoņu pases. Bet tad tēvu uz nepatiesas apsūdzības pamata apcietināja un aizveda uz kara noziedznieku nometni. Pēc laiciņa tur ieradās kāds iespaidīgs ģenerālis un liecināja par labu tēvam. Jau pēc nedēļas tēvs sāka strādāt par galveno ķirurgu franču armijas lazaretē. Pēc gada viņam piedāvāja Francijas pilsonību un pulkvež-

leitnanta pakāpi. Tolaik karš plosījās Indokīnā un armijai bija vajadzīgi ne tikai karavīri, bet arī mediķi. No iespējas strādāt franču armijā tēvs atteicās, jo nevēlējās riskēt, atstājot ģimeni svešā zemē.

1945.gada rudenī mūs oficiāli atzina par bēgļiem, līdz ar to tikām nodrošināti ar armijas pārtiku un diezgan normāliem sadzīves apstākļiem. Franču militārais dienests Freiburgā bija atvēris skolu, un vecākiem izdevās pārliecināt Franču liceja vadību uzņemt tajā bērnus no latviešu ģimenes. Sakumā ne es, ne mani brāļi franciski nerunājam, taču, dzīvojot internatā, ļoti ātri valodu iemācījāmies. Pirms emigrācijas uz Vāciju mēs, visi četri Keģi deli, brīvi un bez akcenta runājam franciski. Vēl divus gadus pamācījos angļu valodu un pavisam drīz pārvaldīju vācu, franču un angļu valodu.

Grūtas izveles priekšā atradāmies 1949.gadā. Vecāki nevēlējās doties uz Austrāliju vai Kanādu un nolēma emigrēt uz Ameriku. Sakās drudžaina dokumentu kārtošana un sponsoru meklēšana. Emigrācijas noteikumi bija stingri: jābūt veselīgiem, potētiem pret dažādām slimībām, jābūt visiem nepieciešamiem dokumentiem, naudai un galvotājiem Amerikā. Līdzī ņemamā bagāža drīkstēja būt ļoti nēcīga, tādēļ devāmies ceļā ar nedaudz drebēm, dažām grāmatām un kadiem sikumiem. Pēc pieciem Vācijas pavadītiem gadiem braucām uz Ameriku. No Rīgas bijām atvadījušies jau 1944.gada 1.oktobrī. Uzkapām uz karavīru transporta kuģa, lai dotos tālā ceļā. Mammu uz kuģa tūlīt norīkoja darba par apkalpotāju zidaiņu un mazo bērnu ēdamzālē. Tētis pieteicās strādāt kuģa medicīnas daļā.

Iebraucot Amerikā, par visiem sešiem kopā mums bija viens dolārs... Grūti bija iedomāties, kā šajā jaunajā pasaulē iekļausimies, kas mūs sagaidīs un par ko kļūsim. Jānim bija 17, man 15, Andrejam 14 un Ludim 13 gadi.

Uzsāku mācības vidusskolas pēdējā klasē. Ņujorkas vidusskola tolaik bija ļoti augstas prasības. Ar dziļu pateicību atceros daudzus savus skolotājus, īpaši angļu valodas pasniedzēju, kuras sirsnība, inteliģence un īpašais takts palīdzēja man panākt klasesbiedrus. Angļu valodas prasme bija nepieciešama visai mūsu ģimenei, sevišķi tētim, jo viņam pieprasīja nolikt eksāmenus licences iegūšanai un nostrādāt rezidentūrā. Tā savulaik Latvijā labi pazīstams un iecienīts ārsts ar milzīgu miera un kara laika ķirurga pieredzi bija spiests strādāt Ņujorkas Luterāņu slimnīcā par 15 dolāriem mēnesī. Tētis strādāja par ārstu asistentu un dzīvoja slimnīcā, mammai nācās uzņemties kalpotājas un istabmeitas pienākumus. Jānis lepojas, ka viņam jau septiņpadsmit gadu un viņš drīkst strādāt. Tā kā daba mani apveltījusi ar lielu augumu, arī es varēju sacīt, ka man jau astoņpadsmit. Ar šo

mazo viltību man izdevās dabūt vietu tajā pašā viesnīcā, kur strādāja mamma. Tā es jau piecpadsmit gadu vecumā, strādājot par izpalīgu visādās viesībās, pelnīju sev iztiku. Vēlāk mani pieņēma par vietu ierādītāju kinoteātri. Man bija elegants formas tērps. Kinoteātra vadība cēreja, ka palikšu strādāt pie viņiem un ar laiku kļušu par šīs nozares menedžeri. Man pašam doma par darbošanos kinojoma šķita diezgan komiska. Bet kinoteātri izdevās sapelnīt naudu braucienam uz Kolorado štatu, kur dzīvoja manas mammas brālis Ansis, kas bija precējies ar Viļa Plūdoņa meitu Antru. Pie viņiem bija apmetušies arī mani vecvecāki.

Ierodoties pie radiem Kolorado štata, tūlīt pat pateicu, ka nedomāju laiski atpūsties. Biju nolēmis strādāt celtniecībā, kur var nopelnīt vairāk, nekā strādājot par vietu ierādītāju kinoteātri vai trauku mazgātāju restorānā. Turklāt vēlējos aktīvi darboties svaigā gaisā. Aizgāju pie būvuzņēmēja Vitlaka kunga, kuru pazina mans vectēvs, un lūdzu vasaras mēnešiem kādu darbu. Man atļāva vienu dienu pastrādāt, lai redzētu, ko es spēju. Vitlaka kungs aizveda mani uz kalniem, parādīja savu vasarnīcu un vietu, kurā iedērētos veranda. Atstājot mani vienu, viņš sacīja, ka vakarā ieradišoties pieņemt paveikto darbu. Visu dienu vedu granti, gatavoju cementa un grants maisījumu, strādāju ar lāpstu. Vakara saimnieks bija pārsteigts, cik dušīgi esmu strādājis, un piedāvāja darbu savā uzņēmumā. Saku strādāt ļoti smagu fizisku darbu celtniecībā. Tas deva man iespēju nopirkt uzvalku, kreklu un kurpes, ka arī papildināt savu akvāriju.

Pirms prombraukšanas vectētiņš mani iesvētīja. Tas bija neaizmirstams brīdis. Jēlas universitatē ierados 1951.gada 1.septembrī, vēl nezinot par šīs iestādes nozīmīgumu ne vien valstī, bet arī pasaulē. Man bija viens uzvalks, mazs amizants čemodāns un visai neskaidra nojauta par nākotni. Man bija laimējies ne tikai nopelnīt sev iztikas naudu, bet iekļūt vienā no pasaules slavenākajām augstskolām. Pabeidzu koledžu un ieguvu tiesības studēt tālāk. Koledžas pēdējā mācību gadā vajadzēja izvēlēties tālāko studiju profilu. Sakumā mani ieinteresēja starptautiskās attiecības, turklāt runāju vācu, franču, angļu, mazliet arī spaņu un itāļu valodā. Vīlināja arī literatūra.

Taču visbeidzot sapratu, ka man tuva ir tēva specialitāte un velos kļūt par ķirurgu. Tā es uzsāku četru gadu studijas Medicīnas fakultātē. Ārsta (*medical doctor*) grādu ieguvu 1959.gadā. Starp citu, Amerika tas ir augstākais un vienīgais ārsta grāds. Vajadzēja sākt specializēties. Mani tolaik interesēja sirds ķirurģija un ortopēdija. Par pirmo visai daudz domāju, turklāt sirds ķirurģijas profe-

Kristaps Kegī

sors bieži aicināja mani asistēt operācijas. Asistēju arī pirmajā lielajā sirds operācijā. Tas bija Jēla. Kad vēl studēju pēdējā kursā, iepazinos ar ortopēdijas profesoru, kurš daudz stāstīja par savu darbu, par karu Korejā, kur piedalījies. Arvien vairāk sāku domāt par traumatoloģiju un ortopēdiju. Pilntiesīga ortopēda traumatologa sertifikātu ieguvu 1964.gadā.

Jau Medicīnas fakultātes otrajā kursā kļuvi par Amerikas bruņoto spēku rezerves leitnantu. Bet 1964.gada jūlijā atrados aktīvajā karadienestā un tiku nosūtīts uz Rietumteksasas pilsētu Elpaso, kur lielā armijas hospitali strādāja par mācību spēku. Vareju nodarboties ar sportu. Tolaik jau patstāvīgi sāku veikt lielas ortopēdiskas operācijas. Kad sakās kara darbība Vjetnamā, saņēmu pavēli kopā ar pirmajām armijas vienībām doties uz turieni. Manai trešajai meitīnai Kerolainai tolaik bija tikai pāris mēneši, arī Katrina un Māra bija vēl pavisam mazie. Satrauktajai dzīvesbiedrei Džūlijai vareju tikai pavēstīt, ka esmu ieskaitīts 173.izpletņleceju brigādē — speciālā izlases grupā par slimnīcas ārstu un 1965.gada vasarā man ir jādodas uz Vjetnamu. Pēc divdesmit miera gadiem atkal nokļuvi kara zonā. Šausmīgākais bija operēt pavisam jaunus zēnus — sakropļotus, sašautus, sapspridzinātus, apdegušus. Toreiz Vjetnamā es daudz operēju, dienu vai pat divas pēc kārtas, ar nelielām atpūtas pauzēm. Profesionāla ziņa tā man bija laba skola. Tomēr tādu dzīves skolu nevienam nenovēlu. Vjetnamieši mūsu darbu attiecīgi novērtēja. Parādot ipašu cieņu un pateicību, Montanjāras ciema ļaudis ar flautas skaņām un gongiņiem iesvētīja mūs par cilts asinsbrāļiem. Trīsdesmit divu gadu vecumā man piešķīra cilts visaugstāko goda titulu — "Vectētiņš".

Vienmēr atcerešos un vienmēr būšu pateicīgs par to, ka man, pusaudzim, beglim no Latvijas, tika dota iespēja iegūt izglītību vienā no labākajām privātajām augstskolām Amerikā, ka saņēmu stipendiju. Daudz man toreiz palīdzēja universitātes pasniedzēju ticība. Viņi sacīja: "Ceram, ka iznāks cilvēks, kas ar laiku būs noderīgs arī mums." Tā arī notika. Vairākkārt esmu saņēmis piedāvājumu pārcelties darbā uz lielajiem centriem, bet esmu palicis uzticīgs savai universitātei.

Kad pirms desmit gadiem pirmo reizi pēc ilga laika atkal atbraucu uz Latviju, biju ļoti pārsteigts, cik maz cilvēku zināja par manu vectēvu. Biju audzis sabiedrībā, kur Ludi Berziņu, manu vectēvu, uzskatīja par svētu cilvēku,

par sentēvu. Sapratu, ka mans svarīgākais pienākums Latvijā ir turpināt vectēva iesākto darbu izglītībā un kultūrā. Iecereju un nodibināju Medicīnas fondu, kas darbotos Latvijā un Amerikā, dodot iespēju Latvijas ārstiem, māsām, inženieriem un skolotājiem iepazīties, ka strādā Rietumos. Tagad jau vairāk par simt speciālistu ar šī fonda atbalstu papildinājuši savas zināšanas ārzemēs. Programma turpinās.

Atbraucis uz Latviju, tulīt sāku domāt par vectēva piemiņas atdzīvinašanu. Velejos atgūt māju Jūrmalā, kur pavadīju bērnību, lai ierīkotu tajā kultūras centru — Luda Berziņa muzeju. Šo darbu uzskatu par sevišķi svarīgu. Man nozīmīgāka šķiet garīgā darbība, pēc tam sports un medicīna. Ja nebusim bagāti ar brīviem, izglītotiem, godīgiem un labestīgiem cilvēkiem, nebūs arī medicīnas. Vissvarīgākās ir dvēseles lietas. No tām atkarīga arī attieksme pret Dzimteni, tautu, politiku. Jau desmit gadus regulāri braucu uz Latviju, lasu lekcijas, konsultēju pacientus, operēju, lai ziedotu fondam un muzejam.

Manam vectēvam Ludim Berziņam divas reizes tika piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis — trešās un ceturtais pakāpes. (1926.gada 16.novembrī IV šķiras un 1935.gada 15.novembrī III šķiras — no "LV" izdotas grāmatas "Triju Zvaigžņu gaisma".) Sešdesmit gadus vēlāk, 1994.gadā, arī es saņēmu šo augsto apbalvojumu. Man piešķirto Triju Zvaigžņu ordeni uzskatu par lielu godu visai Latvijai un ārstiem, ar kuriem kopā esmu strādājis. Nenoliedzami lepojos, ka man ir tāds pats apbalvojums kā vectētiņam. Taču vismīļākais man ir Jēlas universitātes Ortopēdijas fakultātes labā pasniedzēja tituls. Tas ir audzēkņu vērtējums, un šo titulu esmu saņēmis astoņus gadus. Jēlas universitātē esmu bijis dekāna un rektora padomdevējs. Esmu Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis, Latvijas Medicīnas akadēmijas goda doktors.

Meitas jau lielas. Katrina strādā universitātē, rūpējas par bērniem — Džūliju un Džordžu. Māra, kas bija airetāja un finaliste olimpiskajās spēlēs Korejā, tagad organizē dažādas sacensības. Kerolaina joprojām ir profesionāla golfiste. Māra un Kerolaina vēl nav precējušas.

Mani mazbērni nerunā latviski. Džordžs gan dzied Latvijas himnu. Es viņam stāstu par Latviju. Varbūt mazdēls kādreiz atbrauks uz manu dzimteni un kaut ko šeit darīs. Tagad svarīgi viņu attīstīt un dot labas zināšanas vienai kādai specialitātē. Ar laiku varētu viņu ņemt līdzī uz Latviju, lai iemācās latviešu valodu. Taču pašlaik daudz svarīgāk, lai Džordžs vispirms apgūst krievu vai varbūt ķīniešu un japāņu valodu. Tāpat franču. Galvenais, lai viņš zina, ka ir arī latvietis, ka viņa senči ir latvieši, ka vecvecvectēvs bija slavens latvietis.

Tikšanās

Armīda Priedite:

Ar profesoru Kristapu Keģi esam pazistami vairāk nekā desmit gadus — kopš viņa pirmās ierašanās Latvijā. Bijušas intervijas, bijušas vienkārši sarunas, krājušies pieraksti bloknotos un kasetēs.

Kā notikusi atgriešanās? Viss sācies ar airēšanu. Labas gribas spēles Maskavas Olimpiskajā kanālā savedušas kopā profesora Keģi meitu Māru ar sportistiem no Latvijas. Turpat bijis arī Mārai līdzatbraukušais tēvs. "Sveiki, tautieši!" Un tulīt sākusies abpusēji ieinteresēta saruna. Kā, piemēram, būtu, ja satiktos ASV un Latvijas airēšanas veterāni? Vārietu arī sapazīties ar tēvzemei strādājošiem koleģiem medīķiem! Toreiz Maskavā kāds atcerējās, ka izcila pro-

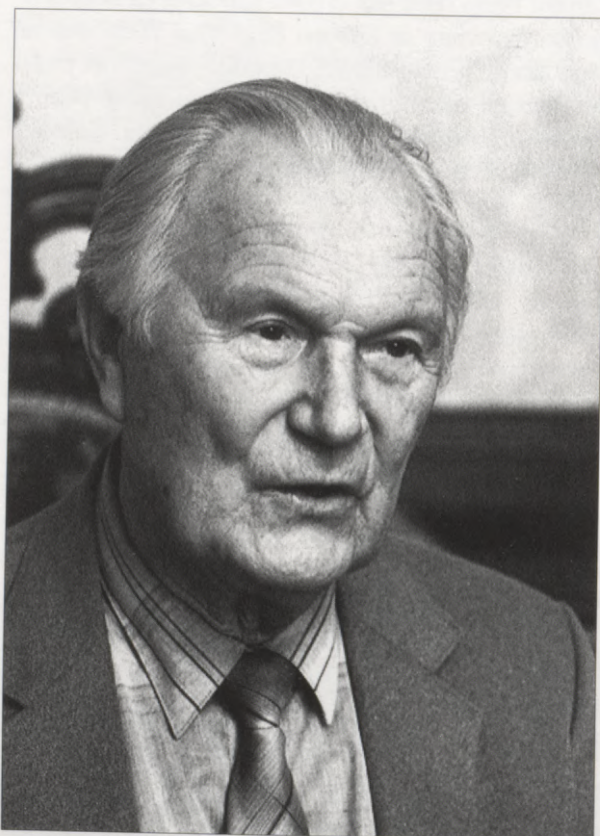
fesora Viktora Kalnbērza (toreiz Latvijas Traumatoloģijas un ortopēdijas zinātniskās pētniecības institūta direktora) dēls Konstantīns (tagad sen jau medicīnas profesors) ir bijis aktīvs sportists, sporta meistars airēšanā. Sakas sarakstīšanās. Visupirms iepazīšanās neklātienē ar profesoriem Viktoru Kalnbērzu un Haraldu Jansonu. Ari ar Latvijas sporta dzīves vadītājiem. Pēc tam bija ne vien kopīga airēšana, bet arī kopīgas operācijas. Veidojās draudzības saites, kas sen jau pārtapušas stiprā tilta pāri talumiem uz Latviju. Tagad šķiet, nav cilvēka, kurš kaut vai neklātienē nebūtu pazīstams ar Kristapu Keģi. Viņa vārdu zina ne vien Latvija, bet arī Krievija, Uzbekija... Daudzviet profesors braucis operēt, dalījies pieredzē un, cik iespējams, centies būt palīdzīgs. Profesors. Kristaps Keģis. Vienkārši Kristaps. Cilvēks, kura vārdu izrunā ar patiesu cieņu.

1988. gadā Rīgā: Konstantīns Kalnbērzs, Nikolajs Neilands, Ivars Ūpis, Kristaps Keģis, Janis Akmens, Armīda Priedite un Gundars Lācis
Vasarā, Latvijā...
Palātā, pie operētas pacientes

Ordeņa virsnieks
Jānis Klīdzējs
Rakstnieks

Jānis Klīdzējs

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Laimīgi satikušies bija mani bērnības un jauno dienu gadi ar to laiku, kad dzima un veidojās Latvijas 18.novembra valsts. Mana paaudze skolas gados sauca sevi un rakstīja ar liela-jiem burtiem — Latvijas Brīvības Paaudze. Ar to laiku jūsmu par tautas brīvību un savu pašu valsti šī paaudze ienāca dzīvē ar apņēmību strādāt un panākt, lai Latvija kļūtu starp pirmajām Eiropā materialās un gara kultūras limenī. Mūsu sapņi bija lielāki par dzīvi un par mums pašiem. Latvijas brīvības gados mūsu tautā krātais gara spēka enerģijas lādīnš bija tas, kas kā zibeni nakšu debesis gaismoja izdzīvošanas un ticības ceļu caur okupācijas gadu desmitu tumsu. Mazliet par paša mūža gājumu. Piedzimu 1914.gada 6.maijā Latgales pusē, Sakstagala pagastā. Māte Virgina un tēvs Aleksandrs četras meitīņas zaudēja epidēmijā Pirmā pasaules kara laikā un divus dēlus — pēdējā kara. Antonam bija 24, Donatam — 21 gads. Tāpat kā desmiti tūkstoši latviešu jaunekļu, viņi savu jaunību nepaspēja ne redzēt, ne dzīvot. Abi vecāki miruši Latvija. Tēvs 1960.gadā, sasniedzis 75 gadu mūžu, māte 1987.gadā, ar dievticības spēku gājusi visam bēdām un nelaimēm cauri līdz pilniem 93 gadiem. Macijos Rezeknes komercskola, studēju Latvijas Universitātē. 1940.gadā salaulājos ar Emiliju Svilāni. 1944.gadā emigrējam uz Vāciju, 1950.gadā ieceļojām Amerikā. Kalifornijas universitātē ieguvi M.S.grādu klinikālajā socioloģijā. Strādāju psihiatriskajā slimnīcā un ar palaidnīgiem pusaudžiem. Biju skolotājs universitātes studentiem, kuru studiju lauks bija cilvēku uzvešanas zinātnes. Esmu sarakstījis 24 grāmatas. Tie ir astoņi romāni, stāstu un noveļu krājumi un esejas. Astoņas grāmatas pārspiestas Latvijā. Grāmatas godalgotas ar Kultūras fonda, Krišjāņa Barona un Jaņa Jaunsudrabiņa balvām. Periodikā esmu apcerējis dzimtas puses Latgales ļaužu katoliska latviskuma dzīvesziņu un pasaules skatījumu. Daudz esmu rakstījis par gara spēka pulcīnāšanu tautas pārdzīvošanas gadu pārdzīvošanai. Latvijas Zinātņu akadēmijā 1992.gadā mani ievēlēja par goda locekli. Ar Latvijas Triju Zvaigžņu ordeni tiku apbalvots 1994.gadā.

Tikšanās

Jānis Klīdzējs pieder pie tās rakstnieku paaudzes, kas trīsdesmitajos gados strauji ienāca pirmās Latvijas brīvvalsts literatūrā, bet četrdesmitajos gados kļuva par trimdiniekiem. Viņa romāns "Jaunieši", tāpat kā visi pēc tam tapušie darbi, mums, pēckara paaudzei, kļuva par aizliegto augli un lika arī sāpīgi apzināties, ka krietna latviešu rakstniecības daļa ir izstumta no dzimtenes un mums nav pieejama. Jānis Klīdzējs nāca no strauju attīstības gaitu uzsākušas Latgales, par kuru citviet bieži vien sprieda greizi nezināšanas vai aizspriedumu dēļ. Latgales literatūru sakārā ar valodas atšķirībām un varbūt arī zemāku māksliniecisko līmeni citos novados tikpat kā nepazīna.

Pirmie, kas rakstīja latviešu literārajā valodā un guva istu atzinību, bija Alberts Sprūdžs un viņa draugs Jānis Klīdzējs. "Jauniešos" runā tā laika jaunā Latgale, runā tieši, droši, aizrautīgi, romantiski, sirsnīgi. Un sirdis atsaucas. Vācu laikā šo grāmatu visā Latvijā davināja iesvetības. Kritiķis Jānis Grīns rakstīja: "Tas ir ticams un pārliecinātais pozitīvisms, ko pauž jaunais Māras zemes autors un kas kā diena no nakts atšķiras no sevišķi agrāk arī mūsu daiļrakstos kultivēta pozitīvisma. Kad mums, rīdziniekiem, kurzemniekiem, bija tads idealisms? — Varbūt "Atraitnes dēla" iznākšanas laikā." Tagad "Jauniešiem" jau pieci izdevumi, grāmata tulkota arī lietuviski.

No Jāņa Klīdzēja daudzajām grāmatām tikai divi stāstu krājumi iznākuši latgaliski. "Es esmu latviešu rakstnieks," tā viņš saka un to apstiprina darbos, un par tādu viņu visi atzīst. Bērībā un jaunībā redzētais un piedzīvotais, vēlāk atmiņā atsaukts un pārdomāts, devis vielu romāniem "Cilveka bērns", "Dāvātas dvēseles", "Snīgi", daudziem stāstiem. Šīs grāmatas emocionāli atklāj Latgales ļaužu dvēseli pašiem latgaliešiem un visiem latviešiem. "Esmu rakstījis un rakstu to balsu izteikšanai, kuri savu dzīvi izsāp klusuma..." — tā Klīdzējs teicis grāmatā "Pašportreti" ievietotajā

autobiogrāfijā. Tā ir katoliska, Romas kultūra skolojusies, bet ne akli fanātiska Latgale, ko atspoguļo un uz talaku gaitu aicina Jānis Klīdzējs.

"Cilveka bērns", iekļaudamies latviešu rakstnieku autobiogrāfisko bērības tēlojumu virknē, dod pamatu Jāni Klīdzēju saukt par Latgales Jaunsudrabiņu. Šis romāns kļuva par literāro pamatu pirmajam latgalieša kinodarbam par Latgali — Jāņa Streiča filmai. Tā ieguva lielu rezonansi skatītajos un kritikas uzslavu, ipaši uzteicot Bonifācija Pavulāna (Boņa) tēlotāju Andri Rudzinski un režisora meistari. Filmā saglabāts arī vairākiem Jāņa Klīdzēja darbiem raksturīgais muzikanta un filozofa tēls. Žēl tikai, ka nav grāmatas noslēguma ainas, kad muzikants Izidors Rudins pie rudzu stātiem runā ar Boņuku. Tieši šajā monologa koncentrētās autora domas un izjūtas:

"Tad tu beidzot sāk runāt ar Dievu vai vismaz tu domā, ka jāparunā ar pašu Dievu par visu to, ko tu pats nevari ne zināt, ne saprast... Un, kad tu sāk tā runāt, domā, ka tev būs daudz runājama un daudz atbilžu. Beidzot tu, cilveka bērns, stāvi rasainā ritā basām kājām smilšaina ceļa malā un redzi, ka šo atbilžu ir tikai tik vien, cik ar sauli mirdz uz putnu spārniem un ar rasu bērzu galos... To visu redzot, tev ir liela laime un nelaime reizē, tāpēc ka tu zini, ka tu esi — cilveka bērns..."

Ar "Dāvātas dvēseles" ir romāns par bērības pasauli. Vēlu tam devusi Emilija Svilāne — Jāņa Klīdzēja dzīvesbiedre kopš 1940. gada, tolaik dabaszinību studente, vēlāk arī māksliniece.

Daudz garīga speka ir grāmatas par latviešu iedzīvošanos un dzīvi Amerikā. Plašu atsaucību guvuši romāni "Dženitors", "Zilie kalni" un "Otrais mūsos", tāpat daudzi stāsti. Ka ista perle noslipētais garstāsts "Džūna" skan kā dziesma

Ar dzīvesbiedri Emiliju savā dzīvoklī Kalifornijā, Napa Kalnasētā 1993. gada augustā. Lietussargu tur dzejniece Anna Rancāne

Jānis Klīdzējs

par mīlestību, neparastu, nedaudz vārdos, vairāk nojautas izteiktu. Jaunības gados Jānis Klīdzējs rakstījis arī dzeju, kas līdz mums atnākusi ar mīlo un joprojām dzīvo "Brūnaci". Sava laika tai mūziku sacerēja Jānis Ivanovs, piepildzot arī pirmajam izpildītajam Tālim Matisam. Velak dzējolis komponēts vairākkārt.

Politiskā nostāja Jānim Klīdzējam vienmēr bijusi skaidra un noteikta. Trešās atmodas sākumā viņa rakstu vai pat vēstulu fragmentu parādīšanās Latvijas presē aizrāva ar savu tiešumu, sapurināja un aicināja. Literatūrzinātnieces Annas Eglienas publikācija par rakstnieka ciemošanos Latvijā ir arī rindas, kur Jānis Klīdzējs atceras bērnu dienu iespaidus par brīvības cīnītāju ienākšanu viņa tēva mājās Sakstagalā: "Es no dziesmas sapratu, ka tie ir latvieši (...). Māte vārija kartupeļus, cienāja viņus ar biezpienu. Karavīri mūs pacienāja ar cukuru. Viens mani paņēma klēpi. Tajā karavīra cepurē bija Latvijas saulīte. Pielicis tai pirkstu, es viņam prasīju: "Kas tas tāds?" Viņš teica: "Tā ir Latvija." Tas nav aizmirsis nekad." Dziļā latvietības izjūta, patriotisms mudināja Jāni Klīdzēju uzrakstīt priekšvārdu grāmatai par kādreizējo studiju biedru Pēteri Supi, peckara gadu leģendāro "Cinīti" — Ziemeļlatgales un vēlāk vairāku apriņķu nacionālo partizānu vadītāju.

Pardomas un esejas par latviešu likteņiem sabiedriski politiskā un kultūras kontekstā Jānis Klīdzējs apkopojis grāmata "Ievainotā dzīve". Kad rakstnieks kopā ar sievu Emiliju 1978.gadā pirmoreiz pēc ilgiem gadiem apciemoja Latviju, nebija nekadu publisku tikšanos, neizdevās apmeklēt dzimto pusi. 1992. gadā viss bija citādi. Dzimtene vairākos sarīkojumos godināja savu lielo rakstnieku. Viņš izstaigāja bērības takas Sakstagalā, redzēja dzimtas mājas vietu, pieminēja tuviniekus Kantinieku kapos. Rakstnieks kļuva par Zinātņu akadēmijas goda locekli, presē parādījās vairākas publikācijas.

Jānis Klīdzējs nu jau vairākkārt bijis dzimtēnē, bet pastāvīgā dzīvesvieta viņam ir Amerika, Kalifornija, Napa. Domas par Latviju neatstājas nekad. Diemžēl tas mēdz būt arī sāpīgas, brīžiem bezcerīgas.

Atbildot uz 1997.gada Daugavas literārās gadagrāmatas anketas jautājumiem, J.Klīdzējs raksta: "Manīts, ka dzimtenes ļaudis un arī rakstniekos sed vārda nenosaukta depresija. Tā velk un velk uz leju ar ikdienā redzamo un apziņa sāpētāju dzīves ainavu. Krievijas okupācija arvien vēl nav beigusies. Šī noskaņa sniedzas līdz pat pasaules tālumos aizdzītajiem latviešiem."

Vēstulē, ko rakstnieks atsūtīja reizē ar autobiogrāfiju, ir šādas rūgtas rindas: "Mūsu Latvija ir pārvērsta par ubadzi. Vēl baigākais tas, ka lielas daļas ļaužu raksturi izlojdzti agrāk nepazītas, pat jaunās grimases. Varbūt mēs, tie talumos, redzam aplam? Kādas cerības izbirst no šī purva?" Mierinājumu un cerību rakstnieks meklē darbā. Esot aizsāktas divas lielas grāmatas, par kurām viņš vēl tuvāk negribot nekā teikt. Šiem darbiem esot vajadzīgi vēl gadi pieci — "vai tos paspēšu, tas ir ierakstīts Zemes un Debesu kunga grāmata".

Gaidīsim un cerēsim, ka Latvijas jauna gaita dos atkal pamatu optimismam, kas Jāni Klīdzēju spāmoja 1992.gada dzimtenes apciemojumā. Annas Eglienas publikācija rakstnieks savas izjūtas izteicis vārdos: "(...) cilvēki smaidīja, nebija nomakti, bija kādu cerību pilni. Dzimtēnē sāk dzīvot uz augšu. Latgales novads, Rīga un visi latvieši, visa tauta. Ir arī sāpes, bet ar sāpēm rodas arī tā lielā, drosmīgā dzīvošana un domāšana." Arī viņa grāmatas mūs ved caur sāpju jūru uz lielu, drosmīgu dzīvošanu, jo no tām, tāpat kā no paša rakstnieka personības, staro dvēseles atvērtība, gaiša labestība, isti latgaliska sirsniņa un cieņa pret cilvēku.

*Latvijas Rakstnieku savienība 1992. gada septembrī (pirmajā rinda vidū)
Pēc ilgiem gadiem atkal dzimtajā pusē*

Ordeņa virsnieks
Visvaldis Varnesis Klīve
 Teologs

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Rīgā 1931. gadā un audzis sabiedriskā vidē. Tēvs Ādolfs Klīve bija politiķis un ekonomists. Spilgtakas bērnības atmiņas saistās ar Rīgu un Klīvu mājam Vecumniekos. Mācījās Rūdolfa Blaumaņa pamatskolā Rīgā un Vecumnieku pamatskolā.

Tikai gadījuma pēc mums izdevās paglābties no deportācijas 1941. gada 14. jūnijā. Labi, ka pēc mūsu ģimenes neatbrauca nakti, — tad jau aizvestu, bet ieradās no rīta, kad māte bija aizgājusi uz darbu un tēvs laikam kaut kur pabēdzis. Mājas biju viens, mazgadīgs zēns, un mani nepaņēma. Ta mums laimejas palikt Latvijā. Vai gaidīt atkal jaunus draudus, kad pēc kara ienāks krievi? Un tā 1944. gada vasarā ar kuģi aizbraucām. Uzturējamies Austrijā un Vācijā. Eslingēnē 1949. gadā pabeidzu latviešu ģimnāziju. Devīpadsmit gadu vecumā pirmais no mums devos uz Ameriku. Vēlāk uz turieni pārcēlās arī vecāki, un Ņujorkā irēju mazu dzīvoklīti. Nebija viegli jaunības gados mainīt visu dzīvi. Nokļuva pilnīgi svešā vidē, turklāt bija jāmacās svešvalodas, lai varetu izglītoties. 1953. gadā Vitenbergas universitātē ieguvu bakalaura grādu filozofijā un vēsturē, pēc gada Kolumbijas universitātē — maģistra grādu filozofijā, 1957. gadā Unijas teoloģijas seminārā — maģistra grādu teoloģijā, 1963. gadā Kolumbijas universitātē — doktora grādu filozofijā un teoloģijas studijās. Izmantoju vairākas zinātniskas stipendijas studijām Indijā un Āfrikā. Vitenbergas universitātes Filozofijas departamentā 1975. gadā tiku ievēlēts par profesoru un 1989. gadā kļuva par departamenta vadītāju.

Tagad ar ģimeni esmu atgriezies Latvijā uz pastāvīgu dzīvi. Atgūta vecāku māja Rīgā, Torņkalna ielā 15, kuru savulaik tēvs bija nopircis no baltvāciem, kad tie repatriēja uz Vāciju. Ēka pēc kara gados atradies bērnu dārzs padomju virsnieku bērniem. Tad tas pamests. Bija liels remonts. Viss jau būtu labi, ja nebūtu piemēklejusi slimība. Svētdienas rītā ceļā uz dievkalpojumu Vecumniekos pārcietu insultu. Devīņas dienas pavadīju reanimācijā, tagad varu pārvietoties tikai ratiņos. Pamazām kustību spējas tomēr atjaunojas. Lai mīgā kartā neesmu zaudejis atmiņu un valodu. Blakus visu laiku dzīvesbiedre Vija un dēls Saulvedis. Ar dzīvesbiedres

Ādolfs A. Klīve

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Visvaldis Varnesis Klīve

palīdzību varu turpināt darbu. Esmu Latvijas Universitātes profesors un Sistemātiskās teoloģijas katedras vadītājs. Ilgus gadus tiešus sakarus ar Latviju neuztūrejam, jo Klīvu vārds te dzīvojošajiem vareja kļūt bistams. Es pat nezināju savu radnieku adreses. Tolaik biju Amerikas latviešu apvienības valdes loceklis, sekretārs, tad vicepriekšsēdis un priekšsēdis. Ņujorkas latviešu skolu vajadzībām sagatavoju Latvijas vēstures materiālus par 1945.—1955. gadu. Lasīju arī propagandas grāmatas un izurbos cauri biedra Drizulā biežajiem vēstures sešumiem. Darbojoties Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arlietu un aprūpes komisijā, mums izdevās uzzināt par visām luterāņu draudzēm Latvijā. Tā tapa mana mazā grāmatiņa "Baznīcas ķēdes", kas piedzīvoja vairākus izdevumus un tulkojumus. No prāvesta Veinberga savaktajiem materiāliem uzzināju Latvijas evaņģēliski luterisko mācītāju vārdus, draudzes un to stavokli, arī attiecības ar VDK. Pirmā saskare ar Latviju bija sievas brauciens uz dzimteni 1989. gadā, kad viņa ar dekanu Juri Rozenvaldu un toreizējo semināra mācību pārzini Juri Rubeni pārrunāja manas iespējas lasīt lekcijas Vēstures un filozofijas fakultātē un seminārā. 1990. gada pavasarī mani aicināja piedalīties 3x3 nometnē Madlīnā. Kopā ar Latvijas filozofu Elmaru Veberu vajadzēja vadīt ievirzes kursu "Ētika un latvietība". Pēc tam nāca piedāvājums palīdzēt atjaunot Teoloģijas fakultāti. Mēs ar Viju caur Maskavu ieradāmies Rīgā 1990. gada 14. jūnijā. Lidlaukā mūs sagaidīja nedaudzi Valmieras draudzes locekļi, ar kuriem Vijai jau bija izveidojusies cieša sadarbība, un viņas attāli radinieki. Es nevienu nepazīnu. Pirmo nakti pavadījām Vijas radnieku dzīvoklī Bruņinieku ielā. Fakultātes telpas izskatījās kā būvlaukums. Es

pirmoreiz iepazinās ar šejienes baznīcas darbiniekiem. Madlīnā pirmo reizi tikos ar Latvijas laukiem. Mūs mitināja jauna viesnīca, kas būvēta sporta vajadzībām. Vispirms man vajadzēja iesvētīt Madlīenas vidusskolas karogu, ko pasniedzu Madlīenas kopsaimniecības direktoram Jūlijam Beļavniekam. Mana pirmā uzstašanās Latvijas publikas priekšā bija referāts Imanta Ziedoņa vietā, jo dzejnieks nebija varejis ierasties. Vadiju dievkalpojumu vēsturiskajā Madlīenas baznīcā. Mēs šurp braucām kā speciālisti, lai strādātu. Kopš arhibīskapa Jāņa Matuļa aiziešanas mūžībā un Kārļa Gailiša ieviešanas par arhibīskapu neviens nemācīja sistemātisku reliģijas vēsturi, bet sakārā ar dekanu Robertu Akmentiņu slimību — arīdzan reliģisko filozofiju vai kristīgo etiku.

Visu laiku esmu studentu vidū. Vismaz reizi nedēļā mūsu māja pilna ar jauniešiem. Mums ir ļoti labas attiecības ar Vecumnieku vidusskolas skolotājiem un audzēkņiem.

Ja man jau septiņpadsmit gadus nebūtu blakus dzīvesbiedre Vija, diez vai būtu tik drīz atradis sakarus ar Latviju un vai spētu iztūret grūtības, ko lēmusi slimība. Un ja kopā ar mums nebūtu dēls Saulvedis. Viņš strādā Rīgas 1. kristīgas skolas birojā, tāpat kā mēs ar Viju ir Vecumnieku draudzes loceklis un Latvijas Zemnieku savienības biedrs. Kaut gan dēlam jau kopš dzimšanas ir traucēta intelektuālā attīstība (mana pirmā sieva grūtniecības laikā tika apstarota un drīz pēc bērna piedzimšanas aizgāja aizsaule), viņam ir labas attiecības ar Latvijas jauniešiem. Mana sieva Vija studējusi franču valodu un bibliotēku zinātnes. Viņa ordinēta par diakonu un palīdz man Vecumnieku draudzes darbā. Vija bija viena no Latvijas luterāņu sieviešu teologu apvienības dibinātājam un turpina aktīvi darboties par tās arlietu sekretāri.

Bez pagātnes zināšanām dzīvot ir bistami, jo mēs pietiekami nevaram izprast tagadni un tās procesus, kuros esam iesaistīti. Vecākiem jāklūst par savu bērnu pirmajiem vēstures skolotājiem, kas palīdz viņiem veidot tiltu no pagātnes uz nākotni.

Visvaldis Varnesis Klīve ar dzīvesbiedri Viju. Pa kreisi — Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece Rasma Grisle

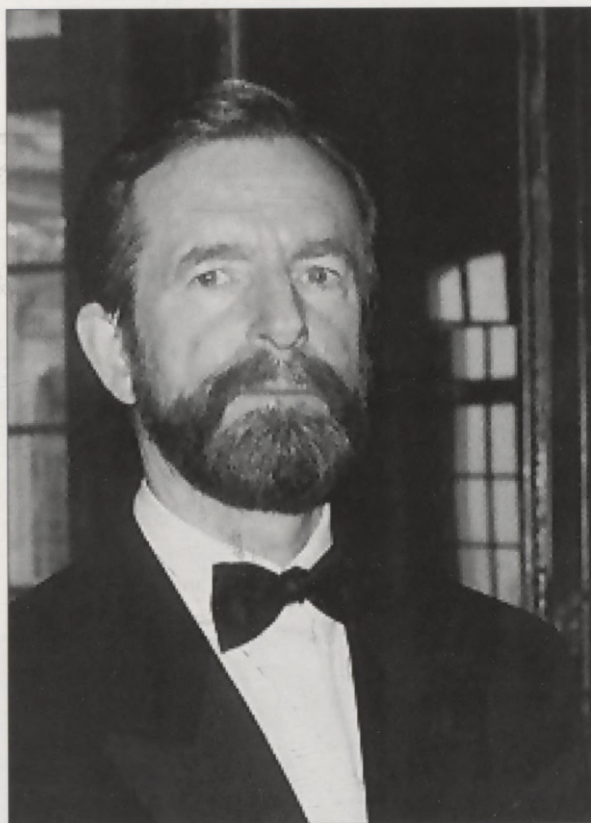
Ordeņa virsnieks
Imants Lancmanis
Mākslas zinātnieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1941.gada 29.jūlijā Rīgā. Macības Rīgas Jaņā Rozentāla mākslas vidusskolā (1953—1959) mani ievirzīja mākslas izglītības laukā, ko turpināja un padziļināja studijas Valsts Mākslas akadēmijas glezniecības nodaļā (1960—1966). Tomēr aizraušanās ar vēsturi un mākslas vēsturi lika jau studiju laikā meklēt veidu tas realizēšanai, ko 1964.gadā sagādāja piedāvājums kļūt par Bauskas novadpētniecības un mākslas muzeja jaundibinātas Rundales pils filiales zinātnisko līdzstrādnieku. Pēdējie divi studiju gadi tādējādi pagāja līdzsvara meklējumos starp radošo mākslu un mākslas zinātni, ko Rundales pils restaurācijas aizsākumi 60.gadu otrajā pusē nosvēra par labu otrajai. 1971.gadā, kad tika izveidots pastāvīgs Rundales pils muzejs, kļuva par tā direktora vietnieku zinātniskajā darbā, bet 1976.gada aprīlī — par direktoru. Esmu precejis kopš 1971.gada. Sieva Ieva Lancmane arī studējusi glezniecību Valsts Mākslas akadēmijā, viņa strādā Rundales pils muzejā par restaurācijas nodaļas vadītāju. Nodarbošanās ar Latvijas senās mākslas pētniecību, izejot cauri ilgstošai arhitektūras un mākslas pieminekļu iepazīšanai dabā, to atspoguļojumam arhīvos un bibliotēkās, devusi vielu daudzām publikācijām. Sarakstītas vairākas grāmatas: par Jelgavas un Rundales pilīm, mākslas dzīvi Liepājā 18.gadsimta u.c. Blakus darbam muzejā no 1970. līdz 1987.gadam Valsts Mākslas akadēmijas interjera nodaļā lasīju lekcijas lietišķi dekoratīvās mākslas vēsturē. Esmu Latvijas Mākslinieku savienības biedrs, Valsts heraldikas komisijas loceklis. 1992.gadā tiku ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli.

Tikšanās

Viņam ir aristokrāta izskats, stāja un uzvedība. Bet izskatam būtu maza nozīme, ja nebūtu vispusīgu un dziļu zināšanu par pasaules mākslu un arhitektūru. Tas viss līdzējis labi kontaktēties ar senu vācbaltu dzimtu pēctečiem, iegūt pētniecībai svarīgu informāciju. Aizraušanās ar mākslas vēsturi sākusies jau Mākslas

Imants Lancmanis

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Imants Lancmanis

akadēmijas laikā. Kaut arī glezniecība saistījusi vienmēr. Viņš mācījās viena kursā ar Maiju Tabaku, domubiedrs bija Bruno Vasilevskis. Tajā laikā sākas fotorealisma atdzimšana, nosliece uz precīzu, detalizētu telojumu. I.Lancmani vienmēr īpaši saistījusi klasiska maksla, 17.gadsimta holandiešu glezniecība, velināis klasicisms, arī romantisms. Pats viņš visvairāk pievērsies klusajām dabām un portretiem. Interesants darbs tika veikts 1995.gadā, kad Rīgas pili atkal iekārtoja par Valsts prezidenta mitni. To valdnieku portretu galerijā, kuri Latvija valdījuši vai to pārvaldījuši kādu laiku, trūka Polijas karaļa Sigismunda Augusta un Stefana Batorija attēlu. I.Lancmanis tos uzgleznoja un uzdāvināja. Par Imanta Lancmaņa mūža darbu kļuvusi Rundales pils restaurācija un muzeja vadīšana. Pirmo 25 gadu darbs atspoguļojas 1989.gadā pabeigtajā un 1994.gadā izdotajā I.Lancmaņa grāmata "Rundales pils". Tur ietverta gan pils tapšanas, pārveidošanas un postīšanas vēsture, gan restaurācijas gaita, gan sīks un precīzs arhitektonisko un māksliniecisko elementu apraksts un skaidrojums. Izcila arhitekta Frančesko Bartolomeo Rastrelli projektēta un celta Kurzemes hercoga vasaras rezidence ir izcils piemineklis, īsta arhitektūras un mākslas vēstures grāmata un arī grezna vieta svētkiem, izcilu ārzemju valstsvīru uzņemšanai. Bez I.Lancmaņa zināšanām un arī organizatora spējam tā

nebūtu jau par trim ceturtdaļām atjaunota iespējami sākotnējā izskata, kā tas ir pašlaik.

Kas ir pils, un kā tā pārvaldāma? I.Lancmanis nosauc četrus aspektus — īpašums, pils kā piemineklis, muzejs un zinātniski pētnieciskā darbība. Katra joma prasa savu. I.Lancmanis prot tas saskaņot un vadīt pētnieku un darbinieku kolektīvu. Pils kopīgā organisma uzturēšana normāla stavokli — tāds ir uzdevumu uzdevums.

Jā, atpūtai laika atliek maz un vēl kādiem vaļaspriekiem — nemaz. Ārpus pils ir Latvijas muzejpētniecības darbs, kurā piedalās arī citi muzeja speciālisti, sacerēts apjomīgs un detalizēts pētījums. Varbūt nāksies to izdot pa daļām. Atsevišķas publikācijas jau bijušas, vispirms par Bauskas rajona muižām. I.Lancmanis īpaši pētījis Elejas un Mežotnes muižas. Bet ar laiku taps pilnīga Latvijas muižu un pilsu arhitektūras vēsture. Imanta Lancmaņa pētījumiem raksturīgs akadēmiskais stils, reti tie pauž autora emocionālo attieksmi, kā, piemēram, grāmata par Rundales pili: "Tas nav parādes skatu punkts — ēka pieplok pie horizonta, un to iesūc sevi Zemgales zaļās pļavas, lauki un koki, bet visam pāri klājas vienmēr augstas līdzenuma debesis."

Pili Imants Lancmanis kopā ar savu dzīvesbiedri Ievu strādā jau vairāk nekā trīsdesmit gadu. Rundale un Lancmaņi kļuvuši par nedalāmu jēdzienu Latvijas šodienā un kultūras vēsturē.

Par Imanta Lancmaņa mūža darbu kļuvusi Rundales pils restaurācija un muzeja vadīšana

Ordeņa virsnieks
Ilmārs Lazovskis
Ārsts

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1931. gada 19. novembrī Rīgā. Tēvs bija žurnālists, māte — nodokļu inspektore. 1939. gadā iestājos Rīgas pilsētas 8. (Maija) pamatskolā. Sakarā ar to, ka 1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju tika izsūtīti vairāki mūsu ģimenes locekļi, 1944. gada septembrī devāties begļu gaitās uz Kurzemi. Saku mācīties Valdemārpils pamatskolā. Kad 1945. gada jūlijā atgriezāties Rīgā, dzīvokli ar visu iedzīvi bijām zaudējuši un viss bija jāsak no jauna. 1946. gadā beidzu Rīgas 8. pamatskolu un 1950. gadā — Rīgas Leona Paegles 1. vidusskolu. 1950. gadā iestājos Latvijas Valsts universitātes Medicīnas fakultātē, ko tā paša gada rudenī pārveidoja par Rīgas Medicīnas institūtu. Studiju gados profesora Kristapa Rudziša vadībā strādāju studentu zinātniskajā pulciņā un klinikā. Pēc Medicīnas institūta beigšanas trīs gadus strādāju par ārstu Gulbenes rajona slimnīcā. No 1959. līdz 1962. gadam mācījos aspirantūrā RMI Fakultātes terapijas katedrā prof. Kristapa Rudziša vadībā un pēc tam strādāju profesora saistaudu slimību laboratorijā. 1964. gadā aizstāvēju medicīnas zinātņu kandidāta (tagad pielīdzināts Dr.med. grādam) disertāciju par locītavu slimībām. 1965. gadā mani ievēlēja par docentu. 1971. gadā saņēmu ANO Pasaules veselības aizsardzības organizācijas stipendiju un pusgadu studēju, un strādāju Lielbritānija Edinburgas un Londonas klinikās. 1972. gadā pēc prof. Kristapa Rudziša aiziešanas pensijā mani ievēlēja par Fakultātes terapijas katedras vadītāju. 1978. gadā aizstāvēju medicīnas zinātņu doktora (tagad pielīdzināts Dr. habil. med. grādam) disertāciju par dažām nieru slimībām. 1978. gadā mani ievēlēja par profesoru.

1980. gadā papildināju zināšanas iekšējās slimības Austrijā, Lincas Elizabetiniešu slimnīcā prof. Bruno Vačingera vadībā. Esmu lasījis zinātniskus referātus ārstu kongresos Francijā, Itālijā, Krievijā, Ungārijā, Vācijā un citur. 1995. gadā tiku iecelts par Latvijas Medicīnas akadēmijas Paula Stradiņa klīniskās slimnīcas Iekšējā slimību klīnikas vadītāju. Ar šo slimnīcu saistīts viss mans darba mūžs. Te arī es pats esot nācis pasaule. Turklāt gandrīz blakus manam tagadējam darba kabinetam. Te atradusies dzemdību nodaļa, ko

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Ilmārs Lazovskis

tolaik vadījis profesors Ernests Putniņš, bet mani esot pieņēmis profesora asistents Jānis Āboliņš.

Sieva Edite ir ginekoloģe, mana kādreizēja kursabiedre. Mums ir meita un dēls, četri mazdēli un mazmeita. Meita ir filoloģe, LU docente. Dēls gājis vecāku pēdas. Viņš strādā Medicīnas akadēmijā par asistentu, prot piecas svešvalodas. Mūsu ģimenē cieņā ir darbs un saturīga atpūta. Man visvairāk patīk slēpot un airēt. Kopā ar bērniem un mazbērniem ar laivu esam izbraukājuši visas skaistākas Latvijas upes.

Esmu sarakstījis vairāk nekā 170 zinātnisku rakstu, četras monogrāfijas un mācību grāmatas iekšējgājās, arī locītavu un nieru slimības. Viena no tām — Simptomu sindromu vārdnīca — tulkoja krieviski un izdota Maskavā, tā tulkoja arī čehu valodā. Publicēti vairāki raksti par latviešu valodas, morāles un ētikas, veselības un citiem jautajumiem. 1990. gadā tiku ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli, bet 1992. gadā — par akademiķi. Vadu Latvijas ZA Medicīnas terminoloģijas komisiju, esmu Latvijas Internistu asociācijas viceprezidents, Eiropas Renālas asociācijas un Vacijas Nefrologu biedrības biedrs, Ņujorkas Zinātņu akadēmijas loceklis. 1995. gada vasarā mani uzaicināja darboties Triju Zvaigžņu ordeņa domē.

Tikšanās

Tiem, kas retāk slimo un mazāk interesējas par veselības lietām, profesora Ilmāra Lazovska vārds kļuva pazīstams līdz ar Trešo atmodu. Viņš bija starp tiem gaišajiem prātiem, kas 1988. gada jūnijā radošo savienību plēnumā pirmo reizi skaļi izteica daudzus sirdis un prātos ilgi auklētos patiesības, protesta un cerības vārdus. Profesors runāja par satraucošo tautas veselības stāvokli Latvijā, suģestēdams zāli gan ar drosmīgo skatījumu uz problēmas būtību, gan ar atjautīgo domas gaitu un košo valodu. Nevienas nodrāzta frāzes, ne mazākas tukšvārdības! Viņš runāja arī par to, ka medicīnas nozarē latviešu valodai draud izzušana. Tā nebija tikai izcila mediķa un laba latviešu valodas zinātāja uzstašanās. Tā bija gudra sabiedriskā darbinieka un tālredzīga politiķa runa.

Ilmārs Lazovskis nemaz nenoliedz, ka politika viņam tiešām liekas saistoša: "Interese par to, kas notiek sabiedrībā, pasaule, man radās jau bērnībā. Tēvs bija žurnālists, tiesa, gan tikai līdz 1940. gada 17. jūnijam. Viņš rakstīja

"Jaunākajās Ziņās", "Latvijas Kareivi" un vairākos citos preses izdevumos. Bija daudz ceļojis, intervējis slavenus cilvēkus, arī Dienvidpola atklājeju Roaldu Amundsenu. Mūsu mājas tolaik tika runāts par norisēm sabiedrībā, valstī. Tajā politikā, kas tika taisīta padomju laikos, man nebija nekādas vēlēšanās iesaistīties, bet demokrātiska valsts politika ir interesanta lieta."

Skola Ilmāram visvairāk patikušas valodu stundas. Vispirms jau, protams, latviešu valoda un gramatika. Uzcītīgi mācījies vācu un arī latīņu valodu. Viņa skolotājs bija pazīstamais literāts un izcilais antīkās literatūras tulkotājs un atdzejojātājs Augusts Ģiezens. Bijību iedvesa jau tas vien, ka viņš bija tulkojis "Odiseju" un "Iliādu". Pašmacības ceļā tika iepazīta sengrieķu valoda, vēlāk apgūta arī krievu un angļu valoda. Interesi par medicīnas terminoloģiju uzskurinājis profesors Kristaps Rudzītis: "Viņš bija izcils zinātnieks, prata daudzas valodas, aizrautīgi piedalījās medicīnas terminoloģijas veidošanā. Nebija nemaz tik viegli katram medicīnas jēdzienam dot adekvātu latvisku ietēru — viņš šai lietai pievērsās ļoti nopietni. Arī mani nodarbināja doma, ka celušies dažādi nosaukumi, gribējis zināt, kas tie bijuši par cilvēkiem, kuru vārdu iemantojušas dažas slimības. Redzēdams manu interesi, profesors Rudzītis aicināja piedalīties savas milzīgās vārdnīcas veidošanā." Ilmārs Lazovskis pateicas liktenim, ka varēja mācīties pie profesora Kristapa Rudziša, kļūt par viņa asistentu un līdzgaitnieku: "Viņš mani aizrāva no pirmās lekcijas. Tie taču bija padomju gadi, kad dogmas valdīja ne tikai politika un sabiedrība, bet arī medicīna, vispār zinātne. It visur! Un tie pēkšņi — tas bija 4. kursā — lekcijas sāk lasīt profesors, kas atzinīgi vērtē neatkarīgu, oriģinālu domu, topošajiem mediķiem māca skatīties uz slimnieku plaši, kopumā, nedomājot tikai par kāda pirksta vai auss ārstešanu."

Studiju gados Ilmārs Lazovskis strādāja profesora Kristapa Rudziša vadībā zinātniskajā pulcīnā un klinikā. Profesors bija arī tas, kas viņu pēc trim Gulbenes rajona slimnīca nostrādātiem gadiem (tos Ilmārs Lazovskis sauca par laimīgākajiem savā dzīvē un gulbeniešus joprojām piemin ar vislielāko sirsnību) aicināja atpakaļ uz Rīgu turpināt izglītību aspirantūrā. Šajā laikā viņa zinātniskās intereses saistījās ar locītavu slimībām, vēlāk — arī ar arteriālo hipertensiju, nieru slimībām. Kad profesors Rudzītis aizgāja pensijā, Ilmārs Lazovskis tika ievēlēts par RMI Fakultātes terapijas katedras vadītāju.

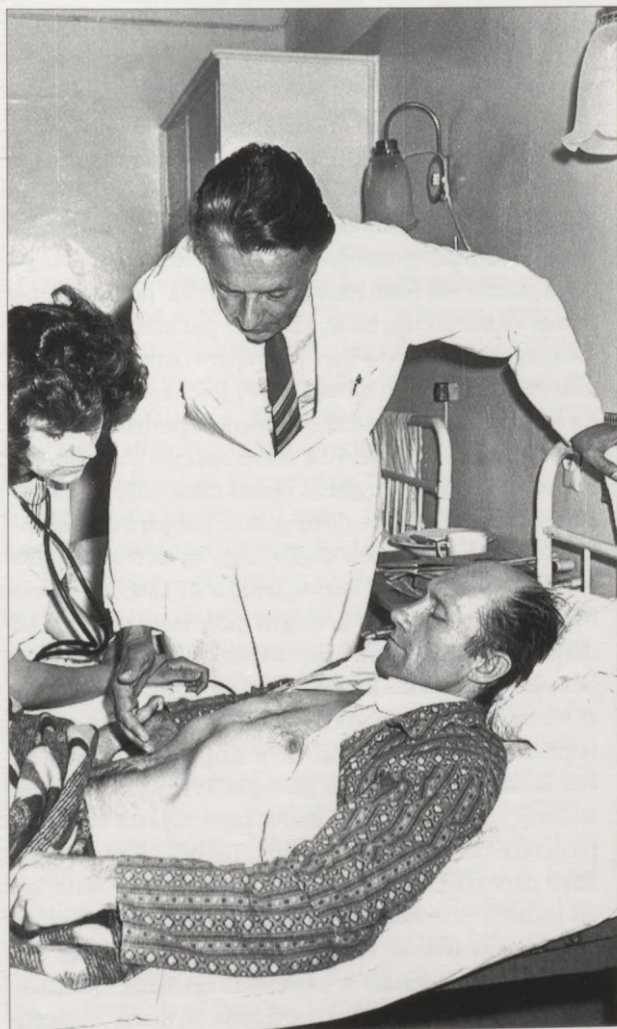
Tā kā medicīna un medicīnas izglītība attīstās ārkārtīgi dinamiski, Ilmārs Lazovskis diendienā seko visam jaunajam, mācās pats un mudina uz to arī studentus un kolēģus. Profesors uzskata, ka medicīnas aprūpe vēl nav tāda, kādai tai vajadzētu būt: "Agrāk medicīniskā palīdzība bija it kā par velti, pieejama visiem. Darbojās iecirkņu ārsti. Tas

varbūt bija labi, taču medicīnas attīstība mēs par divdesmit trīsdesmit gadiem atpalikām no attīstītajām valstīm. Tolaik slimnīcas gan būvēja, bet tajās netika nodrošināta pietiekami kvalificēta medicīniskā aprūpe. Medicīna kā zinātne neattīstījās pietiekami strauji. Tagad šādas iespējas it kā būtu, bet vairumam iedzīvotāju ir niecīgas algas, pensionāriem — vēl mazākas pensijas. Lai mēs varētu nostāties līdzās attīstītajām valstīm, jāmainās arī domāšanai. Joprojām daudzi uzskata, ka veselības saglabāšana un ārstēšana ir tikai ārsta lieta. Taču patiesībā no visām nelaimēm, kas uzbrūk cilvēkam, 80 procenti nav atkarīgi no ārstiem. Ir daudz sociālu problēmu, svarīga ir arī iedzimtība. Daudz ko var līdzēt pats slimnieks, pat bez naudas. Biežāk jāiet kājam, jāseko savam svaram. Un cik daudz slimību rodas no smēķēšanas un pārmērīgas alkohola lietošanas! Tā ir sociālā inde, kas degradē personību, sagandē ģimenes dzīvi, kropļo jauno paaudzi.”

Tagad profesors Lazovskis vada kliniku un pieņem pa-

cientus arī privatpraksē. Zinātniskajā laukā viņš pievērsies medicīnas filozofijai. Viņu interesē haosa teorija medicīnā un fenomenoloģiska pieeja pacientam. Par to viņš publicējis rakstus un referējis ārzemēs. Profesors Lazovskis augstu vērtē zināšanas un sirds izglītību, personības lomu audzināšanas darbā. Ar labu vārdu viņš piemin savas pirmās skolotājas Rīgas 8. pamatskola, Augustu Ģiezenu un Hertu Lindbergu Rīgas 1. vidusskola, bet jo īpaši profesorus Kristapu Rudziti un Elzu Preimati Medicīnas institūta. Viņš uzsver, ka tieši skola palīdzēja izkopt iecietību, laipnību, stingru stāju un patstāvību. Un devusi ciešu parliecību, ka jāmacās visu mūžu.

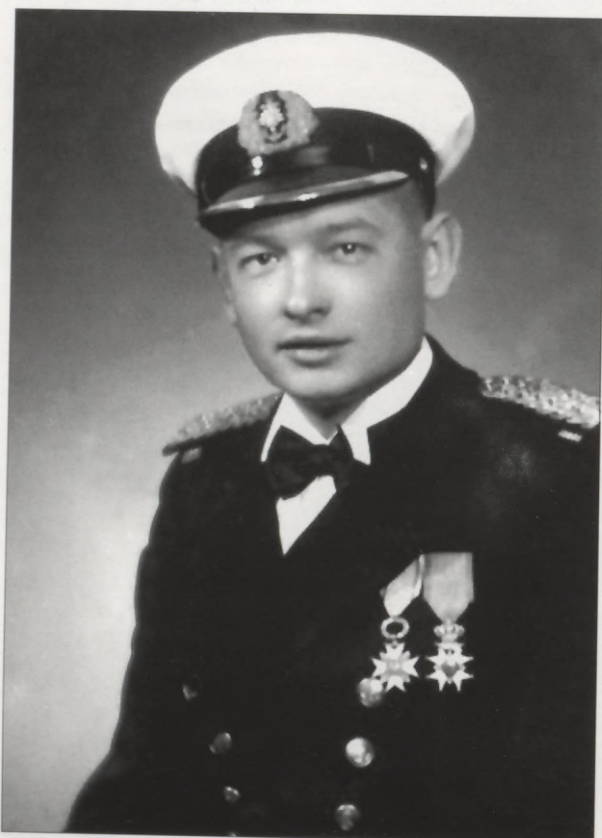
Ar Paula Stradiņa klīnisko slimnīcu saistīts viss ārsta mūžs. Aktieri Harijs Liepiņš, Mudīte Šneidere, ārsti Edīte un Ilmārs Lazovski 1. pasaules latviešu ārstu kongresa noslēgumā, Līgo svētkos pie Zvartas iezā 1989. gada jūnijā. Edīte Lazovska, Dr. med. Arveds Alksnis, viņa māsa Austrā Liepiņa un Ilmārs Lazovskis Doma laukumā 1. pasaules latviešu ārstu kongresa laikā.

Ordeņa virsnieks

Hugo Legzdīņš

Bijušais kapteinis

H. Legzdīņš

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1903. gada 7. decembrī Rīgas apriņķa Vidrižu pagasta Igates muižas kalpu mājā. Tēvs bija muižas galdnieks, māte — kurpnieka meita no Lēdurgas "baltas" mājas. Tēvatevs bija melderis Aijažu muižas vējdzirnavās. Ģimenē mēs bijām četri bērni — māsa Elfrida, brālis Roberts, es un otra māsa Ērika. Visi miruši, bet es kā trešais pēc kartas vēl dzīvs, un rit deviņdesmit trešais gads.

Kādu puskilometru no Igates muižas ir Igates pamatskola. Pēc toreizēja rēķina trīsziemīga. Skola ir slavēta ar to, ka te dzimis komponists Melngailis. Te iekārtots viņa muzejs. Es macijos šajā skolā trīs ziemas. Skola gāja labi. Grūtības bija ar lasīšanu. Macija arī krievu valodu (cara laiks), turklāt dažus priekšmetus — rēķināšanu un vēsturi — krievu valodā. Skola bija padota Lēdurgas draudzei, un mācītājs Spalviņš šad tad apmeklēja skolu un vērtēja zināšanas Bībeles stastos. Šie stāsti man ļoti patika. Ta, piemēram, pie Zemes radišanas bija bilde, ka Dievs parādas starp mākoņiem vai arī ka Jekabs kapj pa trepēm debesis. Mani ļoti interesēja žurnāls "Jaunības Tekas", Jesena izdots. Atceros tur esošo bildi, kur redzama zemūdene ar periskopu, kiosku un lielais vilnis. Šī bilde man atstāja spēcīgu iespaidu. Pēc Igates pamatskolas beigšanas vecāki mani sūtīja uz Limbažu skolu. Te nomācījos divus gadus. Tas jau bija kara laikā, un krievu armija cēla dzelonžogu — kā frontes līniju. Šī skola bija jau pilnīgi krievu, un lika iet Limbažu pareizticīgo baznīcā. 1919. gada rudenī māte mani sūtīja uz Lēdurgas draudzes skolu. Te jau viss bija latviešu valodā. Ar to bija pilns pamatskolas kurss — seši gadi. 1919. gada 26. marta manu tēvu Stučkas valdīšanas laikā arestēja un nošāva kopā ar vēl 48 apcietinātajiem, it kā par kontrrevolūciju. Pēc komunistu padzišanas no Rīgas 1919. gada vasarā 48 nošauto kapubedri (Otro meža kapu rajonā) atraka un piederīgie nošautos varēja saņemt. Tas bija šausmīgs skats. Tēvu parveda zārķā uz Lēdurgas kapsētu. Te ir vieta, kur arī es tikšu noenkurots pēc lēmuma ostas sasniegšanas. Viss jau sagatavots — admirālītes enkurs un akmens (apmēram piecas tonnas) ar uzrakstiem no Skultes jūrmalas. Draudzes skolu pabeidzu 1920. gada pavasarī. Skolotāja

Eihenbaumas jaunkundze stundās stāstīja par Eifeļa torni, ko pati nebija redzējusi. Gar to vēlāk es katru dienu dabūju iet uz Jūras kara akadēmiju Parīzē. 1920.gada rudenī pēc ļoti nopietnas ģimenes apspriedes tomēr izcīnīju mātes piekrišanu — laist mani uz Rīgu, uz tehnikumu. Tas bija pilnīgi iespējams, jo sešas pamatskolas klases pabeigtas ar labām zināšanām. Skolas laikā biju gan draņķis uzvedībā un visādos puiku nedarbos, kas arī bija mātes pretestības iemesls. Tomēr es nozvērējos ar noteikumu, ka tehnikumu pabeigšu četros gados. Nosolījos vasarā strādāt zemes darbus, lai būtu uzturs, skolā ejot. Mājas jau ko ēst bija, bet Rīgā ļoti švaki. Nebija naudas, ko nopirkt burtiņas. Tā bija galvenā problēma. Ļoti daudz palīdzēja divas mātesmāšas, kas dzīvoja Rīgā. 1925.gada 1.martā tiku iesaukts obligātajā karadienestā Rīgā, toreizējā Elektrotehniskajā divīziona. Te bija iespēja iegūt radiotelegrāfista specialitāti. Tātad tikt jūrā.

1926.gada 25.martā jau esmu Liepāja flotes instruktoru skola, kur formējas Francijā pasūtīto zemūdeņu ("Ronis", "Spidola") komandas. Šā paša gada maijā esmu uz laiku iedalīts kara jūrnīeku komandā, kas dodas līdzī prezidentam Janim Čakstem oficiālajā vizītē uz Somiju — Helsinkiem. Es esmu iecelts par ledlauža "Krišjānis Valdemārs" radiotelegrāfistu. Esmu kaprālis. 1926.gada augustā "Roņa" komanda ar vilcienu Rīga-Parīze dodas uz kuģubūves rūpniecību. Brauc arī parējo kuģu ("Spidola", "Viesturs", "Imanta") komandas. No Rīgas izbrauc grupas pa 11 cilvēkiem, privātas drēbes, it kā futbola komandas — zināma slepenība. No Parīzes "Roņa" komanda dodas uz Nantes pilsētas kuģu būvētavu, kur "Ronis" tiek nolaists ūdenī. Notiek intensīva apmacība inženiera Pinkas un "Roņa" komandiera Kalna vadībā. "Roņa" pieņemšanas laikā esam arī Francijas Atlantijas okeāna kara osta Brestā. Te notiek galīga pieņemšana. 1927.gada maijā viss kārtībā un dodamies uz Latviju. Atlantijas okeāns, Lamanša, Ķīles kanāls, Liepāja. No Liepājas ierodamies Rīgā. Pietauvojamies Daugavas krastmalā pretī pilij. Tautai bija atļauts trīs dienas apskatīt zemūdenes. Toreiz visi četri karakuģi izmaksāja desmit miljonu latu. Nauda bija. Valdība un Saeima dzīvoja taupīgi.

Notiek intensīvas apmacības. Niršana, uzbrukums mērķiem, artilērijas un torpēdu šaušana. Tās šauj Rīgas lici, poligonā pret Asariem-Ķemeriem. Rodas jautājums par jaunu jūras virsnieku sagatavošanu — maiņa vecajiem caralaika virsniekiem. Nolemj, ka jāšūta uz Krišjaņa Valdemāra jūrskolu tālējās kapteiņa grāda iegūšanai. Kandidātiem jābūt ar videjo izglītību, vēlams tehnikuma. Pēc tam militārā apmacība karaskolā. Konkurss liels, sūta tikai trīs. Jāmācās divus gadus trešajā un ceturtajā klasē. Luk, es esmu starp šiem trīs laimīgajiem.

1928.gada rudenī esmu jūrskola. Sev apsolos, ka mācišos teicami, un 1930. gada aprīlī jūrskolu beidzu. Vēl mācības karaskolā, un 1930.gada 18.novembrī prezidents Zemgals paaugstina par jūras leitnantu. Vēl mācību laikā notikums — mūsu prezidents Gustavs Zemgals dodas oficiālā vizītē uz Zviedriju pie Gustava Ādolfa. Esmu atkal līdzī kā jūras kadets. Tas ir vesels stāsts.

1933.gadā mani paaugstina par virsleitnantu. Būdamis virsnieks, jau no paša sākuma ķeros pie torpēdu lietām. Torpēda uz zemūdenēm ir aktīvs uzbrukšanas un aizstāvēšanas ierocis. 1935.gadā rodas jautājums par kāda virsnieka sūtīšanu uz Franciju, uz torpēdu virsnieku skolu Tulonā. Konkurss liels. To izturu un sežos Rīgā vilcienu, lai brauktu uz Parīzi un tālāk uz Tulonu. Skolā ir vēl divi ārzemnieki — no Taizemes (Siāmas) un Ķīnas. Darbs atkal ļoti interesants, ietilpīgs, grūts. Tomēr pēc astoņiem mēnešiem eksāmens, diploms (ir tepat pie sienas istaba). 1937.gadā mani paaugstina par kapteini. Armijas vadība un admirālis Spāde paredzējuši vēl vienu kara flotes virsnieku komandēt uz Franciju, uz kara flotes ģenerālštāba akadēmiju. Izvēlas manu kandidāturu. 1937.gada rudenī dodos atkal uz Franciju. Akadēmija atrodas Parīzē, tieši pie Eifeļa torņa. Macijas vēl trīs ārzemnieki: turku kapteinis Gegdenics, rumāņu kapteinis Dumitresku un dienvidslāvu kapteinis Firkičs. Ir arī 20 franču virsnieki ar tādam pašam dienesta pakāpēm. 1939.gada augusta sākumā teoretiskais kurss pabeigts. Diplomdarbs aizstāvēts. Atliek prakse kara flote. Te man laimejas. Ar mūsu arlietu ministra un flotes komandiera admirāļa Spādes gādību tad atļauju dabūju. Ierodos Tulonā. Pēc vizītes pie flotes komandiera kāpu uz zemūdenes "Redoubtable" ("Baigais"). Seko divu nedēļu manevri Vidusjūrā. Pēc tam dodos uz Parīzi.

Tā pienāca 1939. gada septembris. Ar Vācijas iebrukumu Polijā sākās Otrās pasaules karš. 3. septembrī pulksten 12 Anglija un trīs stundas vēlāk Francija pieteica karu Vācijai. Ko man darīt? Viss sakārā ar akadēmiju ir paveikts, diploms saņemts. Tātad uz mājām. Saņemta arī telegramma no armijas štāba Rīgā, ka nekavejoties jādodas uz Latviju. Pa kuru ceļu? Karo taču — pa sauszemi izslēgts. Tātad jūra. Sūtniecība nāk pretī, un ar franču palīdzību saņemtu atļauju izbraukt no Parīzes, ir taču frontes josla. Tātad uz piekrasti, Djepes pilsētu, pāri Lamanšam uz Angliju, tad uz Skotijas pilsētu Ņūkaslu, ar norvēģu kuģi uz Bergenu. Tālāk ar vilcienu uz Oslo, Stokholmu, ar kuģi uz Somijas pilsētu Turku, vilciens uz Helsinkiem, kuģis uz Tallinu un vilciens uz Rīgu. Rīgā ierodos septembra beigās, kad Polija bija sakauta kā no vācu, tā krievu puses. Vēl kāda epizode, kas pilnīgi izšķīra manu likteni. Stokholmā bija ja-gaids kuģis uz Somiju. Aizgāju uz Francijas sūtniecību, lai satiktu jūras kara atašeju. Izteicu viņam pateicību par to,

Hugo Legzdiņš

ko man deva akadēmija un ko Latvijai vispār devusi Francija. Atašējs ļoti nopietni piedāvāja man griezties atpakaļ uz Franciju un piedalīties karā pret Vāciju, zināms, uz zemūdenēm. Es pēc lielas domašanas un svārstībām atteicu. Tagad to nožēloju.

...Tātad esmu Rīgā. Piespiedu ligums Latvijai ar padomiju. Bija jādod mūsu bāzes. Biju klat pie pusdienām virsnieku kluba sakarā ar bāzu liguma parakstīšanu. 1940.gada sākumā mani iecēla par "Roņa" komandieri un paaugstināja par komadkapteini (pulkvedis-leitnants). Latvijas kara flote savā pastāvēšanas laikā un es uz "Roņa" bijām visās Baltijas valstu ostās. Kad 1940.gada jūnijā krievu karaspēks ienāca visā Latvijā, es ar "Roni" atrados Liepājas tirdzniecības ostā, kur krievu tanks ar ložmetējiem un durkļotiem vīriem "Roni" ar visu komandu arestēja. Tas bija traģisks moments "Roņa" dzīvē.

1940.gada jūlijā visa Latvijas armija un kara flote piespiedu kārtā pārgāja krievu rīcībā. No zemūdenes "Ronis" pie krieviem palika seržants Zavaļnijs un kaprālis Šalka. Pārējie visi tika atvaļināti kā nevajadzīgi. Starp tiem biju arī es. Pēc kara mani "paaugstināja" par matrozi un izdeva attiecīgu karaklausības aplieci. Tātad no komandkapteiņa — par matrozi. Tad strādāju par tehniķi rūpnīcā "Stars", un masu izvešanas laikā 1941. gada 14.jūnijā biju atvaļinājumā ar sievu Gulbenes rajonā. Atpakaļceļā vācieši bombardēja Pļaviņu staciju, kur sievai tika norauta kāja, bet mani ievainoja. 8.jūlijā, kad sākās dzelzceļa satiksme ar Rīgu, atbraucām Rīgā. Sieva arstējas slimnīcā, bet es iestajos darbā uz dzelzceļa. Papriekšu kursi, tad stacijas dežurants. Pēc dažiem mēnešiem pārnācu uz Stradiņa slimnīcu par algas reķinvedi. Darbs slimnīcā paglāba no iesaukšanas armijā. Kad 1944.–1945. gadā ienāca krievi, sāku strādāt kuģniecības mācību iestādē. 1951.gadā pārgāju strādāt par skolotāju Vecmilgrāvi stūrmaņu un citu kuģu kadru sagatavošanas kursos. 1969.gada 6.jūnijā, kad man bija 66 gadi, aizgāju pensijā, jo gribeļu izkalpot pilnu pensiju. Viss Latvijā nokalpotais laiks pensijā netika ieskaitīts, un tādejā nostrādāju sešus gadus virs pensijas vecuma. Kopš 1969.gada esmu pensionārs un saņemu 38,19 latus. Latvijas laikā, būdams zemūdenes komandieris, saņēmu algu ap 700 latu, ieskaitot visas piemaksas. Viss, kas tagad notiek, sevišķi Latvijas bruņotajos spēkos, ir apzīmējams ar vienu vārdu — šausmas!

Mans biogrāfijas stāsts ir uzrakstīts uz 580 lapām. Tas mani bērniem un bērnubērniem, un varbūt kadreiz Latvijai noderes.

Tikšanās

Arī savos deviņdesmit un vairāk gados Hugo Legzdiņš var lepoties ar kapteiņa stāju un raitu valodu. Slimības un nespēks ik pa brīdim uzbrūk gan viņam, gan dzīvesbiedrei Elvirai, taču tepat blakus ir viņu trīs bērni, saskaņā vadītie gadi un "atmiņu medus".

Ar visiem datumiem, pilsētām un ostām kapteinis atceras savu atraitnes darbu neatlaidīgo tiekšanos uz izglītību, stāsta par mācību gadiem Krišjaņa Valdemāra jūrskola un vēlāk — Parīzē un Tulonā. Cienā ar smalku franču vīnu, rāda savus diplomus un apbalvojumus. Bet visvairāk atmiņu vērpijas ap zemūdeni "Ronis".

Tas bija lepns kuģis ar brašu komandu, kas sevi labi apliecināja gan ikdienas mācībās, gan daudzās vizītes kaimiņvalstīs. Somijas, Zviedrijas, Danijas, Vācijas un citas Baltijas jūras kara ostās plīvoja Latvijas karogs, un ar "Dievs, svētī Latviju!" jaunās valsts vārds aizskanēja pasaule. Prātā palikuši gan šie svingīgie brīži un 1940. gada 25. jūlijs, kad komanda pēdējo reizi bija kopā, gan arī daudzas ēvēlības, bez kurām jūrnīeku dzīve neesot iedomājama.

Hugo Legzdiņš atceras: "Reiz kādas divas trīs dienas stāvējam Karlskrūnā, Zviedrijā. Pekšņi ierodas kārtībnieki. Tā un tā — pārdevēji sūdzoties, ka veikalu automātos kronu vieta samesti santimi. Izrādījās, puisiem bija iepatikušies tie preču automāti, Latvija tolaik tādu nebija, un ar santimiem tā lieta gāja arī. Mūsu komandieris Ādolfs Bergs gan neapjuka. Tikai pajautāja, cik liela tā skāde esot, un tūlīt samaksāja.

Visādas izdarības palikušas atmiņā no "Roņa" izmēģinājumiem Tulonā. Reiz vairāki viri salīga, ka var uzreiz notiesāt 25 kūkas. Klat dzert driksteja tikai ūdeni. Pirmais desmits aizgāja viegli, bet pie sešpadsmitas septiņpadsmitas visi apstājas. Neviens neuzvarēja.

Lielas lustēšanas allaž bija jūrnīeku svētkos, ko parasti svinēja Ventspilī. Seržanti Valdemārs Vanteris un Jānis Vindedzis visādas delverības varēja izgudrot kaut nakts vidū. Vienu numuru bijām iesaukuši par "Džoniju no Daugavas".

Tas notika tā: Vanteris nokāpj krastā un pēc brīža atgriežas it ka kunga dūša. Preti pie trapa pilna sardzes matroža formā iznāk Vindedzis. Stingrs un nepielaidīgs — piedzerušos uz kuģa nevarot laist. Vanteris par visu varu laužas pie kapteiņa. Abi telo tik vareni, ka cilvēki apkart smejas locidamies.

Patiesībā mūsu puisi ļoti labi izšķīra, kad, kur, ar ko un cik daudz var atļauties iedzert, un formu nekad nezaudēja. Kaut gan "Roņa" un "Spidolas" artilēristi bieži arī stridejas, kurš lielāku ceļu gabalu Rīgā nobruģējis, jo tolaik jau alkohola nodokli izmantoja ceļu buvei un uzlabošanai."

Ar "Roni" saistās gan Latvijas kara flotes jaunība, gan Hugo Legzdiņa jaunības sapņu piepildījums un vīra spēku apzināšanās laiks. Kaut arī krievu virsnieki aiz tīras mulķības jau pašā kara sākumā pavēlēja nogremdēt abas latviešu un četras krievu zemūdenes, simtais kapteinis savu "Roni" gara acīm redz tikpat staltu kā tolaik un bez minstinašanās var nosaukt visus kuģa parametrus un darbības radītājus.

Karš un okupācija izpostīja Hugo Legzdiņa jaunības sapni par zemūdenēm, izkaisīja pasaulē draugus un tuviniekus, tomēr cerību zvaigzne allaž spoži spīdējusi pār Legzdiņu ģimeni.

Ordeni kapteinis domājis saņēmis arī par pedagoga darbu zivsaimniecības jūrskola Vecmilgrāvī. Navigāciju un jūras astronomiju pie viņa mācījušies Harijs Līdaks, Imants Vikmanis un daudzi citi kapteiņi. Pavisam varētu būt ka-
di 2000 audzēkņi.

Sarakstītas arī navigācijas grāmatas. Hugo Legzdiņš bijis stingrs skolotājs.

Kā atceras viņa dzīvesbiedre Elvīra, kursanti rindām nakuši ar saviem mājas darbiem un uzdevumiem. Bet nu jau visi viņu slavē. Kā satiek, saka paldies.

"Ko es no viņiem prasīju? Lai zina no galvas kādas trīsdesmit zvaigznes Ziemeļu un trīsdesmit Dienvidu puslodē. Un lai iemācās saskaitīt un atņemt! Ar trigonometriju jau neviens neiekrit. Iekrit ar visvienkāršāko aritmētiku. Un precizitātei jābūt. Bez tās ne vien uz kuģa, bet vispār dzīvē nekas neiznāks."

Vai kapteinis ticēja Trešās atmodas un neatkarības atgūšanas iespējai?

Staltais jūrnīeks uz to domīgi atbild: "Nekādu bruņotu spēku vai militāras varenības jau mums nebija, bet dzīva bija tautas dvēsele, uz to varēja cerēt!"

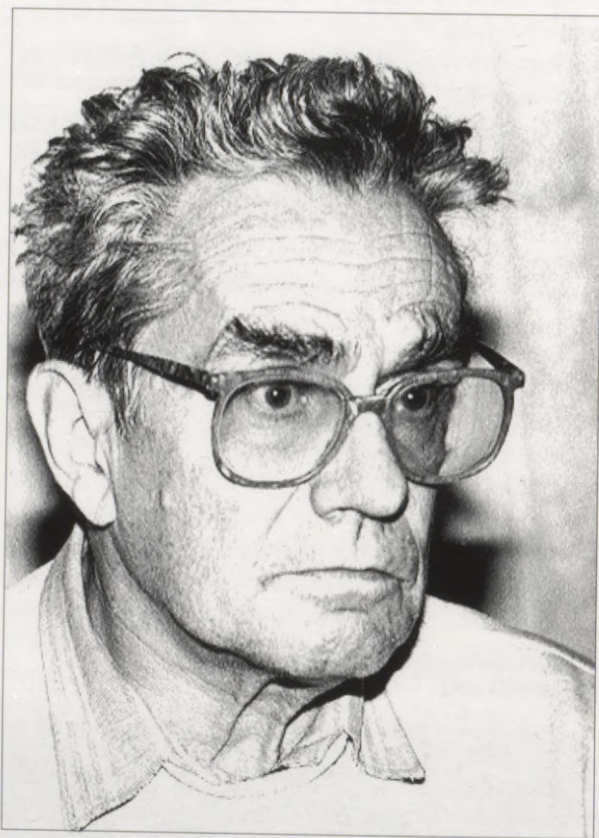
*Jau pīlntiestīgs "Roņa" komandas loceklis ap 1926. gadu
Zelta kazas bērnu un mazbērnu vidū*

Ordeņa virsnieks

Imants Liepiņš

Sporta darbinieks

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 2. jūlija lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1930.gadā. Uzskatu sevi par pardaugavieti, tur aizvadīta mana bērnība un jaunība. Martiņa baznīca pie mācītāja Stanges apmekleju svētdienas skolu. Pēc 4. pamatskolas mācības turpināju 5. vidusskolā, to beidzu eksternā. Latviešu valodas eksāmenu man bija tas gods kartot pie profesora Jāņa Endzelina, bet latīņu valodu — pie slavenā antīkās literatūras tulkotāja Augusta Ģiezena.

Mans vectēvs Juris Liepiņš piedzima Seliņā, nepazīna slimības un nodzīvoja līdz 99 gadiem. Tikai divi mēneši palika līdz lielajai jubilejai. Viņš bijis huzārs. Pie sienas karājas tāda smalka bilde — vectēvs formas tērpā ar tresēm. Visu mūžu smagi strādājis, bija īsts darbarūķis. Mātesmāte Anna cēlusies no lībiešiem. Viņa bija ļoti labestīga, sirsnīga. Vecmāmiņa paredzēja savu aiziešanu, un mēnesi pirms tam mēs abi devāmies ceļojumā uz viņas dzimto pusi. Uz Dundagu braucām ar mazo bānīti. Kad tas nespeja uzvilkt kalna, kāpam ārā, meža meklejam malku, lai varētu kurināt. Tikai tad turpinājām ceļu. Abi izstaigājām visus ciemus. Vecmāte atvadījās no jūras, no senčiem kapos, izraudājās, noskūpstīja Oskara Staltes akmeni. Tur bija vesels ciemats ar Staltēm, mūsu attāliem radniekiem. Pēc mēneša vecmāte aizgāja viņa saule.

Mūsu dzimta raksturīga ar ilgdzīvotājiem. Tēvs Viļums nomira 88. dzīves gadā. Tāds Blaumaņa godavīrs ar zelta rokām, visu ko prata. Māte Emilija nodzīvoja līdz 83 gadiem, lai gan kādu laiku bija strādājusi par stikla pūtēju. Bernus nepēra, audzināja ar labu vārdu.

Ar sportu sāku nodarboties agri. 1949.gadā "Daugavas" sporta skolā Baldones ielā trenēju bērnus vieglatlētiķi. 1952.gadā mani uzaicināja par Latvijas izlases treneri. Desmit gadu laikā vairāki mani audzēkņi kļuvuši par republikas rekordistiem, čempioniem. Kopš 1955. gada esmu saistīts ar tagadējo Sporta pedagoģijas akadēmiju. Laika gaitā mainījušies tas nosaukumi un atrašanās vietas. 1959. gadā sākām nodarboties jaunajā eka Brīvības ielā. Paši savām rokām izveidojām stadionu. 1969.gadā man piedāvāja darbu toreizējās PSRS izlasē par vecāko

sprinta treneri. Šai darba biju līdz 1981. gadam. Ar audzēkņiem man saglabājušas ļoti labas attiecības — tiekamies, saņemam vēstules.

Pēdējos gadus vadu Sporta teorijas katedru, cenšos dalīties savās zināšanās. Daudz esmu domājis par to, kā ar fiziskiem vingrinājumiem uzlabot bērnu un vecāku cilvēku veselību. Man ir pāri par 100 publikāciju, esmu triju mācību grāmatu autors, patlaban top ceturta — "Veselības treniņš".

Man bija tikai kādi 12 gadi, kad krusttēvs Oskars mani aizveda uz biblioteku, iepazīstināja ar Britu lielo enciklopēdiju un citām ārzemju grāmatām. Radās interese par valodām. Krievu valoda toreiz bija jāmacās obligāti. Esmu labi apguvis arī vācu un angļu valodu. Varu tulkot arī no poļu, čehu un serbu valodas. Esmu apmeklējis vairākas Eiropas valstis, Vācijā lasījis lekcijas. Koleģi no Danijas, Norvēģijas un citām zemēm ierodas pie mums apgūt pieredzi. Pats vairs aktīvi nesportoju, tikai no rītiem mazliet paskrienu, lai neierūsetu.

Valāsprieki man ir vairāki. Jau kopš 1937.gada kraju pastmarkas. Kolekcija ir divreiz izputējusi un sakta atkal no jauna. Manas tēmas ir Eiropa līdz 1945.gadam un mūsdienu brīvā Latvija. Esmu izveidojis piecus albumus ar 47 000 marku.

Tikai labus vārdus varu teikt par savām dzīvesbiedrēm. Biruta man devusi meitu Dianu un dēlu Edmundu, taču 1975.gadā viņa traģiski aizgāja bojā autokatastrofā. Esmu bagāts ar trim mazbērniem: Rolandu, Kristīni un 14 gadus veco Emilu. Varbūt, ka tieši viņš sekos manās pēdās: patlaban pie trenera Rimbenieka Emīls apgūst basketbola spēles pamatus. Priecājos par jaunajām atvasēm.

Mana otrā sieva Laima Stauere ir filoloģe. Laima ir mans labais gariņš, citu darbu vidū viņa koriģē arī manus sacerējumus.

*Imants Liepiņš ar sievu Birutu, dēlu Edmundu un meitu Dianu
Pirmā darba diena Fizikulturālas institūta 1955.gadā
Ar studentiem sporta teorijas lekcija*

Imants Liepiņš

Nesen mūsu akadēmija svinēja 75 gadu jubileju. Bija prieks, ka esam tik liela sportistu brālība, ka vairākas paaudzes veikušas lielu darbu. Un gandarījums, ka tāja ir arī mana mūža ieguldījums.

* * *

Bernībā man liela autoritāte bija vectēvs Juris. Atceros to novembra nakti, kad viņš mūs, savus delus un mazdelus, cēla augšā un lika ķerties pie lāpstām. Bija sasniedzis dziļš sniegs. Strādājam visi, un līdz rīta gaismai iela bija tīra. "Darbs jāpadara, lai varētu mierīgi gūlet," teica vectēvs. Un jāpadara bija kartīgi, citādi neskaitījās. Domāju, tieši ģimenē ieaudzīnātā cēšanās padarīt visu, cik labi vien var, patstāvība un spēja uzņemties atbildību ieveda mani sporta pasaulē. Viss sakas tai dienā, kad es kā piecpadsmitgadīgs zēns nostājos savu skolas biedru priekšā un vadīju fiziskās audzināšanas stundu. Man bija uzticēts aizstāt saslimušo skolotāju. Vēl dzīva atmiņā gan pirmā mirkļa uztraukums, gan liela pacīlatība, kas mani pārņēma, kad pieveicu bīklumu un spēju disciplinēt un ieinteresēt klasi. Cieši nolēmu, ka kļušu treneris. Kad pēc vidusskolas sporta skolā man uzticēja pirmās trīs grupas, biju bezgala laimīgs. Mēs toreiz saviem spēkiem izveidojām skrejceļu un laukumu, stādījām kociņus. Tagad tie jau lieli.

Darba par galveno uzskatu ticību, savstarpeju uzticību un cieņu. Viņi prasa man padomu, izkrata sirdi. Ar varu, ar ļaunu nevar sportistu izveidot. Tikai ar mīlestību, labsirdību. Trenerim jāpanāk, lai audzēkņi nopietni mācītos. Jo sports nav visam mūžam. Katram jāapgūst kāda profesija. Lai nepaliktu uz sekļa, kad beigsies aktīvās sporta gaitas. Es priecājos, ka mani audzēkņi ir atraduši savu vietu. Helena Ringa — triju bērnu māmiņa — vada ārstniecisko vingrošanu. Inta Kļimoviča ir Rīgas rajona sporta biedrības "Vārpa" vadītāja, bet Laimonis Māliņš — jaunsaimnieks! Sportistam jāpieiet radoši, jāmeklē arvien kas jauns. Mēs

ar audzēkņiem esam braukuši uz jūrmalu, skrējuši pa ūdeni, smiltīm, pret kalnu, spēlejuši futbolu. Cik brīnišķīgi ir treniņi Šmerļa mežā! Tur studenti var arī atpūsties, relaksēties — dzied putni, pēc lietus smaržo zeme, koki. Atceros, kā ar savu audzēkni Juri Silovu skriedami filozofojām, stridejamies. Mums bija kopēja aizraušanās — zinātniska fantastika.

Ko man devis sports? Pirmo parasti min fizisko aspektu — veselību, spēku, izturību. Bet sports mobilizē un organizē arī garīgās spējas. Mani treneri Alekss Ailis, Ādolfs Grasis, Kārlis Liepiņš un Arno Rudzītis bija izcīlas personas, katrs ar savu raksturu, pieredzi. Viņi man mācījuši loģisko un taktisko domašanu, palīdzējuši izkopt tādus īpašības kā mērķa apziņa un neatlaidība, uzticība un labestība. Esmu nodarbojies ar daudziem sporta veidiem. Un katrs man kaut ko devis. Prasmi aprēķināt vairākus gājienus uz priekšu — kā basketbolā vai šahā. Ātru reakciju — kā boksā. Arī spēju pareizi sadalīt spēkus, iegūt otro elpu lielajā dzīves maratonā.

Dzīve ne vienmēr dāvā uzvarētāja laurus. Jāprot mācīties no kļūdām un iet tālāk. Ceļš uz sportisko zeltu nav rozēm-kaisīts. Bijušajā PSRS bija milzu resursi. Nauda sportam netika žēlota, bet arī pašus sportistus neviens nežēloja. Tajos desmit gados, kad trenēju sprinta izlasi, kopā ar audzēkņiem to pilnām izbaudīju. Nepārtraukti braucieni, treniņnometnes, sacensības. Vadība pieprasīja tikai uzvaras un rekordus. Lielās padomjzemes prestiža vārda sportisti nereti tika izspiesti kā citroni, nedomājot par viņu veselību, cilvēcisko individualitāti. Tagad Latvijas sportisti sacensības piedalās ar savas valsts karogu. Vai sabiedrība pienācīgi novērtē savus labākos sportistus? Augstākā sportiskā forma nav ikdienišķa lieta. Tas ir retums, un tā pret to arī jāizturas.

Visu cieņu lielajam sportam un pasaules rekordiem, bet lielākie ciniņi jau cilvēkam ir pašam ar savu negribēšanu, nevarešanu, kūtumu. Tāpēc es jau gadiem ilgi skrienu ar hronometru rokā, cīnos ar sevi un laiku. Tas ļauj saglabāt domas asumu un fizisko formu un ar visu pārliecību iestāties par tautas sporta attīstību.

Ordeņa virsniece

Ruta Marjaša

Politiskā darbiniece, juriste

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi 1927.gadā. Mana pirmā skola bija Rīgas pilsētas Valda Zališa 1.pamatskola. Būtu varējusi mācīties ebreju skolā, taču vecāki vēlējas, lai es labi apgūtu latviešu valodu, Latvijas vēsturi un kultūru. Šis zināšanas man visu mūžu noderejušas. Diez vai bez tām es būtu varējusi tikt līdz Saeimai. Sākumā gan skolā gāja pagrūti, jo mājās runājam citas valodas, taču drīz vien veicās sekmīgi. Attiecības ar citiem bērniem bija sirsniņas.

Taču pienāca 1941.gads ar drūmiem notikumiem. 14.jūnijā uz Sibīriju tika aizvesta apmēram puse mūsu klases meiteņu. Tajā pašā dienā izsūtīja divu tēvabroļu ģimenes. Sakas karš. Ko darīt? Vai palikt Rīgā? Tad jau bija skaidrs, ka vācu okupācijas laikā ebrejiem dzīves nebūs. Tā arī notika — tēva vecāko brāli un masu noslepkavoja Rumbulā. Divas varas, kas tik daudz posta nodarijušas vienai dzimtai!

Rīgā palikt nevarejam. 27.jūnija rītā mēs — vecāki, māsa ar viru un es — steigā kājam devāmies ārā no pilsētas, atstādami savas mājas, visu ierasto un vajadzīgo, manuskriptus un lielo biblioteku. Mēs iekļuvām to cilvēku plūsmā, kas palikuši bez pajumtes. Sākumā nesām dažas ceļasomas, bet vēlāk, zaudējuši spekus, daudzas lietas pametām. Garām brauca mašīnas, gāja begļi. Laimīgā kārtā kāds pārpildīts autobuss mūs tomēr uzņēma, taču kartējam uzliedojuma laikā pazaudējam masu ar viru. Nokļuvām Igaunijā, pēc tam ar vilcienu Krievijā. Stāvējam uz perona Baklankas stacijā Jaroslavas apgabalā, nezinādami, kurp tālāk doties. Pie mums pienāca gados vecāka sieviete — stacijas priekšniece Jeremejeva. Aizveda uz savu mazītiņu mājiņu, paēdināja, izguldināja. Nakamajā rītā devāmies tālāk. Šī mīļa sieviete mūs pavadīja, ielikdama ratos lielu spilvenu, kas manam tēvam vēl ilgi nodereja. Viņš jau kopš 1928.gada bija pilnīgi neredzīgs. Mēs tēvam lasījām priekšā avīzes un rakstijām pēc viņa diktāta. Rakstīja mamma, rakstīju es. Tēvs sekoja kara notikumiem, domāja par pagātņi, sapņoja par nākotni. Mūsu turpmākais ceļš aizveda uz Alma-Atu Kazahstānā. Tēvs daudz strādāja. Viņa raksti tika publicēti presē, lasīti radio. Tad 1943.gadā pēc PSRS Zinātņu akadēmijas izsaukuma mēs aizbraucām uz Maskavu.

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Ruta Marjaša

1945.gada pavasari atgriezāties Rīgā. Es jau biju mācījusies vidusskolā Kazahstana un Maskavā. Iestājos Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē, ko pabeidzu 1950.gadā. Tad strādāju par advokāti Rīgas pilsētas 1.juridiskajā konsultācijā.

Tāču mūs drīz piemēkleja ļauns liktenis: 1953.gada 18.februārī aresteja tevu Maksu Šacu–Aņinu un māti Frehu Šacu par organizētu pretpadomju darbību. Man ir izraksts no izmeklētāja lēmuma 1953.gada 16.aprīlī. Kadi tik greki tevam tika pierakstīti jau kopš 1905., 1919. un 1922.gadā!

“Liela Tēvijas kara gados rakstīja nacionalistiskus rakstus padomju un ārzemju presē, kuros centās palielināt ebreju lomu cīņā pret fašismu. 1945.gadā pēc atgriešanās no evakuācijas Rīgā nodibināja tā saukto ebreju nacionalistisko centru un kā tā vadītājs virzīja nacionalistu darbību pret padomju valsti. No 1945. līdz 1948.gadam savā dzīvoklī sistematiski rīkoja šī centra dalībnieku sanāksšanu, lai apspriestos, kā ebreju nacionalistiem praktiski varētu izplatīt melus par padomju īstenību.”

Jā, Makss Šacs–Aņins bija rakstījis “nacionalistiskus” rakstus. 1941.gadā beigās viņš padomju informācijas birojam nosūtīja rakstu “Hitlerisma antisemitiskais veidols”. Vai viņam ko vareja pārnest, kad viņš teica rūgtus vārdus par hitlerismu, kas atnesa tādu postu: “Hitlerismu visvairāk raksturo naids pret citām tautām un visu cilvēci, naids pret kultūru, tiesībām un patiesību. Viss hitlerisms piesātināts ar zvērisku naidu, ienaidu pret svešiem un savējiem. Kas gan cits, ja ne ienaidis pret savu tautu dzen nāvē desmitiem miljonu vāciešu... Parmezdams ebrejiem tieksmi pēc pasaules kundzības, hitlerisms pats mēģināja uzkundzēt visai pasaulei.”

Un tālāk tevs rakstīja, kas notiek ar ebrejiem dažādās valstīs, kāpēc tiek iznīcināta ebreju tauta. Tevs atgādināja, ka fašisti īsā laikā iznīcināja gandrīz visus Latvijas ebrejus. Bet bija arī daudz citu rakstu — par to, kā tapa 201. (vēlāk 43.gvardes) Latviešu strelnieku divīzija, par kaujās kritušajiem, par to, kā Krievijā dzīvo latviešu rakstnieki un dzejnieki, rakstīja par Raini un Sudrabkalnu. Bet viņu apsūdzēja par to, ka “Liela Tēvijas kara gados rakstījis nacionalistiskus rakstus padomju un ārzemju preseī”.

Vecāki no apcietinājuma mājas pārnāca pēc Staļina nāves 1953.gada 25.aprīlī. Tēva pirmais vaicājums: “Ko raksta avīzes? Sedies, lasi!” Un mūsu dzīve atkal ievirzījās ierastajā gultnē. Tevs gandrīz neko nestāstīja par pārdzīvojumiem ieslodzījumā. Tikai ar labu vārdu atcerējās cietuma uzraugu, kas rūpējies par viņu, vedis uz pirti

un citādi palīdzējis. Mātē, kas savu dzīvi nevarēja iedomāties atšķirtībā no vīra, pārdzīvoja lielu nervu sasprindzinājumu.

Tevs mūža pēdējos gados bija gaužām vājš, lielākoties sēdēja kreslā pie atvērtā loga. Eda tikai kaut ko šķidru, gandrīz neko norit nevarēja. Pie mums nāca lieliskas dakteres — Mirdza Burmeisterē, Aina Balaško, bet veselību atgriezī jau nevarēja. Tēvam tika atklāta infūtrātīvi pneimatiskā tuberkuloze, sāka progresēt cukura diabēts. 1974.gadā 7. oktobrī viņi abi ar māti aizbrauca uz slimnīcu Juglā. Te viņš piedzīvoja arī gadumiju.

Slimnīcā rotājās eglīte, tuvojās Jaunais gads. Tevs savā deviņdesmitajā dzīves gadā teica: “Es novelu, lai pasaulē dzīvotu labi ļaudis, lai viņi mīletu cits citu. Un lai pasaulē vienmēr valdītu miers.” Tevs novēlēja nezaudēt cerību: “Kamēr sirds pukst, nedrīkst padoties. Nepadodies, domā par visu, it kā tu būtu vesels. Stunda pirms nakts vēl nav nakts.” Nakts pienāca 1975.gadā 10.janvārī.

Mātē vēlējas, lai es sakārtotu tēva arhīvu. Es zināju, ka viņa to rūpīgi krājusi, veledamās, lai es uzrakstītu grāmatu par tēvu. Visi rokraksti bija ar viņas roku pārrakstīti. Mātē bija spējusi pacelties pāri ikdienībai, mājas rūpēm un smagajiem zaudējumiem. Kartoju arhīva materiālus, lasīju daudzās vecākiem rakstītas vēstules, skatījos fotoattēlus. To visu dariju pēc aiziešanas pensijā, vienlaikus rakstot grāmatu par savu tēvu. Brižam likās, ka dzirdu vecāku balsis, redzu viņu žestus. Dažkārt pārdzīvojums bija pārāk liels, tāču ar emocijām tiku galā.

Tā tapa grāmata “Быль, явь и мечта” (“Bijušais, esošais un cerētais”), kas krievu valodā iznāca 1995.gadā. Tā ir ar lielu mīlestību un atbildības sajūtu rakstīta grāmata.

Esmu pārliecināta, ka daudzi cilvēki izjūt nepieciešamību izteikt savas domas par mūžībā aizgājušo tēvu paaudzi. Jo tikumu, domu un centienu pēctecība ir būtiska cilvēka eksistences iezīme.

Šķirstu tēva un mātes atmiņas, skatos fotogrāfijas, lasu dokumentus un vēstules, un man šķiet, ka dzirdu vecāku balsis, tām raksturīgās intonācijas, redzu viņu sejas un kustības. Tagad tas viss uzrunā mani.

Lūk, ar manas mātes roku rakstīti Ļeva Tolstoja vārdi: “Jebkuram sacerejumam jātop ar domu būt noderīgam — darīt labu. Sacerejuma mērķim jābūt cildenam.” Šī doma sasauca ar tēva dzīvi un daiļradi. Viņa publicistiskā patētika vienmēr bijusi cildena. Visu mūžu viņš tiecies uz cildeniem mērķiem, pārvarot šķēršļus ar apbrīnojamu dvēseles un gribas spēku. Kalpojot paša izraudzītajiem ideāliem, viņš bija maksimāli patiess.

Parlūkot vecāku arhīvu mani mudināja vēl viens iemesls — dziļi personisks. Apzinājos pienākumu saglabāt viņu piemiņu un reizē izjūtu zināmu vainas apziņu, ka, vi-

ņiem dzīviem esot, esmu daudz ko palaidusi garam, kas vairs nav atgūstams. Ļoti gribējas vismaz tagad to kaut mazliet kompensēt.

Kad paiet jaunība un tavu vecāku vairs nav, vienīgais, kas paliek, tas ir atmiņas par viņiem. Viņu tēls kristalizējas apziņā, pārverzdamies Patiesībā, kas tev ir nozīmīgāka par visu. Un šī Patiesība apmirdz visu tavu turpmāko dzīves ceļu. Ka spoža un silta gaisma, reizēm dedzinoša. Ta ir viņu dvēseles gaisma. Šajā gaismā ir manas bērnības pilsētas parki savā pavasarīgajā zaļumā un jūras krasts, ir kāpas un priedes. Viss ir tieši tā, kā bija, viņiem dzīviem esot. Un tomēr citādi. Ta gribas saglabāt šo gaismu, bet kā to izdarīt, ka tuvināt pagatni tagadnei?

Brīžiem emocijas mani darbā traucēja. Bet tās to arī virzīja uz priekšu. Mani sajūsmināja tēva intelekts, viņa domāšanas veids, un manas jūtas ievirzījās tiešām radošā gultnē. Lasot tēva autobiogrāfisko darbu manuskriptus, lāgiem šķita, ka materiāls man pretojas, domas pavediens nedodas rokā, izslid. Kādel? Varbūt mani hrestomatiskie priekšstati par tālo pagatni liedz man daudz ko saprast? Tēva atmiņas nav nekā nebūtiska, nenožīmīga, sika vai ikdienišķa. Viņa pārdomas par nodzīvoto mūžu ir sociāli politisks stāsts. Lai par ko arī tev rakstītu savās atmiņās — par dabu, agro jaunību, mīlestību —, to visur pavada arī viņa filozofiskas pārdomas. Atmiņu pavediens ved no dziļi personiskā uz vispārīgo. No dzimtas pilsetiņas — uz plašo pasauli, no nacionāla — uz internacionālo, no tradicionāla — uz revolucionāro, no personiskā — uz vispārcilvēcisko. Tēvam bija plašas zinātniskās un maksimālistiskās intereses, bet visvairāk viņš domāja par cilvēku sociālo un ētisko pilnveidošanos. Viņš jau sen sapņoja par visas mūsu planētas sabiedrību, par cilvēka un dabas vienotību.

Tēvam piemita ipaša dvēseles un prāta gaisma, kaut arī lielāko sava mūža daļu viņš bija neredzīgs. Atceros viņa vārdus, ka tikai no augsta kalna galotnes skatienam paveras ne vien atsevišķas taciņas, bet arī viss noietais ceļš un tālākā perspektīva. Viņš droši vien bija sasniedzis šādu virsotni.

Tēva un mātes tēli ir nesaraucjami saistīti. Būtība tas ir viens mūžs, ko dzīvojuši divi cilvēki. Visu tēva arhīvu ir savakusi māte. Viņa ar savu roku parrakstījusi tēva manuskriptus. Daudzas piezīmes liecina, ka viņa spējusi pacelties tālu pāri ikdienas rūpēm un lielajiem zaudējumiem, bet mūža nogale — pat naves tuvumam. To ir sāpīgi lasīt. Mani pārņem sajūta, ka māte klusejot vakusi un gatavojusi šos materiālus, veledamas, lai es uzrakstītu grāmatu par tēvu. Saviem autobiogrāfiskajiem pierakstiem Makss Šacš-Aņins licis virsrakstu "Starp sapņiem un patiesību". Tieši šīs piezīmes arī ir manas grāmatas pamatā. Plašais arhīvs ļauj papildināt stāstījumu ar oriģināliem dokumentiem, vēstulēm, laikabiedru atmiņām. Es jutos kā savu vecāku biografe, pētot laiku, kurā viņi dzīvoja, un viņu dzīvi Laikā. Bet es arī pati stāstīšu par šo sev tuvo un pazīstamo vidi, jūtot atbildību par to, lai tā neizgaistu no ļaužu atmiņas. Šo vidi veido ne vien mani tuvinieki un piederīgie, bet arī cilvēki, kas bija ap viņiem, — nērti ievērojamas personības, jo aiz tām stāv sabiedrība, stāv tauta, ar kuru tās vienoja kopīgs liktenis un kurai tās nesavtīgi un pašai izlēdzīgi kalpoja.

(No priekšvārda grāmatai "Bijušais, esošais un cerētais")

1940. gada
Kopā ar dzīvesbiedru

Ruta Marjaša

Tikšanās

Ruta Marjaša visu darba mūžu strādājusi Rīgas pilsētas 1.juridiskajā konsultācijā. Viņa ir arī deputāte ar lielu stāžu — vispirms viņa tika ievēlēta Augstākajā padomē, tad 5. un 6. Saeimā.

“Mani vienmēr vilinājusi aktīva praktiskā darbība. Gribējas iesaistīties dzīvē, ieviest kārtību, aizstāvēt tikumību, augstus ideālus. Izvēlējos juristes profesiju, un tevš manu lēmumu atbalstīja. Viņa domas man bija ļoti svarīgas, jo viņš bija cilvēks, uz kuru var paļauties. Biju advokāte krimināllietās un civilīetās. Pie politiskām lietām mani nepielaida, bet es jau to arī nemaz nevēlējos. Bija arī smagas lietas, pat slepkavības. Mūsu universitātē deva labu izglītību. Nereti esmu lepojusies ar daudzu juristu augsto profesionalitāti, izkopto valodas kultūru, prasmi precīzi noformēt dokumentus.

Ierosmi pievērsties politiskajai darbībai deva Ita Kozakēviča un Sandra Kalniete. 1988.gadā iestājos Latvijas Tautas frontē. Mani ievēlēja arī revīzijas komisijā.”

Augstākajā padomē Ruta Marjaša savas juristes zināšanas un pieredzi likusi lietā daudzu likumdošanas aktu izstrādē. Līdz Atmodai pazīstama lielākoties juristu un varbūt literātu vidē, Ruta Marjaša strauji iemantoja autoritāti un arī popularitāti kā vienu no Latvijas neatkarības aizstāvēm, kā cilvēks, kura vārds saskan ar darbiem. Lasot Rutas Mar-

jašas grāmatu par tēvu, ieklausoties viņas pārdomās par dzīves pamatvērtībām, šķiet, ka par suģestejošo domas tvirtumu un runas loģiku viņa varbūt var pateikties savai juristes izglītībai un praksei, bet tādās īpašības kā godīgums un tolerance viņa iemantojusi ģimenē, uzsūkusi ar mātes pienu.

Valsts ieņēmumu valsts ministre Aija Poča viņu sauc par savu krustmāti: “Ruta Marjašu pirmoreiz tuvplānā ieraudzīju uz televizora ekrāna, kad viņa runāja kā Augstākās padomes deputāte. Pievilcīga sieviete, skaidrs acu skaistums. Man patika viņas stāja, runas maniere. Tuvāk iepazīties, kad pirms 5. Saeimas vēlēšanām kopā devāmies uz Latgali. Man tā bija pirmā saskare ar vēletājiem. Uztraukums milzīgs. Bija tik labi sajūst līdzās viņas mieru, labvēlību. Cilvēki Balvos un Viļakā, kurp toreiz veda mūsu ceļš, bija tik atsaucīgi, pretimnākoši. Ruta Marjaša apbrīnojami prata savaldzināt klausītājus, iemānotot viņu uzticību. Skatījos un mācījos. Man katra saskare ar viņu bijusi kā paraugs, kā laba politiskā skola. Saeimā viņa allaž ir nosvēta un mierīga, principiāla un taisnīga. Arī patstāvīga un nepiekāpīga. Teātros jaunie aktieri bieži vien izvēlas krusttēvu vai krustmāti. Ja mums Saeimā tā būtu pieņemts, es par savu krustmāti droši vien izraudzītos Ruta Marjašu.”

*Ar Hilariju Klintoni Rīgā 1994. gada
Pardomu brīdī*

Ordeņa virsniece
Bronislava Martuževa
 Dzejniece

Par sevi, par dzīvi

Nav viegli stāstīt atmiņas. Nekad nesaprotu, kā iesākt. Varbūt ar pašu dzimšanas brīdi toreizējā Domopoles, tagadējā Balvu rajona Bērzpils pagastā. Tas bija 1924. gada 8. aprīlī, kas toreiz iekritis Zaļajā ceturtdienā. Rita agrumā, saulītei lecot, mūsu mamma slaukusi kūti govi, kad durvis iestājusies bērnu saņēmēja Agata, tepat pāri pagalmam atskrējusi ar lietišķu jautājumu: "Voi tev, Gele, šeilaiks jau navadzātu byut?", uz ko mamma, no soliņa celdamās, atsaukusies: "Kū vaira prosi? Gyun!" Tā es arī piedzimusi kūti un tikai pēc tam atnesta uz istabu mazgāt.

Tā es ieradusies — septītais bērns savam tēvam Janim un mātei Helenai, lai gan priekšā sastapusi tikai trijus. Jaunākās māsiņas — Verite, Marite un Bronite — iepriekšējā gadā bija mirušas difterijas epidēmijā, kas toreiz plosījies mūsu pagastā un laikam jau ne tur vien. Trīs vecākie bērni — Peteris, Cipriāns un Magdalēna — bija izturējuši. Nu es biju ceturta viņu pulciņā.

Redzējums no triju gadu vecuma: spoža saule pār neparredzamu mirdzošu ūdeņu klajumu, bet zem ūdens lokas gara zāle. Tas bijis 1927. gada pavasaris, mēs braukuši laivās pār klāniem uz jauno dzīvesvietu Lubanas pagastā. Vecākiem šķitis šauri uz Latgales mazās zemītes, viņi bija nopirkuši jaunsaimniecību Vidzemē un parcelas no pārāpdzīvotās Latgales sādžas uz plašu celmaiti (27 ha) meža vidū. Tur izauga Lazdiņu mājas. Gluži bez maizes nodzīvotu atceramies tikai vienu dienu. Arī tad pievakarē tētis atnesa no Lubanas kukulīti.

Man laikam bija gadi četri, kad tetim bija jāiet cietumā. Bērzpils pagasta valde, kuras loceklis viņš bija bijis, tika tiesāta par dzimtsarakstu nodaļas atvēršanas novilcināšanu. Laikam jau toreiz nebija "nedarbojošos" likumu, par kādiem sūdzas mūsdienās. Likums darbojas. Valde tika nomainīta un saukta pie atbildības. Miertiesas spriedums tika pārsūdzēts apgabaltiesā. Aizstāvim honorārs bija paredzēts 300 latu. Mūsu tētis nespēja nomaksāt savu daļu, jo tad būtu jākrit parādos. Viņi abi ar mammu bija izlemuši, ka to nedēļu atsedot arestā būs vieglāk, un tētis aizgāja kājam uz Alūksnes cietumu.

Bronislava Martuževa

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
 ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Bronislava Martuževa

Mamma raudāja, mēs lidzi, turpreti tēvam šī cietuma nedeļa bija izvērtusies par aizraujošu piedzīvojumu. Cik neparastu ļaužu, cik jaundzirdētu dziesmu! Dažas atceros vēl šodien. Un kur tad vēl cietuma aprikojums! Čeka nonakusi, sastapos ar "actiņu" durvis un ar lodziņu, pa kuru pasniedz maizi un viras blodiņu, kā ar veciem paziņām un nesajutu nekāda šoka — ar tādu humoru tētis bija visu notēlojis savos stāstos.

1935. gada mūsejie bija jau tiklāt "atsperušies" ar saimniecību, ka bija iespējams sūtīt mani skolā. Man bija divpadsmitais gads, kad sāku mācīties Cepurītes četrklasīgajā pamatskolā. Vidzemnieku bērniem bija diezgan ko nīrgāties par manu stūraino uzvedību, latgalisko akcentu un no grāmatām pārņemtajiem izteicieniem. Toties stundās, atbildot uzdoto, viņi netika man ne tuvu. Man bija apskaužama atmiņa. Dziedāšanas stundās katrai jaunai dziesmai iemācījās visas trīs balsis, sestdien, mājas tikusi, iemācīju tās mazajam brālim, viņš — pa nakamo nedēļu — visiem majiniekiem. Nakamajā sestdienā, sirmo stundu svinot, mēs visi septiņi jau dziedājam trīsbalsīgi. Tēvs ar māti bija dziedātāju ļaužu, abi ar lieliskām balsīm. Bērni neatpalika, īpaši vecākais dēls bija īsts Dieva cirulis. Ak, skaistas baznīcas dziesmas! Vel tagad zinu no galvas vai visu baznīcas gada repertuāru. Tēvs un māte tas skandināja, ik darbu darot, mēs turējām lidzi. Turklāt mammai bija neaptverams tautasdziesmu krājums. Tēva durts pastalu osas, mammas vērtie un šutie krekli, brāļu vitie striķi un pašdarītie ķebliši, māsas dvieļi un galdauti — visi, visi bija dziesmu pielocīti. Un kad Peteris par plostos nopelnītiem 25 latiem nopirka citi, tad liksmēm nebija gala.

Tēvs 1937. gadā nomira ar tuberkulozi, arī mēs ar vecāko brāli bijām aplīpuši. Peteri slimība pieveica 1943. gadā, abus jaunākos brāļus iesauca vācieši 1944. gadā. Mājas palikām trijā. Turklāt es jau otro gadu slimoju. Tuberkulozes bacilis, kas Pēterim, pēc ārstu domām, bija izsaucis meningitu, man bija apmeties plaušās.

Padomju varas gadi. Sirds nenes pieminēt, roka nepaceļas rakstīt. Mamma pie arkla, Magdalēna klaušu darbos pie balķu ragavām, sevi pašu visspilgtāk atceros uz labības nodevu vezuma, dzirnāvās, pagastnamā cikstoties ar partorgiem gan par valsts aizdevumiem, gan par nodevu normām... 1946. gada jūlijā, kad Cipriāns pārnāca no filtrācijas lāģera, mani jau tvarstīja čeka. Belomorkanāla būves nobadinātais brālis sprieda racionāli ka allaž: "Kapec mirt badā tur — viņiem kalpojo? Labāk mirt pašu zemē paēdušiem." Un ienkoja man slēptuvi māsas istaba zem grīdas.

Piecus gadus mamma sēdēja pie loga, uzmanidama ceļu, lai nepārsteigtu ienācējs. Piecus gadus māju ik pa laikam kratīja, klauvēja sienas un grīdas, veda istabas pat dzīņēsuņus. Nabaga Magdalēna vienreiz bija vai nomirusi aiz bailēm, noskatīdamās, ka istabā ievēd milzu suni. Ar pamirušām rokām slēgusi vaļā ēku durvis, lai zaldāti varētu šņakarēt pa pagrabiem un durstīt durkļiem sienu pantus, un gaidījusi, kad mani izvedīs. Bet dzīņējsuns, palidis māmās istabā zem galda, snauzdams pierādīja suņa pārakumu pār saviem rīdītājiem.

1951. gada 14. februārī mani atrada. Tikām paņemti visi četri. Bet nav ļaunuma bez labuma. Izradījās, ka biju nodzīvojusi līdz antibiotiku ērai. Cietuma slimnīcā iepazinu penicilīnu, streptocīdu, PASK. Ja cilvēks pietiekami bēdēts, pret to var atļauties humanitāti.

Ne pie Babeles — pie Krievzemes upēm mums bija "sēdēt un raudāt", savu Latviju pieminot. Māsai — Obas lejtece un vēl jonīti aiz Polāra loka pie krašņajam ziemeļblāzmaim; brālim — skaistas Irlišas auglīgajos krastos; man — Sajānu priekškalnēs, kur ar roku aizsniedzama varenā Angāra, topošā Bratskas HES.

Cilvēki iztur to, kam tehnika par dargu un kas dzīvniekiem nav pa spēkam. No šīm izturības pārbaudēm biju pasargāta: Latvija iegūtais bacilis ciniņas manā pusē. Daudz man bija šādu "izpalīgu" — gan Botkina viruss, gan strutojoši augoņi, gan kāda nelāga kaite galvā (laikam no Sibīrijas saules), ko mediķi uzskatīja par meningitu. Bads nēmocīja: maizes deva mūsu "sistēmā" bija 800 gramu diēnā, un man, kā jau dīlonniecei, nebija estgribas. Gaiss bija sauss un dievišķīgi tīrs, jo nometnes parasti atradās pakalnos. Skaista Sibīrijas zeme! Kalni, debesis, bezgalīgas tīgas tāles — tās daudz ko kompensēja.

1956. gada augusta pirmajās dienās atgriezās Latvija ar aizpampušu seju, strutojošām acīm, tuberkulozi atklātā formā, distrofisku sirdi un traumētu psihi. Stacija sagaidīja nometnes biedrene Maija Silmale. Arī Mirdza Ersa, tikko atgriezusies no Vorkutas.

Man tomēr bija kritusi labākā daļa — kā allaž. Mamma un Magdalēna, pārnākušas jau 1954. gadā, bija izcinījušas to grūtāko ciniņu ar trūkumu un mūsu Lazdīnās iemītinātajiem noziedzīgajiem elementiem. Labi, ka 1956. gadā atgriezās Cipriāns. Virieša cilvēks, uz ko varēja pavildities. 1974. gadā mani "lielie" nopirka Darziņus. Remontu gan vajadzēja daudz, tomēr lielceļš ar autobusu satiksmi līdzās, miests ar roku aizsniedzams, prieka pēc kajām aizstaigāt līdz vieskoncertam, teātra izrādei. Elektriska apgaismošana, un Liede tepat vai padurvē.

Kad brālis aizgāja ar insultu, palikām mēs ar vecāko māsu. Būtu es viena — gan jau būtu sabrukusi, atmetusi ar roku, aizgājusi uz invalidu namu: 15 rubļi mēnesī diez kādu iztikšanu neno-

drošināja. Arī masas pensija — 35 rubļi mēnesī — neko lielu nevarēja saglabāt. Uzturēja laucinieku droša "banka" — govys. Kopus spēkiem turējamies pie tās līdz 1990. gada beigām, kad mūsu apguldīja kreisās puses paralīze.

Esam ierpratušas neapjukt gluži arī tagadējos apstākļos. Divatā daudz kas ir pārvarams. Var pat itin labi justies, garīga ziņa neesam pamestas liktenim. Cik beču bija tētim un mammai viņu pēdējās stundas — cik grūti viņiem bija aiziet bez pēdējās svetības!

Dzejoļi. Vai teikt vēl vārdu arī par tiem — par šo garīgās elpošanas veidu, bez kura laikam gan nebūtu izdzīvots. Rakstīt saku agrā jaunībā. Visintensīvāk ar to nodarbojos pagrides gados un Taišetas trases leģeros. Ta publicēšanas afēra, kad 1981.—1987. gadā divas grāmatas izdevu ar savas radnieces Evas Martužas vārdu, sagādāja manai partnerei ar jau iegūtu literāru vārdu tik daudz nepelnītu nepatīkšanu. Vajadzēja pagaidīt — tikai nieka astoņus gadus. Notikumi un parveidības jau naca nakamo. Tie būtu izmetuši gaismā visu zem pūra slepto. Bet laikam jau ir lietas, kas ar prātu nav izsveramas. Dzejoļi laužas uz augšu un rāvās ārpus, nerūpējoties par pareizu vai nepareizu ceļu, tiem vajadzēja tikt pie lasītāja, palīdzēt veidot jaunu domašanu, tuvināt jaunu laiku.

Tikšanās

Jānis Rozenieks:

Lubānas skolas internātā tālajos pirmskara gados ik vakaru pulksten astoņos vakarā pa radio skanēja "Tev mūžam dzīvot, Latvija!", un bērni spontāni cēlas kajas. Bet pirmā viņus uz to bija pamudinājusi Bronislava. No latviskas un kuplas ģimenes nākusi vitāla, dzīvesprieka pilna meitene ar gudru galvu un labu atmiņu, ar dziļām jutām, kas tā

vien prasījās izpausties dziesmā vai dzejā. Liktenis viņai lēma biogrāfiju, smagu kā Latvijas liktenis, ka 1990. gada rakstīja dzejniece Laima Livena.

Liela ģimene bija. Slimības un sveša, jauna vara to izretināja. No mātes dzemdētajiem deviņiem bērniem palikušas divas māsas — vecākā Magdalēna un jaunākā Bronislava. Nav vairs jaunie gadi, klat visādas kaites. Bet duša stipra, humors dzirksti, dzīvesprieks nezūd. 1996. gada Ziemassvētkos radiointervijā uz jautājumu, kāds tad bijis šis gads, Bronislava Martuževa atbildeja: "Labs! Šķiet, ka itin nekā sliktā nav bijis!" un pajautāja masai: "Vai ne?" "Nu ka!" — atsaucas Magdalēna.

Sparu pretoties trūkumam, slimībām un pretvarām allaž devusi arī dziesma.

Ai — padsmīti mani — padsmīti!

Ne mirkļa viņas drūma,

Man dziesmu vācelīte bij

Pie akas cerīnkrūmā.

Ai, brāļi lidumnieki trīs

Ar vijolēm, ar spēlēm!

Tās dziesmas staigā debesis

Uz melno strazdu mēlēm.

Vecākais brālis Pēteris, notis neprazdams, bija iegaumejis un spēlēja visdažādākas melodijas. Viņš pats bija izgrebis vijoli, tēvs nopirka stigas, un pats vēlāk — istu vijoli. Baznīcas dziesmas tēvs un māte dziedāja, darbus darot. Un mātēi bija neaptverams tautasdziesmu krājums. Šo repertuāru no Bronislavas tagad ir apgūvusi un skandē Kraukļu pagasta folkloras kopa.

No viņas pašas sacerētajām dziesmām ilgs mūžs ir lemts joprojām dzīvajai dziesmai par jaunību. Pirmajos pēckara gados to dziedāja partizāni. Ar savu dziesmu Bronislava Martuževa mazliet jaunās skaņas sastapas, atgriežoties Latvijā no Sibīrijas. To ka bezsaimnieka mantu, viņas vārdiem

Arvostih.

*Dziedāja lemtajā smē pte jūnas
Hnācu.
Taisīju rlinšāinos Daugavas
krastos
Vieta sev mūžīgu.
Tēvu lauku gānu un vīnā,
Mama ir jaunā pārkārtē dzīvē,
Arvāns pārkārtē, pārkārtē.*

Bronislava Martuževa

Broņislava Martuževa

sakot, bija pacēlis Eduards Rozenštrauhs, padarot atkal popularu. Un paldies viņam par to, kaut gan "tas viens bemols gan viņam ir nevieta".

Iedomāsimies — tieša pagrīde, kur "galds, spilvens, klušums, četras sienas un vientulība mūžīga", Broņislava 1947. gada 11. janvārī rada dziesmu:

Ko ar' liktens plecos veltu,
tas mūs nesalieks.
Cauri ērkšķiem nesadzeltus
iznesis mūs prieks.
Jaunība, jaunība, sārta vīna trauks...
Dzer no tā, pirms skarbos vējos
nodzelt dzīves lauks!

Kad Broņislava nonāca centrālcietumā, sargu partorgs tur bija braļa klasesbiedrs. Ko varot darīt viņas labā? Redz, ka nu iznācis. Vajadzējis iet pa Staļina ceļu. Tad nu Broņislava noskaitās: "Pa Staļina ceļu es iešu vienīgi konvoja pavadībā!" Centrālcietumā sagadījās brīnišķa tikšanās — desmit dienas vienā kamerā kopā ar Elzu Stersti. Broņislava zināja no galvas viņas dzejoļus, autore komentēja, stāstīja par pieredzēto tuvās un tālās zemēs. Viņas runāja, runāja, runāja. Elza Sterste arī vēlāk ar sirsnību atcerejas latgaliešu meiteni — dzejnieci. Ta sauktās franču grupas dalībnie-

ces, sāpju ceļos sastaptas, kļuva par draudzenēm līdz mūža galam. Milda Grinfelde, Ārija Holšteine, Mirdza Ersa, Maija Silmale.

Literārā izglītība gāja secen. Daudz būtu devusi iespēja būt kopā ar citiem jauniem dzejniekiem. Ja būtu tikusi universitātes Filoloģijas fakultātē, kur viņu bija papildinām, vai Maskavas Literatūras institūtā... Broņislavai bija lemtas citādas "universitātes". Tomēr dzejas tradicionālā forma ir izkopta, domas un jūtas tādas, ko ne tikai atklāti, bet pat slepeni toreiz rets uzdrošinājas paust.

Ne dzejnieki, bet dzejnieces mums, latviešiem, tās tiešākas un drosmīgākas. 1969. gadā iznāca Vizmas Belševicas "Gadu gredzeni" ar "Indriķa Latvieša piezīmēm uz Livonijas hronikas malām". 1980. gadā tika publicēts Māras Zalītes cikls "Kad svešu spānu sašķelts gaiss", tad nāca Broņislavas Martuževas dzejoļi. Bet sarakstīti tie bija daudz agrāk.

Virš pamaļu dūmakām mēness varš.

Viss pazaudēts — jaunība,
laime un karš.

Cietumos un nometnēs bija tapuši dzejoļi, kas pauda sāpes, ciešanas un izmisumu, bet bija stipri savā ticībā un cerībā atgriezties dzimtenē. Tie ietverti 1990. gadā izdotajā krājumā "Ceļu krusti" un reliģiskās dzejas izlasē "Gaismas lase". Šo dzeju stipru dara aculiecinieces tiešais, skaudrais skatījums, paļāvība uz Dievu.

Latgales sievietes agrāk vienmēr gāja baznīcā ar lakatiņu galvā. Dzejniecei, arī ordeni saņemot, tads bija.

Ar dzejnieku un izdevēju Uldi Ausekli pie Dārziņu akas
Dzejas dienas Lubānā 1996. gada 27. septembrī

Ordeņa virsnieks
Haralds Mednis
Diriģents

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Jaunlaicēnē latvju muzikalajai kultūrai vēsturiskajā 1906.gadā (16.augusta), būdams vienaudzis ar Leonidu Vigneru, Jāni Ivanovu, Annu Ludiņu un sava mīlotā komponista un kristību kūmas Emila Dārziņa dēlu Volfgangu.

Mans tēvs Pēteris, Cimzes skolotāju semināra absolvents, bija Galgauskas pagasta Mīķišu māju saimnieka jaunākais dēls. Pagasta ļaudis 1990.gadā Mīķišu kalnā uzlika Medņu dzimtas piemiņas akmeni, ko atklāja koris "Tevzeme". Esmu kristīts Opekālņa baznīcā, kuras sliekšnis atrodas Rīgas Pēterbaznīcas torņa smailes limenī. Kad biju gadu vecs, tēvs pārgāja darbā uz Lazdonu par skolotāju, draudzes ērģelnieku un korvadoni, kļūdams arī par manu mūzikas skolotāju. Klavierspēli divpadsmit gadu vecumā saku mācīties pie vēlākā Latvijas Konservatorijas profesora Arvida Dauguļa, bet no 1920. līdz 1924.gadam — pie Alfreda Kalniņa. Biju iestājies Rīgas 1.ģimnāzijā, kuru pabeidzu četros gados un saku matemātikas un astronomijas studijas Latvijas Universitātē. Taču jau pēc gada nomira tēvs un man bija jāpāņem visi viņa pienākumi Lazdonas skoliņā, kuru vēlāk pārdevēja par Praulienas sešklasīgo pamatskolu. Te strādāja arī rakstnieks Janis Ezeriņš. Vēlāk absolvēju Vigneru Ernesta Fonoloģijas institūtu un papildinājos ērģel spēlē pie profesora Ādolfa Ābeles. Divkārt (1933. un 1937.gadā) tiku izraudzīts par Latvijas skautu kopkora virsdiriģentu pasaules skautu džamburejās Ungārijā un Holandē.

1938.gadā Lazdonas draudzes koris piedalījās IX dziesmu svētkos un uzvarēja atjaunotajās dziesmu kara sacensībās. Par to saņēmu Valsts prezidenta dāvato Goda balvu. Pats Jazeps Vītols mani aicināja studēt viņa vadītajā konservatorijā. Tur mācījos Ādolfa Skultes kompozīcijas teorijas klasē. Vēlāk turpināju simfoniskā orķestra diriģenta studijas pie Leonīda Vignera un mācījos arī ērģel spēli. Paraleli studijām diriģēju vairākus amatieru korus un spēlēju ērģeles Mārtiņa baznīcā. 1939.gadā kļuva par vīru kora "Dziedonis" diriģentu un Nacionālās operas kormeistaru. Vienlaikus biju konservatorijas

Harald Mednis.

**Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu**

Haralds Mednis

mācību spēks. Man bija daudz talantīgu audzēkņu. Par lielo dziesmu svētku virsdiriģentiem vēlāk kļuva mana skolniece Latgales tautas koru vadītāja Tereze Broka un mani audzēkņi un palīgi koros "Dziedonis", "Tevzeme" un "Skaņupe" — Pauls Kvelde, Jānis Zirnis, Ivars Bērziņš un Romāns Vanags.

Kad "Dziedonis" 1950.gadā apvienojās ar universitātes viru kori, sāku vadīt arī universitātes jaukto kori. Biju arī 1948.gadā nodibinātā pirmā Latvijas skolotāju kora diriģents. Šie kori jau 1949.gadā koncertēja arī ārpus Latvijas. No 1949.gada represijām man izdevās paglābt savu pirmo māmuļu, bet pats tiku atlaists no konservatorijas. Pēc koristu dziedāšanas Lubānas baznīcā mani 1957.gadā padzina arī no universitātes, bet viri, nebaidoties no rektora draudiem, atnāca man līdzī un iekļāvas Skolotāju nama paspārnē izveidotajā viru kori "Tevzeme". Lielo valstisko pārmaiņu gados tas tapa par istu Atmosfēras kori. Tā repertuārā ir gandrīz 700 kora darbu. 1997.gada 7.marta Latvijas Universitātes Lielajā aulā notika "Tevzemes" tukstošais koncerts.

Mans prieks un mana laime bijusi saskarsme ar koriem visā Latvijā, ar lielajiem dziesmu svētkiem. Deviņas reizes esmu bijis to virsdiriģents un trīskārt — goda virsdiriģents. Katriem svētkiem bija savas problēmas, savs kāpiens. Vairākus jau jūdza dziesmu svētkus savos ratos, lai tautu no-

virzītu pa viņai vēlamo ceļu, bet tauta pati izlobīja no tiem izdzīvošanai nepieciešamo. Darbs ar amatieriem, dziesmu mīļotājiem nav viegls, bet dod lielu gandarījumu. Tu jūti, ka tāja valda sirdscilvēki. Tas līdzsvaro ikdienas darbu ar gara pasauli. Tādēļ esmu skrējis no viena Latvijas gala līdz otram, tāpat kā Melngailis ar velosipēdu, lai to dziesmu dabūtu rokā...

Savu zvaigžņu stundu piedzīvoju XIX dziesmu svētkos 1985.gadā, kad dziedātāji un publika mani aicināja diriģēt "Gaismas pili". Ausekļa un Jāzepa Vitola varenā dziesma bija jāatkārto trīs reizes.

Atskatoties uz savu diriģenta mūžu, varu teikt, ka mūsu kora dzīvē esmu bijis melnstrādnieks. Kad pēc kara atjaunojās normāla ikdienas dzīve, cilvēki, noguruši no izmisuma un varmācības, bija izslāpuši pēc kaut kā cita un sāka dziedāt Latvijas malū malās. Pirmie pēckara dziesmu svētki 1948.gadā, kuriem mans pienākums bija sagatavot Rīgas pilsētas Kirova rajona un Rīgas rajona korus, bija tautas gaidīti un izvērtas par ļoti skanīgiem svētkiem. Pēc kara nebija ne mācītu diriģentu, ne arī pašiem kādu iemaņu. Kaut kur kādā Latvijas nostūrī kāds koritis dīkti grib dziedāt, bet, ieskatīties dziesmu svētku repertuārā, redz, ka dažas dziesmiņas ir tāds rieksts, ko nevar pārkost. Ko iesākt? Jāsauca palīgā Mednis. Sieva atceras, ka vai ik pavakarus, pārnākot no darba, viņu sagaidīja zīmīte: "Esmu aizbraucis tur un tur. Mājās būšu vēl vai arī šovakar vispār nebūšu." Taču es panācu, ka lauku kori tās dziesmiņas spēja izdziedāt. Apmēram 50 gadus strādāju ar Rīgas rajona koriem, desmit gadus braukāju arī uz Valkas rajonu.

XII Vispārējās latviešu dziesmu svētkos jaunuzceltajā Mežaparka Lielajā estrādē kopā ar (no kreisās): virsdiriģentiem Jāni Ozoliņu, Jāni Dumiņu, Staņislavu Broku un viesi Gustavu Ernesaksu 85 gadu jubilejā ar dzīvesbiedri Kseniju un kora "Tevzeme" koncertmeistari Maiju Saivu

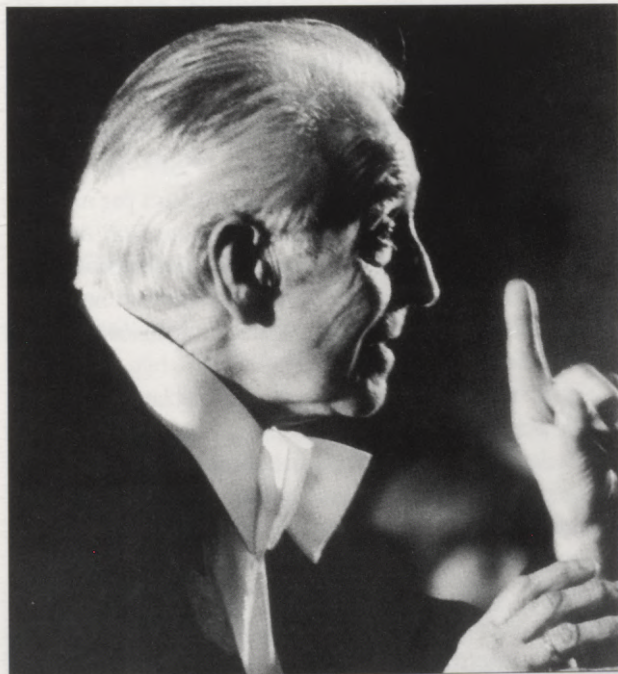
Vadiju koru mēģinājumus, pildīju virsdiriģenta pienākumus rajona dziesmu svētkos.

Mūsu ģimenē nekad nav bijis normāls režīms — regulāras pusdienas, vakariņas, sestdienās, svētdienās izklaides. Mēs savā dzīvē neesam ne kārtīgi ēdūši, ne gulējuši. Laiku pa laikam mani kāds pārsteidza, ka es to gābaliņu no konservatorijas līdz operai skreju, savu pusdienu sviestmaizi ēdams. Tā ka visi latvieši mani pazina jau senus gadus, lai nebūtu lieku runu, tajos laikos, kad bija grūti ar pārtiku, sieva smējās: "Desu nu gan tu pa ceļam nēd!"

Sieva strādāja Latvijas ZA Mikrobioloģijas institūtā, kas atradās Kleistos. Viņa cēlās sešos no rīta un uz darbu devās reizēm *raspuska*, bet visbiežāk kajam. Es paliku

gulot. Sieva atgriežas vēlā pēcpusdiena, kad es jau biju pie saviem koriem vai mēģinājumā operā. Vakaros — koncerti un izrādes. Mājas pārrados pusnakti. Un pa vidam es vēl studeju — man taču ir trīs augstākās izglītības. Vai sieva bija ar mieru dzīvot tādu dzīvi? Jā, viņa to pat veicināja un pati arī dziedāja manos koros — lai mēs, latvieši, vēl turetos. Toties tagad sieva neļauj nokrist matam no manas galvas.

Dzīve mani tā visu laiku ir vedusi, lai es būtu kopā ar tautu. Lai es darītu to, kas ir vajadzīgs, lai mūsu tauta zeltu. Un lai mēs kaut ko labu atstatu aiz sevis. Lai mūsu latviešu tauta radītu jaunas vērtības, kas pasaules tautu vidū būtu nemirstīgas un godājamās.

Maestro modina dziesmas dvēseli

Ar dzīvesbiedri Kseniju 1995. gada Jelgavā

Liela, smalka, spekpilna diriģenta žestam atsaucas tūkstošbalstīgs kopkoris Mežaparkā — kā kadreiz, kā vienmēr

Haralds Mednis XXII dziesmu svētkos 1998. gada 5. jūlija diriģē "Gaismas pili"

Ordeņa virsniece

Anastasija Neretniece

Andreja Pumpura muzeja vadītāja

A. Neretniece

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Neparasts izklausās mana vārda un uzvārda salikums. Mazliet veiksmīgāk tas skanēja kopā ar dzimto uzvārdu Beča, kas, domājams, radies no sādžas nosaukuma Preiļu tuvumā. Es gan izaugu tai blakus — Plivdu sādžā. Man savs vārds bērnībā nepatika. Prasīju mammai, kāpēc tādu vārdu deva. Viņa pastāstīja, ka to izvēlējes mūsu vienīgais brālis Peteris (lai viņa pišļiem Sibīrijas gulagos mūžs miers!). Skola mani sauca par Stasiju, Stasīti vai Stasi. Studenti Rīgas Pedagoģiskajā institūtā — par Stasiku. Manā pirmajā darbavietā Ķeipenē (1956 — 1958) — par Iju. Kad 1958. gadā atnācu uz Lielvārdi, mani nosauca par Asju, bet pēc kazām es bieži tiku sajaukta ar kinorežisori Adu Neretnieci. Samierinājos ar to visu, kad izlasīju sava vārda skaidrojumu. Esot celies no grieķu valodas un nozīmējot augšāmcelšanos — “Stipra rakstura būtne, kas pasaulei piešķir pati savas krāsas”.

Nu gribas jau tādai būt. Ļoti gribas iezīmēt latviskas krāsas. Nak prāta bērnība, kad mūsu piecu bērnu māte un tēvs, paši dzīvodami pēc kristīgajiem tikumiem, mācīja arī mums rūpēties par nespējniekiem, neaprunāt citus, mīlēt dabu un darbu. Mamma mūs pavisam maziņus bieži sūtīja pie slimajiem un vientuļās kaimiņienes Julijas ar zaļu un azāda groziņu. Atceros, vienreiz man dziļajā sniegā nesamais izlija, elsodama atgriezās un gāju tumsā otrreiz. Bija pienākums! Vecākus bieži aicināja pie kaimiņiem arī bērnu reizēs, un mēs, bērni, gājām līdzi un turējam sveci pie slimā gultas, kad “dvēselīte dodas pie Dieviņa”. No rītiem tēvs ļoti agri aizgāja lauku darbos. Māte, modinot uz skolu vai ganiem, iesāka dziedāt kādu Dieva dziesmu. Mēs tad pamazām celāmies, klājam gultas un dziedājam līdzi, jo runāt vai raudāt dziesmas laikā nedrīkstēja.

Ziemas vakaros, sevišķi kad atnāca kaimiņu bērni vai radi, minejām miklas, dziedājam un gājām dziesmu rotaļas. Sadevāmies darziņā un dancojam. Velāk šīs dziesmu rotaļas man patika vadīt skola, sevišķi — kad mācījos pie savām māsām Annas un Monikas, kuras 1945. — 1947. gadā strādāja par skolotājām Pieniņu skolā. Daudz dziedāts, govīs ganot, ecējot, linus plucot un sienu

grābjot. Turpat 50 gadi nodziedati dažādos koros. Ganot pa mežu ar masu Antoņinu bieži uzkapām lielo egļu galotnēs, šupojāmies līdz čiekuriem un dziedājam, lai mājas dzird, kur ganām. Pēc 1949.gada deportācijām garīgajām dziesmām mūsmājas bija jāpieklūst. Arī pie krusta vairs maija vakaros nedziedājam. Bet "teātri spēlet" nebija aizliegts. Tas tika spēlēts ganu gaitas mežā un ziemā mājās, vēlāk — šķūņos.

Arī studiju brīvdienās tiku gaidīti no Rīgas mājās, kur man atrī vajadzēja samēģināt un iestudēt kādu ludziņu. Pēc izradēm, kuras piedalījās daudzi pieaugušie ciemnieki, šķūni klājam galdus, dejojām, dziedājam tautasdziesmas un macijāmies krievu dziesmas, jo tas tad bija mode.

Lielvārdē izaudzināti divi deli, nospeletas 19 lomas un skolotājas darba nostrādi 29 gadi. Stundās gan man ipašu panākumu nebija, bet ļoti patika vienmēr kaut ko organizēt. Jau kopš Raiņa simtgades 1965.gada mani tirdija doma izveidot Lielvārdē muzeju.

1970.gada ar Raiņa literatūras muzeja, Rakstnieku savienības, vietējo skolu un saimniecības "Lačplesis" atbalstu tika atklāts Andreja Pumpura muzejs, kuru vadot jau aizritējis gadsimta ceturksnis.

Tikšanās

Dzintra Mozule:

Kopš 1970. gada 8. septembra — Andreja Pumpura muzeja dzimšanas dienas, kas nakamajās gadskārtās svinēta kā muzeja svētki, — te bijuši vairāk nekā 390 tūkstoši ciemiņu. Gaidīti te jūtas gan ekskursanti, gan ikmēneša "Pardomu trešdienu" dalībnieki, gan kazinieki. Nebrīves laikos pie muzeja visi gaišie prāti turējas: Gunārs Priede,

Saulcerīte Viese, Janis Liepiņš, Māra Svīre, Māra Zalīte, Romāns Pussars, Imants Pijols, Vaida Villeruša.

— Ja šobrīd pagrieztu notikumu ratu atpakaļ, šķiet, viss varētu tāpat atkārtoties — it kā cenzora acs nemaz nebūtu bijusi?

— Mēs tos savus cenzorus pazinām. Bet viņi jau neko jaunu mums nav izdarījuši. Es domāju, viņi paši šeit ļoti daudz macījās. Kadreiz muzeja svētkos mums nāca klat cilvēki un brīdināja: uzmanieties, šodien te ir "acis" un "ausis"! Mēs jau to zinājām. Bet mēs taču ne uz ko nemusinājām, mēs tikai mudinājām izzināt savas tautas kultūru.

Ir jau, protams, bijuši izsaukumi un ir teikts, ka nevajag tik nacionāli, ka vairāk par darbu vajag runāt. Nu, tad mēs izlidzējamies ar kādu parunu vai sakamvārdu, piemēram, kāds darbs, tāda alga. Ja, tā savas tautas apziņa, sakņu sajūta te gaisā virmoja.

— Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados ļaudis muzeja ienāca kā svētnīcā, it īpaši jaunlaulātie.

— Tie mums bija ļoti pilni gadi. Es nekad sestdienās nevarēju pati sev ieplānot kādu ciemošanos vai ekskursijas, pat ne iešanu uz kapusvētkiem.

— Lielvārdē līdzās Pumpura muzejam ir baznīca. Kā saprotaties? Un, ja jums lūgtu padomu, — kurp jūs jaunlaulātajiem ieteiktu doties vispirms?

— Vispirms — baznīcā, pēc tam — muzejā. Tā pie mums arī dara. Un bieži vien jaunajam pārim līdzī uz muzeju atnāk mācītājs. Mums nekad nav bijis konflikta ar baznīcu.

1990. gada dziesmu svētkos ar kopsaimniecības "Lačplesis" kori, kurā Anastasija Neretniece dziedāja 23 gadus Andreja Pumpura mazmazdēla Jāņa Pumpura un Aijas Pumpuras kāzas muzejā 1984.gada 29.decembrī. No labās: dzejnieka mazdēls Andrejs Pumpurs, Anastasija Neretniece, dzejnieka mazmazmeita Ieva Ziemane, mazmazdēls Jānis Pumpurs un Aija Pumpura

Anastasija Neretniece

Mēs viens otru papildinām. Baznīca palīdz nostiprināt saikni ar Dievu, bet muzejs — saites ar senčiem un nākamajam paaudzēm. Turklāt tik labs paraugs ir Andreja Pumpura ģimenes dzīve.

Jaunlaulātie veido jaunu dzimtas zaru, tapec mudinām viņus atcerēties savus senčus un pārdomāt, ko no šīm dzimtām paņemt līdzī savai dzīvei. Un aicinām aizdomāties līdz tam laikam, kad viņi paši būs vecvecāki. Kas zina, varbūt arī savas zelta kāzas viņi iegriezīsies Pumpura muzejā.

Plašakai sabiedrībai varbūt tas mazāk zināms, taču Anastasija Neretniece ir arī čakla rakstītāja. Skola strādājot, viņa veidojusi daudzas literārās montāžas. Par Andreju Pumpuru un Lāčplēsi gatavotas diafilmas. Bijis simtiem rakstu presē — par muzeju, Pumpuru, Lāčplēsi. Grāmatītiņa "Ogres novads" stāsta par Lielvārdes jostu.

Un kur tad vēl plašā sarakste ar pasauli! Piemēram, ar Odesas literatūras muzeju, kur pēc lielvārdiešu ierosinājuma iekārtota Andreja Pumpura ekspozīcija. Odesieši nemaz nezina, ka Pumpuram ir saistība ar viņu pilsetu. No visas sirds priecājas: "Pats Dievs mums līcis satikties!"

Nu jau gadiem ilgi turpinās sarakste un draudzība ar Krasnojarskas latviešiem. Savulaik "Lāčplēša" koris, kurā arī Anastasija Neretniece ilgus gadus dziedāja, koncertēja tajās vietās, kur kadreiz bija latviešu kolonijas.

Ļoti interesanta bijusi tikšanās ar vācu barona Friča Rautenfelda mazmazmazmeitu no Francijas. Viņa interesejas

par savas dzimtas saknēm Latvijā, rādīja ciltskoku, kura katrs zars savā krāsā.

"Es jautāju: kur jums Heinriha Rautenfelda zars? Viņa atrod tikai dzimšanas datus, zaru melnā krāsā ar uzrakstu "melnais Heinrihs" un — zars nogriezts. Es nolieku priekšā materiālu klastu: lūk, te, Lielvārdes muiža, sapulcē viņu izsleđa no dzimtas. Un izsleđa par to, ka Heinrihs apprecēja latvieti lielvārdieti Emiliju Kuģenieci. Tas bija ar likumu aizliegts. Šis liktenstāsts iemužināts Jekabsona romāna "Heinrihs Rautenfelds".

Un tā — bez gala. Vestuļu un rokarakstu kalni.

Rakstniece un teātra zinātniece Lilija Dzene ordeņa piešķiršanas dienā Anastasiju Neretnieci sveikusi ar vārdiem, kurus droši vien varētu teikt daudzi no mums:

"Mīļā, cienijamā, zvaigžņota Asja! Ar patiesu prieku un dziļu gandarījumu sveicinu Jūs ar trim zvaigznēm, kas mirdz arī Brīvības pieminekli, un arī šajā gadā novēlu jaunus (varbūt atjaunotus) fiziskos un garīgos spēkus! Ari es no Jums esmu saņēmusi tik daudz laipnības un uzmanības. Visi taču no Jūsu Pumpura valstības aizbrauc spēcīnāti un sirsnības apstaroti! Lai dotais devējai atdodas!"

Bērnu svētki: dziesmu rotaļā muzeja pagalmā
1984.gada piļngadības svētki. Anastasija Neretniece ved jauniešus rotaļā "Stasti manim, Daugaviņa" pie Lielā akmens muzeja priekšā

Ordeņa virsnieks

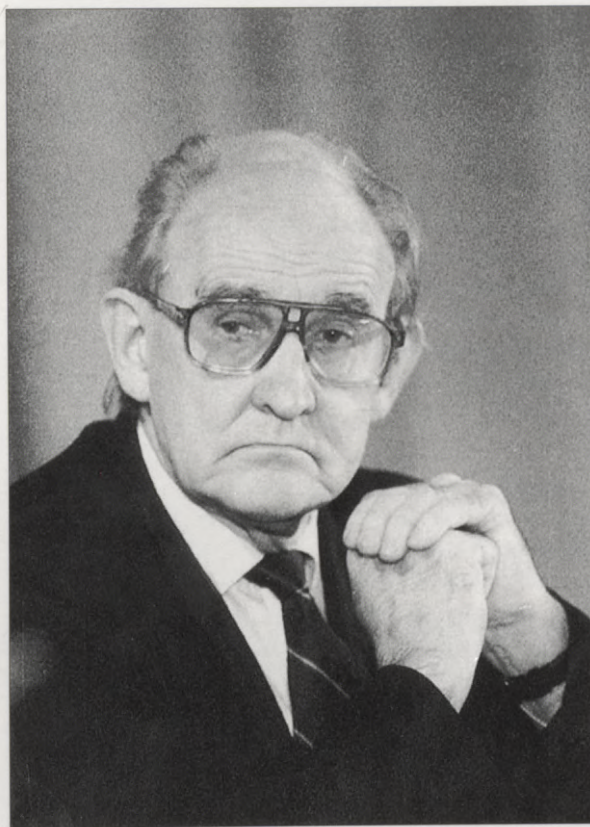
Pēteris Pētersons

Dramaturgs, režisors,
sabiedriskais darbinieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Jūrmalā, Bulduros, vasarnīcā, kura piedereja Jirgensones kundzei, pazīstamas firmas "Otto Švarc" īpašniecei, jo blakus atradās zemes gabals, ko tēvs bija iegādājies, lai tur projektētu māju. To arī uzcēla — dižu, pat pārāk, un tajā ritēja mana agrīnā bērnība, bezrūpīga, Jūrmalas vēju un saules, mūsu mājas nekad neiztrūkstošo viesu, mākslas un politikas spilgtu, pat divaino cilvēku apdvesta. Tēvs, rakstnieks Jūlijs Petersons, tolaik bija ienesīgas spiestuves īpašnieks un visu to varēja atļauties. Bet viņam nepiemita apsviedīga un modra darījumu cilvēka īpašības, viņš bija artistiskas iedabas džentlmenis, kurš cilvēkos norauģas bez aizdomām, ļaunāka gadījuma ar smaidu, un nenovēršami atradās tie, kas to prata izmantot. Gan spiestuves līdzatbildīgo darbinieku, gan ar būvmateriālu kravām manipulejošo celtnieku vidū, gan arī starp finanšu grūtības nonākušiem pusdraugiem, kuriem tēvs neatteica galvojumus ar savu parakstu.

Ap 1928.–1929. gadu Latvijas kaut cik saplaukušo saimniecību skāra no Eiropas atklidušais krīzes viruss. Līdzsvaru grāva arī tie paši mūžam manīgie latviešu "rausēji", kurus jo spilgtāk atpazīstam mūsdienās. Tēvs neprata šo mākslu, viss nāca zem āmura — spiestuve, māja, iedzīve, viss. Kādu pusgadu mitinājamies manas krustmātes pašaurajā dzīvoklī Rīgā. Pamazām atspīrgām, bet ar ienākumiem tikai no tēva lugu izrādēm Nacionālajā teātrī. Līdzī zagās trūcības ēna, līdz 1932. gadā tēva jaunības draugs, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājs profesors Aleksandrs Bumanis, kuru šodien pazīstam vairāk kā "Skroderdienu" nemirstīgās mūzikas komponistu, tēvam piedāvāja tiesu izpildītāja vietu vienā no Rīgas iecirkņiem. Tēvs, kaut būdams bez juridiskas izglītības, to pieņēma un drīz vien šo amatu pildīja precīzi un godprātīgi, spēja to vienkārši tāpēc, ka bija, kā mēs to mēdzam apzīmēt, inteliģents cilvēks. Es apbrīnoju viņa izturību šai postenī, kas, kaut arī nodarbinot piecus kancelejas darbiniekus, no viņa paša prasīja neatslabstošu piepuli. No apgaitām viņš bieži atgriezās vēl vakarā. Un tomēr nakts stundās vēl arī rakstīja lugas. Un trūkuma gados un arī kā ierēdnis palika tas pats, kas viņš bija arvien, — džentlmenis.

**Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu**

Pēteris Pētersons

Es te mēģinu ieskicēt tēva portreta kontūras, jo viņa dvēseles tēlu esmu savā dzīvē arvien turējis kā paraugu savu gara acu priekšā. Esmu centies līdzināties pēc viņa kritērijiem. Centies, kaut arī man tas nav izdevies. Nebrīves gados esmu pieļāvis kompromisus, tāpat kā mēs visi to pieļāvam, uz kuriem mans tēvs nekad nebūtu gājis. Kad mūslaikos manās rokās nonāca čekas protokoli, kas fiksēti, tēvu pratinot 1944./45. gadā, kad viņš bija apcietināts par parakstu zem intelligences sagatavota Latvijas neatkarības memoranda, es tur atradu nelokamu konsekvenci līdz pēdējai lappusei, gan neatzīstot šo parakstu par kļūdu, gan nepieņemot laipojošus priekšlikumus un nesatricināmi paliecot pie saviem uzskatiem. Tāds, garā nesalauzts, bet fiziski zaudējis pēdējos spēkus, viņš tai pašā 1945. gadā gāja bojā kādā Krasnojarskas apgabala spaidu nometnē.

Toreiz, kad 1932. gadā tēvam piešķīra Triju Zvaigžņu ordeņa IV šķiru, tāpat kā man tagad, Kārlis Ulmanis neesot ar ipašu vēlību atbalstījis viņa kandidāturu. Vēlāk kādā citā sakārā esot jautājis: "Bet vai viņš par mani kaut ko ir rakstījis?" Tēvs nebija ulmanisma apjūsmotājs, nepiedereja pie viņa galma skaļajiem un glaimigajiem patriotiem. Viņš bija kluss, politiski sevi nosledzies demokrāts, par apkārtejo rakstīja bieži vien ar ironisku smīnu. Taču savu patriotismu viņš bez arišķīgas apjūsmas apliecināja ar savu dzīvību.

Mana māte — nekas vairāk kā māsainiece, bet sirdi gudri iejūtīga literatūras un mākslas izpratēja, neatturama lasītāja, apveltīta ar reti sastopamu spēju pieņemt katru cilvēku tad, kāds tas ir. Tieši šī viņas pretimnākoša un smalkjūtīgā viesmīlība pulcēja ap mūsu māju ļoti plaša diapazona draugu pulku.

Mēs abi ar masu, kas kopš kara beigām vel arvien dzīvo Savienotajās Valstīs, esam pateicīgi mūsu vecākiem, ka viņi, neraugoties uz grūtībām, mūs sūtīja Rīgas dārgākajā un tomēr vislabākajā skolā — Franču licejā. Ar ko šī skola atšķiras no citām? Ar ļoti augstām, bieži pat neveicamām prasībām un ar pedagogiem, kuru vidū bija izcilas personības. Tieši šīs skolas intelektuali piesātinātā vidē tad arī sāka izpausties mana no tēva mantotā sliecība uz teātri. Mums licejā veidojās īsts, pamatīgi bāzēts skolas teātris ar profesionāliem režisoriem. Pēdējās klasēs es, būdams skolas mazpulkus priekšnieks, biju arī šī teātra organizētājs un vadītājs. Mūsu visai pārdrošajiem pasākumiem daudz palīdzēja Eduards Smilģis, arī mana tēva tuvs draugs, kurš no pirmajiem gadiem, kopš apzinot pasauli, bija kļuvis mana iztēle par kaut ko teiksmainu, mistisku, elkam līdzīgu, gan kā suģestējoša personība, gan vēlāk ar savām fascinejošām izrādēm,

kas mani turēja savā varā. Tāpēc arī pēc kara, kad es, pusgadu izstaigājis Kurzemes bēgļu takas un trīs mēnešus pavadījis nacistiskajā koncentrācijas nometnē, atgriezos Rīgā, Smilģis mani vēlīgi pieņēma par aktieri — voluntieri (iesācēju pēc paša vēlēšanas) savā teātri. Taču, kad 1948. gadā Rīga nodibināja teātra institūtu, kur bija arī režijas nodaļa, es iestajos tajā un to beidzu ar izcilību 1953. gadā.

Tas ir laiks, kad manā dzīvē ienāca Eleonora Zilace (vēlāk Petersone), ar kuru, līdzīgas daļas dālot gan dienu prieku, gan nedienu izmisumu, esmu kopā nodzīvojis līdz šodienai. Viņai brīnumainā kārtā piemīt vairākas manai mātei radnieciskas īpašības, un viņas tuvumam ir bijusi izšķiroša loma visā, ko vien esmu spējis, izturējis vai paveicis.

Toreiz, kad sastapāmies, drīz vien sākās režijas darbs Dailes teātri, tad pievērsos arī dramaturģijai. Kopš 1947. gada sistematiski un ļoti blīvi publicējos presē galvenokārt kā teātra kritiķis, bet arī kā aprakstnieks un drāmas teoretisko problēmu risinātājs. Sakausējot teoretiskas atziņas ar praksi, tapa mans tā dēvētais poetiskais teātris — lielu dzejas darbu dramatizējumi, kas turpinājās arī pēc tam, kad biju spiests atstāt Dailes teātri 1970. gadā. Tas notika, man kā galvenajam režisoram inkriminējot arī administratīva rakstura kļūdas, taču patiesais iemesls bija politiskas dabas — mana repertuāra izvele un nepakļaušanās tā laika teātra dzīves noteicēju ideoloģiskajam norādēm. Es zaudēju viņu uzticību, un man tika atņemts teātris. Es nebiju vienīgais, kam tais gados kaut kas tika atņemts. Bet ļoti daudziem atdzimušajā Latvijā, ja tas vēl bija iespējams, atņemtais tika atdots. Esmu viens no tiem, kam nekas nav ticis atdots. Varbūt tāpēc, ka mani mit vēl viena no tēva mantota īpašība — šī iespītīgā neatkarība, šī neprasmē sadzīvot ar tiem, kuru rokas ir ietekme un vara, šī sarkastiskā ironija, kas bieži vien, neapdomīgi izpausta, rada sabiedrība neizpratni, piesardzību, pat durvju aizvēršanos. Varbūt tāpēc. Varbūt.

Taču es nesūdzos. Jau vairāk nekā piecus gadus esmu atradis savas otrās mājas Rīgas Latviešu biedrībā, un pagaidām mani tur piecēš. Šo specialitāti — vadīt biedrības — es nekad netiku mācījis, tāpat kā mans tēvs nebija skolots amatā, kuru viņš uzņemas. Bet to veica. Varbūt arī šo spēju esmu mantojis no viņa. Manas lugas neatsaka teātri. Pēdējā laikā tas ir Nacionālais teātris. Arī atgriešanās tēva garīgajā majoklī. Daudz interesanta gustu Latvijas Zinātņu akadēmijā, kuras darbā daļēji piedalos kā tas goda loceklis.

Rīgas Domē sežu manas meitas Karinas vadītajā Kultūras, mākslas un reliģisko jautājumu komitejā, kur pacietīgi uzklāšu viņas piezīmes par sedes reglamentam neatbilstošu daudzrunāšanu, bet sevi klusība priecājos par to, ka viņa vada šo sēdi, kā veic šo darbu. Kur viņa to ir mācījusies? Bet varbūt arī te var runāt par mantojumu vēl viena paaudze? Un ja tā, tad mūsu dzīvē nerit veltīgi.

Tikšanās

Janis Peters:

Pētersons ar gadiem netop ne par matu vecīgāks, tikai vecāks un bagātāks. Atceros — pērn, tikko pulksteņi bija nosītuši gadumiju, Pētersons mani izrāva no Jaungada gaidīšanas svinībām, un mēs stāvējam Doma laukumā un, balti apsniegot, kailām galvām un plānās fraciņas runājam, tas ir, vairak runāja viņš. Mēs ar Doma mūriem un Vecrīgas bruģakmeņiem klausījāmies, kā viņš mil šo brīdī zem saules, kam vārdā dzīve, kā viņš jūt savu sirdi arvien sāpīgāk pieķeramies šīs zemes gavilēm un skumjām, cilvēkiem, viņu dvēselēm, bet arī miesām tikpat asjutoši un maigi... Tā bija vienreizēji mirdzoša naktsstunda, ziemas zvaniem dunot un man Pētersonā klausoties... Un mani kārtējo reizi pārņēma sajūta, ka viņš ir parbagāts cilvēks, tik daudz zinošs un tik smalki jutošs, tik bezpalīdzīgs un tik vitali spēcīgs reize, ka taisni žēl, šausmīgi žēl, ka viņš to visu aizgūtnēm neliek iekšā daudz kvantitatīvāka maksas pienesumā mūsu literatūrā...

Vai Pētersons ir arī slikts? Jā, bet tikai kā velns, kas arī skrien mēli izkāris un ar aizrautu aizgūtņa elpu. (...) Kad Pētersona elpa ir aizgūtne, tad viņš arī putro, artistiski un

histeriski kliedz, zaudē līdzsvaru, bet vienmēr ir asprātīgs. Kā jau gudrs, izglītots, jaunrades mērķa vadīts cilvēks... Un, ka teiktu recenzenti un kritiķi, "neskatoties uz trūkumiem", Pētersons ir vērtīgs ieguldījums mūsu oriģināl, nē, ne jau tikai — dramaturģijā, bet oriģinālcilvēcība un cilvēciskumā. (No raksta avīzē "Literatūra un Māksla", 1979.gada 2.martā)

Gunārs Priede:

Manā Lielvārdes istabā ar skatu uz Daugavu radio atskaņo Imanta Kalniņa oratoriju "Rita celiens" ar Andreja Upiša vārdiem. Klausīdamies iedomāju Pēteri Petersonu, kas šo skaņdarbu komponistam pasūtīja uz rakstnieka simto dzimšanas dienu 1977.gadā, un atmiņā uznirst arī, ka viņš un mēs citi, Upiša atzīmēšanā iesaistītie, jutāmies, kad koncerts gan spēcīgi izskanēja Rīgā, bet Lielajam teātrim Maskavā sagatavoto variantu nepieņēma. Tas neatbilda Vosa gaumei, tāpēc zibensātrumā vajadzēja izveidot jaunu, šablonisku uzvedumu ar noslēguma kori no operas "Uz jaunā krastu" finālā. Viss Pētersona novatoriskais, ilgi un rūpīgi pardomātais un iestudētais darbs tika pilnīgi sagrauts un noārdīts, vieta liekot visiem sen zināmas operu ārijas, baleta numurus un laikam jau arī, ja atmiņā neviļ, dzejoli "Es eju pār robežām paceltu galvu", tapat sen dzirdētu un

*Ar māti un tēvu neilgi pēc piedzimšanas 1923. gada Bulduros
Ar auklēm Greti un Vandu 1925. gada Bulduros
Ar māti Eiženiju, tēvu Jūliju, audzinātāju Olgu Cauni un masu Annu
tēva 50 gadu jubilejas laikā 1930. gada Torņakalna dzīvoklī*

Pēteris Pētersons

zināmu... Kaut kas tomēr ir palicis un turpina dzīvot vēl pēc divdesmit gadiem, brīnišķīgā oratorija, un kā tagad nu skan, kādas asociācijas izraisa! "Vecā Babele, tu esi kritusi!"

Visam, ko Pēteris Pētersons uzsak jebkurā nozarē, viņš vienmēr tuvojas ar tādu intelektuālo un emocionālo uzlādētību, ka, enerģijas nezūdamības likumam pastāvēt, kaut kas paliek un turpinās arī tad, ja tiešais rezultāts varbūt nav gluži tads, kā bija gribēts un tika cerēts. Turpretim veiksmes gadījumā rodas, piemēram, izrāde "Spele, Spelmani!", kas uz Jaunatnes teātra skatuves dzīvoja gadu desmitiem un joprojām dzīvo daudzu tūkstošu skatītāju atmiņā. Vel vairāk — vai bez tik populāras izrādes mums Rīgā tagad būtu Aleksandra Čaka iela un taptu šā dzejnieka memoriālais muzejs?

Jaunu ceļu meklētājs režijā, jaunu dramaturgu (tāja skaita

šo rindu rakstītāja, Paula Putniņa, Māras Zalītes un citu) pirmais uzvedējs uz skatuves un ievadītājs aprīte, dzejas drāmas tradīciju kopējs paša lugas, jaunu aktieru audzinātājs Dailes teātra studijas, sabiedrīks darbinieks... Un tas ne tuvu nav viss, kas būtu sakāms par Pētera Pētersona visur un vienmēr, kur viņš atrodas un darbojas, iecentrēto personību.

Gramatas par viņu vēl nav. Zinu, ka maģistrantūras darbu raksta jauna teātra zinātniece. Varbūt uzrakstīs arī grāmatu? "Noteikti," sacīja kāda kundze, kam par to pastāstīju. "Ja neuzrakstīs par Petersonu, par ko tad uzrakstīs?" Gaidīsim!

Savā bibliotēkā starp septiņiem tūkstošiem grāmatu septiņas valodās

Rudolfa Blaumaņa "Zagli" Franču liceja skolas teātri 1939. gada Pēteris Pētersons — Abrams

Pētera Petersonu lugas "Fēlikss un Fēlicita" uzvedums Nacionālajā teātri. Fēlikss — Guntis Skrastiņš, Fēlicita — Daiga Gaisma

Ordeņa virsnieks
Gunārs Preinbergs
 Zinātnieks

Par sevi, par dzīvi

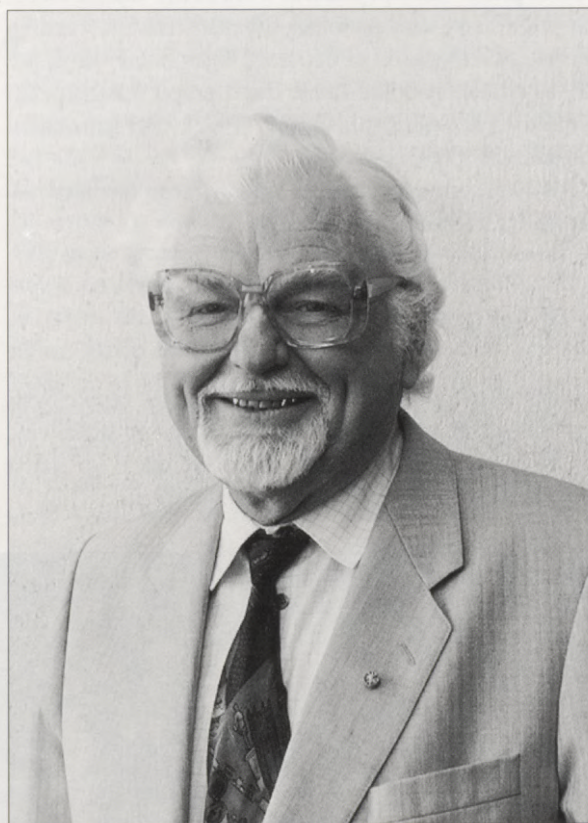
Esmu dzimis 1931.gada 27.augustā Rīgā zemgalieša un latgalietes trīs bērnu ģimenē kā vecākais dēls.

Tēvu Ādolfu (dzimis 1908.gadā Smārdes pagasta Griķos) 1942.gada 18.novembrī tautas saietā laikā Brāļu kapos arestēja gestapo, pēc mēneša atbrīvoja. 1944.gada septembrī vācu lauku žandarmērija tēvu arestēja izvešanai uz Vāciju, taču ceļā no Ventspils uz Liepāju viņš izbēga un atgriezās Rīgā. 1945.gadā tēvu arestēja padomju armijas čekas operatīvā grupa "Smerš". Viņš gāja bojā ziemējos Arhangel'skas apgabala Molotovskas gulagā 1946.gadā. Mūsu ģimēni visādi diskriminēja: palielināja nodokļus, atteicās izsniegt partikas kartītes. Māti vairākus gadus nepieņēma darbā, mums, deliem, bija liegta augstākā izglītība. Mātē Valēntīna (dzimusi 1905.gadā Rēzeknē) strādāja Rīgas ķīmiski farmaceutiskajā rūpnīcā, mirusi 1983.gadā.

Mana dzīvesbiedrē Rita ilgus gadus Rīgas 1.kliniskajā slimnīcā bija galvenā medicīnas māsa, tagad — pensionāre. Dēls Aivars ir tirdzniecības darbinieks, Māris — ārsts narkologs. Mūsu ģimēni kļuva bagātāka ar pieciem mazbērniem.

Pēc Rīgas 9.pamatskolas mācījās Saldus zooveterinārajā tehnikumā. Staļinskās represijas liedza turpināt izglītību augstskolā. Tāpēc uzsāku darbu gaitas Neretas rajona padomju saimniecībā "Druvas", kur trīs gadus strādāju par vecāko veterinārārsta vietas izpildītāju. Kopš 1960.gada Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā (LLA) — laborants un vecākais laborants. Paraleli darbam neklātienē studēju LLA Veterinārajā fakultātē, ko absolvēju 1966.gadā. Iestajos klātienē aspirantūrā un aizstāvēju veterināro zinātņu kandidāta disertāciju (1972). 1982.gadā kļuva par docentu. 1992.gadā tiku nostrificēts par veterinārmedicīnas zinātņu doktoru. 1995.gadā Latvijas Lauksaimniecības universitātē piešķīra docenta *emeritus* goda nosaukumu.

Esmu 172 zinātnisku un zinātniski populāru rakstu autors, vienas grāmatas un vairāku izgudrojumu līdzautors. Veterinārmedicīnas zinātnē esmu pētījis ar leikozi slimo govju asiņu morfoloģiskās un biķīmiskās izmaiņas, govju ginekoloģisko slimību ārstēšanas un jaunu zaļu izveidošanas problēmas, kā arī govju ovocītu kultivēšanu un iegūto

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1998. gada 8. aprīļa lēmumu

Gunārs Preinbergs

olšūnu apaugļošanu *in vitro*. Turpinu strādāt Latvijas veterinārmedicīnas vēstures izpētes jomā.

Sakoties latviešu tautas Trešajai atmodai, aktīvi iesaistījos Latvijas Tautas frontes darbībā. Biju viens no LTF dibinātajiem Jelgavā un Lauksaimniecības akadēmijā, LLA LTF valdes priekšsēdētājs, Jelgavas novada LTF domes loceklis. Jelgavas pilsētas padomes deputāts, Latvijas Republikas Augstākās padomes deputāts, Rīgas Domes deputāts. LR Augstākajā padomē vadīju darba grupu, kas izstrādāja likumus "Par veterinārmedicīnu" (1992), "Par farmaceitisko darbību" (1993).

Kopš 1966.gada esmu Latvijas Veterinārārstu biedrības goda biedrs un valdes loceklis.

Tikšanās

"Ārstam jāspēj saprast savu pacientu, lai tas būtu cilvēks vai lopīnš. Sap kā vienam, tā otram. Un ārstam jādara viss, lai sāpes remdinātu!" ar tādu parliecību dzīvo un strādā veterinārmedicīnas doktors Gunārs Preinbergs.

"Tēvs ļoti vēlējas, lai es kļūtu par agronomu. Viņš to gan neuzspieda (Dievs, pasarg!), bet pat no gulaga rakstīja, ka Gunāram vajadzētu mācīties par agronomu. Taču man tu vāka bija medicīna. 7.klase tuvojās beigām, vajadzēja izlemt, ko darīt tālāk. Un tad es nolēmu sakrustot lauksaimniecību ar medicīnu. Iznāca veterinārmedicīna."

Kad Gunārs Preinbergs Tartu aizstāvēja disertāciju zinātņu kandidata grāda iegūšanai, daži ieteikuši uzreiz piešķirt zinātņu doktora grādu. Bet, tā kā viņš nav bijis komunisti, jo nav vēlējies "stāties vienā partijā ar sava tēva slepkavām", doktora grāds tai reizē izpalicis. Viņš māca Veterinārās fakultātes studentus. Specializējas govju ginekoloģijā un dzemdniecībā. Visus pedagoģiska darba gadus vadījis praksi trešā kursa studentiem. Latviju darba gaitās izbraukājis krustām šķersām. "Vienreiz petīju Latvijas karti, atradu laikam tikai kādas pāris mazas pilsētiņas, kurās neesmu bijis."

Ap 1982. gadu Jelgavā sava fakultāte tapa viņa ieceru lolojums — ovocītu kultivēšanas laboratorija. "Kolektīvas saimniekošanas laikā arkatīgi nepareizas ēdinašanas dēļ diezgan daudzas vērtīgas govīs gāja bojā. Bieži vien, lai lopīnš

Sarūnā ar tēti. Rīga 1933. gada

Brāļi Ojārs, Eduards un Gunārs Preinbergi 1938. gada. Ar tādā automobili daudzas ģimenes vis nevarēja lepoties

Ar dzīvesbiedri Ritu un dēliem Māri un Aivaru 1973. gada

tapat vien nenobeigtos, to nokāva. Katrā gotiņā tad paliek tas divas olīcas ar tukstošiem ovocītu. Taču, izmantojot speciālas metodes, ovocītus var izolēt, ielikt speciālās barotnes un kultivēt. Radīt tādus apstākļus, lai veidojas olšūna. Tad pievieno spermijas un notiek olšūnas apaugļošanās *in vitro*. Izveidojas embrijs, kuru var pārstādīt jebkurai gotiņai zināmā cikla dienā. Tā kļūst par bioloģisko inkubatoru. Embriju transplantāciju kopš septiņdesmito gadu beigām ar mūsu katedras starpniecību praktizēja Tērvetes kolhozā, arī Ādažos un Preiļos. Tagad pasaulē šī metode jau piedzīvo savu norietu, tiek meklētas citas. Tādēļ man nav žēl, ka laboratorija tika pārprofilēta. Tā tomēr darbojas un ir nodota Jelgavas novada veterinārajai laboratorijai.”

Lauksaimniecības akadēmijas Veterinārmedicīnas fakultātei veltīti 37 mūža gadi. Tagad viņš ir Valsts veterinārā dienesta Dzīvnieku labturības un veselības daļas vecākais speciālists, un viņa tiešais darbs saistīts ar likumprojektu izstrādāšanu.

Paraleli tiek petīta veterinārmedicīnas zinātņu vēsture: “Mūsu profesijas vēsturē ir tādi slaveni vīri kā Kristaps Helmanis, Oto Kalniņš, Jānis Neimanis, Alfreds Bertušs, Eižens Bergs. Helmanis un Neimanis ir strādājuši pie Luija Pastera. Tie ir pasaules mikrobioloģijas gaismekļi. Esmu nolēmis par šiem cilvēkiem vākt materiālus. Mans mērķis ir P.Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā iekārtot veterinārmedicīnas vēstures ekspozīciju.”

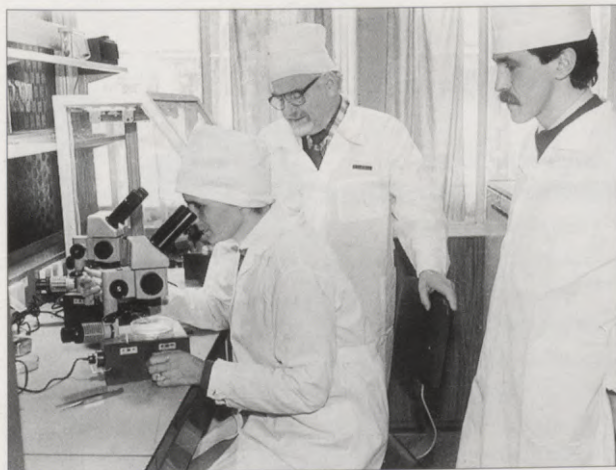
G.Preinberga aktivitāšu loks ir plašs. Viņš ir iesaistījies arī politikā. Jelgavā Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā bijis viens no Tautas frontes dibinātājiem, piedalījies pirmajā un arī turpmākajos LTF kongresos. 1990. gada 4. maijā kā Augstākās padomes deputāts balsojis par neatkarīgu Latviju, rosīgi darbojies 1991. gada janvāra barikāžu dienās. Ar vēlmi vēl būt noderīgam Latvijai aktīvi darbojies bijušo LTF Augstākās padomes deputātu kluba veidošanā. Atskatoties uz to laiku, viņš saka: “Esmu lepns, ka

esmu tur bijis, piedalījies, esmu darijis to, kas bija jādara un ko es nevarēju nedarīt.”

Dzīves pamatprincipi Gunāram veidojušies jau bērnībā: “Mans tēvs jau Smārdes skola bija iestājies skautos, vēlāk kļuva par skautu kopnieku un Latvijas skautu centrālās organizācijas roveru. Es arī 1939. gadā kļuva skautiņš. Kaut biju vēl mazs skauts, tēvs tomēr man atļāva siet ap kaklu lakatu. Un katru ritu zaļā lakatiņa stūri bija jāiesien mezglis, kas atgādinātu, ka dienā ir jāizdara vismaz viens labs darbs. Kādu labu darbu tad tāds puišelis var izdarīt? Es rīkojos tā — gāju pie veikala un gaidīju, kad no tā ārā nāks kāda vecāka māmuļa ar iepirkumu groziņu. Tad palīdzēju viņai šo groziņu aiznest mājās. Un ar mierīgu sirdsapziņu vakarā varēju mezgliņu atrāsīt. Nevienam jau man nekad atskaiti nepieprasīja, bet nenāca ne prātā mānīties un atrāsīt mezglu tāpat vien.

Jā, mums pašlaik iet grūti. Taču ieskatisimies vēsturē! 1918.gada 18.novembris Latvijai sākās no nulles, nebija mums ne zemes, ne armijas, neka. Bet 1991.gada sākām ar minusa zīmi. Zeme bija, bet ne mūsu, armija bija, bet ne mūsu, nauda bankā bija, bet sveša. Visos laikos ir bijuši bleži, un ir arī tagad. Un, kamēr tiksīm tam pāri, kamēr tiksīm līdz ta zaļā lakatiņa mezgliņam, ir jāpaiet laikam.” Par saņemto Triju Zvaigžņu ordeni Gunārs Preinbergs vēlas pateikties daudziem: “Es tas trīs zvaigznītes gribētu sadalīt. Vienu es dotu mūsu Veterinārmedicīnas fakultātei un Saldus tehnikumam, otru — savai ģimenei un trešo — šai zemei, kurā dzīvoju.”

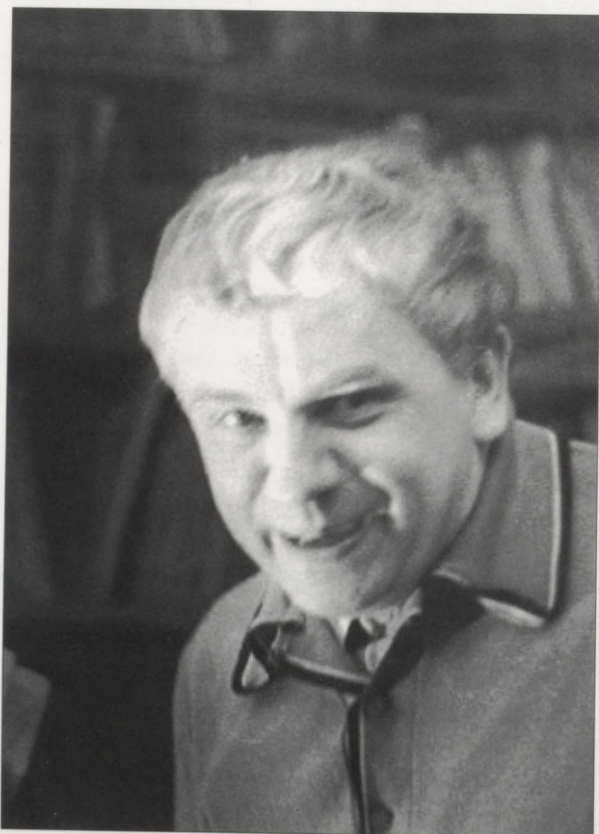
**Jelgava, ovocītu kultivēšanas laboratorija, 1989. gada. No kreisis: zinātniskā līdzstrādāniece Biruta Amoliņa, laboratorijas vadītājs Gunārs Preinbergs un laborants Aivars Kočāns
Kopā triju paaudžu Preinbergi**

Ordeņa virsnieks

Gunārs Priede

Dramaturgs, sabiedriskais darbinieks

Gunārs Priede

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Nav pasaule vietas, no kuras man drīz vien negribētos atgriezties Latvijā. Dzīvot un strādāt varu tikai Ventspilī, Rīgā un Lielvārdē. Nu, dažkārt esmu klabinājis savu veco rakstammašīnu "Optima" arī pie Lielupes ietekas jūrā, Pabāžos pie Inčupes, Rūjienas viesnīcā, Daugaviešu ciema Avotiņos, Strīķu ciema Gobās pie Cieceres ezera vai kāda Saldus namiņā ar dārzu. Gados, kad visu laiku un enerģiju prasīja citi pienākumi, dramaturģijai palika vienīgi atvaļinājums, turklāt vel aizvadāms slēpni, jo mājās jau sameklētu vai sazvanītu arī atvaļinājumā. Bet trīs no savām četrdesmit lugām uzrakstīju, pusgadu arstēdamies Pārogres sanatorijā "Saulstari".

Visi mani literārie darbi tapuši, domājot par Latviju. Arī drama "Sniegotie kalni", kas itin kā risinās Ķīnā.

Ieņemamos amatus neuzskaitīšu, to bijis pulka un tie mīnēti grāmata "Latviešu rakstniecība biogrāfijās". Paraleli tik darbojies savā pamatprofesijā, mācot arhitektūras priekšmetus topošiem būvtehniķiem. Daudzi no viņiem vēlāk izstudēja par būvinžinieriem un arhitektiem. 1995. gada vasarā viens audzināmais kurss atbrauca pie manis uz Lielvārdi, lai atzīmētu 35 gadus kopš tehnikuma beigšanas. Klausījos, ko viņi dažādos Latvijas novados uzcēluši, paveikuši un veic, un jutos gandrīz vai līdzdalīgs visā tajā!

Tikšanās

Saulcerīte Viese:

Kādreiz no Rakstnieku savienības vedām savus ungāru ciemiņus uz Siguldu. Turaidas pilsdrupas arheologs Jānis Graudonis aizrautīgi stāstīja, kā zem vecajiem mūriem atklājušas vēl senākas sienas. Tad, starp klausītājiem piepeši ieraudzījis Gunāru Priedi, viņš negaidīti partrauca runu, lai izteiktu sajūsmu par to, ka nupat luga "Udmurtijas vijolite" izlasījis pilnīgi precīzu varoņu sarunu par izrakumiem Daugavmalā. Petījumi vēl nebija publicēti — kā rakstnieks to spējis? Gunārs Priede, drusku samulsis, atbildēja: nu viņš

jau, Ogres sanatorijā ārstēdamies, arī esot apmeklējis Graudoņa darbalauku... Viņa pamatprofesija esot arhitektūra, bet arhitekta pamatlikums — paviršības drikst būt tikai tur, kur tas īpaši gribētas. To, starp citu, liecināja arī minētas lugas nosaukums, kur Uzambaras vijoliti kāda jūsmīga lugas meitene pārdevējusi Udmurtijas vārda...

Par šo arhitekta precizitāti, kas reize ir arī drošības prasība, pirmo reizi parliecinājos 1970.gadā, kad Literatūras muzeja kopā ar lielvārdiešiem un jauno mākslinieci Ievu Romanovu veidojām Andreja Pumpura muzeju Kraujās. Ieva bija paredzējusi apvienot divas vecās ēkas šaurās telpas vienā, un kolhoza meistari izlauza nelielo starpsienu. Bet tad kādu dienu, ejot uz Lielvārdes vilcienu, mani gluži negaidot pieteicās pavadīt Gunārs Priede. Visu ceļu, kas man likās diezgan garš, viņš lēnā balsi un mierīgi skaidroja, ka ir atsegta sija, kas, viņaprāt, ir nestabila un varētu ielūzt. Doma par balstu telpas vidū sarūgtināja mākslinieci, amatnieki par sijas stabilitāti deva 99 procentus, un saruna pēc paris nedēļām atsakas vēlreiz: "Un ja arī būtu tikai 0,1 procents nedrošības..."

Gunārs Priede pirmais savās isajās dramatiskajās skicēs pašā Atmosfēras plaukumā iezīmēja veselu virkni varoņu, kuru gaitu likumsakarības mēs reālajā dzīvē isti labi saskatījām laicīgi vēlāk, iezīmēja briešošos konfliktus, kuros tiks brādāts mūsu garīgais speks un pašapziņa. Taču viņš nekad nesūrojas par rakstnieka neapskaužamo materiālo stāvokli: "Es domāju, ka rakstniekam nav jādzīvo labāk, nekā dzīvo viņa tauta..."

Gunāra Priedes literārās darbības fons allaž rodas tur, kur viņš pats apgrozījies. Vienmēr viņš ar īpašu telainību un zināšanu runā un raksta par Ziemeļkurzemi, savas agrās jaunības zemi, par vectēva mājām Cirspenes ciemā, par leģendāro Tanti, par pašu vecotēvu, kurš dziedājis "Dievs, dod man izdienēt niknam krievu ķeizaram" un kura dziesmu mēs t.s. stagnācijas gados Rakstnieku savienībā cite-

jām ne reizi vien. Un kur tad pati Ventspils ar savām šaurajām senatnīgajām Vecpilsētas ieliņām, ar jūras miglām, ar siltajiem rudeniem un mūžīgo vēju! Reiz, kad mēs tur ieradāmies, lai savāktu materiālus Gunāra Priedes monogrāfijai, fotogrāfs priecājās par ideālo saules apgaismojumu un no vējiem nebija ne vēsts, rakstnieks neapmierināts viebās: "Netipiska diena!"

Daudz ir devusi Lielvarde. Sižetus, vidi, varoņus. Domubiedrus un sapratējus. Ar rakstnieks daudz devis Lielvardei — kultūridejas, kontaktus ar latviešu un cittautu radošām personībām, zināmu drošības sajūtu laikos, kad nacionālās mākslas aizstāvība tika uzskatīta par grēku vai vismaz sliktas gaudmes pazīmi. Savulaik "Lačpleša" priekšsēdētājs Edgars Kauļiņš, kas pats sevi raksturoja par nemācītu kultūras lietās un pilnīgi paļāvās uz dramaturga un viņa līdzgaitnieku ieteikumiem, atzina: "Ja nebūtu pie mums Gunāra Priedes, tad daudz kas nebūtu tā, kā tas ir tagad."

Gunāram Priedem ir prasme mierīgi iestāties par lietām, kuras prasa aizstāvību, pielietot diplomātiju, kas reizēm stagnācijas gados izvērtusies visai fantastisku apkārtni meklejumos. Reiz, kad es vēl strādāju izdevniecībā, Aleksejs Apinis sagatavoja publicēšanai grāmatu par tolaik tikko atklāto XVIII gadsimta nogales dzejnieku Ķikuļa Jekabu, kas bija rakstījis sūdīgu dzeju par latviešu zemnieku sūro likteni Krievijas ķeizarienei, apeļodams gan pie viņas žēlsirdības un godaprāta, gan pie Dieva taisnīguma. Taču izdevniecība neviens neticēja, ka darbu par pilnīgi nezīnāmu autoru, turklāt dievbijīgās braļu draudzes locekli un Katrinas II cildinātāju, atļaus Preses komiteja. Grāmatai vajadzēja spēcīgu un gudru aizbildni. Es devos pie Rakstnieku savienības vadītāja Gunāra Priedes.

Kurzeme 1956. gada

Arhitektūras pasniedzējs ar audzināma kursa meitenēm 1960. gada vasarā

Gunārs Priede

“Nu, vai tu kaut kā nevari tūr tajās augšās kādam ko iestāstīt?” Gunārs, protams, būtu gatavs rīkoties, tikai pats par Jēkabu neko nezināja. Lai nu viņam rastos priekšstats par divsimtgadīgām lietām, sarunājām braucienu uz Jekaba dzimteni Blomes Ķikuli — kopā ar Alekseju Apini, fotogrāfu Juri Krieviņu un Smiltenes ārsti Ilzi Krūmalu. Ceļā Aleksejs Apinis nolasīja istu parauglekciju par brāļu draudzēm Vidzemē, bet Ilze Krūmala stāstīja, ka tik daudz domājusi par cara cietumā nomocīto patiesības meklētāju, ka vienurīt dzejnieku ieraudzījusi stāvam pie savas gultas. Blomē mums bija tāda sajūta, ka patiesi zem kāda akmens vel atradisim nezināmus Ķikuļa Jekaba rokrakstus vai sastapsim viņu pašu.

Pagāja laiciņš, un mēs cerējām uz Gunāra Priedes diplomāta spējām tur, augšās. Un tad pilnīgi negaidīti — ielūgums uz lugu “Vai mēs viņu pazīsim?” Dailes teātra ma-

zajā zālē, kopā ar “augšās” instruktoriem un ideologiem. Luga, ka Priedem allaž, vēstījums par jauniešiem, viņu raksturiem un viņu izraudzītajiem nakotnes ceļiem, bet vidū šim stāstam otrs — uz skatuves gluži kā viesis no Smiltenes ārstes redzējuma uz mirkli pazibēja Ķikuļa Jekaba līdzinieks un tika atgādināts viņa dzīvesstāsts: vai mēs viņu pazīsim? Kas pēc tam vareja šaubīties par varoņi, kam atvēlēta kulminācija redzamāka latviešu dramaturga jaunākajā darbā? Ja jau cenzūra nebija apšaubījusi teātrālo epizodi drāma, kāds pamats jeb vienam būtu to apšaubīt izvērstā veidā grāmata? Izdevniecība gavilēja, bet Gunārs Priede tā drusku pasmaidīja savu parasto, mierīgo smaidu...

*Ar Silviju Silavu Valodas svētkos 1989.gada 24.martā
Rīgas celtniecības tehnikuma absolventu salidojumā 1975.gada
vasarā Lielvārde, kur tie labākie aktieri un atsaucīgākie skatītāji*

Ordeņa virsniece

Elza Radziņa

Aktrise

Par sevi, par dzīvi

Es šai pasaule pieteicos skarba laikā. Piedzimu 1917. gada 10. februārī Harkovā, kur mani vecāki Liba un Janis Podnieki kopā ar māsiņu Annu bija nonākuši bēgļu gaitās. Nakamajā gadā atgriezāties Rīgā, bet Petrogradas kapsētā bija palikuši abi mani kara ceļos mirušie brālīši. 1921. gada pienāca vēsts, ka Harkovas kara hospitali miris tēvs. Pārceļamies uz Jelgavu pie radiem. Māte sāka strādāt par apkopēju Hercoga Petera ģimnāzijā. Aiz staltas skolas ēkas atradās mūsu pieticīgais mājoklis, un turpat pagalmā arī pagāja mana bērnība.

Mātes darbs ļāva bez maksas mācīties ģimnāzijā. Tur man bija brīnišķīgs literatūras skolotājs Peteris Bušs. Iestudējam ludiņas, rīkojam deklamāciju vakarus. Jelgava jau bija pilsēta, kur teātra mīlestību jaunieši ieelpoja līdz ar gaisu. Skolas gados mācījos arī ritmoplastikas studijā un dziedāju latviešu biedrības kori. Visvairāk tomēr vilināja teātris. Pēc ģimnāzijas beigšanas strādāju grāmatnīcā un vēlāk bibliotēkā. Te man dzeja kļuva vēl tuvāka. Esmu pārliecināta, ka bez dzejas mana dzīve nebūtu izveidojusies tik bagāta un krāsaina.

Kad biju sākusi pati pelnīt, uzdrīkstējos tuvoties teātrim, kas uz atsevišķām izrādēm pieņēma voluntierus bez skatuves izglītības. 1936. gadā notika mana pirmā līdzdalība izrādē "Skröderdienas Silmačos". Biju starp mājas ļaudīm. Kopš tā laika jutos piederīga Silmaču saimei un savā 60. darba gaitu sezonā atkal dejojau kā Vanagu saimniece Silmaču pagalmā Ligo vakarā. Bet pa vidu Nacionālajā teātrī esmu spēlējusi gan Elinu, gan Antoniju, gan Tomuļu māti.

Ka Jelgavas teātra aktrise piedzīvoju pilsētas degšanu Otrā pasaules kara beigās cēlienā, vēlāko darba atsākšanu Rīgā un pēc tam — apvienošanos ar Valmieras teātri. Bija daudz skaistu lomu. Spēlēju tās visas Latvijas novados — ka jau "teātri uz rīteņiem". Kopš 1954. gada esmu Nacionālā teātra aktrise. Te esmu saņēmusi ceļamaizi no Antas Klints, Mirdzas Šmithenes, Liliņas Ērikas, Emmas Ezeriņas, Žaņa Katlapa un Alfrēda Amtmaņa-Briediņa, te strādāju kopā ar Karli Sebri, Jani Kubili, Alfrēdu Jaunušānu — visus jau nenosaukt.

Elza Radziņa

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Elza Radziņa

Negaidītu pāvērsienu savā dzīvē piedzīvoja 1962. gada 8. septembrī, kad pēc "Mīļā meļa" izrades manā ģerbtuve ienāca Grigorija Kozinceva asistente un sacīja: "Esiet sveicināta, Ģertrūde!" Jekaterina Višņevska bija parliecināta, ka viņa beidzot atradusi karalienes lomas tēlotāju. Pēc tam filmējos arī "Karali Līra" un vairākas latviešu filmas. Mana kinopieredze līdz tam bija tikai neliela Raiņa māsas Doras loma filmā "Rainis". Jaapgūst bija ne vien kinovaloda, bet arī krievu valoda, jo skolā biju mācījusies tikai angļu, vācu un latīņu valodu. Mana izruna bija šausmīga! "Hamleta" ekranizējuma lielie panākumi arī man atvēra pasauli. Ar mīlestību tiku uzņēmta Anglijā, Somijā, Pakistānā un citās valstīs, iepazinoties ar daudziem izciliem māksliniekiem. Visvairāk par visu labo, ko esmu piedzīvojusi, esmu pateicīga savai mātei. Jo tālāk aiziet tas laiks bez viņas, jo tuvāka, mīļāka un dārgāka man šķiet mammitē. Un jo vairāk apzinos, kādu bagātu pūru viņa mums ar māsu devusi līdzī dzīvē, arī savā šaurajā rociņā spēdama uz katriem Ziemassvētkiem un Lieldienām uzšūt mums jaunu kleitiņu un mūsu tīri sakoptajā istabiņā radīt svētku noskaņu. Nenokart degunu, lai cik grūti klatos, nevienam nesūdzēties un pašai tikt ar visu gala. Ka šīs ar mātes pienu iezīstās dzīves mācības man noderējušas, gan jaunībā uz lomām gaidot, gan vēlāk daudzas lomas spēlējot un kinomākslā laužoties, gan ar savām daudzajām slimībām kaujoties! "Liku bērdu zem akmeņa, pāri gāju dziedādama" — tas ir mantojums no manas tautas un pavisam tieši — no manas mammitē.

Tikšanās

"Viņas piere jebkurus laurus padara nacionālus," tā Edvarts Virza savā laikā rakstīja par lielisko aktrisi Jūliju Skaidriti. Tikpat trāpīgi tas varētu raksturot Elzu Radziņu. Par zvaigžņu zvaigzni — Stella Stellarum — viņu saucis ne vien Karļa Sebra Bernards Šovs "Mīļā meli", bet arī teātra un kino kritiķi un skatītāji visā pasaulē. Bet aktrise ar savu vienkāršību un dabiskumu, celo stāju un starojošo vitalitāti allaž atgādinājusi, ka viņa ir zvaigzne pie Latvijas debesīm. "Senā daina, kļūsti spīd!" — tā Elza Radziņa nosauca kopā ar dzīvesbiedru Oļģertu Šalkoni veidoto tautasdziesmu kompozīciju, ar kuru viņa izgāja tauta jau astoņdesmito gadu sākumā.

Velc, Dieviņi, zelta jostu

Apkārt manu tēvuzemi:

Lai mirdz mana tēvuzeme

Ka actiņa gredzenā.

Krišjāņa Barona 150 gadu jubilejas svētkos 1985. gada māksliniece uzstājas lielajos sarīkojumos Rīgā un Maskavā, bet pirms tam kopā ar Maras Skrides vadīto viru ansambli bija jau koncertējusi visā Latvijā. Cilvēki savilpojumā slaucīja asaras, celās kājas. Tika iedegtas tautas vērtības apziņas un cerību liesmiņas, kas tuvināja Trešo atmodu. Elzai Radziņai gan tautasdziesmu, gan dzejas sarīkojumi ir ļoti dārgi, un, atskatoties uz skatuves gaitām sešdesmit gadu garumā, tieši šī dzīvā saikne ar cilvēkiem šķiet pati lielākā vērtība.

Pirmie rakstišanas mēģinājumi, sākot mācīties sava Jelgavā Jelgavas Hercoga Pētera ģimnāzijas pedēdā klase 1936.gadā Kopā ar mammiti. Bērniņa un vēl ilgi, ilgi...

“Teātris ir mans darbs. Mēs visi teātri strādājam, viens spēlētājs lielākas, otrs varbūt mazākas lomas. Bet šajos dzejas vakaros es esmu viena ar klausītājiem, man vienai jāspēj piepildīt zāli. Ka cilvēki ir tveruši katru vārdu! Cik daudz vēstulešu esmu saņēmusi! “Paldies par spēku, ko jūs mums devāt!” — tie ir vārdi, kuru dēļ ir vērts braukt kaut vai uz pasaules malu.” Tautasdziesma, kaut varbūt pats stiprākais, tomēr nav vienīgais Elzas Radziņas spēka avots. Kopš 1957. gada, kad, pazīstamā Rabindranata Tagores atdzejotāja Kārļa Egles aicināta, māksliniece pirmo reizi runāja dižā bengālieša dzejū, viņa šīs pārles riekšāvam kaisījusi gan galvaspilsētas zāles, gan visā Latvijā. No daudzajiem izbraukumiem atmiņā palicis vakars attāla lauku tautas namā. Pēc priekšnesuma kāds jauneklis degošām acīm, viss vel dzejas varā, viņai kā elektrizēts jautājis: “Kur to var izlasīt? Es tad dzejnieku nebiju dzirdējis.” Komunisti Tagores darbus centas noklusēt, bet cilvēki bija kā izslāpuši pēc cilvēcības un dvēseles harmonijas.

Svētīga bijusi daudzus gadus ilga kavešanās Ārijas Elksnes dzejas dārzos.

Es neticu, ka var bez cilvēkiem,
Es vienmēr esmu degusi pēc tiem.
No viņiem visas mana mūža bedas,
No viņiem nedzēšamas gaismas pēdas.

Elzas Radziņas priekšnesumā Ārijas Elksnes dzeja atmirdz pašas saules krāsainība un spēkā.

“Man nepatīk tāda mīļa žūžinašana, saldinašana. Mūsu Raiņa telotā Baiba jau arī nav nekāda Baibiņa, bet Barba. Un Turaidas Roze nav nekāda Maijiņa, bet Maija. Tāda Maijiņa vis nebūtu mīlestības vārdā galvu likusi zem zobena. Un mūsu tauta nebūtu izdzīvojusi, ja tā savās dziesmās būtu tikai saldi vīterojusi vai žēlabās lēļojusi. Mūsu daina ir gana spīva, tā var celt tautu augšā un darīt to atkal stipru un drošu.”

Latvijas Nacionālās operas nama atdzimšanas svētkos 1995. gada 29. septembrī. No labās: skatuves mākslinieki Oļģerts Šalkonis, Elza Radziņa, Karlis Sebris un Irma Graudiņa ar dzīvesbiedru arhitektu Karli Klinklavu

*Ar Indijas vēstnieku un pianistu Valdi Janci pēc Rabindranata Tagores dzejas vakara
Izrāde “Dullais barons Bunduls” — Auriķu lielmātes loma*

Ordeņa virsnieks
Indulis Ranka
 Tēlnieks

Indulis Ranka

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis talajā 1934. gada vēl Latvijas brīvvalsts laikā un nodzīvojis septiņus pašus saulainākos gadus līdz pirmajiem satricinājumiem, kas daudzējādā ziņā iezīmēja manu likteni. Karš. Kara pirmajā gadā mūsmājas, Jaungulbenes Salasakas, pajūti lūdza kāda Latvijas armijas mērniekvienība — divi virsnieki un desmit kareivji, tad jau bez Latvijas brīvvalsts zīmotnēm, ar grupai pievienotu trispadsmīti — “politrūku”. Viens no virsniekiem bija slave-nais rakstnieks Aleksandrs Grīns. Kareivju vienība cirta stīgas un nosprauda dabā topošā kara lidlauka apveidus. Rakstnieks brīvajā laikā arī te rakstīja ko jaunu. Mana pirmā liela literatūra tādejādi kļuva “Dvēseļu putenis”, “Nameja gredzens”. Mīlestība uz savu zemi, vēsturisko un topošo, cauri pasaules kara baismu mutuljiem.

Mans tēvs bija drēbnieks un sikzemnieks, un moku ceļi Sibīrijā mūsu ģimenei gāja secen. Saviem vecākiem bērnu pulciņš bijām paprāvs — vēl par mani gadu vecāks brālis un trīs par mums jaunākas māsas. Tuvojās liela kolektīvizācija ar savu necilvēcīgo beztiesiskumu, un vecāki mūs, bērnus, centās novadīt tālas skolā. Brālis sāka mācīties Bulduru dārzkopības tehnikumā, es — Rīgas Jaņa Rozentāla mākslas vidusskolā. Abas jaunākas māsas beidza Rīgas kultūras darbinieku tehnikumu, bet vecāka kļuva “dailādītāja” jeb, moderni sakot, dizainere modeletāja. Grūti iedomāties, kādu piepūli un upurus skološana prasīja no mūsu vecākiem. Tādēļ un arī padomju iekārtas nomākti, tēvs un māte ir šķīrušies no dzīves, tikko sasnieguši 60 mūža gadus.

Laukos mūsu apkārtnē ar telotāju mākslu saprata vienīgi gleznošanu, un es, neko nenojauzdams, aizrautīgi studēju gleznošanu un zīmēšanu tālāk arī Mākslas akadēmijā. To pabeidzu Hruščova–Berklava “atkušņa” laikā 1959. gadā. Diplomdarbam biju iecēris gleznot 1905. gada nemieru tēmu, jo vēsturiskā domašana man kopš Aleksandra Griņa, Andreja Upiša, Raiņa, Kārļa Skalbes un vēsturiskas, it īpaši franču, glezniecības paraugiem bija ārkārtīgi tuva. Bet “atkusnis” politika acimredzot nebija pietiekami dziļš, akadēmijas profesori mani “pielauza” palikt pie padomju īstenības attēlojuma. Un es gleznoju melioratoru pusdienas.

Vel šā tā sešus gadus pelnījos iztikai ar ilustrāciju zīmēšanu laikrakstiem un žurnāliem un gleznoju jau zināmā mērā ar izmisīgu iecirtību. Jutu, ka kaut kas nav tā, kā vajag, līdz iemēģinājos cirst kādu veča seju nejauši no remontējamās ielas paceltā bruģakmeņi. Ar to arī iesākas mans "akmeņainais ceļš", pilns sajūsmas un vispilnīgākā gandarījuma. Tie bija velie sešdesmitie.

Tad vēl biju pabijis tikai Polijā un Čehoslovākijā — tuvās, "mums draudzīgajās" ārzemēs. Bet neatlaidīgi domāju un cēru uz vistālākiem plašumiem. 1970. gadā saņēmu atļauju tēlniecības vajadzībām būvēt darbnīcu Bierīņos, Amulas ielā 9. Liktenis uz karstām pēdām mani saveda kopā ar jauno kurzemnieci keramiķi Māru Ruņģi, un mūsu kopīgās pasaules radīšana varēja sākties. Tās bilancē jāieskaita stabila mājvieta diviem dēliem un divām meitām, visiem akmeņiem par folkloras tēmu Dainu kalna, dažādam skulpturam Rīgai, Smiltenei, Jaungulbenei, Kobei, Stavangerai un maniām tramplīnu "izlēcieniem" uz Kanādu, Somiju, Norvēģiju un Japānu. Kopš agriem zēnības gadiem Talie Austrumi man likās kā pozitīvs pretstats Rietumu civilizācijas nogurumam un "trumiem". Tomēr, kļuvis tēlnieks, visvairāk satuvinājos ar ziemeļu, it īpaši Norvēģijas un Islandes, garu. To ievadīja pirmais brauciens uz Oslo, Bergenu, Stavangeru 1980. gadā. 1987. gada tēlniecības simpozijā Larvikā ievilkā dziļu, paliekošu sliedi manas radošā darba attiecības ar Norvēģijas kultūru, bet 1987. un 1995. gada Japānas apmeklējumi sāka satuvinašanas procesu manā pasaules uzskatā par Austrumu un Rietumu attiecībām. Tie noveda pie pārliecības, ka pasaulei ir viens kopīgs uzdevums — atvairst merkantīlas darbības radīto ekoloģisko krīzi. Vides izdzīvošana — cilvēces nākotnes garants. 1987. gadā Rīgā pie Marupītes iedibināju savu skulptūru lauku "Ulamula". Tagad sadarbība ar norvēģu tēlniekiem veicam eksperimentus ainavu tēlniecības jomā. Šis ir neizmējamais radošā darba lauks līdz mana mūža galam.

Tikšanās

Kad 1988. gada folkloras svētkos Dainu kalnā pirmoreiz pretī saulei blakus pacēlas latviešu, lietuviešu un igauņu trejkrāsainie karogi, tā vien šķita, ka garos nebrīves gadus šos svētkus glabājuši tie daudzie pelekīgie laukakmeņi, kas šo gleznaino Turaidas pakalnu sasaistījuši ar tautasdziesmu. Ar tautas darba dzīvi, dziesmu un ilgošanos, ko Indulis Ranka iebūris šais akmens telos. Patiesību sakot, izbūris, jo tēlnieks ar savu kalnu rīkojas ļoti saudzīgi, cenšoties atraisīt mūžsenajos dabas veidojumos viņu pašu balsi, lai tie cilvēku spetu uzrunāt un pārliecināt ar savu vareņību, formu pilnību. Cik tas bija brīnīdīgi, ka, Atmodai na-

kot, mums jau bija tāds kalns, kur savus karogus pacelt! Atskatoties uz Dainu kalna sākumiem, tam piekrit arī mākslinieks: "Man jau tā nebija gluži politiska darbība. Es tikai domāju, ka mums kā latviešiem vajag apliecināt sevi. Parādīt, ka mēs kaut kas esam. Ka mēs kaut ko varam. Tā es kalu tos akmeņus, cieši sadraudzējos ar zinātniekiem, ar tautasdziesmu pētniekiem un zinātniekiem. Tajās jau ir liela gudrība. Un galu galā iznāca arī politika."

Tas ir sevišķs spēks, kas uz mums staro no akmeņiem ierakstītās (vai no akmens izvilinātās) tautasdziesmas. Acis priecē arī skulptūru tīri ārējais skaistums, saspele ar pienēmām plāvē un makoņu rotaļām debesis. Bet tikai reti no Dainu kalna tuvajiem un tālajiem viesiem zina, ka viss lielais skulptūru darzs, kurā jau ir 24 lielāki un mazāki akmeņi, ir viena cilvēka izlološana un izveidots. Sakot ar akmeņu nolikšanu, nebūt ne vienkāršo aizvešanu uz darbnīcu, apstrādi un māksliniecisko izveidi un beidzot ar nogādi uz Turaidu un uzstādīšanu. Tiesa, vienmēr blakus bijis lieliskais darznieks Aivars Irbe, kas lietpratīgi veidojis Dainu kalna zaļo arhitektūru, bijusi Siguldas un Turaidas cilvēku atsaucība un pats galvenais — ģimenes līdzdzīvošana un atbalsts. Indulis Ranka domā, ka šajā steidzīgajā laikā, kad sadzīvē ir tik daudz paviršības, māksla ienāk dažādas instalācijas un daudzus nomāc nabadzības posts, ļoti svarīgi ir kopt tradīcijas. Sadzīvē. Māksla. Ģimene. Tieši allaž siltais ģimenes pavards, lielā savstarpējā cieņā un uzticēšanās, kas valda Ranku ģimenē, ļauj māksliniekam tik nesavtīgi un pilnīgi nodoties tēlnieka darbam, kas prasa tik daudz garīgu un fizisku spēku un tik pieticīgi atmaksā par pūlītiem. Pēdējos gados Indulis Ranka rosīgi piedalās starptautiskajos simpozijos, kas visā pasaulē atziti par pašu produktīvāko tēlnieku sadarbības veidu. Divus gadus viņš strādājis tēlniecības nometnēs Japānā, ar kuras ļaudīm un kultūru pirmo reizi nonācis tiešā saskarē jau 1987. gadā, kad Rīga savai sadraudzības pilsētai Kobei uzdāvināja mākslinieka skulptūru "Jaunība". Palūdzis talkā tulkotāju Gunu Egliti, viņš toreiz japāņu valodā akmeņiem iekāla panākumu dziesmiņu:

Es izvedu sav' māsiņu
Caur ūdeni, caur akmeni.
Caur akmeni skaldīdama,
Caur ūdeni laistīdama.

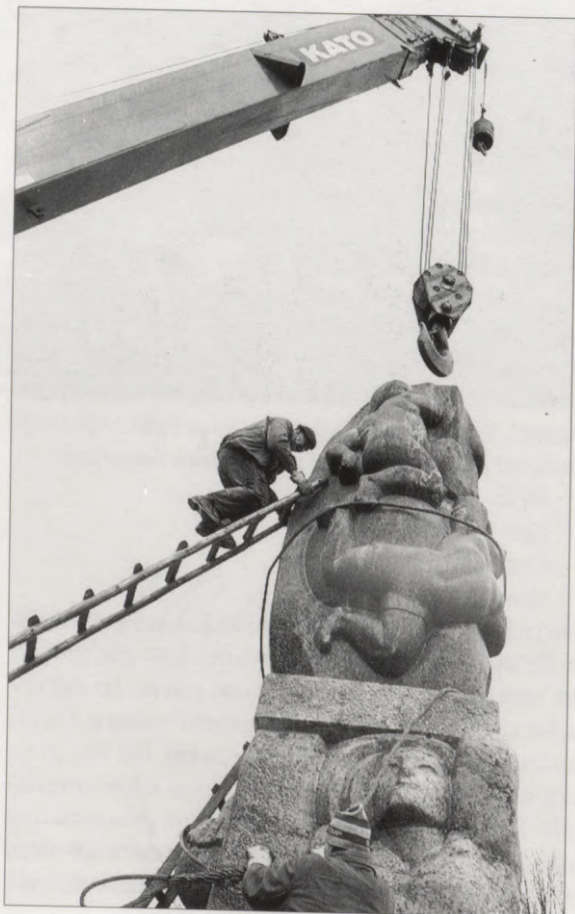
"Man patīk tā neiespējamība, tas paradokss, kas ielikts dziesmā. Un japāņiem arī tas likās interesanti. Kaut gan viņi svešiem nemaz tā uzreiz neatklājas. Grūti pateikt, ko viņi domā, bet cieņa pret folkloru, tautas gudrību viņiem ir. Un kas man ļoti patīk, — mēs vairs tikai tautasdeja, bet viņi arī ikdienā iet tecīņu soli. Viegli un žigli. Japāņi ir ļoti uzmanīgi ļaudis. Esmu saņēmis preses atsauksmes un prospektus par simpoziju norisi vairāku gadu garumā. Savu darbu tur redzu kontekstā ar pilsētas ainavu un citu zemju tēlnieku veikumu."

Indulis Ranka

Dzeltenīgajā Vjetnamas granītā kaldinātajai skulptūrai dots nosaukums "Sapnis": "Te es rādu, cik daba savā plūstošajā mainībā ir paraka par cilvēka trulumu, augstprātību. Bet mēs šo parakumu vēl neprotam saskatīt un novērtēt. Tāpēc pagaidām cilvēka un dabas saskaņa ir tikai sapnis." Vēl vairāk Induļa Rankas darbu ir Norvēģijā. No Knuta Hamsuna romāniem un Edvarda Grīga mūzikas iepazīto ziemeļzemi viņam pirmoreiz izdevies savām acīm skatīt 1980. gadā. Mākslinieks toreiz grupas gidei Beritai Andersonei uzdāvināja dzīvesbiedres Māras darinātas māla krūzītes, kas norvēģieši ļoti ieinteresēja. Arī viņai mājās esot krāsns, patīkot darboties ar mālu. Sākās sarakste. Abām ģimenēm mākslas intereses, abām — kupls bērnu pulciņš. Pati no sevis raisījās draudzība, kas ar gadiem kļuvusi jo ciešāka. Radoša sadarbība attīstās ar arhitektu Ulriku Hellumu, kas Induli ievērojis jau pirmajā tikšanās reizē 1987. gadā, kad čāklais latvietis, par mēnesi vēlāk

"atlaists" uz semināru, iedzinis savus biedrus un darbu pabeidzis reizē ar visiem. Baltijas un ziemeļvalstu pirmo dziesmu svētku laikā 1995. gadā topošajā skulptūru dārzā pie Mārupites atklāja abu mākslinieku kopdarbu "Nu saulītei ataugt sāk zelta rāgi". Induļa Rankas organizētajos starptautiskajos simpozijos piedalījušies arī citi norvēģu mākslinieki.

Velot ilgu mūžu Induļa Rankas nenogurstoša kalta veidotājiem un silto plaukstu apmīļotājiem akmens tēliem, varētu piesaukt tautasdziesmu par akmentiņu un ūdentiņu, kas dzīvo saules mūžā. Vai arī viņa paša pieminētā rakstnieka Aleksandra Grīna vārdus: "Mūsu mūža dienu steiga ir priekš gadsimtu gājuma kā viens vienīgs vanaga spārnu vēds. Visbrīnīgākais mūsu garajā un drūmiem posmiem bagātā vēsturē ir tieši šīs nesaraujamās, sīkstās saknes, ar kurām latviešu tauta turas savu sentevu zemē. Turas tik cieši, ka latviešus no tās nespēj izraut arī un aizraut nebūtība ne paši briesmīgākie kari, ne sērgas, ne bada gadi, ne citas tautas, ne to nestās idejas." Tās pašas stiprās un sīkstās saknes jau baro arī "Austras koku" Dainu kalnā, "Sapni" Japānā un "Rotaļu" Norvēģijā.

*"Austras koks" tiek iesakņots Dainu kalnā
Dainu kalna atklāšana 1985. gada
Ģimenes pusdienās*

Ordeņa virsniece
Elza Rudenāja
Kultūras darbiniece

Par sevi, par dzīvi

Mans mūža ritejums sākas 1911.gada 23.maijā Madonas rajona Lazdonas pagasta Midzeņos kalpu laukstrādnieku ģimenē.

Pēc vietējās pamatskolas un Madonas ģimnāzijas beigšanas seko studijas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes vēstures nodaļā. Universitātē profesors Francis Balodis ar savām aizrautīgajām arheoloģijas lekcijām radīja interesi par šo brīnišķīgo vēstures zinātnes nozari. Šo interesi padziļināja un uz mūžu nostiprināja darbs profesora Baloža vadītajā Pieminekļu valdē un arheoloģiskajos izrakumos Daugmales, Talsu un Jersikas pilskalnās un vairākos senkapulaukos.

Pieminekļu valdes un Latvijas Vēstures muzeja telpas atradās blakus — Rīgas pili. Muzejs bija Pieminekļu valdes pakļautībā, tāpēc darba sastrēguma reizēs profesors mūs sūtīja muzejniekiem palīgā. Tā guvu priekšstatu par muzeja dzīvi un arī dažas šī darba iemaņas.

Kad 1944.gada rudenī man uzticēja dibināt Madonā muzeju, apzinājos sevi jau zināmu pieredzi un drosmīgi sāku darbu. Šī pieredze gan maz līdzēja, kaut Latvijas brīvvalsts un padomju muzeju profili un darba veids bija stipri atšķirīgi.

Ar 1944.gada 20.septembri Madonā sāka darbu jauna kultūras iestāde. Es kļuvu par šī muzeja direktori. Šī amatsabiju 46 gadus, līdz 1990.gadā pēkšņā, ļauna slimība piespieda darbu atstāt.

Garie mūža gadi aizvadīti spraigā darbā. Bija jāveic saimnieciskie un celtniecības darbi Madonā, jāveido filiales. Ergļos tapa Braki Blaumanim un Menģeli brāļiem Jurjaniem, bet Meirānos — Jānim Zāberam. Rūpejamies par centra muzeja telpu paplašināšanu. Beidzot laimējās uzcelt plašu piebūvi un iekārtot lieliskas izstāžu zāles. Regulārais pamatekspozīcijas kārtošanas un pārkārtošanas darbs gāja roku rokā ar telotajās mākslas izstāžu rīkošanu. Lielākajos ciemos un saimniecību centros tika iekārtotas mākslas izstādes. Mākslas dienas tur notika krāšņi mākslas svētki. Muzeja tematiskie pasākumi aizvien vairāk ieguva zinātniski izglītojošu raksturu. Plaši izskanēja Emīla Dārziņa un

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Elza Rudenāja

Viņa Plūdoņa simtgades sarīkojumi. Ik gadus gan jaunus, gan vecus pulcinājuši kopā R.Blaumaņa, brāļu Jurāņu un J.Zabera atceres sarīkojumi.

Esmu priecīga un laimīga, ka tauta muzeja darbu novērtējusi. Man piešķirtais Triju Zvaigžņu ordenis ir arī apliecinājums, ka mans mūža darbs dzinis dziļi, taisnu vagu latviešu tautas kultūras lidumā.

Tikšanās

Saulcerīte Viese:

Tas bija sen — studentu gados, kad ar mugursomām plecos kajojām pa Vidzemi un Latvija vēl bija neapzināta ka nelasīta grāmata. Zinašanas meklējot, iegriezāties arī Madonas novadpētniecības muzejā, kas 50. gados bija viens no nedaudzajiem muzejiem laukos un daudz šaurāks nekā tagad. Neliela istabiņa strādāja divi cilvēki — muzeja vadītāja Elza Rudenāja un arheologs Vladislavs Urtāns. Viņi centās dot visizsmieļošākas atbildes uz jautājumiem, kādi vien var ienākt prātā dzimtas zemes vēsturē neizglīotam filologam un ekonomistam. Ko mēs isti jautājam, ta arī neatceros, taču vēl šodien atceros apbrīnu, kas radās pret šiem zinošajiem, enerģiskajiem un laipnajiem ļaudīm. Tiesa, vienu mirkli gan viņi paskatījās uz mums kā uz visai nesaprātīgām būtnēm — kad pēc savas stundas tērējuma jautājam viņiem, ko isti krievu karavīri šodien rok Āronas pilskalnā. Rudenāja tūlīt steigās kaut kur zvanīt, un Urtāns netieši lika noprast, ka šis mūsu jautājums muzejā gan varētu būt bijis pats pirmais...

Kad pēc 1956.gada sāku strādāt Raiņa Literatūras muzejā, saskare ar E.Rudenāju vērsās plašumā. Vispirms jau Brakū deļ — galīgi izputināto māju valdība nodeva Madonas muzeja pārziņā. 1958.gada aprīlī atrodu nodzelējušu ierakstu dienasgrāmātā:

“Šodien bija muzeja Rudenāja, viņai plānu pilna galva, un, ja viņu vien atbalstīs, tad Braki atdzims tādā krašņumā, ka Blaumanis varēs aiz priekša sava kapā polku dancot. Ielūdzā mūs visus 1962.gada Blaumaņa jubilejā uz brīvdabas izrādi “Skroderdienas Silmačos”. Rudenāja vispār ir apbrīnojams cilvēks — tāds vērēns, tāda degsme, tāda milestība pret literatūru! Mēs visi, tie nedaudzkie, kas uzskatām, ka arī mīlam literatūru, esam tieši kaķēni viņas priekšā. Arī Mirdza Ķempe ļoti sirsnīgi atsauca par viņu — daudz palīdzējusi un vēl vienmēr cenšoties palīdzēt rakstniekiem, kara laikā pabalstījusi Aspaziju.”

Literatūras muzejs centās līdzēt Brakū atjaunošanai — gan morāli, gan materiāli. Skaista bija kāda pavasara diena, kad restaurējamajai dzīvojamajai mājai slēja spāres. Uz talku ieradāties liela skaitā arī no Rīgas. Elza Rudenāja un Janis Ķirškalns — toreizējais Brakū saimnieks ar balsi, kas skanēja pāri visiem Brakū kalna plašumiem, — rāvās vaiga sviedros un stāstīja par tām daudzajām iecerēm, kas te realizējamas: kur būs klets un pirts, kā tiks izkopta Pirts grava un Simtssoļu taka, kā uz Brakiem vedīs vēl neatrastu riju... Toreiz tas likās gandrīz neticami, taču tagad, paskatoties Brakū pagalmā, šķiet, ka visas šīs ēkas tur stāvējušas simts gadus... Un muzejnieku darbs taču bija tik grūts un, baidoties no “nacionalisma” izpausmēm, iespējas neticami ierobežotas. Bija arī brīži, kad Rudenāja klusām pašēlojās saviem amata brāļiem. Reiz es viņai uzplījos, ka Gaiziņa vajag uzlikt kādu piemiņas zīmi un izdot ceļvedi, bet saņemu diplomātisku atbildi:

“Nav jau tā, ka par Gaiziņu nedoma, ka viņš būtu aizmirsts. Bet ne visu var izdarīt tā un tad, kad gribētos. Bez tam — Gaiziņš ir mūsu augstākais kalns, vai tas tev neko neizsaka? Man bieži apmeklētāji ir teikuši: “Vai jums nevajadzētu kādu piebūvi? Vajadzētu par to padomāt!” — Vai lai es viņiem stāstu, ka visi mani darba gadi pirmā karta ir rūpes par telpu paplašināšanu, par to, ka piebūves kultūras iestādēm nav atļautas, ka nav limitu utt.? Es kluseju un piebilstu: “Ta jau derētu gan...”

50.gadu nogalē Literatūras muzeja jaunie zinātniskie līdzstrādnieki organizēja savu pirmo materiālu vākšanas ekspedīciju Piebalgā. Kopā ar Madonas muzeju. Te nu Elza Rudenāja pirmo reizi bija ista skolotāja lomā: mēs taču gauži nepieredzejuši, dažs labs pat nebija Piebalgai cauri braucis. Bet viņa pazina katru pakalnu un māju, prata sarunāties ar veciem ļaudīm, pierakstīt atmiņas, atslēgt sirdis. Viņa mums parādīja Incēnus, Saulrietus, Kaikažus, Kaibenus, Telviešus, Gaigalus, visas trejas Vecpiebalgas kapsētas, parādīja ceļu pie Jaņa Krūmiņa un iepazīstināja ar savu uzticamo līdzgaitnieci Adinu Ķirškalni — tādu pašu aizrautīgu, zinošu, lielisku stāstītāju, dziedātāju un dzejnieci. Vakaros vecajā skolas ēkā stāstījām savus pieredzējumus un rādījām ieguvumus. Mums jau arī šīs tas padevās, bet, kad Rudenāja izvilka no somas jauniegūto ziļu jostu, pērlītēm zvīņojot, — aī! Mēs bijām un palikām mazi kaķēni ar lielu meklētgrību.

Elzai Rudenājai bija daudzi sirsnīgi draugi — rakstnieki un makslinieki: Mirdza Ķempe, Alma Abele, Lidija Freimane, Kārlis Sūniņš, Ilze Indrāne, Lea Davidova-Medene un citi dzīvesgudri, darbīgi cilvēki. Mirdza Ķempe veltījusi Rudenājai vienu no skaistākajiem tēlojumiem “Dzintara spoguļi”, un dažāda laba dzejoli atspoguļojas Vidzemes vidienes daba, kurā dzejnieci ievē-

dusi Elza Rudenāja. Viņa pie Mirdzas Ķempes meklēja aizstāvību Aspazijai. Kaut liktenis Rudenājai nebija lemis ar Aspaziju redzēties, viņa gadus piecpadsmit apmainījās ar dzejnieci nelielām vēstulēm un nešaubidamās uzskatīja Aspaziju par izcilāko personību latviešu mākslā. Rudenāja bija pirmā, kas 1956.gadā, "atkušņa" sākumā griežas Latvijas PSR Kultūras ministrija ar ierosinājumu uzlikt dzejnieces kapam piemiņas zīmi. Atbilde bija satriecoša:

"10.VII 1956. (...) Raiņa piemineklis ir viena no latviešu tautas svētnīcām. Ne pēc savas vietas latviešu literatūrā, ne arī pēc nopelniem sabiedriskajā darbībā Aspazijai ar to nav nekāda sakara. (...) Tādēļ, šķiet, vislielākā kļūda ir tā, ka Aspazija apbedīta blakus Rainim. Var būt, ka tas pat ir apzināti izdarīts latviešu kultūrai naidīgs akts. Ne ar to Rainis ir mūžīgs, kas viņam bijis kopīgs ar Aspaziju (kā to uzsver Raiņa un mūsu ienaidnieki), bet gan ar to, kur viņš bijis pretejos uzskatos ar savu dzīvesbiedrēni. (...) Kad es gatavojos rakstīt disertāciju par Aspaziju (un tas, kā redzams no vēstules, nebija vienkārši), Elza Rudenāja nemitīgi sekoja manam darbam un drošināja nebaidīties no kritikas. Svāri pamazām — sabiedrības aktīvas līdzdalības rezultātā — nosvērās mūsu pusē. Rakstnieku savienība ar Mirdzas Ķempes spēcīgu ietekmi sarīkoja Aspazijas simtgades vakaru universitātes Lielajā aulā. Man bija jālasa referāts, un brīdi pirms uzstāšanās Elza Rudenāja iespieda rokā Aspazijas dāvināto kameju zelta ietvarā: "Piespraud kameju — tad taču būs tā, it kā pati Aspazija būtu klat šini sarīkojumā!" Un tiešām — tāda sajūta man arī bija.

Darba, rūpju un smagu pārbaudījumu Elzai Rudenājai nekad nav trūcis, taču viņa par tiem nekad nav žēlojusies. Parasti mēs viņu mierīgu, smaidošu, laba garastā-

vokli sastapām svētku reizēs, sarīkojumos, kaut kur pirmajās rindās... Vienu vienīgu reizi viņas vēstule ir ieskaņusies tumšā stīga — 1974.gadā, kad pēc ilgas un grūtas slimības mira viņas māmuļa: "Sākot ar septembri, māmuļa faktiski izgāja no dzīves ierindas. Sakas izmisīga cīņa par dzīvības mēnešiem, nedēļām, dienām, stundām. Jauno gadu tomēr nesagaidījām. Dienas un nakts nācās noraudzīties mātes mokās... Tas nu ir garām. Priecajos, ka ir daudz darba un rūpju. Un tomēr arī ikdienas soli kā apakšzemes grūdienus jūtu sirdī sāpi: izšaujas asa un smeldzīga, tad atkal apmirst."

Septiņus gadus Elza Rudenāja bija piesaistīta gultai un invalida krēslam. Un telefonam, kas savienoja gan ar muzeju, gan visiem Latvijas draugiem. "Kā man klājas? Ļoti, ļoti labi!" — viņa vienmēr atbildeja. Kāju paralīzi viņa centās uzvarēt ar aktīvu garīgu darbību. Lasīja, rakstīja atmiņas, skubināja Madonas izdevniecības darbiniekus, svētku rīkotājus, reizēm izbāra rakstniekus un arī mani! "Ļoti nepatīk, ka neko neesi publicējusi, varbūt man tikai nav gadījies lasīt? Nav jau jānododas tikai zinatnei. Raksti tāpat, ko mazāk gudru! Lai lasītājiem tiek prieks!" Bet ar ko viņa mierināja sevi, īpaši pavasaros, kad gribas celties un iet? "Jāsamierinās ar to, kas bijis: bagāta, pilnvērtīga dzīve. Daudz skaistuma un prieka, brīnišķīgi draugi!" Stipra, ista latviešu sieviete.

Mūžība viņa aizgāja 1998. gada 12. janvārī.

1937. gada aprīlī
Arbeoloģiskajos izrakumos
Atklājot Jaņa Zabera muzeju Meirānos

Ordeņa virsniece

Ingrīda Saulīte

Horeogrāfe

Ingrīda Saulīte

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi 1935. gada 24. oktobrī Rīgā. Ģimēnē biju vienīgais bērns. Tēvs strādāja par rentģentehniķi, māte audzināja mani un kopa mājas soli.

1942. gadā iestājos 19. septiņgadīgajā skolā, pāris gadu apmeklēju Beatris Vignerē plastiskās dejas skolu, bet 1946. gadā vienlaikus sāku mācīties Rīgas horeogrāfijas vidusskolā. Mani pedagogi bija Tamāra Vitiņa, Marina Sizova, Valentīns Bļinovs un Helēna Tangijeva-Birzniece. Skolu beidzu 1952. gadā kā baleta māksliniece.

Sāku strādāt Kultūras ministrijas sistēmā. No 1952. līdz 1980. gadam biju Emīla Melngaiļa Tautas mākslas namā horeogrāfijas sektora vecāka metodiķe, no 1980. līdz 1988. gadam — Latvijas PSR Kultūras ministrijas Repertuāra redakcijas koleģijas locekle (horeogrāfijas jautājumos) un Kultūras izglītības iestāžu pārvaldes priekšnieka vietniece, no 1988. līdz 1989. gadam — LPSR Valsts kultūras komitejas Tautas mākslas daļas vadītāja. Pēc tam atkal līdz 1993. gadam strādāju Emīla Melngaiļa Tautas mākslas centrā, horeogrāfijas nodaļā.

Kopš 1982. gada strādāju arī Jazepa Vitola Latvijas Valsts konservatorijas (tagad Mūzikas akadēmijas) Horeogrāfijas nodaļā. Esmu docente. Pasniedzu latviešu tautas un skatuvisko deju, deju svētku vēsturi un organizēšanas metodiku, kā arī deju lieluzvedumu veidošanas metodiku. Kopš 1984. gada vadu arī studentu teorētiskos un praktiskos diplomdarbus. Kopš 1965. gada esmu bijusi astoņu republikas dziesmu un deju svētku deju kolektīvu virsvadītāja un piecas reizes — skolu jaunatnes dziesmu un deju svētku deju virsvadītāja. Esmu vairāku zonālo deju svētku, tautas deju festivalu un sporta svētku režisore, mākslinieciskā vadītāja un virsvadītāja. Arī starptautiskā folkloras deju festivala "Sudmalīņas" mākslinieciskā vadītāja.

Deju lieluzvedumos veidotas vismaz simt dažādu tautu deju laukuma horeogrāfijas. Mans horeogrāfes darbs un ieguldījums tautas deju svētku organizēšanā saņēmis augstu novērtējumu gan Latvijā, gan Lietuvā un Polijā — savulaik arī šajās valstīs man piešķirts nopelniem bagātās kultūras darbinieces nosaukums.

Sadarbība ar Emiļu Melngaiļu Tautas mākslas centru esmu publicējusi vairākas grāmatas. Esmu uzrakstījusi un tulkojusi daudzus deju aprakstus, sastādījusi cittaute deju un latviešu deju krājumus, kā arī septiņus krājumus "Latviešu jaunrades dejas". Kā jaunākie mināmi latviešu tautas deju krājumi, kuros sistematizēti arī latviešu tautas dejas pamatelementi. Vīrs ir docents Rīgas Tehniskajā universitātē.

Tikšanās

Pirma lēdija latviešu dejas pasaulē — tā Ingrida Saulīte devē daudzi. Nesatricināmā miera, elegantās iznesības un parliecinošo zināšanu dēļ. Kā dejas pazinējs Ēriks Tivums saka — Ingridai Saulītei piemīt angļu miers un polska elegances. Pavisam dabiski, ka latviešu dejas meistare Ingrida Saulīte ir arī Polijas Tautas Republikas Nopelniem bagātā kultūras darbiniece.

Tautas deju speciāliste, horeogrāfe un daudzu svētku virsvadītāja Ingrida Saulīte nākusi no baletas skolas, tas arī nosaka ievirzi. Pašai gan dejojot iznācis maz, taču laba atmiņa palikusi kaut vai Čerņiņu fejā Pēterā Čaikovska baletā "Apburta princese".

Latviešu tautas deju tradīcijas ilgu gadu spodrināja Milda Lasmane. Nākamā paaudze deju sāka ieviest arī baleta pārzinātniekus. Šo ceļu ne bez panākumiem gāja arī Ingrida Saulīte, taču pēdējos gados viņa atkal pāvērsusies autentiskākās, tautiskākās latviešu dejas virzienā.

Svētkos ir veidoti deju lieluzvedumi, izteiksmīgas laukumu kompozīcijas. Darba racionalizācijai ļoti noderejusi pašas

izgudrotā laukuma marķēšana. Kad to ievieša, katram kolektīvam kļuva vieglāk atrast savu vietu un raitāk darboties. Jautāta par priecīgākajiem brīžiem, Ingrida Saulīte atbildēja: "Lielākais prieks ir tad, kad veiksmīgi sākas mēģinājumu darbs. Kad redzi, kāds solis uz priekšu sperts no svētkiem līdz svētkiem. Kā cilvēkiem patīk dzīvot, ar kādu atdevi viņi gatavojas svētku brīdim. Pats koncerts jau aiziet kā mirklis un liela uztraukuma."

Organizēt Ingrida Saulīte prot lieliski. Viņas norādījumi mēģinājumos ir precīzi, viņas miers jebkurā situācijā — apbrīnas vērts. Deju svētku virsvadītāju tribīnē viņa stājusies vairākus reizes, nekad jebkurš cits — astoņas reizes pieaugušo un piecas reizes skolu jaunatnes svētkos.

Daudzi gadi aizvadīti, daudz darbu padarīts. Latviešu deju svētki, daudz jaunieši par dziesmu svētkiem, auguši un veidojušies par ievērojamu kultūras fenomenu un kļuvuši par īstiem tautas svētkiem, un tur Ingridai Saulītei īpaši nopelni. Viņa devusi labu ceļmaizi tūkstošiem visu vecumu dejotāju no visas Latvijas. Vairākus reizes simti deju mākslas bakalāuru izaudzināti Jazepa Vitola Latvijas Mūzikas akadēmijā. Te docente Ingrida Saulīte jau divdesmit gadus pasniedz latviešu deju, deju lieluzvedumu mākslu un citus "dejojošajai Latvijai" nepieciešamus priekšmetus. It kā paradokss — viņai pašai pieder tikai baletskolas diploms. Augstākā izglītība praktiskā darbā sastrādāta, jo otra tik zinoša cilvēka virsvadītāja darba noslēpumus Latvijā vēl nav. Kad XII Deju svētku tribīnē stāvēja Jānis Ērglis, Agris Daņilevičs, Ilmārs Dreļs, Arta Sakarne, Zanda Mūrniece, Jānis Purviņš, Gunta Skuja — viņiem blakus bija arī Saulīte. Karaliski stalta un laimīga.

Ingrida Saulite trīspadsmit reizes bijusi deju svētku deju virsvadītāja

Ordeņa virsnieks

Kārlis Sebris

Aktieris

Kārlis Sebris

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1914.gada 18.februārī toreizējā Valkas (tagad Gulbenes) rajona Sinoles pagasta namā, kur mans tēvs Kārlis Sebris bija pagasta valdes rakstvedis. 1919.gadā pārcēlamies uz manas mātes tēva mājām Lizuma pagastā. No 1922.gada mācījos Lizuma pamatskolā. Kad mans tēvs 1925.gadā sāka strādāt par Tirzas pagasta valdes rakstvedi, es mācījos Tirzas pagasta pamatskolā, kuru beidzu 1928.gadā. Macības turpināju Cesvaines Valsts vidusskolā (ģimnazijā). To pabeidzu 1932.gadā. 1933.gadā neveiksmīgi izveletas studijas Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātē. No 1935.gada mācības Zeltmata dramatiskajosursos. Paraleli kantora darbinieka darbs VEF rūpnīcā. 1936. — 1937.gadā aktīvais karadienests 4. Valmieras kabinieku pulkā. Pēc mana karadienesta blakus studijām Zeltmata kursos — kantorista darbs Rīgas pilsētas 1. slimnīcā. 1938.gada 15.augustā kā Zeltmata dramatisko kursu audzēknim angažements Latvijas Nacionālajā teātrī, kaut gan pilnu kursu vēl nebiju beidzis. 1939.gadā mēģinu savienot aktiera—volontiera darbu teātrī ar studijām Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē. Izrādas, tas nav iespējams, neatsakoties no darba teātrī. Fakultāti nebeidzu, bet darbu teātrī turpinu līdz pat šai dienai, kaut gan esmu pensionējis pēc 58 gadu nepārtraukta darba.

Tikšanās

Lilija Dzene:

Tā runā Kārlis Sebris — ka karalis Brusubārda: kad vārds ir teikts, tad tas ir pateikts. Vispirms tas ir viņa aktiera vārds, no skatuves sacītais, jo Kārlis Sebris pieder tai aktieru paaudzei, kura rakstnieka vārdu godā, padara par savu un ar izkoptu balsi aizraida sadzirdamu līdz otrā balkona pēdējai rindai. Ipaši jau Nacionālajā teātrī no laika gala vārds bijis aktiera galvenais ierocis, un Kārlis Sebris ir vienmēr pratis ar to rīkoties. Tad, kad viņš — mēmais paplātes nēsātājs vai avas turetājs — beidzot pie skatuves

valodas tika. Un uz to, kā zināms, jaunajam aktierim bija jāgaida diezgan ilgi. Vārda meistars! Tā atzinība nāca lēnām, toties nu ir iesakņota dziļi.

Karlim Sebrim ka apsēstam grāmatniekam, kurš puikas gados sapņoja izlasīt visas (!) pasaule sarakstītas grāmatas, ir garša uz valodu. Viņš dzird un vērīgi uztver arī sadzīves sarunas, izlokšņu ipatnības, salīdzinājumu krašņumu, veco vārdu smaržu.

“Katrs vārds, katra doma, rakstnieka izteikta, no laika gala radijusi man kādu noteiktu izteiles gleznu vai sajūtas. Jau sākot ar “pirmā agrā rudens vēsma gāja pari laukiem”. Jutu pat tādu kā drebuli, labības smaržu, dzirdu kuļmašinas dūksanu, aukstu rasu zirnekļa tikla audumā.”

Un tā aizķeras prātā kads lomas teksta gabals, piezīmju grāmatiņā ierakstās trāpīgs citāts nenoskārstai vaj’dzibai, ļaudis dzirdēts teikums, un tas saplūst ar paša vēroto. Tā pa to garo mūžu vairs nevar nošķirt, vai pats to izdomājis vai kads klasiķis sacījis, vai Sinoles vecitis izgudrēm paudis. Ar gadiem viss sakūst uzskatos par šo pasauli, un tas kausējums tiek apštempeļēts ar zīmogu — Personība. Tas ir Karlis Sebris. Personība.

“Čarlijs Čaplins atzistas, ka līdz astoņpadsmit gadiem esot izmantojis citu domas. Es tās izmantoju visu mūžu, tās pieņēmu vai apstrīdot, dibinu savus uzskatus,” tā saka Karlis Sebris. Viņam ir vairākas kladītes, kuras kopā ar dzejoļiem ir izrakstītas atziņas, arī kalambūri. Dažiem atzīmeti autori, citiem ne. Var zīlēt, vai tā teicis Ļevs Tolstojs,

Viljams Šekspīrs, Miervaldis Birze vai Karlis Sebris pats. Un varbūt jaukākais ir tas, ka nevar pie reizes atšķirt. Tāds limenis! Ar stilu izdalās citejumi no svētajiem rakstiem. Tos viņš labi parzina, ka jau cilvēks, kurš jaunībā šaubījies — kļūt par mācītāju vai aktieri. Ir arī kladīte ar runu uzmetumiem dažādos notikumos. Saucas “Mana Pietuka Krustiņa darbība”. Taču, tas reproducējot, zaudētu pašu galveno — intonāciju ar aktiera tik iemīļotajiem kontrastiem.

“Ja jūtu, ka kļūstu par daudz sentimentāls vai, kā saka, topu jau uz raudāšanu miksts, tad vajag palaist kaut ko “no mērkaķa”. Arī patoss ir jānogrādē.”

Vērtīgākais šajās runās ir tas pats, kas piemīt Karļa Sebra skatuves makslai, — spēja vienot, uzrunāt, ja, var teikt, uzrunāt tautu.

Skrivera delam Karlim Karļa delam Sebrim ir izcili skaists, gandrīz kaligrāfisks rokraksts, ar tādu nevar šā tā papīru piešņāpāt, un uz tā rakstas pārcilāti, noapaļoti teikumi. Taču man liekas, ka Sebra rakstu klasts pa lapiņai vien ir aizlidojis pasaules vējos, vēstules draugiem Latvija un ārzemēs. Karlis Sebris ir vēl no tās paaudzes, kura uzskata par pienākumu atbildēt uz vēstulēm un pateikt paldies par apsveikumu vai dāvanu.

Sevišķi naski Karli Sebri sākuši intervēt pedejos, deviņdesmitajos gados, kad arī presē ir iespēja brīvāk izteikties. Un ne tikai par maksas lietām. Taču jāpiebilst gan, ka tik bieži pie Karļa Sebra vērsās tādēļ, ka viņš ir aktieris un nevis kads Vesetas ielas iedzīvotājs, lai būtu nez cik gudrs. Visas

Šodienas nešķirama sabiedrība: dzīvesbiedre Nellija, taksite Rasa un pats

1994. gada februārī Karļa Sebra 80 gadu jubileja Evalds Valters savam ilggadējam skatuves līdzgaitniekam uz Nacionālā teātra skatuves teica ļoti zīmīgus vārdus: “Karli, tu jau vēl esi tik jauns, ka tu varētu būt mans dēls...”

Kārlis Sebris

intervijās aiz viņa muguras ir Kihnu Jena, Miļa meļa, Kola Briņona un Indrāntēva iespaidīgās ēnas, un, kā aktieris saka, viņa darba grāmatiņa ir Nacionālā teātra dēļi, kurus viņš min jau... 60 gadus. Ari pašlaik allaž pilnu teātri pulcina nemirstīga "Bezkaunīgo veču" izrāde, kurā Kārlis Sebris ir mazliet nostalgiskais Askolds Olte. Viņš netaisās atvadīties no teātra ne kā aizvainots pensionārs, ne kā iedomīgs pozetājs. Ar labvēlīgu interesi dzīvo līdzī visam teātri notiekošajam, iedibinājis ceļojošo Zelta gredzenu saviem līdzgaitniekiem un pēcniekiem par radošiem sasniegumiem. (To saņēmuši Uldis Dumpis un Ints Burāns.)

Kaut arī, kā smejas, bisi pakāris bērza staklē ar stobru uz leju, vienmēr gatavs ņemt to atkal plečā un doties ciņā, ja teātrim būs vajadzīgs. Par teātri, kam dārgas tradīcijas, kur estētiskais ar ētisko cieši vienots, par teātri, uz kura skatuves proklamēta Latvija un no kura skatuves vienmēr skan tīra latviešu valoda, runā intervijās Kārlis Sebris.

Aktiera domas par sabiedriskajiem jautājumiem vienmēr gūst plašu atbalsi. Viņš ir Sirdsapziņas parlamenta deputāts ar tautas atzinības mandātu.

"Sabiedriskums un zinātkāre man laikam ir iedzimta," saka Sebris. Viņu saistot tas, ko Saulietis dēvēja par dzīves nārvoņu. Intervijās jūtama arī stipra piederība savai paaudzei, jo aktieris necenšas "pielimēties" jaunatnei un avangarda izpausmēm. "Vecam sunim nevar iemācīt jaunus tri-

kus," tā viņš nosaka ar smaidu, humoru un sava padarīta apziņu. Ir uz kā atsperties.

Muža gājumā Karlim vienmēr līdzas ir Nellija, viņa rūpju un prieka patiesākais atspulgs, talab arī grāmata "Miļa meļa memuāri" atklātibai vēlreiz tiek nodotas sarunas, kuru publicēšanai Nellijas kundze ir piekritusi, korespondentu lūgta. Tās ir vienkāršas, sirsnīgas sarunas — kā visa gaisotne Sebru mājā, kur valda labsirdība, humors un atvasaras mierīgais gaišums.

Tēlnieki un gleznotāji ir iemūžinājuši Kārlī Sebri nemirstīgās makslās, daļu viņam rakstīto vēstule glabās muzeju fondi, bet dzejnieki — draugi ir sūtījuši aktierim savus veltījumus.

"Man jauta: no kā es visvairāk baidos. Manos gados vairs ne no kā nav bail. Kā Kaudzites Matiss saka: "Pat nāve mani nebaida, ja ir šī apziņa, ka mūžam dzīvos tēvija un viņas valoda."

Vai es ticu, ka tā būs? Jā."

Raitis Apalups:

Viens no populārākajiem cilvēkiem, ko apbrīno visā republikā, ir mūsu novadnieks Kārlis Sebris. Šodienas jubilāra mākslu var baudīt kā labu, lauku seta ceptu rudzu maizi bez citām piedevām.

Ar stalto lizumnieti esmu pazīstams gandrīz divdesmit gadus. Šajā laikā ar apbrīnu noraudzījies uz viņa atveidotajām lomām teātri un kino. Liktenim labpatikās savest mūs

Karļa Sebra 80 gadu jubilejas reize Nacionālajā teātri 1994. gada

kopā dažādas vietas un situācijas. Man bijusi laime dzirdēt, kā Sebris runā ar plašāku savas mākslas cienītāju auditoriju, just, kā viņš izturas draugu un koleģu pulkā, kā pārdzīvo šķiršanos no tuviem cilvēkiem. Aktieris tad vienmēr runā vienkārši, saprotami, tādiem vārdiem, kuriem katram ir sava noteikta vieta un nozīme. Tur jau slēpjas viņa runas skaistums un paliekoša vērtība.

Atbraucis pirms dažiem gadiem ciemoties pie kalniešiem, Karlis Sebris mūs sajūsmināja, aizrāva ar savu runu un talantu visus klausītājus. Daudziem acis bija asaras. Mūsu darba pirmrindnieki ar prieku toreiz sajuta izcila aktiera apsveikuma rokas spiedienu un vēlējumus turpmākajā darbā gūt veiksmes.

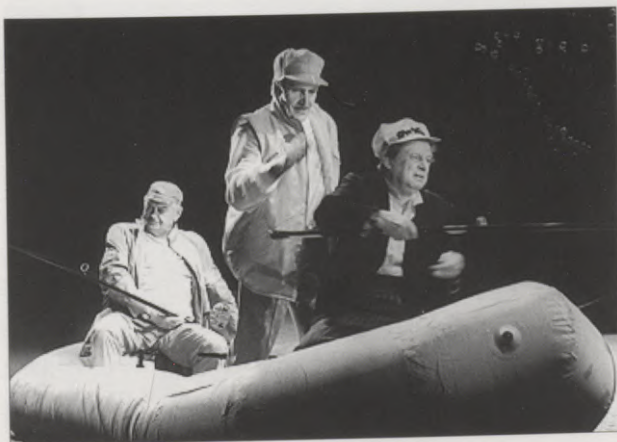
Makslinieks vienmēr ir uzmanīgs pret lauku ļaudīm, īpaši jau pret saviem novadniekiem. Mes tiekamies diezgan bieži. Vienmēr aktieris apjautājas, kā klājas viņa dzimtas puses ļaudīm. Seja visā krašņumā atplaukst sebriskais smaids, ja varu pastāstīt kaut ko labu; par mūsu grūtumiem un nebūšanām dzirdot, atskan smaga nopūta. Ta, it kā tie pašu skartu. Reiz sarunā par izbraukātajiem tālajiem ceļiem un redzētajām vietām Karlis Sebris teica: "Kad Smiltenes krustojumā nogriežos no Pleskavas šosejas un braucu pa "Šņores ceļu", alkšņi sāk smaržot labāk par svešzemju krašņajām magnolijām." Lasītājs jau noprot, ka šis ceļš ved uz Karlim Sebrim sirdij tuvām un mīlām vietām. Viņa dzīves sākums ir Sinole, dzīvots, strādāts Lizumā, Tirzā, Velēnā. Šis ceļš ved uz Gaujas un Tirzas krastiem, uz Jēricām, kur bērnība basām kājām midits zaļais, mikstais pagalma mauriņš. Un arī uz klusajiem Sila kapiem, kur guldi tev un mate. Saviem vecākiem aktieris veltījis daudz pateicības vārdus. Šajā sakarā citiem atmiņā dziļi palikusi Karļa Sebra runa 50 gadu jubilejā 1964. gadā, kad no sava teātra skatuves viņš pašu pirmo tencinājumu veltīja tēvam un māmuļai, kura toreiz ar baltu lakatiņu galva sedēja skatītāju zālē. Zinu: lauku ļaudis jubilaru kā uz rokam nesā. Stalts un pievilcīgs viņš parādās pie saviem draugiem, iznāk uz sava

teātra skatuves... Viņam nemaz nav jārunā, un visi jau gaviļo, visi ir gandanti, lielas, radošas personības silti apņemti. Daudzveidīgs ir mūsu iemīļotais makslinieks. Pats svīdis siena valā, zem kājam sajūts zemes spēku sejas laikā, savas dēlī turējis spilenieku, priecājies par rudzu statu rindu... Īsts laucinieks. Makslinieks nekad nav tulājis, mājas darbus Jēricās un tagad Vecdaugavas Aizvējos veicot. To nedara arī teātra māksla. Pirms kādas jubilejas piezvanīju Sebra krustdēlam teātri Gunaram Cilinskim un lūdzu dažos vārdos raksturot kadreizējo "aizbildni". Viņš nedomājot atbildeja: "Apveltīts ar talantu. Godīgi strādā pats, to darīt mācīja arī mani. Lai viņam pietiek darba, veselības, dzīvojot līdz simtam!" Godīgi strādāt — šī atziņa aktierim nāk līdz no bērnības. No tās kartības, kāda valdījusi mātē mājā. Ar savu darbu Karlis Sebris nav piekrāpis nevienu. Možumu uzturēt palīdz arī sirsniņa dzīvesbiedre Nellija, kas ir gādīga un uzticīga līdzgaitniece. Par daudziem priekā mirkļiem makslinieka pilsetas dzīvokli un vasarnīcu jāsaņem paldies arī viņas labestībai.

Latviešu padomju teātra māksla nav otra līdzīga mūsu dižajam novadniekam. Viņš — kā teiksmu ozols, kā stiprinieks, kas neredzamām simtu saitēm satur kopā visus. Karlis Sebris nav izstīdējies ne dzīvē, ne mākslā. Tātad — audzis saules pusē, debesu un tautas saules apspīdēts. Ar grūtu darbu un neatlaidību ir bijusi jāizcīna šī saules pusē. Ievērojamais igauņu rakstnieks Juhans Smūls teicis: "Karlis Sebris — vienreizējs aktieris. Un lai viņš ilgi dzīvo virs zemes!" Mums, jubilara novadniekiem, ir prieks pievienoties kaimiņtautas rakstnieka teiktajam un vēlē savam iemīļotajam skatuves maksliniekam stipru veselību un darbu teātri.

(Lilijas Dzenes un Raita Apalupa stāstījums no K.Sebra "Mīļa meļa memuari")

Anšlava Eglīša darba "Bezkaunīgie vēči" pirmizrāde 1990. gadā: Karlis Sebris, Janis Kubilis un Alfrēds Jaumušans Rudolfa Blaumaņa "Indrānos" kopā ar Veltu Līni

Ordeņa virsniece

Vera Singajevska

Aktrise

V. Singajevska

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Pasaule esmu nakusi Ukrainā, teva dzimtenē, 1923. gada pavasarī. Pēc gada ģimene pārcēlas uz Liepāju — māte bija kurzemniece no Aizputes apriņķa. Vecāki iepazinušies Liepājā, kur tevš dienējis uz tirdzniecības kuģiem. Tā bijusi mīlestība no pirmā acu skata un uz visu mūžu. Ģimenē esmu pastarite, brālis Aleksandrs par mani ir sešpadsmit gadus vecāks. Mums vidū vēl divas māsas — Ludmila un Zinaida. Lidz sešu gadu vecumam par savu pilsetu saucu Liepāju. No tiem tālajiem laikiem saglabājušas dažas atmiņu ainas. Uz ielas starp bruģakmeņiem saaugusi zālite. Mums, setas meitenēm, liek to raustīt ārā. Man šis darbiņš patīk: viss paliek tads tirs. Vēl atceros: klusajā nomaļā ieliņā netālu no jūras gaidījām, kad parādīsies kāda automašīna. Jo tā benzīna smarža likās patīkama. Tieši smarža, tagad jau tādas vairs nav. Un vēl prātā mūsu "anlāgi" — skaisti sakoptie parki, apstādījumi ar ziediem dobes — pilsetas lepnums.

Velak pārbraucām uz Rīgu, brālis konservatorijā mācījās trompetes spēli. Dzīvojam Rēveles, tagadējā Tallinas, ielā. Tevš strādāja Andrejostā elektriskajā stacijā. Viņš mums bija ļoti apzinīgs. Kad latvieši svineja 15. maiju vai 18. novembri, viņš viens pats strādāja. Mēs gājām skatīties ilumināciju un lepojamies, ka tieši mūsu paps visiem dod gaismu. Mana māte bija lepna sieviete ar stingru morāli. Mums, meitenēm, mācīja sievietes pašlepnumu, lai neļauj puišiem izmaksāt un bučot, tad esot jāprecas. Vienmēr rūpju pilna. Ar tēva aldiņu vajadzēja iztikt visai ģimenei. Māte mūs apšuva: pārtaisīja vecāko meitu kleitīgas jaunākajām. Labi atceros mātestēvu. Viņam bija tāds savāds vārds — Gits. Viņš man iemācīja skaitīt Tēvreizi un arī uz cūkām kārtis spēlēt. No viņa garās, baltās bardas pinu bizītes. Pie vecāteva arvien skrēju glābiņu meklēt, kad baidījās no soda par kādu palaidnību. Atceros, kad biju saplēsusī ģipša kāķi — krājkasti, viņš mierināja mani ar medusmaizi. Kad 1929. gadā vecais vīrs aizgāja aizsaule, lielais krēsls palika tik tukšs, vientuļš un māja klusa... Vecāistēvs bija skolotājs. Mūsu dzimta bija vairāki skolmeistari, arī divi mātesbrāļi. Es sāku iet 38. pamatskola, turpat pari ielai. Macījamies viena

klase ar Veltu Lini. Abām patika vingrošana, dziedāšana, abas jūsmojām par teātri. Vēlāk ģimene pārcēlās dzīvot uz namu Valdemāra un Palīdzības ielas stūrī — tuvāk teva darbavietai. Tad apmeklēja Valsts paraugpamatskolu Stabu ielā.

Vasaras vadīja bērnu kolonijā Jaundubultos. Mežā no sūnām izveidoju skatuvi, dejoju, mana publika bija čiekuri. Sārikoju mos skatuvi izveidojām no ēdamistabas galdiem. Mana pirmā loma — mazākais no septiņiem kazlēniem. Skolotāja tēvam ieteica mani aizvest uz Beatrices Vigneris plastikas skolu. Tur mani uzņēma, turklāt atļāva mācīties par velti.

Visspilgtākās atmiņas palikušas no 3. vidusskolas gadiem. Tur mācījāmies visas trīs māsas, tur atkal sastapos ar Veltu Lini. Biju nodibinājusi dramatisko pulciņu, kur viņai iedalīju vīriešu lomas, kā jau lielākai un tievakai. Tā viņa dabūja spēlēt Balto tēvu un Zelta kupri. Pati dejoju kaut vai sniegpārslīņu, lai tikai nebūtu kāda vīriešu loma. Vēlāk tas atspēlējās — viss sagriezās otrādi. Viņai tika mīļētās greznas drānas, bet es kāpu tajās puiku bikses. Nekad jau nevar zināt, kas tevi dzīvē gaida.

Jau no bērna kājas esmu sapņojusi par teātri, kraļusi aktieru fotogrāfijas. Katrs izrādes apmeklējums man bija liels pārdzīvojums. Un tā — pēc vidusskolas nolēmu iestāties aktieru kursos, bet mani nekur neuzņēma. Tautas teātri, Dailes teātri — visur pateica: skatuvei nederīga! Nekas cits neatlika ka iestāties bērndarlinieču seminārā. Tomēr masa bija uzzinājusi, ka Nacionālajā teātri uzņem audzēkņus aktieru kursā. Aizgāju. Komisija uzdeva dažādus jautājumus, etides. Es pat nezināju, kas tās etides tādas ir. Pie Laumas Reinholdes mācījos klavieru spēli. Tad nu sedos un spēlēju etides. Visi smejas. Lasīju Sniedzes monologu no "Princeses Gundegas". Aiz uztraukuma tik ļoti drebēja kājas un trīcēja kleita, ka es nokritu ceļos, lai to noslēptu. Komisijai šķita, ka tas ir oriģināli. Biju sagatavojusi arī Krilova fabulu "Kvartets", bet mani pārtrauca: "Jūs varat iet!" Nodomāju — cauri ir ar mani! Taču pēc laiciņa saņēmu ziņu, ka esmu uzņemta. Aiz prieka lēkāju, kļiedzu skaļā balsi.

Tevs laimīgs apraudājās, tikai baidījās, ka neesmu skatuves dzīvei piemērota. "Tu esi parak viegli ievainojama," viņš teica. Māte gan bažījās — labāk būtu mācījusies par frizieri, tad nevajadzētu bučoties ar svešiem vīriešiem.

No pirmajiem pedagogiem, kuri mani ievadījuši teātra mākslā, vēlos minēt Jani Zariņu, Žani un Noru Katlapus, Alfrēdu Amtmani-Briedīti, Osvaldu Uršteinu un Osvaldu Glaznieku. Vakari aizskreja kursos, dienas — mācības bērnu darzā. Man patika spēlēt ar bērniem, mani uzskatīja par talantīgu pedagoģi un maksāja stipendiju. Tomēr teātris vilināja vairāk. Bet tad sākās karš un visam pārvilkā svitru. 1942. gadā šīs zemes gaitas beidza mūsu tētis Filips. 1944. gadā aizbraucām uz Vāciju, lai visi būtu kopā: vecāka māsa tur bija aizprecejusies, brāli aicināja uz operu Tilzītē. Mēs dzīvojām ciematā netālu no Breslavas. Pieticīgi, ka jau visi tolaik. Karam beidzoties, nokļuvām amerikāņu zonā. Lūdzām atļauju atgriezties Latvijā.

Pēc pilsētas lielā ugunsgrēka Jelgavas teātris sāka darbu Pardaugavā, Nometņu ielā. 1945. gadā tur formēja trupu, un man laimejās nokļūt pie režisoriem Žaņa Braslas, Petera Luča un direktora Pāvela Roloņa. Mani audzināja režisori un vecākie koleģi. Skatījos un klausījos Pēteri Lūci un Aleksandru Leimani, apbrīnoju šarmanto Elzu Radziņu, sadraudzējamies. Tur sākās mana puiku ēra. Pirmais bija Belka Arbuzova luga "Seši mīļi cilvēki". Tolaik zāle bija patukša: publika baidījās no propagandas. Braucām pie skatītājiem laukos. Jebkurā gada laikā. Mašīna stiga dubļos, iesnīga kupēnas. Dažkārt galā nonācām pusnaktī. Bet uzticīgie teātra mīļotāji nosaluši gaidīja aukstajās zālītēs. Par manu ipatni bērnišķīgo balsi jāteic, ka sākumā es to izmantoju, lai taisītu jokus, vēl nenojaušot, ka tā ir mana ipatnība, bagātība visam mūžam. Kad 1953. gadā Jelgavas teātri likvidēja, mani norīkoja uz Jaunatnes teātri. Tur no

*Ar Talivaldi Āboliņu sudrabkazas
Skat "Vecā Stendera ziņģu lustes". Āboliņu ģimene visa kopā*

Vera Singajevska

1953. līdz 1990. gadam aizvadīju savas dzīves bagātāko posmu. Sastapos ar tādiem režisoriem kā Lūcija Baumanē, Imants Krenbergs un Adolfs Šapiro. Īpaši jāmin Nikolajs Šeiko, kas man dāvāja Lācīti Pūku un Karlsonu. Par šo laiku sirdi glabāju tikai labas atmiņas. Tas bija sapņu un jūsmu laiks ar skaistām lomām. Visilgāk spēlējām Karlsonu — 500 reizes, Sombērno — 250 reizes. Vispār lomas jau ir kā iznesāti, izaukleti un pasaule izlaisti bērni. Doma, ka izrādes varetu iestudēt pati, radās jau 1957. gadā. Vēljos ieraudzīt uz skatuves savu bērnības grāmatu "Pauks un Šmauks". Toreiz man atļāva, un tā tas sākās. Sekoja dzejas izrāde "Šurumburums", "Spridītis" un citi uzvedumi. Kad Jelgavas teātrim vajadzēja atstāt namu Nometņu ielā, es biju nikna uz Televīzijas studiju. Taču vēlāk attiecības izveidojās vislabākas. Tur man bijušas skaistas lomas. Pēc daudziem gadiem piedalījos arī seriāla "Cukura nams", kur spēlēju pensionētu frizieri (kā māmiņa reiz vēlējas). Plašs darbalauks man ir Radiofons, tur es jutos labi, tas man tuvs no seniem laikiem. Toreiz raidlugas gāja tiešajā ēterā un bērniem lomas nevarēja uzticēt. Tad nu režisors Ernests Feldmanis uzskatīja mani par atradumu. Ka sāku dziedāt? Reiz braucienā pa Raiņa vietām skaitīju bērnu dzejolišus. Kāds literāts ieteica pievērsties dziedāšanai. Drāzos pie Arvida Žilinska. Sadraudzējāmies. Viņš man komponēja daudz bērnu dziesmu. Vēlāk arī Elga Igenberga. Un tā — dziesma nakusi līdzī garajos gados. Jāsaka, esmu ciemojusies vai visos Latvijas novados, saņēmusi no skatītājiem bezgala daudz sirsnības, pateicības. Vislielāko atsaucību laikam gan baudījuši "Staburaga bēr-

nu" lasījumi, "Vinnija Pūka" un "Karlsona" uzvedumi. Cēli mani aizveduši arī tālu pasaulē. Savā laikā ar Vispasaules bērnu teātru asociācijas starpniecību esmu bijusi Čehoslovākijā, Ungārijā, Francijā, Itālijā, ASV un Kanādā.

Patiesu laimi esmu izjutusi savā ģimenē. Ar Talivaldi Āboliņu iepazinos Jaunatnes teātrī. Viņš Maskavā bija apguvis kinoaktiera profesiju, bet strādāja pie mums. "Berlīnes zēnos" Tālis spēlēja Emilu, es — Profesoru. Pēc tam nāca Taņa un Genādijs Rozova luga "Prieku meklejot". Viņi iemīlās viens otru. Tas pats notika arī ar mums. 1959. gada apprecējāmies. Pēc gada piedzima Gundars. Kad dēliņam bija trīs gadi, viņš mani pierunāja iestudēt Brigaderes "Spridīti". Biju jau gaidībās ar Māri, tomēr pie darba ķeros. Strādāju caurām dienām. Uz teātri braucu ar taksīti, dēlu ņēmu groza līdzī.

Māris ir beidzis Jāzepa Mediņa mūzikas skolas trompetes klasi un TV studijā strādā par skaņu režisoru. Gundars ir Dailes teātra aktieris, darbojas arī radio un televīzijā. Gundara meitai Dainai jau desmit gadi, bet Māra dvīniņiem — Talivaldim un Anniņai — trīspārus. Man ir brīnišķīgas vedeklas — Ilze un Kristīne, kā pašas meitas. Jau sen ceļam vasaras māju Garciemā. Tur atpūšos kopā ar mazbērniem. Dzīvojam draudzīgi, satīcīgi.

Lietuvas dakteri salaboja manu sirsniņu. Tā bija dārga operācija. Mūsu teātri rīkoja labdarības izrādes, arī firmas un atsevišķi cilvēki ziedoja līdzekļus. Rīgā baidījās operēties, jo Talivaldis sirds operāciju neizturēja. Viss ir beidzies laimīgi, es atkal strādāju. Ar savu darbu gribu pateikt paldies saviem skatītājiem, savai tautai. Paldies par mīlestību, kas man palīdzējusi nosargāt dzīvības liesmiņu!

*Gerdas loma izrādē "Sniega karaliene"
Karlsona lomā kopā ar Brālīti, ko tēlo Tamāra Soboļeva
Kopā ar Arijū Stūrnīci izrādē "Gaidīšanas svētki"*

Ordeņa virsnieks
Nikolajs Skuja
Medicīnas profesors

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1913.gada 5.oktobrī Bauskas apriņķa Zālītes pagasta skolā, kur vecāki strādāja par skolotājiem. Manas tēvutēvu mājas atrodas Ziemeļvidzemē, piecus kilometrus no Alūksnes pa Mārupes ceļu. Kā baznīcas grāmatās izpētījis tēva draugs vēstures skolotājs Miška, Skuju mājas te bijušas jau 18.gadsimta 30.gados. Pēc Ziemeļu kara un liela bada kāds Skuja esot stāvējis uz liela akmens un ar izkāpti gainījis vilkus, kas nākuši iekšā mājā. Vecumu kāpos pie ezera zem liela ozola atdusas vismaz divdesmit Skujas. Arī mans vectēvs, kam bijuši 12 bērni.

Pirmo pasaules karu mūsu ģimene pārdzīvoja evakuācijā Krievijā, pēc tam kopš 1920.gada dzīvojam Cēsīs, kur ar izcilību pabeidzu vidusskolu. Tad iestājos Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē. To 1936.gada 14.septembrī beidzu kā toreiz jaunākais ārsts. Mācoties trešajā kursā, 1933.gadā biju sacis strādāt Medicīnas fakultātes klinika, kur docents Kristaps Rudzītis mudināja mani pievērsties zinātnei. Pēc ārsta grāda iegūšanas kļuva par subasistentu profesora Roberta Krimberga vadītajā Fizioloģiskās ķīmijas katedrā. Abu šo lielo medicīnu paraugam bijusi izšķiroša loma manas zinātniskās darbības rosināšanā.

No 1938. līdz 1940.gadam bija dienests Latvijas armijā, vēlāk — darbs Latvijas Universitātes klinikās, tad piespiedu mobilizācija 1943.gadā latviešu robežsargu spēkos, kas vēlāk tika ieskaitīti Latviešu leģiona 19.divīzijā. Kā iekšējo slimību nodaļas vadītājs un kauju laikā arī kā ķirurgs strādāju piefrontes lazaretē Kudoverā, Opočka (Krievijā), dažādās vietās Vidzemē un Kurzemes katlā. 1945.gada maijā pēc Otrā pasaules kara beigām mani kopā ar daudziem citiem leģionāriem nosūtīja uz t.s. filtrācijas nometni Krievijā pie Tulas, kur trīs mēnešus strādāju ogļu raktuvēs un pēc tam — centrālajā slimnīcā. Tiku atbrīvots 1946.gada jūnijā. Kopš tā laika, tātad 50 gadus (ar nelielu pārtraukumu 1952.gadā, kad sakarā ar medmāsu izdarīto pārkāpumu mani kā nodaļas vadītāju atlaida, bet pēc dažiem mēnešiem atkal pieņēma darbā) esmu nostrādājis Medicīnas fakultātes, Medicīnas institūta un pēdējos gados — Latvijas Medicīnas akadēmijas terapeitiskajās katedrās un klinikās, sakuma

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Nikolajs Skuja

par asistentu un iekšēģo slimību nodaļas vadītāju, vēlāk — docentu. Kopš 1968.gada esmu profesors un Republikas gastroenteroloģijas un dietoloģijas centra vadītājs. Kopš 1995.gada aprīļa esmu pensijā, strādāju par ārstu P.Stradiņa slimnīcā un par stundu pasniedzēju Medicīnas akadēmijā. Esmu precējies, triju bērnu tēvs un sešu mazbērnu vectēvs. Man ir bijis daudz aizraušanās, un visu esmu kādu laiku darinjis ļoti nopietni, tad — laika trūkuma dēļ — atsalis. Vidusskola svarīga likas klavieru spēle, marku krāšana un sports. Izvirzījies par labu šķēpa metēju, tiku arī godalgots. Vieglatlētika, tenisa, slēpošana, šaha, dambrete, peldēšana un jāšana, dzejoļu rakstīšana, dejošana un karšu spēle sevišķas veiksmes nebija, bet izmēģinājis esmu visu. Augstskola korporācija "Tālavija" sabiedriskai dzīvei veltīju parak daudz laika, tomēr studijas beidzu laika kā toreiz jaunākais ārsts Latvija. Pēc universitātes beigšanas, karadienestā Latvijas armijā un kara laika nedienām visu manu laiku paņēma medicīna, ģimene, bērni un ceļojumi gan pa padomju zemi uz konferencēm, arī ģimenes izbraukumos, gan uz ārzemju kongresiem, gan tepat Latvijā pa Gauju, Ventu, Daugavu, Pededzi, Aivieksti, uz Kolku, Aluksni un mīļajām Cēsīm. Tagad mierīgi dzīvoju Vecākos, kur man ir neliela mājiņa un smiltis ar grūtībām iekopts sakņu un puķu dārzs. Esmu ieguvis teorētiskas zināšanas dārzkopībā, bet prakse iet pavājak. Pašreiz vissvarīgākie uzdevumi man ir pabeigt sāktu rokasgrāmatu gastroenteroloģijā un piedzīvot, kā uz aug mani mazbērni.

Par svarīgākajiem sasniegumiem savā profesionālā praksē ārsta un zinātnieka darbā uzskatu:

— Gastrointestinālā trakta endoskopisko metožu ieviešana Latvijā.

— 1967.gada aizstāvēta disertācija medicīnas zinātņu doktora grāda iegūšanai, kurā es eksperimentāli un kliniski pamatoju žultsakmeņu izcelsmes alerģisko hipotēzi, par

ko referēju 1972.gada Parīzē. Esmu gandarīts, ka ar to saucas jaunās idejas par holesterīna kristālu nukleācijas (vai antinukleācijas) faktoru žulti.

— Esmu pamatojis un ieviesis pankreatīta terapija delagilu.

— Par šiem un citiem pētījumiem man ir pāri par 250 publikācijām. Esmu uzstājies ar referātiem Parīzē, Madrīdē, Hamburgā, Ņju-Deli, Drēzdenē, Rostoka, Prāgā, Bratislavā, Budapeštā, Sofijā, Maskavā un citās bijušās Padomju Savienības pilsetās. Par sasniegumu uzskatu kopā ar līdzstrādniekiem savā laikā organizētās vissavienības konferences.

— Esmu sarakstījis trīs monogrāfijas krievu valodā, esmu līdzautors divām mācību grāmatām. Katru gadu esmu referējis zinātniskās sapulcēs un lasījis lekcijas ārstiem. Tas viss, ka arī pilns iekšēģo slimību kurss, ko es vairākas desmitgades esmu lasījis vispārējās ārstniecības kursam un pediatriem, ir mans ieguldījums veselības aprūpes attīstībā Latvijā. Esmu publicējis populārzinātniskus rakstus laikrakstos "Diena", "Neatkarīgā Rīta Avīze" un "Lauku Avīze", žurnālos "Veselība", "Jums, koleģi", "Sveiks un Vesels". Esmu žurnāla "Veselība" redkolēģijas loceklis.

— Līdz 1991.gadam biju Vissavienības Gastroenterologu biedrības valdes loceklis. Vēl tagad esmu redkolēģiju loceklis krievu valodā iznakošajos žurnālos: "Terapeitiskais arhīvs" (lielākais žurnāls internajā medicīnā), "Uztura jautājumi" un "Gastroenteroloģija" (Dušanbe). Esmu redkolēģijas (*Advisory Editorial Board*) loceklis žurnālam "Materia Medica Polona", kas iznāk Polijā angļu valodā. Eiropas gastroenterologu asociāciju savienība esmu atbildīgs par Latvijas gastroenterologu profesionālo izglītību, kā arī Celiakijas Eiropas organizācijas pārstāvis Latvijā. Esmu goda prezidents Latvijas gastroenterologu asociācija. Esmu saņēmis sertifikātus trijās specialitātēs: internista, gastroenterologa un gastroenterologa-endoskopista. Kopš 1990.gada esmu Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis. 1995.gada maijā man kā profesoram par nopelniem Latvijas labā piešķīra Triju Zvaigžņu ordeni.

*Ģimenes loka
Arsta ikdiena*

Ordeņa virsnieks
Knuts Skujenieks
 Dzejnieks

Par sevi, par dzīvi

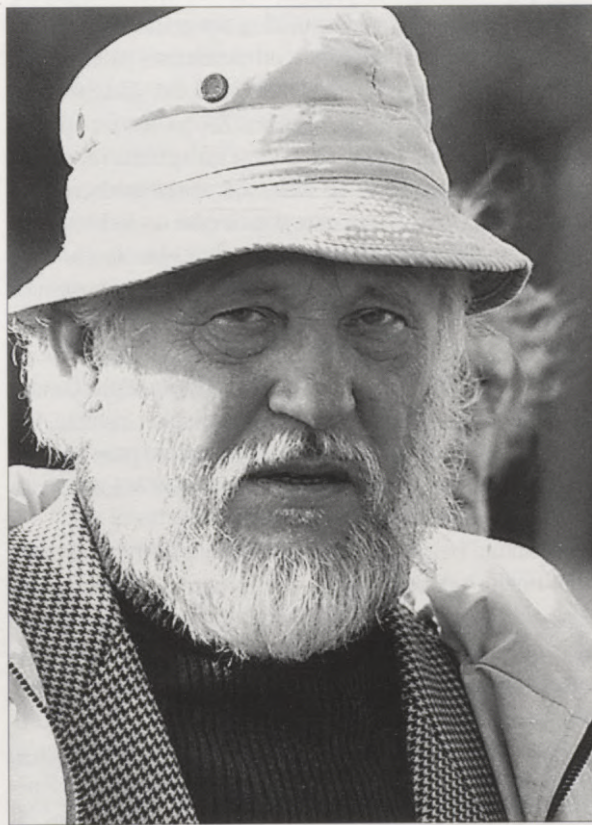
Esmu dzimis 1936.gada 5.septembrī Rīgā, bet par istu rīdzinieku sevi neuzskatu. Esmu audzis laukos, bet par istu laucinieku sevi arī neuzskatu. Par ko es pats sevi uzskatu, lai paliek manis paša ziņā.

Vispirms par vecākiem. Tēvs Emīls bija profesionālis literāts un darbojās visos žanros: dzeja, proza, drama, kultūr-žurnālistika, daudz tulkoja un atdzejoja (no kādam sešām valodām). Īpaši nopelni viņam bija latviešu un leišu kultūru tuvināšanā. Vel tagad Lietuvas vecākās paaudzes rakstnieki atceras viņu ar labu vārdu. Viņš bija, ja tā var izteikties, "spalvas proletārietis", kurš, Latvija dzīvodams, nesakrāja nekādas zelta kalnus un neizdeva nevienu grāmatu. Visi viņa darbu apkopojumi iznākuši trimdā, kur viņš devās 1944.gadā un 1965.gadā mira.

Māte Marija, dzimusi Zauerhāgena, jaunībā bijusi Liepājas teātra aktrise, taču ģimenes apstākļu un veselības dēļ savu karjeru pārtraukusi. 1934.gadā piedzima mans brālis Leons. Kad pienāca mans laiks nakt pasaulē, tad tas izrādījās mātei liktenīgs. Viņa jau ilgstoši slimoja ar tuberkulozi un pusgadu pēc manas piedzimšanas mira.

Par to, cik dramatisks šis laiks bija mūsu ģimenei, varu spriest tikai pēc trūcīgiem radu nostāstiem un skopām izziņām, kuras bērnam no tēva piedzen parādus. Galu galā mēs ar brāli nonācām audzināšanā pie tēva vecākiem Bauskas apriņķa Kurmenes pagasta Mūru dzimnavās. No šī laika arī sākas manas atmiņas.

Arī vecvecāki ir pelnījuši, lai par tiem pastāstītu ko vairāk. Vectēvs Jūris bija dzimavnieks, tādēļ pie istiem zemniekiem nepiederošs. Kaut arī tikpat kā neskolots, viņš bija ļoti sabiedrisks, zinātkārs, daudz lasījis. Tāds viņš arī palika līdz pat mūža beigām. Vecmātei Annai bija cildena un ļoti svarīga profesija: viņa bija akušiere un feldšere, tautā saukta par kroņa māti vai bērnu ķerāju. Viņa nostrādāja savā darbā pāri par četrdesmit gadiem un tika apbalvota ar Triju Zvaigžņu ordeņa goda zīmi. Viņa brīvi parvaldīja vācu, krievu, leišu un poļu valodu. Piebīdīšu, ka šīs valodas mūs (un ne tikai mūs) karalaika situācijā nereti ir paglabāšas. Viņa bija liela stastitāja, dziedātāja, dažādu joku

Knuts Skujenieks

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
 ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Knuts Skujenieks

meistare. Vecvecāku ģimeni pazina un cienīja ļoti plaša apkaimē. Šī cilvēku cieņa mūs pasargāja no 1949.gada represijām. Es stāstu par to tik plaši tādēļ, ka dzimtas ģeni acimredzot tikuši kā tēvam, tā man.

Macijos vietējā Mūru pamatskola, bet pēdējo klasi beidzu kaimiņū — Taurkalnes pagastā, Mežvidu skolā. Mājās, neraugoties uz grūtajiem laikiem, allaž bija grāmatas un lasīšana tika pabalstīta. Tolaik mēs jau atradāmies Jaunjelgavas rajonā un es devos uz turienes vidusskolu. Pēc gada, 1950.gadā, pārcēlos uz Rīgu pie mātesmāšas Zentas, kas jau aprūpēja manu par invalidu kļuvošo brāli. Viņas gādība un pašreizējā dziedība ir neaizmirstama: ar skolas apkopējas aldziņu un nelegālu piepelnīšanos viņa mūs abus izvilka un izskoloja.

Es beidzu Rīgas 2.vidusskolu 1954.gadā. Jau skolas laikā man veidojās noturīga interese par literatūru: es mēģināju dzejot un tulkot. Tādēļ tajā pašā gadā iestājos LVU Vestures un filoloģijas fakultātē, kur divus gadus studēju latviešu filoloģiju. Pēc tam, veledamies iegūt speciālu literāru izglītību, iestājos Maskavas Gorkija literatūras institūta, kuru absolēju 1961.gadā. Institūts izrādījās ļoti primitīvs, bet vetrainajos piecdesmitajos gados guvu tiem laikiem lielisku dzīves un prāta skolu.

Pēc institūta beigšanas Rīgā strādāju pagaidu darbu avižu un žurnālu redakcijās, paguvu apprecēties. Sieva Inta tolaik strādāja Salaspils Botaniskajā dārzā par zinātnisko līdzstrādnieci. Tad savai dzīves un prāta skolai es dabūju negaidītu turpinājumu. 1962.gada 17.aprīlī es tiku arestēts, pēc tam notiesāts uz septiņiem gadiem ieslodzījumā. Apsūdzības panti bija divi. Pirmais — tradicionāls: pretpadomju aģitācija un propaganda. Otrais savukārt netradicionāls: neziņošana. Visa izmeklēšana un tiesa bija acim redzams safabricejums, līdz kura jēgas noskaidrošanai pagājis un vēl laikam paies daudz laika, jo varas ešeloni daudz ko tika kārtājuši telefona limenī. Tas bija mēģinājums terorizēt Latvijas radošo inteliģenci, tiesa, visai nesekmīgs. No savas pušes es atteicos sankcionēt savu spriedumu un lūgt žēlastību. Taču šo septiņu gadu laikā situācija bija mainījusies, un starptautiska spiediena rezultātā man, kaut arī minimāli, ļāva atgriezties literatūrā. Tiesa, kaķa un peles rotaļas turpinājās, un, tā kā es nepieļāvu savu darbu izmantot publiskai propagandai, tad savu pirmo oriģinālgrāmatu ieraudzīju tikai 1978.gadā. Visu šo laiku es pelnīju maizi ar atdzejojumiem un lugu tulkojumiem. Interese par dažādu tautu literatūrām un valodām kļuva par pamatdarbu. Ta līdzās septiņām dzejas un vienai kritikas grāmatai esmu publicējis pāri par piecpadsmit tulkotu dzejas grāmatu un tulkojis pāri par

divdesmit lugu, kā arī kritisku rakstu un recenziju presē. Nedaudz atkāpjoties, gribu izteikt pateicību gan Latvijas Rakstnieku savienībai, gan daudziem koleģiem personiski par atbalstu, kas man tika sniegts gan ieslodzījumā, gan vēlāk politiskās neuzticības laikā. Tas bija liels risks. Mana oriģinaldebija aizkavējās, bet Rakstnieku savienība mani uzņēma jau 1972.gadā. 1989.gadā RS panāca manu rehabilitāciju. Par manu literāro darbību lai spriež tie, kas lasa. Varu pieminēt tikai vairākus atzinības apliecinājumus. Lietuvas dzejas festivāls "Druskininku rudens" piešķīra man Jatvingu prēmiju. Ukrainas Rakstnieku savienība — Ivana Franko prēmiju. Esmu saņēmis arī Zviedru akadēmijas prēmiju. Savulaik ar Skrīveru lauksaimniecības izmēģinājumu stacijas un Rakstnieku savienības Andreja Upiša prēmiju apbalvots mans krājums "iesien baltā lakatiņā". Par spaņu kultūras popularizēšanu man piešķirta Katoliskā Izabelas ordeņa komandora pakāpe. Esmu Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis, arī Prāgas baltistikas pulciņa goda biedrs. Tas, protams, neko nedz mana dzīvē, nedz sadzīvē nemaina, bet nepatīkami tas nav.

Abi ar sievu esam pensionāri. Esmu pensionējies priekšlaikus slimības dēļ. Šajā pašā sakarā vadu Latvijas Psoriāzes (zīņēdes) pacientu biedrību. Dēls Janis strādā poligrāfijas firmā par reklāmas menedžeri, meita Māra studē Nīderlandē, Eindhovenas dizaina akadēmijā. Iespēju robežās turpinu popularizēt cittautu literatūru Latvijā un latviešus citur pasaulē, gan Latvijas PEN centra ietvaros (kura priekšsēdis esmu bijis no 1993. līdz 1996.gadam), gan privāti.

Jutos gandarīts par neatkarības atgūšanu. Dalos ar pārējiem visās dzīves grūtībās. Lielas līnijas esmu optimists. Pesimismam man nav ne laika, ne naudas.

nav ko slieties dižā stājā
nav ko lepnus vārdus dvest
jo tāpat nemaz nav viegli
ikdienišķi galvu nest

neraudāt par to kas bijis
nebities no tā kas rit
tikai saudzīgi un droši
savu vagu taisnu dzīti

Tikšanās

Kad 1978.gadā iznāca Knuta Skujenieka pirmā grāmata "Līrika un bālsis", viņam bija jau pāri četrdesmit un aiz muguras — gulaga dzīves skola. Saviem studiju biedriem viņš grāmatīņu dāvināja ar miļiem ierakstiem, bet visiem lasītājiem uzrakstīja priekšvārdu, kas arī šodien skan ļoti mūsdienīgi: "Es nododu jums savu grāmatu. Nevis sakrātu un veiksmī-

gāk vai neveiksmīgāk sakartotu krājumu, bet grāmatu, ilgāku gadu darba un dvēseles pieredzi.

Dzeja manā izpratnē nenozīmē ne īpašus salīdzinājumus, ne īpašus ritmus, ne īpašu dzīves materiālu. Dzeja ir īpašs dzīves veids, tieksme atklāt, saprast, izjust un izsacīt, notikt līdz citam cilvēkam. Viss pārējais — tie ir amata smalkumi.

Ļoti grūti parādīt atklātībai to, kas ir dziļi intīms, neatdalāms no sevis pašā, taču tikpat grūti un neiespējami to paturēt sevi. Vienīgais attaisnojums — paliecot pašam, neko neiegūt sev par labu. Tas attaisno dzejas rakstīšanu un publicēšanu.

(..) Starp manām rindām skanēs arī citas balsis. Tie ir mani draugi un darba biedri no dažādām zemēm un dažādiem laikmetiem; ar viņiem esmu saaudzis, tos atdzejodams. Es palīdzu viņiem skanēt latviski, viņi palīdz pasacīt to, ko neprotu.

Ta tas ir dzeja, un tā tas ir dzīve. Nav iespējams saskaitīt tos cilvēkus, kas mani ietekmējuši, kas bijuši manas grāmatas līdzautori, nav iespējams paredzēt tos, kas mani vēl ietekmēs.

Dzejniekam grāmata ir kā pieaudzis bērns, kas aiziet no mājām savās gaitās. Es vairs nevaru to ne atsaukt, ne pārāudzēt. Atliek tikai cerēt, ka tā nonāks labas rokās."

Šī nelielā grāmatiņa pieteica periodika un dzejas lasījuma jau labi iepazīto dzejnieku ne vien kā smalku savas liras spēlētāju, bet arī aizrautīgu atdzejotāju. Droši orientēdamies pasaules kultūras vērtībās, viņš devis latvisku balsi grieķu, maķedoniešu, vācu, poļu, krievu, ukraiņu, skandināvu un amerikāņu dzejai, arī bibeliskajai "Dziesmu dziesmai" un citiem literatūras šedevriem. Tomēr vismīļākās šķiet leišu tautasdziesmas. Krājumu "Zeme cēla zālī" Knuts Skujenieks veltījis saviem vecvecākiem. Dzejnieks raksta:

"Klausoties leišu dziesmas un it īpaši tas dziedot līdzī, mūs pārņem siltums un mājīgums. Iejutušies šo dziesmu garā,

zinot to simboliku, mēs arvien ciešāk jūtam kopīgo, vienojošo, brālīgo. Šis brālīgais pats lēti nedodas roka — tas ir citādos ritmos, citādā stilā ieslēpies. Pakāpeniski mēs ieraugām pasauli tajās pašās mūsu krāsās, tajā pašā gaismā. Tas pats mūsu baltums, mūsu iemīļotais dabas un dvēseles skaidrums. Tāda pati iecietība un kautrīgums, netieši izgudra runa, prieks par dabu, par savu un cita darbu, skaista un cildena sapņu parcišana. Tāda pati bijība pret maizes kumosu, pret sirnu galvu. Tāda pati no taltāliem priekštečiem mantotā pasaules nedalāmības, laba un ļaunā, tumsas un gaismas līdzsvara ideja, kuru kristīgajam dualismam tā arī nav izdevies nedz saļodzīt, nedz sašķelt. Jo dziļāk mēs brienam šajās ļaužu garšās un ļaužu plāvās, jo lielāka brālības sajūta mūs apņem."

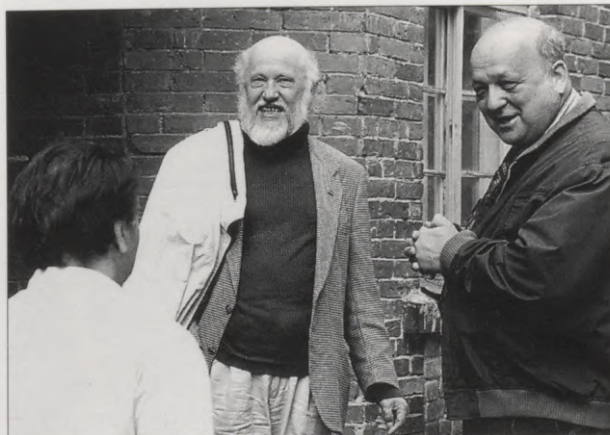
1990. gada iznākušajā krājumā "Sēkla sniegā" apkopoti Mordovijas nometnēs tapušie dzejoļi. 50 gadu jubilejas izdevumā — dienu un dzejoļu grāmata "iesien baltā lakatiņā" — ir arī rindas, kas labi raksturo gan viņu pašu, gan viņa dzeju:

ta mana dzīve ir jocīga
un jocīgas manas dzejas
kā sprediķis kurā puse raud
bet otra plisdama smejas

ta mana vienīgā manta
divas nenopelšamas sejas
kas krustības rūgtas asaras raud
un bēres pie kapa smejas

kas mājā starp abām sejām
tas paliek vidū starp dzejām

*Latvijas Zinātņu akadēmijas izbraukuma sēde Libiešu krasta Kolkas raga (no kreisās): akademiķis Saulvedis Cimermanis, LZA goda loceklis Oskars Gerts un LZA goda loceklis Knuts Skujenieks
Kopā ar filozofu Vilni Zariņu*

Ordeņa virsniece

Džemma Skulme

Māksliniece, gleznotāja

Džemma Skulme

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi Rīgā 1925.gada 20.septembrī. Mana māte Marta Skulme (dzimusi Liepiņa) bija pirma latviešu sieviete, kas kļuva par profesionālu tēlnieci. Tēvs Oto Skulme bija gleznotājs, scenogrāfs un mākslas pedagogs. Scenogrāfa darbību viņš sāka Nacionālajā teātrī un Nacionālajā operā. Pēc tam vairāk nekā divdesmit gadu nostrādāja Dailes teātrī par galveno mākslinieku, sadarbībā ar Eduardu Smilgi veidojot daudzus klasikas inscenējumus. Mākslas akadēmijā viņš bija arī mans skolotājs. Izglītību turpināju aspirantūrā Repina glezniecības, tēlniecības un arhitektūras institūtā toreizējā Ļeņingradā un ieguvu mākslas zinātņu kandidātes grādu.

Jau studiju gados, 1945. — 1947.gada, strādāju par mākslinieci Dailes teātrī un Leļļu teātrī. Aktīvi darbojos grāmatu un žurnālu ilustrēšanā. Mans pirmais darbs — Viļa Plūdona poēmas "Uz saulaino tali" 1949.gada izdevuma mākslinieciskais ietērps. Pēc tam ar manām ilustrācijām iznāca arī "Atraitnes dēls", vairākas Annas Brigaderes, Jaņa Poruka, Čarlsa Dikensa, Miervalža Birzes grāmatas. Izstādes piedalos kopš 1949.gada. 1992.gada 24.novembrī tiku ievēlēta par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli. Man piešķirts mākslas goda doktora grāds. Mani darbi atrodas Latvijas, ASV, Krievijas un daudzu Eiropas valstu mākslas muzejos, kā arī privātkolekcijās. Tie dāvināti vairāku valstu prezidentiem un Dānijas karalienei. Esmu piedalījusies neskaitāmās izstādēs visos Latvijas novados, Francijā, Vācijā, Lietuvā, Somijā, Kanādā, ASV, Japānā un citās valstīs. Mākslas zinātniece Ināra Nefedova sarakstījusi par mani un manu darbu divas monogrāfijas. Tās izdotas 1981. un 1982.gadā.

Ilgus gadus esmu bijusi Latvijas Mākslinieku savienības valdes locekle, no 1977.gada — valdes priekšsēdētāja vietas izpildītāja, no 1980. līdz 1992.gadam — priekšsēdētāja. No 1984. līdz 1990.gadam biju PSRS Augstākās padomes deputāte. Tagad esmu Jaunrades fonda prezidente. Mans dēls no pirmās laulības Juris Dimīters ir gleznotājs, scenogrāfs un plakātists. Kopš 1953.gada savu dzīvi biju saistījusi ar Ojāru Ābolu (miris 1983.gadā). Meita Marta Skulme ir gleznotāja.

Pardomāju iemeslus, kādēļ mana biogrāfija tik daudz laika, pat gadus paņēmis sabiedriskais un politiskais darbs. Un tad visai pārliecinoši jāapstiprina, ka manos senčos gan pa tēva, gan mātes līniju tieksme sevi veltīt vēl kaut kam bez istās profesijas ir vijusies cauri pusotram gadsimtam vismaz 150 gadu garumā.

1975.gadā starp daudzajiem dzimšanas dienas apsveikumiem neparasta un pārļācīga bija vēstule no Kurta Fridrihsona. Bez sākuma, bet ar īpašu novēlējumu: "Izturēt jebkuru iekšējās procesijas slodzi." Meistars tālāk runā par "uzdevumu", ko var saņemt no "kaut kurienes", viņš redz arī kādu sakanību, kādu slodzi, ko man bijis jāpārņem no tēva, mātes un varbūt vēl tālāk. Un, ja arī man būtu jāizvēlas, es izvēlētos vēlreiz visu — līdz pēdējam visu to pašu. Meistara acs bija trenēta redzēt kādu liktenību, ko mēs paši saprotam varbūt tikai vēlāk. Pats to nezinot, Kurts Fridrihsons cauri laikiem man ir bijis viens no tādiem gariem balstiem, palīdzējis saprast, kādēļ ir bijis jāveic daudzie tādēļ, ka... Es saku "cauri laikiem", jo piedzīvoti tiešām "laiki".

Ejot uz aizvien lielāku neatkarību māksla, meklējot brīvību un iespējas to izteikt (vai parādīt) māksla sev un citiem, neraugoties uz pastāvīgo spiedienu un ietekmēšanas draudiem, piedzīvoju arī daudz gandarījuma. Es saku "citiem", jo daudzus gadus biju Mākslinieku savienības vadītāja. Tā bija arī zināma diplomātija, kompromisi. Tas bija Tautas frontes laiks. Ar daudziem labiem palīgiem bijām sastrādājušies kā tads labs avangards Tautas frontes priekšspēlei. Tādēļ tik organiski tieši Mākslinieku savienība arī kļuva par pirmo Tautas frontes sēdekli.

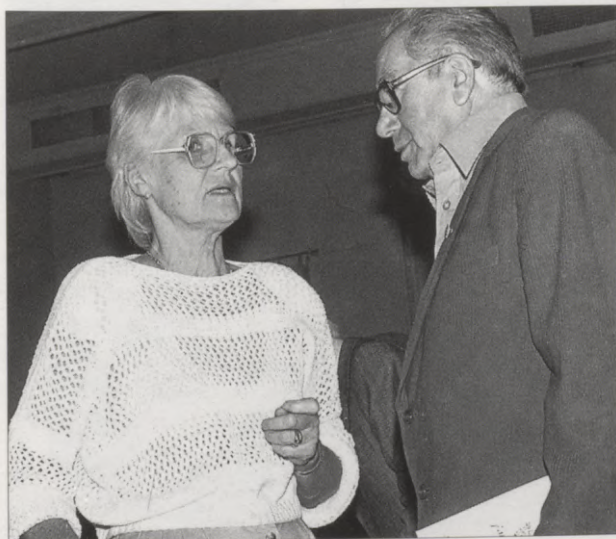
Citu republiku un Maskavas progresīvā inteliģence mani bija sadzirdējusi. Gadu gaitā man bija neskaitāmas, "ķecerībām" piebārstītas uzstāšanās konferencēs, plēnumos, kon-

gresos. Radās domubiedri, gadījās, ka citēja kādus manus izteicienus, kur, runājot par maksu, patiesība domāju dzīvi, respektīvi, politiku. To jau juta, to tēra. Tā pamazām ieslīdēja politika, ko īstenība nemaz negribēja. Īpaši, ja bieži blakus bija tads inspirētais un stratēģis ka Janis Peters. Tā mākslai tika zaudēti vismaz divi gadi.

Un te man jāatgriežas pie Kurta Fridrihsona — par šo iekšējo procesiju. Kam tāda ir, tas tad arī esot dzīvē pats svarīgākais. Ar to tad arī attaisnoju šo mākslai atņemto laiku. Tomēr tā bija briesmīga slodze, un man vajadzēja daudz spēka. Varēju arī sadegt. Bet, ja nerunāju par savu laimi un saskaņu mīlestībā un ģimenē, tad dzīves laimīgākie brīži ir tomēr saistīti ar Atmodu. Sakot ar radošo savienību plēnumu un beidzot ar pilnīgu Latvijas neatkarības atgūšanu 1991.gadā. Patiesība līdzīgas azartiskas laimes sajūtas mani pārņēmušas arī glezniecības izdošanās reizēs — tad, kad ir patiesi apmierinājums, darot savu isto darbu. Tas bieži nav. Bet visa šai laika bija bezgalīgi pacelumi, kad jutos kā tautas daļa un apzinājos savu iespēju tieši ko konkrētu veikt.

Pamazām Tautas frontē parādījās jaunas sejas. Politika ienāca latviešu virā. Veidojās grupējumi. Tai sfēra sāku justies arvien vientuļāka. Tad aizgūtēm glābos māksla, saprotot, ka šī ir tā mana galvenā "procesija", kuras valoda varu runāt un likt vai lūgt to saprast arī citiem. Es turpinos. Vai — mēģinu to darīt. Jo vēl aizvien vai ik dienas cilvēkiem ir vajadzība pēc kāda atbalsta — kaut vai sarunas, viedokļa. Īstenībā neko no tā negribu, bet arī tas turpinās. Vai tas piederas manai "iekšējai procesijai"?

*Atmodas laikā saruna ar politiķi Eduardu Berkļavu
IZA goda locekle Džemma Skulme un IZA prezidents Talis Millers
akademiķu sanāksmā 1997. gada 11. februārī*

Džemma Skulme

Tikšanās

Ar savu "iekšējās procesijas" apziņu Džemma Skulme arī vissmacīgākajos stagnācijas gados visur gāja "pati ar savu veju", kā teiktu Regina Ezera. Viņas darbu klātbūtne piešķir izstādēm lieluma dimensiju, viņas pašas līdzdalība disputā vai konferencē liedza iegrimt sīkumos, lāpīties ar štampiem un tukšvārdību.

Visas pasaules uzmanības lokā viņa nonāca tā sauktas pārbūves jeb "perestroikas" gados, kad 1987.gadā vienīgā no PSRS Augstākās padomes deputātiem uzdrošinājās runāt un balsot pret. Kā rakstīja pasaules prese — pirmo reizi padomijas vēsturē. Džemmas Skulmes fotogrāfijas un izteikumi daudzu valstu laikrakstos ("The Boston Globe", "The Washington Post" u.c.) atgādināja pasaulei tikpat kā nedzirdēto vārdu "latviete".

"Upsala Nya Tidning" (1988.gada 9.novembrī):

"Viņas nostāju Augstākajā padomē Maskavā varētu nosaukt par vēsturisku. Kad bija balsošana par reformu piekriteja, bijušā partijas šefa Borisa Jeļcina izslēgšanu no Prezidija, Džemma Skulme atturējās kā vienīgā no 1500 "parlamentāriešiem". Ta bija pirmā reize Augstākās padomes vēsturē, kad kads iedrošinājās novirzīties no tradicionāla vienbalsīga lēmuma."

Dainis Ivāns:

Latvijas vārds Igaunijas kolektīvās nolamāšanas kontekstā tomēr noskanēja arī PSRS Augstākās padomes sesijā 28. novembrī. To atgādināja Tautas frontes domniece Džemma Skulme.

Viņa PSRS parlamenta tradicionālo vienpratību jau bija izjaukusi 1987. gadā, liekas, kā vienīgā balsodama pret Borisa Jeļcina izslēgšanu no PSRS Augstākās padomes Prezidija. Jeļcins vēlāk atzinies, ka atceroties pat apģērbu, kādā Džemma tai brīdī bijusi. Tagad viņa atvēra, ka pie vārda varētu tikt tad, kad sēdes vadītājs pirms balsošanas apjautājas: "Vai ir citi priekšlikumi?" Parasti priekšlikumu nebija un lēmumi tika pieņemti vienbalsīgi.

"Vai ir...?" galvu noduris, procedūru izpilda virs, kas Prezidija sež blakus Gorbačovam.

"Man ir priekšlikums." Džemma Skulme negaidīti ceļas, iet tribīnē, nolasa formulējumu likuma pantam par republikas veto tiesībām, ko izstrādājuši mūsu juristi.

Zigmunds Skujiņš:

Džemma Skulme no Kremļa tribīnes PSRS Augstākās padomes sesijā iebilda pret iekšēja karaspēka ipašām pilnvarām. Šodien tā pati par sevi saprotama lieta, bet toreiz, 1988. gadā, Skulme bija pirmā, kas iedrošinājās aicināt balsot pret politbiroja ierosinātu likumprojektu. Tas bija dramatisks brīdis. To vērojot talrādes lodziņā, man iekļējās pulss. Ne vienam vien no zālē esošajiem šķita, ka tūdaļ pāversies zeme, jo piecdesmit divus gadus, kopš pastāvējusi PSRS Augstākā padome, nevienam nebija pat prātā ienācis, ka varētu kādreiz balsot arī pret. Deputāti vienmēr un visus priekšlikumus bija pieņēmuši vienbalsīgi.

Tagad to viegli saukt par muļķību. Taču muļķība ir arī nesaprast, kas tā bija par velnišķu inerci. Laikmets bija konstruēts kā savdabīga martena krāsns mūsu izkausešanai. Izkausešanai nepakļāvās tie no titāna vai korunda. Diemžēl tadu bija ārkārtīgi maz.

Es domāju, ka Džemma Skulme toreiz Kremli izturēja pietūkstoš grādu svelmi un, tikai nedaudz grīlodamās, ar jaunu atbildības izjūtu sasārtušajā sejā aizgāja atpakaļ uz savu vietu.

"Marta spānietes tērpa"

Ordeņa virsnieks
Jānis Slaidiņš
Ķirurgs, profesors

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1916.gada 24.maijā Jaunpiebalgā, kur mani vecāki bija izbēguši no Rīgas, lai pārļautu Pirmo pasaules karu. Tēvs tika mobilizēts Rēveles cietokšņa būvdarbos, pēc tam dabūja darbu Gatartā. Viņš bija strādīgs un prata visus darbus. Kad pārcēlāmies atpakaļ uz Rīgu, tēvs strādāja par mūrnieku, māte bija šuveja. Varbūt gluži liktenīga loma manā dzīvē bijusi dakterim Austricam, mūsu ģimenes ārstam. Pēc tautības, šķiet, polis, viņš bija vienmēr elegants, asprātīgs un iznesīgs. Bet galvenais — prata ārstēt. Visbiežāk slimoja māte. Reiz dakteris izcēla viņu no ļoti smagas slimības gultas. Manai apbrīnai nebija gala. Vai tiešām cilvēks to spēj! Māte taču bija guļējusi tik slima — un nu viņa varēja atkal smaidīt, atveseļojas. Es arī gribēju būt tāds ārsts.

Kad 1934.gadā pabeidzu Rīgas pilsētas 2.ģimnāziju, direktors Ernests Nagobads mani kā centīgu skolnieku ieteica par mājaskolotāju Latvijas Bankas direktoram Jānim Stalbovam, kam bija divi deli. Vasaru pavadīju kopā ar abiem zēniem, rudenī dabūju darbu bankā. Strādāju par kurjeru un citīgi macijos, jo aizvien vairāk nobrieda apņēmība kļūt par ārstu. Tomēr uzreiz studēt medicīnu nevarēju atļauties, jo tad būtu jāpārtrauc darbs bankā. Iestājos Latvijas Universitātes Matēmatikas un dabaszinātņu fakultātē. 1938.gada maijā mani iesauca obligajā karadienestā. Biju apzinīgs, centīgs, tiku nosūtīts uz virsnieku kursiem Daugavpili un ieskaitīts karaskolas rezerves virsnieku nodaļā. 1939.gada augustā dienestu beidzu, divu nedēļu laikā samacijos un gāju likt iestājpārbaudījumus Medicīnas fakultātē. Togad bija pieci reflektanti uz vietu. Konkursu izturēju, taču bija sācies karš un 1.septembrī mani mobilizēja. Biju izmisumā. Virsnieka vietnieka formāsterpā ierados pie profesora Prīmaņa un teicu, ka gribu sākt studijas, jo novembra beigās ceru uz demobilizāciju. Viņš pats bija kadreizējais strēlnieks, tāpēc mani labi saprata. Atļāva nākt uz Anatomikumu un kādam asistentam uzdeva vakaros mazliet ar mani nodarboties. Un tā augas dienas pavadīju mācībās pulkā, bet vakaros viens pats pie mazas lampiņas strādāju Anatomikumā.

Professors J. Slaidiņš

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu

Jānis Slaidiņš

1939.gada beigās tiku demobilizēts. Nākamā gada jūlijā man piešķīra Latvijas armijas leitnanta pakāpi. Pavēle, ko parakstījis Valsts prezidents Karlis Ulmanis, datēta ar 1940.gada 20.jūliju. Varbūt tā bija viņa pēdējā pavēle... 1944.gada 30.martā saņēmu ārsta diplomu, un pēc divām nedēļām mani atkal iesauca. Biju 6. robežapsardzības pulka ārsts. Vēlāk to it kā pielīdzināja leģionam, bet ar noteikumu, ka neiesim cīnīties ārpus Latvijas. Kad jūlija sākumā radās frontes pārrāvums, mūsu bataljonu kā priekšzīmīgāko nosūtīja uz Grīvas staciju un talak — uz robežu. Nebijām pietiekami sagatavoti, daudzi krita, arī es tiku ievainots. Ļoti lūdzu, lai pēc operācijas mani atstāj Latvija kādā lazaretē, bet, kad atmodos, atrados jau Austrumprūsijā. Kaut kur pie Čehoslovākijas robežas arstejos trīs mēnešus. Mani izrakstīja 13.oktobrī. Šai dienā krievi ieņēma Rīgu. Atpakaļceļa nebija. Tiku nosūtīts uz Dancigas apgabalu, kur atradās 15. latviešu divīzija. Tas jau bija leģions. Jaunie puīši, iesaukti 18—19 gadu vecumā, bija utu nomocīti, nonākuši galīgā depresijā. Mēģināju uzlabot dzīves apstākļus, vismaz tikt galā ar utīm. Nebija ne ieroču, ne munīcijas. Mums ļāva atkāpties uz Dancigu, kur nonācām aplenkumā. 1945.gada 26.marta naktī es pēc komandiera priekšlikuma izrakstīju visiem 167 latviešu karavīriem nelegālas slimības zīmes, lai viņi ar slimnieku transportu tiktu ārā no Dancigas. Risks bija liels, jo vācieši dezertierus uz vietas pakāra, bet arī no krieviem nevarēja neko labu gaidīt: priekšējās vienības, kas nāca iekšā, šāva pa labi un pa kreisi. No rita sapulcejamies pie Vislas grivas, kur stāvēja velkonis "Augusts" un krasta kuģis "Potrimps". Pienāca vācu virsnieks, sākās pārbaude. Nezinu, vai viņš manas zīmes būtu atzinis par pamatotām un vai man būtu izdevies aizbraukt kopā ar "slimniekiem". Sakas uzlidojums,

un virsnieks aizbēga. Mēs laiku nezaudējām un steidzam pazust. Ar dažādiem starpgadījumiem nonācām Bornholmas salā un īsi pirms kara beigām — Zviedrijā, kur tikām internēti nometnē.

Kad izplatījās ziņas, ka mūs gatavoja izdot Padomju Savienībai, pieteicām badastreiku. Tas turpinājās 21 dienu. Protestēja arī vietēja sabiedrība. Tomēr 1946.gada 25.janvārī mūs sadzina uz preču kuģa ar dzeloņdrātīm un aizveda uz Liepāju. Nonācām filtrācijas nometnē. Pa radio tikām nopulgoti kā dzimtenes nodevēji, bijām gatavi uz vislaunāko. Mani pratināja gan Liepājā, gan vēlāk Mežaparkā. Es tikai atkārtoju, ka esmu ārsts. Biju piespiedu mobilizācija un neka vairāk nezinu. Februāra beigās tiku atbrīvots. Šie notikumi objektīvi atspoguļoti 1956. gada Kopenhāgenā "Imantas" apgādā izdotajā O.Freivalda un E.Alkšņa grāmatā "Latviešu karavīru traģēdija Zviedrijā".

Jau otrā vakarā pēc atbrīvošanas taisnā ceļā devos pie profesora Paula Stradiņa. Viņš mani sagaidīja ar atplestām rokām, jo ķirurgi bija ļoti vajadzīgi. Profesors palīdzēja drīzāk nokārtot vajadzīgos eksāmenus, lai tiktu atzīts mans diploms, un es sāku strādāt ķirurģiskajā klinikā. Sava skolotāja pamudināts, pievērsos arī zinātnei, iestājos aspirantūrā. 1954.gadā ieguvu medicīnas zinātņu kandidāta grādu, bet 1969.gadā aizstāvēju otro disertāciju un ieguvu medicīnas zinātņu doktora grādu, kas 1993.gadā habilitēts arī Latvijas medicīnas akadēmijā.

Esmu strādājis vispārējā ķirurģijā, traumatoloģijā, uroloģijā, tarakalajā plaušu un sirds ķirurģijā, ieviesis Latvijā aortogrāfiju un citas angiogrāfiskas metodes. Ka viens no pirmajiem PSRS izdāriju selektīvo nieru angiogrāfiju klīniskajā praksē. Esmu nodarbojies ar nieru transplantācijas metodes ieviešanu Latvijā un nieru hipertoniālas diagnostiku un ķirurģisko ārstēšanu. Kopš 1954.gada strādāju par pedagogu Medici-

*Kopā ar māti, tēvu un tuvu radinieci
Ceļā uz Zviedrijas krastiem*

nas institūta ķirurģijas katedra. 1974.gadā mani ievēlēja par profesoru. Tiesa, pirms tam institūta prorektors Bļugers mani uzaicināja atteikties no pedagoģiskās darbības un pāriet uz Centrālo zinātniski pētniecisko laboratoriju.

Esmu publicējis 98 zinātniskos darbus un piedalījis sešu mācību grāmatu sarakstīšanā. 1993.gadā mani ievēlēja par Latvijas Ārstu biedrības goda biedru, bet 1995.gadā — par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktoru.

Mana pirmā sieva Anna ir mirusi. Ar viņu mēs esam izaudzinājuši dēlus Ilmāru un Jāni. Dzīves novakari man gaišāku dara otrā sieva Teiksmā. Aktīvi darbojos Latviešu vīrsnieku apvienībā. Esmu korporācijas "Fraternita Metropolitana" filistrs, centīgi piedalos komeršos.

Tikšanās

Kad Janis Slaidiņš 1954. gadā gatavoja aizstāvēt zinātņu kandidāta disertāciju, viņš sava zinātniskā darba titullapa ierakstīja: "Veltīts manai mātei". Toreiz savām mātēm reālais kaut ko tik publiski veltīja. Kādu ceļamaizi profesors jūtas no mātes saņemis?

"Mēs ar brāli jau agri mācījāmies novērtēt un cienīt vecāku taisnības izjūtu, darba tikumu, mīlestību pret līdzcilvēkiem. Es viņus abus turu svētā piemiņā, bet mātei kā sievietei varbūt nācies manis dēļ vairāk ciest, pārdzīvot. Kā citādi es būtu varējis viņai pateikt savu paldies!"

Darba tikums — tas jau nenāk no vārdiem, no pamācībām, bet no tā paša darba. Tepat, līdzās lielajam daudzstāvu namam, kur tagad dzīvo profesors ar kundzi, atradusies teva un mātes celtā ģimenes māja. Ķieģeļus nesuši arī abi puikas. Pie centrālapkures un citām ērtībām tikuši tikai tad, kad Janis jau strādājis par ārstu. Bet tieši te, kopēja darba un rūpes, rūdījās griba un uzņēmība izstudēt par ārstu, kaut ceļā stājas naudas trūkums, karš un posts.

Nezaudēt cilvēcību nekādos apstākļos, nenocietināt savu

sirdi pret cilvēkiem — arī to Janis Slaidiņš jūtas ģimenē mācījies. Vienaldzīgs cilvēks ar aukstu sirdi nevienam nevar palīdzēt, arī pats sev ne. Viņam pašam kara beigu cēliena vēl nebija ne trīsdesmit, kad vajadzēja izraut no depresijas kara biedrus un uzņemties risku ar slimības zīmju izrakstīšanu, lai glābtu no gūsta. Tad nāca liktenīgā latviešu karavīru izdošana un filtrācijas noņemšana. Vienu otru būtu salauzusi arī vēlākā birokrātijas attieksme: spoži aizstāvējis zinātņu kandidāta disertāciju, viņš varēja cerēt, ka tiks paaugstināts par docentu, kas nozīmētu lielāku algu un vairāk laika zinātniskajam darbam, bet piecpadsmit gadus tika paturēts par asistentu. Pēc doktora grāda piešķiršanas savukārt par profesoru ievēlēja tikai ar noteikumu — atteikties no pedagoģiskās darbības.

Uz zviedriem profesors ļāvu prātu netur. Leģionāru izdošanas dienā — 25. janvārī — tie, kas vēl dzīvi, ik gadus sanākot kopā, atceroties vecos laikus, pieminot aizgājušos. Nu jau divas reizes viņi bijuši Zviedrijas viesi, tikušies arī ar karali un karalieni. Kopā ar Zviedrijas laikrakstiem, kuros šī viesošana atspoguļota, profesors glābā arī Zviedrijas Ārlietu ministrijas dāvinātos suvenīrus. Tagad atskatoties, liekas, ka liktenis pret viņu nemaz tik ļauns nav bijis. Atgriezies mājās, viņš sastapa vēl dzīvus savus vecākus, spēja atvieglot viņiem vecumdienas. Un tad — tas bagātais laiks, kas aizvadīts kopīgā darbā ar profesoru Paulu Stradiņu. Pilnīgā, nesavtīgā nodošanās zinātnei, darba un domas disciplina. Mērķtiecība. Un reizē — ārsta ikdiena, rūpes par katru slimnieku. Tā bija skola, ko nekur citur nebūtu iespējams iziet.

"Visgrūtāk ir cilvēkus parliecināt, ka tikai viņu pašu rokas ir mainīti savu dzīvesveidu. Bet, ja rodas veselības bojājumi, tas ir jādara. Jāuzticas sev un pilnīgi jāizmaina dzīvesveids."

Paula Stradiņa asistents laika, kad tapa zinātņu kandidāta disertācija

Ar dēliem Ilmāru un Jāni

Ordeņa virsniece

Velta Toma

Dzejniece

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Tikšanās

Autobiogrāfiju krājumam "Trimdas rakstnieki", kas 1947. gadā iznāca Pētera Ermaņa kartojumā, Velta Toma Vaczemē uzrakstīja "Piezīmes par sevi pašu". Patiesība tas ir skarbs stāsts par mūsu laiku ar diviem kariem un pasaules ceļos kļiedoto tautu. No šīm "Piezīmēm" šķetināsīm Veltas Tomas dzīves pavedienu, ieskatoties arī Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja fondos un pāršķirstot Jaņa Jaunsudrabiņa "Zaļās grāmatas" lappuses ar Janča ganu vasarām Šausmānos, kur vēlāk saimnieku vienīgais dēls Jorģis Brunavšks jeb Šausmanu Jurks ievada savu jauno sievu Olgu — nākamās dzejnieces māti. "Piezīmes" vēsti, ka Šausmanu mājas "sēd Susejas upes likumā (atceramies, ka arī Jancis kopā ar māti turp stūmās pāri upei laiviņā), slēpdamās aiz zirgu dārza bērzu draudzes, un tiek daudzīnātas par skaistāko vietu pagastā. Jaunais saimnieks, liels dārznieks, bija sadēstījis divus dārzus abeļu un veselu astoņpadsmit kastaņu ap lieveņa priekšu un puķu dārzu uz upes pusi". "Zaļajā grāmatā" savukārt teikts, ka Jancis norikots jaunā saimnieka, sava skolasbiedra Jorģa, rīcībā un brīvajos brīžos palīdzējis viņam stādīt un kopt dārzus. Jorģis savam palīgam uzticējis arī sapni sastādīt ābeles gar visu upes malu, "katrā dīkā vieta, kur ar arklu netiek klat". Taču, kā raksta Velta Toma, baigs izvērties šo māju liktenis, kaut arī nosaukums atvedināts ne no šausmām, bet no lietuviešu saucēja. Tāpat kā Skruzišu Miku, Kviču dēlus un visu tā laika Nere-tas ziedu, Jorģi aizrauj Liela Piekta gada brīvības vēji. Kopā ar draugiem viņš augas naktis pavairo proklamācijas, piedalās sapulcēs. Arī Svājaņu Olga nestāv malā. Viņas tēvs savā laikā tika vacis un sūtījis Krišjānim Baronam dainas, bijis liels grāmatnieks un neliedza meitām dziedāt koros un spēlēt teātri. Olga jūsmo par Ģeiti, lielajiem krievu dzejniekiem, Raini un skandināvu rakstniekiem. 1905. gada rudeni slauka, ar gaišu smaidu un atjautību apveltīta jaunava kļūst par Jorģa sievu un Šausmanu jauno saimniece. Kad drīz jau vajadzēja nākt pasaulē viņu pirmdzimtajam, Olga saņem ziņu, ka kazaki Jorģi notvēruši pie pagastmājas, kur viņš teicis runu, un ceļa uz Jekabpils cietumu nošāvuši.

Starp nedaudzajiem, kas nebaidās nakt palīgā apglabāt nošauto brīvības saucēju, ir Neretas ūdensdzirnavu jaunais melderis Jorģis Toms. Liela auguma virs ar lača spēku, brūnu bārdū un kuplu matu kodeļu, un muti istā vietā. Agri palicis bārenis, grūti audzis, tomēr šās ziemas skolā gājis. Viņš kļūst par Olgas pirmdzimta Jura Miervalža krusttēvu un 1910.gadā ienāk Šausmānos iegatņos. Pēc diviem gadiem piedzimst viņu pirmā meita Velta.

"Tēvu atceros vienmēr darba skubā, ar jokiem, ar labu izteikumu, visur pirmo, stiprāko, valdonīgu un pret nabagaļiem taisnu. Patika viņam kori dziedāt, godos ar mēru iedzert. (..) Ar māti viņi sapratās kā cimds ar roku — kur vienam joks, otram dziesma."

Tomēr, kad bērnu pulciņš kļūst arvien lielāks un saimniecības rūpju arvien vairāk, māte aizvien biežāk paliek mājās, saskaņā pajūk. 1925.gadā tēvs aizbrauc uz Kanādu, lai redzētu pasauli un ātri sapelnītu naudu, ko mājas ierīkot pa jaunai modei un skolot bērnus. Kuplā ģimene un lielas mājas paliek uz mātes pleciem. Juris Miervaldis tai laikā mācās Rīgā ģimnāzija, bet pastarītis Imantiņš — vēl mātei pie krūts. Bērni ātri sāk jūgties lielo darbā un pienākumos. Pēc neražas gadiem ekas sāk sabrukt un jūmti tek, jo nav naudas ko pielāpīt, bet māte abām rokām pako saiņus lieliem un maziem skolā gājiem.

Veltai pirmā ir Neretas Pētera—Pavila pamatskola, ko vada Cimzes audzēknis Viklants. Tie trīs kilometri līdz skolai tiek mēroti kajām, ar lapītiem un salasītiem apaviem, kas reti kad ir laikā. Skolēni ēd sausu no savām maizes kastītēm, tikai vakaros varīdami lielo kartupeļu katlu. "(..) uz pavasari mēs bijām bāli kā kartupeļu asni, un Dievs vien zina, kā mēs diloni nedabūjām. Bet gara možuma mums netrūka." Zēni paslepus lasa par Tarzānu, meitenes — Ivandes Kaijas "Iedzimto greķu" un Jaņa Jaunsudrabiņa "Veļa ziedus", klasē valda sacensības gars, šķīļas asprātības. Par uzvaru apdziedāšanās dziesmu teikšana Velta saņem pirmo balvu — 50 loksnes Ligatnes pirmā labuma papīra, jo zinājusi no galvas 180 dānu.

"Atmiņa man bija spoža, vajadzēja tikai reizi iemest acis grāmata, ja tās bija valodas vai vēsture, un fantāzijas spārnota atsacišana varēja sākties. (..) Šī īpašība, liekas, mantota no mātes, kas ik darbam, būdama labā omā, pielika pa senai latviešu dziesmai vai retai latviešu dainai; vai tā bija maizes cepšana vai dārza zieds, kam viņa dienas gaitās gāja tikai garām, — viņa skaistumu visur mekleja. (..) Ari darbu viņa mīlēja tik aizrautīgi, ka sadega un izvarga, to laužot, bet redzēja skaistumu caur sviedriem un nogurumu."

Māte ir tā, kas pirmā pamana jasminu saplaukstam, mudiņa bērnus ieklausīties lakstīgalas dziesmā un skubina arī

mācīties. Tikai naudas ļoti pietrūkst un uz Jēkabpils ģimnāziju, tāpat kā vēlāk uz Zeltmāta dramatiskajiem kursiem Rīgā, Velta aiziet uz savu galvu, mātes svētību nesapņēmusi. No sešu gadu vecuma radusi govīs slaukt, aitas cirtēt un darīt neskaitāmus citus darbus, ģimnāziste vasarās ved slaukumu uz pienotavu, sēj rudzus, ārdā mēslus, bet rudenī nerimšas dvēsele viņu dzen iet tālāk, mācīties, dzīvot intensīvu gara dzīvi.

Rīga sagādā rūgtus brīžus ar vilšanas Zeltmāta kursos, neizdevušos laulību ar virsnieku žurnālistu Georgu Timušku un pelēko Satiksmes ministrijas ierēdnes ikdienu. Bet aizvien lielāku uzdrīkstēšanas atraisa pirmie panākumi dzejas laukā. Ceļā uz darbu iesviedusi "Jaunāko Ziņu" pastkastītē dzejoli, viņa pēc pāris dienām to ierauga, laikrakstā nodrukātu. Tas ir 1936.gada 15.jūlijs. Paraksts — Velta Pavasara. Seko vēl dažas publikācijas. Dzejoli un arī stāsti. Savos gara rados un krusttēvos viņa ieskaita Edvartu Virzu, kas 1937.gadā "Brīvā Zeme" ievieto viņas dzejoli un stāstu. Par savu domubiedru kļūst "Tēviņas Sarga" redaktors dzejnieks Vilis Cedriņš. 1938.gadā Velta Toma saderinās ar jauno entuziastu dziednieku un universitātes asistentu Nikolaju Skuju. 1943.gadā iznāk pirmā dzejoļu grāmata "Minejums". Vārda došanas krusttēvs ir Anšlavs Eglītis, kam ļoti patīk sonets "Minejums". Atzinīgus vārdus saka Jānis Grīns un Andrejs Johansons, bet Ēriks Ādamsons "Magoņu miegu" un "Vecsmātes gultu" skaita no galvas. 1944.gadā Velta Toma dodas uz Vidzemes fronti. Viņas viru te iesvieduši frontes sagrāvumi Opočka. "Mēs satikāmies Liezēres skolā, kas mirka asinis un tvanēja vaidos. Šajā pārsienamajā punktā pārtapu par cietāku cilvēku. Liels un baigs viss bija, un mute klusēja, rokām palīdzot ievainotajiem un darot visnepieciešamāko."

Tā pašā gadā 18.oktobrī dzejniece uz bēgļu kuģa atvada no dzimtenes ar lūgšanu jūrai ("Vēl reizi mūža mūsu mātes maizi..."), bet Šausmānos viņa jau pirms došanās uz Liezēri ir atvadījusies no mātes, kas paliek tur vientuļā kā Liela Piekta gada dienās, tikai sāpes vēl negantāk šausa: vecākais dēls 1941.gadā kritis cīņā pret boļševikiem, atstājot savu jauno sievu mātes cerībās, jaunākais, pats apdavinātais un tēvam vislidzīgākais dēls, miris ar meningītu, bet trešais dēls nošauta brāļa vietā pieteicies leģionā. Vērojot nesalauztas seļu sievas rimto mājas soli un raugoties, ka viņa veido, pārkrusta un iešauj krāsni maizi, dzejniece pirmmetā iecer poēmu "Seļuzemes sestdiena". "Vecu koku nepārstādisi," teic māte un meitai līdzī braukt atsakās. Māte ar savu sūro dzīvesgājumu, sīkstos izturību un neizmērojamo pašreizējību Veltai Tomai likusi apzināties dzimtas sakņu stiprumu, sievietes dvēseles spēku.

Velta Toma

Tu savos plecos uzcel darba nastu,
Tu rotā, daiņo, žēlo nesaprastu,
tu sāpju upei zini otru krastu,
tu esi dzīves vedēja, un pulks
no tevis zarojas, jauž spēku rastu
pie tava pavarda, kas silts un spulgs,
Tu esi sieva.

Pirmos pēckara gadus Velta Toma pavadā Vācijā, piecdesmitajos gados izceļo uz Toronto. "Piezīmes" rakstītas 1947.gadā, taču tajās paustās izjūtas viņu pavadā cauri gadiem:

"Gaužām trūkst Latvju dainu un to papildinājumu, ko kopš 1942.gada ik vēlus vakarus šķirstīju, izrakstīdama Sēļuzemes iesūtītās dainas kā paligvielu pasāktai poēmai "Sēļietes vedības", kas varbūt butu kļuvusi senu parašu un likteņu luga. Trūkst zemes zem kājām, kas deva spēku, ik vasaras basātņi staigājot pa Šausmānu ārēm, kas veda pašu pie sevis un savas cilts atpakaļ, liekot sevi saklausīt tēvu un māšu balsis no laikiem un aizlaikiem un vedot uz pilnīgaku savu izeiksmi un stilu. Dzeja palikusi un kļuvusi par dzīvi."

Dzeja, kas kļuvusi par dvēseles patvērumu un pašu dzīvi, sakopota krājumos "Latvieša sieva", "Vel", "Mužīga spēle", "Dzīlumā jāpārtop", "Serdienes spēks", "Pēc uguns". Izlase "Maize no mājām" iznāk Rīgā 1980.gadā, kad dzejniece jau vairākkārt ciemojusies dzimtenē un sakusi lolot domu par atgriešanos. Uz Mirdzas Ķempes pātiesi iejūtīgo bridinājumu, ka vispirms vajadzētu nokārtot mitnes zemē pensijas lietas, visu labi pārdomāt un ne-

steigties, Velta Toma 1974.gadā atbild: "Nē, neesmu domājusi steigties. Vairs ne. Mani jaunie steigās gadi aiz kalniem. Ir citi ritmi, it kā briedums, patapa."

Kā viena no pirmajām, kas dodas uz okupēto Latviju, Velta Toma izpelnās asus pārmējumus svešatnes latviešu vidē un presē, tie sagādā arī materiālas rūpes ("Pēdējo Rīgas ceļa parādu atmaksāju ar darbu tabakas ražas novākšanā, talos laukos; nostrādāju visu sezonu, 35 dienas."), taču viņa jūtas atkal atguvusi dzimteni, spēdama to mīlēt vairāk nekā jebkad, tai labu vēlē, tā, ka neviena maksa nešķiet par augstu.

"Šis guvums pieaug, ar ik dienu jūtos cilvēcīgāka, jo pilnam piederu tur, Latvijā, tikai mītu šeitān. (...) Man domāt, ka dzimtenei vajag arī manis, kas esmu cīnījies, cietusi, ticējusi pēc savas labākas parliecības, un esmu gatava nule ieskatīt visu labo, paveikto dzimtenē, tam pievienojot savu tiesu, ko vēl spēju un spēšu veikt. Apzinu pagātņi, kaut vai 1905.gadu, kad mūsmāju bēniņos (Neretas Šausmanos) iespieda proklamācijas, kad reizē un kopā ar dzejnieku Juliju Dievkociņu nošāva manas mātes pirmo viru. (...) Arī par Jaunsudrabiņu, kas mūsmājas gājis ganos divas vasaras, man daudz kas un savs sakāms."

Savas pārdomas, izjūtas Velta Toma vēstules uzticējusi Lijai Bridakai, Olgai Lisovskai, citiem dzejniekiem, arī toreizejam Raiņa literatūras muzeja direktoram Volde-māram Kalpiņam, kura "zinīgajās un labajās rokās" viņa

Pēc aizvesto piemiņas akta Jumprava 1944.gada 18.jūnija. Foto-portreta autors ir dzejnieks Frīdrihs Dziesma, kas šajā laikā strādāja laikrakstā "Tēvija" un apgādā "Zelta abele" Adolfa Kaktiņa 75 gadu jubilejas otrajā dienā Toronto 1961.gadā. Velta Toma pasniedz jubilāram Atzinības rakstu. Priekšā — Anija Simsons

nodevusi visdažādākos materialus, arī kādu Jaunsudrabiņa dāvinātu ainavu (".. tas, upes krastā, gleznā nav mežs, bet pielījuši vitoli. Neretas tiesā Susēja netek pa mežiem, tie tai pagastā bija sastopami reti, tikai bērzu birzes un krūmāji. Meži bija Rites un Zalves, un Saukas daļa, un, protams, tuvinie leišu sili.") un desmitiem Jaunsudrabiņa un viņa sievas Natas rakstītu vēstulu kopiju, piedāvājusi muzejam "krietnu daudzumu JJ ar ierakstiem dāvinātu grāmatu".

Pateicoties šai savstarpējai uzticībai, muzejā ir gan dzejoļu manuskripti, gan Modra Zeberīņa eseja par Veltu Tomu un dažādi ārzemju preses materiāli. Vēstules stāsta par dzejnieces baltajām un nebaltajiem dienu. "Plaukti man pilni grāmatu, daudz labu gleznu, saule logos — bet uz dzimteni spētu aiziet ar mugursomu, kā reiz no tās aizbraucu 1944.gada oktobrī. Sirds viegla, jo gluži bērnišķīgu sapņu pilna un laimes, kas arī sār, un saitēm ar dzimteni." Tā Velta Toma raksta 1974.gada. Pēc sešiem gadiem Rīgā 16 tūkstoš eksemplāru metiēnā iznāk dzejoļu grāmata "Maize no mājām", kas lielai Latvijas sabiedrības daļai ir pirmā tikšanās ar Veltas Tomas dzejas pasauli, jo tiklab vienīgais pirmskara krājumiņš, kā arī trimdā izdotie darbi padomju laikos bija noslēpti specfondos.

Velta Toma dzīvo līdz Atmodas soļiem dzimtenē, ar dziļu savilņojumu uzņem vesti par Selijas atdzimšanu. Kad Latvijas Zinātņu akadēmijas un Kultūras fonda konference par Seliju tika runāts par Seļuzemes karogu, himnu un manifestu, Jānis Stradiņš izteica ierosinājumu: "Te varētu aicināt talkā mūsu lielāko selieti Veltu Tomu!"

Atceroties savu tā laika saraksti, akademiķis saka: "Vestules dzejniece bija ļoti atsaucīga, dzirdēju, ka viņa ar savu ne parak lielo rociņu pat iedibinājusi Skruzišu Mikus balvu jauniešiem skolotājiem, kas skolēnus mudinātu uz sava novada apzinašanu. Ļoti žēl, ka šim mērķim paredzēta nauda mūsu bankās esot kaut kur pazudusi. Jā, man Velta Toma tiešām šķiet tāda ista, liela sēliete — ne tikai ar saviem darbiem, bet arī dižo, lepno stāju. Mana uztverē tieši tada būtu varējusi izskatīties sēsiēliete."

Savu 85.dzimšanas dienu Velta Toma sagaida Toronto, taču dzimtenē dzīvo viņas "Maize no mājām", kur ietverti dzejoļi no astoņiem krājumiem, arī 1953.gada izdota poēma "Seļuzemes sestdiena", ar kuru dzejniece uzcelusi pieminekli savai dzimtajai pusei, kā ista "sirdsprāta režisore" (Modris Zeberīņš) krāšņi saaužot tādus savas daiļrades vadmotīvus kā sievietē, maizē, dzimtenē. Meklējot savus vārdus, savu izteiksmi, dzejniece ik brīdī atcerējusies Jāņa Jaunsudrabiņa svētīgo mācību: "Ja tu nezini, kā kādu teikumu sacīt, atminies, kā to būtu teikusi tava vecmāte — viņai gramatikas likumi vēl galvu nejauca un valoda bija dabīgi pareiza." No paaudžu paaudzēm nākusī, šai dzejā dabīgi pareiza vijas valoda, dabīgi pareiza veidojas attieksme pret dabu, dziesmu un dzīvi vispār. Latviskās apziņas stiprumā poēma sasaucas ar Virzas "Straumēniem", savā izteiksmē stāvot vidū starp tautasdziesmu un Bibli (Jānis Liepiņš).

Veltas Tomas 85. dzimšanas dienā 1997.gada 31.janvārī Anitas Mellupes vadītais apgāds "Likteņstāsti" laida klajā grāmatu "Piezīmes par sevi pašu un 33 dzejoļi, kas atgriežas mājās". Veltas Tomas lasītāju pulks kuplojas.

Ar Nati Jaunsudrabiņu Kerbekā 1965.gada
Pēc Zentas Mauriņas lekcijas Freiburgā 1965.gada
Ar Eriku Hanbergu un Jāni Peteru Toronto 1987.gada

Ordeņa virsnieks

Leonīds Tomašickis

Tēlnieks

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. janvāra lēmumu

Tikšanās

Leons (Leonīds) Tomašickis dzimis 1904. gada 22. jūnijā Ludzas dzelzceļnieka ģimenē. Vectēvs Jāns Jarve, pēc tautības igauņis, par sievu bija izraudzījies latgalieti Mariju. Viņu meita Katrīna apprecējās ar ludzāni Vikentiju, un šai ģimenē nāca pasaulē Leons. Kad zēnam bija seši gadi, tēvs nomira. Leons mācījās Ludzas ģimnāzijā, taču brīvlaika vienmēr strādāja. Zvirgzdenes dzimnāvas nelaimes gadījumā viņš zaudēja labo roku. Nācās iemācīties rakstīt un arī zīmēt un veidot ar kreiso roku.

Neatlaidība un talants pašķīra ceļu uz Makslas akadēmiju, kurā Leons Tomašickis iestājās 1927. gadā un mācījās sākumā K. Rončevska tēlniecības darbnīcā, vēlāk J. Tilberga figurālās glezniecības meistardarbnīcā, kuru beidza 1935. gadā ar diplomdarbu "Latgale".

Jau studiju laikā viņš kopā ar gleznotāju V. Kalvānu sarīko Ludzā izstādi. 1930. gadā Ludzā uzstāda Leona Tomašicka veidotu četrus metrus augstu skulptūru — poētisku, apģarotu jaunavas Marijas tēlu, kas tur atrodas joprojām, kaut arī laika gaitā cietusi un restaurēta nepilnīgi, bez vainadziņa ap Dievmātes galvu. Pats izcilākais panākums ir pirmā prēmija Latgales atbrīvošanas piemiņkļa konkursā 1934. gadā. Tomēr piemiņkļa veidošana tiek uzticēta tēlniekam Kārlim Jansonam, kurš to arī realizē.

No 1937. līdz 1947. gadam Leons Tomašickis strādā par zīmēšanas un rasešanas un pēdējos gados — par krievu valodas skolotāju Jaunaglonas un Aglonas ģimnāzijas. 1947. gadā viņš kļūst par pasniedzēju Daugavpils lietišķās mākslas vidusskola. 1953. gadā aizsākas pedagoga gaitas Rīgas lietišķās mākslas vidusskola, kas turpinās ilgu laiku. Leons Tomašickis māca zīmēšanu, teicami sagatavojot audzēkņus iestājesāmeniem Makslas akadēmijā, vada arī mākslas jeb metodisko kabinetu.

Radošajā darbā mākslinieks īpaši pievērsās skulpturāliem portretiem. Viņš raksturīgas lomas atveidojis Lilitu Berziņu, Felicitu Ertneri, Juri Jurovski, Jāni Osi, Ludvigu Bāru, Visvaldi Silenieku un vairākus citus skatuves māksliniekus. Tapuši arī rakstnieku portreti, skulpturāla grupa "Nākamie kosmonauti" un diorāma "Strādnieku demonstrācijas

apšaušana Rīgā 1905.gada 13.janvārī". Strādāts arī sīkplasticā. Darbi bijuši izstādēs Rīgā, Maskavā un citur, tie glabājas vairākos muzejos.

Makslinieks sagaidīja vēsti par to, ka viņam piešķirts Triju Zvaigžņu ordenis, bet nepaspēja to saņemt. Aizsauls ceļos viņš aizgāja 1996.gada 27.februārī 92 gadu vecumā. Apglabāts Lačupes kapos.

Leonida Tomašicka atstāto darbu klāsts nav sevišķi liels. Viņa devums latviešu mākslai un tās attīstībai nav uzreiz saskatāms, kā jau tas ir pedagoga darba. Ir strādāts vairākas skolas, bet visilgāk, arī jau pensijas gados — Rīgas lietišķās mākslas vidusskola, tagad koledža, mācot zīmēšanu. Mācot profesionāli, pamatīgi, pat fanātiski.

Pamati, kurus veidoja Tomašickis, bija stabili, par to ir pateicīgi desmitiem mākslinieku. Daudzi pēc skolas stājas Mākslas akadēmijā, un tur uzņemšanas komisija reizēm brīnījās — no kurienes viņiem tāds "rietumeiropisks štrihs"? Skolas direktora Imanta Žūriņa sniegtajā raksturojumā lasām: "L.Tomašickis teicami pārzina pedagoga darbu un panāk tajā ļoti labus rezultātus. Jāuzsver pedagoga prasīgums pret saviem audzēkņiem un spēja ieaudzināt pareizu zīmējuma izpratni un gaumi."

Bet arī tiešais radošais veikums pelna atzinību un pirmā, viena no izcilākajām, virsotnēm sasniegta jau studiju gados. Tā ir uzvara Latgales atbrīvošanas pieminekļa metu konkursā 1934.gadā.

Šo pieminekli Rezeknes centra, kas vairākkārt naidīgu varu aizvācīs un tagad atkal atjaunots, sauc par Latgales Māru. Leonida vecmāmiņas, lieliskās folkloras un novada tradīciju zinātnieces vārds bija Marija, un viņa arī ieteica pieminekli iekalt šos dižos vārdus: "Vienoti Latvijai".

Pirmā godalga vēl nedeļa tiesības pieminekli veidot. Realizācija atšķiras no iecerē. Leonids Tomašickis bija apņēmības pilns darināt monumentālu pieminekli. Lai arī tas nebūtu viegli.

Latgales atbrīvošanas pieminekli veidoja Mākslas akadēmijas pasniedzējs tēlnieks Kārlis Jansons. Studentam nebija iespēju ar viņu konkurēt. Kārlis Jansons izveidoja staltu pieminekli ar ļoti bagātu tēlniecisko valodu un lielisku virsmas apdari. Bet Leonida Tomašicka mets tika pārveidots. Un galvenā novirze, ar kuru autors tā arī nekad nesamierinājās, — pati Māra. To bija iecerēts veidot kā 15 metrus augstu bronzas tēlu — jaunavu ar krustu rokā, kas rāmi raugās lejup. Piekājē būtu vīrietis, kas sarauj verdzības važas, un sievietē ar vainagu rokā. Darba realizēta Māra raugās augšup un, kā mēdza teikt tēlnieks, izskatās kā koķeta jaunkundze. Leonidam Tomašickim palika gods, prieks un arī savs materiālais labums. 500 latu prēmija deva iespēju padarīt četrus darbus: noīrēt istabu un darbnīcu, nofotografēties, Otto Švarca kafejnīcā nopirkt ananasu un kokosriekstu un pasūtīt vizītkartes.

Līdztekus pedagoga darbam Leonids Tomašickis allaž veidoja skulptūras un medaļas, piedalījās izstādēs un guva arī medaļas un diplomus savienības izstādēs. Īpašu atzinību viņš iemantoja ar aktieru skulpturālajiem portretiem.

Būdams pēc dabas mazliet savrupnieks, Leonids Tomašickis politikā neiesaistījās. Viņš nedzēra un nesmeķēja. Stingra rakstura vīrs bija, bet ģimene ļoti sirsnīga. Leonids Tomašickis bija autoritāte, un viņa darbs, kaut arī pašas mūža beigās, tika atbilstoši novērtēts. Bija prieks, kad Kurzemes priekšpilsētas valde, uzsākot jauno Latvijas pasu izsniegšanu, pirmo pasniedza tieši viņam.

Māksliniekam jau bija pāri 90 un viņu māca slimības, kad pienāca vēsts par ordeņa piešķiršanu. Kā saka meita Digna, viņš kļuva priecīgs un laimīgs, pacīlāts un jaunās enerģijas pilns, apgarots un mierīgs. Labi padarīta darba apziņa un atbilstoša atzinība — ko vēl var vēlēties mūža galā.

*Jaunības gados darbnīca
Ziedi deviņdesmitajā dzimšanas dienā*

Ordeņa virsniece

Melānija Vanaga

Rakstniece

Triju Zvaigžņu ordeņa virsniece
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Vards Melānija man māmuļas sirdi bija izauklējis jau no viņas skolas laikiem. Uzvārds Vanaga ir mana vīra Aleksandra Vanaga kāzu dāvana 1931. gada 12. decembrī. Dzimtais uzvārds Šleija ir mana teva Jaņa Šleija aizsenču — Āfrikas arābu šleju cilts — nosaukums. 1905. gada 4. septembrī es piedzimu Cēsu apriņķa Drabešu pagasta Sermuļos, saullēktā. Mani saņēma vecmāmuļa Jūlite no poļu laikos Amatas Jūgas iebēgušo igauņu cilts.

Tēvs bija apdedzis 1905. gada revolūcijā un arstējis Cēsu cietumā. 1912. gada rudenī es sāku sēdēt Doles, tagad Amatas, skolas priekšējā solā un mācīties rakstīt, ko tikpat citīgi daru vēl šodien. Izgāju cauri Cēsu ģimnāzijai un gandrīz cauri arī universitātei. Iedziedājos studentu kori "Dziesmuvara", kur arī vīru tenoru Vanagu piedziedāju.

Jau kā studente juriste metos iekšā tieslietās, sāku strādāt Rīgas apgabaltiesā un arī zverinātu advokātu juriskonsultācijā pie Tiesu palātas. Bet, kad tiku sievas godā, Vanags atskurbināja: "Sievieti nedaiļo ne tiesneša mantijā, ne vispār darbošanās noziedznieku pasaulē." Tas gan nebija nekāds ultimāts, tomēr mani prāta balsti sašķobīja. Apgabaltiesu nomainīju ar Radiofona informācijas un reportāžu daļu, tiesu sežu protokolus — ar rakstiem avīzēs un žurnālos, nerunājot par reportāžām un informāciju pie rakstammašīnas turpat Radiofonā.

Kad manu vīru redaktoru Aleksandru Vanagu no "Brīvās Zemes" pārcēla uz Daugavpili par "Daugavas Vestneša" atbildīgo redaktoru, arī es turpat avīzē sāku vadīt dažas lapaspuses sievietēm ar nosaukumu "Mājsolim".

No 1941. gada 14. jūnija līdz 1957. gada 12. februārim manā mūža rakstā kreslo sešpadsmit Sibīrijas gadi, kas apstāstīti manā grāmata "Veļupes krasta". Tur kopā ar mani mokās izauga arī mūsu astoņgadīgais dēls Alnis, kura tevu jau pēc gada — 1942. gada 3. augusta — viena diena ar Latvijas izglītības ministru prof. Jūliju Auškāpu Sverdlovskā nošāva necilvēki.

Atgriežoties dzimtenē, padomju okupācija, es piecus gadus Cēsu pusē saganīju kolhoza govis un divus gadus Rīgā dēla paspārnē biju jūmieku ednīcas garderobiste. Dēls

apprecējas, nodibināja laimīgu ģimeni, paņēma mani sava apgādībā, jo pašai savas pensijas nebija — “nepienākas”. Bet arī delu nomocītā tēva dvēsele drīz aizsaucā pie sevis. Tagad vedeklas Rūtas un mazmeitu Aijas un Ievas aizveja man ir sava istaba, savs laiks, sava pensija, savs darbs. Strādāju pie savas septimoloģijas “Dvēseļu pulcēšana”, ko izdod “Karogs”. Esmu saņēmusi Spidolas prēmiju, Kultūras ministrijas prēmiju, kardināla Julijana Vaivoda prēmiju no Kanādas, Eduarda Veidenbauma prēmiju no Liepas pagasta. Izdevniecība “Karogs” manu grāmatu izdošanai saņēmusi pabalstu no Sorosa fonda, no Kultūras ministrijas un arī citurienes.

Esmu zemsaviete, dziesmuvariete, daugaviete, Amatas skolas goda pirmklasniece. Mana krāsa ir balta, kas staro dievišķību arī zemes virsū. Mana mīlestība — rakstniecība. Mans spēks — manas dzimtas saknes, kurās tuos. Ticu brīnumam debesis, uz zemes un mani pašā. Milu vētru, kas aizvāc sārnus dabā, tira dvēseli cilvēkā.

Mani ļoti pārsteidza Triju Zvaigžņu ordeņa piešķiršana, ko vienlaikus ar vairākiem citiem pagodinātiem saņēmu no Valsts prezidenta Gunta Ulmaņa rokām. Bet prieku ēnoja šaubas, ka tieši ar to pašu nosaukumu un ar tādu pašu Latvijas svētuma aurū šo ordeni diez vai vajadzēja celt augšā. Šodienas paaudzei to vairs nesaprast! To es saku ne kā pārmetumu, bet ar smeldzi. Bet pats ordenis savā baltizila godībā man ļoti patīk, un, pat tikai paturēt rokas, tā starojums man palīdz dzīvot un darīt vēl savu varbūt jau pašu debesu man vēlēto darbu, tā arī pašu pagodinājumu tuvinot kaut vairāk pelnītam.

Tikšanās

Melanija Vanaga raksta par mūžiem un likteņiem. Viņas stāsts par sevi un savu dzimtu talākos lokos skar plašu Vidzemes novadu un visu Latviju. Iecerētajai septimoloģijai dotais kopējais nosaukums “Dvēseļu pulcēšana” atklāj vienu no viņas mākslas brīnumiem — runāt no dvēseles uz dvēseli.

Hronoloģiski pašā pirmajā grāmata “Tēva cilts” lasām: “Šajā vēstījumā ne lielie notikumi, ne dzīves mazās drupatas nekur nav tiši bagatinātas ar lieku izdomu vai kādu patvaļību mūžu skaidrošanā. Darbs gan nav pasargāts no dažiem varbūt liekiem sāncieņiem. Neizdodas arī viscaur rimti, gludi, nekur nepaceļot balsi vai traģiski neiekaucoties, kad notikumi griežas tieši pāri sirdij, kad saprāts atslēdzas briesmīgās ciešanu bezjēgas priekšā. Kādos apstākļos bija jāvāc materiāls, jakarto, pat baigi atcerēties. Tā bija nepārtraukti grūta cīņa un vispirms ar sevi pašu — turpināt vai arī represijas bailēs pamest darbu. Spēku deva ti-

kai, likās, nepieciešamība darīt un pabeigt to, ko aiz manis neviens vairs nevarēs, nedarīs.”

“Tēva ciltij” drīz vien sekoja “Mātes cilts”. Grāmatas izsekota vairāku dzimtu vēsture, sākot no leģendām par 700 gadu seniem notikumiem, cauri vēsturiskiem laikiem, izmantojot baznīcu grāmatas, muižu revīziju un tiesu protokolus un, šodienai tuvojoties, arī ļaužu atmiņas. Te ietverta Āraišu un Straupes apkaimes un arī plašākas Vidzemes teritorijas vēsture. Minēti visa Latvija pazīstami vārdi, bet lielākoties aprakstīti cilvēki un dzimtas, kas pazīstami tikai novadniekiem.

Trešā “Dvēseļu pulcēšanas” grāmata “Baiļu virgā” aizved lasītāju autores bērnības un jaunības domu un piedzīvotumu pasaulē un vēsti arī par skolas gaitām Cēsis. Stāstījums ir tiešs, atklāts un dziļi personisks. Vēsture šķiet pavisam dzīva. Autores personību jūtām faktu atlasē un pārdomās par Latvijas likteņgaitu — Pirmo pasaules karu, latviešu strēlnieku cīņām, neatkarīgās Latvijas dibināšanu un pirmajiem gadiem. Tik daudz it kā zināmu, tikai bieži vien līdz galam neapvertu fakti, pagātnes liecību! Lasītajam rodas svētīga vēlēšanās arī pašam papētīt savus ciltsrakstus, padomāt par savas ģimenes un dzimtas puses vēsturisko gaitu.

Ceturrtajā grāmata — “Dziesmu vara” — izdzīvoti laiku loki no 1925. līdz 1930. gadam. Nākamie pieci gadi radušies atspoguļojumu grāmata “Ieeju pasākā”. Bija iecerēts vēl viens sējums. Tas aizvestu līdz 1940. gada 14. jūnijam, kam sekoja moku gadi Sibīrijā. Tie aprakstīti septimoloģijas pēdējā grāmata “Vēlupes krastos”. Pie lasītajiem tai bija lemts nonākt pašai pirmajai. Tas notika Atmodas rituāla — 1991. gadā, kad atklāšanai tika nodotas daudzas pārdzīvoto pazemojumu gadu liecības. Šī grāmata iznākšanas brīdī un joprojām ir viena no fakti un izteiksmības ziņā spēcīgākajām tautas ciešanu hronikām.

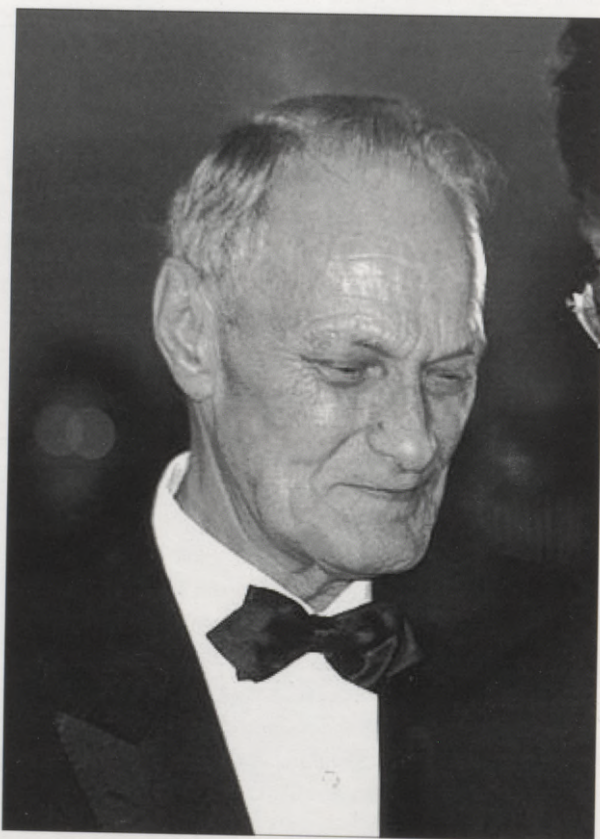
“Es ticu, ka ir brīnumi,” — savā laikā rakstīja Janis Poruks, domājot par neapjauktām un neapzinātām dvēseles bagātībām, kas dzīvi dara brīnumainu. Šī ticība brīnumam debesis, uz zemes un cilvēkā pašā arī Melanijai Vanagai bijusi labākā ceļvede mūža gaitā. Dziļi nicinot komunismu un visu necilvēcīgo padomisko sistēmu, viņa ne mirkli nav zaudējusi ticību cilvēkam un cilvēcībai. No atmiņām, kas varētu kurināt atriebes un naids jūtas, viņa vienmēr vairākus. Nobeidzot “Dvēseļu pulcēšanas” piekto grāmatu, Melanija Vanaga 1997. gada aprīlī rakstīja: “Šī grāmata bij iedomāta skaista tāpat kā pasaka par dzīvi, kaut arī mūs nesaudzēja ne kļūdas, ne grūtas nejaušības.”

Tā pašā gada lapkriti rakstnieces dvēsele piepulcējas saviem mīļajiem, kam viņa ar savām grāmatām bija gribējusi iedegt piemiņas svecīti, pie kuras tur “Visuma vēsajās dzīlēs” pasildīties.

Ordeņa virsnieks

Aleksandrs Zālītis

Tautsaimnieks

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1997. gada 19. augusta lēmumu

Par sevi, par dzīvi

No agrām bērnu dienām dzīve man mācīja patstāvību. Mans tēvs bija akciju sabiedrības "Rīgas audums" tehniskais vadītājs un līdzīpašnieks, bet māte saimniekoja pa māju. Viņa agri nomira — man 1931. gadā bija tikai seši gadi. Brālis gan bija desmit gadu par mani vecāks. Tēvs drīz nodibināja jaunu ģimeni, un es nu mācījos tādās skolās, kur bija internāti un pansijas, neilgu laiku mitinājos arī pie brāļa. Vasarās strādāju — gan "Rīgas audumā", gan citos uzņēmumos, pelnīju naudu ja ne pilnīgai iztikšanai, tad drēbēm un kurpēm gan. Tēvs uzskatīja, ka bērniem jācienā pašiem dzīve izsisties, un tādejā līdzekļus mums deva skopi. Un tā nu pusaudža un agrās jaunības gadi prātā palikuši gan skaisti, taču — ne bezrūpīgi.

Šo ierasto dzīvi pārtrauca kāds notikums 1941. gada 27. jūnijā. Tēvs palūdza, lai aizbraucu ar viņa mašīnu uzpildīt degvielu. Un Raiņa bulvārī pie toreizējās Ministru padomes mani apturēja Iekšlietu ministrijas karaspēks, ar visu tēva mašīnu iekļāva kolonnā, kaut arī man vēl nebija pat vadītāja tiesību, lika braukt uz Pleskavu un teica, ka nākamajā dienā jau būšot atpakaļ. Sava jaunības vientiesība neaptvēru, ka viss var būt arī citādi. Jā, es atgriezos atpakaļ Rīgā, bet ... 1947. gadā pēc demobilizācijas no krievu armijas. Mani paņēma ka tadu cali, jo es vēl nebiju isti izpratis, ka sacies karš, ka lielajās dzirnavas nu tiek laisti cilvēku un veselu tautu likteņi. Mana ģimene bija apolītiska, nekad par šīm lietām netika runāts, un kara laiku es sagaidīju pilnīgi nesagatavots.

Šis posms bija tik smags, ka par to ir grūti ko stāstīt. Biju tanku rotas komandieris. Vairākas reizes tiku ievainots, izdzīvojos pa kara slimnīcām. Pēc tam mācījos PSRS Bruņoto spēku Kara akadēmijā. Ievainojumu sekas izjutu vēl ilgu gadu. Rūdījums, ko cilvēks gūst armijā un kara apstākļos, protams, ne ar ko nav salīdzināms. Bet — kā viens latviešu zēns jūtas, karojot krievu puse? Mēs, visi leņiņi, tajā tanku rotā domājam, ka atliek tikai izsist vacieši, pabeigt karu, un Latvija būs brīva. Tāpat domāja arī lietuvieši un igauņi zēni, ar kuriem kopā karojām. Ar šo domu daudzi arī krita.

Pēc atgriešanās Latvija strādāju par Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsedetāja Arnolda Deglava palīgu. Parliecināts komunist, taču, arī ļoti gudrs cilvēks būdams, viņš ar bažām domāja par Latvijas likteni. Deglavs man uzticējās un pa reizei ieminējās, ka pastāvošais režīms Latvijai nekad neatkarību nenodrošinās, taču tas arī nebūs ilgi dzīvotspējīgs...

1951. gadā es kļuva par Rīgas Tramvaju un trolejbusu tresta priekšnieku, un par manu darbu kļuva mūsu galvaspilsētas satiksmes, elektrotransporta sistēmas veidošana un uzturēšana. Arī tad, kad 1971. gadā man no šī uzņēmuma bija jāaiziet, es domājos nekad nebiju no tā šķirts, un, kad pēc divdesmit pieciem gadiem atgriezos, man šajos dažos gados bija jāpadara tas, ko nebiju iespējis, man bija jāsaģlabā, kas bija sagrauts. Tramvajnieki — tā ir mana dzīve mūža garumā, un es nemaz nezīnu, kā bez tā visa varētu dzīvot.

Tikšanās

Nemiers un nepatikšanas ieprogrammētas jau šī amata sākotnē. Ja tramvajos un trolejbusos ik dienu tiek pārvadāti apmēram 600 tūkstoši pasažieru, ja Rīgas ielas ik dienu kursē 170 tramvaju un 270 trolejbusu, ja visu šo mehānismu darbina gandrīz 4000 cilvēku un tas viss ir saistīts ar paaugstinātu bīstamību un sarežģītām iekārtām, tad citādi nemaz nevar būt. Visā šī sarežģītā mehānisma galvgali ir Aleksandrs Zālītis — īpaša, spoža personība, kādas mēdz dēvēt arī par leģendam.

Viņa kabinets pelēkā ēkā pie Gaisa tilta (precīzāk — Brīvības ielā 191) saglabājies gandrīz tāds pats kā pirms gadiem četrdesmit. Senlaicīgas mēbeles toreizējie Rīgas valdītāji griebejuši izkurinat malka, bet Zālītis paglabājis... Kabineta nav datora, bet ar smalko interjeru disonē melnā tafele, kādas pat mūsu trūcīgajās skolās būs pagrūti atrast. Arī tafele ir vecu veca, un pēc ilgākas dīkstāves tā pirms sešiem gadiem līdz ar Zālīša atgriešanos no "trimdas" tika izvilktā no kāda noliktavas pakša. Bez šīs tafeles iztikt nu nekādi nav iespējams, jo Zālīša datorsmadzenes uz tās rēķinu veidā izliek visus argumentus uzņēmuma saimnieciskajā vadīšanā, un viņš koleģiāli piedāvā (ja to tā var nosaukt) parādīt skaitļu loģiku arī saviem padotajiem. Pie tā visa vēl piederas priekšnieka slaidais stāvs elegantā tumšāk vai gaišāk pelēkā uzvalkā (viena roka nevēlīgi bikšu kabatā) un diezgan uzstājīgs, pašapzinīgs runas stils un tonis. Tas var patikt vai nepatikt, taču Zālītis ir respektējams un vērā ņemams, jo viņš ir absolūts strādātais un absolūts profesionālis savā nozarē. Viņš nepavisam nav "kabineta cilvēks" un visnegaidītākajā brīdī var parādīties

jebkurā ražošanas zonā. Tas ir gadu desmitos ierastas takas — pāri sliežu pa nelidzeno pagalma bruģi uz remonta darbnīcām vai uz kādu depo Pārdaugavā vai Sarkandaugavā.

Viens no pēckara laika tramvajniekiem savās atmiņās raksta: "Darba apstākļi bija neciešami grūti. Pagalms nebija bruģēts, un lietavas to parasti pārvērtā par purvu. Trolejbusi iegrima dubļos līdz rumbām, un vislielākā problēma bija rītos tos dabūt laukā no parka teritorijas. Aukstajās ziemas dienās darbarīki remonta cehā piesala pie grīdas. Pavasaros un rudenī remonta šahtās ūdens sniedzas līdz ceļiem." Taču pastāvēja arī kāda sevišķa vērtība — gadu gados kopā turējusies tramvajnieku brālība, kas savu aroda lepnumu un godaprātu bija audzējusi un saudzējusi gadu gadiem, par spīti visiem dubļiem un kariem. Kara izkļiedētie tramvajnieki pavisam nesen bija atkal atnākuši atpakaļ, novākuši gruvešus un mēģināja atsperties normalai dzīvei. Aleksandrs Zālītis ar savu darba gribu, idejām un spītīgumu 1951. gadā pie viņiem ieradās īstajā laikā.

Turpmāk gandrīz ik gadu tika atklāta jauna trolejbusu vai tramvaju līnija, rekonstruēti vecie tramvaju un trolejbusu depo, uzcelts jauns depo Pārdaugavā. Vagonu rūpnīcā būvētie tramvaji Rīgas sliežu ceļiem bija parāk plati, un, lai atjaunotu ritošo sastāvu, Zālītis pieņēma pārdrošu un ne-tradicionālu lēmumu — jābūvē pašiem! Tā galvenajās darbnīcās tapa divi simti vagonu, kuri gadu gadiem uzticīgi kalpoja rīdziniekiem.

Ar viņa neatlaidību un pūlīņiem tika ierīkota ambulance un ēdnīca, atpūtas bāze pie Dzīzezers, sporta zāle TTP teritorijā un sporta komplekss Mežaparkā. Sportu Aleksandrs Zālītis vienmēr vērtējis ļoti augstu. Viņš stāvēja pie slavenās TTT basketbola komandas šūpuļa un visus gadus, kamēr vien strādā TTP, palicis uzticams komandas patrons.

Viegli ir savērt padarītos darbus citu aiz cita kā krelles. Toreiz ikdienā viss izskatījās gluži citādi. Tramvajnieki nerāžoja taustāmas vērtības, viņi tikai apkalpoja tos strādnieku tūkstošus, kuri devās uz lielajām rūpnīcām. Līdz ar to šī uzņēmuma vērtē varas acis bija mazāka un nācās cīksties par katru grasi, lai uzlabotu strādnieku darba apstākļus un radītu normālu bāzi ritošā sastāva remontešanai. Kad tuvojas lielas gadadienas, tad gan valdīšana atcerējas, ka tramvajniekiem jārauj bez miega un atpūtas, lai avižu pirmajās slejās varētu rakstīt par jauna tramvaju vai trolejbusu maršruta atklāšanu.

Melnā tafele goda vieta tika 1967. gadā, kad Tramvaju un trolejbusu pārvaldei kā vienam no pirmajiem uzņēmumiem bijušajā savienībā (acīmredzot ne bez paša Zālīša aktivitātem) tika uzticēts ieviest jaunu ekonomisko sistēmu, kā

Aleksandrs Zālītis

toreiz teica — daļēju saimniecisko aprēķinu. Aleksandrs Zālītis nu bija "zirgā": pulcināja dažādu rangu vadītājus, reķināja viņiem priekšā un pašus sauca pie šīs tāfeles kā skola, un mācīja domāt, kā nopelnīt, kā taupīt, kā ražīgāk strādāt. Bija paverusies sprauga plānveida ražošanā un sadalē, kas beidzot ļāva izjust kaut nosacītu patstāvību un izlietot sava darba augļus. Šis bija laiks, kad Aleksandrs Zālītis meklēja arī jaunus specialistus ar jaunu domāšanu un uzaicināja par plānu daļas vadītāju Gunti Ulmani. Sava atmiņu grāmata Valsts prezidents velta sirsnīgas rindas gan Aleksandram Zālītim, gan Tramvaju un trolejbusu pārvalde pavadītajam dienam.

Tolaik Rīgā visi zināja, kuri ir "latviešu", kuri — "krievu" uzņēmumi. Tramvajniekus iedalīja pašos pirmajos no pirmajiem. Būtība visos atbildīgajos amatos bija latviešu speciālisti, un par dažu no viņiem šād tad klusiņām baumoja, ka viens, lūk, bijis vācu armijā, citiem rados Munters un vēl augstākas personas, taču Zālītim no tā it kā nebija ne silts, ne auksts. Viņš allaž deklarēja, ka vienīgā nozīme ir speciālista profesionalitātei un strādīgumam. Kolektīvā vienlīdz labi jūtas arī ebreji un krievi. Taču visas darba sanāksmes šeit arī sešdesmito gadu beigās Zālītis ietiepīgi vadīja latviešu valodā.

Aleksandrs Zālītis nebija ērts padotais. Latvijā tolaik gan neatrast daudz uzņēmumu vadītāju, kuri telefona uz zvanu "no augšas" asi atbildētu: "Tas nav pareizi, un tā mēs

nedarīsim nekad!" Kāds no nostāstiem vēsti, ka TTP priekšnieks toreizejā pilsetas izpildkomitejā tik nikni cīksties ar partijas vīriem par tramvajnieku taisnību, ka sirds plisusi un viņu no turienes iznesuši uz nestuvēm. Taču lūza arī valdošo viru pacietības vadzis, un 1971. gadā Aleksandru Zālīti izsauca uz "ceku", lika uzrakstīt atlūgumu un neļāva iestāties citā darbā kā tikai tur, kur tika norādīts. Bet norādīja apvienību "Latbūvtrans", vienu no istenajiem "krievu" uzņēmumiem. Viņš tur divdesmit gadu nostrādāja par galveno inženieri, bija labi ierēdzēts un ar gandarījumu atceras, ka šo uzņēmumu beigu beigās izveidojuši par vienu no labākajiem savienībā. Sirds un domas visu šo laiku tomēr piederēja tramvajniekiem. Tā bija tāda abpusēja mīlestība. Ka Latvija bieži vien nostalgiski pieminēja Ulmaņa laikus, tā TTP smagos brīžos atcerējās Zālīša valdišanu. Un tirādes parasti beidzās ar nopūtu: "Zālītis gan to nepieļāutu..."

Jā, tramvajniekiem iestājās grūti laiki. Vietu pie Aleksandra Zālīša rakstāmgalda aizņēma bijušais partijas darbinieks, kas pirmajos mēnešos nekad nevarēja atšķirt tramvaju no trolejbusa. Viss notika tieši otrādi — tagad remontēja kabinetus un sežu zales, rakņājas cilvēku biogrāfijas, nevēlamās atbrīvoja vai vienkārši padarīja viņu palikšanu uzņēmumā neiespējamu. Daži dabūja aiziet tikai tādēļ, ka bija pārāk gudri un enerģiski. Viņu starpā — arī Vitalijs Gavrilovs ar sievu Lidiju. Varbūt, ka labi vien

"Te es vēl nezīnu, kādi piedzīvojumi gaida nākotnē"
"Pašparliecināts ģimnazists — ko es gribu, to es varu"
"Ir 1942. gads. Es jau esmu fronte"

bija. Vai šodien kads var iedomāties "Aldari" bez Vitalija Gavrilova?

Diezgan ilgu laiku TTP turējas uz Zāliša iestrādātas kārtības pamatiem. Turklāt ik gadu pēc savienības sadales Rīgā ienāca jauni čehu tramvaji un trolejbusi, "piesedzot" vecos, kas bojāti krājas depo pagalmu nomalēs. Priekšnieki mainījās, bet TTP grima, līdz bija javeic glabšanas pasākumi.

1991. gada ziemā Aleksandru Zāliti uzaicināja TTP par konsultantu uzņēmuma jaunas saimnieciskās darbības koncepcijas izstrādei jeb reanimēšanai. Viņš bija šoka, ieraudzījis pārskatus par ritošā sastāva tehnisko stāvokli, ražošanas izmaksām, par strādājošo zemo atbildības sliekšni. Bet pēc gada viņš atkal bija ierastajā kabinetā un — pie savu jaunības un brieduma gadu pūliņu gruvešiem. Un ne tikai. Vienlaikus sākās inflācija, elektroenerģijas cenu celšanās, uzņēmuma saimnieciskā patstāvība un, protams, tika pārtrauktas jaunas tehnikas piegādes no Krievijas puses. Aleksandrs Zālītis atkal uzspieda darbiniekiem savu nežēlīgo darba tempu, samazināja štatus, ieviesa jaunas tehnoloģijas un tehnoloģisko disciplīnu, prasīja atbildību no ikviena. Dzelžaini, samērojot ar sevi un savām spējam. Un rēķinot uz melnās tafeles, lai visi redzētu un saprastu.

Viņš uzskata, ka šobrīd Tramvaju un trolejbusu pārvalde darbojas normāli. Tas nozīmē — atbilstoši realajiem apstākļiem un vēl pakāpi augstāk. Ta kā valstij un pilsetai nav līdzekļu, lai palielinātu dotācijas sabiedriskajam transportam, ir jācinās pašiem. Nav tādas vides, kurā nevarētu vēl kaut ko ietaupīt — degvielu, siltumu, elektroenerģiju.

Taču — ne tikai taupīt, bet arī uzlabot, veidot no jauna. Tie paši tramvaju un trolejbusu mūžvecie remonta cehi, kuros ziemā sala ūdens, kur viri staigāja eļļainos vateņos un kirzas zābakos, tagad spid un laistas.

Reiz viņš bija viens no jaunākajiem uzņēmumu vadītājiem Rīgā, tagad, iespējams, vecākais. Gribas teikt — visu laiku fanatiskākais tramvajnieks. Ja mūža gadus varētu atskaitīt kā ciparus uz melnās tafeles, varbūt viņš tagad būtu veiksmīgs uzņēmējs vai bankas prezidents... Nezīlēsim, jo viņš gan labprāt stāstis par dzīves ārējām, virspusējam norisēm, dziļākas atstājot neskartas.

Viņš vienlīdz spoži citē no galvas Ļeņinu un Čaku. It kā vēsa prāta cilvēks, apdomīgs un "pareizs", taču savā mūža pieredzējis vairāk īpašu notikumu nekā lielākie dekāri. "Pa sētas durvim" ar drauga palīdzību iekļuvis Nirnbergas procesa tiesas zālē, kur savam acim redzējis un dzirdējis, kā spriež tiesu Ribentropam, Rozenbergam un kara jūrniekiem, šeit arī iepazinies ar akademiķi Orbeli, vēlāk Ļeņingradā viesojies pie viņa kā Ermitažas direktora. Uz vienu nakti pat arestēts un noturēts čekas pagrabos Stabu ielā. Francijā iepazinies ar kņazu Jusupovu, Rasputina galetāju. Tas arī vēl nav viss. Tas tā, tikai piemēra pēc.

Ir kāda emocionāla stīga (bet varbūt tieši intelekta speks?), kas ļāva būt Leo Kokles, Janīnas Pankrates, Aleksandra Lemberga, Veltas Vilciņas un Antas Klints tuvu cilvēku vidū. Viņa paziņu lokā joprojām ir Karlis Zariņš, Džemma Skulme un citi slaveni mākslas pasaules cilvēki. Brīvo vakaru lielākais baudījums — opera. Bet tālāk neiesim. Tālāk ir dvēseles durtiņas, pa kurām ļauts ieiet tikai retajam.

*Kopā ar koleģiem tramvajniekiem kādā svinīgā sanāksmē
Skaistie sešdesmitie, kad Mihails Tals kļuva par pasaules čempionu*

Ordeņa virsnieks

Vilnis Zariņš

Filozofs

V. Zariņš

Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieks
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis Jūrmalā, Asaros. Mans tēvs te bija ienācejs, jo viņš dzimis Zemgalē pie Zebrus ezera. Mātes vecāki uz Jūrmalu pārcēlušies pāri Lielupei no Salas pagasta. Tālākie senči dzīvojuši dažādos Latvijas novados, it īpaši Trikātā Ziemeļvidzemē un Kursiņos Dienvidkurzemē. Mani ir arī vācu grafu un arī libiešu ģenijiem sajauktas zviedru asinis, jo Ziemeļu kara laikā mēri izmira gandrīz visi Salas pagasta iedzīvotāji un tukšajās mājās iemitinājās zviedri no Igaunijas salām, kas pārlatviskojās vienas paaudzes laikā, saplūstot gan ar libiešiem, gan ar ienākušajiem Kurzemes kalpiem. Tomēr visi mani vecāki jau bijuši latvieši.

Mani vecāki daudz rūpju veltīja bērniem. Kad es piedzi-
mu, manam tēvam bija 39 gadi un viņš bija skolotājs Asaru pamatskolā. Vādija arī kori. Māte bija 13 gadus jaunāka par tēvu. Viņa strādāja pilsētas valdes sociālās nodrošināšanas nodaļā, parzināja bērnu patversmi un nespējnieku patversmi, kārtoja pabalstus bezdarbniekiem un trūcīgām ģimenēm, izvietoja lauku ģimenēs dzērāju bērnus un brauca pārbaudīt, kā šie bērni tiek audzināti. Mani, gadu vecāko brāli un gadu jaunāko māsu lielā mērā audzināja mātesmāte, kura apkopa ne tikai mūs, bet arī govī, divas cūkas un zemeņu dārzu. Kara laikā ģimene papildinājas vēl ar divām mazām māsām, un tad māte ārpus mājas vairs nestrādāja. Tēvu 1943. gada smagi sabrauca piedzēries šoferis. Pēc šīs nelaimes viņš vairs isti neatspīrga.

Māte mums bērnībā daudz ko stāstīja par apkārtni un bieži lasīja priekšā no "Mazajām jaunības tekām". Tēvs stāstīja mazāk, bet lasīja priekšā grāmatas par ceļojumiem, astronomiju, dažādām dabas parādībām. Viņš mūs vingrināja arī rēķināšanā ar dažādiem teksta uzdevumiem, ko vajadzēja risināt galvā, sacenšoties ar brāli, nospieda dažādus klavieru kauliņus un lika pēc dzirdes pateikt, kas tas par skaņām, bet vēlāk — kas tas par akordu. Lasīt iemācījās agri, taču klausīties priekšā lasīto bija patīkami vēl ilgi, jo tad lasītājs izcēla galveno, izmantodams lasīšanas ātruma un skaļuma maiņas. Turklāt varēju pajautāt,

ko nozīmē nesaprotamie vārdi. Pašam izprast galveno bija grūti, sevišķi avīzēs. Pavārgrāmatas bija garlaicīgas, taču vieglāk lasāmas. Informācijas bads mazinājās 12 gadu vecumā, kad tēvs atļāva lasīt Konversācijas vārdnīcu. Tā man liela mēra kļuva par logu uz pasauli. Latvijas okupāciju 1940.gadā pārdzīvoju smagi. Visvairāk nomāca bezspēcības apziņa. Pēc Latvijas okupācijas mūs, bērnus, par reālo situāciju katras varas maiņas apstākļos ļoti patiesīgi un precīzi informēja māte, turklāt piekodinot, ka viņas teikto nevienam nedrīkstam stāstīt, ja negribam ģimeni iegrūst nelaime. To arī vienmēr ievērojam. Interese par sabiedrības dzīves jautājumiem daudzo varas maiņu apstākļos mani modas dabīgi. Vēstures studēšana vēlāk deva iespēju saprast, cik maz zinu par sabiedrību un tās reālajiem dzīves apstākļiem. Filozofija šajā ziņā devusi vairāk. Ari lielāku izpratni par vēsturi. Man dzīvē kopumā ir veicies, jo visu mūžu iznācis darboties labu cilvēku vidū.

Precizākus dzīves datus varētu sniegt mans 1997.gada 20.maija rakstais "Curriculum vitae":

Dzimis 1930.gada 24.maija. 1953. gadā beidzis Latvijas Valsts Pedagoģiskā institūta Vēstures fakultāti. Pēc tam piecus gadus bijis skolotājs vidusskola. Vēlāk strādājis augstskolas, visilgāk Latvijas Universitātē, un zinātniskajās iestādēs. ZA Filozofijas un socioloģijas institūta strādā kopš 1985.gada. Prot un zinātniskā darbā izmanto latviešu, krievu, franču, vācu un angļu valodu.

Zinātņu kandidāta disertāciju aizstāvējis Latvijas Universitātē par tēmu "Vacu imperialisma austrumu ekspansijas ideoloģija fašisma periodā un tās izpausmes Latvijā". 1992.gada 30.oktobrī nostrificēts kā Latvijas zinātņu doktors. Zinātniskās intereses pēdējo divdesmit gadu gaitā galvenokārt saistītas ar Rietumeiropas XVI — XVIII gadsimta filozofu darbu tulkojumiem latviski no franču un vācu valodas un ar šiem tulkojumiem saistītas filozofijas terminoloģijas problēmas latviešu valodā. Publikācijas

periodika veltītas galvenokārt Latvijas sabiedriskas un kultūras dzīves jautājumiem, it īpaši Latvijas valstiskuma atjaunošanai neatkarības atgūšanas laikā un pēc neatkarības atgūšanas.

Publicējis grāmatu "Kraukļu un cīruļu laiks" 15 lokšņu apjomā, kas iznāca 1995.gadā. Tur apkopoti pētījumi par Latvijas sabiedrisko attīstību un ievietoti daži agrāk publicēti raksti par sabiedriskiem un kultūras jautājumiem ar 1995.gadā sarakstītu priekšvārdu un zinātniskām piezīmēm. Zinātnisku rakstu — 50, kopapjoma 54,9 loksnes, no tiem ar līdzautoriem 7 raksti 4,5 lokšņu apjomā. Pasaules filozofijas klasiku tulkojumi un rediģējumi latviešu valodā, kopa 7 tulkojumi 29,64 lokšņu apjomā un viens zinātnisks rediģējums 4 lokšņu apjomā. Ir 209 raksti enciklopēdijās aptuveni 5 lokšņu apjomā. Ir arī 118 publicistiska satura raksti 28,90 lokšņu apjomā, no tiem ar līdzautoriem 3 raksti 0,9 lokšņu apjomā. Ka konsultants un recenzents piedalījies vairāku filozofijas vēstures un kultūras vēstures izdevumu sagatavošanā izdošanai latviešu valodā.

Piedalījies starptautiskās zinātniskās konferences. Stažējies PSRS Zinātņu akadēmijas Filozofijas institūta 1988.gadā. Lasījis filozofijas vēstures un kultūras vēstures kursus Latvijas Universitātē, Latvijas ZA Filozofijas un socioloģijas institūta maģistrantūrā un arī citās mācību iestādēs. Tagad lasa kultūras vēstures kursu Rīgas Pedagoģiskajā augstskolā.

Precējies. Ir pieauguši bērni.

* * *

Pārdomas par Latviju šodien:

- Ilgi gaidīta Latvijas neatkarības atjaunošana atnāca tautai negaidīta tiklab Latvijā, kā svešumā. Tai rūpīgi gatavojās vienīgi čeka un PSRS armijas specdaļas, bet arī tās daudz no iecerēta nepaguva paveikt.

Kopā ar brālī un māsām mātes deviņdesmitajā dzimšanas dienā

Vilnis Zariņš

- Latvija atguva neatkarību, zaudējot relatīvi maz asiņu. Par to varam priecāties. Ta kā nebija bruņotu cīņu, nekļuva skaidrs, kas ir kas. Nērs Šekspira komēdijā "Divpadsmitā nakts" izteicis domu, ka "par visiem priekiem agri vai vēl jāmaksā". Maksāsim un cerēsim, ka "laiks visu saliks savā vietā". Tomēr laiks parasti strādā ar cilvēku sirdīm un rokām.
- Padomju vara ir parūpējusies, lai Latvija pēc neatkarības atjaunošanas nebūtu gudru un godīgu cilvēku, kas varētu to kvalificēti vadīt. Tomēr vadoņi uzradušies. Varasviru nemākulību dažus gadus vēl drikstēsīm piedot. Alkatību nekad.
- Duļķaini tūdeņi Latvijas politika ir plūduši okupācijas laika un plūst joprojām, apslācīdami visus. Netīri kļuvuši tikai tie politiķi, kuri tajos zvejo.
- Daudziem Latvijas likteņu lēmējiem šodien augstākā vērtība ir Zelta teļš. Vai sagaidīsim darbiniekus, kuri tur godā Paula Stradiņa atzinumu, ka tautas lielāka bagātība ir tās dzīvais spēks?
- Pēc neatkarības atjaunošanas latviešu tautai nakuši septiņi lieso govju gadi. Vai nāks arī treknāku govju laiks?
- Kardinals Rišeljē XVII gadsimta macija, ka "zemniekus, tāpat kā aitas, vajag cirtēt līdz ādai". Latvijas zemnieki joprojām ļaujas cirtēties, taču vairs neļauj sevi dirāt. Šāda iespēja ir viņu lielākais gūvums no Latvijas neatkarības. Kad to sapratis arī valdošās aprindas, Latvija sāks veidoties godīga saimnieciska dzīve.
- Daudzi barikažu aizstāvji izsakās: "Šī nav tā Latvija, par kuru toreiz cīnījāmies." Kad viņiem pajauta: "Ja tu būtu

skaidri zinājis, ka Latvija septiņus gadus pēc neatkarības atjaunošanas būs tāda, kāda tā ir tagad, vai tu būtu cīnījies?" Atbilde skan: "Būtu gan."

• Latvijas varasvīri bieži norāda tautai: "Jūsu darba prasme un centība tālu atpaliek no Eiropas standartiem, tādēļ jūsu dzīves līmenis ir daudz zemāks nekā Eiropā." Dažkārt šķiet, ka pareizāk viņiem būtu sacīt: "Mūsu prasme un godprātība..." un talak tā ka teksta.

• Eiropas ekonomiskās kopienas normas nepieļauj ne Latvijai ļoti vajadzīgo izvedmuitu apālkokiem, ne Latvijai kaitīgo "Lattelekom" monopolu telefona sakaros. "Lattelekom" monopols pastāvēšot līdz 2003.gadam. Vel jo vairāk ir pamats līdz šim gadam saglabāt izvedmuitu apālkokiem.

Socioloģija zina, ka bezdarba palielināšanās kādā apvidū par vienu procentu paaugstina kriminālnoziedzuma skaitu šajā apvidū par pieciem procentiem. Kādu speciālo nodokli policijas un cietumu uzturēšanai paredzēts iekasēt no tiem baļķu eksportētājiem, kuri, izputinot Latvijas kokzaģetavas, paredzējuši lielāko daļu Latvijas kokapstrādes uzņēmumu strādnieku pārvērst bezdarbniekos?

• Ja lielākā daļa ražotāju uzņēmumu pieder valstij, tur strādājošiem darbiniekiem ir mierīga dzīve. Atlaist no darba šāda uzņēmumā ir grūti, bet slaists par sliktu darbu saņem gandrīz tikpat, cik čaklais par kvalitatīvu darbu. Daudz papīru jāapraksta sūkuma dēļ, citādi vadītāji blēdisies. Ta kā vadītāji tomēr blēdas, vajag daudz kontrolieru. Kontrolierus savukārt vajag kontrolēt un tā līdz bezgalībai. Uzņēmumā, kurā viegli strādāt, grūti ražot lētu un kvalitatīvu produkciju.

Ja turpreti valsts rīcībā nav nekādu ekonomisku sviru, tad lielie uzņēmēji viegli izputina vidējās un sīkos, izņemot savus tiešos klientus. Ja valstij, kuras varu veido iedzīvotā-

*Kupla Zariņu dzimta. Fotografe Vilnis Zariņš
Uz Sidnejas operas kapnēm 1990.gada maija beigās*

ju vairākums, nav praktiski nekādu iespēju ietekmēt saimniecisko dzīvi, tai atliek tikai noplatīt rokas un klusēt, redzot, kā saujina lielbagātnieku sagrābj gandrīz visas sabiedrības bagātības. Domāju, ka Latvija valsts ipašumā vai vismaz kontrolē jāpatur dzelzceļi, ostas, lidostas, lielākā daļa mežu, Daugavas energokaskāde, gāzes krātuvju pazemes daļa, ka arī daļa augu un dzīvnieku šķirņu selekcijas staciju. Valstij jāatbalsta eksperimentālās rūpnīcas, kur izstrādā tehnoloģiju, kas kļūs rentabla pēc 10 — 15 gadiem. Bez šādam iestrādēm no nabadzības neizkļūsim. Ja valstij piederošos uzņēmumos būs 15 līdz 20 procenti strādnieku, valsts darbs viņus nesamaitās.

- Rīga Latvijai ir pārāk smaga galva. Okupācijas laika to uzpūta par ūdensgalvu, lai tā vairs neiekļautos Latvijas mērogos. Tagad Rīgā ir dārga apkure, dārgi dzīvokļi un nerēts transports. Situāciju iespējams būtiski uzlabot, samazinot iedzīvotāju skaitu. Aptuveni 100 000 Rīgā dzīvojošu Latvijas pilsoņu būtu iespējams izvietot Latvijas laukos un mazpilsētās. Aptuveni tādām pašām skaitam Rīgā dzīvojošu kolonistu, kuri katrā piemērotā un nepiemērotā gadījumā izrāda, cik ļoti viņiem riebjas dzīvot neatkarīgajā Latvijā, būtu jāpalīdz repatriēties. Visgrūtāk Rīgā pašlaik klājas pensionāriem un trūcīgo ģimeņu bērniem. Ar viņiem varētu iesākt Rīgas atslogošanu.

Bērniem, kas Rīgā klaiņo, ubago un zog, jāatrod krietni audžuvecāki laukos, kam jāsaņem 50 procenti no tās valsts naudas, cik izmaksā bērna uzturēšana patversmē. Tādēļ mazās lauku skolas jānostiprina ar skolotājam, kas jaunāko klašu skolēnus spējīgas ne tikai mācīt un audzināt, bet arī pāraudzina. Līdzās tam jāatrod krietnas un darbīgas ģimenes, vislabāk tādas, kurām ir dažus gadus vecāki bērni un kuras par piemērotu samaksu ņemtu savā aprūpē arī dažus citus bērnus. Latvisko rajonu mazās lauku

skolas ir ideāla vieta, kur pilsetu jaukto laulību bērniem, kuri mājas labu latviešu valodu nedzird, bet kuru vecāki vēlas, lai viņi prastu latviski, dažu gadu laikā to var iemācīt. Šādos gadījumos izdevumus pilnīgi vai daļēji varētu segt vecāki.

Ari daļa Rīgas pensionāru labprāt parceltos uz mazpilsētām un arī laukiem, kur apkure ir lētāka un pensionāri caurmērā ir labāk paēduši, ja vien tur varētu atrast lietošanai derīgas vannas istabas, siltas tualetes, ērtu satiksmi un kvalificētu medicīnisko aprūpi. Viss šeit minētais ir vajadzīgs arī lauciniekiem pašiem, un, ja šo jautājumu nokārtotu, tas būtu krietns solis Latvijas tapšana par tūrisma zemi. Rīgu no tai ne visai vajadzīgiem iedzīvotājiem varēs jūtami atslogot, ja tajos lauku rajonos, kur ir augsts bezdarba procents, par uzņēmējdarbību noteiks zemāku nodokļu normu. Neatkarības atgūšana ir liela laime, un es to tā arī vērtēju. Katrs kolonists, ko redzu aizbraucam no Latvijas, ka arī katra latviešu bērna piedzimšana un kļaida latviešu atgriešanās dzimtajā pusē mani vieš optimismu, ko mazina apdraudētības izjūta. Sevišķi radikāls es tomēr neesmu, esmu tikai konsekvents un dažkārt runāju vai rakstu to, kas citiem nepatīk. Vai es esmu laimīgs? Noteikti! Vispirms tādēļ, ka nedz 1941. gada 14. jūnijā, nedz 1949. gada martā mūsu ģimene netika izvesta uz Sibīriju. Tādēļ, ka biju par jaunu, lai iesauktu vācu vai krievu armijā. Laimīgs arī tādēļ, ka man ir darbs institūta un lekcijas studentiem.

* * *

Kad Vija Mikāne gatavojās veidot manu krūšutēlu, viņa lūdza kādu jaunības gadu bildīti. Skatīdamās fotogrāfijas, māksliniece teica: "Jaunībā jums bijusi lielāka piere, tagad dušīgāka izskatās sejas lejas daļa." Ko man bija atbildēt? — "Jaunībā daudz domāju, mazāk runāju..."

**TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA
V ŠKIRA**

KAVALIERI

THE NATIONAL ARCHIVE

1917

1917

Ordeņa kavalieris
Valdemārs Ancītis
 Literatūrzinātnieks

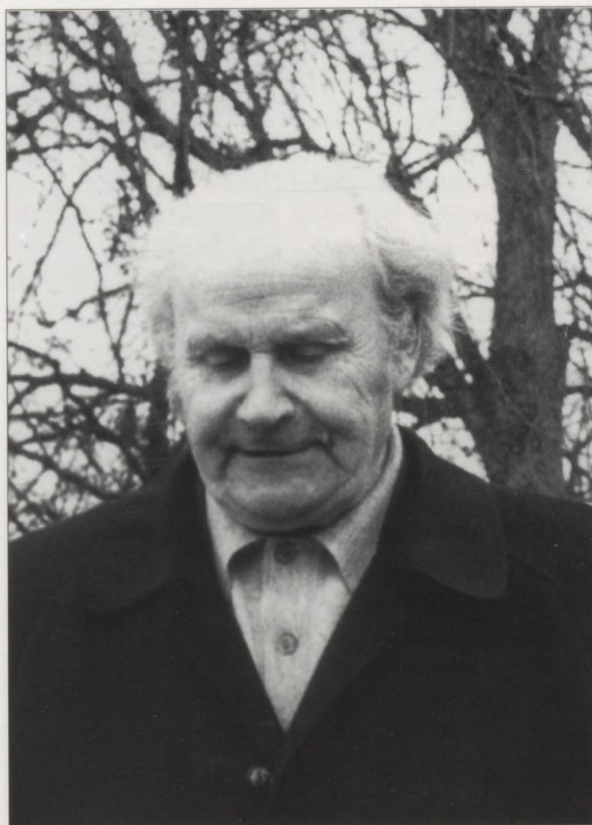
Par sevi, par dzīvi

Esmu Sēlijas zemnieka dēls — dzimis Aknistes pagasta Ancišos (tagad Jekabpils rajons) 1921. gada 6. jūnijā. Tēvs Janis Ancītis bija sabiedrības darbinieks pagasta mērogā, vienlaik labs amatnieks, muzikants un senu stāstu stāstītājs. Māte Emilija, dzimtajā uzvārda Mežaraupe, runātāju un dziedātāju ļaužu, krietna auduma rakstu zinātāja. Brālis Krišjānis ir filologs, daudzu publikāciju un vairāku grāmatu autors.

No 1931. līdz 1935. gadam gāju Aknistes pamatskola, no 1935. līdz 1940. gadam — Rīgas pilsētas 1. ģimnāzija, kur brālis bija par skolotāju. 1940. gada iestājos Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu nodaļā. 1943. gada martā mani iesauca t.s. Latviešu leģiona, kur sabiju līdz 1945. gada 8. maijam. No kapitulācijas izvairījos — devos "pārgājiena" uz vecāku mājām, kur slēpos līdz 1947. gada janvārim. Pēc legalizēšanas tur nodzīvoju vēl līdz 1948. gada novembrim, kad pārcēlos uz dzīvi Saldū (mana dzīvesbiedre ir saldzeniece). Kadu laiku biju arštata līdzstrādnieks ZA Valodas un literatūras institūtā, bet 1949. gada 15. augustā sāku strādāt par darbvedi (vēlāk arī par bibliotekāru) Cieceres septiņgadīgajā skolā. 1960. gada vasarā to pārvērtā par internātskolu, bet skolēnus, skolotājus un pārējos darbiniekus ar visu skolas inventāru pārcēla uz pilsetu, nodibinot Saldus 3. astoņgadīgo skolu. Tur nostrādāju līdz 1969. gada 15. augustam. Kopš šī datuma algas darbu vairs neesmu strādājis, bet nodarbojos ar literatūru. Ar 1971. gada jūliju esmu pensionārs.

Dēls darbojas nelielā uzņēmumā, meita — skolotāja. Abi ar savām ģimenēm dzīvo Saldū. Priecājos par vienu mazmeitu un četriem mazdēliem.

Neesmu gluži bez atbalvojumiem. 1989. gada 22. augustā toreizējās LPSR Augstākās padomes Prezidijs man — kā vienam no pēdējiem — piešķīra goda rakstu "Par aktīvu radošu darbību". 1991. gada Saldus rajona kopsaimniecība "Jaunais komunārs" man piešķīra Krišjāņa Barona, bet 1992. gada Saldus rajona kopsaimniecība "Druva" — Jaņa Rozentāla prēmiju. 1994. gada — šoreiz kā viens no pirmajiem — saņēmu Triju Zvaigžņu ordeni. Esmu Saldus pilsētas Goda pilsonis. Pēc visa tā — atliek tikai strādāt.

Valdemārs Ancītis

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
 ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Valdemārs Ancītis

Rakstīt sāku krietni agrāk, bet uzrakstīto sūtīt uz redakcijām — tikai pēc Josifa Visarionoviča nāves. Pirmais izdevums, kur publicējos samērā regulāri, bija "Skolotāju Avīze", vēlāk par šādiem izdevumiem kļuva "Karogs" un skolēnu avīze "Pionieris". Kad 1962. gadā Saldū sāka iznākt "Padomju Zeme" (tagad "Saldus Zeme"), vadīju taja literārās lappuses (vienlaik biju arī Saldus literārās apvienības vadītājs). Novadīju ap pusotra simta lappušu — tik ilgi, kamēr Saldus kungiem tās "apnika", jo lappusēs ievietoju arī Vizmas Belševicas, Elzas Stērstes un citu "nepareizu" autoru darbus. Daudzus gadus viens pats vai gandrīz viens pats pierakstīju Saldus avīzes "Adatu". Tas bija satiriskas slejas par visādām pilsetas un novada nebūšanām. Darbs nešķita gluži veltīgs: vainīgie jūtas spiesti trūkumus novērst. Patlaban Saldus rajona laikrakstā vado literatūras un kultūras dzīves lappusi "Kurzemite".

Kad Saldū nodibinājās Tautas frontes nodaļa un tai radās iespēja izdot savu avīzi, redaktora pienākumu uzticēja man. Cik "Cieceres Atmodu" iznācis, tās visas manis rediģētas, daļēji arī manis pierakstītas. Kādu laiku Saldū iznāca žurnāls "Aizsargs". Kaut gan aizsargos nekad neesmu bijis un arī nedomāju būt, mani pierunāja vadīt žurnāla literāro daļu. Kad Rīgas priekšniecība aizvien vairāk sāka jaukties redakcijas darbā, cits nekas neatlika — vajadzēja no "Aizsarga" atvadīties. Vēl pāris burtnicu izlaida citi redaktori, līdz žurnāls apstājās pavisam.

Mana pirma grāmatiņa "Bagāti gadi" (par Karli Egli) iznāca 1967. gada vasarā. 1968. gada janvārī mani uzņēma Rakstnieku savienība, kur kādu laiku piedalījies arī valde. Skatījos kritikas sekcijas, vēlāk arī bērnu literatūras sekcijas biedrs. Manis sarakstīto, sastādīto un rediģēto grāmatu kopskaits sasniedzis trīsdesmit. Nenosaukšu šo grāmatu virsrakstus, aptuveni minēšu tikai tematiku. Gan dzeja, gan proza vingrinājos jau skolas gados un pat vēl agrāk. Sapņim kļūt

par profesionālu rakstnieku nebija lemts piepildīties. Literāro darbu tomēr neesmu pārtraucis nekad. Ja ne vairāk, tad vismaz pa dzejoliem šād tad uzrakstu.

Kritiķis nekad neesmu vēlējis būt. Šo darbošanos man uzspieda situācija. Strādādam skolā bibliotēkā, rakstīju atsauksmes par bērnu grāmatām, un tā redakcijas sāka mani uzskatīt par bērnu literatūras kritiķi. Bibliogrāfiju un faktogrāfiju neesmu noniecinājis nekad, taču arī nodoma kļūt par bibliografu vai faktografu man nebija. Karlis Egls man gan ieteica turēties pie šī darba: "Kad citu neko tev nedrukās, kādu bibliogrāfiju varbūt tomēr nodrukās." Literatūrvēsture mani interesējusi kopš zēna gadiem. Tāpēc savas grāmatīņas un rakstus šai nozarei uzskatu par tādiem, kas rakstīti ar prieku. Tuva lieta literatūrai ir folklorā. Kad svinējam Barontēva 150. gadskārtu, ar referātiem par folkloru apbraukāju ne vien Saldus novadu, bet vai pusi Latvijas. Materiāla par dainām un citiem tautas garāmāntas veidiem man sakrājas tik daudz, ka ir pieticis vairākiem "Senču kalendāriem".

Novadpētniecība aptver gan vēsturi, gan kultūras vēsturi, gan folkloru, gan daudz ko citu. Ja mūžs būtu garāks, es laikam sarūpētu grāmatas par visiem Latvijas novadiem. Izdotas vai pusgatavas man ir grāmatas tikai par Saldus novadu un Seliju. Varētu te pieminēt arī trešo — Druvienas novadu (brāļi Egles, Poruks...).

Laikam neprotu saprātīgi izmantot laiku, tāpēc ne man vaļas, ne man vaļasprieku. Taču ar visu lielo nevaļu gluži bez priekiem neesmu palicis. Esmu — kā laikam visi latvieši — krājīgs, varbūt par daudz krājīgs, un krāju daudz ko — grāmatas, žurnālus (jo vecāki, jo interesantāki), avižizgriezumus, vēstules, fotogrāfijas... Ari grāmatzīmes. Kāds desmits mākslinieku — sākot jau ar Indriķi Zeberiņu un profesoru Pēteri Upiti — man ir veltījuši savus zīmējumus.

*Kopa ar dzīvesbiedri Ilgu un meitu Maiju ciemos pie Karļa Egles Druvienas vecajā skola septiņdesmitajos gados
Vēcaistēvs ar mazdēliem Miku un Jani spēlē uz cukam, 1995. gads*

Ordeņa kavalieris

Vaidelotis Apsītis

Arhitekts, kultūras darbinieks

Par sevi, par dzīvi

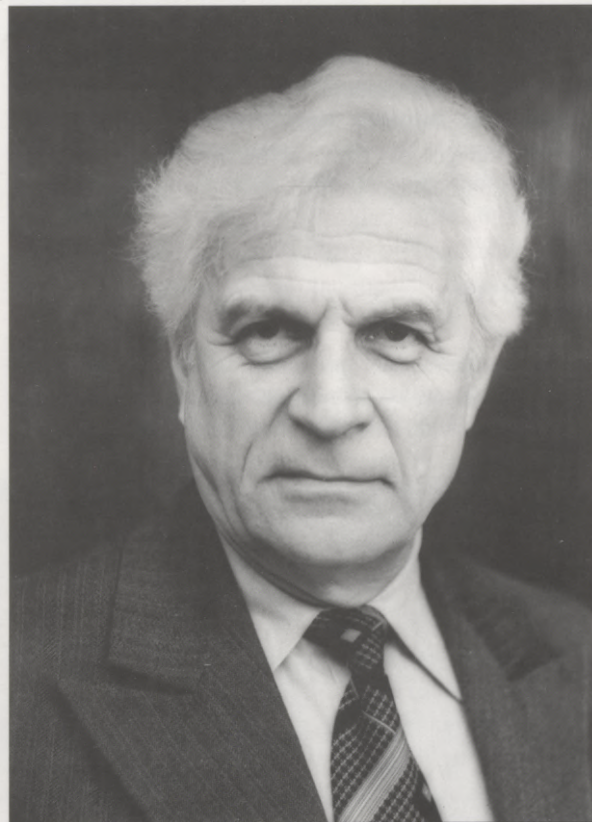
Manas dzīves gaitas iesakas Rīgā 1921. gada 12. novembrī. Bija beidzies Pirmais pasaules karš un arī Latvijas atbrīvošanas cīņas. Vecāki, pēc emigrācija aizvadītajiem gadiem atgriezušies Latvijā, nacionālās pašapziņas pacelumā mani izvēlējās tik latvisko vārdu — Vaidelotis. Studiju gadus aizvadījuši Francijā, mani vecāki arī mani ievadīja līdzīgā izglītības ceļā. Beidzu Rīgas franču liceju un Grenoble ieguvu bakalaura grādu. 1944. gadā mani iesauca Vērmahtā, un kara beigas sagaidīju Liepājā.

Esmu īsts Rīgas puika — izložnājis Vecrīgas pagalmus, izkāpeļis baznīcu torņus. Ganos neesmu gājis. Taču ģimenes apstākļu dēļ ātri sāku pelnīt iztiku, sakumā — ar privātsundām, vēlāk — jau skolas gados uzsākot žurnālista gaitas. 1995. gadā aprīdēja 60 gadi kopš mana pirmā raksta publicēšanas presē.

1949. gadā beidzu LVU Arhitektūras fakultāti. Mana profesionāla arhitekta darbība — no ierindas arhitekta līdz darbnīcas vadītājam — iesākas un noslēdzas vienā darbavietā, kuras pēdējais nosaukums — Pilsētprojekts. Tiesa, no 1958. līdz 1960. gadam biju arī Rīgas galvenais arhitekts un īsu brīdi — RPI docents, taču nepiemērotās biogrāfijas dēļ no šiem amatiem tiku atbrīvots.

Ar manu līdzdalību tapusi Rīgas stacija Maskavas metropolitenā (kopā ar A. Reinfeldu), Zinātņu akadēmijas augstceltne Rīgā (kopā ar O. Tilmani), tās konferenču zale, LLA studentu kopmitne Jelgavā, arī tirdzniecības nami Sloka, Pļaviņas un Balvos (kopā ar P. Saulīti), daudzas dzīvojamās mājas un vasarnīcas.

Darbojot Braļu kapu komitejā, esmu tās valdes loceklis. Daudzus gadus esmu darbojies žurnāla "Zinātne un Tehnika" redakcijas koleģijā un Mākslas darbinieku nama valdē, vadījis arhitektūras lektoriju. 1991. gadā uzņēmos Latvijas Nacionālās operas draugu ģildes prezidenta un labdarības akcijas "Opera!" fonda locekļa pienākumus. Kopš 1979. gada strādāju Latvijas Dabas un pieminekļu aizsardzības biedrības un izdevniecības "Zinātne" izdotās grāmatu sērijas "Latvijas arhitektūras un mākslas pieminekļi" redkoleģijā, bet kopš 1995. gada esmu tās atbildīgais redaktors.

Vaidelotis Apsītis

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Vaidelotis Apsītis

Vairaku gadu desmitu pētījumu rezultātā tapuši trīs zinātniskie darbi — monogrāfija "Kārlis Zale" (1988), "Braļu kapi" (1982, 1995) un "Brīvības piemineklis" (1993).

Televīzija un radio esmu nolasījis vismaz 300 lekciju par arhitektūru un pilsēt būvniecību. Latvijas, Krievijas, Francijas un Šveices preses izdevumos publicēti apmēram 450 raksti par dažādām profesionālām un sadzīves tēmām, kā arī ceļojumu apraksti. Esmu iecelts par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli.

Dziļi noliecu galvu savas mātes priekšā, kas mani no agras bērnības radināja pie darba, ieaudzināja man pienākuma apziņu un mīlestību un cieņu pret cilvēku — lielu vai mazu.

Tikšanās

Vaideloša Apsiša māte bija franču izcelsmes, tēvs — latvietis. Tēvu zeme — šeit, un tās attīstībai un pašapziņas stiprināšanai veltīti talantīga arhitekta un erudīta pētnieka darbi. Latviskā un franciskā audzināšana un izglītība veidoja viņa personību. Šī vīra stāja vienmēr ir stalta, ariene — nevainojama visur un vienmēr, runa — loģiski pamatota un pārliecinoša, attieksme pret kolēģiem — labvēlīgi korekta, pret tuviniekiem — sirsnīga.

Kas te francisks, kas latvisks — grūti atšķirt. Latvijai ir Vaidelotis Apsītis, viņu pazīst arī citur. Butu varējis tikt tālāk un sasniegt vairāk. Bet tādi bija laiki un apstākļi.

No tiešām represijām izdevies izvairīties. Vēlmahtā dienējusajam tas prasījās izveicību, un talkā nākusi arī veiksmē.

Kara laikā taču daudzi pazaudeja dokumentus, vai ne? Bet ka tikt pie jauniem, kuriem nevaretu "piesieties"? Vaideloti Apsīti viņa tēvs, Lauksaimniecības akadēmijas profesors,

aizveda pie sava agrākā kolēģa Augusta Kirhenšteina, tolaik LPSR Augstākās padomes priekšsēdētāja. Skaidroja, kāda ķībele notikusi, un lūdza palīdzību, kas arī tika apsoltā.

Kad Apsīši jau vēra durvis, Kirhenšteins iesaucās: "Bet vai tikai viņš nav bijis vacu armijā?" To apmeklētāji, protams, nelikās dzirdam. Dokumenti tika, varēja sākt mācīties un strādāt. Kompetentie orgāni nelāgo biogrāfijas faktu velak, zināms, atklāja. Tas liedza piepildīties vairākam iecerēm.

Praktiskajā arhitektūrā sevišķu gandarījumu sagādāja divi savam laikam raksturīgi kopdarbi, kam ir paliekoša vērtība. Kolhoznieku namam — vēlāk Zinātņu akadēmijas augstceltnei — arhitektonisko veidolu izstrādāja darba grupa Osvalda Tilmaņa un Vaideloša Apsiša vadībā. Apsiša radošais veikums vistiešāk izpaužas Lielās zaļes interjeros. Tur ir dažādi rotājumi un unikālas lustras. Metalkalumi sagādāja prieku, un ir bēdīgi, ka tagadējos laikos pazudis, piemēram, unikālais ieejas durvju rokturis.

50. gados arhitektūra bija mode ipatnējs nacionāli romantisks stils. Tas izpaužas arī kopā ar Arturu Reinfeldu veidotajā Maskavas metro stacija "Rižskaja". Tur, piemēram, sienas klātas ar būvkeramikas blokiem, varētu teikt, liela izmēra podiņiem, tur ir oriģināli piloni. Lieliska un latviska ir liepu ziedu dzeltenīgā krāsa. Darbs prasīja pāris gadu, tā bija laba prakse.

Bet vai Rīgai arī vajadzīgs metro? Vaidelotis Apsītis ir pārliecināts, ka ir. Tai kampanijai, kas Atmodas pirmsākumos izjauca metro celtniecību Rīgā, pēc viņa domām, bijusi politiska nokrāsa. Bet ar satiksmi kļūst arvien sarežģītāk. Automašīnu skaits aug, jau tagad diezgan daudzas ģimenes ir vairākas. Risinājums būs vajadzīgs, atliek vien diskutēt, vai transporta kustība būs javirza zem zemes vai gaisā.

Zinātniski vērtīgas un sabiedrībai rosinošas bijušas Vai-

*Ar televīzijas žurnālistu Emīlu Meškunu, spriežot par pilsēt-
apbūvi, 1963. gads
Latvijas Arhitektu savienības valde, 1995. gada novembris*

deloša Apsiša grāmatas par izcilo tēlnieku Karli Zali un viņa monumentālajiem darbiem — Braļu kapiem un Brīvības pieminekli.

Grāmatu ceļš līdz lasītajiem bija sarežģīts un šķēršļiem pilns, tomēr autoram izdevās pateikt būtisko, neielaižoties kompromisos. Ja nu vienīgi terminoloģija vietām padomiska — ar "buržuazisko nacionalismu" un tamlīdzīgiem apzīmējumiem. Monogrāfija par Karli Zali ir daudz pirmreizeja. Precizēts tēlnieka dzimšanas laiks un vieta, izpētīti viņa studiju un darbības gadi Peterburgā, darbu tapšanas apstākļi un tā tālāk. Vērtējums nav ne nosodošs, ne cildinošs.

Izteikts arī tolaik pieņemamā formā: "K.Zales tēli liek atcerēties kara traģismu, brīvības nepieciešamību, tie izsaka tautas ilgas pēc miera, pauzē dzimtenes mīlestību. Tie cildina darba vērtību un tautas gadsimtiem cauri nesto tradīciju skaistumu. K.Zale kā tēlnieks monumentālists ir cieši saaudzis ar tautas kultūru, viņa mūža devums kļuvis par tās dzienu, neatņemamu sastāvdaļu."

Pirmajā grāmatā par Braļu kapiem, lai to dabūtu cauri, nav vēl viss pateikts, ievietots arī politiski "pareizs" vēsturnieka komentārs, otrais — papildinātais — izdevums jau ir pilnīgs. Grāmata par Brīvības pieminekli uzreiz varēja iznākt, kā iecerēts.

Pašlaik tiek rediģēta Vaideloša Apsiša grāmata par latvisko identitāti: "Mūsu sabiedrība trūkst nacionālās pašapziņas. Tā neapzinās kultūras vērtības, ko radījuši priekšteči. Ir ļaudis, kas latvisko saskata galvenokārt ausekliti un citas senās zīmēs, gulbalku ēkas un tamlīdzīgi. Bet, kas ir nacionāli etnisko motīvu pamatā — par to nav pētījuma. Kāpēc, piemēram, latviešiem raksturīga dziļa mirušo piemiņas kultūra, kapu zaļās velenas, izjūta, kas pilnībā izpaužas arī Braļu kapos? Daudz ir tādu jautājumu. Kur rast atbildes? Es tas esmu meklejis arheoloģijā, folklorā un ģēnu teorijā. Arī jaunāku laiku vēsturē un mākslā, sākot no pirmās Atmodas. Latviska identitāte izpaužas literatūrā, teiksim, ainavas tēlojumā, mākslas latviskās krāsas. Vienkaršība un tuvība ar dabu latvietim ir būtiska. Tāpat kā tautasdziesmu ētiskie principi."

Topošajā Vaideloša Apsiša grāmatā būs ļoti bagāts faktu materiāls, būs vērojumi un secinājumi. Līdzās līdzšinējiem darbiem arī tas būs Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliera vērtējums Tēvzemei un latviešu pašapziņas stiprumam.

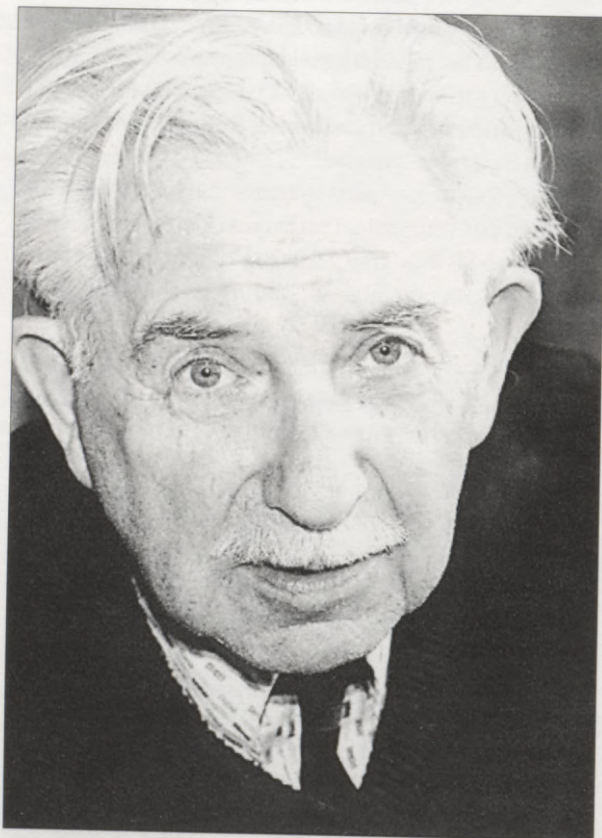
*Ar Svetās uguns lāpu Rīgas Braļu kapos, 1991. gada 11. novembris
Virs Ņujorkas arhitektūras, Ņujorkas arhitektūra, 1980. gads*

Ordeņa kavalieris

Auseklis Baušķenieks

Mākslinieks, gleznotājs

Auseklis Baušķenieks

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Man dzīve viss tā vēlū nācis. Piedzimu vēlū — jaunākajai mātai jau bija 10 gadu. Toties, kad pēc trim meitām tikuši pie dela, bijis liels prieks, un ielikuši man tādu gaišu vārdu — Auseklis. Vēlū saku zīmēt. Patika jau skolas gados, bet skolotājiem nepatika. Atzīmes bija pavisam sliktas. Kad pēc ģimnāzijas bija jāizšķiras, ko darīt tālāk, par mākslas vai vispār kultūras lietām nedomāju. Gribēju kļūt par kadam mehāniķi vai jūras braucēju. Bet laiki bija grūti, vecāki uzstāja, ka jādomā kas praktiskāks. Iestājos universitatē arhitektos. Nepatika. Nemācījos. Bet tur bija arī daudz jaziņme. Un tas iepatīkas arvien vairāk. Gāju uz akadēmiju. Uzņēma uzreiz otrajā kursā. Rektors toreiz bija Vilhelms Purvītis, mācījos pie Miesnieka, Ubana, Tones. Visi izcili mākslinieki! Personības. Ļoti patika veidot, bet Ubāns at-runāja, ieteica pievērsties glezniecībai. Un nenožēloju, lai gan tēlniecība man vienmēr bijusi tuva.

Ar savu bērnību savainoto roku paglabājis no karadienes-ta, es tomēr tiku iesaukts darba dienestā un izvests uz Vāciju. No gūstekņu nometnes atgriezies Latvijā, nejutos atgriezies mājās. Ģimene bija paputējusi, trīs māsas devu-šas emigrācijā, darbi izvazāti un daudzi gājuši zudumā. Grūti, pat neiespējami šķita atkal ķerties pie otas. Saku Pionieru pili mācīt bērniem tēlniecību. Ilgus gadus tas bija mans maizes darbs. Te satiku savu nakamo dzīves-biedri Antoņinu, sauktu par Ņinu vai lielākoties par Nini. Ari viņa pili nodarbojās ar bērniem. Ņinas lielā ticība palīd-zeja atgriezties pie mēlberta. Ar nesatricināmu mieru un pārliecību viņa teica: "Tu neuztraucies!", "Tikai glezno!", "Glezno, kā sirds liek!" Tas palīdzēja arī ilgus gadus izturēt neatzišanu, noklusešanu, ignoranci, nekrāt sirdi rūgtumu un darīt savu darbu.

Tā isti saku nodoties mākslai, kad aizgāju pensijā un tiku pie savas darbnīcas. Biju ieguvis laiku un telpu, ko varu piepildīt tikai ar savām domām, meklējumiem un atradu-miem. Te es varu veidot un gleznot, ķīberēties ar dažā-diem mehānismiem un elektroniku, klausīties labu mūzi-ku un aprunāties ar draugiem. Pirmo radiouztvērtēju uz-meistaroju jau toreiz, kad Rīgā vēl nebija raidītāju. Tagad

man izstrādājies tāds ritms: 10 mēnešus neatlaidīgi gleznoju, tad jutos galīgi iztukšojies un kādus divus mēnešus noņemtos tikai ar elektroniku. Tas palīdz turēt dvēseli līdzsvarā. Laimei jau nekā daudz nevajag — saskaņu ar sevi un līdzilvēkiem. Redziet — tādu klusu, vienkāršu laimi piedzīvo ģimenīte, ko esmu notēlojis bildē "Varavīksne istabā". Tā varētu būt arī mana dēla Ingus ģimene. Man patīk, ka viņš ar sievu Editi muzicē. Pats gan klausos gandrīz vai tikai simfonisko mūziku un lielakoties klasiskus.

Ir nācies pabūt Vācijā, Anglijā, ASV un vēl dažāda laba zeme. Mani darbi — gan dāvināti, gan ārzemnieku un arī latviešu iegādāti — nonākuši Japānā, Kanādā, Austrālijā un daudzviet citur pasaulē. Nekāds raženais mākslinieks neesmu. Pavisam uzgleznoti kadi 350 darbi. Vairāk uz ārzemēm nepārdošu, lai paliek tepat Latvijā. Savus darbus ik pa pieciem gadiem cenšos parādīt.

Manās gleznās galvenā ir saturiskā puse. Man arī patīk skaisti krāsu laukumi. Apbrīnoju Gogēna un van Goga krāsu pasauli. Varbūt tuvāks tomēr ir Dali. Bet es gleznoju, kā protu. Un ņemos apkārt katrai bildei, kamēr iznāk, ka esmu iedomājies. Man patīk pats darba process, tās saldās mokas. Ieceres bieži vien nāk nejauši, kā pekšņa doma, atskārsme. Tad uzreiz cenšos nofiksēt — vai nu ar mazu skici, vai vienkārši pierakstu.

Māksliniekam grūti stāstīt par pašā bildēm. Un es jau neesmu runātājs. Ir gleznotājs, kas vai ik gadus nāk ar kaut ko jaunu, modernu. Kā tas ir man? Es dzīvoju un skatos, un klausos, kas pasaulē notiek. Un pasaulē patiesi notiek lielas un trakas lietas. Nepietiek ne krāsas, ne mākslinieku, kas to visu varētu uzgleznot. Bet risinās arī pavisam vienkāršas lietas, mazāki notikumi. Tie aiziet garām, tos neviens neievēro. Un šini novadā man vislabāk gribas darboties.

Šī glezna saucas "Labrit!". Gadījums ir gaužām vienkāršs, prozaisks un sīks. Mana kundze reiz atkal teica: "Vai tu nevarētu

nomazgāt kajas?!" Kad man kajas ir tīras, sakas laistīšanās ar ūdeni. Tas kalpoja par ierosinājumu. Un iznāca bilde. Protams, ar kajām vien bilde neiznāk, jāliek klat vēl kaut kas — plīks sievišķis, reproduktors, vadi. Atribūtika, kas ir klat, tieši palīdz skatīties un uztvert to, kas tur ir domāts.

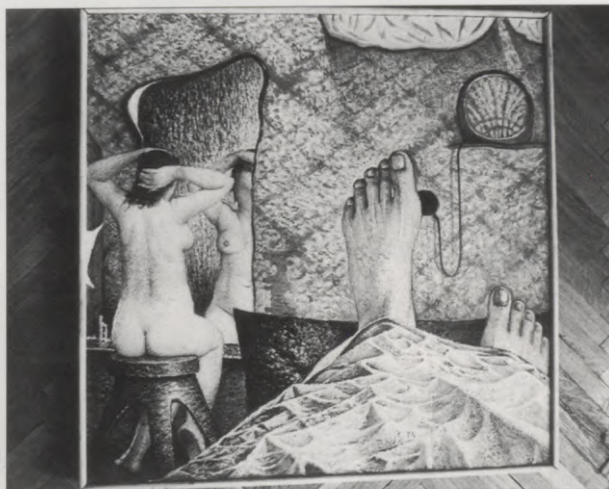
Kāršu licēja glezna "Pasjanss", 1974. gadā gleznots darbs. Kas tur sevišķs? Modelis ir man tepat blakus — mana sieva. Pats gan kārtis un horoskopus neatbalstu un ar to nenoņemtos. Tās lietas, kam mēs ticam, arī nojautu, nenosaka kārtis. Neticu astroloģijai un nezinu, kāpēc avīzēs horoskopiem atvēl vietu. Gleznotājs jau bez krāsām nevar iztikt, tomēr neticu arī tam, ka krāsas kaut kā iespaido likteni.

"Variācijas". Ta dziļā doma ir tāda, ka gleznas pasūtītājs ar autoru nevar vienoties, kuras damas galva būtu istā un piemerotāka. Un to taču var atrisināt — lai izgriež lauka un pats pievieno rumpim to, kas labāk patīk.

"Grāmatu tarps". Katrai bildei sākumā ir kāda iecere. Un reizēm kāda nejaušība vai kļūda, vai zemapziņa to paverš: tiek ieraudzīti jauni krāsu ritmi, ko gribas attīstīt, rodas kaut kas cits. Bija domāta klusā daba, bet es no tālienes skatos — ēnas veido tādu kā cilvēka seju... Ā, te jau kaut ko var uztaisīt! Un tur apakšējā malā ir arī mans šlīpses gals. Bet aicinājuma pilnu tekstu jau vajadzētu jums zināt: "Mīliet grāmatas, tās prātu pacila!"

"Pie robotu rūpnīcas". Atcerieties, robotu rūpnīca taču bija, nezina kāpēc tikai neiznāca tikt līdz ražošanai. Es iztēlojos: ja rūpnīca tik labi būtu strādājusi un roboti būtu iztāisīti tik cilvēciski, ka peldētājas meitenes pat kautrētos no šī skatītāja. Bilde no cikla "Ģimenes hronika". Pirmā — "Sastapšanās pēc kara" — pliki un nabagi, pirmais pēckara laiks tāds bija. Nakama — "Sava ipašuma" — jau ģimenes darziņš

"Pasjanss"
"Labrit!"

Auseklis Baušķenieks

un sava būdīņa. Trešā bilde — “Cerību laiks”, kad dama jau ir labās cerības, gaidot pēcnāceju. Nākamais darbs “Nopelniem bagāts laulāts draugs” — sanācis bija diezgan daudz to atvašu. Tad vēl kāda bilde, pēc kuras nak “Mazbērnu vaiņaga”. Man gan pašam nav tik daudz mazbērnu — tikai divi. No mūsu ģimenes šai gleznā ir redzams vienīgi kaķis.

Tikšanās

Ausekļa Baušķenieka tēlu un krāsu pasaules sarežģītas vienkāršības miklas nemaz tik lēti un viegli nedodas rokā. Un te neko daudz nelīdz pat paša autora skaidrojumi. Jo tā vien šķiet, ka meļē māksliniekam dota talab, lai aizvirzītu domas no skaidri saskatāma, apjaušama kāda sanceļa. Ne, var jau būt arī tā, ka stāsta pats autors, tomēr neatstāj sajūtu, ka aiz šīs uzreiz pamanāmās ikdienas ir vēl otrs un varbūt pat trešais dzīves norišu plūdums.

Laikam jau līdzīgas izjūtas vajājušas un apsēdušas padomju cenzorus, kas savulaik autoru krustu šķērsu ir tīcinājuši par 1980. gadā uzgleznoto darbu “Dieva ausi”, kur ietverts visaur dzīvi apliecinošs atzinums: man klājas tik labi, ka es dzīvoju kā Dieva ausi, ko rāda arī autora portrets mitnē, kas izveidota pamatīgā cilvēka ausī. Un tad nu sākuši birt jautājumi:

— Kāpēc jums kalendārs rāda sesto datumu?

— Tā ir diena, kad man nes pensiju.

— Kāpēc tuvinieku attēli jums ir telpas augšdaļā, bet goda raksts ielikts lejā?

— Sev tuvie cilvēki man ir svarīgi, bet goda papīriem lielas vērtības nav...

Tada garā taujāšana turpinājusies, visas mākslinieka atbildes bijušas tiešas un neparprotamas, tomēr glezna līdz pat 1988. gadam, kad tā tika iespiesta Zigurda Konstanta sastādītajā albumā “Auseklis Baušķenieks”, nevienā izstādē netika pieņemta. Savukārt dažos citos darbos autoram pieprasīja labot dažādas detaļas vai arī datējuma gadu, lai glezna nonāktu līdz izstādei. Un ar visu to no 1981. līdz 1983. gadam mākslinieka vārdu bija aizliegts pieminēt preses izdevumos, radio un televīzijas raidījumos, par ko liecina paša gleznotāja rakstītās ironiskās rindas:

BAUŠ

Te dzīvo viņš un otas trin,

Tā vārdu prese nepiemin.

Grib bildes skaistas uztaisīt

Viņš ar, bet — neiznāk.

Par šo aizliegumu velti meklēt kādu rakstisku rīkojumu — tolaik pietika ar tālruņa zvanu izdevuma galvenajam redaktoram. Ja nu kāds tomēr tik bargo pavēli piemirsa, tad bija ipaša Galvenās literatūras parvalde valsts noslēpumu aizsardzībai prese, kuras cenzori caurlasīja ik iespiesto rindīņu un gadāja, lai neviens neuzzinātu valsts noslēpumu, ka Latvijā dzīvo, glezno un par dzīvi domā mākslinieks Auseklis Baušķenieks.

Mākslinieka vaļasprieks — dažādu elektronisku aparātu veidošana

Ordeņa kavalieris

Andrejs Berkmanis

Enerģētiķis, Ķeguma cēlājs

Tikšanās

Andrejs Berkmanis dzimis 1904.gada 21.oktobrī Tomes pagasta Lejasbiķos zemnieka ģimenē kā pastarītis — devītais bērns.

Darba gaitas sācis tēva saimniecībā.

Sākoties Pirmajam pasaules karam, visa ģimene devusies bēgļu gaitās uz Rīgu. Brāļi un māsa strādājuši gadījuma darbus, bet Andrejs trīs ziemas gājis skola.

Pēc kara daļa no lielās ģimenes atgriezusies mājās, kas gan bijušas nopostītas līdz pamatiem. Sākumā par pagaidu mītni kalpojusi kara laika blindāža. Ziemā Andrejs gājis meža darbos, vasarā sējis pļostus un pludinājis tos pa upi, kā arī laidis laivas uz Rīgu.

Andrejs Berkmanis dienējis Latvijas armijā obligātajā karadienestā, tad uzcelis jaunu māju. Apņēmis ar Melitu Daugavbērziņu, ar kuru laulībā nodzīvojis 40 gadus, līdz sievas nāvei. Berkmaņu ģimene izaudzinājusi desmit bērnus un Andreju un meitu Laimu.

Kad 1936.gadā zviedru firma "Sentab" sāka būvēt Ķeguma spēkstaciju, Andrejs Berkmanis bija viens no pirmajiem, ko pieņēma darba. Viņš piedalījies spēkstacijas pamatu betonēšanā, pēc kara bijis HES atjaunošanas pulkā un vēlāk strādājis spēkstacijas ekspluatācijas grupā, piedalījies tās paplašināšanā — un tā līdz 1987.gadam, līdz oficiālai darba gaitu pārtraukšanai. Tātad vairāk par pusgadsimtu viņš atdevis Ķeguma spēkstacijai. Par to apbalvots ar Ļeņina ordeni. Bet viņš nekad nav bijis ne partijas biedrs, ne aktivists. Pār dzīvi dienām un likstām gājis taisns, godīgs, ar humoru.

Latvijas Republikas proklamešanas 77.gadadienas priekšvakarā 1995.gada novembrī Andrejam Berkmanim 92.mūža gadā tika pasniegts Triju Zvaigžņu ordenis. Nākamā gada aprīlī viņa mūža pavadīens pārtrūka.

Jubilejas rakstam, ar kuru darbabiedri 1994.gadā sveica Latvijas enerģētikas celmlauzi 90.dzimšanas dienā, likts virsraksts "Mūsu Andrejs". Bijušais Daugavas hidroelektrostacijas kaskādes direktors Harijs Jaunzems šo tēlojumu sāk ar Ķeguma HES 50 gadu svinībām, kad Andrejs kopa ar

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Andrejs Berkmanis

citiem darba veterāniem spēkstacijas torni paceļ sarkanbaltsarkano karogu, un veido kā stāstu par spēkavīru ar gaišu prātu, sīkstu gribu un spēju pasmieties par savām likstām un dzīves ačgārnībām.

Kopā ar tēvu viņš Ķegumā uzceļ māju, ko drīz vien applūdina paša celtā spēkstacija. Uzceļ otru, bet to sašauj krievu un vācu artilērija. Mierīgi pavadīt vecumdienas varētu trešajā mājā, bet pagasta ieliktie apakšinieki nav samaksājuši par elektroenerģiju, un virs, kas celis, atjaunojis, lolojis un kopis Latvijas lepnumu — Ķeguma spēkstaciju, būtu sēdējis tumsā, ja neaicinātu pie sevis bērni.

Visu mūžu A.Berkmanis ir smagi strādājis. Lielo pneimatisko āmuru — urbi, ko viņš kā jauneklis saņēma spridzināšanas darbu sagatavošanai un dolomitu atskal-

dinašanai, viņš licis lietā gan spēkstacijas būvēšana un atjaunošana pēc kara, gan dažādos HES ekspluatācijas un paplašināšanas darbos un nav izlaidis no rokām piecdesmit vienu gadu. Spēku devusi apziņa, ka sūrajam darbam ir saldi augļi. Kā savulaik atcerējās Andrejs Berkmanis, toreiz, spēkstacijas būvdarbu laikā, visi strādājuši ar lielu pacīlatību — lai ātrāk tiktu pie gaismas un visās pilsetās un lauku setas ienaktu elektrība.

Ari labais atalgojums skubinājis cēsties — pamatu nostiprināšanas darbos viņš pelnījis pāri 500 latiem mēnesī. Kā pats meistars atzina, — jāmācās jau bija strādāt ne vien ar muskuļiem, bet arī ar galvu.

Savā 90.dzimšanas dienā Andrejs Berkmanis par veselību nav sūdzējies: "Vēl nekas nesāp. Kad pienāks vecums, tad jau redzēs." Tā ar bagāto, papildīto darba mūžu, virišķību un labestību viņš kolēžu un radu saimē kļuvis par "mūsu Andreju" un iemantojis enerģētikas unikuma slavu. Patiesi unikāla dzīve un mūža devums.

Andrejs Berkmanis, saņemot Triju Zvaigžņu ordeni 1995. gada novembrī

Pēc apbalvojuma pasniegšanas Rīgas pili. (A.Berkmanis — otra rinda piektais no kreisās)

Andreja Berkmaņa mūža lolojums — Ķeguma HES

Ordeņa kavalieris

Uldis BērziņšDzejnieks, tulkotājs,
politiskais darbinieks

Par sevi, par dzīvi

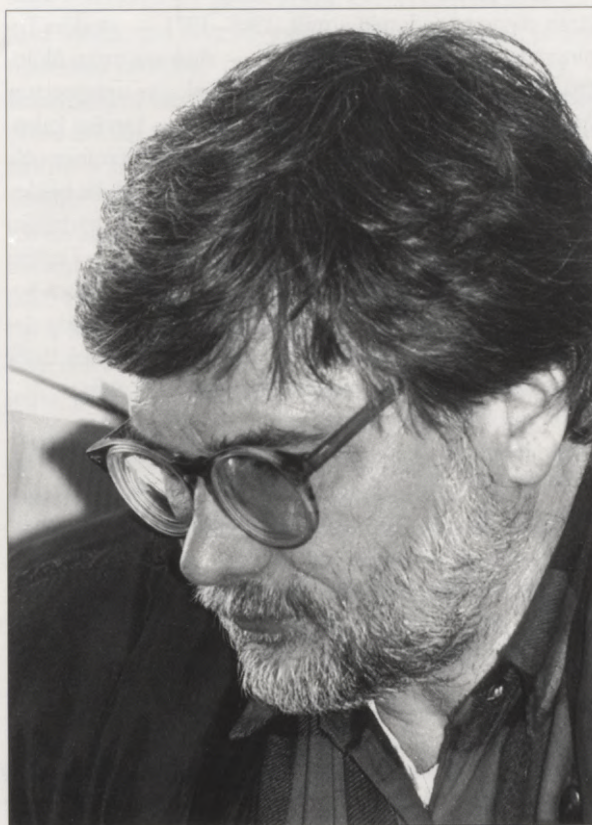
Esmu dzimis Rīgā 1944. gada 17. maijā. Mazu mani audzināja vecmāmiņa, kuru saucām par "mamiti". Tēva vietā man bija tēvocis Jānis — manas mātes brālēns, kuru bērnībā saucu un turēju par brāli, un viņš mani arī. Mums bija tikai piecpadsmit gadu starpība.

Agrajos padsmītajos pārdzīvoju reliģiskas aizrautības periodu un vienu brīdi biju nolēmis kļūt par luterāņu mācītāju. Tagad domāju, ka mana ticība patiesība bija "politiska": mani aizvainoja skolas un avižu augstprātība, valsts varmācība pret ticīgajiem, baznīcai un ticīgajām ģimenēm uzspiesta ikdienišķa liekuļošana. "Politiska" reliģiozitāte ir pāvirša jau pēc definīcijas — labi, ka mācītājs nekļūvu. Vidusskolas laikā saku izjust tās tautas, kas kopā ar mūsu bija liektas un lauztas zem tās pašas valstsvaras rītiem. Taisijos pēc skolas iet uz ģeografiem, lai vēlāk specializētos etnoloģijā. Tomēr iestajos latviešu filologos — "dzejniekfakultātē".

Dzejoļus klausījos kopš sīkas zenības — mātes un viņas draudzeņu rikotajos dzejas vakaros. Vēlāk brīnījos, kādēļ, Plūdoni un Virzu lasīdams, noraudu grāmatai lapu lāsumainu. Piecdesmit septītajā, astotajā gadā, kad poļu drāma un ungāru traģēdija manā zēna prātā bija izgulsējušies, saku rakstīt. Pirmie dzejoļi tapa 1957. gadā, pirmās publikācijas — 1962. gadā. Nekas cits neesmu kļuvis līdz šim pašam brīdim, tik dzejoļu rakstītājs un citu tautu dzejas tulks.

Esmu pieaicināts līdzdarboties mūsu šodien izcilākajā un apjomīgākajā tulkošanas projektā — jaunās latviešu Bībeles veidošanā. To turu ne tikai par lielu atbildību, bet arī par augstu godu. Savas spēšanas robežās esmu gatavs darīt visu ko, lai Grāmata vēlreiz atklātos mūsu valodai — visā savā spēkā, literāro formu un motīvu daudzveidībā un pretrunīgumā.

"Vai Dievs ir?" — šo jautājumu esmu neskaitāmas reizes uzdevis gan bērniem, gan lielajiem. Viens no zviedru Baznīcas misijas vadītājiem, kristīgais socialdemokrāts Bū Nilunds man atbildēja: "Viņš neapšaubāmi ir — to pierāda cilvēka psiholoģija, cilvēces kultūras vēsture un reliģiju salīdzinošā vēsture. Jautājums var būt tikai — vai Dievs pastāv

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Uldis Bērziņš

ari ārpus cilvēka, ārpus cilvēces psihiskās realitātes? Uz šo jautājumu ikviens var atrast atbildi tikai patstāvīgi — arī tu.” Tomēr es turpinu jautāt.

Svarīgākie gadskaitļi:

Dzimis 1944. gada 17. maijā Rīgā. 1962.–1964. — latviešu filoloģijas studijas Latvijas Universitātē. 1964.–1967. — militārais dienests padomju armijā. 1968.–1971. — studijas Ļeņingradas universitātē. 1971. gadā — diploms turku filoloģijā. 1973.–1974. — pēcstudiju kursi Maskavas universitātes Āzijas – Āfrikas institūta. Kopš 1974. gada — Latvijas Rakstnieku savienības biedrs. Kopš šī laika — arī profesionāls rakstnieks. Kopš 1988. gada esmu Latvijas PEN kluba biedrs. Kopš 1989. gada — Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedrs. 1992. gadā — ievēlēts par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli. 1994. gada pavasari — saņēmu Sorosa fonda Sabiedriskās saskaņas balvu un 1995. gada decembri — Baltijas asamblejas literatūras balvu. Kopš 1996. gada esmu Tautību konsultatīvās padomes loceklis.

Esmu publicējis krājumus:

“Piemineklis kazai” (1980), “Poētisms baltkrievs” (1984), “Nenotikušie atentāti” (1990), “Parasts akmens” (1992), “Laiks” (1994 — kopā ar Juri Kronbergu), “Kukaiņu soli” (1994), “Dzeja” (1995).

Tulkojis esmu no turku, azerbaidžāņu, persiešu, senebreju, seno islandiešu, poļu, angļu, krievu un seno austrumslāvu valodām.

Tikšanās

Ulda Bērziņa daudzpusīgo personību visrāpīgāk raksturojuši viņa koleģi dzejas laukā. Pēc krājuma “Piemineklis kazai” iznākšanas Ojārs Vācietis 1980. gadā rakstīja:

“Es uzskatu, ka šī grāmata ir ne tikai labāka starp pārējam, bet tas ir notikums mūsu dzejā vispār. Dzeja ar tādu polifoniskumu un tādu blīvumu — tas ir īsts dzejas materiāls, augstas klases, un, kā jau jebkuram pilnīgi jaunam, oriģinālam materiālam, tam ir arī sava materiāla pretestība, kas lasītājam noteikti būs jāpārvar. (...) Daudzšķautņaina, daudzkrāsaina personība viennozīmīgi neprognozējas. Bērziņš nav viena ceļa gājējs. Uldis Bērziņš izstaro, un, kurš stars izradīsies spīgtāks, kurš ne, to mēs varam tikai gaidīt.”

Gadus piecdesmit vēkāk Leons Briedis: “Manā dzīvē Uldis ir Notikums — negaidīts, nebijis, pat necerēts, un tajā pašā laikā tik spilgts, spontāns, dabisks, bezgala vitāls, apģarots un sugestīvs. Gan mūsu visu priekšstatus, gan pasaules uztveri un izjūtu, gan mūsu latvisko mentalitāti paplašinaošs un padziļinošs, jo par savas dzejas un garīgo aktivitāšu mērķi Uldis uzskata nevis īstenības kopēšanu vai atdarināšanu, bet gan nebijušas saskares iegūšanu ar to.

Tā ir liela maksma un reize arī liela gudriba — dzīvot saskaņā ar sevi un šo saskanīgumu izplatīt tālāk citos, ceļot drošus un uzticamus savstarpējas saprašanas un garīgas solidaritātes tiltus no cilvēka uz cilvēku, no valodas uz valodu, no tautas uz tautu, no vienas kultūras uz citu kultūru. Vienot, iedvesmot un mobilizēt.

Uldi grūti saukt par kabineta cilvēku, kaut gan lielam liela viņa dzīves daļa, gluži kā viduslaiku alķīmiķim celē, pagājusi vienatnībā pie grāmatām un rokrakstiem apkrauta rakstāmgalda, pacietīgi un rūpīgi urbjoties cauri seniem foliantiem grūtos, bet svētigos istā un atbilstošā Vārda meklējumos. Šajā ziņā nepārspējot var teikt, ka tā vien šķiet, ka Uldis ieelpotu vārdus un tekstus pats savā zemapziņā, lai tie saplūstu ar viņu pašu, kļūtu par Notikumu — par tādu impulsu, no kura vēlāk rastos jauni vārdi un teksti, kam piemīt neparasts spēks un enerģija, lielas, episkas

Vidusskolu beidzot, 1961. gads

Pēc Sorosa balvas saņemšanas Rundales pili kopā ar Džordžu Sorosu un Vītu Matisu, 1994. gads

pasaules jutoņa. Tas viss — visi šie ārkārtīgi plašie cilvēces kultūras slāņi — Ulda būtība iekļaujas tik dabiski un organiski, ka tas, vismaz Uldim, šķietas gluži vai pašsaprotami, un tā vien gribas vaicāt: kādu jaunu un negaidītu pavērsienam Uldis izraudzies sev nākotnē? Viņa kultūrdziņas taču ir tik neremdināmas un neizdibināmas! Varbūt tāpēc Uldis allaž ir nemitīga kustība — gan garīgi, gan fiziski. Viņš nemitīgi ceļo — gan savas darbistabas četrās sienās, gan arī braukdams iepazīt jaunas tautas, valodas un kultūras. Taču atšķirībā no citiem šī Ulda poliglotiskā aizrautība viņam nekad nav bijusi pašmērķis vai viens no pašizpaušmes līdzekļiem. Drīzāk tas ir Ulda dzīvesveids, viņa dzīves pozīcija un stāja. Vai, vēl precīzāk, to varētu saukt par apzinātu rakstnieka humanitāriešu, šā vārda plašākajā un pilnīgākajā nozīmē runājot, dziļākās būtības un būtības apjaušmi. Visus šos gadus Ulda vārds gan bijušās PSRS robežās, gan ārpus tām ir bijusi savdabīga parole, kas tūdaļ pat atdarinājusi durvis un sirdis. Ulda loma šai garīgās solidaritātes veidošanā un uzturēšanā starp dažādām tautām, cilvēkiem un kultūrām ir tiešām nepārvērtējama. Tieši tāpēc viņu par savējo sauc gan lietuvietis, gan igauņis, gan livs, gan čigāns, gan krievs, gan ebrejs, gan polis, gan čuvašs, gan armēnis, gan azerbaidžānis, gan turks, gan grieķis, gan rumānis, gan ķīniešs, gan angļis, gan amerikānis, gan islandietis... Esmu to vistiešākajā ziņā izjutis pats, lai kur vien man šai pasaulē naktos būt. Un tā patiešām ir lieliska un, jāsaka, vienlaikus arī ļoti nepieciešama un vajadzīga sajūta, kas šo tik dažādo un atšķirīgo, tik pretrunīgo, dažbrīd tik sašķelto un saplosīto pasauli padara tuvu, vienotu, saprotamu, mīlamu. Vismaz tādi, šķiet, šai pasaulei vajadzētu būt.

Vismaz tāda pasaulē droši vien mums gribētos dzīvot. Un varbūt tieši pēc tādās pasaules, stāvēt uz XXI gadsimta sliekšņa, mēs šobrīd ilgojamies.

Uldis — viņa dzīve un dzeja, viņa daudzums jo daudzas kultūraktivitātes — šajā ziņā man ir kā atskaites punkts, dziļi intims paraugs, kā veidot un izkopt pašam sevi un tādejādi iekļauties visas cilvēces kopejā kultūrdarba. Vai, citādi sakot, tā ir atgriešanās pie arhetipiska priekšstata par rakstīto vārdu kā augsti ētisku, humanistisku un humanizejošu cilvēka garīgo nodarbi, kas tajā pašā laikā gan savā būtībā, gan savā virzībā un patosā saglabā arī patiesi nacionālu raksturu."

Knuts Skujenieks: "Kadreiz Heinrihs Heine teica, ka pasaules plaša iet caur viņa sirdi. Mēs šodien zinām un jūtam, ka tas nav romantisks pārspilējums. Ulda Bērziņa darbs ir šīs plaissas aizlidzināšana. Tulkodams, ņemdams dalību literāros vakaros un aizstāvības akcijās, viņš kultūras plāksnē saved kopā tās tautas, kuras reālajā dzīvē atrodas ierakumos viena pret otru. Taču Uldis nav karotājs ar vērdzīmavām — šādai spītībai ir liela morāla un politiska jēga. Tā ir cīņa par cilvēku, kura nereti jāizcīna necilvēcības telpa. Uldis cīnās ne tikai ar telpu, bet arī ar laiku. Viņa tulkojumi aptver gan aizmūžu senus tautu eposus, gan pēngada Nobela laureātus. Viņa galvenie pretinieki ir nezinašana un ignorance, jo nezinašana rada aizspriedumus un aizspriedumi rada naidu.

To pašu Uldis dara arī savā dzejā. Tā ir latviešu dzeja, un tā ir rakstīta Latvijai. Pati latviešu valoda kalpo viņam par iedvesmas avotu. Viņš allaž ir stāvējis gan par Latvijas vietu zem saules, gan par latvisko godu un pienākumu: būt pasaulei līdzīgam starp līdzīgiem."

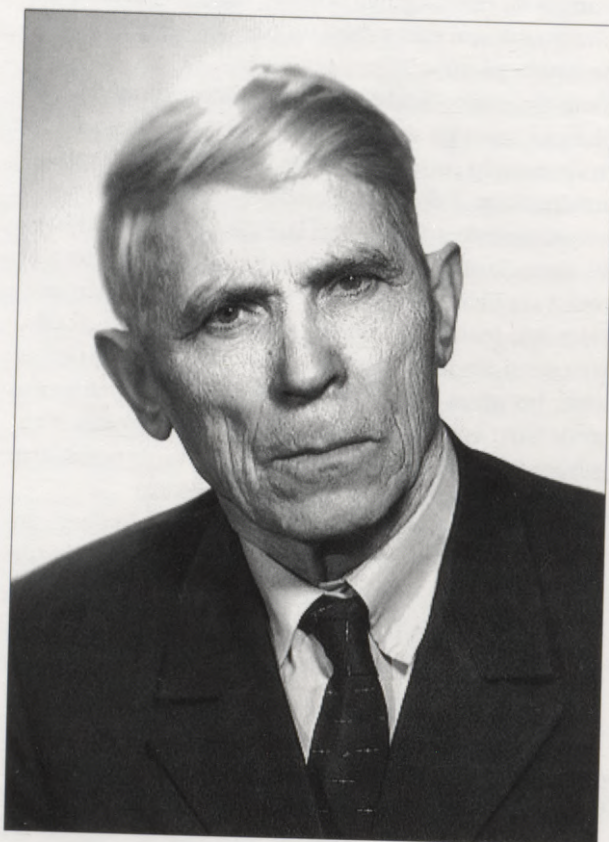
1990. gada aprīlī Baltijas valstu neatkarības mitiņā Ģeteborgā Černobiļā 1986. gada oktobrī kopā ar Marīnu Kosteņecku

Ordeņa kavalieris

Jānis Cibuļskis

Sabiedriskais un kultūras darbinieks

J. Cibuļskis

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Tikšanās

Jānis Cibuļskis (Jōns Cybuļskis — ka viņš pats rakstīja) dzimis 1911.gada 19.oktobrī Ludzas rajona Nautrēnu (tagad Miglinieku) pagasta Dekteru sādžā. Šis novads Latgalei un Latvijai devis apbrīnojami daudz kultūras un sabiedrisko darbinieku. Jāņa Cibuļska māte Franciska ir Latgales dziesmiņieka, drukas aizlieguma laika gaismas neseja Andriņa Jūrdža meita. Vectēvu Jānis atceras kā biežu ciemiņu tēva sētā, atceras arī bēres 1925.gadā. Pieaudzis viņš izpētīja Andriņa Jūrdža mūža gājumu un darbus un sarakstīja monogrāfiju, kas rokraksta glabājas Nacionālajā bibliotēkā.

Skolas gaitas sākās 1920.gadā. Pēc Lūzinieku četrklasīgas pamatskolas viņš iestājās Rogovkas sešklasīgajā skolā, bet zēnam bija jāsakā pelnīt iztikai un mācības nācas uz dažiem gadiem pārtraukt. Skolas gaitas atsākas Aglonas ģimnāzijā. Te par pedagogiem strādāja tādas izcilas personības kā Nikodēms Rancāns un Aloīzs Broks. Viņi audzēkņus rosināja darbam Tēvzemes un Baznīcas labā. Jānis sāka rakstīt populārzinātniskus rakstus un atzinumus skolēnu žurnālam "Censūnis". Latgales žurnāli "Zidūnis" un "Sauleite" iespieda viņa pirmos dzejoļus. Aglonas ģimnāziju Jānis Cibuļskis pabeidza 1933.gadā.

Katoļu jaunatnes kongresā viņš satika Viļakas draudzes prāvestu Alfonu Vaivodu, kas uzaicināja strādāt par ticības mācības skolotāju šai Ziemeļlatgales pilsētā un tās apkaimē. Jānis Cibuļskis sāka mācīt katoļu ticības pamatus 12 skolās, dodoties turp gan kājām, gan ar velosipēdu. Un vēl nāca klāt kolportiera gaitas — latgaliešu grāmatu izplatīšana lauku sētās. Viļaka viņš uzsāka arī izdeveja darbību, strādādam kopā ar vēlāk izcilo Latgales grāmatu izdeveju Vladislavu Loci.

Pēc okupācijas ticības mācīšana beidzas. Kādu laiciņu Jānis Cibuļskis palīdzēja Emilim Melngailim folkloras vākšanas gaitās Latgalē. Tad rodas iespēja strādāt Tilžas pagasta Ruskulovas skolā un vācu okupācijas laikā — Nautrēnu sešklasīgajā skolā. 1944.gadā viņš apprecas ar nautrēnieti Klementīnu Rancāni. Kara beigās jauna ģimene parceļas uz Kuldīgas apriņķi, kur Raņķu skolā Jānis Cibuļskis ir gan skolotājs, gan direktors. 1949.gadā viņu pēc 58.panta 1.a punkta — par dzimtenes nodevību, bet īstenībā, protams,

bez vainas notiesā uz 25 gadiem izsūtījumā. Volgas–Donas kanāla būvdarbos un slimojot pāiet seši gadi.

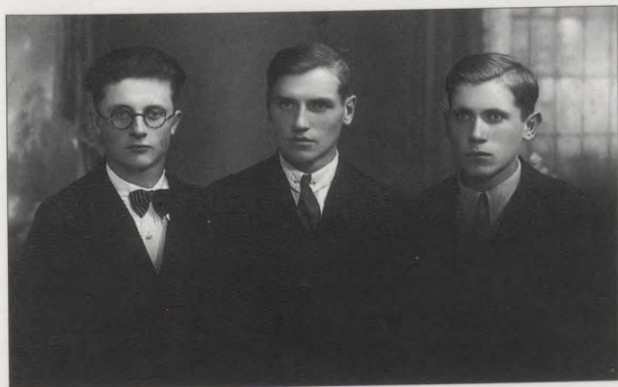
1955.gadā atbrīvots, Janis Cibulskis dzīvo un strādā Rīgā. Viņa rūpju lokā ir Latgale. Ar Jaņa Cibulskas ierosmi un vistiešāko līdzdalību top pieminēkli Andriņam Jūrdžam, Piteram Miglinīkam, brāļiem Skrindam, Ontonom Rupaīnam, Aloizam Brokam, Steponam Seilam, Miķelim Bukšam un citiem Latgales kultūras darbiniekiem.

Daudzus gadus Janis Cibulskis veidojis latgaliešu valodas skaidrojošo vārdnīcu. Uzrakstītais atmiņas par dzīvi, galvenokārt bērnību un jaunību. Rakstīti dzejoļi un pārdomas. Janis Cibulskis sakārtojis Aglonas Dievmātei veltītu dzejoļu krājumu albumu "Monstra te esse matrem" ("Radi, ka esi māte"), kas 1980.gadā tika uzdāvināts pāvestam Jānim Pavilam II. Labākie Jaņa Cibulskas darbi sakopoti izlasē "Myuža dinys, myuža dūmys" ("Mūža dienas, mūža domas"), ko 1995.gadā laidusi klajā Latgales kultūras centra izdevniecība Rēzeknē. 1997.gada 3.janvārī aprāvās Jaņa Cibulskas mūža pāvediens.

* * *

Jāņš Cibulskis — tā viņš raksta un tā latgaliski sevi sauc visur un vienmēr, kur tik iespējams, latgaliešu vidū jau noteikti. Viņš bija pārliecināts, ka ir viena latviešu tauta un tai ir viena valsts valoda, bet divas literārās valodas. Latgaliešu valoda ir ļoti sens indoeiropiešu valodu atzars, tautas dvēseles dārgāka manta. Var rakstīt vispārējās valodā, kā to dara Jānis Klidze un citi no Latgales nakuši rakstnieki, tā lasītāju loks kļūst plašāks, bet var rakstīt latgaliski, tautas vienotībai nemaz nekaitējot.

Janis Cibulskis bija augumā neliels un slimību vajāts, tomēr stiprs. No kurienes nācis šis spēks? No tautas dziļumiem, no vectēva Andriņa Jūrdža, kura kapa pieminēkli isti iederīgs Prometeja tēls, no citiem senčiem un radiem, no Latgales kultūras, no bērnības iespajdiem. Lūk, rindas no atmiņām par bērnu dienu Ziemassvētkiem: "Fizisks un garīgs miers ar svetlaimības izskaņu valdīja pār ikvienu un visiem kopā. Laikam gan man kā mazākajam saimē šī laimes izjūta bija vislielākajā pakāpē un sajūsma par tās esamību bija tolaik un tāda ir vēl šodien."

Spēku viņam deva ticība. Svētos rakstos lasītās un vēlāk bērniem mācītās atziņas, dvēseles apskaidribas brīži un svētas izjūtas dievnamos, kā viņš teica, — morāles un miera tempļos.

Latgale pa istam pamodas. Visas tautas Atmodas laikā tā atkal sāka papildināt apzināties savu vērtību un kultūru, sāka atjaunot tradīcijas un izdot grāmatas. Te nu milzu vērtība bija tiem, kas bija kopuši novada kultūru pirmajos brīvos gados un nebija ļāvuši tai iznīkt okupācijas gados. Tādiem kā Janis Cibulskis un vēl daži Latvijā, tāpat kā krieviem pulciņam trimdas latgaļi.

Varonīgs darbs, kas prasīja drosmi un pūles, bija pieminēkļu celšana Latgales dižviriem. Tas sākas 1968.gadā Jaņa Cibulskas dārza Purvciemā, Pildas ielā 38, pusnelegālos apstākļos. Tēlnieks Bertulis Buls izkala pieminēkli Andriņam Jūrdžam, ko uzstādīja Desetnieku kapos. 1971.gadā turpat novietoja arī pieminēkli Piteram Miglinīkam. 1975.gadā Rēzeknē vietu rada pieminēklis brāļiem Skrindam. Nododot šos un citus tēlniecības darbus sabiedrībai, vienmēr dedzīgus vārdus runāja Janis Cibulskis. Viņš piedalījās latgaliešu biedrību veidošanā un darbībā, uzstājās visās Latgalei veltītajās zinātniskajās konferencēs.

Jaņa Cibulskas bērēs Ulbrokas kapos piedalījās daudzi jo daudzi latgaliešu kultūras darbinieki no visām Latvijas malām.

Pats viņš isi pirms došanās tālajā ceļā rakstīja: "Dievs! Isas paliek manas dienas te, Zemes virsū. Mans ceļš uz mūžības sētu vairs nav garš. Dievs, svēti, lai, pa to iedams, es iemantoju Tavu žēlastību! Un pagariņi vēl manas dzīves dienas! Trauksmainajos jaunības un vīra gados maz vēl paspēju padarīt tautas labā, bet es redzu un saprotu viņas ciešanas, pārdzīvodams līdzī un mēģinādams palīdzēt. Palīdzī, Dievs, lai sapņi par manu dzimteni un tautu kļūst par īstenību!"

1933. gada septembrī (no kreisās): Janis Cimeņš, Vladislavs Locis un Janis Cibulskis

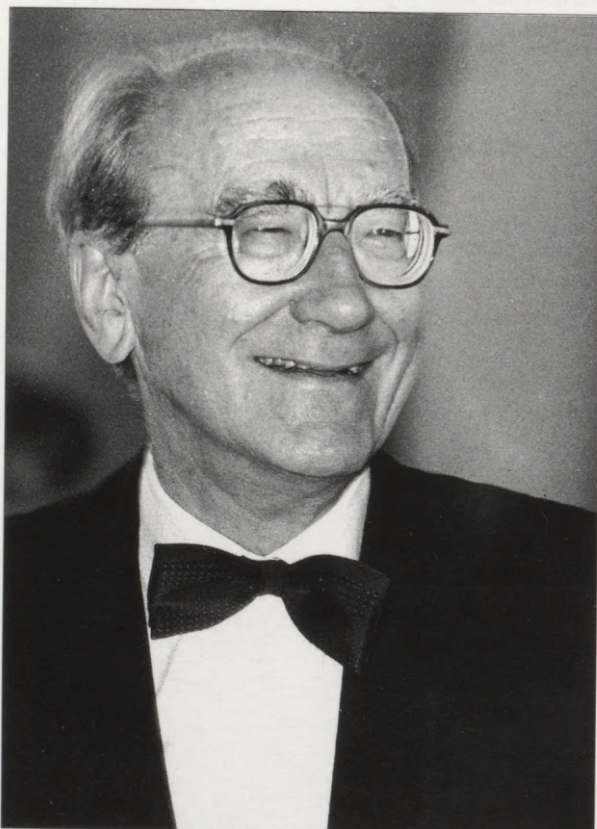
Rīgas tehnikas Būvniecības fakultāte (no kreisās): mākslas zinātnieks Janis Pujāts, Janis Cibulskis, tēlnieks Bertulis Buls un literatūrzinātnieks Viktors Vanags

Ordeņa kavalieris

Arturs Cipulis

Kultūras un sabiedriskais darbinieks

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1997. gada 23. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Atskatoties uz saviem nodzīvotajiem mūža gadiem, gribas atcerēties apstākļus un notikumus, kas veidojuši un ietekmejuši manas dzīves gaitas. Nekad neesmu varējis samierināties ar domu, ka dzīves lielāka daļa man jāpavada svešā zemē.

Manas skolas gaitas bija atstājušas paliekošu ietekmi visai manai dzīvei, un šī ietekme pavadīja manu dzīvi arī trimdas apstākļos. Nedomāju, ka tā bija tikai sagādīšanās, ka sekoju savu vecāku vēlmei un nonācu skolotāju institūtā, lai kļūtu, kā toreiz teica, par tautskolotāju. Šī mācību iestāde tik tiešām sagatavoja skolotājus, kuru uzdevums un varbūt pat sūtība bija audzināt latviešu tautu. Sevišķi spilgti manā atmiņā palikuši gadi Cēsu skolotāju institūtā — varbūt arī tāpēc, ka tie bija brīvās Latvijas pēdējie gadi. Mūzika, sports, literatūra, teātris — tas viss veidoja jaunos skolotājus. Dažkārt pat nebija viegli izšķirties, kur liekams smagpunkts... Labi atceros gadījumus, kad biju aizrāvis basketbola spēlē skolas pagalmā, bet no mūzikas kabineta loga atskanēja vijoles skolotāja Helmera Pavasara sauciens: "Cipuli, izbeidz bumboties! Vai esi aizmirsis, ka tev jābūt stīgu kvarteta mēģinājumā?" Cēsis es tiešām sāku ieaugt latviešu gara pasaulē un izprast skolotāja darba isto nozīmi.

Vasaras garās brīvdienas pavadīju radnieku lauku mājā Lādes ezera krastā, kur savukārt guvu ieskatu un zināmu pieredzi par apstākļiem Latvijas lauku novados. Mans mātesbrālis, pagasta vecākais, sava pagasta skola bija pat jau nolūkojis man darbavietu pēc institūta beigšanas! Diezin, vai es arī toreiz tā domāju, jo galvaspilsēta Rīga vilināja atpakaļ uz dzimto vietu ar, kā toreiz likas, plašākiem apvāršņiem. Likas, ka uzplaukusi Latvijas valsts jaunam cilvēkam sniedz daudzas un dažādas iespējas meklēt un atrast pareizo savas dzīves ceļu. Jutos drošs un pasargāts savā zemē. Pilns jaunības sapņu droši un bezbēdīgi soļoju preti, kā pašam likas, savas dzīves kalngalam, nedomājot par to, ka varētu rasties politiski spēki, kas pārvilks svitru visām iecerēm un pārtrauks iesākto ceļu.

Tikai tad, kad biju spiests turpināt izglītību Jelgavas skolotāju institūtā, jo okupācijas vara bija izbeigusi Cēsu institūtu

darbību, sāku aptvert, ka viss ir radikāli izmainījies un mūsu tauta, zaudejusi savu patstāvību, ir spiesta pakļauties svešai varai. Kaut gan vācu okupācijas laikā biju aktīvi iesaistījies pretestības kustībā, kāpēc mani uz laiku pat izslēdza no skolas, jau 1943. gadā tiku iesaukts leģionā. Tā kara beigās nokļuvu Vācijā, un doma par drīzu atgriešanos dzimtenē palika tikai sapnis.

Jau 1945. gada rudenī uzsāku trimdas tautskolotāja gaitas, pārņemot Braunšveigas bēgļu nometnes jaundibinātas latviešu pamatskolas vadību un skolotāja pienākumus šajā skolā. Jau toreiz saskatīju šī darba tālejošo nozīmi — pasargāt latviešu jaunatni no izklišanas un asimilācijas. Gadiem ejot, arvien vairāk iesaistījies latviešu sabiedriskajā, politiskajā un kultūras darbā. Trimdas latviešu sabiedrības un Latvijas liktenis bija kļuvis par manas dzīves uzdevu-

mu, ko esmu pildījis turpat piecdesmit gadus.

Liels bija prieks un savīļņojums, kad 1990. gada Ligovalkā beidzot vareju atgriezties dzimtenē. Mana līdzdarbība Latvijas atjaunošanā bija loģisks turpinājums trimdas veiktajiem pienākumiem. Esmu priecīgs, ka man ir izdevies garajos trimdas gados saglabāt latvisku ģimeni un palīdzēt daļai no Rietumos nonākušās tautas nepazaudēt savu identitāti.

Priecājos, ka varam atkal kopīgi latviešu valoda audzināt savu jaunatni un savās dziesmas, dejas, mūzika un literatūrā veidot mūsu valsts kultūras dzīvi. Es nedomāju, ka trimdinieku pienesums Latvijai vienmēr devis gaidītos rezultātus, taču mūsu idealisms, ticība, spīts un sīkstums, kas piecdesmit gadus palīdzēja saglabāt daļu no tautas, var būt paraugs Latvijas atjaunošanas darbā.

VĒSTULES "LATVIJAS VĒSTNESIM"

Vai nāk latviešu dziesmu svētki?

<...>

Vispirms, ir pārsteigums, kas rada pārdomas: kāpēc dziesmu svētku programā ir uzņemti citu tautu komponistu darbi un dziesmas, pat ar angļu valodas tekstiem. Otrkārt, lasot pēdējos žurnāla "Dziesmusvētki" numurus, var saprast, ka svētku finansēšanā ir radušās grūtības un rūpes.

Pirmajai problēmai žurnālā "Dziesmusvētki" savus uzskatus vai viedokli izsaka komponists Raimonds Pauls intervijā "Pamatproblēma ir repertuārs". Ja nu dziesmu svētkos ir nolikti divi koncerti un pirmajā, vai atklāšanas koncertā, 50% ir citu tautu komponistu dziesmas un orķestra darbi, tad rodas šaubas, vai šāds koncerts iederas un var tikt iekļauts latviešu dziesmu svētku kopējā programā? Vai tie neklājas par internacionāliem dziesmu un mūzikas svētkiem? Latviešu dziesmu svētki un to tradīcija nav atdalāma no latviešu tautas un Latvijas valsts vēstures. Latviešu valoda un latviešu dziesma izveidoja un nostiprināja mūsu nacionālo pašapziņu, un to nedrīkstam pazaudēt mūsu atjaunotajā Latvijā. Latviešu dziesma bija mūsu liktenbiedrē jau kopš seniem laikiem, kad tā kopā ar valodu saslēdza mūs vienā latviskā saimē. Tāpat tai liela loma arī vēlāk, kad latvju tautā pacēlās brīvības un tiesiskās ilgas, arī brīvā un neatkarīgā Latvijas valstī pēc 1918. gada. To pašu var attiecināt uz "Dziedošo revolūciju" Latvijas brīvības atjaunošanā, ko apbrīnoja visa pasaule. Latviešu dziesma un dziedāšana ir devusi latviešu tautai lielu politisku spēku, ko it sevišķi tikām izjūti okupācijas un trimdas gados.

<...>

"Lai Latvija neaizmirst nekad, kas dziesmu svētki viņai bijuši un kādi uzdevumi tiem var būt tautas nākotnē. Nekur vairs nedzirdam sentimentālās vācu ziņģes,

Principiāls savā latviskajā stājā — arī vēstule "Latvijas Vēstnesim" (20.06.1998.), domājot par 1998. gada dziesmu svētkiem
Dziesmu svētku parkā XX (1990) svētkos: Helmers Pavasars, Imants Kokars, Arturs Cipulis, Oļģerts Gravitis
Arturs Cipulis — mākslinieka Jura Soikana portretējuma

visur skan mūsu dzirkstošās tautas dziesmas. Mēs esam iegājuši paši savā gara pasaule, mēs esam paši sevi atraduši." To rakstīja rakstnieks Kārlis Skalbe pēc VII Vispārīgajiem latviešu dziesmu svētkiem. Vai Kārlis Skalbe teiktais šodien nevar attiekties arī uz mums? Kādi iemesli liek mums šodien lauzt mūsu dziesmu svētku tradīcijas? Vai tas varētu būt mazvērtības komplekss, ka ar savām dziesmām nespēsim ieliet Eiropas kultūrā, vai iedoma, ka ar populāriem citu tautu skandarbjiem, kuri tik bieži tiek atskaņoti koncertu zālēs un operu festivālos, atsvaidzināsim savu dziesmu svētku programmu? Neveidosim dziesmu svētkus par kādu internacionālu atrakciju. Mūsu dziesmu svētki ir mūsu pašu nacionālā atrakcija. Mēs esam lepnī uz savu koru augsto māksliniecisko līmeni, kuri ar latviešu dziesmām ir internacionāli ieguvuši augstu atzīnību. Tāpēc dziesmu svētku emocionālo noskaņojumu varam radīt mēs paši kopā ar mūsu komponistiem Pēteri Vasku, Pēteri Plakidi, Paulu Dambi, Selgu Menci, Raimonu Paulu, Ilzi Einfeldi un citiem. Tauta, kas savu kultūru neciena, nevar to arī internacionāli pārstāvēt.

Mūsu tautas izdzīvošana šodien ir atkarīga no vairākām problēmām. Nebūs viegli 1,4 miljoniem latviešu saglabāt savu patstāvību, savu identitāti, savu kultūru, savas tradīcijas Rietumeiropas komerciālās un ekonomiskās norisēs un lielā austrumu kaimiņa politisko uzmacību žņaugos. Mums ir vajadzīgs liels gara spēks, lai izdzīvotu un saglabātu savas tautas eksistenci nākamajos gadu simteņos. Šo spēku mēs varam smelt tikai no mūsu garīgo vērtību apzināšanas, uzturēšanas, kopšanas un cienišanas. Mums nav vēl šodien Vāgnera, Šuberta, Verdi, bet mums ir vērtības, kam var būt milzu nozīme arī Eiropas kultūras vērtību apcirkņos. Mums ir jāstrādā, jābūt aktīviem, jāseko Eiropas kultūras strāvojumiem un jāmeklē un jāatrod pareizā pieeja un pareizi līdzekļi, nostiprinot savu vietu Vakarēiropas kultūrā, kurai esam piederējuši un piederam vēl šodien.

<...>

Ordeņa kavalieri

Austra Eichmane

Pedagoģe

Austra Eichmane

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi 1918.gada 7.aprīlī Krievijā, Simbirskā, kur mani vecāki bija nokļuvuši begļu gaitas Pirmā pasaules kara laikā, kad viņi bija spiesti atstāt Dumpu saimniecību Eķengrāves (vēlāk Viesītes) pagastā. Latvijā atgriezāmies 1920.gadā.

Dažas bērnu slimības aizkāvēja skolas gaitas, ko iesāku tikai 1928.gadā Viesītes pagasta sešklasīgajā pamatskolā. Mācības turpināju Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijā. To beidzu 1939.gadā un rudeni sāku studijas Lauksaimniecības akadēmijas Lauksaimniecības fakultatē, kas no Rīgas bija pārcēlusies uz restaurēto Viestura piemiņas pili Jelgavā. Te piedzīvoju kara sākšanos, Jelgavas bombardēšanu un nodedzināšanu. Sadēga arī daļa no mana diplomdarba. Pārī fronteī devos uz Rīgu. Tur nokļuvi tieši bombardēšanas naktī. Rīgā sāku strādāt latviešu karavīru slimnīcā, bet tā drīz vien atstāja degošo Rīgu. Liepājas kara ostā mūsu slimnīcas personālu uzņēma ievainoto vacu karavīru kuģis, un 1944.gada oktobra naktī pametām degošo Kurzemes krastu. Pirmo reizi Latvijas himna tika dziedāta vairāk ar vārdiem, mazāk ar balsi.

Vacijā strādāju kara slimnīcā vispirms Šverīnā, kur sagaidīju arī kara beigās, pēc tam Libekā — nu jau privāta klīnika. Nodibinoties 1946.gadā Baltijas universitātei, pārcēlos uz Hamburgu, lai turpinātu pārtrauktās studijas. 1949.gadā februārī salaulājos ar Pēteri Eichmani, kurš strādāja sardžu vienībā pie amerikāņiem.

Sāku strādāt Dolmenhorstā, izceļošanas nometnē, no kurienes dažādu tautību izceļotāji izbrauca galvenokārt uz ASV, Kanādu un Austrāliju. Ari mēs ar viru un viņa vecākiem 1951.gadā devāmies uz Austrāliju. Sidneja dzīve bija jāsak no gala ar pieciem šiliņiem kabatā. Tā nu mana dzīve sāka ritēt dienvidu puslodē, kur viss bija savādāks, ieskaitot gadalaikus. Kad piedzima meita Māra, bija tikai viena doma — kā izaudzīnāt istu latvieti šajā ļoti tālajā un ļoti svešajā zemē. Pārgāju uz nakts darbu slimnīcā, lai dienas varētu atvēlēt meitai. Gribēju savu bērnu audzināt latviskā garā ar latviešu valodu, paražām un visām tām izjūtām, ko nevar definēt, grūti vārdos pateikt, bet ko mēs bijām paņēmuši līdzī Latvijā. Vadādot meitu uz nodarbībām, arī

pati aizvien ciešāk iesaistījos latviskās izglītības laukā, gaidu kustību un nometņu rīkošanu. Saku mācīt Latvijas ģeogrāfiju, vēlāk — arī latviešu valodu un vēsturi. Līdz 1968. gadā skolas dibinātāja Lūcija Felsberga-Bērziņa lūdza pārņemt skolas vadību. Strādāju arī Annas Ziedares vasaras vidusskola Austrālijas latviešu ipašumā Dzintaros. Strādājot slimnīcā par naktsmāsu, varēju izbrīvēt garākas nedēļas nogales un mazliet pastiept arī vasaras atvaļinājumu. Un katra izbrīvētā stunda un diena gadu no gada aizgāja latviešu bērnu mācīšanai, audzināšanai, skubinašanai uz tēvu zemes labāku iepazīšanu, savu sakņu apzināšanu.

Tikšanās

Austrālija Austru Eichmani pazīst kā latviešu valodas skolotāju un latviskās izglītības entuziasti, Latvijā ar viņas vārdu saistās korporācijas "Spidola" dibināšana 1991. gada vasarā un Sidnejas Latviešu biedrības plaša palīdzība skolām, slimnīcām un daudz bērnu ģimenēm.

Apbrīnas vērtā ir Austras Eichmanes skaidra dikcija un koša valoda. Vai tā no ģimenes un bērnudienām vai skolotājas darba izkopta?

"Spēlēties ar vārdu man iepatikās jau mazai, kad māte mājas mācīšanas lomās savām pašdarbības izrādēm un man lika

lasīt otro personu. Kad sāku iet skolā, Viesītes bibliotēka drīz vien bija izlasījusi visas grāmatas. Četrpadsmit gadu vecumā sāku "ņemt cauri" visu Raini, Aspaziju, Brigaderi. Bet man viņi tā arī uz visu mūžu palikuši paši mīļākie rakstnieki. Tāpat kā brāļi Kaudzītes ar saviem "Mērnīeku laikiem", kas ar gadiem neko nav zaudējuši, — personāži liekas kā šodien noskatīti. Bez labas dikcijas nemaz nedrīkst latviešu valodu mācīt. Katram taču jadzird un līdz sirdij jāizjūt, cik mūsu valoda daiļskanīga, vijīga. Pamatu pamats ir tautasdziesmas:

Acis darba izbījas,
Rokas darba nebījas;
Rokas darba nebījas,
Zinājas padarīt.

Tā ir mana tautasdziesma. Nu kur vēl labāk izteikta tā senā gudrība — lai darba kalni cik lieli, latvieti tie nebaida. Jaķeras tikai klat un vienkārši jāstrādā."

Par darbību pedagoģijā Austru Eichmane saņēmusi Pasaules brīvo latviešu apvienības un Austrālijas un Jaunzēlandes Latviešu apvienības Atzinības rakstus. Ar savu Triju Zvaigžņu ordeni viņa īpaši lepojas arī tāpēc, ka ar to tiek turpināta ģimenes tradīcija: 1935. gada 15. novembrī ar Triju Zvaigžņu ordeņa I pakāpes goda zīmi tika apbalvota viņas māte — 4. Jekabpils aizsargu pulka Viesītes aizsardžu pulciņa priekšniece Leonora Dumpeniece.

*Pasaules brīvo latviešu apvienības vārda Atzinības rakstu 1990. gada 18. novembrī Austrai Eichmanei pasniedz Latviešu apvienības Austrālijā un Jaunzēlandē priekšsēdis Vidvuds Koškins Annas Ziedares vasaras vidusskola 1996. gada janvārī Dzintaros Normanville pie Adelaides. Intims attēls skolas virtuvē: pa labi pirmā — skolas vadītāja Maija Upeniece, otrā — Austru Eichmane, skolotāja un personāla parzine, trešā — Valda Rube, drāmas iemaņu skolotāja, režisore; pa kreisi — Miķelis Dancis, skolas kasieris, kadreizējais olimpietis. Sižets: trīs damas vēlas no kunga dabūt naudu skolas turpmākajai attīstībai
Bērnu nometnē Sidnejas latviešu ipašumā Straumēnos 1973. (?) gadā. Nometnes vadītāja Austru Eichmane un skolas vecāku padomes priekšniece Inta Stupāne gatavo titullapu nometnes avīzei "Straumēnu Ziņas"*

Ordeņa kavalieris

Jānis Elksnis

Grāmatizdevējs

J. Elksnis

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1933. gada 21. oktobrī Rezeknes rajona Dricānu pagasta Asinovā. Tā ir vieta, kur Latgales augstiene ir pārgājusi Lubāna līdzenuma. Taču dienvidu virzienā netālu tepat paceļas Kakarviešu pilskalns, Rubuļu kalns, Dūru kalns un vairāki beznosaukuma pauguri.

Zīmīgi, ka visiem Asinovas ciema ļaudīm ir viens uzvārds — Elksnis. Tas nozīmē, ka ciems izveidojies, augot un sazaļojoties vienai Elkšņu dzimtai. Tapec likumsakarīgāk būtu to nosaukt par Elkšņu ciemu. Taču tapec, ka te reiz pamitrajā zemienē audzis apšu mežs, ciems sākotnēji ieguvis nosaukumu Osinovka (krieviski “osina” — apse). Man saglabājies šī krieviski nosaukta ciema plāns, kuru 1873. gada parakstījis Dricānu muižnieks grāfs Jekabs Manteifelis (Latgales pētnieka Gustava Manteifeļa tēvs).

Asinovas un apkārtejos ciemos bijušas izplatītas Dricānu muižnieka Gustava Manteifeļa deviņas latgaliski sarakstītas garīgās un laicīgās grāmatas un viņa “Infantuziemes ļaīkagromota aba kalenders”, kas iznāca desmit gadus (1862—1871). Mātes no tā saviem bērniem mācīja lasīt drukas aizlieguma laikā Latgalē. Šīs vietas pats Manteifelis pārstāigājis kopā ar Kraslavas komtesi Celinu Plateri, vācot latgaliešu tautasdziesmas, kas publicētas gan viņa izdotajā pirmajā latgaliskajā kalendārā, gan divos Latviešu literārās biedrības krājumos “Magazīnas”.

Nostāsti par lielo grāmatu rakstītāju Manteifeli rosināja manu izteli, un nolēmu pats kļūt par grāmatnieku. Tālāc pēc Dricānu skolas beigšanas devos uz Rīgu un iestājos Poligrāfijas maksas arodskola.

Man kā zenam no tāla Latgales nostūra katra diena nesa ko jaunu. Skola pašā Rīgas centrā, kopmītne — preti Herdera pieminēklīm, skolas tipogrāfija — Doma laukumā 1. Tur reiz bijusi vācu spiestuve, tur apgrozījies Rudolfs Blaumanis, strādādot laikraksta “Zeitung für Stadt und Land” un rakstot recenzijas par teātra izrādēm. Šeit notika praktiskas nodarbības, kuras visus četrus mācību gadus vadīja lieliskais poligrāfijas meistars Karlis Braķis. Viņš manā apziņā atstāja ciešu atziņu, ka poligrāfija ir ne tikai amats, bet arī māksla, kur katrs sīkums ir svarīgs. Viņš nereti minēja vācu jēdzienu “schwarz

Künstler", proti, ka poligrāfists ir "melns makslinieks", kurš strādā balta papīra laukā un rada garīgas vērtības.

Taču uz visiem laikiem manu mīlestību iemantoja Dāvis Grass-Augā (makslinieka Teņa Graša un Daiņa Stalta tēvs). Viņš mācīja krievu valodu un literatūru un darija to reti tālanti. Gan latviski, gan krieviski stāstīja par izciliem krievu kultūras darbiniekiem. Īpaši aizrautīgi — par dzejnieku Sergeju Jeseņinu, viņa dzīvesbiedri Aisedoru Dunkani, ar kuriem bija ticis jaunības gados. Viņš zināja un runāja pēc atmiņas daudzus Jeseņina dzejoļus, arī mums lika mācīties no galvas izcilu dzejnieku darbus. Dāvis Grass-Augā spēja aizrautīgi stāstīt par Rīgu, tās vēsturi un kultūras darbiniekiem, jo pats bija strādājis par gidu. Mums viņš lika iemācīties Ļeva Tolstoja "Hadži Muratu" un to labi atstāstīt, pēc iespējas tuvāk oriģinālam. Tikai neseno Čečenijas notikumu laikā es isti apjautu viņa īpašo attieksmi pret šo varoni go cīnītāju par savas tautas brīvību. Dāvis Grass-Augā bija senas Vidzemes lībiešu cilts pārstāvis, varbūt tāpēc bieži stāstīja par lībiešiem kā Latvijas pirmiedzīvotājiem, to cīņām un vēsturi. Reizē mācīja arī lepnumu nest latviešu vārdu un pirmām kārtām to apliecināt darbā, izvēlētajā profesijā. Ar Dāvi Grasu-Augu uzturēju draudzīgas sakarus līdz pat viņa aiziešanai mūžībā 70. gadu beigās. Kopā ar viņu meitu no Zviedrijas un makslinieku Teni Grasi esam nolēmuši izdot nelielu dokumentālu grāmatīņu, veltītu šī izcila cilvēka piemiņai. Poligrāfijas mākslas skola bija krietni daudz mākslas priekšmetu — zīmēšana, akvarelis, grafika, kompozīcija. Mākslas vēstures nodarbības notika lielākoties muzejos un izstāžu zālēs. Profesionālās izglītības sistēmas vadītājs Jānis Brodeļis ļoti rūpējās par audzēkņu estētisko pilnveidi. Mūsu šefs bija Dramas teātris, pie mums bieži viesojās rakstnieki. Visi četri mācību gadi pagāja lielā spriegumā un ciešā saiknē ar mākslu. Pēc tam gribēju iestāties Mākslas akadēmijas mākslas zinātnes nodaļā. Taču šai vēlmei nebija lemts piepildīties.

Skolu beidzu ar diplomdarbu "Grāmatas tehniskā un makslineciskā rediģēšana". Jau nakamajā dienā pēc izlaiduma (bez jebkādam brīvdienām) bija jādodas uz pirmo darbvietu — PSRS Zinātņu akadēmijas 2. tipogrāfiju Maskavā. Tas bija arī zināms pagodinājums — strādāt tik prestižā, augsta līmeņa tipogrāfijā. Īpašos kursus bija jāapgūst krievu valoda. Strādāju par metieri, sagatavojot nopietnas zinātniskas grāmatas krievu, angļu, vācu, franču, arābu, ķīniešu valodā. Ja kādam profesoram angļu valodā steidzami bija jāgatavo referāts starptautiskam simpozijam, viņš man nesa no kafejnīcas vakariņas, lai es atrāķ darbu varētu pabeigt. Šajā spiestuvē nostrādāju vairāk nekā divus gadus. Tā man bija laba skola, jo darbā ārkārtīgi svarīgs bija katrs sīkums, vislielākā precizitāte. Darbu tipogrāfijā pārtrauca iesaukums armijā, dienests tehniskajā daļā aero-

dromā pie Kalugas, pēc tam ziemeļos — Arhangeļska. Pēc armijas atgriešanos dzimtajā pusē. Rēzeknes tipogrāfijā brīvu vietu nebija, tāpēc iestājos darbā celtniecības trestā par meistara palīgu, tad kļuva par meistaru. Strādāju Rēzeknē 14. arodividusskolā par pasniedzēju, direktora vietnieku mācību un ražošanas darbā. Mācīdams estētiku, latviešu valodu un literatūru, neklātienē beidzu Daugavpils Pedagoģiskā institūta Filoloģijas fakultāti. Īpaši rosinošas un atmiņā spilgti paliekošas bija profesora Joela Veinberga lekcijas kultūrvēsturē. Tomēr mani neatstāja doma par darbu tipogrāfijā un visu, kas ar to saistīts. 80. gadu pirmajā pusē sāku sadarboties ar Rēzeknes tipogrāfiju. Tagad bija radusies nepieciešamība visdažādākos lietvedības materiālus izdot arī latviešu valodā, tulkot tos.

Apbruņojies ar 40 vārdnīcām, tulkoju un rediģēju tekstus dažādās nozarēs. Šajā darbā kā konsultante daudz palīdzēja valodniece Rasma Grīse. Sadarbība ar šo ļoti erudīto lingvistu daudz devusi tālākajam darbam paša vadītāja izdevniecībā. Kad Minhenē beidza pastāvēt PS Latgāļu izdevniecība, radās nepieciešamība tās darbu turpināt Latvijā, izveidot Latgales reģionālo apgādu. Latgales kultūras centrs tam lika pamatus 1990. gada 1. jūnijā. Mani izvēlējās par tā vadītāju. Sākumā telpu nebija. Ilgāku laiku grāmatas iespieda gan Viļānu, gan Ludzas, Rēzeknes un Madonas tipogrāfijās. Tagad tepat līdzās ir jauna moderna divkrāsu ofsetmašīna un nevajag vairs braukāt apkārt pa plašo reģionu, kas prasīja daudz laika un bija nerentabli. Esmu arī Latgales kultūras centra valdes priekšsēdētājs, Latgales petniecības institūta valdes loceklis un Rēzeknes augstskolas Humanitāras fakultātes lektors.

Esmu atraitnis. Vecākā meita Stella ir biokimīķe, bioloģijas doktore, jaunākā meita Silvija ir filoloģe, angļu valodas un literatūras specialiste.

Tikšanās

Pēteris Zeile:

Regulāri braucot uz Rēzeknes augstskolu, vienmēr iegriežos pie Jāņa Elkšņa izdevniecībā. Reti kāds to dēvē oficiālajā garajā nosaukumā par Latgales kultūras centra izdevniecību. Visbiežāk gan isi — par Elkšņa apgādu. Un tam ir pamats. Vienmēr esmu apbrīnojis Jāņa Elkšņa fanātisko sīkstumu un darba mīlestību. Sešus gadus viņš bijis izdevniecības vadītājs, redaktors un korektors viena persona. Tikai atsevišķos gadījumos ir pieaicināts līgumredaktors, un tikai pēdējos divus gadus par štata redaktori strādā Valentina Unda. Bet joprojām vadītājs jebkuru izdevumu rūpīgi ar zīmuli rokās lasa "no vāka līdz vākam". Kā tādu grāmatu rūķi es viņu vienmēr redzu starp manuskriptu, novilkumu, pusgatavu grāmatu kaudzēm

Jānis Elksnis

visapkārt. Un katra iznākusi grāmata viņam ir kā mīļš, ilgi lolots bērns. Kopš 1992. gada, kad no dzīves pekšņi un negaidīti šķīrās dzīvesbiedre Terēzija, izdevniecība vēl jo vairāk vērtusies par viņa mājām. Te nereti, ja darbs ir steidzīgāks, tiek aizvadīta arī dažāda labā sestdiena, kad citi atpūšas un izklaides.

Un tā astoņos aizvadītajos darba gados ir izdotas 85 nosaukumu grāmatas. Reģionālai izdevniecībai tas nebūt nav maz. Grāmatas par Latgali iznāk vai nu latgaliešu rakstu valodā, vai arī vispārējā latviešu valodā. Vairākas arī krievu, viena (prof. L.Latkovska) — angļu valodā. Klajā laisto grāmatu klāsts aptver dažādas nozares. Pirmām kārtām minami Latgales rakstnieku darbi. Mantojums. Dzimtenē un trimdā mītošo latgaļu grāmatas: J.Klīdzēja, A.Rubula stāsti, A.Rupaiņa plašais episkais romāns par latgaļu pirmo atmodu "Tauta grib dzīvot", M.Barbales un A.Kūkoja dzeja, viens no stilistiski smalkākajiem latgaliešu prozas darbiem — N.Neikšāniša romāns "Myura kolns", vairākas bērniem domātas A.Slišāna un citu autoru grāmatas. Nupat iznācis Rēzeknes rajona 18 vidusskolu un pamatskolu audzēkņu radošo darbu krājums — dzeja, proza, viena ludiņa. Jānis Elksnis turpina izdot almanahu "Olūts". Iznācis astotais, sagatavošana — devītais laidniens. Tajā pārstāvēti visi aktīvākie dažādu paaudžu literāti. Plaša literatūrvēstures, kritikas, bibliografijas nodaļa. Pie literārajiem almanahiem pieskaitāms arī Ludzas novada jauno literātu krājums "Saule izkaptā kātā". Jāmin atmiņu grāmatas, memoriāli: S.Kursiņa "Atmiņu ceļos", J.Cibuļska "Myuža diņys, myuža dūmys", V.Grišānes "No Rēzeknes medicīnas vēstures", "Andreju Švirkstu atceroties", J.Vovera (Australija) "Manas atmiņu takas". Iznākuši tādi nozīmīgi kultūrvēsturiski darbi kā T.Puisāna "Vēstures mozaika", I.Lozes "Lubānas klāni aicina", "Rēzekne — Latgales sirds". Atkal iznāk vecākā Latgales laikgrāmata "Tāvu zemes ka-

lendars" (pirmais kalendārs — 1939. gada). Parņemot tā izdošanu no trimdas apgāda, nākuši klajā astoņi gadagājumi, tiek sagatavots 60. gadadienas — jubilejas izdevums.

Kopā ar Latgales pētniecības institūtu sagatavots un laists klajā zinātnisko rakstu krājums "Acta Latgalica" (iepriekšējā septiņi iznāca Minhenē Latgaļu izdevniecībā). Dienas gaismu ieraudzījis Rēzeknes augstskolas zinātnisko rakstu 1. sējums, vairāku Rēzeknē notikušo zinātnisko konferenču (par Latgales 1917. gada kongresu, nacionālajam attiecībām, sakrālo, tautas un profesionālo maksu, valodniecību u.c.) materiālu apkopojumi. Apgādā iznākuši vairāki mācību līdzekļi: K.Mazura "Ievads mākslas vēsturē", K.Poča un I.Počas "Ieskats Latgales vēstures historiogrāfijā", H.Soma "Latgales vēstures mācību programma", P.Zeiles "Latgales kultūras vēsture. Programma — konspekts", I.Muižnieces "Latgaliešu literatūras vēsture. Programma".

Izdotas pāri par desmit dažāda satura reliģiskās grāmatas (Vecās un Jaunās Derības vēsture, Baznīcas vēsture, Katoļu katehisms u.c.). Vietējo autoru darbi krievu valodā (tris dzejas, viena prozas grāmata), dažādi prospekti un citi materiāli. Jānis Elksnis lasa arī ipašu lekciju kursu Rēzeknes augstskolas filologiem par redaktora darbu, dažādu tekstu rediģēšanu. 1996. gada kopā ar Latvijas Mākslas akadēmijas Rēzeknes filiāles pasniedzēju grupu aizstāvējis mākslas maģistra darbu "Grāmatas maksliņieciskā konstruēšana". Tajā apkopota arī paša bagātā pieredze, paustas vairākas būtiskas atziņas. Pēc viņa pārliecības, laba grāmata ir tāda, kurā teksts un attēli iet roku rokā uz vienu mērķi. Tas ir saliedēts organisms, no kura nevar izņemt ilustrāciju, nemazinot satura bagātību. Grāmatas maksliņieks (ilustrators un noformētājs) ir līdzautors. Augstākajai meistartībai jābūt lakoniskai. Labākais istas mākslas raksturotājs ir vienkāršība, kas neaizsedz, bet izceļ būtisko, gan veidojot ārējo, gan iekšējo grāmatas noformējumu.

Rakstnieku savienības sarīkojumā "Latgales rakstu gaisma" (no kreisās): Jānis Elksnis, Andris Vejāns, Valdis Lausks, Pēteris Keišs. Pie Latgales Kultūras centra apgāda vadītāja darba galda

Ordeņa kavalieris

Guntis Eniņš

Dabas pētnieks

Par sevi, par dzīvi

Piedzimu Latvija, Rīga 1933.gada svētdienā. Māte teica — būšot laimīgs bērns. Kaut piedzimu lielajā pilsetā, manas acis apgaismojās un mana Latvijas lauku mīlestība izauga Vidzemes augstienes zaļajos pakalnos pie Bokanu ezera, Ķonānu pagalma mauri un gundegu plāvās, mazās Gravas ūdeņu spēlēs, zem sirmajām kļāvām un ganību ceļa uz mežu, un Silakalna rudajās priedēs un tumšajās eglēs, jēros un telēnos un cālēnos dzeltenos. Un, kamēr manas acis rāda, ausis dzird, es, dzīvības brīnums, nebeigšu brīnīties un cīnīties par Dzīvību un meklešu sakarības sevi, cilvēkos, kokos, akmeņos, mainīgos dzīvajos ūdeņos, tikumos, likumos, mājās un pavardos, darbos un darītajos. Tēvs Alfreds Eniņš bija ridzinieks, strādāja dažādus darbus — ratiņstūmējs, elektromontieris, žurnālists, vēlāk izdeva avīzi "Jūrmalas Vestnesis", rakstīja dzejas, sagājās ar tā laika maksliņiekiem, dzejniekiem, rakstniekiem. Tēva dzīvesveids bija diezgan bohēmisks. Māte Veronika strādāja Valsts statistikas parvaldē. Jau no gada vecuma mani audzināt pieņēma mātesmāsa Antonija Bērziņa. Vēlāk arī mans brālis Andris nonāca viņas mīlo roku gādībā. Viņa mūs bezgala mīlēja un lutināja. Un visa bērna laime nāca caur Lielomammu (tā mēs viņu saucām). Kad pienāca skolas gadi, ziemas pagāja Rīgā, bet vasaras dvēsele sildījās Ķonānu mājās, kur mācījās brīvību, darbu, labestību, pieticību. Ķonānu mājās ir manas saknes visam turpmākajam mūžam.

1945.gadā Rīgas "atbrīvotāji" arestēja tēvu un notiesāja uz astoņiem gadiem Sibīrijas leģeros. Matei pēckara gadus nebija viegli pārdināt un sūtīt skola divus puisus. Palīdzēja ar produktiem Lielmamma. 1952.gadā mani savāca krievu armijā no Rīgas būvniecības tehnikuma 3.kursa. Biju vēl armijā, kad no Sibīrijas atgriezās tēvs, bet nomira māte. Pēc armijas gada laika nokārtoju vidusskolas eksāmenus Rīgas neklāties vidusskola. Mēģināju studēt fiziku un matematiku. Aprecejos ar medicīnas māsiņu Ingridu Dzeni. Piedzima divi bērni — meita un dēls.

1966.gadā beidzu Rīgas Politehniskā institūta Mehānikas fakultātes vakara nodaļu kā mašīnbūves un automatizācijas inženieris. (Bet šādas dzelžu lietas man nebija pie sirds.)

Guntis Eniņš

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu

Guntis Eniņš

Astoņus gadus nostrādāju Zinātņu akadēmijas Organiskās sintēzes institūtā par izmēģinājumu iekārtas grupas vadītāju. Pēc tam gandrīz 25 gadus strādāju profesores Veltas Brambergas vadītajā Eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūtā medicīnas zinātņu doktora Jaņa Erenpreisa laboratorijā. Šajā laikā es sāku pētīt un aprakstīt Latvijas dabas pieminekļus — dižkokus, alas, dižakmeņus. Centos glābt dižkokus no indešanas, dedzinašanas un spridzināšanas. Līdz 1977.gadam meliorejamo lauku platības katru gadu izspridzināja vairāk nekā tūkstoši varenu ozolu. Uzskatu par savu muža lielāko panākumu, ka man ar Imanta Ziedoņa, Zigmunda Skujiņa un Andra Jakubāna palīdzību šo neiedzību izdevās izbeigt.

Par Latvijas dabas aizstavību esmu sarakstījis trīs grāmatas un kādas 500 publikācijas žurnālos un laikrakstos. Vairākām grāmatām esmu līdzautors. Esmu uzmērijis un aprakstījis pāris tūkstošus dižkoku. Esmu atklājis daudzas unikālas Latvijas alas, alu labirintus un pazemes ezerus. Esmu izstrādājis metodiku un uzmērijis gandrīz visas Latvijas alas, izgatavojis to plānus. Esmu izstrādājis dižakmeņu un diž-

koku apsekošanas metodiku. Esmu atklājis senās burtņieku zīmes (petroglifus) uz mūsu smilšakmens klintīm. Esmu izstrādājis ūdenskritumu apsekošanas metodiku. Esmu izveidojis mūsu kultakmeņu klasifikāciju. Darbojos pie Tēvzemes vietvārdu atlanta idejas. Esmu atklājis arī vairākus nezināmus pilskalnus un unikālus upurakmeņus.

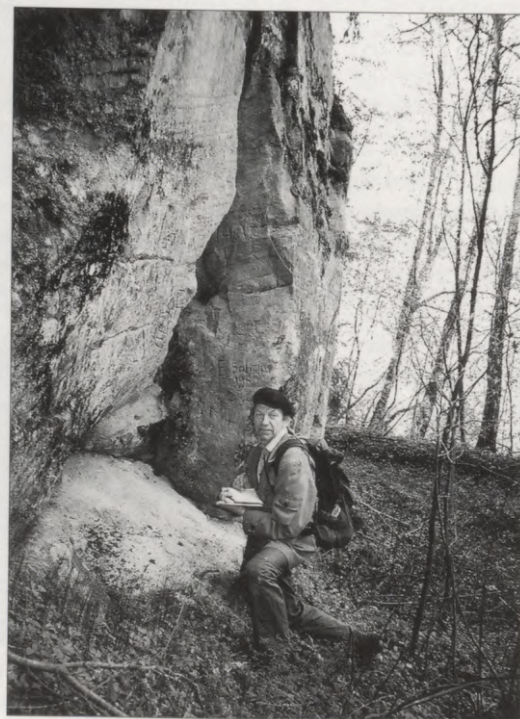
1995.gada septembrī no Valsts prezidenta Kancelejas saņēmu uzaicinājumu ierasties un saņemt Triju Zvaigžņu ordeni. Šajā sakarā 1995.gada 6.oktobrī presē sniedzu šādu paziņojumu:

“Atsakos no Triszvaigžņu ordeņa tāpēc, ka:

- 1) nevaru saņemt šādu goda zīmi no Valdības, kas nepiedodami maz rūpējas par tautas garīgajam vērtībām un latviskumu,
- 2) nevaru saņemt ordeni “par nopelniem Latvijas labā”, ja šādu ordeni jau ir saņēmis Ivars Godmanis — cilvēks, kura valdīšanas laiks ievadīja visšausmigāko Latvijas izlaupīšanu un apgānišanu,
- 3) kamēr pacietīgā sāpju cietēja tauta nedrīkst zināt savus mocītājus, savus nodevējus un viņai jāgoda tādi, tikmēr ordeņošana laiks vēl nav pienācis un lepošanas ir nevieta un nelaika,
- 4) kamēr latvieši miera laikā no trūkuma izmirst kā mēri ar atrumu desmitiem tūkstošu gadu, bet bleži peldas bagātībā, par ordeņa saņemšanu man būtu kauns.”

*Latvijas 6. Saeimas deputāta pienākumus pildot, līdzās deputāts Indulis Emsis
Dižkoku, dižakmeņu un alu petnieka gaitas*

Ordeņa kavalieri

Ērika Ferda

Aktrise, režijas konsultante,
teātra pedagogs

Par sevi, par dzīvi

Kad aizsākās mans ceļš uz teātri? Vai agrā bērnība, kad, mūziku dzirdot, vienmēr deju? Ka, to nevaru pateikt, zinu tikai, ka mūzika mani paņēma "līdz kaulam", tā caurstravoja visu ķermeni, izraisīja gan vijīgas, gan asas kustības, straujus palēcienus, lenu šūpošanos un liekšanos. Mamīte stāstīja, ka es, ciemos uzaicināta padejot, radījusi lielajiem "Mirstošo gulbi": pacēlusies uz pirkstgaliem, plivinājusi rokas un griezusies riņķi, līdz notupusi uz viena celiņa, otru kājiņu izstiepjot uz priekšu, un ar rokām telojusi, kā gūlbja spāri paceļas un sakļaujas, līdz beidzot tikai viens spāris spējis pasniegties uz augšu, — laikam kaut kur biju šo slaveno deju redzējusi.

Kad gāju pamatskolas pirmajā klasē, pirmo reizi biju uz skatuves: mans krusttēvs Roberts Brivmanis bija aktieris Liepājas teātri, un es biju viņa "partnerē" Hauptmaņa "Nogrīmušajā zvānā" — mazs zēniņš baltā kreklī. Tad vēl krusttēva iestudētajā amatieru izrādē arī biju zēns: kādā epizodē man rokas bija vijole un es saviem vecākiem teicu: "Putns, tiklīdz ataug spāri, dodas plašajā pasaule."

Es mācījos Rīgas pilsētas 4.ģimnāzijā, kas trīsdesmitajos gados atradās Gaiziņa ielā. Joprojām, ejot garām šai ēkai, ikreiz atceros: tur mums bija pirmā klase, tur pēdējā, tur augšā liela zāle, kur notika sarīkojumi un kur priekšnesumos es un mana draudzene Zentiņa dejojām. Valšus, raksturdejas, arī man tik mīlo mazurku. Enerģijas bija tik daudz, ka tās dejošanai pietika arī tad, kad sāku strādāt, pelnīt pati sev maizi, tā atvieglinot mamītes gaitas. Likās pats par sevi saprotams, ka ir darbs, kas jādara, lai eksistētu, un ir darbs, bez kura nevar dzīvot. Strādāju notāra Graudiņa kantori par vekselu pārrakstītāju, vēlāk par mašīnrakstītāju. Darbu līdz trijiem pēcpusdienā izjutu kā nepieciešamību, lai iegūtu līdzekļus tam otram, ko nemaz neizjutu kā darbu, bet gan kā pašu dzīvi. Dzīve man sākās ar to brīdi, kad ieradās uz nodarbībām baleta skola.

Man bijuši labi deju skolotāji. Pati pirmā bija itāliete madame Balbo, deviņu vai desmit gadu vecumā sāku mācīties viņas studijā, kas atradās Mārstaļu ielas Reitera nama. Stundās viņa runāja ar mums divu valodu sajaukumā — atceros,

Ērika Ferda

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Ērika Ferda

ka viņa mācīja mūs atvērt ceļus pietupienā: "Koleņi offen!" (Ceļus vaļā!) Un ar nūjiņu viegli uzsita pa ceļiem. Sekoja mācības pie slavenās Aleksandras Fjodorovas, Harija Pluča, Helēnas Tangijevas-Birznieces. Harija Pluča stundas palikušas atmiņā kā stingrs formas treniņš. Tangijevas dotās variācijas turpretim bija ļoti dejiskas, gleznainas, kustības sakļāvās ar mūziku un it kā pašas no sevis veidojās un raisījās. Jateic gan, ka trīsdesmito gadu balets vēl bija ļoti tehnisks — tikai ļoti nosacīta pantomīma pauda tēla izjūtas. Man ar to bija par maz, es vēlejos emocionāli, ar domu attaisnot kustības, griebeju ar deju vairāk pateikt. Tātad mans lēmums iestāties dramatiskajos kursos gluži no gaisa vis neradās...

Tas gan notika pēkšņi — teātra izrādes ietekmē. Biju noskatījusies Dailes teātri Ivandes Kaijas romāna "Iedzimtais greks" inscenējumā ar Irmu Laivu galvenajā lomā. Jutos tik saviļņota, tik pacīlāta, tik laimīga, ka likās — es nevis eju pa ielu, bet lidoju. Cik brīnīšķīgi ir būt aktrisei, izraisīt cilvēkos tādus pārdzīvojumus, pacelt viņus tik augstu! Un mani bija tikai viena vēlēšanās — kaut arī es to spētu!

Pēc Ernesta Feldmaņa kursu beigšanas 1936. gada rudenī mēs, jauniešiem, līdz ar citiem statistiem sežām Dailes teātra lielajā zālē un drebošu sirdi gaidām, pie kura apstāsies Eduarda Smilģa pirksts, izveloties dalībniekus jaunā uzveduma ansambļa skatīem: "Jūs nāciet augšā... arī jūs... jūs ne... nāciet..." Pirksts norāda arī uz mani, un kas notiek? Es lūdzu Eduardam Smilģim atļauju nakt strādāt nevis tūlīt, bet drusku vēlāk, jo es gribētu vēl kādu mēnesi nokalpot kantori, lai iznāktu nautiņa ziemas mētelītim, — ansambļa skatu dalībniekam par vakaru maksāja ļoti maz, bet notāra kantori es jau biju uzdiņējusī līdz 60 latiem mēnesī. Smilģis tā vērīgi paskatījās mani ar savām brūnajām acīm: "Ak tā?" Šo to vēl pajautāja un atļāva man nakt vēlāk. Un tas "vēlāk" vilka kādus trīs mēnešus. Pa dienu strādāju, bet ik vakaru sēdēju teātra koridorā uz balta sola, kam visi iet garām, un vaicāju izrāžu vadītājam, vai mani neaicina piedalīties kādā izrādē. Un par atbildi katreiz saņēmu sāpinošu "nē". Bet es nelīkos mierā, katru dienu tomēr gāju un sēdēju, tā ka viss toreizējais teātra kolektīvs mani pazina. Līdz beidzot "izsēdēju", sagaidīju — izrādē "Zaļā plava" bija saslimusi kāda dejotāja, un mani norīkoja viņu aizstāt. Izrādē jau bija sākusies, kad es lielajā foajē vēl macijos deju. Neuzskatu šo vakaru par savu aktrises gaitu sākumu, taču Smilģis laikam manā veikumā bija pamanījis kaut ko nozīmīgu, jo pēc tam tiku iesaistīta J.Grota dziesmuspeles "Puškīns" uzvedumā. Dejas šai izrādei iestudēja mans baletskolas pedagogs Ei-

žens Leščevskis. Sakas mēģinājums, taverņas ainā tiek uzstādīta temperamentīga, strauja čigānu deja, un Leščevskis sauc: "Ērika, nāciet no tā stūra uz šejieni ar *chene*!" Es, protams, zinu, kas ir *chene* — šis virpuļojošais, nepārtrauktais solis, šis *perpetuum mobile*, es nāku ar to pa taisni šurp un uzreiz izdaru, kā Leščevskis grib! Aktieri noskatās: jā, tā ir skola! Pirmizrāde ir 1937. gada 19. aprīlī, un ar šo dienu es sāku skaitīt savus darba gadus Dailes teātri.

Kad pārskaitu savas lomas, to sanāk daudz — pāri par simt trīsdesmit. Bet nāca tas lēnām, pamazām. Ne reizi vien esmu stāvējusi koridorā pie deļas, kur mēdza izkārt jauniestudējamās lugas lomu dalījuma sarakstu, ar vilšanās rūgtumu sirdi un domājusi: "Un atkal man nav lomas..." Jā, nebija lielas lomas, bet bija cits darbs vai arī bija maza lomiņa un līdztekus tas otrs — kustību konsultanta darbs, mana otrā skatuves profesija. Apstiprinājās komponistes Paulas Licites "pareģojums", ka mani visu mūžu sadzīvos divi talanti, lai gan man šodien gribas domāt, ka patiesība bija viens — skatuves talants, kas meklēja izpausmi divos virzienos — caur vārdu un caur deju. Jo mērķis bija viens — radīt tēlu. Kad Smilģis uzticeja man kaujas skatu veidošanu "Spartakā", viņš, iespējams, bija ņēmis vērā Felicitas Ertneres ieteikumu: ka pieredzējusi specialiste viņa varēja mani saskatīt tādās dotībās. Kad 1946. gadā tiku uzaicināta par skatuves kustības un dejas pedagogu Dailes teātra otrajā studijā, viņš mani bija jau pārbaudījis. Lai nu ka, turpmāk viņš mūsu sadarbības "Spartaka" variantu pārvērtā par tradīciju: visos viņa lielajos inscenējumos man bija maza loma un atbildīgs kustību konsultanta uzdevums, kurā ietilpa, protams, arī deju iestudēšana. Arī tad, kad izrādes programmiņā biju nosaukta lepnā vārdā — režisora asistente, viņš mani nereti ielika "tautā", lai es ne tikai mēģinājumos, bet arī izrādēs visu laiku būtu klāt, turpinātu asistēt.

Mana skatuves kustības un dejas pedagoga biogrāfija ir gara un raiba. Sāku Dailes teātra otrajā studijā 1946. gada. 1948. gadā mani aicināja par pasniedzēju konservatorijā. Iznāca strādāt arī Operā — desmit operu iestudējumos mani aicināja par kustību konsultanti. Patiesība tā bija kustību režija, jo strādāju gan ar kori, gan ar solīstiem. Opernieki ļoti atsaucīgi uzņēma manus priekšlikumus, un kopīgā darbā mēs pārliecinājāmies, ka arī uz Operas skatuves radišanas procesa atslēga ir organiska formula — doma, kustība, vārds.

Skatītājs varētu tagad uzdot man parasto jautājumu: "Kura ir jūsu mīļākā loma?" Es savukārt gribētu zināt, kura no manis atveidotajām lomām skatītājam ir vismīļākā. Var gadīties, ka mums ir vienāda gaume. Var arī būt, ka mans skatītājs par to nemaz nav domājis, nav bijusi tāda vajadzība, un, kamēr viņš domā, es pastāstīšu par lomu, kas man sniegusi visvairāk prieka. Vienīgi prieku.

Tā bija Šura izrādē "Sendienas". Šajā Fjodora Gladkova lugas iestudējumā man gan bija iedalīta Natašas loma, bet es gribēju spēlēt Šuru Azarovu, meiteni, kas pārģērbjas par vīrieti, lai varētu doties kara. Tā tik bija loma! Un es nolēmu sagatavot šo lomu saviem spēkiem vien. Lugu iestudēja Aleksandrs Leimanis, viņš ar aktieriem strādāja ļoti interesanti, pēc Staņislavska sistēmas, ko, Krievijā uzturoties, bija ļoti iepazīnis. Es šo lomu nevis mācījos, bet, ka aktieri mēdz sacīt, iznesāju sevi. Viss šis laiks man pagāja kā svētki. Nevienam nezināja, ka es patstāvīgi gatavoju Šuras lomu, un tikai pēdējos ģenerālmēģinājumos es saku staigāt mūsu režisoram pa pedām, lūgdama, lai ļauj man tikai vienu mazu skatiņu parādīt. Ieguvu tiesības uzreiz dublet, nelaime tikai tā, ka divam Šurām pagaidām bija tikai viens Rževskis, jo Karlis Pabriks vēl nebija lomu isti sagatavojis. Režisors nolēma, ka auguma ziņā pāri Pabriks labāk saderēs ar Kleitnieci, bet Dimiters ar Ferdu, un tā "Sendienas" izveidojās divi telotāju sastāvi.

Tas bija liels notikums manā dzīvē. Manuprāt, Šuras loma man izdevās tikai tāpēc, ka biju tajā ieguldījusi tik daudz patstāvīga darba, ka neatlaidos, līdz biju parlieci-

nāta: katra mana asins lasīte pulsē Šuras ritmā. Publika bija ļoti atsaucīga, zāle vienmēr izpildota, populāras kļuva izrādes melodijas.

Caurskatot savu lomu sarakstu, redzu, ka vairums no tam ir tā sauktās raksturlomas. Neesmu titullomu, mīletāju telotāja. Jaatzīstas, ka negatīvajās lomās reizēm gribas atveidojamo cilvēku, ka tagad teiktu, labīskot, tas ir, padarīt viņu it kā labāku, meklējot attaisnojumu viņa rīcībai. Tā bija ar Indrānu Ievu. Dialogā ar māti gandrīz vai raudāju par to, ka viņa manu rīcību nosoda. Gorkija lugas "Vasarnieki" izrādē, ko iestudēja Peteris Petersons, es biju Marija Ļvovna, stipra rakstura sieviete ar komplicētu jūtu dzīvi, var teikt, pozitīva varone, kura iemīlas Vlass (to tēloja Harijs Liepiņš), kas par viņu daudz jaunāks. Šis notikums

***Dailes teātri 1954.gadā C.Solodara luga "Ceriņu dārzs":
Matrjona — Erika Ferda, Dušeckins — Hermanis Vazdiks (centra), Šoks — Alfons Kalpaks***

Dailes teātri 1951.gadā A.Ostrovskas luga "Pašu ļaudis — gan izlīgsim": Olimpiada — Erika Ferda, Podbaļuzins — Luijs Šmits
Dailes teātri 1952.gadā O.Balzaka luga "Pamāte": Napoleons — Vera Gribača, Ģertrūde — Erika Ferda, ģenerālis — Luijs Šmits

Ērika Ferda

sakrita ar situāciju manā personiskajā dzīvē: mans nākamais vīrs, kas tāpat bija par mani daudz gadu jaunāks, šajā izrādē vienmēr gāja zālē skatīties, kā Vlass atzistas Marjai Ljovnai mīlestībā un kā to uzņem publika. Mēs bijām gandarīti gan kā aktieri, gan kā cilvēki, kad zāle sekoja darbībai uz skatuves ar izpratni un ļoti dziļu klusumā.

Pane Duļska palikusi spilgtā atmiņā ar to, ka šajā lomā man daudz palīdzēja koleģi. Es ilgi nevarēju saprast šo divaino sievieti, kas atklatība vārdos cīnījās par morāli, bet darbos slepeni iznīkojās pavisam amorāli. Tuvāk tagadnei stāv cita mana liela loma — Doroteja Šeridana komēdijā "Atjautīga aukle". Iestudējums bija paredzēts maniem sešdesmit mūža gadu svētkiem, un teātra toreizējais vadītājs Arnolds Liniņš man tajā iedalīja titullomu un uzticēja arī skatuves kustības režiju. Par šo uzmanību priecājos, jo parasti dzimšanas dienas svinēt nemēdzu, gadus skaitu tikai savam skatuves darbam. Šī izrādē turējās repertuāra apmēram 10 sezonas, to spēlēja vairāk nekā 300 reizi. Dejojā — starp citu, visi tie bija mani audzēkņi — uzvedumā nomainījās trīs reizes, bet es un mani pamatpartneri Valentīns Skulme un Gunārs Placēns — mēs visus šos gadus palikām kopā.

Ko esmu sakrājis? Jāteic uzreiz — bankā man rēķinu nav! Nav jāiet piketēt, varu mierīgi vadīt savas dienas komūnālajā dzīvoklī, kur dzīvoju jau daudzus, daudzus gadus. Rēķinu tomēr, ka nabaga neesmu. Nav lielas mantas, bet ir gara vērtības, kuras esmu centusies krāt un bez kurām mākslā nav iespējams pastāvēt. Iespaidi un pārdzīvojumi, atmiņas un atziņas ir mani dārgumi.

Manā izpratnē teātris ir trīsvienība: skatuve — aktieris — skatītājs. Trūkstot vienam no šiem komponentiem, nav teātra. Manā izpratnē teātrim nepieciešams plašums, augstums, dziļums, aktierim vajadzīga publika, nevis pāris "interesentu" pieņemtai sarunai zemā pagrabiņā. Teātris ir vairāk nekā dzīve... Manas paaudzes skatītājs mīl šādu teātri, un es jūtu, ka viņam tāds vajadzīgs.

Cilvēks sevi iepazīst lielu emocionālu pārdzīvojumu brīžos, stāvot dzīves krustceļos. Tad viņš uzzina, cik stiprs ir un kas viņam spēj palīdzēt. Mans spēks ir darbs. Bez aktīva darba es nikstu — kā katra dzīva radība. Taču es negaužos, mans mākslinieka mūžs ir bijis laimīgs, un es par to pateicos savam teātrim. Arī savas paaudzes skatītājiem saku paldies un palieku kopā ar viņiem. Kā sendienās... Kad mīļajam un cietām, sapņojām un ilgojāmies, cērējām un ticējām. Kad strādājām...

(Pēc Ērikas Ferdas grāmatas "Ka sendienās...", 1995)

Tikšanās

Pēc sešdesmit darba gadiem Ē.Ferdai kādā intervijā jautāja, kas ir istens daiļniecis. Un aktrise atbildeja:

"Tā ir šī liela kopības sajūta. Un vienalga, vai mums bija darbs vai nebija, mēs mīlējām teātri. Vajag mīlet nevis SEVI teātri, bet TEĀTRI sevi. Tas ir istens daiļniecis. Kāpēc mūsu teātra emblema ir šī liesmiņa? Liesmiņa taču mūžīgi turas." Ērika Ferda visu mūžu bijusi teātra dvēseles uguns uzturētāja, viņa pārmantoja šo sardzi no Eduarda Smilga un Felicitas Ertneres.

Teātra kritiķe Maija Augstkalna saka: "Ēriku Ferdu atceros no "vacu laikiem", kad, maza meitene būdama, gāju uz teātri. Pirmo reizi viņu ievēroju izrādē "Brīnumzāle", kur viņai bija briesmīgi jāsmējas visu laiku. Godīgi sakot, cits neviens nav prātā palicis. Pēc kara leģendāra izrādē bija "Sendienās" — ar Artūru Dīmiteru, fantastiskām dziesmām. Šuras lomā viņa mutuļoja savā vitalitātē, piepildīja skatuvi ar savu enerģiju. Viņa ir laba, spēcīga aktrise — ar plašu žestu, skaistu balsi, brīnišķīgu augumu un, galvenais, bezgalīgu atdevību teātrim, tā tradīcijām. Strādājusi kopā ar dižajiem meistariem Emiliju Viesturi, Kārlī Veicu, Artūru Filipsonu... Varbūt tāpēc ka kustību pedagoģei un koleģei viņai bija īpaši mīli tieši Dailes otrās studijas audzēkņi — ka visbiežāk šie tradīciju mantinieki — Harijs Liepiņš, Vija Artmane, Eduards Pavuls, Valentīns Skulme... Brīnišķīgi aktieri. Lielas personības. Ērika Ferda bija teātra stila glabātāja. Kad maina balstus, arī visa ēka vai nu mainās, vai sabrūk. Tagad teātri viss ir mainījies. Pēc šī izkopta stila nav pieprasījuma. Tāds laiks. Taču domāju, ka tas atgriezies, jo māksla nevar būt bez stila. Bez labas skolas. Vai Ērika Ferda Dailes uguni sargājusi velti, vai aizies pagātnē viņas veidotā skatuves kustības mācība, izzudis un izplēnes?"

Aktrise Mudīte Šneidere: "Tas nezudis. Apmēram tāpat, kā cilvēka paliek izcila izlasīta grāmata. Tas ir viņas audzēkņos un paliks, turpināsies. Viņas māksla un prasība, lai uz skatuves ikviens aktiera žests būtu piepildīts ar domu. Arī uz Operu viņu aicinaja ne tādēļ, lai viņa solīstiem iemācītu arktīgi skaisti izlikt roku vai kāju, kādu skaistu pozu, bet būtību — kā precīzi ar kustību izteikt vēlēšanos, noraidījumu — jebkuru pārdzīvojumu. Ir tāds teiciens: "Vakars radis, kāda ir bijusi diena!" Tagad, kad atmiņu celiņu pašķetina atpakaļ, skaidri redzams — diena bijusi ļoti spilgta, krāšņa, nu, lieliska diena! Ērika Ferda vienmēr zināja, ko grib sasniegt un izdarīt. Šajā ziņā viņai bija dzelžains tvēriens. Taču nekad viņa nav bijusi nejutīga, neievainojama. Vienmēr sarežģīta, lepna un dzirkstoša personība, kas aizpildīja jebkuru sabiedrību un telpu, kur vien viņa bija. Kad Ērika Ferda skatījās izrādē, aktieri saņēmas un "pastiepās uz augšu", kad neveicās, viņa nereti ar vienu teikumu prātā izskaidrot ilgstošas neveiksmes cēloni."

Ordeņa kavaliers
Ieva Graufelde
Prāveste

Tikšanās

Siguldieši un arī daudzi rīdzinieki labi atceras prāvestes Ievas Graufeldes pirmo svētrunu dzimtenē. 1989. gada 18. novembrī viņa, toreiz gan vēl kā tikko ordinēta mācītāja, kopā ar Vairu Bitēnu Turaidas baznīcā vadīja svētku dievkalpojumu.

“Man viņas runa šķita kā Atmosdas zvans,” vēlāk teica Turaidas muzeja direktore Anna Jurkāne.

“Latvija būs brīva!” mācītāja toreiz teica.

“Bet brīvība ir kā liela, tukša telpa, kas mums katram jāiepilda ar savu pienesumu, ar labiem darbiem un domām.” Savu gaismas sveci uz Latvijas garīgās atdzimšanas altāra Ieva Graufelde iededza jau krietni agrāk. Kopā ar Zviedrijas latviešu dziesmu kopu “Vilcējas” un diviem jaunākajiem bērniem viņa piedalījās folkloras svētkos “Baltica’88”, kad Latvijā pirmo reizi tika atritināti sarkanbaltsarkanie karogi, kas plīvoja līdzas lietuviešu un igauņu nacionālajiem karogiem. Meitiņa Guna savos piecos gados, šķiet, bija pati jaunāka svētku dalībniece, bet vienpadsmitgadīgais Ansis braši stāvēja pie atkal godā celtā sarkanbaltsarkanā karoga. No “Vilcējām” toreiz daudzi Latvija iemācījās dziesmiņu par garo pupu ar brinūgaru un nīpuru piedziedājumu, bet Guniņa vēlāk latviešu bērniem Zviedrijā mācījusi dzimtenē dzirdētās dziesmas.

Par emigranti Ieva Graufelde sevi nekad nav uzskatījusi: “Kopš vien sevi apzinu, vienmēr esmu jutusies kā latvieti un arī kā kristieti. Sakumā dzīvojam Amerikā. Es piedziimu Linkolnā, Nebraskas pavalsti. Un jau ļoti maza zināju, ka te mācījies mūsu prezidents Kārlis Ulmanis.

Uz dzimteni pirmo reizi devos kopā ar draugiem 1976. gadā, tad — ar mammu un vecāko delu, kopš 1990. gada braucu aizvien biežāk, darāmā rodas aizvien vairāk. Braucieni bijuši visādi, iznācis gulēt arī ostā uz soliņa.

Kopš Baltijas festivala man Rīgā ir draudze Inese, kuras māmuļa mani edina un guldina. Šai ģimenei jutos kā mājas un varu pilnīgi nodoties savam darbam.”

Un darāmā ir daudz. Tas ir gan pastoralais darbs ar Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes studentiem, gan “Baznīcas gadagrāmata” redakcijas vadīšana.

**Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliers
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu**

Ieva Graufelde

Ieva Graufelde ir pirmā un līdz šim vienīgā sievietē Latvijas luteriskās Baznīcas vēsturē, kas vada Baznīcas darbu kā prāveste. Viņas aprūpē ir svētdienas skolu skolotāju, audzēkņu un augstskolu pasniedzēju apmaiņa ar ASV un Eiropas valstīm. Ar viņas gādību teoloģijas studenti regulāri brauc prakse uz Zviedriju, lai mācītos, kā jauniešus sagatavo iesvētīšanai, kā notiek laulības, kristības un citi rituāli.

Zviedrija mācītāji tiek īpaši sagatavoti arī darbam slimnīcās un ieslodzījuma vietās. Ieva Graufelde rūpējas arī par to, lai Latvijas maznodrošinātie un slimie bērni varētu atpūsties Zviedrijā "Sandbijas" pansionātā.

Ievai Graufeldei patik ierosināt, rīkoties, darīt, nedomājot par pateicību: "Neviens darbs nav mazs, ja to dara ar pārliecību, ka tas ir vajadzīgs. Un nekas nav tik skaists kā patiesa nodošanās. Nevar mīlēt ar aprēķinu — ne cilvēkus, ne dzimteni, ne darbu, ko dari. Dzīla, patiesa mīlestība pati nes augļus, un alga tad nāk kā liels brīnums."

Tāds sirds darbs Ievai Graufeldei ir Aizvesto saraksts. 1980. gadā no Andreja Egliša vadītā Latviešu nacionālā fonda saņēmusi šo uzdevumu, viņa tam atdeva asto-

ņus gadus. Datus vāca no Sarkanā Krusta sarakstiem, datoru jau toreiz nebija, tāpat vien tika krāts un kartots, griezts un limēts. "Tas man kā ceturtais bērns," teic Ieva Graufelde un izsaka nožēlu, ka citi pienākumi nav ļāvuši darbu turpināt. Aiz katra vārda jau ir cilvēku likteņi. Un ir veselas ielas un pagasti, ko šī traģēdija skārusi sevišķi skaudri.

Tomēr pašlaik gan amata pienākumi, gan iekšējā pārliecība liek pilnīgi nodoties draudžu darbam. Bet par Triju Zvaigžņu ordeni viņa saka: "Šis apbalvojums vairāk pienākas maniētiem vecākiem, kas mūs ar masu audzināja pārliecībā, ka Latvija ir un būs. Ka okupācija nevar būt mūžīga. Viņi mūs mācīja strādāt darbu, nedomājot par algu. Un dzīvot ar cerību."

Ieva Graufelde saņem Triju Zvaigžņu ordeni no Latvijas Valsts prezidenta, Ordeņa domes priekšsēdētāja Gunta Ulmaņa rokām

Ordeņa kavalieris

Jānis Gustsons

Nacionālo bruņoto spēku
pulkvežleitnants

Par sevi, par dzīvi

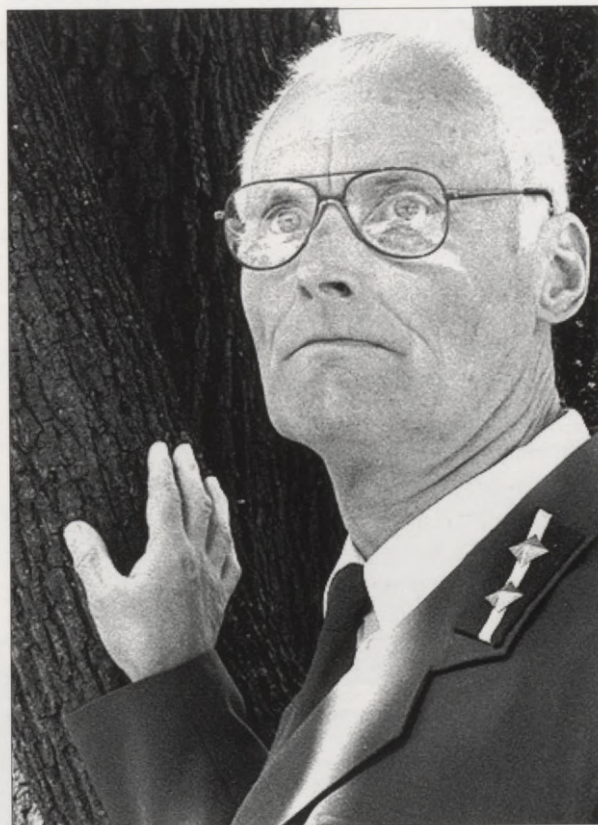
Esmu dzimis 1936. gada 28. jūnijā Valmieras apriņķa Rencēnu pagasta Dzelzavās kā vienīgais dēls strādnieku ģimenē. 1944. gada rudenī sāku mācīties Rencēnu pamatskolā, vēlāk — Rencēnu vidusskolā, kuru pabeidzu 1954. gadā.

Man ļoti patika lasīt bēniņos atrastās vecās "Atpūtas" un humora pilno Karļa Krūmāja grāmatiņu "Vilibalda Drosmiņa piedzīvojumi". Man ļoti veicas zīmēšana, un biju iemanījies itīn veiksmīgi attēlot komunistu dižviru ģimjus. Dzirdot pieaugušo sarunas par kaut kādu brīnumainu mašīnu — Staļina kombainu, kas mūsu laukos vienlaikus gan plaušot, gan kulšot, es ļāvu vaļi savai fantāzijai. Drīz vien tapa karikatūra, kurā biju attēlojis Staļinu ar sirpi rokā griežam labību, bet jašus uz viņa muguras Molotovu, kas atmuguriski ar spriguli kuļ šo labību. Sava bērna prātā nemaz neiedomājos, ka šis "mākslas darbs" vāreja mūsu ģimenei maksāt ceļu uz Sibīriju, jo karikatūra nonāca čekistu rokās un tika meklēts tās autors.

Kad paaugos, jutos pagodināts, ja tev ar saviem tuviem paziņām atļāva man būt klāt "Amerikas balss" radiopārraižu slepenās noklausīšanās vakaros ciema paterētāju biedrības grāmatvedības telpās, kas atradās blakus mūsu dzīvoklim.

Pēc skolas beigšanas iestājos ugunsdzēsības dienestā un 1955. gadā sāku mācīties Ļeņingradas ugunsdzēsības tehniskajā virsnieku skolā, kuru 1958. gadā pabeidzu ar tehniķa diplomu leitnanta dienesta pakāpē. No 1958. gada oktobra līdz 1989. gada janvārim dienēju dažādās Latvijas Iekšlietu ministrijas apakšvienībās, arī Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldes kriminālmeklēšanas daļā slepkavību izmeklēšanas nodaļā.

Dienesta laikā vairākkārt esmu guvis smagus ievainojumus un traumas. Apbalvots ar trim medaļām "Par drošsirdību ugunsgrēkā". Par ziedu nolikšanu pie Brīvības pieminekļa 1988. gada 26. augustā pēc VDK norādījuma tiku atbrīvots no dienesta Iekšlietu ministrijā. 1989. gadā iestājos tautas brīvprātīgo kārtības sargu vienībā.

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Jānis Gustsons

No 1990. gada jūnija līdz 1991. gada decembrim pildīju informācijas daļas priekšnieka pienākumus jaundibinātajā Latvijas Ministru padomes Sabiedriskās drošības departamenta.

Kad sāka veidoties LR Aizsardzības spēki, 1992. gadā man atjaunoja militāro dienesta pakāpi (vienam no pirmajiem 16 virsniekiem) un iecēla par Robežsargu brigādes štāba komandpunkta priekšnieku.

Esmu precejis. Ģimenē ir pieci bērni un septiņi mazbērni. Vecākais dēls Armands ir NBS štāba virsnieks kapteiņa dienesta pakāpē.

Man svēts ir viss, kas svēts manai tautai. Šo izjūtu visdrūmakajos padomju okupācijas un īpaši staļiniska terora gados es guvu no saviem vecākiem. Ari mūsu ģimenē bērni un mazbērni tiek mācīti mīlet savu Dzimteni, cienīt savu tautu un tūret godā darba tikumu. Viņi aug ar mīlestību uz visu labo.

Agrā bērnība es piedzīvoju kara vētras, kas brāžas pāri mūsu zemei. Dzīļu iespaidu manā bērna dvēselē atstāja gan manu tēvoču stāsti par pilsoņu kara frontes izstāģētajiem kara ceļiem Krievijā, gan vietējo ciema puišu — latviešu leģionāru un nacionālo partizānu — dramatiskie likteņi un izmisuma pilnā cīņa par Tēvzemes brīvību. Bērnība biju aculiecinieks čekistu vardarbībai mūsu

dzimtajā ciemā. Cietuši smagus zaudējumus kaujā ar nacionālajiem partizāniem, mežonīga naida pārņemtie čekisti apgānīja kritušo mirstīgās atliekas. Viss redzētais atdzīvojās iztēlē, kad lasīju Aleksandra Grīna romānu "Dvēseļu putenis" un vācu okupācijas laikā izdoto dokumentālo grāmatu "Baigais gads".

Makslinieciski visspēcīgākais brīvības alku simbols man šķiet Brīvības piemineklis. Allaž esmu jutis pret to bijību. Un ordeņa trīs zvaigznes man šķiet atstarojam trīs zvaigznes virs Brīvības tēla paceltajam rokam. Tās atsauc atmiņā to milzīgo garīgo pacelumu, ko izjutu kopā ar bērniem un mazbērniem tautas manifestācijas Daugavmalā. Tās liek atcerēties saspringtas aukstas barikažu laikā naktis un lielo entuziasmu, kad kopā ar koleģiem no jauna veidojām Latvijas Aizsardzības spēkus.

Diemžēl ikdienā nakas sadurties ar dažādam nebušanām, cilvēku negodīgumu. Un arī cinismu. Tad bērnu un mazbērnu mīlestība man allaž sniedz jaunus garīgos spēkus. Bet tā liek arī apzināties, ka līdz istai Latvijas brīvībai mūsu tautai vēl ejams grūts un tāls ceļš.

Apbalvošanas diena 1995. gada 8. novembrī

Ordeņa kavalieris

Edgars Hausmanis

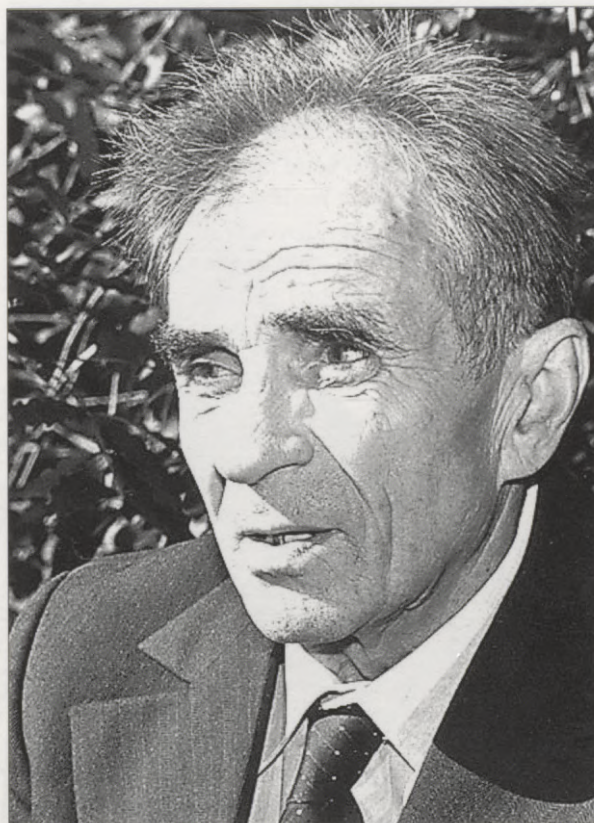
Slīteres rezervāta iecirkņa
bijušais valsts inspektors

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1925.gada 30.augusta Vaides Jaunročos. Kopš senseniem laikiem te dzīvojuši libieši. Mūsu dzimta gan sevi uzskata par latviešiem, kaut mūsu dzīslas droši vien rit arī libiešu asinis. Piedzimu uz Lekšu zemes, kur dzīvoja tēva vecāki. Ulmaņlaikā tēvs pieprasīja zemi un sāka veidot savu saimniecību, ko nosauca par Purvziediem. Tolaik gan apkārt pletās tikai purvs un līdz ziediem vēl bija tālu. Māja bija gatava 1930.gadā, bet iekopšanas darbi turpinājās vēl ilgi.

Skolas gaitas sāku tepat kaimiņos, Lāžu mājās. Tur mācījās bērni arī no Saunaga un Pitraga. Bijām ap 20 skolēnu, visi vienā telpā no 1. līdz 3. klasei. Skolotāja Anna Bukstiņa tomēr spēja mūs ievadīt zinību pasaulē un iemācīt vienu otru dzīvē noderīgu lietu. Pēc tam pabeidzu Mazirbes sešgadīgo skolu un sāku palīdzēt tēvam baļķus nest. Pēc gada tēvs pats mani aizveda uz Aizupes mežsaimniecības skolu. Tas jau bija kara laiks, un mūsu izlaidums iznāca mazliet sasteigts. Toreiz beidzam 13 zēni, norunājam pēc kara atkal satikties, tomēr nevienu no saviem skolas biedriem vēlāk vairs neesmu redzējis. Lai kā mūsu labais skolas pārzinis Žanis Sūna mūs centās pasargāt, visi tikām ierauti kara virpulī. Mani iesauca leģionā. Tiku ievainots un kara beigas sagaidīju vacu hospitali. Vēlāk nonācu pie krieviem un biju aculiecinieks Vācijas izdemolešanai. No tā saucamās filtrācijas man izdevās paglābties, un 1946.gadā uz Jāņiem atgriezās tēva sētā.

Mana pirmā darbavieta bija Ugale. Pa kara gadiem dokumentācija bija paputējusi, mežu ierīcība — vēl bērnu aitiņos. Ko un kā sēt un stādīt bija pašam jādomā. Kopš pirmās dienas centos strādāt apzinīgi, skatīties mazliet uz priekšu. Vēlāk darba gaitas aizveda uz Dundagu, uz Ventspils mežrūpniecības saimniecību un Slīteres mežniecību. Tagad te pēc papīriem ir Slīteres rezervāts, bet tautā šo vietu joprojām sauc par Slīteri. Te es apprecējos ar mežniecības skaisto grāmatvedi Ilgu. Kopā esam izaudzinājuši divus bērnus un daudzus gadus plecu pie pleca strādājuši jūrmalas mežos. Mana darba grāmatiņa ir raiba kā dzeņa veders, bet patiesībā visu mūžu esmu

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Edgars Hausmanis

darijis vienu darbu. Esmu centies kopt un sargāt mežu, lai kādā amatā arī būtu skaitījies.

Mūsu meita ir skolotāja Talsos, dēls — dabas aizsardzības inspektors Slīteres rezervātā. Viņš stāties mana vietā.

Tikšanās

Pusgadsimtu nostrādājis meža, Edgars Hausmanis simtiem hektāru platībā iekojis jaunaudzes, dodot tām savu svētību un turot rūpi par katru priedīti. Meža atrasto briežu un aļņu ragu, dažādu medību piederumu, apbrīnojamu māzeru un citu meža dzīves liecību vakšanu varētu saukt par Edgara Hausmaņa vaļasprieku, taču kolekcija ir tik bagāta un priekšzīmīgi sakārtota, ka drīzāk būtu uzskatāma par vēl vienu darbalauku. Par muzeju viņš

Purvziedus nesauc, kaut ļaudis te iegriežas labprāt. Ta esot dzimtas tradīcija:

“Tēvs bija kupritis, kopš bērnībā izslimojis kaulu tuberkulozi. Tas viņam neliedza piedalīties sabiedriskajā dzīvē, labi darīt savu mežsarga darbu un kaislīgi nodoties medībām. Bija jautrs, mēdza arī uzdziedāt. Māte bija vairāk skolā gājusi, tāpat kā tēvs mīlēja sabiedrību. Mūsu mājā rīkoja pat mājturības kursus. Tēvs jau mājā bija vēlējis tā projektēt, lai te būtu kāda lielāka istaba, kur cilvēki varētu pulcēties.”

Purvziedu gaumīgi izbūvētajā mansardā ieburta tāda ipaša noskaņa — gan prieks par dabā valdošo harmoniju, mūžības rīti un atjaunotni, gan bēdas un dažreiz dusmas par traģēdijām, kas notiek mežā, bieži vien cilvēku vainas dēļ. Te dzīvo savi Kurzemes mežu stāsti. Te mežu sardze stāv jau trešā Hausmaņu paaudze.

*Aizupes mežsaimniecības skolas parka 1943. gada
Kopā ar dzīvesbiedri 1996. gada
Ar brālī Ilmāru ap 1948. gadu*

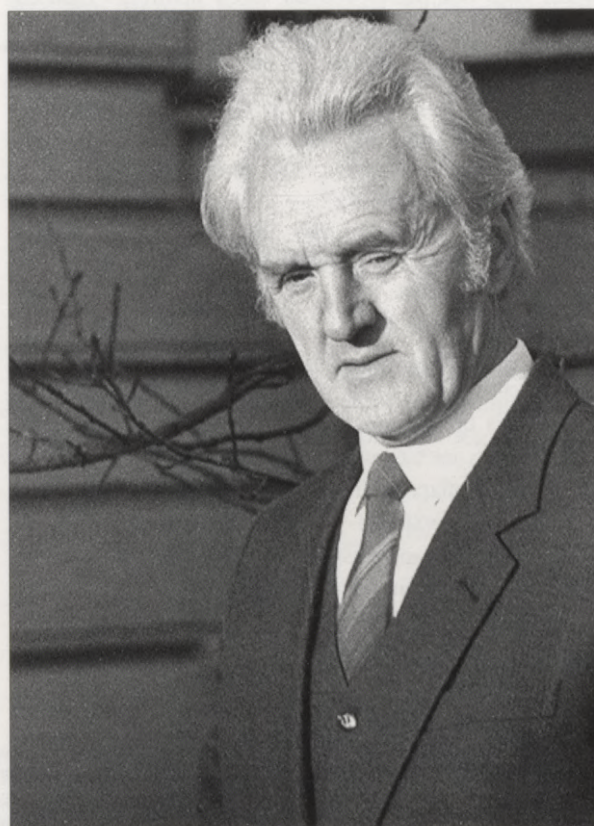
Ordeņa kavalieris
Zigfrīds Kalniņš
 Kultūras darbinieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1930.gada 19.maijā Aizputes apriņķa Alšvangas pagasta Gaču mājās, lauksaimnieku ģimenē kā piektais bērns, bet kā trešais dēls. Ģimenē bijam astoņi bērni. Vecākā māsa nomira agrā bērnībā, bet vecākais brālis kā 19. divīzijas leģionārs krita frontē 1945.gada 17.februārī pie Lestenes, aizstavot Kurzemes cietoksni. Mūsu vecāku saimniecība pastāv kopš liela mēra laikiem Alšvanga, par ko liecina klēts durvju aplodā iecirstais gadskaitlis 1788. Esam piektā paaudze. Saimniecība bija samērā labi nostādīta, bet sevišķi uzplauka Kārļa Ulmaņa valdīšanas laika trīsdesmito gadu beigās ar veja rotora ūdens un elektrības apgādi. Mēs un visi mūsu senči esam katoļticīgi, un, iebraucot mūsu māju pagalmā un izbraucot no tā, abos virzienos bija uzstādīti krusti — kapelas, bet pie ieejas dzīvojamā mājā — liels krusts ar Jēzus tēlu. Māju pagalmā bija apriņķots ar rīķu zedēņu žogiem un gulbalkļu gatrinī. Tāpēc arī 1935.gadā, kad A.Rusteikis Alšvanga uzņēma filmu "Dzimtene sauc", dažus kadrus filmeja arī mūsu māju pagalmā. Mans vectēvs Janis Aniņš bija viena no galvenajām lomām — vedējtēvs, arī mans tēvs Antons Kalniņš tur piedalījās.

Skola sāku iet 1938.gada pavasarī — sagatavošanas klasē Alšvangas pamatskolā un beidzu to 1944.gadā, tā izejot cauri trim politiskām mācību programmām — Latvijas nacionālajai, Krievijas un Vacijas. 1944.gadā iestājos Kuldīgas Viļa Plūdoņa valsts ģimnāzijā, izturot lielu konkursu. Ģimnāziju beidzu 1950.gadā. 1949.gada 25.martā manus vecākus, divas jaunakas māsas un brāli kā kulaku ģimeni izsūtīja uz Sibīriju, Omskas apgabalu. Es arī biju izsūtāmo sarakstos, bet, tā kā biju pierakstīts pēc vecāku dzīvesvietas Aizputes apriņķa Alšvangas pagastā, tad Kuldīgā čekisti mani nemeklēja tani dienā, bet mēnesi vēlāk. 1950.gada augustā ieradās Rīgā.

Rīgā sākumā apmetos pie drauga paziņam, bet drīz klauvēja sētniece — esot jāpierakstas. Pierakstīties es neuzdrikstēju, jo biju izsūtāmo sarakstos. Augstskolās bija milzīgs konkurss, jo tajā gadā reize beidza 11. un 12. klase. Mēs, seši zēni, nolēmām gadu pastrādāt un, lai nezaudētu "formu", iestājamies Industriālā tehnikuma

Zigfrīds Kalniņš

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
 ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Zigfrīds Kalniņš

vakara nodaļas trešajā kursā. Pa dienu strādājam — cēlām jaunus cehus "Komēta" un "Vezuva", Daugavmalā lādējam ķieģeļus. Vakaros draugi gāja mājās pārģērbties, bet man tādas iespējas nebija. Es visur nēsāju portfeli līdz izlaiduma uzvalku, puslīdz baltu kreklu un kurpes. Katrā vietā bez pierakstīšanas vareja uzturēties tikai dažas dienas. Dažu nakti pavadīju apstādījumos, stacija un pat Lielajos kapos, barona fon Šillinga kapličas nišas pavēnī. Ta pagāja vairāki mēneši, līdz mans Kuldīgas klasesbiedrs Imants Baumanis, Mehānikas fakultātes students, mani aizveda sev līdz pie kāda aktiera, uzvārda Sebris, kas teātri spēlējot sulaiņus.

Otrā rītā pieceļos — astoņos bija jābūt darbā. No savas istabas garā rītā mēteļi iznāk Karlis Sebris. Viņš arī apjautājās, kur es strādājo. Arteli "Strojremont" — man tur bija paja. Vēl viņš teica, ka varot izgadāt man lētas biļetes teātri. Pie Karļa Sebra izdevās pierakstīties "na vremja učobi" ("uz macību laiku" — krievu val.). Viņš mani ievēda teātra būšanā. Es tā aizrāvos, ka pametu tehnikumu un sāku katru vakaru iet uz teātri. Neizlaidu nevienu izrādī "Uguņi". Spēlēja Katlaps ar Freimani, un es raudāju. Tadā veidā man šī dzīve iepatikas. Vakaros pie mums nāca Sebra draugi — jaunais un brašais Edžus Rozenštrauhs, no Leļļu teātra — Eriks Murnieks, ļoti talantīgais Jānis Vanags, kas studēja par režisoru, bet diezgan miklāinos apstākļos aizgāja bojā. Nāca Haralds Topsis, Viktors Gruziņš, Vija Artmane un Artūrs Dimīters. Aktieri deklamēja Ziemeļnieku, Čaku, Grotu. Tie bija pasakaini vakari.

Pirms pašiem Ziemassvētkiem arteli likvidēja, un man bija jāmeklē cits darbs. Karlim neko neteicu, taču viņš sāka runāt pats: teātri esot nodzēries priekškarņieks, gribot to laist vaļā. Varbūt es būtu ar mieru? Alga gan maza, knapi puse no tās, ko pelnīju arteli, toties strādāšu siltumā, nevis zem klajas debess. Atnācu teātri 27.decembrī, bija "Mērnīku laiku" pirmā izrāde publikai. Karlis mani pieveda pie skatuves meistara Augusta Skaistkalna, kas teātri strādāja no divdesmito gadu beigām un skaitījis milzu autoritāte. Viņš mani kārtīgi noskatīja, pavaicāja, vai mācos. "Ja, mācos." Strādāt es taisījos tikai pagaidām, joprojām gribēju studēt. Skaistkalns to saprata. "Tu jau nepaliksi," viņš teica. "Bet mums steidzami vajag, priekškarņieks galīgi nodzēries."

Es sāku ar vizemāko vietu teātri — biju skatuves strādnieks, tā sauktais priekškarņieks. Mans pienākums bija ar lielu vācu "Siemens" firmas putekļu sūcēju tīrīt skatuvi, vērt vaļā un ciet priekškaru un regulēt arleķina aug-

stumu. Arleķins ir audekla gabals virs skatuves spoguļa, kas piesedz šņorbēniņus. Ja darbība norisinās telpās, arleķinu parasti nolaiž zemāk, ja brīvā daba, — paceļ augstāk. Man vajadzēja arī raudzīties, lai, skatuves ripai griežoties, tajā neieķertos priekškarņi. Visus darbus, kas sākumā likās stipri sarežģīti, ierādīja meistars. No 1951.gada janvāra līdz sezonas beigām es nostrādāju par priekškarņieku un sūcu putekļus. Viss vienmēr bija tīrs un kārtība. Tad Skaistkalns lika man izsūkt bēniņus, un pa vasaru es tos kārtīgi izrāpoju. Rudenī viņš mani iecēla par mēbeļnieku. Nu jau es jutos lielā virā, kaut arī algas pielikums bija maz manāms. Vēl pēc pusgada tiku paaugstināts par brigadieru, un mani ievēlēja arodkomitejā. Par mani sāka interesēties komjaunieši. Tad atzinās, ka mani vecāki izsūtīti. Stājoties darbā, es šo faktu biju noslēpis. Autobiogrāfija rakstīju, ka esmu dzimis zemnieku ģimenē Aizputes apriņķa Alšvāngas pagastā, vecāki tagad strādā kolhozā "Jaunais miers". Tā es savā prātā iztulkoju Omskas apgabala kolhozā "Novij mir" nosaukumu. Kadriniece Lasmane pie šī "Jaunā miera" gan drusku aizķērās, tomēr neko neteica un mani pieņēma. Aldziņa bija maza, un pirmo gadu es sev neko lielāku nevarēju iegādāt. Apģērbs bija nodilis, vazājoties bez pajumtes. Sarunāju darbu kādas privātmājas dārza — nonīvēt zemi un nopelnīju savu pirmo uzvalciņu no Kuldīgā ražotas ļoti lētas un ļoti izturīgas drebes, kas saucās "pipari un sāls".

1952.gada vasarā Karlis Sebris mani aicināja sev līdz uz laukiem — uz viņa mātes mājām Lizuma Jēricām. Tas bija burvīgs laiks — Liliņa Dzene to aprakstījusi grāmatā par Karli Sebru. Pļāvām sienu un pa starpām taisījām izrādes. Karlis Tirzā un Lizumā skaitījās režisors, bet es palīdzēju būvēt dekorācijas: man jau bija skatuves uzbūves iemaņas. Afišās bieži rakstīja: "Režisors Karlis Sebris, dekorators Zigfrīds Kalniņš." Otrā vasarā man pagādīja vēl labāka haltūra. Blakus visiem citiem darbiem veselu mēnesi ar riteni braukāju uz 25 kilometrus attālo Jaunpiebalgu, kur mūsu Skaistkalna vadībā atjaunoja skatuvi. Tā bija pirmā skatuve manā mūžā, ko es pats ar savām rokām esmu būvējis.

1953.gada 5.martā nomira Staļins, un divas dienas vēlāk — mūsu Rūmniecītē. Stastija, ka viņa to paredzējusi, jo teikusi: "Es jau varetu mirt kaut vai šodien, tikai gribētu to veci pārdzīvot." Pirms nāves viņa ilgi neslimoja, varbūt dažas dienas. Kad Staļins bija beigts, Zandersons un Berzajs sasauca kolektīvu foaje. Daži, kuriem bija piešķirta Staļina prēmija, raudāja. Man bija tikai viena doma: nu mani vecāki tiks atpakaļ.

Dzīve kļuva gaišāka un lustīgāka. Nacionālajā teātri atgriezās Blaumanis — 1953.gada pavasarī Briedītis sāka

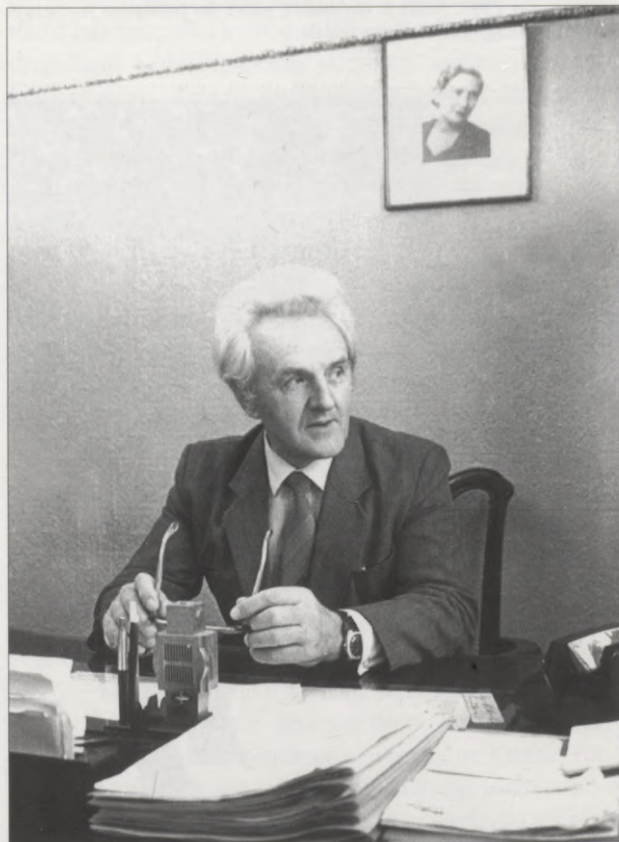
iestudēt "Ļauno garu". Es jau biju kļuvis par galveno mašīnistu. Skaistkalna labo roku. Darbs patika, sapņi par augstskolu bija atmesti. No vidusskolas gadiem biju labs sportists, lauku darbos norūdis un spēcīgs. Reizēm atnācu uz darbu agrāk, palaidu skatuves ripu un pats staigāju uz rokām. Kad ripa nāk pretī, ir īpaši viegli iet. Pēc sirds patikas uz rokām izstaigājies, ripu atkal apturēju. Kad dienu Brieditis bija mani novērojis un sauca: "Mīlumiņ, panāc šurp!" Izbijos — nu gan būs ziepes! Toreiz bija ļoti stingri skatuves ētikas likumi. Brieditis ieaicināja mani rekvizitoru istabā, sāka cienāt ar kafiju un cepumiem. Gaidīju brāzienu... "Redzēju, kā tu, dibenu gaisā paslejis, staigā," Brieditis iesaka. "Tu esi labs sportists. Zini — es tagad taisu jaunu lugu — "Ļauno garu". Tur notiek viestības, dejo kadriļu, tev arī būs jādejo..." "Dejot es nemāku!" steidzīgi iesaucos. "Tev būs jādejo! Vai tad nemaz neesi to darījis?" "Nē, ģimnāzijas laikā Kuldīgā es nedejoj. Nebija iespējas iemācīties." "Es tev tagad došu mūsu labāko dejotāju." (Tā izrādījās tikko Teatra fakultāti beigusi Helena Romanova.) "Šita apaļa dāmiņa?" "Tā ir labāka dejotāja, viņa tevi iemācīs. Rit nāksi uz mēģinājumu." "Tā taču nevar..." "Redzēsi, būs labi. Bet tas nav viss. Galvenais — man vajag to numuru, ko tu uz ripas taisīji.

Viesi ies rotaļā "Ādamam bij' septiņ' deli". Ko viņi darīs? Vispirms "grūdis piparus", tad izģērbsies — puīši novilks svārkus, meitām būs jāvelk nost jaciņas... Un pēc tam nāks tas, ko tu proti. Man šī ideja ienāca prātā, skatoties uz tevi. Tu nonāksi vidū un pie vārdiem "visi dara tā" metīsies uz rokām."

Tā es tik un pie savas lielas "rolles", kuru nospēleju kādas simt reizes. Ar "Ļauno garu" daudz braukājam apkārt pa laukiem. Es visur staigāju uz rokām, un piekrišana bija liela. Man par to maksāja divpadsmit rubļus — tikpat cik Klintītes Mikiņam, kad sunītis piedalījās izrādēs.

Kārlis Sebris ne tikai deva man pirmo pajumti Rīgā un sagādāja pirmo īsto darbavietu, no kuras tā arī vairs neesmu aizgājis. Sebris mani arī sapazstināja ar manu nākamā sievu. Ingridas brālis bija Kārļa krustdēls, bet viņš arī Ingridu dēvēja par savu krustmeitu. Tikāmies un draudzējāmies visu 1953.gada vasaru, kad viesojos Jernīcās. Ingrida tikko bija beigusi vidusskolu, vēl staigāja ar biezēm, kuras nogrieza tikai uz kāzām. Dabiski, ka Sebris bija arī mūsu vedējs.

Rudeni Amtmanis-Briedītis sāka gatavot "Skroderdienas Silmačos". Man tas bija pirmais inscenējums, kuram vajadzēja taisīt tami. Pēc "Silmaču" pirmizrādes 1955.gada

*Savā darba kabinetā Nacionālajā teātrī
1996. gada vasara (no labas): Kārlis Sebris ar dzīvesbiedri Nelliju,
viņa audzēdels Zigfrīds Kalniņš ar meitu Simonu. Sež sinoliete Erika
Barona, novada kultūras dzīves rosinātāja*

Zigfrīds Kalniņš

Janvāri katru mēnesi sāka nākt arī pa lugai. "Dibena", tad atjaunoja "Zaļo zemi", "Cepli", "Kremla kurantus", iestudēja "Donu Karlosu" un "Karavīra šineli". Viss vienā sezonā. Taču ar to vēl nepietika. Kamēr Staļins bija dzīvs, mani neņēma armija — skaitījos kulaka dēls. Tajā pašā 1955.gada pavasarī teātri pēkšņi pienāca pavēste, ka mani uz trim mēnešiem — no augusta līdz novembrim — iesauc dienēt. Bet rudenī man vēl bija uzvedumu daļas vadītāju augstākie kursi Maskavas Dailes teātri. Paraleli gatavoju visu nepieciešamo decembrī paredzētajai deka-dei Maskavā.

Tas laikam bija manas dzīves trakākais gads. Dīnēju Tilzītē, kur nūdien gāja forši. Skaitījos tankistos, trīs mēnešus nodzīvojam, dziedot "Paliec sveiks, mans mazais draugs", "Jauns un traks" un tamlīdzīgas dziesmas, jo krievi jau tās nesaprata. Uzrakstīju sieviņai deviņdesmit vēstules — katru dienu pa vienai. No Tilzītes atgriezās Rīgā, nometu karavīra drēbes un taisnā ceļā devos uz Maskavu. Kursi beidzās trīs dienas pirms dekādes atklāšanas. Pēc dekādes, 1965.gadā, mani apbalvoja. Biju arī komjaunietis, teātri atzīts darbinieks. Saku justies pietiekami drošs, lai prasītu atļauju maniem vecākiem atgriezties Latvijā.

Tikšanās

Pret lūgumu uzrakstīt savu autobiogrāfiju Zigfrīds Kalniņš izturējās tikpat nopietni kā pret jebkuru darāmu darbu. No-beidzis savu dzīves stāstu ar 1965.gadu, viņš to nodeva, teik-dams, ka viss pārējais jau labi zināms, tepat Nacionālajā teātri taču pagājis viss darba mūžs. Gribejis tikai uzrakstīt, ka visu laiku dziļi kremtusi viņu ģimenei nodarīta netaisnība: "Biju gatavs kajām uz Sibīriju aiziet, lai tikai vecāki tiek mājās!" Vajadzēja turpināties sarunai par Nacionālajā teātri aizva-ditajiem darba gadiem, par skatuvēm, kas viņa vadība uz-būvētas simtiem klubos un tautas namos, par "Silmaču" izrādēm Druvienā, "Mērnīeku laikiem" Vecpiebalgā un "Tai-zeli" Dundagā, par zemessarga gaitām un lielo ieceri ap-jozt Latvijas robežu ar ozolu rindām. Vēl decembra saku-mā viņš brauca uz Skrīveriem, kur Andreja Upīša jubilejas dienas tika iesvētīta piemiņas zīme pirms divdesmit ga-diem stādītajā Zaļās zemes birzi. Zigfrīds Kalniņš strādāja līdz pēdējai dienai.

Tā pienāca 1998.gada februāri. Ka Karlis Sebris teica atvadu brīdī, viņš bija cilvēks, kas jebkuru iesāktu darbu izveda līdz galam un jūta atbildību par visu, kas notika ap viņu.

Skrīveros 1997. gada 5. decembrī, viens no pēdējiem fotouzņe-mumiem Zigfrīda Kalniņa mūža

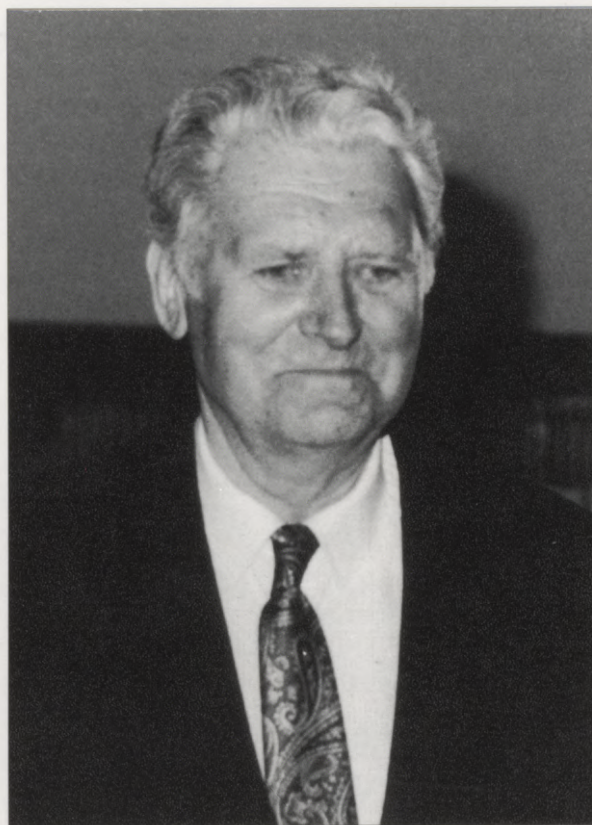
Ordeņa kavalieris
Jānis Tālivaldis Kārklīšs
 Pedagogs

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1918. gada 6. oktobrī Cēsu apriņķa Vecpiebalgas pagasta Riediņu mājās rentnieku ģimenē. Bijām pieci bērni: trīs meitenes un divi zēni. Tēvs vienmēr ilgojās pēc savas saimniecības un augļu dārza. Viņš 1925. gadā Taurenē (toreiz Nēķina) pagastā iepirka meža lidumu 25 hektāru kopplatībā. Darbs lidumā bija sūrs. Celmaino zemi ar ar spīlarklu, ecēja ar elastīgu egļu zaru ecēšam. Lidumnieka darbā iesaistījās arī es. Ar mazu cirvīti cirtu krūmus. Vācu zarus. Dedzināju lidumu. Agri sākās arī manas ganu gaitas — jau astoņu gadu vecumā.

Macijos Vecpiebalgas Kagaiņu četrklasīgajā pamatskolā un Taurenē sešklasīgajā pamatskolā. Tēva mudināts, mājās ierīkoju augļu koku stādu audzētavu. Lielisks stimuls mana darba bija mazpulku kustība. 1935. gadā iestājos Dzerbenes divgadīgajā lauksaimniecības skolā. Lai iekārtotu mācību kokaudzētavu, skola no manis nopirka augļu koku potcelmus. Vēl biju ļoti apguvis slēpju gatavošanu. Ar manis gatavotām slēpēm Cēsu apriņķa sportisti guva uzvaras. Tā sevi materiāli nodrošināju mācībām. Skolu beidzu 1937. gadā. Nu arī mani augļu koku stādā bija saudzēti tik liela skaits un kvalitātē, ka varēju iestāties Bulduru dārzkopības skolā. Izaudzētos stādus skola pieņēma pārdošanai. Tā nodrošināju sev iztiku. Par izaudzēto stādu kvalitāti saņēmu auglīkopības skolotāja Viļa Lauska cildinošu atsauksmi.

Pienāca karadienesta laiks. Dienēju Daugavpili Kurzemes divīzijā. Vēlāk mani nosūtīja uz 10. Aizputes kājnieku pulka kājnieku baterijas prettanku lielgabalu vadu par lielgabala komandieri. Piedalījāties pēdējos brīvās Latvijas dziesmu svētkos Daugavpili. Bet jau nakamās dienas rītā uz Daugavpili cietokšņa vaļņa pie lielgabaliem gaidījām uguns komandu. To nesagaidījām. Noskatījāties, kā krievu tanku straume pa Grivas tiltu netraucēti plūst pāri Daugavai. Sekoja bezgalīgas mitināšanas un Tautas armijas veidošana. Šī jūcekli mūsu vienību apmekleja Tautas armijas augstākais politiskais vadītājs ģenerālis Bruno Kalniņš. Laimīga kārtā mūs izformēja. Instruktorus nosūtīja uz Cesim. Tur novietojāties Berzainē, kādreizējā skolotāju institūta telpās. Propagandas nolūkos polītruks man piedāvāja iespēju

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
 ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Jānis Tālivaldis Kārkliņš

macities. Tā 1940. gada rudeni iestājos Cēsu tautas augstskolas abiturijas nodaļā. To beidzu kā eksterns 1941. gada maijā. No Cēsim mūsu vienība devās uz Liteni. Tur aresteja un izsūtīja uz Sibīriju visus spējīgākos virsniekus. Viņu vieta atsūtīja jaunos, tikko karaskolu beigušus krievu virsniekus. Ar viņiem kopā devāmies uz Lilasti. Ceļā uz Nitauri 22. jūnijā saņēmām vēsti, ka ir sācies karš. Latviešu virsnieki čukstus palaida ziņu, ka tie karavīri, kas nevēlas iet līdz krieviem, var doties mājās. Tuvojoties dzimtajai pušei, tad arī sekoju šim aicinājumam. Karš tautai sagādāja lielas ciešanas, prasīja daudz upuru. Taču laukos darba ritms pieņēma speku, jo fronteī vajadzēja pārtiku. Kārkliņu sēta paplašinājam augļu dārzu. Stādījam ābeles, bumbieres, plūmes un ķiršus. Dārzu kopplatība sasniedza piecus hektārus. Kļuva par šķirņu kolekcionāru, aizrāvos arī to izpēti. Šie pētījumi kļuva par dzīves galveno mērķi. Kad 1943. gadā vācieši mobilizēja iekaroto teritoriju jauniešus, mani nosūtīja dzelzceļa apsardzībai posmā Sebeža–Idrica–Pustočka. Tur sabiju līdz 1944. gada martam, līdz atgriezās Latvija. Oktobri sāku strādāt Vecpiebalgas agronomiskajā iecirknī par dārzkopības tehniķi. Taču decembrī mani mobilizēja Sarkanajā armijā. Dienesta vieta bija Tula, kur mani nosūtīja uz ogļu šahtām. Smagais darbs sābeidza veselību. Man konstatēja sirds nepietiekamību un akūtu pleirītu. Pēc atveseļošanās atzina par nederīgu apakšzemes darbam un norīkoja dažādos virszemes darbos. Pēc kara, 1946. gada 15. septembrī, sāku strādāt Dzerbenes divgadīgajā lauksaimniecības skolā. Biju skolotājs un mācību saimniecības dārznieks. 1947. gadā iestājos Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā. Neklatiēne studēju dārzkopību Agronomijas fakultātē. 1948. gada augustā apprecējos un pārgāju dzīvot uz Rīgu. Pabeidzis akadēmiju, sāku strādāt bērnu parkā "Saules dārzs" par agrotehniķi dārz-

nieku. No 1952. gada februāra līdz septembrim biju tā direktors, vēlāk — bioloģijas pedagogs. Vienlaikus strādāju Latvijas Zinātņu akadēmijas Bioloģijas institūta dārzkopības un botānikas sektorā par laborantu. Darbs ZA Bioloģijas institūta bija ļoti radošs. Ekspedīcijas apbraukājam visu Latviju, meklejot tautas selekcija radušās jaunas augļu koku šķirnes. Pēc bargās 1955.—1956. gada ziemas parāli petiju augļu koku šķirņu ziemcietību Latvijas teritorijā. Izdalījam vairākas perspektīvas tautas selekcijas ābeļu, bumbieru, plūmju un ķiršu šķirnes. No tām daudzas vēl šobrīd ir republikas standartšķirnes. Kopēja darba rezultāti apkopotī grāmātā "Latvijas PSR tautas selekcijas augļu koku šķirnes" (1955) un grāmātā "Ziemcietīgi augļu dārzi" (1958), kura aptver pētījumus gandrīz 2000 augļu dārzos.

1957. gadā sāku strādāt Bulduru dārzkopības tehnikumā par auglīkopības pasniedzēju. Mācību vajadzībām tapa grāmātā "Augļu koku un ogu krūmu veidošana" (1962). Tai sekoja "Auglīkopība" (1966), kas piedzīvojusi trīs izdevumus, pēdējais paplašinātais laists klajā divās daļās 1992. gadā. Uzrakstīju monogrāfiju "Latvijas pomoloģija". Tas pirmā grāmātā "Ābeļu šķirnes" iznāca 1977. gadā. Otrā grāmātā "Bumbieru šķirnes" un trešā — "Plūmju šķirnes" gaida izdevēju.

Mani raksti un krāsu attēli iespiesti "Lauksaimniecības enciklopēdijā", "Latvijas padomju enciklopēdijā" un "Ģimenes enciklopēdijā", krājumos un laikrakstos publicēti vairāki neka 150 populāri un zinātniski raksti auglīkopībā.

Man ir kupla ģimene. Ar sievu Aleksandru esam izaudzinājuši trīs dēlus. Divi ir arhitekti, viens — dizainers. Mums ir septiņi mazbērni. Vēl arvien strādāju Bulduru dārzkopības tehnikumā. Palīdzu modernizēt tehnikuma pomoloģisko dārzu, bet vasaras aizvien pavadu tēva mājās — Cēsu rajona Taurenē pagastā Kārkliņos.

*Janis Ķirškalns un Janis Talivaldis Kārkliņš pie Pētera Dindona
stadītās ābeles Vecpiebalgas Libieškrogā
Bulduros 1997. gada pavasarī, izglītojot dārzkopjus*

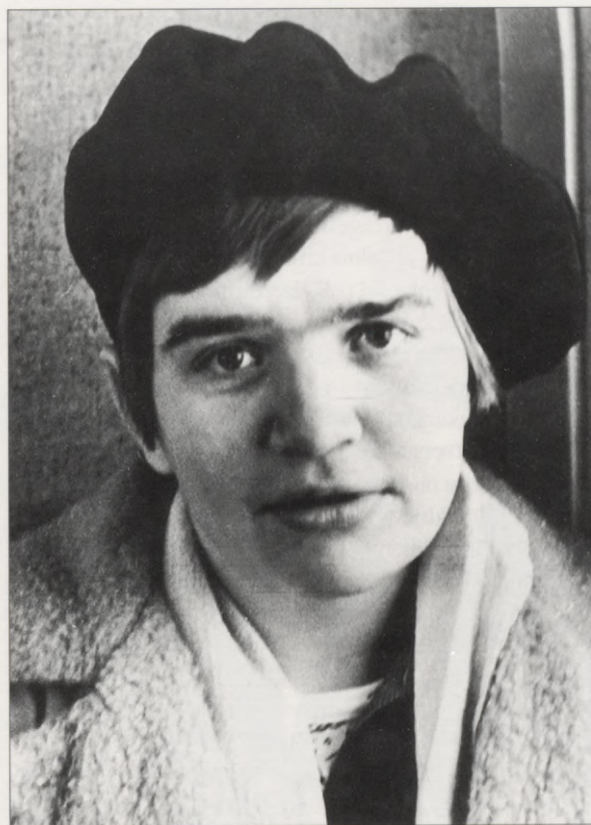

Ordeņa kavalieri
Marina Kosteņeckā
 Rakstniece

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi 1945.gada 25.augusta Rīgā. Māte laida mani pasaulē sava tēva tirgoņa Timofeja Anisimova būvētā trīsstāvu mūra mājā Liela Piena ielā. Toreiz tā bija pilsētas nomale, bet tagad bezmaz vai centrs (pie 1. trolejbusa galapunkta Ganību dambī), un bērnībā es gāju kaimiņu pagalmā cienāt ormaņa zirgu ar saplūkto āboliņu. Manas pēckara bērnības zilais sapnis bija divritenis. Taču, tā kā tēvs neilgi pirms mānās piedzimšanas bija apcietināts un vēlāk "ceļa komunistu" Vorkutā, bet māte kā tautas ienaidnieka sieva nevarēja strādāt savā profesijā par klavierskolotāju vai koncertmeistari, tad iztikas līdzekļu mums knapi pietika maizei. Tomēr sapnis par divriteni bija tik liels, ka 16 gadu vecumā, kad sāku strādāt šūšanas fabrikā, sakrāju naudu un bērnības sapni īstenoju. Visai drīz ar savu lepno pirkumu mēģināju uz šosejas apdzīt smago mašīnu, bet nonācu slimnīcā ar pamatīgu smadzeņu satricinājumu. Drīz pēc autokatastrofas uzrakstīju stāstu, kas tika nopublicēts "Rīgas Balsī" uzreiz divās valodās: krieviski un latviski. Nolēmu kļūt ne mazāk un ne vairāk kā par rakstnieci. Ar laiku arī kļuvi. Grāmatas iznāca gan Rīgā, gan Maskavā. 1975.gadā mani uzņēma Rakstnieku savienība.

Pirms tam vēl paspēju pabeigt vakara vidusskolu, aizbraukt uz Tālajiem Ziemeļiem, lai tur cīnītos ar čukču briežkopju analfabetismu (strādāju par "Sarkanās jarangas" skolotāju, t.i., klejoju pa tundru ar suņu pajūgu no vienas briežkopju brigādes uz otru). Atgriezies Rīgā, iemaldījies Medicīnas institūta Pediatrijas fakultātē, bet drīz vien no institūta izstājos un laižu pasaulē grāmatu par saviem piedzīvojumiem Čukotkā "Saltās Sejas Mēness". Augstāko izglītību ieguvu Maskavā, Gorkija Literatūras institūtā. Pēc vairāku prozas grāmatu iznākšanas pārorientējos uz publicistiku, jo pekšņi nāca apskaidriba: pie pastāvošās iekārtas, kad pēc katra kritiska avīzes raksta seko augstāko instanču reakcija, ar spalvu var panākt arī kādus reālus rezultātus, piemēram, mainīt uz labo pusi bāreņu uzturēšanas apstākļus valsts bērnu namos. Atmosfēra laikā kļuvi par Tautas frontes iniciatīvas grupas locekli. Sekoja PSRS vēsture pirmās vēlēšanas. Tiku ievēlēta par PSRS Augstākās padomes deputāti. Šajā goda amatā tiku no Rīgas izsūtīta uz darbu Kremļa trimdā.

M. Kosteņeckā

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
 ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Marina Kosteņeckā

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas brīvprātīgi aizgāju no politikas, jo uzskatu, ka miera laikā ar to jānodarbojas profesionāliem un par Latvijas nākotni tagad jāspriež pašiem latviešiem.

Tagad strādāju Latvijas Radio par krievu raidījumu programmas vadītāju un brīvajā Latvijā jūtos pilnīgi brīva. Jo par patiesi brīvu cilvēku pieņemu tādu, kurš var sev atļauties greznību neviena priekša ne par ko netaisnoties.

Tikšanās

Nav daudz krievu inteliģentu, kas latviešu tautas atmodas kustībā piedalījas ar pilnu krūti, ar izpratni, parliecību un sajūsmu, piedzīvojot šai ceļā gan triumfu, gan arī ciešanas. Marina Kosteņeckā bija aktīvāka un pazīstamāka no viņiem, īpaši mīlēja un arī nīsta.

Marina Kosteņeckā kļuva pazīstama ar realistiskiem stāstiem par vienkāršiem ļaudīm un par čukču zemē piederzēto. Bet slavena viņa kļuva 70.gadu beigās ar aprakstiem par bērnu namiem un palīgskolām. Jau pirmais raksts "Padomju Jaunatnē", kaut arī cenzūras apcirtis, — "Reportāža no bērnu dienu zemes" bija kā bumbas sprdziens. Visu, kam sakars ar bērniem, Marina dziļi pārdzīvoja. Un viņa saka tā: "Laimīgi ir tie, kas spēj ciest citu sāpes, — viņi aizmirst savējas."

Kad žurnāla "Daugava" redakcija ieradās Helmi un Dainis Stalti un lūdza parakstīt lūgumu, lai libiešiem pasēs tā arī raksta — libietis, nevis latvietis, to piekrita darīt Imants Auziņš, Roalds Dobrovenskis un Marina Kosteņeckā. Pēc tam viņus sauca uz partijas centrālkomiteju un pamatīgi

strosteja. Marina sacīja, ka viņa redzējusi, kā tiek iznīcināti čukči, un viņai ir tuvs mazo tautu liktenis.

Marina Kosteņeckā bija Tautas frontes dibinātāju un pašu aktīvāko darbinieku vidū. Spraigs un ražens vēlāk bija darbs Maskavā, ne tik daudz publiski runājot, cik viesnīcas gaitenēs, ēdnīcās un citur krievu un citu tautu demokrātiem skaidrojot deportācijas un citus Latvijas vēstures faktus. Padomju sistēma pret viņu vērsās ar negodīgiem līdzekļiem, arī apmelojumiem. 1989.gadā pirms Augstākās padomes vēlēšanām tika publicēts it kā prokuratūras paziņojums, ka Marinas tēvs bijis fašists. Viņa tobrīd atradās Preiļu rajonā, un dienā, kad apmelojums tika publicēts, bija trīs tikšanās ar vēletājiem. Tas nebija viegli. Sevišķi naidīgs pulis sagaidīja viesstrādnieku pilnajā rūpniecības pilsētā Līvānos. Atskanēja blāvieni: "Atsakies no tāda tēva!" "Ja es tagad varētu atteikties no sava tēva, tad pēc vēlēšanām varētu atteikties arī no jums," sacīja Marina Kosteņeckā.

Gramata "Šis biķeris man neies secen" lasām: "Es milu savu dzimteni Latviju. Taču ģeni svēti glāb arī mīlestību uz Krieviju — manu senču dzimteni. Un, lai kur mani rit neaizvestu liktenis — jebkurā planētas punktā vai kosmosā —, es vienmēr lūgšu Dievu par savu Latviju un savu Krieviju."

No latviešiem Marina Kosteņeckā saņēmusi daudz pateicības, izjutusi daudz sirsnības. Bet bijuši arī sarūgtinājumi. Viņa "godāta" gan par van der Stūla masu, gan piektās kolonnas ierindnieci. Kremt arī valsts un sabiedrības vienaldzība pret bridinājumiem, ka no Latvijas var aizbraukt tieši gudrākie cilvēki, tas plānais inteliģences slānis, kas varētu aizsargāt no agresīvi paklausīgā puļa. Var jau priecāties, ka Latviju pametuši diezgan daudzi krievvalodīgie, bet diemžēl lielākā daļa no tiem ir labākie, prasmīgākie. Politikā Marina negribot vairs darboties. Ja nu vienīgi lietas, kas skar bērnus. Rūpes par bērniem varētu būt viņas vienīgais sakars ar politiku.

Čukču skolotājas gaitas
Kopā ar dzejnieku Knutu Skujenieku

Ordeņa kavalieris
Jānis Krūmāls
Medicīnas darbinieks

Tikšanās

Daktera Jāņa Krūmāla vārdam ir svars, un uz Smiltenes slimnīcu cilvēki nāk goda drānās. Viņš ir Smiltenes Sarkana Krusta slimnīcas galvenais ārsts. Un viņa dzīvesbiedre Ilze poliklinikā izveidojusi vienu no plašākajiem un droši vien efektīvākajiem fizioterapijas kabinetiem valstī. Te papildījies tas, ko viņš jau sen bija iecerējis, — lai fizioterapija būtu tiešām iedarbīga, ieņemtu savu pienācīgo vietu ārstēšanas kompleksā. Tepat puspagraba telpās ir arī otrs daktera Krūmālu lolojums — muzejs. Nav nemaz tik viegli atšķirt, kur beidzas muzejs un kur sākas ārstēšana.

Ne tam ir muzeja statuss, ne kādi zinātniski līdzstrādnieki vai fondu glabātāji. Nav arī īpaši apmeklēšanas laiki un gidi. Bet ir ļoti daudz rakstisku liecību, fotogrāfiju un dažādu priekšmetu, kas ļauj dzīvi iztēloties Smiltenes novada ļaužu dzīvi gadsimtu ritumā, vispirms jau medicīnas attīstības gaitu, sadzīves un kultūras tradīcijas.

Kaut Ilzes dzimta puse ir Liezēre un Jāņa dzimta sakņojas Zemgalē, tieši viņi dažam labam smiltēnietim mācījuši saskatīt, kas šis par varenu novadu, cik cildeni mūži te dzīvoti. Doma par smiltēniešu garīgās un materiālās kultūras liecību vākšanu un gaismā celšanu radusies tais vismelnākajos laikos, kad arvien skaļāk tika sludināta vienotas padomju tautas ideja. Tiklīdz bija uzcelta poliklinika un radās iespēja atveļēt kādu vietēju eksponātiem, Ilze ķēras pie darba: "Gribējas cilvēkus sapurināt, likt viņiem apzināties, ka mēs, latvieši, kaut kas esam. Ka mums ir cienijami senči, cienijamas dzimtas un tikumi."

Pirmie eksponāti — ap gadsimtu miju lietots laktometrs, lornete, acenes un dažas citas mantas — nākuši no pazīstamā arhitekta Reinholda Šmelinga dzimtas. Viņa dēls bija Ilzes audzētāvs. Daudzas no paaudzes paaudze glabātas piemiņas lietas, fotoattēlus, vēstules un citus dokumentus muzejam nodevuši paši smiltēnieši. Tie te, atdzīvojas, no ģimenes relikvijas kļūstot par novada un visas tautas vēstures liecībām. Interesanti noticis ar daktera Skaidrā somu. Viņš bija raunēnietis. No Raunas ir arī ārsts Ansis Muižnieks, kas emigrējis uz ASV. Pirms vairākiem gadiem cieņojoties Smiltēnē, viņš apskatīja arī muzeju. Aizbraukuši

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Jānis Krūmāls

mājās, abi ar sievu atcerējušies muzejā redzēto ārsta somu, sākuši domāt un apsvērt un izlēmuši, ka viņi varētu nodibināt prēmiju jauniešiem latviešu lauku ārstiem. Un vairākus gadus viņi šo prēmiju tiešām piešķir.

Fotoattēli, senas receptes un dokumenti stāsta par Smiltēnes un tuvākās apkārtnes mediķu paaudzēm. Ar Pirmās atmodas tautas darbinieka cildeno skatienu mūs uzlūko un tiri blaumaniskā valodā uzrunā pirmais latviešu ārsts Karlis Libietis. Viņa 1890.gadā izdotajā grāmata "Ārsta padomi, sevišķi lauciniekiem" varam izlasīt arī visnotaļ aktuāli skanošas rindas: "Ārstešana nav uzticama kaut kuram neprāsam, kas ķeršas un grabstas pēc līdzekļiem, no kuriem lai attīktos."

Tikai ar labu vārdu smiltēnieši piemin pirmo Paulu Livenu, kas ap gadsimtu miju uz Abula uzcelis Baltija pirmo spēkstaciju, iekārtojis nespējnieku namu un darinjis daudz citu paliekamu darbu, bet galvenais — kā pieminēkli savam ar apendicītu mirušajam delam uzcelis ķirurģisko slimnīcu, tas atklāšanas dienā 1903.gada 14.septembrī teikdams neaizmirstamus vārdus: "Es neesmu šeit uzcelis fabriku, kas nestu man pelņu, es neesmu uzcelis ēku priekam, es esmu uzcelis ēku, kurā jūs visi nāksiet, līdzī nesdami savas sāpes. Lai Dievs dod, ka jūs visi izietu no šejienes smaidīdami! Bet būs arī daudzi tādi, kuri ienāks paši, bet kurus iznesis piederīgie un draugi." Firsts arī uzturējis slimnīcu par saviem līdzekļiem līdz pat Pirmajam pasaules karam. Ap šīm vēstures liecībām jūt spēka lauku. Tie bijuši stipri, godprātīgi un arī aizrautīgi vīri un sievietes. Paši ieguvuši izglītību, viņi jūta izglītota cilvēka atbildību, centās būt nodēdīgi sabiedrībai. Spēka lauki ir smiltēniešu tautastēpiem, Eduarda Detlava un Helgas Melbārdes keramikai, Kurta Fridrihsona, Džemmas Skulmes, Birutas Delles un daudzu

citu gleznotāju darbiem, no šatiera segu gabaliņiem veidotajiem dekoriem, katrai pašu smiltēniešu atnestajai vazītei un piemiņas lietai. Un ugunskrustam un citām senlatviešu spēka zīmēm, ko smiltēnieši laukakmeņos iepretim slimnīcas logiem iekāla Barikažu dienās.

Prava daļa muzeja eksponātu atrodas procedūru kabinetos. Ārstējoties ar magnētu vai laseru, pacients var tuvāk iepazīties ar Vidzemes podniecības vecmeistara Jēkaba Drandas atstāto mantojumu, smiltēnieša Karļa Papuļa gleznām un dažādiem zemnieku darbarīkiem un sadzīves priekšmetiem. Kopā ar mums atkal no jauna apbrīnojot gliti un pamatīgi nostrādātās lietas, dakters Krūmāls savu atzinību izsaka isi un kodolīgi: "Tur bija kārtība pagalma un kārtība galva!"

Ilzes un Jāņa Krūmalu veikums šī neparastā muzeja izveidošanā un vadišanā 1991.gadā tika atzīmēts ar starptautisko Paula Stradiņa prēmiju. "Bez Ilzes nebūtu ne toreiz prēmijas, ne tagad ordeņa," saka dakters Krūmāls.

Vai Jānis Krūmāls jūt gandarījumu par skaisto poliklinikas ēku, tas mūsdienīgo iekārtojumu un izkopto apkārtni? Neapšaubāmi. Pēc vecās poliklinikas šaurības un atpalcības te ir kā pavisam cita pasaule. Bet cik daudz laika un nervu prasījusi visu projektēšanai un celtniecībai vajadzīgo atļauju "izsišana", nemaz jau nerunājot par pašiem būvdarbiem! Galvenā ārsta pastāvīgās saimnieciskās rūpes un klapatas parak daudz atņēmušas viņam kā mediķim. "To es esmu sev nolaupījis. Vajadzēja vairāk pamācīties, kaut kur aizbraukt, tikties ar koleģiem."

Jānis Krūmāls ir ķirurgs, valsti labi pazīstams urologs. Par savu pirmo skolotāju uzskata profesoru Kristapu Rudzīti. Viņš studentiem mācījis patstāvīgi domāt. Lai tev kaut

*Jelgavas 3. septiņgadīgās skolas 2. klase 1946. gada rudenī ar skolotāju Annu Šēnfeldi
Pēc Medicīnas institūta beigšanas 1961. gada
Ar meitiņu Renāti, kad viņai apmēram gadiņš*

nepareizas, bet savas domas katrā lieta! Profesors ievirzījis cilvēka anatomijas un fizioloģijas kopsakarību izpratnē, vienmēr atgādinājis, ka ik slimnieks jāizmeklē pamatīgi un vispusīgi neatkarīgi no sūdzībām. Pirmajos darba gados, kad no Smiltenes ne vienu reizi vien nācies drāzties uz Rīgu pēc padoma, visbiežāk palīdzīgu roku sniedzis profesors Rocēns. Ka slimniekam pieiet, ka uzvedināt uz pilnīgu uzticešanos — to visu varēja no viņa mācīties. Ari cilvēcisku vienkāršību. Ka viņš, nekad nesteigdamies, tik daudz paspēja! Reiz savā atvaļinājumā pat veselu mēnesi nostrādāja Smiltenes slimnīcā. Macija diagnostikas paņēmienus, daudz ko citu. To jau nemaz nevar tā pateikt, ko visu var iemācīties no ista speciālista, kārtīga cilvēka. Atskatoties uz darba gaitu sākumu, dakters Krūmāls atceras tos neaizmirstamos traģiskos gadījumus, kad nokavēta pirmās palīdzības sniegšana, kad savukārt operācija izdarīta veiksmīgi, bet pēcoperācijas posmā radušies sarežģījumi, pieļauta kāda kļūda. Cik briesmīga bija nevarības apziņa, nespēja novērst ļaunako! Ar tagadejo diagnostikas un anestezioģijas limeni un ātrās palīdzības dienestu, kaut arī tas ir tālu no pilnības, grūti iedomāties, kas viss toreiz bija jāpiedzīvo jaunam ķirurgam provinces pilsētiņā ar vienu pašu ātrās palīdzības mašīnu un pāris feldšeriem.

Viņu labajos darbos palīgu nav trūcis. Kad kolhozos jauca nost vecās kūtis, vīri neļāva aizlaist posta akmeņus. Tie tika likti lieta, kad cēla jauno polikliniku un veidoja terases. Bet tā isti dakters Krūmāls ar akmeņiem sāka aizrauties, kad vērsās plašumā meliorācija un no zemes tika celti arī lieli laukakmeņi, cits par citu dzižaks un neparastāks. Tolaik te diplomdarbu kaldināja topošais tēlnieks Ojārs Feldbergs. Akmeņu medībām viņi nodevās azartiski, viens otru pārspēdami. Tagad seno šļūdoņu liecinieki greznojas ne vien slimnīcas parkā, bet arī daudzu smilteniešu pagalmos. Skolas gados Jānis gribēja kļūt par arhitektu. Ilze sapņoja par glezniecību. Abi kļuva par ārstiem. Un abos dzīvo mākslinieka dvesele. Abiem ir parliecība, ka ārsta amats nav tikai maizes darbs. Ka arī viņu varā ir atraisīt cilvēkos gaišākas stīgas, mudināt uz labu, palīdzēt saskatīt mazliet tālāk, nekā saredz acs.

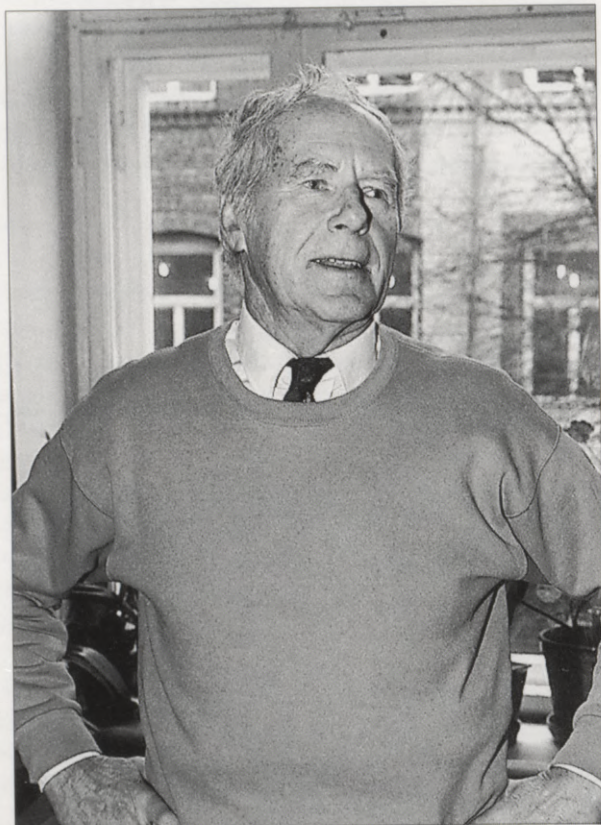
*Pirmā operācija 1959. gada vasarā Kuldīgā kopā ar docentu Egonu Dauguli
Kazu dienā ar dzīvesbiedri Ilzi 1962. gada
Ar dzīvesbiedri Bostonas apkaime 1995. gada; pie apvaršņa —
Vašingtona smaile
Ar dzīvesbiedri Ilzi, meitu Renāti un znotu Džeimu Keniju, ASV
diplomatū, 1997. gada*

Ordeņa kavalieris

Pauls Kvelde

Diriģents

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1997. gada 22. janvāra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Mans tēvs bija viens no Alojas apkaimes Vilzēnu pagasta zemnieka Jekaba Kreišmaņa deviņiem bērniem. Izstudējis agronomiju ievērojamās Maskavas un Drēzdenes augstskolās, tēvs kopā ar vēl dažiem lauksaimniecības specialistiem sāka dibināt lauksaimniecības skolas, veica zinātniskus pētījumus un ieviesa visu moderno. Strādāja Priekulu lauksaimniecības skola, Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātē un Vecauces izmēģinājumu un prakses saimniecībā un kļuva par jaundibinātas Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas pirmo rektoru.

Paraleli tiešajiem darbiem tika veikti neskaitāmi sabiedriskie pienākumi, kuru vidū galveno vietu ieņēma mūzika. Viņš bija diriģents, rīkoja novada dziesmu svētkus, bija tuvu pazistams ar daudziem ievērojamiem mūziķiem, diriģentiem, komponistiem un solistiem. 1926.gadā viņš kļuva par Triju Zvaigžņu ordeņa virsnieku.

Ari mana dzīve bijusi ļoti krasaina un notikumiem bagāta. Esmu dzimis 1927.gada 23.februārī. Skola sāku iet Aucē, pēc tam absolēju Rīgas 1. ģimnāziju. Esmu beidzis Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Mehanizācijas fakultāti un Latvijas Konservatorijas Kordiriģentu nodaļu. Mani pedagogi kordiriģēšana bija Janis Dūmiņš, Klements Mediņš un Teodors Kalniņš. Jau studējot Lauksaimniecības akadēmijā, izdevās nodibināt studentu sieviešu un vīru koru, kas daudz koncertēja un sasniegta atzīstamu maksliniecisko līmeni. Pēc konservatorijas beigšanas tiku norīkots darba par kormeistaru un diriģentu Valsts filharmonijas jaunizveidotajā dziesmu un deju ansambli.

Tam sekoja triju gadu darbs Daugavpils muzikālā dramatiskajā teātrī. Tur daļēji izdevās īstenot manu sapni — būt arī simfoniskā orķestra un operas diriģentam, jo man tika uzticēts iestudēt un diriģēt Kalmana operetes "Marica" un "Silva". 1961. gadā atgriezās Rīgā un sāku pedagoga darbu konservatorijas tikko izveidotajā Mūzikas pedagoģijas nodaļā. Te aizriteja 35 gadi. Vairākus gadus biju arī Nacionālā teātra mūzikas daļas vadītājs. Jau 38 gadus vadu vīru kori "Absolventi" un 18 gadus — arī mežsaimnieku vīru

kori "Silvicola". Kopš XVIII Vispārejiem dziesmu svētkiem esmu virsdiriģents. Kopkorus esmu vadījis arī Skolēnu dziesmu svētkos un studentu svētkos "Gaudeamus". Ar prieku mācu kordiriģēšanu Lielvārdes mūzikas skolas kora klases audzēkņiem, brīvajā laikā kopju darzu savā Lielvārdes mājā Daugavas krastā.

Kopš bērnu dienām esmu ielagojis, ka vajag palauties tikai vai galvenokārt uz saviem spēkiem. Esam pluinīti un plucināti, šķirti un varbūt pat izšķirti. Jā, mans brālis Andrejs Kreišmanis dzīvo trimdā, būdams arhitekts, mīt Milvokos Amerikā, tomēr kopš pērnā gada ir Latvijas Universitātes goda doktors. Viņam ir divi dēli — Juris, Cincinnati universitātes ķīmijas profesors, un Jānis — populārs arhitekts Sentluisā. Masas Maijas dzīve visnotaļ veltīta filoloģijai — kopš studijām universitātes romāņu nodaļā. Par latviešu un itāliešu kultūru tuvinašanu viņa apbalvoja ar Itālijas ordeni.

Esmu pateicīgs saviem vecākiem, kas mani bērnībā "varmācīgi" sēdināja pie klavierēm, zinādami, ka tas ir skaņu izpratnes pamatu pamats. Bet Rīgas 1. ģimnāzijā es jau biju orķestra "gars", vispirms skolotāja Traviņa, tad Freidenfelda vadībā spēlēju altīņu, tad trombonu (!?). Tomēr tēva svētība un paša zemnieciskā izcelsme lika domāt par Lauksaimniecības akadēmiju. Tolaik tā atradās Rīgā, un es, pavisam dabiski, atradu ceļu pie Haralda Medņa viņa "Dziedoni". Tas bija svētīgs impulss, un manas domas aizvien vairāk pievērsās mūzikai.

Būdams jau konservatorijas students profesora Jāņa Dūmiņa aprūpē, saņēmu viņa priekšlikumu strādāt ar tolaik vēl mazpopulāru kolhoza "Lačplēsis" kori. Tagad pašam

liekas neticami, ka ar lielvārdiešiem esam sadziedājušies divdesmit (!) gadu. Lielvārdē man tagad ir zemesgramata ierakstīts īpašums ar pirmo numuru, tur ir manas mājas. Domājams, nu pavisam. Jo Lielvārdē nav tikai vārds. Gribs domāt, ka te esmu iesakņojies pilnīgi. Te ir mana mūzikas akadēmija, mana Lielvārdes mūzikas skola ar kolēģi Antoniju Kleperi priekšgalā. Varu atcerēties konservatoriju (tagadējo Mūzikas akadēmiju), savus audzēkņus Romanu Vanagu, Arvidu Platperu, Valdi Zeltkalnu, Vilni Kronbergu, Austru Veikšāni, Jāni Kravali, Ilmāru Sleži, Andri Krūmiņliepu, Guntu Garo, daudzus citus. Tā jau ir vēsture ar visu, kas tai pieder.

Mana pašreizējā konservatorija ir šejienes mūzikas skola. Mana kora klase ir deviņi audzēkņi. Ieva Pļavniece jau turpina mācības Doma kora skolā pie maestro Jāņa Erenštreita, Linda Atvare un Ilze Berziņa pošas tālākizglītībai Jāzepa Mediņa mūzikas koledža. Un katru rudenī — desmitiem censoņu no tuvākas un tālākas apkāmes. Mēs patiesi esam dziedoša tauta!

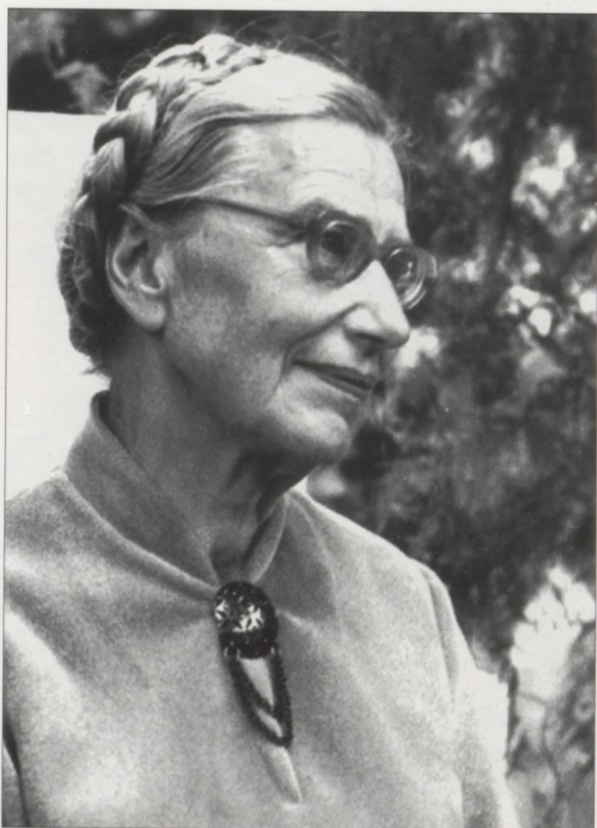
*Ar Igaunijas Zinātņu akadēmijas vīru kora diriģentu Valduru Ratasepu
Pie Brīvības pieminekļa, Atmodas nojausma 1987.gada kopā ar
saviem vīriem*

Ordeņa kavalieri

Adina Ķirškalne

Skolotāja

Adina Ķirškalne

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Mana dzimta puse ir skaista Vecpiebalga, kur liela pagasta vienā stūrī (uz Skujenes robežām) ir apmeties Alauksta, Ineša un Tauna mazākais brālis Zobols. Netālu no Zobola, netālu no veca ozola, kura stumbra sagūlušies vairāki gadu simteņi, atrodas četru māju puduris — Ģibuļi. Viena no tām 1915.gada 15.augusta zemnieku ģimenē man šupulis karts. Tur pirmās ganu gaitas, tuvība ar dabu, darbu un grāmatu, pirmā apjaušana, cik skaista un mīla ir Tēvzeme Latvija.

Pēc Kagaiņu un Ogrēnu pamatskolu beigšanas mācījās Cēsaines valsts ģimnāzija (1930—1934) un Rīgas skolotāju institūtā (1935—1937). Institūts jaunajiem skolotājiem līdzī deva novelējumu:

Garām gāju sila malu,
Āboliņu dēstīdams;
Es gribeju sila zemi
Par ārisku padarīt.

Tā arī centāties darīt. 1937.gada rudeni sāku strādāt Vecpiebalgas Upītes sešklasīgajā pamatskolā. 1940.gada pargāju uz jaunatvērto Vecpiebalgas 1905.gada nepilno vidusskolu (kā toreiz sauca), kur nostrādāju līdz 1948. gadam.

Padomju iekartas režīma cieta tevs un brālis. Ģibuļus nācas pamest. Man no represijām laimejas izvairīties. Parcelos uz Madonas rajona Lazdonas skolu. Mamiņu ņemu pie sevis. Darba bija daudz — gan skola, gan sabiedriskas dzīves pasākumos. Laime, ka pārsvarā gadijes satikties ar labiem, izpalīdzīgiem cilvēkiem. 1970.gada aizgāju pensijā, bet pēc tam vēl gadus divdesmit strādāju skolas internāta. Skola un skolēni man vienmēr aizstājuši māju un ģimeni.

Skola galvenokārt esmu mācījusi latviešu valodu un literatūru. Šād tad gribejies arī pašai ko uzrakstīt. 1977.gadā iznakusi grāmatiņa "Rītdienas prieks" (skolotājas atmiņas), 1995.gadā — dzejoļu izlase "Pie saulespuķu pieturas".

Kad 1994.gada 18.novembri Nacionālajā teātri saņēmu Triju Zvaigžņu ordeni, šajā apbalvojuma domas dalijos ar saviem skolotājiem un skolasbiedriem (kā dzīvajiem,

ta mirušajiem), gan arī ar saviem skolēniem un koleģiem, visiem tiem, kam Latvijas vārds un trīs zvaigžņu mirdzums Brīvības pieminekli visos laikos bijis dārgs un svēts. Ordeņa gaismas mantiniekiem un tālāk nesējiem gribas novēlēt:

Lai nebūtu jāapmaldās,
Sargāsim gaismas staru:
Grūti lauzties uz mērķi
Bez sirdsgudrības un gara.

Tikšanās

Lilija Dzene:

Atceros es skolas kļavas,
Kad ar ziediem nāca maijs,
Labvēlīgās acis tavas,
Mīlais, vecais skolotāj.

Tā Karlis Skalbe rakstīja veltījuma dzejoli skolotājam Udrim, kurš Vecpiebalgas draudzes skolā mācīja bērniem dabasstāstus.

Labvēlīgās acis. Man vienmēr licies, ka tas vispirmais liecināja par istu skolotāju. Arī es tās uzreiz ieraudzīju aiz brillu stikliem, kad pirms vairāk nekā sešdesmit gadiem mazajā Upītes skolīnā mani apsveicināja jauna skolotāja ar skaistu uzvārdu — Ķirškalne. Smuidra, skanīga, ar zelta bižu vainagu ap galvu, kalab viņas starojums šķita sevišķi iespaidīgs. No šīs pirmās skolas ziemas Adina Ķirškalne sāka veidot manu garīgo pasauli, un arī tagad es sūtu un atrādu viņai savas grāmatas kā mācību gados domrakstus. Ar to tad arī ir gandrīz pateikts viss, jo es nemaz vairs nevaru izplest, atdalīt skolotāju no sava mūža, lai aplūkotu pretskatu un izvērtētu viņas pedagoģiskos principus un audzināšanas metodes. Tur viss bija tik dzīvs, mainīgs un — neparedzams. Lauku skolā nācās pasniegt arī citus priekšmetus, bet galvenā Adinai Ķirškalnei vienmēr palika latviešu valoda. Un šājas stundas svētigākais guvums bija nevis tas, cik daļi mēs atstāstījamos izsakāties vai sacerējamos izrakstāties, bet gan vārdos neizsakāmais, izjustais, tas, ko skolotāja izlasīja ar sirdi pat visvienkāršākajos vārdos. Katram no audzēkņiem, to es zinu, ar skolotāju izveidojās individuāla saziņas sistēma, ar savu šifru. Arī man. Citam tas neder. Skolotāja kā tada liela centrale, vai ne? Par šo salīdzinājumu — jau dzirdu — Adina palaidis savu lielo smieklu, jo vispār jau mums abām tuvāka ir Skalbes valodas burvīgā telainība.

1940.gadā gandrīz uz vecās, slavenās Vecpiebalgas draudzes skolas drupām uzcēla jauno, par Balto skolu iesauktu. Pamatus tai ielika vēl ar "Dievs, svētī Latviju!", bet atklāja ar Internacionāli. Tur kara laikā un pirmo peckara

ziemu Ķirškalnīte atkal bija mana latviešu valodas skolotāja. Kadreiz ienāca klasē skumja, runāja ar mums kā ar lieliem cilvēkiem. Tā arī sacīja, ka sirds bēdīga (sliktu ziņu taču bija tik daudz), vai mēs nevarot pastāstīt viņai kaut ko priecīgu. Un paceļas rociņa, un atskan mazā piebaldzēna vēstījums: "Lūdzu, skolotāj, mums mājā mazs, smuks sīvēnīc." Un stunda pagāja gaiša. Visiem.

Vacu laiks. Padomju laiki. Obligātas prasības. Nodevas. Un tomēr skolotāja Ķirškalne savos audzēkņos kopa un sargāja latvietību, ko var saukt par tēvzemes mācību. Ar brīvu dabu pavadītu stundu, ar tautasdziesmu, dzeju, ar kļušu piemiņas brīdi pie Kronvalda pieminekļa, uz kura rakstīts, ka tēvzeme un brīvība — vislielākie svētumi uz zemes. Varbūt kadreiz skolotājai jūsmas bija par daudz, bet mūsu jaunās sirdis tai atsaucas, un mēs bijām aizkustinoši patiesi savās piederības jūtās Kronvaldam, Piebalgai, Skalbem, Latvijai. Tieši tāpēc, ka mēs tiešos, patriotiski skaļos vārdos par to nerunājam.

Un tad Adinai Ķirškalnei dzimta Vecpiebalga bija jāatstāj, lai izbēgtu no melnā ceļa, pa kuru jau aizgāja viņas tuvinieki. Mūsu skolotāju pieņēma un prata nosargāt madoņnieši, un Lazdonas skolas kalnu ilgus gadus apstaroja Ķirškalnītes zelta kronis, kas toreiz vēl kupli rotāja galvu. Tur tas pa gadiem arī apsubējis. Skolotāja maizei arī jaunajā vietā bija cieta garoza, un kādā vēstulē viņa man rakstīja, ka šādā tad prātā nakot Cimzes vārdi, semināra audzēkņiem teikti: "Vidzemē jūs sagaida mocekļa liktenis, trūkums, necieņa un nepateicība." Sirds smeldza arī pēc Vecpiebalgas, un vai tā sāpe vēl kadreiz pāries?

Bet Vecpiebalgai paliek leģenda par neaizmirstamo skolotāju, tur vienmēr atvērtas bijušo skolēnu durvis, paliek Imanā Kalniņa komponētā himna ar Adinas Ķirškalnes vārdiem:

Pie tevis eju, Vecpiebalga,
Tu novads — senatnīgs un skaists.

Un tomēr neviens nav ieņēmis viņas vietu. Piebalgā tā palika tukša, kas jūtams vēl šobaltdien.

1970. gada 1. septembrī, atvadas no skolas darba

Ordeņa kavaliers

Irma Laiva

Aktrise

Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliers
ar Ordeņa domes 1996. gada 22. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi un visu mūžu dzīvojuši pašā Rīgas centrā, bet mana dzimtenes izjūta veidojusies bērnības vasarās Ziemeļvidzemes egļu mežos un Gaujas līčos, kur ir teva dzimta puse, un Zemgales plašumos, kur sakņojas māmuļas dzimta. Tēvs, tāpat kā visi trīs viņa brāļi, bija krasotājmeistars. Māte rūpējās par māju un mums, trim meitām. Vecāki dzīvoja saticīgi, sapratās. Varbūt arī mūsu dēļ. Mājas un drošības sajūta uzvilņoja ikreiz, kad tēvs ņēma rokas citaru un visi kopā dziedājam. Visbiežāk tautasdziesmas. Lasīt iemācījās agri un lasīju visu, ko vien varēju dabūt. Biju Zeltiņu pagastskolas skolniece, kad pirmo reizi redzēju teātri. Tas bija turpat pagastnamā, kur tēvs turēja bufeti. Redzēju Blaumaņa "Pazudušo delu". Vislielāko savilņojumu tomēr pārdzīvoju operā. Atceros, kopā ar tēvu skatījāmies "Loengrinu". Teiksmainais saturs un brīnumskaistā mūzika mani aizveda citā pasaule. Kad mācījās Rīgas 3. ģimnāzija, tur darbojās dramatiskais pulciņš Nacionālā teātra aktiera Voldemāra Švarca vadībā. Uz skatīšanās es biju veikla, taču pašai spēlēt man nebija ienācis prātā. Iznāca tā, ka pietrūka viena dalībnieka, lai arī mūsu klasē varētu darboties pulciņš. Tā mani pierunāja iestāties. Skatuviskās pārveidošanās brīnumu pirmoreiz izjutu Brenča un Žvinguļa dialogā, kur manu Brenču neviens nebija pazinis.

Kad skolu pabeidzu, bija jāizšķiras — studēt filoloģiju vai saistīt savu dzīvi ar teātri. Literatūra un valodas mani interesēja, tomēr vairāk vilināja skatuve. Māmuļa mani saprata. Tēvs labāk būtu gribējis, ka es mācītos universitatē, bet šķēršļus ceļā viņš nelika. Samierinājās. Bez vecāku atbalsta jau es nevarētu pabeigt Ernesta Feldmaņa dramatiskos kursus un sākt aktrises gaitas. Saviem vecākiem esmu ļoti pateicīga par visu. Vēlāk arī es dažkārt balstīju ģimeni.

Manas darba gaitas sākās 1930. gada ar nelielu lomiņu Lerha—Puškaiša stāsta "Ojars" dramatizējumā. Pamazām sāku iejusties tajā aizrautības atmosfērā, kas valdīja Daile. Mani valdzināja Eduarda Smilģa spēja iedegt aktieri un ļaut viņam liesmot. Vislielāko prieku un pārdzīvojumu sagādāja piedalīšanās Raiņa lugu izrādēs. Jau pirmajā sezonā tēloju

leišu meiteni Aldu lugu "Indulis un Ārija", bet pēc kadiem pāris gadiem man uzticēja dublet Dinu lugu "Jazeps un viņa brāļi". Pēc tam biju Magone izrādē "Krauklītis", Laimdota lugu "Uguns un nakts" un Maija traģēdijā "Mila stiprāka par nāvi". Sirdi un garu bagātināja arī Blaumaņa Kristīne, Kendels Zivertā lugu "Āksts", saskarsme ar Brigaderes tēlu pasauli un Šekspīra dramaturģiju.

Darbs un ģimene man devuši speku nodzīvot tik garu mūžu. Jutos visciešākajām saitēm saistīta gan ar māsu, kura dzīvo Austrālijā, gan ar otras māsas ģimeni, kurā jau aug mūsu kopīgi lolotā mazmazmeitiņa. Vienmēr esmu ticējusi Latvijas atdzimšanai, bet to, cik dzimtene dārga, visspēcīgāk izjutu pēc ciemošanās pie māsas Adelaidē. Tolaik man lomu teātri vairs nebija, masa ļoti lūdza, lai paliekt dzīvot viņas ģimenē. Tur daba ir gana dāsna. Daudz kopta skaistuma. Augļu, cik sirds karo. Bet tā nebija mana zeme! Atcerējos bērnības vasaras Elejas dārzos un Gaujas līčos, atcerējos jaunības gadu ceļojumus no Ainažiem līdz Mazirbei un Leišmalei, pastaigas vēl nesapostītās Daugavas krastos. Dzīvot es varu tikai Latvijā! Kad atkal iebrižu Zemgales rasotajā plāvā un preti vēlas smaržu vilnis, pati brīnījos — ka gan es tik ilgi varēju bez visa tā iztikt. Un gribējas uzrunāt katru pretimnācēju: "Vai tu apzinies, cik brīnumaina zeme tu dzīvo?"

Tikšanās

Atskatoties 1969.gadā uz Irmas Laivas 60 muža un 40 skatuves darba gadiem, Felicita Ertnere atzīmēja aktrises stalto augumu, skaisto ārejo trauslumu, patikamo balss tembru, skaidro dīkciju, sirds un prāta saskaņu. Irmāi Lavai bija drosme, spējas un ticība mesties plašumā, ko pavēra Rainis, Šillers, Šekspīrs un citi lielie klasiķi un Eduarda Smilģa režijas maksla.

"Vislielākais pārdzīvojums bija, kad Smilģis man uzticēja dublet Dinu Raiņa "Jazepa", kur viņš pats spēlēja galveno lomu. Dinas prāta un jūtu pasauli dziļi izjutu, taču ļoti baidījos, jo šo lomu jau spēlēja Benita Ozoliņa. Daudz prieka sagādāja Maija lugu "Mila stiprāka par nāvi", Magone "Krauklītī". Arī pati Raiņa dzeja. Tā sabalsojas ar mūziku, ko esmu jutusi sevi skanam kopš bērnus dienām. Kad man uzticēja Magoni, jau biju liesma. Smilģis to prata — iedegt aktieri un ļaut tad liesmot."

Irmas Laivas fotoalbumi glabā daudz spilgtu izražu atspulgu, sauc atmiņā garajā dzīves ceļā satiktos cilvēkus, vedina uz pārdomām: "Kas labs, tas paliek atmiņā. Kas bijis niecīgs, neists, tas arī pagaist no atmiņas. Te man Ilzes Kalnares fotogrāfija. Viņa mūsu literatūrā uzplauka kā brīnumzieds. Droša, paļāvīga, atklāta. Ar tādu pusplaukušā jaunieša jūsmu. Viņa nu rakstīja, ko juta. Īstums no viņas dvasoja. Bet mūsu labā daba jau dažkārt nāk mums par sliktu. Un te — Alfreds Amtmanis—Briedītis. Viņš ļoti spēlēja, bija labs režisors. Agrā jaunībā man vislielāko pārdzīvojumu sagādāja viņa Maris "Princese Gundega". Atceros visu izrādes atmosfēru, noskaņu. Brīnišķīgo mūziku. Baltabolas staltā Gundega. Un augumā nelielais Briedītis. Bet cik vilinoši viņš aicināja: "Nāc līdz, tur brīnumi gaida!" Viņa balss skaņa, izteiksmē varēja just visu cilvēka lielumu. To nevar izstāstīt, to var tikai izjust. Māra virišķīgais aicinājums mani dziļi atbalsoja."

Savā laika teātra kritiķi aktrisi saukuši par "traģisku smaida mākslinieci", bet Aleksandrs Čaks pēc "Raudupietes" izrādes, kur viņa tēloja galveno lomu, pievērsa uzmanību aktrises personības cildenajai savrupībai, dziedošanai balsij un tēlojuma dziļumam: "Dažreiz karsta un tira sievietes dvēsele uzmet sev virsū biezu, vēsu plīvuru, un tad iekšējais kvelums un bezgalīgais sievišķības spēks manāms tikai kādā kustībā, balss noslēpuma, skaisto acu uzdzirkstijumā un lūpu kaktu mainīgajā kustībā."

*Raiņa lugā "Krauklītis" Magones lomā kopā ar Eduarda Smilģa tēloto Ventu 1935.gadā
Martīna Zivertā lugā "Vara" Martes lomā kopā ar Ženiju Kaldovsku 1940.gadā*

Ordeņa kavalieris

Harijs Liepiņš

Aktieris

Harijs Liepiņš

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Mans pirmais skaļais uzgavilejums šai baltajai pasaulei atskanēja 1927.gada 15.decembrī Ternejas pagasta Zaspertu kalpu istabiņā. Pirmā atmiņu aina ir no pusotra gada vecuma, kad Jurģos zirdziņš mani cauri simtgadīgu liepu un ozolu gatvei grumbuloja uz jaunu gājēju dzīvesvietu — Ipiķu pagasta Vidusigāliem. Mana māte Emma Ženija drīz vien atgriezās Rīgā, kur strādāja par dienestmeitu, un ar to brīdi sākas mana un mīļas, labas vecmāmiņas Grietas Liepiņas ilgila nešķirama savienība. Viņa bija mana pirmā lielā partnere dzīvē un mākslā un, kad 1935.gada rudenī devos pie mātes uz Rīgu, lai saktu skolas gaitas, ceļmaize deva man līdzī veltījumu: “Nedar” nekad otram to, ko tu negribi, lai otrs tev dar” un “Ta debess valstība nav ne še, ne tur, tā ir iekš tevīm”.

Pa taciņu, kas ved uz pamatu pamatu — rūpīgu darbu un skaistuma izzināšanu — mani Rīgas pilsētas 28.pamatskola talak vadīja pirmais audzinātājs Oto Lācis un mūzikas skolotāja Paula Licīte. Četrdesmitie gadi sašķaidīja manu bērnību. Pabeidzis ģimnāzijas pirmo klasi, savos sešpadsmit gados tiku iesaukts vācu gaisa spēku izpalīgos. Pēc Lielvācijas kapitulācijas nonācu Vorkutas ogļu raktuves. Šahta gandrīz katru dienu notika nelaimes un pat nāves gadījumi. Liekot stutes, kas bija pats bistamākais darbs, mūsu septiņpadsmit vīru brigāde piedzīvoja lielu nobrukumu, kas draudēja mūs uz visiem laikiem atstāt pazemē. 1945.gada 15.oktobrī, kad mūs pēc divpadsmit stundu ilgās meklēšanas pusdzīvus izvilka no melnā sprostā, uzskatu par savu otro dzimšanas dienu.

Noskranduši, utaini un jautri 1946.gada rudenī sākām ceļu uz Latviju. No maniem astoņpadsmit gadiem pēdējie divi norakstīti “reiham” un “rodinai”. Ko darīt tālak? Ar Vorkutas zīmogu dokumentos saņēmis vilka pasi Opera, kur cerēju tikt par skatuves strādnieku, un arī ceļojošajā teātri, gandrīz vai nejauši nokļuvi Dailes teātri.

1947.gada 1.aprīlī direktors Janis Palkavnieks man nolika priekšā kontrakta lapu un es kļuvi par 4.kategorijas aktieri. Rudenī mani uzņēma Dailes teātra studijas otrajā kursā. Mācījos kopā ar Viju Artmani, Rasmu Rogu, Eduardu Pavulu,

Valentinu Skulmi un citiem. Caur erkšķiem uz zvaigznēm maksas pasaule mūs vadija Eduards Smilģis, Felicita Ertne, Erika Ferda, visa fascinējoša Dailes teātra atmosfēra. Jau no pirmās dienas teātri esmu mācījies no saviem kolēģiem, gan vērojot viņus no aizkulisēm, gan izbaudīdams laimi būt ar viņiem partneros. Meistaru skatiens, viņu mistiska pārtapšana gāzās pār mani kā milestība. Ja preti bija Lilīta Berziņa vai Lūija Šmita acis, nevareju atļauties, un tas nemaz nebija iespējams, piespelet viņiem slikti. Esmu daudz strāpēts, un daudz man ir piedots. Par mani tumšajās rindās ir raudājuši un smējušies. Vai tas nāk atpakaļ kā bagātība? Jā, nē. Ne tik daudz aplausi un tulpes, kā kopēja elpa. Vienota pauze ar publiku pirms izelpas ir mans augstākais gandarījums, tās dēļ es strādāju.

Tikšanās

Harija Liepiņa mužs apravas 1998. gada 3. augusta. Pekšņi. Airu laivā uz Ventas. Īaužu straume atvadu dienā vairāku stundu garumā plūda cauri Dailes teātrim, piepildot zali ar daudzū siržu smeldzi. Kā lielam skaistumam aizējot. Un ar aiziešanu nebeidzoties. Sekoja vairāki raidījumi radio un televīzija, publikācijas presē. Un Eduarda Pavula raksts avīzē "Literatūra. Māksla. Mēs". Ar drastisku virsrakstu (lai tik ļoti nesāpētu) "Haris atkal pirmāis!".

Eduards Pāvuls:

“Es dzīvoju Jūrmalā, kad abi braucām uz Babītes ezeru špinīgot. Mums, ka jau profesionāliem, ķēras lidakas! Zivtiņas pārdevām un pirkām baltmaizīti. Bijām jauni, spēcīgi un lietojām arī ko stiprāku. Atceros, maksšķerēšanas sezonas atklāšanas dienā par abiem varējām samest kortelīti. Sežam laivā, ieļejam... “Bet Neptūnam arī vajadzētu iedot,” es saku, “lai mums labi ķertos!” “Jā,” piekrit Haris, “pirmo glāzīti — Neptūnam!” Neptūnam patika — ķēras labi. Redz’, nevajag būt skopam!

Reiz pavasari mēs bijām norunājuši braukt uz vimbam. Ģenerālmēģinājumam kā vienmēr bija jābeidzas četros, un mums tas derēja — *bišķi* kaut ko iekodisim, mugurso-
mas jau sataisītas, kati nolikti, Ģirts Vilks piebrauks ar
mašīnu, mēs — mašīna iekša un uz Bausku prom! Bet
Smilģim uznācis lielais trakums. Pulkstenis jau ir četri,
bet viņš nebeidz, pulkstenis jau pieci — nebeidz! Un
Smilģim pateikt neko nevar, viņš — vecais trākais — var
mēģināt arī līdz sešiem vai līdz pat izrādei. Haris saka:
“Mierīgi! Es tūlīt nostrādāšu!” Skatāmies, Haris mēģina
("Speleju, dancoju"), mēģina, mēģina, tad lec uz podes-
ta, paceļ rokas un — blaukš, gar zemi! Visas sievietes
rinki: vai, Haris pagība! Mēs sežam, gaidām, kas nu būs.

Haris tik forši nospeleja, ka arod biedribas boss lika pārtaukt mēģinājumu. "Darba cilvēks nedrīkst..." Nebija kā šodien, kad katrs var mēģināt kaut līdz sirmam vecumam. Un tad mēs braucām uz vimbām.

* * *

Haris ir ar-tīs-tīks! Es naku no Jūrmalas, protu aīret, malku cīrst, bet aktīeris es nekad neesmu bijis, un senčos man nav bijis neviena aktiera. Kad mācījos Dailes teatra studijā, radi runāja, ka tas Eidis dumjš palicis, vai? Bet Haris! Es apbrīnoju viņa veiklību: kaut es tā vāretu! Ka viņš ar tām rokām, un tad tā veikli uzlec! (..) Haris parasti spēleja pirmajā sastāvā. Visbriesmīgāk bija tad, kad nāca Romeo. Haris smuks, veikls, vārdu sakot, dzimis Romeo! Kad pabeidzu studiju, runāja, ka Pavuls klasiku nevarot spēlēt, viņš ir zemnieks, zvejnieks, viņš stampā pa skatuvi, viņš nelido. Un es to zināju un biju laimīgs, jo pēc dabas esmu slinks. Bet te izlasu, ka otrais Romeo ir Pavuls! "Nu ir vakars," domāju, "laikam Smilģis grib mani atlaist no teatra." Ieeju pie Smilģa, saku: "Biedri Smilģi, ja jūs gribat mani atlaist, es aiziešu pats, es neesmu tā iemīļējies teātri..." "Sēdi mierīgs!" saka Smilģis. "Mēs pameģināsim. Eksperiments tas būs!" Un tad viņš taisīja eksperimentu, un notika lieli joki. Es jau nevaru tik veikli kā Haris, es varu citādi. Un tas bija labi. Nebūtu jēga, ja mēs abi būtu vienādi. Es vairāk pūtu (ta: p-f-f-f-f! p-f-f-f!), Harim (ta, ta, ta, ta, Džuljeta!) — veiklas pīruetes! Katram dieviņš deva kaut ko citu, arī Džuljeta mums bija katram sava. Harim — Kletniece, man — Artmane.

* * *

Tie būtu meli, ja aktieris teiktu, ka no kritikas viņam ne silts, ne auksts. Tā nevar būt, ja esi dzīvs cilvēks, un kāds saka, ka tu esi galīgs mērķaķīis un muļķis. Nu, Harim jau viss vienmēr bija pozitīvi, jo viņam bija īsts talants. Viņš varēja arī nenākt uz mēģinājumiem, viņam tos mēģinājumus pat it kā nevajadzēja. Harim nepatika kopā ar visiem partneriem darīt to melno darbu un rakatīes, un mocīties, un muļļāties. Haris mājās pats sagatavoja lomu — vai uz divāna, vai zem divāna — to es nezīnu, un, ka nāca, tā aizgāja, jo bija vienmēr gatavs! Mēs visi sēdējām, skatījāmies un brīnījāmies. Haris bija vadošs, viņš uztiēpa savu: “Es tā spēlēju, un tev jāpakļaujas!” Viņš bija premjers. Man pretejs raksturs, man jāmuļļājas, man partneri vajadzīgi. Es nevaru spēlēt karali, ja tu nespēlē, ka esmu karalis. Nu, tad stāv tāds Pavulu Eidis.

* * *

Haris bija lielisks stāstnieks. Visos saietos tamada. Viņa pēdējo grāmatu (Harijs Liepiņš. Pēr, tu melo! R. Preses nams. 1997. — *Red. piez.*) lasīju ar lielu interesi. Tāpēc vien, ka Haris to uzrakstījis. Bet... Es apmēram nojautu un šo to zināju, teātri jau vispār notiek zili brīnumi, bet es to visu nebiju nēmis galvā, uzskatīdams, ka tas nav svarīgi.

Harijs Liepiņš

ka svarīgs ir process. Tas, ka tu pieļauj kļūdu, kāds cits pieļauj kļūdu, vēl kāds aiziet no teātra — tas viss pieder pie darba procesa. Kad Haris to ķēpu man atklāja... sabruka mani ideāli, mana sapņu pils. Un es tai visā esmu bijis līdzī! Tas ir kā ideālam komunistam, kurš pekšņi ierauga, kas tai padomju iekārtā notiek. Nu, tad viss sabruk! Man bija šoks. Varbūt esmu nepareizi mācīts? Man vecākie aktieri, tēvs un māte mācījuši, ka cilvēks bez noslēpuma vairs nav cilvēks... Nu, varbūt esmu liekulis, bet par Smilģi, savu skolotāju, es nevarētu pateikt kā Haris, kurš, lūk, pasaka: "Es par viņu zinu visu, un es pierādīšu!" Esmu viens no tiem, kas uzskata, ka mīti ir jāsaģlabā. Visu mūžu man paliks atmiņa, kā Smilģis reiz rudenī ienāca mēģinājumā un roka viņam bija divas plūmes. "Redziet, vienu es notīnīju ar kabatlakatiņu, un tā ir spoža," viņš teica. "Un otra ir tāda miglā tita, nu, tāda taukaina. Un man, redz', vajag aktierus — nevis tos spožos, bet tieši tos miglā titos!" Haris pats bija kā tā miglā tita plūme.

* * *

Nu, Haris bija smuks! Tumšie mati, temperaments, meitenes vienmēr riņķi, un runāt viņš prata ar meitenēm: "Nu, kā tad iet, kā tad ar veselību?" Es, piemēram, sežu blakus meitenei, bet prasīu Harim: "Nu, ko lai es ar viņu runāju?" "Mūļķis! Neko neruna!" saka Haris. "Nu, kā tad tā, kaut kas taču ir jāruna!" — "Runā par zirņu zupu! Vai tu vari ar

viņu runāt par zirņu zupu?" Viņš varēja! Un meitenes ģība. Toties, kad viņiem ar Mudu pašiem vēl nekā nebija, Haris caurām vasarām dzīvoja Skrundā pie sava drauga katoļu mācītāja, vecā muiža Ventas krastā. To mācītāju sauca Augustīns Mednis. Nu ja — tikai upe, saule un laiva. Dailes teātra partijas organizācija Harim pārmeta, ka viņš mitinās pie mācītāja, bet Haris atbildeja, ka neviens partijas sekretārs pie sevis pavadīt vasaras viņu nekad nav aicinājis, bet mācītājs gan!

* * *

Saskrējāties uz Miera ielas. "Eidi, es iestājos Tautas frontē, stāties tu arī!" viņš sazvērmnieciski gandrīz vai čukst. "Būs labi!" Ne nu mēs bijām lieli drošminieki, ne lieli kareivji, kas varētu šaut, bet tas, ka barikādēs redzēja Liepiņu un Pavulu, tautai patika. Un tad mēs ar Hari nolēmām tā: kad brauks tie tanki (mēs abi esam aktieri, un, kā Haris teica, krieviņš taču arī skatās kino!), šie pa šķirbiņām lūrēs un teiks viens otram: "*Vaņķa, eto že naš artist!*" Bet mēs stāvēsim priekšā, jo tas taču ir liels spēks! Bijām visur — pie televīzijas, Dzirnau ielā, visur. Kā tādī tautas varoņi. Katrs cilvēks jau šaubas, bet, ieraugot mūs, dažs varbūt nodomāja, ka, ja jau arī mēs tur esam, tad viss ir pareizi.

(..) Pēdējo reizi satikāmies garamejot. Viņš gāja pa vienu Valdemāra ielas pusi, es pa otru. "Eidi-i!!!!" — viņš pirmais mani ieraudzīja. "Har-r-ri-i-i!!!!!!!" Un tā aizgājam."

*Raiņa Tots luga "Spēlēju, dancoju". Loma mūža garumā
Aktiera Evalda Valtera 100 gadu jubilejā 1994. gada 2. aprīlī
Virsliecināts Lukašs J. Hašeka romāna "Šveiks" iestudējumā*

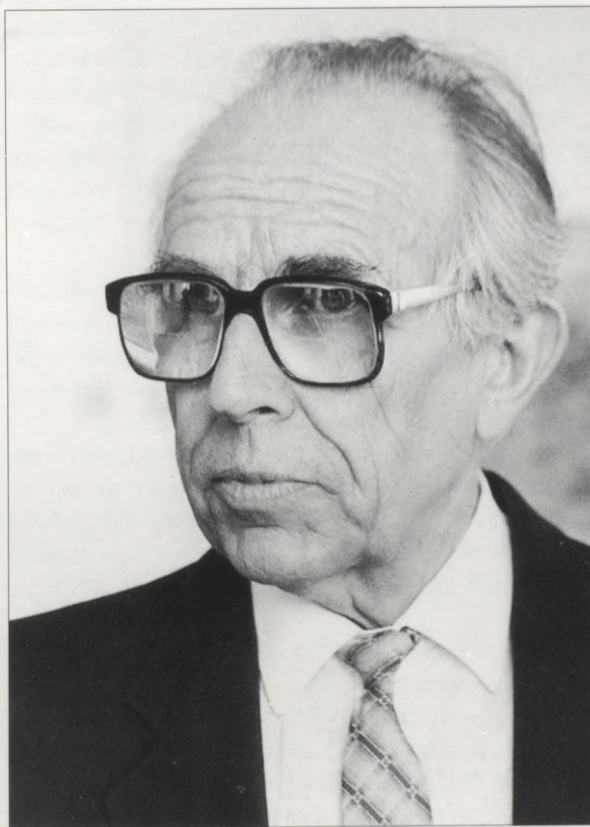

Ordeņa kavalieris
Aleksandrs Lingarts
 Sabiedriskais darbinieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1937.gada 15.aprīlī Tukuma apriņķa Milzkalnes Laimas laukstrādnieka ģimenē kā otrais dēls. Bērību pavadīju Tukumā, tur arī skolojos. 1950.gadā pabeidzu Raiņa pamatskolu un 1954.gadā Tukuma 1.vidusskolu. Lai kam no tēva esmu mantojis zināmu muzikalitāti, jo jau kopš agrīniem skolas gadiem man ir patikusi kora dziedāšana. Īpaši tuvs man ir viru koris. Gandrīz gadsimta ceturksni esmu bijis viru kora "Absolventi" rindās, kaut arī uz mēģinājumiem un koncertiem bija jāmēro ceļš no Priekuliem — jau pēc akadēmijas absolvēšanas. Pēc vidusskolas tā paša gada rudenī iestājos Bulduru dārzkopības tehnikumā, ko ar izcilnieka diplomu pabeidzu 1957.gada pavasarī. Dārzkopība ir skaists arods, bet tā nu ir sagādījis, ka tā nekļuva par manas dzīves piepildījumu, toties Bulduros es sastapu Mirdzu Rožlapu, kas vēlāk kļuva par manu dzīvesbiedri.

Pēc tehnikuma beigšanas studēju LLA Lauksaimniecības mehanizācijas fakultātē. Akadēmijas gados, tāpat kā arī agrāk Bulduros, daudz sportoju. Aizrāvos ar ritenbraukšanu un vieglatlētiķu. Trešā kursa laikā apprecējos. Mana ligava toreiz bija Turaidas kolhoza dailā darzniecē. Tani vieta, kur atradās viņas vadītā darzniecība, tagad plešas skaistais Dainu parks. Jau studiju gados sagaidījam mūsu pirmo meitiņu Ilziti — 1961.gada 7.jūnijā. 1962.gada vasarā beidzu studijas, ieguvis inženiera mehāniķa kvalifikāciju, un saņēmu norikojumu uz Priekulu lauksaimniecības tehnikumu. Te esmu pavadījis sava darba mūža lielāko daļu. Esmu strādājis klatienes nodaļas vadītāja un mācību daļas vadītāja amatā, vadījis arī jauna korpusa mācību kabinetu iekārtošanu. Vienlaikus ar tiešo pedagoga darbu ilgāku laiku esmu vadījis tehniskās grafikas un projektēšanas metodisko komisiju. Sešām mācību grupām esmu bijis kursa audzinātājs. Šajos gados tehnikumā rīdēja aktīva sabiedriskā dzīve. Skolotāju kolektīvs bija gados jauns un darbīgs. Iegādājāmies motorlaivu un kuteri, aizrāvamies ar udensslēpošanu un badmintonu. Noorganizējam tehnikumā brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrību. Bijām aktīvi ugunsdzēsēšanas darba un ugunsdzēsības sportā.

A. Lingarts

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
 ar Ordeņa domes 1996. gada 2. jūlija lēmumu

Aleksandrs Lingarts

Jau kopš 1965.gada man ir nācies organizēt un vēlāk arī vadīt absolventu salidojumus. Tā aizsākas mana darbība jomā, kas saistās ar mūsu mācību iestādes vēsturi. Jau 1985.gadā noorganizēju mūsu bijušā direktora Dr. prof. Pavila Kveldes simtas dzimšanas dienas atceri, piedaloties viru korim "Absolventi" Paula Kveldes vadība, kā arī aizsaule aizgājušā profesora tuviniekiem, bijušajiem audzēkņiem un darbabiedriem. 1990.gada vasarā, gatavojoties skolas astoņdesmit gadu jubilejas salidojumam, man uzdeva izveidot skolas vēstures materiālu izstādi. Tā kļuva par skolas muzeja aizsākumu. Laika gaitā muzejs izveidojās par tehnikuma kultūras dzīves pasākumu norises vietu. Īpaša loma skolas muzejam ir sakaru uzturēšana ar bijušajiem audzēkņiem un skolotājiem.

1995.gada janvārī ieguvu pedagoģijas maģistra grādu, aizstāvēd maģistra darbu Latvijas Lauksaimniecības universitātes pedagoģijas un psiholoģijas katedrā. Joprojām turpinu skolotāja darbību tehnikumā un sabiedriskā kārtā vācu un kārtoju materiālus muzejam.

Lielu pateicību esmu parādā saviem vecākiem, kas abi jau aizgājuši aizsaulē. Visu savu darba mūžu un līdz pat šim vecumam viņi bija kārtīgi darbarūķi un mājās darba tikumā arī mūs, abus delus. Vecākais brālis Jānis izstudeja par inženieri un strādāja vadošos amatos dažādos Rīgas uzņēmumos.

Mana dzīvesbiedre Mirdza arī strādā tehnikumā par agromisko priekšmetu skolotāju. Dēls Jānis ir beidzis mūsu tehnikumu, strādā par pulciņa vadītāju un kopā ar dzīvesbiedri Illu audzina trīs delus. Mūsu pastarite Dace studē neklātienē Pedagoģijas augstskolā, ir precējusies un uzdevinājusi mums ceturto mazdēliņu Reiniti.

Tikšanās

Valsts Priekuļu lauksaimniecības tehnikuma Izglītības un zinātnes vēstures muzejs — tāds ir tā pilns nosaukums. Bet gan cēsnieki, gan bijušie priekulieši visā pasaulē to parasti sauc par Lingarta muzeju. Jo Aleksandrs Lingarts ir tā iedibinātais, veidotais un vadītais. Kopš 1965.gada, kad viņam uzdeva sarīkot absolventu salidojumu:

"Priekuļos toreiz strādāju tikai trešo gadu, nezinaju, no kura gala sākt. Kā atrast tos absolventus? Zvanīju uz visām malām, rakstīju vēstules neskaitāmiem kadru daļām. Bet kas tie bija par brīnišķīgiem cilvēkiem, ko man bija izdevies sasaukt kopā! Speks nāca ne vien no viņiem, bet arī no tiem, kas nebija klat, — gan izkaisīti pa plašo pasauli, gan jau aizsaules dārzos. Radās apjaušana, cik liels ir priekuliešu devums zinātnē, praktiskajā lauksaimniecībā, kultūrā. Savāko informāciju, adreses, atziņas, kas bija radušās salidojuma laikā, — to nevarēja tā vienkārši palaist pa vējam.

Tā tika iekārtotas pirmās mapes, sāka krāt kartotēka. Liels notikums bija tehnikuma priekšteces — Priekuļu lauksaimniecības vidusskolas — direktora Pavila Kreišmaņa (Kveldes) simtas dzimšanas dienas atceres sarīkojums 1985.gadā. Aleksandram Lingartam divtik nozīmīgs — gan aiz lielās bijības pret ievērojamā pedagoga un zinātnieka lielo mūža darbu, Priekuļos iedibinātajām tradīcijām, radošo garu, gan arī tāpēc, ka viņš kopš studiju gadiem dziedāja profesora dēla Paula Kveldes vadītajā viru kori "Absolventi":

"Pavils Kreišmanis izvirzīja ārkārtīgi augstas prasības gan audzēkņiem, gan pasniedzējiem. Kas negribeja vai neprata strādāt, tie aizgāja. Toties tie, kas skolu beidza, varēja brīnumus darīt. Viņi bija dzīvei sagatavoti. Ar savām zinā-

*Ar skolasbiedru Andri Grinbergu 1957. gadā
Ar dzīvesbiedri Mirdzu uz Gaujas 1961. gadā*

šanam un darba rādījumu nepazuda ne Sibīrija, ne pasaule. Daudzi absolventi, daudzas paaudzes varētu teikt to pašu, ko par Priekuļu skolu savās atmiņās raksta pazīstamā mikrobioloģe, agronome un zinātnes vēsturniece Milda Krūklāne: "Tās gaisma mani pavadījusi visu mūžu, ar savu silto starojumu tā mani silda vēl šodien. Priekuļi ir manu izglītības gaitu īstais sākums."

Ne visi, kas beiguši Priekuļu lauksaimniecības skolu, kļuvuši par lauksaimniekiem. Un ne visiem bijis lemts savu mūžu vadīt Latvijā. Bet visi te ieguvuši stabilus dzīves pamatus, izauguši par krietniem cilvēkiem un Latvijas patriotiem. Kā piemēru Aleksandrs Lingarts min Austru Rudzīti (1911—1991), kas pēc agronomes diploma iegūšanas kara gados nonāca Vācijā un ieguva bioloģijas doktora grādu Bonnā, studēja arī teoloģiju un paliekamu vietu Latvijas kultūrā iemantoja ar savu pašizlīdzīgo darbu Mīnsteres Latviešu ģimnāzijā, kur viņa izveidoja pilnīgu latviešu trimdinieku dzīves arhīvu, ko izmantojuši daudzi kultūrvēstures pētnieki. Tieši viņa dziesmu svētkos Toronto ierosināja vākt atmiņu pierakstus, lai izveidotu grāmatu. Un tā priekuliešu grupa brīvajā pasaulē 1985.gadā izdeva Heinriha Rītuma sastādīto krājumu "Priekulieši", kas toreizējā Latvijā tūlīt nokļuva aizliegto grāmatu sarakstā. Aleksandra Lingarta muzejā tai, protams, goda vieta. Tāpat kā priekulietes Elzas Ķezberes dzejoļu grāmatām, fotoattēliem, sarakstei. Dzejniece 1944.gadā emigrēja uz Vāciju un kopš 1950.gada dzīvo ASV, taču savu skolu viņa nav aizmirsusi. Te dzejnieces astoņdesmitajā dzimšanas dienā drīz pēc Atmodas notika arī viņas autorvakars. Aleksandrs Lingarts apgalvo, ka tik pilnīgs dzejnieces darbu, rokrakstu un fotomateriālu kopojums kā Priekuļos neesot nekur citur pasaulē, īpaši par viņas skolas gaitām Priekuļos, kur 20.—30.gados koncentrējusies novada kultūras dzīve, augstu vilni sīdīsi audzēkņu pašdar-

bība. Te viesojušies arī Milda Brehmane-Štengelē un Alfreds Kalniņš.

Priekuļu skolas viesu grāmata, kas aizsākta 1913.gadā, savus novēlētumus ierakstījuši Karlis Ulmanis, Zenta Mauriņa un Konstantīns Raudive, Raimonds Pauls, Elza Radziņa un Miervaldis Birze. Māra Tupese 1996.gada vasarā atstājusi šādu ierakstu: "Sveiciens no Amerikas! Atbraucām uz šo skaisto vietu, šajā skaistajā dienā apciemojot tevi un mātes skolu. Paldies!" Aleksandrs Lingarts uzreiz zina komentēt: "Māras māte Marta Paeglīte skolu beiguši 1932.gadā, tēvs Austris Holanders — 1930.gadā. Viņi ir no tiem, kas teikuši — Priekuļu atmiņas palīdz izdzīvot."

Aiz cieņas pret tiem mūžiem, dzīvesstāstiem, ar kuriem bijušie priekulieši pulcējas uz salidojumiem, Aleksandrs Lingarts arī dara šo sirdsdarbu, kas viņa ģimenes laicīgos labumus nekādi nevairo.

Karlim Ulmanim savulaik Priekuļu selekcijas stacijas telpās bijis darba kabinets, kur viņš parakstījis arī pirmos piecus žurnāla "Latvijas Lauksaimnieks" numurus. Muzejā var skatīt dažas viņa mēbeles, un bīrtālā netālu no tehnikuma uzstādīts piemiņas akmens. Tā bija pirmā piemiņas zīme, ko Karlim Ulmanim Latvijā atklāja jau Atmodas ritāusmā. Ari šīs vietas aprūpe ir Aleksandra Lingarta un viņa dzīvesbiedres Mirdzas ziņa.

Un tā katra jauna salidojuma dalībnieki atstāj savus ierakstus pirms astoņdesmit pieciem gadiem aizsāktajā viesu grāmatā. Bet rāmīti pie sienas var izlasīt vārdus no sena uzraksta pie ieejas Cēsu pils parkā: "Šeit pagātne uz tevi runā: jel uzklausi un esi lepns, latvieti, un nebūs tev vairs mugura jāliec svešu varu priekšā!"

Dzied Priekuļu tehnikuma vīru vokālais kvartets: Vītauts Švarcs, Janis Šķerbergs, Gunārs Sebris un Aleksandrs Lingarts, 80. gadi Absolventu salidojumā Priekuļos 1997. gada vasarā

Ordeņa kavalieri

Ilga Madre

Tautas lietišķās mākslas
studijas "Atspole" vadītāja

Ilga madre

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Zemgalietis Oskars Ulmanis 1919. gada Talsu novada sak strādāt par piena pārraugu. Te viņš ieskatās Gotliba — vienā no jaunākajām Slaparu saimnieku Lizes un Jaņa Blumbahu meitām. Kuplajā Blumbahu ģimenē aug seši bērni: Fricis, Karlīne, Anna Regina, Anna Līze, Gotliba Marija un Olga Alma. Tā ir ļoti draudzīga, savstarpēji izpalīdzīga ģimene arī tad, kad meitas jau izprecētas un katrai sava ģimene ar kuplu bērnu pulciņu, ar ikdienas rūpēm un priekiem, ar viesošanās ģimenes svētkos un līdzdalību talkās.

1921. gada 24. septembrī, saulainas sestdienas pusdienlaikā, ar skaļu kliedzienu pasauli sveic Gotlibas un Oskara pirmais bērns — Ilga Alma. Tā esmu es! Pēc diviem gadiem piedzimst brālītis Janis. Manas bērnu dienas un pirmie seši skolas gadi rit Libagos. Ģimnāzijas laiks Talsos un studiju gaitas Rīgā, vispirms Latvijas Mājturības institūta un tad Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Lauksaimniecības tehnoloģijas un mājturības fakultātē. Un atkal satikšanās ar zemgalieti — jelgavnieku Induli Madri. Manu vecāku ģimenē ienāk mans vīrs un dēls Arnis. Tālāk viss mans mūžs rit kopā ar maniem abiem vīriešiem, bez kuru atbalsta un palīdzības daudz kas nebūtu sasniegts, nebūtu redzēts un varēts. Man ir trīs lielas aizraušanās: rokdarbi, matemātika un zirgi. Viss kopā tas saplūst vienā lielā pasaules izzināšanas priekā. Rokdarbi, aušana — māmiņas un krustmātes Olgas tiešs ievads (abas beigušas Talsu meiteņu skolu), kuram vēlāk piebiedrojas visu manu skolotāju prasmīgais darbs.

Matemātika? Laikam jau kādā saistībā ar krusttēvu Frici Blumbahu — profesoru, pazīstamu astronomu, slavenā ķīmiķa un fiziķa Mendeļejeva līdzgaitnieku. Viņš visu mūžu nenogurstoši strādāja, visus pienākumus veica ar pedantisku neatlaidību. Matemātika man ļoti patīk, pat aizrauj. Varbūt tāpēc, ka tā liek domāt, meklēt un risināt. Tieši matemātika domāšana un redzes atmiņa man palīdz izprast dažādo aušanas un rokdarbu tehniku pamatprincipus.

Nu, bet zirgus labi iepazīnu laukos pavadītajās brīvdienās un vasarās. Apbrīnoju to spēku, izturību, trauksmi.

Kopš 1958. gada vadu Jelgavas lietišķās mākslas studiju "Atspole". Kopā ar citiem Jelgavas muzeja speciālistiem

piedalos etnogrāfu ekspedīcijās. Kopš 1990.gada darbojos arī Latviešu tautas lietišķās mākslas biedrība. Tas viss ir cieši saistīts, saaudzis, tā ir mana ģimene. Paraleli mācību un izstažu darbam studiju un tautas mākslas pamatprincipu izpētei krāti metodiskie materiāli. Tā tapušas grāmatas "Krāsošana ar augu krāsvielām", "Aušana", "Izšušana" (trīs grāmatas), "Cimdu raksti" un vēl dažas.

Organizatoriskais darbs prasa daudz laika, bet jāikojas jau ir, ja kaut ko grib panākt. Grāmatas arī jāraksta, lai nepazustu tas, kas reiz atrasts. Tomēr vislabāk man patīk sēdēt stelles, izšūt, adīt un par visu vairāk — izgudrot arvien jaunus rakstus.

Tikšanās

Ilgu Madri pazist visas rokdarbnieces, ko interese spod-
šuvumi un rišelje, etnografiskie baltie un krāsainie izšuvu-
mi, mežģiņu izšušana un tamborešana. Viņas grāmatās pa-
domu meklē audejas un smalku toņu cīnītājas, kas dzīpa-
rus krāso ar augu krāsvielām. Jau četrdesmit gadus viņa
vada Jelgavas "Atspoli", darbojas dažādās biedrībās un ko-
misijās. Visvairāk žel esot laika, ko prasa organizatoriskās
lietas, formalitāšu kārtošana. Ilga Madre tomēr nekurn: "Ka-

dam tas bija jādara. Kā pēc kara sievas gribeja aust, izšūt, kaut ko nopelnīt! Preti stāvēja briesmīga nodokļu politika, kas jau bija pilnīgi izputinājusi Piebalgas audējus un Latgales podniekus. Cēsu pusē aušanu un rokdarbus sāka mācīt Erna Rubene. Pulciņi veidojās arī Blomē un Smiltene. Toreizeja kultūras ministra Voldemāra Kalpiņa aizgādība sāka darboties tautas mākslas nams, tagadējais Emīļa Melngaiļa Tautas mākslas centrs un sākās tautas dailamata meistaru kvalificēšana. Tā tika dota iespēja meistariem oficiāli pārdot savus izstrādājumus. Jelgavas muzeja enerģiskā direktore Skaidrite Siliņa mani pierunāja uzņemties lietišķās mākslas studijas veidošanu un vadīšanu.

Muzeja nekad neesam bijuši tikai ģemeji — kopa ar vēsturniekiem un arheologiem piedalāmies ekspedīcijās, savā Zemgales pusē esam apstaigājuši katru sētu, izrunājušies ar katru vecāku lauku cilvēku.

Bet būt par skolotāju — tas ir mans pienākums. Jo man pašai bijuši brīnīšķīgi skolotāji. Jau sakot ar vecākiem. Tādas lietas kā uzcītība, precizitāte, atbildības sajūta — tas

Ilga Ulmane Talsu vidusskola 1940. gadā ar Mazpulkuru dižena nozīmi Latvijas Mājturības institūta audzēkne Ilga Madre 1943. gada vidusskolniecei kļūst ar pašas adītam mežģīnēm

Ilga Madre

mēs, bērni, apguvām bez īpašas mācīšanas. To mēs redzējām ikdienā. Māte bija saimniekmeita, mācījusies pilsētas meiteņu skolā. Paviršu dūrienu viņa pa gabalu redzēja. Kad tev vienu un vēl otru reizi liek ārdīt lauka, trešo reizi tu esi uzmanīgāks. Tēvs skola bija gājis tikai četras ziemas, bet rokraksts viņam bija ideāls, gluži kā skrīverim. Tēvs visu mūžu mācījās, veidoja sevi. Ja kaut ko esi uzņēmies un iesācis — tas jāpabeidz.

Libagu pamatskola mana audzinātāja bija Elza Zihmane (Pūliņa), pati tikko Jelgavas skolotāju institūtu beigusi. Vi-

ņa mums ielika labus pamatus. Talsu vidusskola darināja savu pirmo tautastērpu un uz visu mūžu esmu paņēmusi līdzīgu mūsu mazpulku vadītājas Mildas Balodes mācību — kad tu velc mugurā tautastērpu, tev visam jābūt tiram un kārtīgam no vainadziņa līdz kurpju auklām. Un jānēsā ar godu, ar tirām un labām domām.”

Rokdarbnieču tikšanās: *Vija Abele, daudzu paaudžu aušanas skolotāja Emma Skujiņa, rokdarbniece Otilija Mežule no Toronto, Ilga Madre, pazīstama etnografe un vēsturniece Velta Rozenberga un Lidija Beklešova no Adelaides Lietišķās mākslas studijas "Atspole" vadītāja Ilga Madre, Jelgavas rajona Mākslas jaunrades centra direktore Rīta Barona un tautas lietišķās mākslas studijas "Live" vadītāja Rīta Harlinska 1998. gada februārī*
Šo tērpu Ilga Madre darinājusi kopā ar delu Arvi

Ordeņa kavalieris

Jānis Mencis

Matemātikas pedagogs, profesors

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1914.gada 4.maijā (pēc jauna stila) Valmieras apriņķa Braslavas pagasta Lielsančos kā pirmais no diviem dēliem. Mani vecāki tur toreiz bijuši mājas rentnieki — ar pašu dzīvo un nedzīvo inventāru, bet uz cita zemes. 1924.gadā tēvs, par rokas naudu atstājis vienu savu labāko zirgu, iepirka Puikules pagasta jaunsaimniecību, kuru nosauca par Setniekiem. Tur vēl tagad dzīvo Menču pēcnācēji.

Mana bērnība kopš astoņu gadu vecuma: vasarā — ganu gaitas, ziemā — skolas sols Milites, Braslavas un Puikules 1.pakāpes pamatskolās līdz 4.klasei, bet pēc tam 1928.gadā Urgas 2.pakāpes pamatskola beidzu toreizejo obligāto sešklasīgo izglītīšanos. Tajā pašā gadā sāku mācīties sešgadīgajā Rīgas skolotāju institūta, ko beidzu 1934.gadā, iegūdam dokumentu ar noslēguma ierakstiem tajā "Beidzis ar uzslavu. Ieteikts kā kora vadonis" un pašas beigās atgadinājums "Pienākums nokalpot trīs gadus Latvija par skolotāju". Ieteikumu vadīt kori gan esmu ignorējis, bet pienākumu kalpot par skolotāju ar prieku pildu jau 60 gadus.

Kad 1940.gadā padomju vara skolotāju institūtu likvideja (tad tas jau bija pārcelts no Rīgas uz Česim), strādāju par matemātikas skolotāju Rīgas 8. pamatskolā. Studeju arī matemātiku Latvijas Universitātē.

No 1944.gada februāra Latviešu leģiona 19. divīzijā — Krievija, Vidzeme, Rīga, Kurzemes katls — līdz 1945. gada 8.maijam. Pārnācis no izsūtījuma Baltās jūras kanāla celtniecībā, neskaitījos "kara noziedznieks" un tāpēc drīz tiku formāli pieņemts par skolotāju Rīgas 5. vidusskolā.

Taču, vēl pat ne reizes klasē neiegājis, pakļāvos nejaušam vilinājumam pārcelties uz Liepāju par pasniedzēju pedagoģiskajā skolā. Stimulu tam laikam deva tas, ka Rīgā biju izmests tikpat kā uz plikiem akmeņiem, bet Liepājā piedāvāja istabiņu kopmitnē un, galvenais, tur iespēju pasniegt ne tikai matemātiku, bet arī jau agrāk manis iemīļoto matemātikas mācīšanas metodiku.

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Jānis Mencis

Tā ar 1947. gadu kļuva par kurzemnieku un iemiļoju "pilsetu, kurā piedzimst vējš". Tur arī kāda no bijušām pedagoģiskās skolas skolniecēm — Brigita 1950. gada kļuva par manu dzīvesbiedri, tur 1953. gada piedzima mūsu meita Selga un 1955. gada dēls Jānis.

Pēc pedagoģiskās skolas slēgšanas strādāju par skolotāju un mācību daļas vadītāju Liepājas 5. vidusskola, kopš 1964. gada — Liepājas Pedagoģiskajā augstskola par pasniedzēju un matemātikas katedras vadītāju.

Neklatienē pabeidzu Latvijas Valsts universitātes Matemātikas fakultāti (1960), sarakstīju dažādas mācību grāmatas skolēniem un skolotājiem, Maskavā aizstāvēju zinātņu kandidāta disertāciju (1977), vēlāk ieguva docenta un profesora nosaukumu (1980, 1989), jau brīvajā Latvijā — arī habilitēta pedagoģijas doktora grādu (1993).

Ja vien sirds neatteiks sarauties un izplesties, vēl iecerēts uzrakstīt un īstenot daudz ko tādu, kas domās jau nogatavojies un prasīt prasās nākt gaismā.

Mana sieva Brigita ir pensionēta latviešu valodas skolotāja, meita Selga — komponiste un Latvijas Mūzikas akadēmijas docente, dēls Jānis — Latvijas Universitātes Fizikas un matemātikas fakultātes docents, brālis Elmārs ar ģimeni dzīvo Australijā.

Dažas lauskas no mana atmiņu trauka:

- Sakarā ar dzīvesvietas maiņu man pamatskolas sešos gados nācās mācīties četras skolas. Katrā no tām strādāja tikai divi pedagogi — skolotājs (skolas pārzinis) un skolotāja. Vēlāk, kad pats jau sāku mācīties skolotāju institūtā, tā isti apjēdzu, ka visi šie lauku skoliņu skolotāji ir bijuši visaugstākās klases pedagogi.

Ko gan visu mēs neiepazinām jau sešgadīgajā pamatskola! Literārie pulciņi, pašu izdoti žurnāli, jautājumu vakari, jau trešajā klasē iespēja tikt pie skolas vienīgajām tāfelklavierēm mācīties spēlēt pēc notīm, divu dienu ekskursijas gājieni apkārt Burtnieku ezeram, sestajā klasē ar paštaisītiem nivelieriem un astrolābijiem Salacas pietekas līģes kartografešana, dabaszinības vissarežģītākie eksperimenti ar ķīmiskām vielām, ar elektrību utt.

Rīgas skolotāju institūta ļoti stingro iestāju konkursu iztureja visi trīs Urgas pamatskolu beigušie — bez manis arī vēlākais komponists Jānis Licitis un vēlākais jurists Peteris Laķis (tagadējā filozofa Petera Laķa tēvs). Kad mūsu kursabiedri mūs iesauca par "trim gudrajiem no Urgas universitātes", sapratām, ka aiz tā stāv mūsu Urgas pamatskolas skolotāji un it īpaši talantīgais pedagogs Kārlis Jungmanis.

- Ir 1929. gada oktobris, jau vairāk nekā mēnesi Rīgā rit mācības skolotāju institūta otrajā kursā (toreiz teica — klasē),

Rīgas skolotāju institūta absolvents 1934. gada "Lielākais un mazākais seržants Latvijas armijā" — ar šādu parakstu šis attēls publicēts žurnālā "Atpūta" 1938. gada Iesaukts rezervistos 1939. gada septembrī Cēsis — Rietumos tikko ka sacies Otrais pasaules karš

bet man lemts tur vairs nebūt — vecākiem pietrūcis līdzekļu dela skološanai, turklāt arī lauku darbos tevam ir nepieciešams palīgs.

Tad kādu dienu pastnieks uz kartupeļu lauku atnes vēstuli, kas turpat kopīgi tiek izlasīta. Raksta institūta ķīmijas pasniedzējs Bruno Jirgensons (vēlāk ķīmijas doktors un profesors Amerikā): "Jūsu iztrūkšana klasē mani rada nemieru..." Vēstule tiek apspriesta kopā ar kaimiņiem, līdzekļi pagaidām tiek sagrabināti, un, tikai pateicoties šai vēstulei, manas dzīves ceļš tālāk iet tā, kā tas līdz šim gājis.

- Pasaules saimnieciskā krīze 1930.gadā smagi skarusi arī Latviju. Rudeni atkal pietrūkst līdzekļu gaitām uz Rīgu — pat vilciena biļetei. Pagasta centra afišas aicina sievas pieteikties linu plūķšanas sacensībām. Mana māte liek man pieteikties arī viņu. Svētdienā simtiem cilvēku pusstundu skatās, kā 15 sievas raujas katra savā iemērtajā lauciņā — kura tirāk un vairāk... Mātei augstāka godalga — 25 lati. "Ņem, dēls, brauc uz Rīgu!"

- Rīgas skolotāju institūts atradās tagadējās Stradiņa slimnīcas vienstāva koka barakās, vienā no tām — tieši tajā bija institūta aktu zāle — tagad ir iekārtota Republikāniskā poliklinika. Tieši šajā telpā 1934.gadā institūta izlaiduma akta direktors profesors Ludis Berziņš, sniedzams man beigšanas diplomu, paveļēja: "Noliecieties, Menci, lai es varu noskūpstīt jūsu pieri!"

- No Ziemeļiem atgriezies, devos uz universitātes kadru daļu, lai noskaidrotu, kā nobeigt partrauktās studijas.

Atbilde bija īsa: tas jums nav iespējams. Pēc pāris gadiem no Liepājas ieradās Rīgā personiski runāt arī ar rektoru Kadeku. Atbilde bija garāka: pastrādāji vēl dažus gadus, tad varbūt būs iespējams. Kad vēl pēc dažiem gadiem turpat, Liepājā, tika atvērts pedagoģiskais institūts, jau tiku pielaists pie iestāžu eksāmeniem un nokārtoju tos ar augstākajam atzīmēm. Kad 1.septembrī tomēr neatradu savu uzvārdu uzņemto sarakstā, devos pie institūta rektora Beiholca. Viņš runāja atklāti: aizvakar uzņemšanas komisijas sēdē viena persona iebilda pret jūsu uzņemšanu, un tad, kā paši saprotat, jūs uzņemot, jāaiziet būtu man.

Pedejais izglītības mēģinājums tomēr izdevās. Sakot studēšanu ar pirmo kursu, pabeidzu Latvijas Valsts universitāti neklāties ceļā, iegūdam t.s. sarkano diplomu "ar izcilību" un ar papildu lemmu "ieteikts par pasniedzēju pedagoģiskā augstskolā".

- Manas dzīves aizrautība? Laimīgi sagadījies, ka mana profesija, darbs, ko daru, ir paņēmis un piepildījis mani pilnīgi, — matemātika, matemātikas didaktika, skolotājs. Šis darbs nav tikai izpildītāja darbs, tas lielākoties ir radošs darbs. Tāpēc tas reizē ir bijis un arī ir mana atpūta un izprieca. Apkārt tam, protams, labestība, ko esmu izjutis no simtu simtiem cilvēku: vecākiem, sievas un bērniem un darba kolēģiem. Un kur tad neskaitāmie skolēni un studenti!

Un pāri visam latviski blaumaniskā pasaules izjūta: "Dieva pasaule, cik tu gan skaista! Raiba dzīve, cik tu man mīla!"

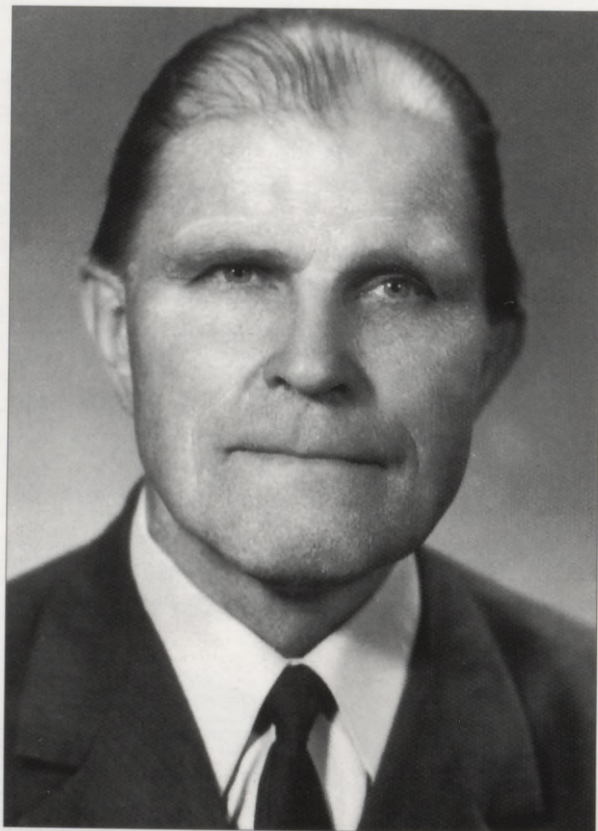

Kopā ar dzīvesbiedri Brigitu pie brāļa un svaines Austrālijā 1991. gadā

Ordeņa kavalieris

Viktors Orehovs

Liliju selekcionārs

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Piedzimu 1909.gada 20.maijā Tveras guberņā. Vecāki tur bija nonākuši pēc Piekta gada revolūcijas. Tēvs strādāja muižā par dārzieku. Mājas atgriezāties tikai 1922.gadā. Es jau biju labi paaudzies. Gribējās tikt par jūrnieku, bet tēvs iejūda zirgu un aizveda uz Vecbebru biškopības un dārzkopības skolu. To es pabeidzu 1929.gadā un sāku strādāt par dārzieku Daugavpils apriņķa Robežnieku pagastā, kādus divus kilometrus no Krievijas robežas. Apprecejos ar saimniecmeitu Jadvigu, vēlāk viņas vārda nosaucu vienu liliju šķirni. Viņa toreiz bija tikko beigusi skolu, domāja mācīties Kaucminde, bet sākas mājas rūpes, viens pēc otra piedzima divi dēli. Es aizrāvos ar dārzkopību, ar puķēm, viņai palika puikas, māja, lopīni.

Armijā dienēju robežsargos. Gāju pie komandiera Bolšteina, prasīju darbu. Viņš mani paņēma uz Robežnieku muižu par dārzieku, lai es tur izkoptu veco parku. Stādīju tulpes, rozes, košumkrūmus, izveidoju dekoratīvu apstādījumu joslu no Zilupes līdz pat Polijas robežai 100 kilometru garumā.

Kad 1941.gadā mūsu robežapsardzības vairs nebija, nonācu Jekabpili. Es atkal prasīju darbu, teicu, ka gribu pilsētai puķes stādīt un audzēt. Man ieradīja vecu dārzu, kur bija sen parauguši, veci koki. Pat zālite tur neauga. Tādā vietā es 1941.gadā nodibināju Jekabpils dārzniecību. Es pats strādāju par agronomu. Līdz pat 1973.gadam, kad aizgāju pensijā.

Man patīk visas puķes, bet visvairāk lilijas, gladiolas un narcises. Esmu daudz puķu sipolu izdalījis pa pasauli. Uz manu sešdesmito dzimšanas dienu sabrauca ciemiņi arī no Maskavas, Tjumeņas, Taškentas un citām tālām vietām. Viņi mani pēc puķēm pazīst. Jekabpili vienu laiku puķes ziedēja katrā sētā. Es jaunajiem dārzniekiem daudz esmu arī stāstījis un radījis, kā puķes audzēt un kopt. Agrāk no dārzkopības biedrībām daudzi brauca manas lilijas skatīties. Žēl, ka manam selekcijas darbam nav turpinātāju.

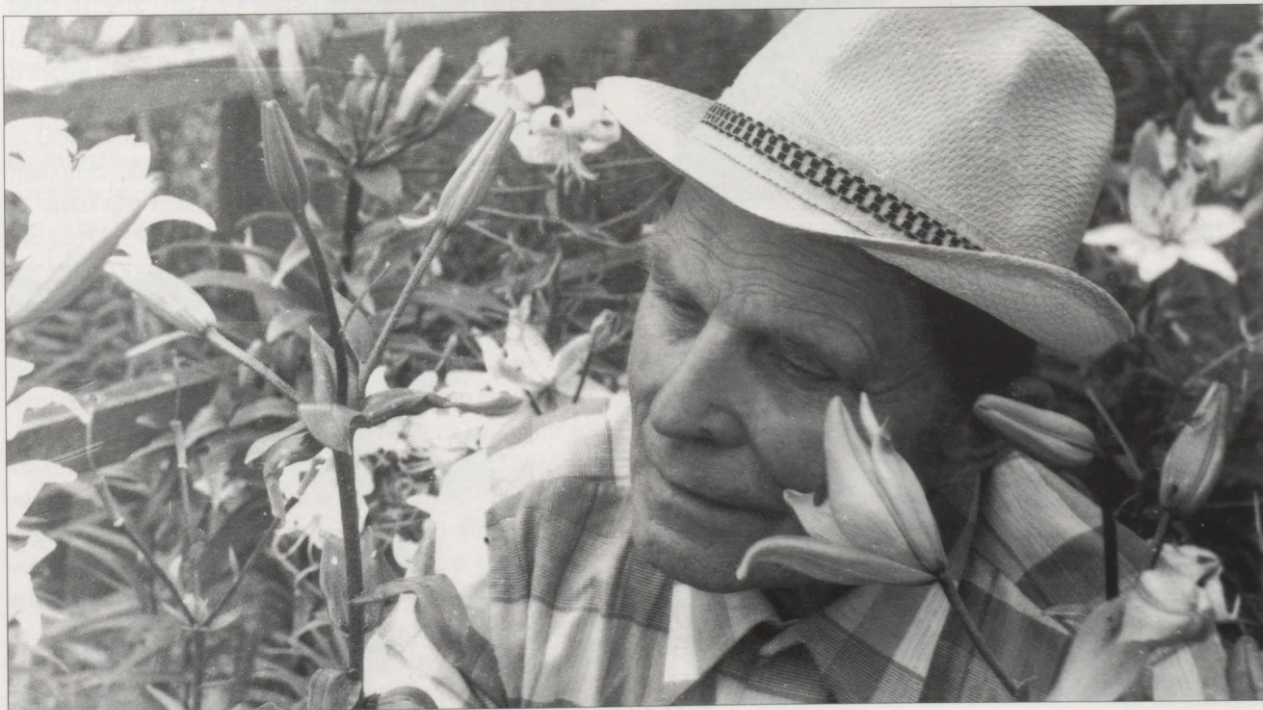
Tikšanās

Satīkties un turpināt 1997.gada vasarā aizsāktu sarunu par Dārznieka dzīvi un darbu vairs neiznāca. Nakamā gada 6.februārī Viktors Orehovs aizgāja mūžībā.

Paliek viņa radītās 400 gladiolu un 300 liliju jaunšķirnes, paliek audzēkņi visās Latvijas malās. Starptautiskajos liliju sarakstos 1982.gadā vien tikušas reģistrētas 90 jaunšķirnes. Viņa lilijas zied arī Amerikas, Austrālijas un Āzijas dārzos.

Bet daudzie puķu audzētāji Latvijā liek lieta Dārznieka iemācītas dzīves gudribas. Viņš tas mēdza pierakstīt savā dienasgrāmatā, kam devis nosaukumu "Mīrtes". Tajā ir arī atziņa: "Dzīve ir jauka, un mums šo jaukumu ir jācenšas izprast un dabas dāvanas saņemt ar atplestām rokām. No zemes mēs esam cēlušies, un par zemi mums ir jāpaliek."

*Ar dzīvesbiedri Jadvigu
Pie savām tik mīļajām lilijām
1997. gada vasarā*

Ordeņa kavalieri

Liāna Ose

Kultūras darbiniece

Liāna Ose

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Tikšanās

Liāna Ose tautastērpu valkā gan svētkos, gan dažkārt arī darbā, jo viņas spraigākās darbdiēnas nereti ir tautas lielāko svētku dienas. Visos Latvijas novados neatlaidīgi apziņot talantīgās sievas, virus un ģimenes, kas cauri laikiem un grūtībām turējušas dzīvu dziesmu garu, paaudžu saites un senču gudribu, viņa stāvējusi kūmās daudziem folkloras ansambļiem un etnogrāfiskajam kopām.

Kaut arī pirmo svētku scenāriju Liāna sacerēja 11.klasē un pats interesantākais viņai šķita skolotājas Rasma Luikas vadītais dramatisks pulciņš, prātīgāk viņai šķita pievērsties eksaktajam zinībam. Iestājas universitatē Fizikas un matemātikas fakultatē. Visai sekmīgi nokartoja pirmo sesiju. Bet daudzkārt lielaku gandarījumu sagādāja fakultātes kultūras dzīves organizēšana. Apziņa, ka viņa ar savu prātu, izdomu un prasmi spēj sakļaut studentu saimi kopīgam priekam, bija tik brīnīšķīga! Ne, matemātika, pat skolotājas darbs viņai nekad nevarēs to dot! Un Liāna aizgāja. Tiesa, ne tulīt uz konservatoriju. Gadu nostrādāja Operas un baleta teātri par kurjeri. Ar daudzajām redzētajām izrādēm un koncertiem tas bija labs un rosinošs gads. Tāpat kā Jaunatnes teātri pavadīta bērniņa. Ošu ģimene dzīvoja iepretim balkonam, kur bija atstāti dažī dzīvokļi vēl no tiem laikiem, kad māju apsaimniekoja draudze. Un tā Liānai no daudzkārt skatītajām izrādēm Vera Singajevska, Elvira Baldiņa, Talivaldis Āboliņš un daudzi citi mīļāko lomu tēlotāji šķituši kā vistuvākie draugi. Bērniņa krāsainu darija arī tikšanās ar mātes radiem no Dundagas puses, kad meitene neapnikdama klausījās sulīgo un kuplo ventiņu mēli. Tēva dzimta no mātes puses savukārt sakņojas Rāznes krasos un Liānai dara tuvu vitālo latgaliešu dabu.

Liānai sākot studijas konservatorijas Tautas svētku režisoru fakultatē, Latvijas novadu folkloras ansamblī bija uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi. Kad radās pirmās etnogrāfiskās kopas ar dažādu paaudžu piedalīšanos, kultūras dzīves ideoloģiskie vadītāji bija apjukuši — to priekšnesumi negāja nekādos aprobežotos rāmjos. Bet Liānai tie šķita visistākie tautas tradīciju glabātāji un paudēji. Žel, ka šādu kopu tik maz! Īpaši sāpīgi viņa to izjuta Gruzijā, kur vieso-

jas kopā ar toreizējo Kirova rajona jauniešu kori. Cik skaisti muzicēja gruzinu viri un puisi! Ka viņu dziesmas iekrāsoja sadzīves ritus! Vai tad latviešiem tā visa nav? Vai Latgalē un Kurzemē nebija dzirdētas sievas, kas ģimeņu godos un saietos tik vareni spēkojās atjautība un dziesmu pūra bagātībā? Tas viss jāceļ saulītē! Līanas Oses diplomdarbs bija folkloras dienas Ogrē. Piedalījās septiņas kopas no visiem novadiem. Toreiz, 1981. gada vasarā, tas šķita ļoti daudz. Un sabrauca arī necerēti daudz skatītāju. Līanu Osi daudzī toreiz redzēja pirmo reizi. Un pirmo reizi dzirdēja viņas balsi, kas klausītājus paņēma savā varā un palika atmiņā vēl labāk par jaunās režisores neparasto, daiļskanīgo vārdu. Tā fascinēja ar dabas doto krāsaino tembru un skanīgumu, bet vēl vairāk — ar savu suverēno piederību šim tautas mākslas gaviļu bridim, pilnīgo nerekinašanos ar katra lielāka pasākumā nepieciešamajam nodevām gaišajām socialisma idejām.

Toreiz tas nešķita nekāds īpašs disidentisms vai pastāvotības iekartas pamatu drupināšana. Lai gan bija brīži, kad Dievs vien zina, ko katrs domāja, parādoties godu tautasdziesmai vai teicējam no kāda attālā Latvijas nostūra. Kaut vai toreiz, kad zāle spontāni piecēlās un ar vislielāko goddevību sveicināja Madonas mazos skandiniekus, kas universitātes Lielajā aula ienāca ar dziesmu "Mazs bij tēva novadiņis".

Un tomēr — tieši festivāla "Baltica", kas notika tai neaizmirstamajā 1988. gada vasarā, krietni pirms lielas tautas manifestācijas Mežaparkā, pirmo reizi tika publiski pacelti sarkanbaltsarkanie karogi, kas lepni plīvoja kopā ar Lietuvas un Igaunijas nacionālajiem karogiem. Toreiz tā bija dumpošanās. Liela uzdrīkstēšanās. Ne velti Līanu festivāla sagatavošanas posmā četras reizes draudēja atlaist no darba. Strādājot gan Kultūras ministrijā, gan Emīļa Melngaiļa Tautas mākslas centrā, Līana Ose nekad nav skaitījusi darba pavadītās stundas. Sirds darbs palaikam paņem cilvēku visu, arī to, ko varētu saukt par brīvo laiku. Jebkuru darbu,

pat vissīkākā pienākumu, viņa darījusi ar prieku. Jo viņas darba mērķis un virsuzdevums jau galu galā nav nekas cits kā sagādāt cilvēkiem prieku — to vārdos grūti izsaka — mo gaišumu sirdi, ko ikkatram un visiem kopā dod pašapziņošanās un pašizteikšanās, savas dzimtas un tautas kopības apziņa.

Jaunas dimensijas Līanas Oses darbība ieguva ar viņas ieviešanu Rīgas DOME. Velešanas Līanas Oses vārds bija lasāms LNNK un Zaļo kustības apvienotajā sarakstā, bet pati viņa saka tā: "Manu kandidatūru izvirzīja Nacionālā neatkarības kustība, taču neesmu nevienā partijā vai politiskā kustībā. Un domāju, ka nekad arī nebūšu. Es gribu strādāt Latvijas kultūrai. Kalpot kādai vienai partijai — tas nav kultūras uzdevums. Tauta ir viena. Un kultūrai jābūt vienai."

Līanas Oses darbības ir spraigas un piesātinātas. Savu prasījās domnieces statuss ar sēdēm un sesijām, savu — piedalīšanās komisiju darbu, bet visvairāk — Kultūras, izglītības un reliģijas lietu komitejas vadīšanu. Ar valsts mēroga tik ļoti nesakārtoto likumdošanu un neskaidro kultūras un izglītības darba stratēģiju bija ārkārtīgi grūti vadīt pilsētas kultūras dzīvi, risināt sarežģītas privatizācijas un īpašuma tiesību problēmas, centralizācijas un decentralizācijas jautājumus.

Kopš 1997. gada pavasara iesāktie darbi tiek turpināti Rīgas Domes kultūras pārvaldē. VEF Kultūras pils pārņemšana un saglabāšana, Ilģuciema, Imantas un Sarkandaugavas kultūras centru kā daudzpusīgu kultūras iestāžu un jaunatnes audzināšanas centru nosargāšana, tautas tradīciju kopšana — tāda ir viņas darbība.

Tāpēc pēdējos gados Līanu Osi pat tautastērpā redz retāk. Bet gan jau viņa to atkal uzvilks. Jo tik stalti nest tautastērpā retais prot!

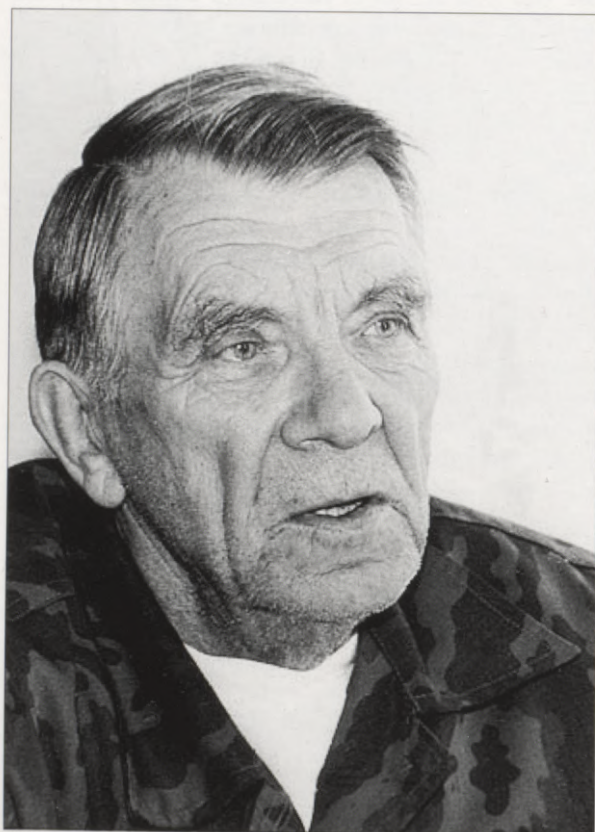
Krišjāņa Barona 150 gadu atceres sarīkojumā 1985. gada Tautas frontes manifestācija Mežaparkā 1988. gada 7. oktobrī

Ordeņa kavalieris

Eduards Pāvuls

Aktieris

Eduards Pāvuls

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1994. gada 7. novembra lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Pasaule esmu nācis pirtiņā. Mamma ar to ļoti lepojas un teica: "Mans deliņš dienas būs liels vīrs. Visi lieli vīri dzimuši pirtiņā." Viņa bija dievticīga un laikam domāja par Kristus bērniņu Betlēmes kūtiņā. Es piedzimu 1929. gada 7. jūlijā tepat Valteros, Jūrmalā, kur dzīvoju arī tagad. Mana māte Anna pēc tautības bija krieviete, viņas senči nakuši no Pitalovas. Dzīvojot latviešu vidē, viņa iemācījās latviski, bet ar mums, bērniem, runāja krieviski. Kas mūs nepazīna, brīnījās, ka mēs sarunājamies: bērni jautā latviski, māte atbild krieviski. Mums pašiem tas bija pavisam dabiski, un es no bērnības protu abas valodas. Pāvuli gan paaudžu paaudzēs dzīvojuši tepat Valteros un Lielupes otrā krasta Salas pagastā. Mans tēvs Karlis dzimis trīspadsmit bērnu ģimenē. Vectēvs nodarbojies ar zveju, visi bija paēduši un apģērbusies, visi bērni gājuši skola. Tēvs Pirmā pasaules kara laikā pavisam jauns aizgājis strēlniekos, beģsus aizbedzis no mājām. Trīs reizes atpakaļ vests, pat pie gultas piešiets, beģsas tomēr aizbedzis. Mēs ar brāli izaugām ar viņa strēlķu stāstiem, tie mums bija pasaku vieta. Mātes vecākus neatceros, kaut gan agrā bērnībā vienreiz esot pie viņiem ciemojies. Ar tēva vecākiem dzīvojam kopā, un sevišķi vecmāmiņa mūs ar brāli stipri mīlēja un bija ļoti labsirdīga. Skola gāju Pumpuros. Septiņi kilometri turp, septiņi atpakaļ. Bija tādi skolotāji, kas visur rādīja savu stingrību, un bija tādi, kas audzināja ar labestību. Es vairāk atzistu tos, kas audzina ar labestību.

Un tad nāca Dailes teātra studija, kur 1946. gada notika uzņemšana. Ne par to domājis, ne sapņojis, ne ģimenē kaut ko tādu mantojis, pēkšņi nolēmu mācīties par aktieri. Lai kam pēc tā kara gribējas atkal kaut ko skaistu, kaut ko sirdij. Mani varbūt uzņēma kā tādu ipatni, mākslas iespaidu nesamaitātu dababērnu. Ne mamma, ne tēvs, ne vectēvs nebija priecīgi: "Nu kāpēc ar tādiem niekiem! Vai tad tu nevarētu kādu kartīgu darbu strādāt?" Jaunākais brālis Janis izmācījās par kapteini, brauca zvejā tepat mūsu jūrā un sauca mani līdz: "Eidi, nāc jūrā! Ko tu pa to teātri kulies. Ne tev kāds labāks uzvalks, nekas." Un deva mammai naudu kurpēm, lai "tas aktierītis" nestaiga nošķiebtiem papežiem.

Smilģis uzskatīja, ka pie teātra vajag studiju. Skola ir viena lieta, bet aktieris mācās uz skatuves, aug saskarsmē ar vecākajiem koleģiem. Un es viņam piekritu. Tikai — mēs tā arī palikām bez augstskolas. Skatījās videjā speciālā izglītība. Mēs ar Viju Artmani un Hariju Liepiņu jau spēlējām Romeo un Džuljetu, bet alga — 60 rubļi tā laika naudā. Velāk aktieri mācījās konservatorijā, ieguva augstāko izglītību, bet par mums neviens nedomāja. Aktierim jau nekad šos laikos nav bijusi liela alga. Vairāk vareņu nopelnīt, kad sāku filmēties Maskavas, Lietuvas, Baltkrievijas kinostudijās. Filmējos sava brīvā laikā — pa naktīm, pa atvaļinājuma laiku, projām no mājām. Pret mani visur izturējās labi, maksāja naudu, vareņu dzīvot laba viesnīcā, bet mani vienmēr vilka uz mājām. Režisors reiz prasa, kāpēc es staigāju tādā nobēdā, kas man kāi, varbūt kaut kas nav pa prātam? Es viņam saku, ka trīs mēnešus neesmu bijis mājās, vairāk nevaru izturēt. Viņš, labirdīgs krievu cilvēks, brīnās un nevar to saprast. Bet man visu laiku jādoma par Latviju, par savu upmaļu un jūru, par ģimeni. Latvija, kad vien vareņu, braucu pa vakariem uz mājām, citreiz atkal ņemu sievu un bērnus līdzī, kad filmēšana bija vasarā. Ģimene man vienmēr likusies svārgāka par visu. Tā tas bija arī manu vecāku dzīvē. Radiem ne visai patika, ka tēvs bija apprecējies ar krievieti. Bet mīlestībai ir savi likumi un sava perspektīva, tai tautība nav no svara. Ka bērns gan bieži redzēju mammu raudam, viņai varbūt pietrūka savas krieviskās vides, krieviskās atvērtības, sirds siltuma. Daudzreiz esmu brīnījies, no kurienes man radies aktiera talants, no kā tas nācis. Rados nav neviena aktiera. Un vecumdienās esmu nācis pie parliecības, ka tas no mātes. Varbūt — no krievu tautas. Krievi ir dveseliskāki, bieži vien pašizliecīgāki, labestīgāki. Latvieši manā uztverē ir sausāki, tādi "kulturalāki". Krievu aktieris spēlē ar sāpi, tur ir puņķi un asaras, bet tur ir sirds klāt. Latvietis spēlē rezervēti, sevi taupīdams. Esmu ticis ar daudziem krievu aktieriem, režisoriem, rakstniekiem. Tie ir sirds cilvēki! Es te nedomāju padomju krievus, tas ir kaut kas cits. Šis krievs, kā mūsu Antīšs, var tev atdot savu kreklu un cimdu, atdot visu pēdējo. Nekad neesmu nevienam režisoram kādu lomu lūdzis. Ne teātri, ne kino. Bet pašas skaistākās man bijušas tās lomas, kas nākušas grūti, istas radību mokas. Es aktieri salīdzinu ar māti. Viņa bērnu izaudzē savās miesās un tad dzemdē radību mokās. Šajās radību sāpēs mainās sievietes raksturs, viņa kļūst māte, paceļas augstāka pakāpe. Tāpat notiek ar aktieri. Katru jaunu lomu viņš sāpēs audzē sevi, plosīdams dveseli šaubas un meklējumos. Un, skaistākās lomas ir tās, kas nāk visgrūtāk. Tev neiet. Tu mocies. Un tieši šīs mokas paceļ tevi augstāk. Kas padodas viegli, nāk pats no sevis, tam nekad nav istas vērtības. Ka dzīvē, tāpat uz skatuves un arī dzejā, maksā vispār viss īstais un paliekošais dzimst mokās. Aktiera spēks ir viņa sāpēs.

Tikšanās

"Te, Valteros, viss ir tāpat kā laukos. Cilvēki kopj zemi, audzē zemenes, dzīvo dabas ritmos. Laukos ir liels spēks. Ministri varbūt nāk no partijas skolām un augstskolām, viņiem jau augstāks līmenis. Bet makslinieki nāk no laukiem. Viņi nāk no zemniecības, no savas tautas. Zeme, daba ir tā, kas veido makslinieku. Nevis konservatorija vai akadēmija. Es arī visu, kas man bijis vajadzīgs kā aktierim, esmu saņēmis no savas tautas un no dabas. To bagāžu iedod koki, krūmi, tauriņi, cūciņa, sunītis. Ja pazudis lauki, nebūs mums arī makslinieku.

Agrāk te bija lielas, stipras ģimenes. Arī mans vectēvs izaudzina 13 bērnus. Un ar zvejošanu viņš vareja ģimeni uzturēt. Nevajadzēja nekādus valsts pabalstus. Pats vareja nopelnīt, lai ģimenei pietiek. Tā ir liela lieta. Par to tagad arī valstsvīriem vajadzētu domāt. Ne jau par pabalstiem, kad tev atmet sešus vai septiņus latus, bet par to, lai tu pats vari strādāt un nopelnīt, lai var samaksāt par dzīvokli, uzturēt ģimeni un izaudzīnāt bērnus.

Tagad mēs abi ar sievu esam pensionāri. Mani aicina atpakaļ uz teātri. Bet es neēju, jo teātrim arī ir jāmaksā par elektrību un par ūdeni, un aktieru algām naudas nepietiek. Es varetu varbūt spēlēt par velti. Ja tā būtu izrāde tautai, teiksim — Mežaparka, un cilvēkiem par biļeti nebūtu jāmaksā. Viņi nakti par velti, un es arī spēlētu par velti. Bet tā nav. Skatītāji teātri pērk biļetes, bet man maksā tik mazu algu, ka es nevaru atļauties iet kafejnīcā un iedzert tasi kafijas ar kādu smalkmaizīti. Mani aicina atdot savu talantu tautai, ziedoties savai tautai. Aktieri aicina ziedoties. Jo aktieris ir aksts. Tikai aizmirst, ka karaļa akstam jābūt karaļa līmeni. Ka citādi tas nevar būt.

To mums studijā ielika Emīls Mačs. Kolosāls pedagogs! Aktiermākslas pamatu pamatus. Eduards Smilģis prata iedvesmot. No viņa — tā fantāzija, tas lielums: "Nevajag būt sīkam! Kad tu ņem kaut ko, tad tas ir kaut kas." Tagad televīzijā rāda hokeju. Es skatos uz treneri, jo treneris jau arī ir režisors. Kā viņš seko spēlētājiem! Viņš jau neiet klāt un neglauda galviņu, un nečūkst kādus mīlus vārdus. Viņš tikai uzsit uz pleca vai iešauj pa pakalu — eh! Tā ir augstāka atzinība. Smilģis tāpat darija. Viņš ir noskatījies pieņemšanas izrādi, tagad iet tev garām un uzsit pa plecu. Augstāks ordenis nevar būt! Nekādi vārdi tur nav vajadzīgi."

Par kurām lomām Eduards Pavuls izpelnījies šādu meistara atzinību? Par Romeo, par Pjēru Bezuhovu, par daudzām izrādēm.

Savu meitu Ilzi un delu Uģi Eduards Pavuls nekādi nav centies ieinteresēt par teātri:

"Lai Dievs nedod, ja cilvēks grib būt aktieris, bet viņš nav piedzimis par aktieri. Tad viņš nav aktieris, lai kādas

Eduards Pāvuls

skolas arī būtu beidzis. Un tad viņš kļūst igns, dusmīgs, ļauns. Viņš skauž tam, kuram iznāk. Bet viņam pašam nekad nekas nevar iznākt, jo viņa dvēselei trūkst atvērtības, nav plaukuma.

Aktierim jāprot piedot. Visiem cilvēkiem jāmacās piedot. To māca kristīgā ticība, par to raksta grāmatās. Tas ir grūti. Kad viens man, piemēram, sit un sper, uzreiz gribas tā kramēt preti, ka lai žagari deg. Bet pārvarēt to un teikt: "Tu nezini, ko tu dari. Es tev piedodu." Tas ir grūti. Bet tā ir uzvara."

Eduards Pāvuls pasmaida par lielajiem peļējiem, kas bravūrīgi noniecina visas agrāk radītās vērtības:

"Viņi saka, ka komunistu laikos aktieri un rakstnieki, un visa māksla sludināja tikai komunistu idejas. Bet cilvēki nāca uz teātri, lai klausītos latviešu valodu, un, kam ausis bija, lai dzirdētu, tie sadzirdēja arī to, ko aktieri pateica bez vārdiem. Es arī spēļu lielus komunistus. Baltkrievu filmā "Sarkanās lapas" tas bija Andrejs Metelskis. Kad filmēja pakāršanas skatu, es pēkšņi dziļi izjutu, ko nozīmē aiziet no dzīves, uz visiem laikiem šķirties no tuviem cilvēkiem, un man acis sasprāga asaras. Velāk filmas pieņemšana to uzskatīja par neiespējamu kadru — komunisti, un raud! Mākslas padome sākas lieli stridi. Viens atbildīgs virs cēlas kājās un braši stāstīja, ka viņš ir izgājis visu karu un nevienu brīdi nav domājis ne par ģimeni,

ne par sievu, ne bērniem. Viņš domājis tikai par tautas uzvaru. Bet krievu aktrise Klāra Lučko nenobijas. Viņa piecēlas un pateica tam vīram tieši seja: "Тогда вы не человек!" (Tad jūs neesat cilvēks!) To epizodi atstāja. Un skatītāji to novērtēja. Kā cilvēcības zīmi. Tas jau vienalga, vai tā asara pār vaigu norit vai sariet tevi pašā, bet tā parāda, ka cilvēks ir dzīvs, viņš spēj just.

Astoņdesmito gadu sākumā es teātri spēļu Ļeņinu. Ta bija Šatrova luga "Zili zirgi sarkanā plāvā". Toreiz mēs par lielo vadoni nezinājām to, ko tagad zinām. Un es šo lomu tēloju ar lielu pārliecību, jo Ļeņins uz skatuves pateica daudzas parsteidzošas, agrāk nedzirdētas domas. Tur atklājas, cik absurda ir komunistu būvēta iekārta, cik daudz tajā muļķības un liekulības. "Neviens visā pasaulē nespēj sakompromitēt komunistus, ja viņi paši sevi nekompromitē!" — to bija vērts redzēt, kā zāle reaģēja uz šiem vārdiem. Bija pilnīgi satriecošas izrādes, sevišķi tas, kad priekšējās rindas sēdēja visi augstie viri. Parasti zāle ir tumsā un aktieris neredz skatītāju sejas. Bet šajā izrādē bija sarkanais apgaismojums un zāli varēja labi redzēt. Izrādes sākumā priekšnieki sēdēja tādi piepūtušies un pašapzinīgi, bet ar katru nākamo ainu arvien vairāk sašļuka. Daži pat skrēja skaidrot, vai Pāvuls runā autora tekstu. Vai tad es toreiz aizstāvēju komunistu idejas? Ja aktierim ir ko teikt, tad viņš to var pateikt jebkura loma."

*Ar dzīvesbiedri Liliju. Kopa jau 47 gadus
Kopa ar brāli Voldemāru 1995. gadā*

Ordeņa kavalieris

Antons Rancāns

Sakrālās mākslas meistars

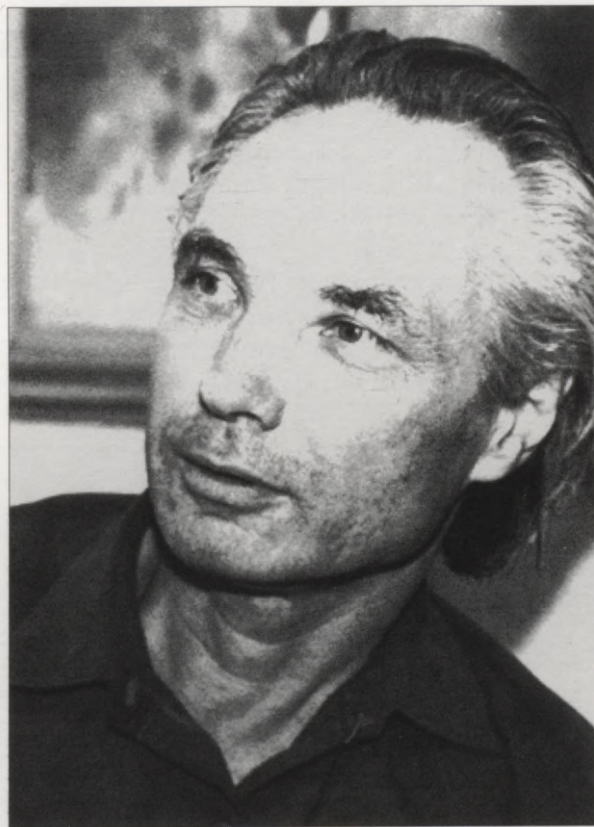
Par sevi, par dzīvi

Šo pasauli esmu ieraudzījis vēl tā sauktajos Ulmaņa laikos 1938.gadā toreizējā Ludzas apriņķa Nautrēnu pagasta Sila mājās, kur, par spīti tuvajai Krievzemes klatbūtnei, tautas noskaņojums bija izteikti nacionāls. Pat pēc piecdesmit okupācija pavadītiem gadiem te saskaitīti tikai septiņi cit-tautieši un divi nepilsoņi.

Latvijas brīvvalsts statusa zaudēšana jeb krievu tanku ie-nākšana galvaspilsētā laukos atbalsojās kā neziņas un trauksmes laiks. Cilvēki sāka dzīvot tagadnei, jo nākotnes varēja arī nebūt. Bija jābaidās par savu ipašumu, par brīvību un par dzīvību. Drīz sākās sarkankarogotās deportāci-jas dienas, tad nāca citi okupanti, diktēja savu kārtību, gari kara gadi un atkal liela Austrumu kaimiņa apkampieni, un atkal deportācijas, aresti, lopu vagoni, spaidi un kolhozi. Izrādījās, ka krievu atnests miers ir krietni postošāks tau-tai nekā pēdējā kara gadi. Septiņu gadu vecumā palicis bez tēva, es mācījos darīt visus vīra darbus. No tēva biju dabūjis trīs kaujas šautenes, medību bisi un mazkalibra šauteni. Iemācījos slēpt gan šos ieročus, gan konfiskācijai paredzēto radioaparāturu un fototehniku, kā arī veselu le-rumu brīvvalsts laikā iznakušo iesieto ilustrēto žurnālu un grāmatu. Visu vajadzēja ne tikai glabāt, bet arī saprātīgi lietot, neieņemoties par to nevienam, lai nepakļautu mati un jaunako brāli svešas varas represijām.

Tā pagāja skolas gadi. Politiskā nebrīve radīja vēlmi izrau-ties pasaulē, tādēļ negāju studēt nevienā augstskolā, bet iestajos jūrskolā, tā cerēdams redzēt brīvas zemes. Mans nodoms tomēr nepiepildījās, jo varas pārstāvji man ka bi-juša aizsarga delam neuzticejās. No jūrnika karjeras attei-cos. Atcerējies, ka mani priekšteči bijuši labi amatnieki un amats ir vienmēr bijis mākslas vecākais brālis, iestajos jauniz-veidotajā Rēzeknes mākslas skolā. Pēc tam mācījos Māk-slas akadēmijā. Studijas un turpmākie darba gadi Rēzek-nes mākslas skola ir izveidojuši mani par cilvēku ar nacio-nālu ievirzi, par Latgales novada patriotu un lauku dzīves-veida aizstāvi.

Man allaž bijusi tieksme meklēt neiestaigātus ceļus un dar-it to, ko citi nevēlas darīt. Arī Latgales artelpu krucifiksu

Krievu Antons Rancāns d'Naxqianos

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1996. gada 9. oktobra lēmumu

Antons Rancāns

atjaunošanu uzsāku tad, kad tā bija zināma pārdošība. Saprātu, ka vienīgā iespēja glābt no iznīcības vēl palikušos Latgales krucifiksus ir tos visus uzskaitīt, izmērit, aprakstīt un nofotografēt. Senās tradīcijas paklusām biju sacis pētīt jau kā akadēmijas students. Gandrīz ceturtdaļgadsimta garumā krātā informācija laužās izteikties, arī politiskā situācija šķita tam nobriedusi.

Sāku atjaunot lauku krucifiksus, publicēju aprakstus par seno krucifiksu pētījumiem. Šis darbs tika novērtēts ar "Sējeņa" prēmiju 1992.gadā, ar mākslas maģistra grāda piešķiršanu un profesora Luda Berziņa prēmiju 1994.gadā. Seno Latgales ārtelpas krucifiksu pētījums vainagojies ar grāmatas "Koka cirstās ciešanas" iznākšanu 1997.gadā. Tajā aprakstīti novada vērtīgākie un savdabīgākie koka grieztie krucifiksi, minēti tautas atmiņā glabātie kokgriezeņu vārdi un dots to tapšanas procesa vērtējums.

Dzīvojot nu jau ceturto gadu desmitu Makašānos, radušies mani lielākie dekoratīvie kokgriezumi, skulpturālie šarži.

Kopš 1992.gada Makašānos darbojas amatu vidusskola, kurā strādājam visa ģimene: es, sieva — skolas direktore un meita Gundega — arī māksliniece. Amatu vidusskola iecerēta, lai atjaunotu pairušās Latgales amatniecības tradīcijas un veidotu Makašānus par plaukstošu amatniecības, mākslas un kultūras centru.

Latgales lauku apvidos, visbiežāk tālu no lielajiem ceļiem, vēl šur tur atrodamas krūmos izaugušas, koka, akmeni vai citā materiālā veidotas nelielas būvformas, ko vietējie iedzīvotāji sauc par ceļmalas jeb sadžas krustiņiem. Tie nereti ir diezgan sarežģīti veidojumi, kuros ietilpst arī krusta sistā Pestītāja tēls. Sadžas krusts jeb krucifikss ir saaudzis arī latgalieša būtību.

Ka lasām Latgales kultūras darbinieka Leonarda Latkovska (vecāka) atmiņās, "kristu ārpus mājas var redzēt arī Austrijā, Polijā, Šveicē un citās zemēs, tomēr Latgalē šī tradīci-

Mana māte ar vecākiem 1908. gadā

Pirmie pēckara gadi: "Vīri spriež, ka pienācis laiks slepties mežā. Arī es to visu dzirdēju"

Ar dzīvesbiedri Luciju Makašānu darza

ja ir visskaistākā un krustam ieradīta viscienīgākā vieta. Bavārijā, piemēram, krustu mēdz piestiprināt pie šķūņa, klēts, kūts jumta vai sienas. Ceļa malās novietotie krusti ir zemāki par cilvēka augumu. Turpreti Latgalē māju un ceļmalu krusti ir augsti, taisīti tā, lai cilvēkam naktos pacelt skatu augšup. Krusts latgalieša izpratnē ir apstāšanās vieta, kur vajag pacelt cepuri, parkrustīties, atdot godu. Latgalē krustu nav ganības, plāvas un mežos, jo krusta vēstījums domāts cilvēkiem. Katrā Latgales sādžā bija vismaz viens krusts, bet lielākajās pat divi. Tas bija cilvēku vienotais un kopā saucējs.

Tā kā Latgalē bija lielas draudzes un baznīcas cita no citas atradās tālu, XIX gadsimta beigās izveidojās tradīcija, katoļu Maija dievkalpojums noturēt apdzīvotās vietās pie sādžas krusta. Krucifiksu bija nesalīdzināmi vairāk nekā baznīcu. XIX gadsimta beigās to skaits sasniedzis divus tūkstošus. Krucifiksu nozīme tautas estētisko jūtu izkopšana, tautiskās apziņas attīstība un arī reliģiskajā orientācijā bija krietni lielāka nekā oficiālajai katoļu baznīcai, kurā dievkalpojuma procedūra carisma valdīšanas laikā bija cara ierēdņu reglamentēta un uzraudzīta.

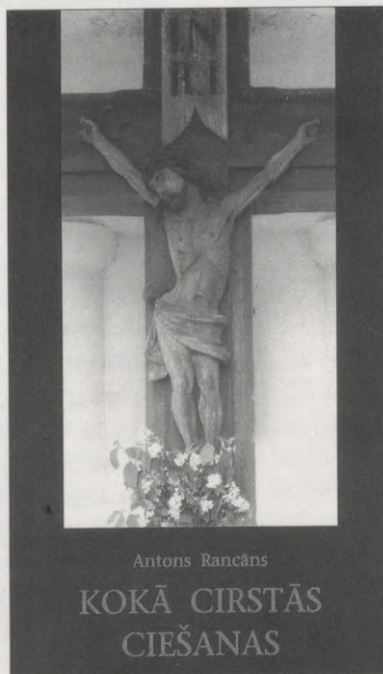
Dzimtbūšanas atcelšana nesa līdzīgu arī pārvietošanās brīvību, iespēju izpirkt zemi un veidot jaunas zemnieku saimniecības. To īpašnieki, būvēdami mājas, centās nodrošināties ar Dieva svētību, un pie mājām parādījās krucifikss. Nēkad tas nebija kails krusts ar Kristus tēlu, bet atkarība no rociņas vairāk vai mazāk pārsegts ar griezumiem rotātu jumtiņu, kura smailē atradās metāla krustiņš (krusta krusts,

saules krusts un citas latvju rakstos pazīstamas krustu variācijas). Vēlākā laikā parādījās arī krucifiksu nojumītes. Tās pasargāja no lietus ne tikai Pestītāja tēlu un improvizēto altāri, bet arī dievlūdējus. Tāpat kā tautas melodijas, cimdus un segu raksti, arī krucifiksu nojumītes katrā pagastā ir savādas.

Lai arī laikā gaitā Latgales artēlpas krucifiksi stipri cietuši un to lielākā daļa gājusi bojā, tauta allaž pūlējusies saglabāt savas kultūras vērtības. No setas, sādžu centros, ceļa malās un kapsetās kādreiz bijušiem krucifiksiem līdz mūsu dienām daudz maz ciešamā izskatā nonākuši apmēram desmit procenti.

Vislabvēlīgākā situācija ir bijusi Rēzeknes rajonā, kur saglabājušies gandrīz 40 procenti krucifiksu. Ja man tagad vaicātu, kad krucifiksi bijuši vairāk apdraudēti, es uzreiz nevarētu atbildēt. Padomju laikā tos postīja, politisku motīvu mudināti, bet tagad tie aizies bojā tāpēc, ka nevienam nebūs vajadzīgi. Lai tas nenotiktu, esmu rakstījis grāmatu par koka cirstajām ciešanām un katru dienu eju klasē. Jau nātnēi jāaug labākai par mums.

Antons Rancāns ir cirtis koka daudzus atjaunos Latgales krucifiksus un uzrakstījis arī par to grāmatu

Ordeņa kavaliers

Anta Rudzīte

Pedagoģijas doktore

Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliers
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimusi 1931. gada 25. oktobrī Latgalē, Ludzas rajona Kārsavas pagasta Daguševā. Mūsu ģimene, kurā bijām tētis, māmiņa un divas par mani vecākas māsu, man bija un arī vēl tagad ir morālo attieksmju etalons sadzīvē. Sevišķi izteiktas tajā bija pašizliecīgas rūpes citam par citu.

Mana pirmā skola bija Abrenes apriņķa Gauru pamatskola. Tas vairs Latvija nav, jo padomju Krievija to atņēma reizē ar visu Abrenes apriņķi. Pusaudzes gados daudzkrat mekleju atbildi uz jautājumu, kāpēc teritoriāli jau tā lielai valstij tik ļoti bija vajadzīga vēl arī mana skola.

Pēc augstskolas beigšanas desmit gadus (1953—1963) strādāju Bauskas 1. vidusskolā par direktori. Te skolotājiem bija savas misijas apziņa, augsts profesionālais līmenis. Mums izdevās saliedēt skolas saimi, izveidot lielisku skolēnu pašparvaldi un pat okupācijas apstākļos iespējamības robežās saglabāt latvisku skolas vidi. Ta pirmajās četrās klasēs visi skolēni dejoja latviešu tautasdejas un vecāki viņiem darināja skaistus novadu tautas tērpus.

Gan skolotāju daudzveidīgais metodiskais darbs, gan augstais skolēnu zināšanu līmenis, kā arī viņu rūpes par skolas labiekārtošanu un skolas saimes labo slavu piesaistīja citu skolu pedagogu uzmanību. Gandrīz ik dienas skolā ieradās kāda Latvijas vai Lietuvas pedagogu grupa, lai iepazītos ar skolu un vērtētu skolēnu audzināšanas darba panākumus. Mēģinājumi tos teorētiski pamatot parādīja, ka mūsu skolas vadība noteicoša ir pedagoģiska intuīcija, nevis balstīšanās uz teoriju. Radās vēlēšanās turpināt izglītību. 1961. gadā iestājos aspirantūrā Maskavā un izstrādāju disertāciju "Pienākuma jūtu audzināšana vecāko klašu skolēnos".

Pēc aspirantūras beigšanas 1965. gadā strādāju Izglītības ministrijas Skolu pārvaldē par inspektori. Taču mani nepārvarami valdzināja darbs ar jaunatni, tapēc 1966. gada sākū strādāt Latvijas Valsts sporta pedagoģijas akadēmijā par vecāko pasniedzēju, līdz 1985. gada 23. septembrī mani arestēja. VDK ierosināja kriminālietu "Par noziegumiem pret pārvaldes kārtību", piemērojot Kriminālkodeksa

183.1 pantu "Apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšana, kas diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu". Pēc krimināllietas apturēšanas tika aizliegts strādāt pedagogiskajā darbā, tāpēc pievērsos vienam no saviem hobijiem — biškopībai. 1988. gadā biju starp tiem, kas dibināja Latvijas Nacionālo neatkarības kustību, un darbojos tās vadībā līdz šīs kustības pārtapšanai partijā. Vadiju izglītības komisijas, vēlāk — LNNK izglītības nodaļas "Dzīvesziņa" darbību.

Sakarā ar to, ka atjaunotās Latvijas izglītības sistēma, it īpaši jaunās paaudzes audzināšana skola, ir ļoti nepilnīga, uzskatīju par savu morālo pienākumu atgriezties skolā, lai, būdama zinātniece, izpētītu skolu darba neveiksmju cēloņus un mēģinātu rast ceļu, ka varētu būtiski uzlabot skolu jaunatnes sagatavošanu darba dzīvei un rūpēm par savas tautas un valsts uzplaukumu. Tā 1995. gadā pēc gandrīz 33 gadu pārtraukuma atkal atsāku strādāt Bauskas 1. vidusskola par direktori. Šoreiz pedagoģijas doktores kvalifikācija.

Ta ka par patiesām vērtībām vienmēr esmu uzskatījusi un uzskatu tas, ko pats cilvēks var sevī izveidot, tad materiālas grūtības, ar kurām itin bieži nācies sastapties, allaž esmu uzskatījusi par maznozīmīgām, par tādām, kas nevar mazināt prieku par Dieva pasauli un pašas esību tajā. Nezinu kad, bet mani izveidojusies iekšējā nepieciešamība aktīvi vērsties pret ļaunumu. Īpaši sāpīgi uztveru pārdarījumu veselām tautām un pirmām kārtām — manai latviešu tautai. Kad 1984. gadā kādā Maskavas avīzes "Pravda" rakstā krievu skolas un augstākās mācību iestādes tika kritizētas par to, ka skolēni un studenti pietiekami augstā līmenī neprotot krievu valodu un daudz laika tiek veltīts tā saukto vietējo valodu mācīšanai, uzrakstīju laikraksta galvenajam redaktoram vēstuli, kurā izvērsti aprakstīju parkrievošanas procesu Latvijā, norādot gan uz divplūsmu skolām, gan oficiālo lietvedību krievu valodā, gan ekonomisko un kadru politiku Latvijā. Lūdzu redaktora gadību parkrievošanas politikas pārtraukšanu, jo pretējā gadījumā var būt neprognozējamas sekas. Tikai pēc pusgada, kad pie varas nāca Mihails Gorbačovs, es 1985. gada aprīlī saņēmu pieklājīgu paziņojumu, ka mana vēstule nosūtīta PSKP centrālajai komitejai. Pēc pāris mēnešiem, manā pirmajā atvaļinājuma dienā — 3. jūlijā, agri no rīta čēkas brigāde sešu vīru sastāvā ar viltu mēģināja iekļūt dzīvoklī. Ta ka mēs jau gadiem ilgi bijām reķinājušies ar iespējamo čēkas iebrukumu, tas viltību tūlīt atklājām. Vajadzēja iegūt laiku, lai apsleptu iepriekšējā vakarā atnesto nelegālo literatūru mašīnrakstā, kas bija sagatavota izplatīšanai. Mans vīrs Alvis dzīvoklī bija asprātīgi ierīkojis slēptuvi, kuru ne pirmajā, ņē otrajā kratišanā pat veseli vienpadsmit čekisti neprata atrast.

Kratišanai sekoja viennīca iepriekšējās izmeklēšanas izolatora pagrabā. Nevareju zināt, cik plašu domubiedru loku aptvēruši aresti un kas atklāts. Sapratu, ka visdraudošākais pierādījums par tā saukto pretvalstisko darbību būtu rakstammašīna, uz kuras bija nodrukāta Eduarda Berklava organizētā septiņpadsmit komunistu vēstule, kuru Čikāga dzīvojošais A. Pormālis bija pārvēdis par "dīki" un kura tika publicēta ap simt pasaules lielākajos preses izdevumos. Šī rakstammašīna atradās mūsu ģimenes rīcībā, bet ik pēc laika parvietoja no vienas slēptuves uz citu. Pirms trim nedēļām Paidēru ģimene to nogādāja pie mums Miera ielas dzīvoklī, bet pirms pāris dienām Ieva Niedre to savā sportiskajā plecu somā aiztransportēja uz kādu pagrabiņu. Vai viņa izsekota? Vai mašīna atrodas pagrabiņā vai varbūt jau čēka? Vai Ieviņa arestēta?

Tie bija mokoši jautājumi bez atbildes. Un tikai viena atbilde šķita neapstrīdama — mani sagaida gari nebrīves gadi. Pašaizsardzībai kā apskaidrība nāca atziņa, ka būtiski taču manā situācija nekas nav mainījies. Visa mūsu dzīve ir ka liels cietums, tikai tā sienas plašākas. Un vismaz nebūs kauns nomirt, ja savas tautas labā esmu darījusi, ko spēju, kaut arī tas ir ļoti maz. Tas deva spēku. Taču manas cietuma gaitas nebija ilgas. Otrā aresta laikā notika Mihaila Gorbačova un Ronalda Reigana tikšanās Reikjavīkā, kur ASV prezidents izvirzīja politiskās atbrīvošanas problēmu PSRS. Pēc piecām nedēļām centrālcietumā un čēka man tika mainīts drošības līdzeklis. Cietumu nomainīja ar parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu.

Jaunas iespējas darbībai pavēra 1988. gads, kad vasarā izveidojās Latvijas Nacionālā neatkarības kustība, kurā iestājas vairāki simpti, tad tūkstotī drosmīgu, godīgu un pašreizējīgu cilvēku. Būdama kustības padomē, vēlāk arī valdē, vadiju taja izglītības darbu. Rūpes par tautas izglītības sistēmas latviskošanu mēs piedāvājam Izglītības ministrijai konkrētus projektus. Mēs prasījām ieviest oriģinālas mācību grāmatas, izstrādāt jaunas mācību programmas Latvijas vēsture un Latvijas ģeogrāfija un likvidēt divplūsmu skolas. Mūsu izstrādāto Latvijas vēstures programmu Izglītības ministrija atļāva piedāvāt dažām skolām. Izmantojot šo atļauju, LNNK padomes locekļi 1988./89. mācību gada priekšvakarā vienā dienā šīs programmas izplatīja visos Latvijas rajonos un pilsētās. Lai skolotājiem būtu arī mācību grāmatas, nekavējoties noorganizējam Latvijas vēstures mācību līdzekļa izstrādāšanu. Sakot ar oktobri, LNNK dalībnieki atbilstoši programmai piegādāja brošetu mācību materiālu visiem skolotājiem, kuri mācīja patieso Latvijas vēsturi. Vēl tagad izjutu dziļu pateicību pret tiem simtiem manu kustības biedru, kuri rudenī, ziemā un pavasarī no visām Latvijas vietām ieradās mūsu dzīvoklī pēc brošūram un izvadāja tās arī pa pašām nomaļākajām lauku skolām.

Anta Rudzīte

Ceļa izdevumus viņi sedza paši. Tāpat vēsturnieki, kas piedalījās grāmatas izstrādāšanā, ne vien nesapņēma honorārus, bet paši apmaksāja arī ar grāmatas sagatavošanu saistītos izdevumus.

Kad vēstures izdošana bija paveikta, sāku organizēt sērijas "Latviešu tautas dzīvesziņa" sastādīšanu un izdošanu. Tas prasīja ļoti daudz darba un laika, diemžēl — arī naudas. Un atkal aizkustinoši atsaucīgi bija LNNK dalībnieki. Viņi citīgi piedalījās materiālu vākšanā un, kad pirmā grāmata bija sastādīta, bet nebija līdzekļu tas iespiešanai, dažu stundu laikā sanesa gan savus ietaupījumus, gan arī aizņēmas no tuviniekiem, draugiem un paziņām, lai aizlienētu man naudu papīra iepirkšanai. Negaidīti PBLA Kultūras fonds atbalstīja "Dzīvesziņas" projektu un piešķīra līdzekļus papīra iepirkšanai. Es biju glabta. Ta veiksmīgi un laikā tika gan atdoti visi parādi, gan arī izdots "Latviešu tautas dzīvesziņas" 1. sējums 25 000 eksemplāru metienā. Arī šo izdevumu, līdzīgi vēstures grāmatām, kustības dalībnieki nogādāja gan rajonu izglītības nodaļās, gan skolās. Spriežot pēc skolotāju cildinošajām atsauksmēm, grāmata skolām bija vajadzīga un gaidīta. Pirmajam sējumam sekoja vēl četri, kopumā tie aptvēra gan tautas filozofiskās atziņas, gan gadskārtu svinības un godus, gan latviešu tikumus un vērtības. Skolām bija vērtīgs materiāls šai pirmajā laikā, kad līdzīgu grāmatu vēl nebija.

1990. gada Izglītības ministrijas organizētajā konkursā "Klases audzinātāja stundu programma" mans projekts "Latviešu tautas dzīvesziņa" guva augstāko novērtējumu. Programmu izdeva 21 000 eksemplāru un nosūtīja sko-

lam. Lai skolotājiem radītu lielāku drošību darba ar audzināšanas stundu programmām, ka arī Baltijas stundas, organizējām viengadīgo Latvijas dzīvesziņas skolu skolotājiem gan Rīgā, gan deviņpadsmit Latvijas rajonos.

Skolas darba aktīvi iesaistījās labākie Latvijas mācību spēki, folkloras kopa "Skandinieki" un arī trimdas latvieši: Aivars Ruņģis, Valters Nollendorfs un Austris Grasis. Šo pasākumu aktīvi atbalstīja PBLA Kultūras fonda priekšsēdētājs Talivaldis Bērziņš, būdams Dzīvesziņas skolas domes sastāvā. Vienlaikus tika gatavota izdošanai arī skolēniem pievilcīga brošūra Latvijas ģeogrāfija "Krustam šķersam pa Latviju".

Diemžēl Latvijas izglītības sistēma pēdējos gados aizvien dziļāk grimst neatrisināto problēmu purvā. To nevar saglabāt ne atsevišķas kustības, ne atsevišķi cilvēki. Neatkarīgās Latvijas izglītības sistēmas pamatā jābūt gudrai valdības politikai, kas, prognozējot XXI gadsimta sabiedrības vajadzības, mērķtiecīgi izvirzītu mācību un audzināšanas uzdevumus. Jaunās paaudzes audzināšanas nepieciešamību tautas deputāti nav minejuši ne 1991. gada Izglītības likumā, ne 1995. gada likuma projektā. Tādēļ daļa skolotāju noliedz audzināšanas darba nepieciešamību skolā un arī neveic to. Skolēnos netiek attīstīta pienākuma un atbildības izjūta un daudzas citas morālas īpašības. Šāds situācijas konstatējums lika man atgriezties atkal skolā. Gribu noskaidrot Latvijas izglītības sistēmas neveiksmju cēloņus un meklēt isako ceļu to novēršanai. Ar 1995. gada 23. martu atkal esmu Bauskas 1. vidusskolas direktore.

Daudzi jaunie pari par vedējiem izraudzījušies Antu Rudzīti ar dzīvesbiedru Trauksmainie astoņdesmitie gadi

Ordeņa kavalieris
Visvaldis Skujiņš
 Lauksaimnieks

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1935.gada 29.maijā Daugavpilī. Mans tēvs Voldemārs pēc profesijas bija tautsaimnieks un agronoms. Tolaik strādāja par Višķu un Dagdas lauksaimniecības skolu direktoru un skolotāju. Māte Alise audzināja mani un abus brāļus un prata ap sevi radīt mieru un mājīgumu gan ģimenē, gan sabiedrībā. Daudz kas droši vien nāca līdzī no Kaucmindeš, bet mātei bija arī paša Dieva dota dāvana prast uzklausīt un samierināt cilvēkus. Pie viņas nāca gan viena, gan otra stridnieku puse, un abas aizgāja apmierinātas. Mūsu mājas ik sestdienas smaržoja pirāgi, valdīja saticība un arī zināma pārticība. Katrā ziņā grāmatu bija ļoti daudz. Varbūt arī tāpēc lasīt iemācījās agri un piecu gadu vecumā sāku iet skolā. Tas jau bija Kazdangā, uz kuriem bija pārcēlusies mūsu ģimene.

Karš krietni iedragāja mūsu dzīvi. Zaudējām arī savu bagātu bibliotēku. Pēc kara nonācām Cēsis, kur tēvs sāka strādāt Priekuļu selekcijas stacijā. Mēs ar brāļiem mācījāmies Cēsis. Pabeidzu 3. septiņgadīgo skolu, un šobaltdien esmu pārliecināts, ka tā bija labāka skola Latvijā. Sekoja mācības Priekuļu lauksaimniecības tehnikumā. Par manu lielo atklājumu kļuva botānika. Nolēmu turpināt mācības Lauksaimniecības akadēmijā. Tehnikumu biju beidzis ar izcilību, varēju staties jebkurā augstskolā. Akadēmijā toreiz atradās Rīgā. Vajadzēja naudu iztikai, bet mani, tik jaunu un augumu mazu, nekur neņēma darba. Jau pēc mēneša no Rīgas devos uz Kabili, kur biju atradis iecirkņa agronoma vietu. Pirmajā mājoklī Rendas pusē ilgi nevarēju noturēties blakšu dēļ. Aizgāju uz centru, kur kopā ar 18 traktoristiem mitinājāmies kādā bēniņu telpā. Strādājam dušīgi, bet pēc darba — pie pudeles. To varēja saukt par pilnīgu nodzeršanos. Arī es laikam pārāk jauns biju sācis baudīt patstāvību. Bija reize, kad pamodos grāvi, nesaprazdams, vai rīts vai vakars. Tomēr tas mani neizārsteja. Iedzeršana turpinājās, līdz par Kables MTS direktori tika iecelta Jezufoviča. Vardu esmu piemirsis, bet nekad neaizmirsīšu, ka viņa bija tā, kas lika man atjēgties. Atlaida mani no darba un dziļus aizdzina atpakaļ uz augstskolu. Tas bija 1953. gada rudenī. Atsāku mācības, bet ar stipendiju vien nepratu dzīvot.

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
 ar Ordeņa domes 1997. gada 22. janvāra lēmumu

Visvaldis Skujiņš

Pieteicos Intūrista gidu kursos un pēc tam veselu gadu nostrādāju Maskavā. Akadēmija iebildumus necēla, tikai ar mācībām bija pašam jātiek gala. To es vareju un akadēmiju pabeidzu sekmīgi. Biju kļuvis par pilnīgu atturībnieku, gadiem ilgi nepieskaros glazitei.

Agronoma darbā savu zvaigžņu stundu piedzīvoju Vecatē, padomju saimniecībā "Austrumi". Toreizējais direktors Vilhelms Kovaļevskis pilnīgi uzticējās specialistiem un pats nepārtraukti uzbūvē grāmatas un dažādos rakstus un žurnālos. Pārvaldīdams vairākas valodas, viņš bija lietas kursā par visu jaunāko lauksaimniecības zinātne un prakse. Turklāt viņam zinātne, teorija un prakse nebija šķirtas lietas. Neatceros nevienu gadījumu, kad viņš nebūtu zinājis padoma un kopīgi neizdotos atrisināt kādu problēmu. Vecatē, kur no Burtņieka savu tecējumu uz jūru sāka Salaca, ir laba zeme. Man patika celties līdz ar saullektu un apstaigāt visus tirumus. "Austrumos" nebija tādas zemes pēdas, kur es nebūtu stāvējis un domājis. Diemžēl direktoru bez īsta pamata no amata atcēla, bet ar jauno priekšnieku runas par darbu nekādi nevedās. Kad sāka veidoties lauksaimniecības pārvaldes un mani aicināja uz Limbažiem par pārvaldes priekšnieka vietnieku, piekritu arī. Darbs pārvaldē mani tomēr nespēja aizraut. Nostrādājis Limbažos trīs gadus, 1969.gada decembrī ieradās Naukšēnos.

Kļuvis par kopsaimniecības vadītāju, centos ieviest "Austrumu" vadības stilu. Vispirms pieteicu karu dzeršanai. Tai ellei pats biju gājis cauri un labi zināju, cik maz palīdz visādas lekcijas un kaunināšana — sak, kā tu domā dzīvot, kādi tavi bērni izaugs utt., u.tml. Es pierādīju, ka varu bez dzerājiem iztikt, un tiešām izdevās šo postu krietni apkarot. Sakam strauji būvēties. Necila kantora māja pārtapusi par mūsdienu administratīvo ēku ar mūsdienu kultūras centru. Uzceltas daudzas dzīvojamās mājas,

ražošanas ēkas un jauns skolas nams. Atmosfēra sākumā krasi nostājos pret tiem, kas mudināja visu sagraut, un drīz vien iemantoju "sarkanā barona" titulu. Tomēr neesmu atteicies no savas parliecības, ka nedrīkst tā ar vieglu roku pārvilkt svitru daudzu gadu darbam un nevar ļaut izvazāt un aizlaist postā visu, kas ar tādām grūtībām radīts. Šķiet, mums Naukšēnos kopīgiem spēkiem izdevies visu nosargāt, pārstrukturēt saimniecību un nodrošināt cilvēkiem normalus dzīves apstākļus. Ieceru ir daudz. Tikai jāstrādā.

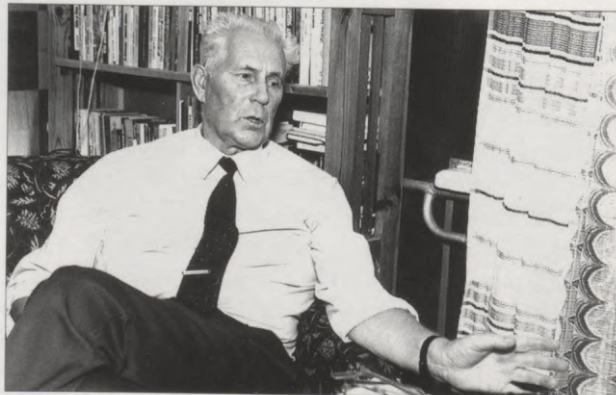
Tikšanās

Mēdz teikt, ka izglītotam cilvēkam jāzina viss par kaut ko un kaut kas par visu. Visvaldim Skujiņam tādas lietas, par ko viņš zina visu, ir vairākas, bet pirmām kārtām — botānika. Visu, kas aug plavā un mežā, viņš zina vārda saukt un pazist ne vien pēc ziediem un sēklām, bet arī asniem un saknēm — it visas augšanas stadijas. Viņam liekas svarīgi arī augu latīniskie nosaukumi, jo, "ja nezini lietu nosaukumu, tu nesaproti lietu jēgu". Bet saprast lietu jēgu viņam allaž šķitis ļoti svarīgi. Tāpēc jau kopš agras jaunības atbildes meklējis gan pirmavotos, lielajā zinātnē, gan praksē un pieredzē.

"Strādādam studiju gados par gidu, labi iepazīnu Maskavas muzejus, arpilsetas pili un visu plašo apkārtni, kur vadāju ekskursantus gan pa Lisenko vietām, gan labākajām saimniecībām. Gadijās arī mazliet sajaukt adresi un iekulties vienā otrā bedrē lejā, ko civilizācija bija maz skarusi. Nācu pie parliecības, ka mācīties var gan no labiem paraugiem, gan no citu nemakulības. Vēlāk dzīvē esmu daudz ceļojis, taču man tie visi bijuši mācību braucieni. Varbūt tikai Betlēme, kur ir Kristus dzimtene, esmu ļāvies svētbijīgai noskaņai, ko glāba šādas vietas. Citur visur es skatos un salīdzinu — kas

"Es esmu tas mazākais"

"Tiem, kas prot un grib strādāt, darbs allaž atrodas"

mums ir labāk un ko mēs varētu pārņemt, kas mums der un kas neder. Galva strādā kā tads skaitļotājs.”

Ārzemju pieredzes studēšana sākusies jau ap 1985. gadu, kad Latvijā ciemojies kādreiz slavenā Rūjienas mācītāja dēls, pazīstamais Zviedrijas izglītības darbinieks un lauksaimnieks Māris Slokenbergs, kas vēlāk kļuva par Rīgas Ekonomikas augstskolas prorektoru. Toreiz viņš gribējis iepazīties ar kādu kolhozu — ne no parādes puses, ko mēdza rādīt ārzemniekiem, bet tā isti. Visvaldis Skujiņš ļāvis ieskatīties savā Naukšēnu saimniecībā, bet pēc tam teicis, ka viņš savukārt gribētu redzēt, kā saimnieko zviedri.

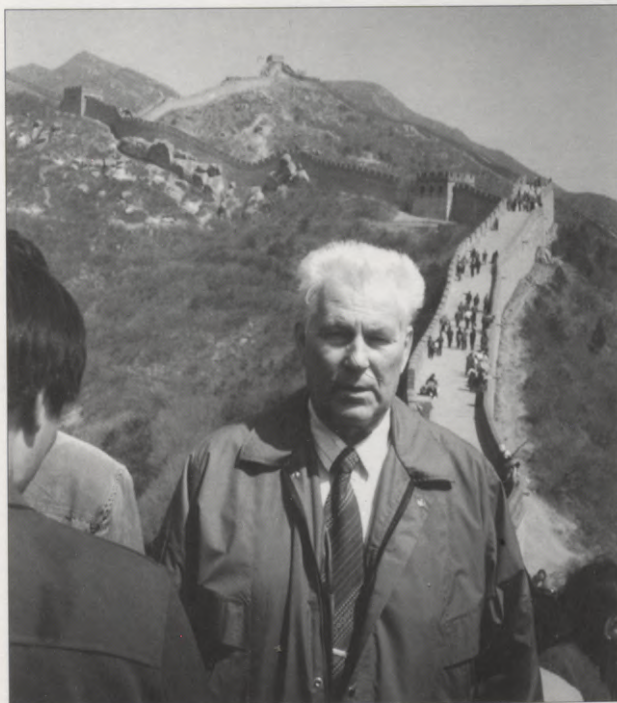
“Pēc pāris nedēļām jau biju Zviedrijā, ciemojos Slokenbergu lauku mājas kādus 120 kilometrus no Stokholmas. Interesejos par dažādām lauksaimniecības nozarēm. Esmu braucis vairākkārt, iepazīsinis vismaz 80 zemnieku saimniecības. Es tagad labi zinu, ko viņi dara un ko nedara, un varu spriest, kas no tā mums der un kas neder.”

Visvaldis Skujiņš apceļojis arī Krieviju līdz pat Baikālam un Kamčatkai, bijis Ķīnā un Kanariju salās, par Eiropu nemaz nerunājot. Pēc šādiem pieredzes un mācību braucieniem uz Dāniju, Norvēģiju, Angliju, Vāciju un vairākam Viduseiropas valstīm radies priekšstats gan par Eiropas Savienības lauksaimniecības un pārtikas politiku kopumā, gan par lauku attīstības un konkurences problemām katrā atsevišķā valstī.

“Pat tai laikā, kad bijām “aiz dzelzs priekškara” un dzīvojam informācijas badā, tadi viri kā Vilhelms Kovaļevskis

meklēja un atrada jaunāko, ko zinātne var dot. Ari mēs, naukšenieši, vareni cinijamies gan Rīgā, gan Maskavā, lai tiktu klat pie jaunāka, ko vareja piedāvāt zinātnieki. Atceļos, kā saņemām pirmo trislitru burku ar amonjakūdeni, ka dabūjam pirmas pakāpes hibrīdus un izaudzējam neredzētas kukurūzas ražas četrarpus hektāru platībā. No Hmeļņickas atvedām ļoti labu ķimeņu sēklu, kādus 15 gadus apgādājam visu Latviju. Tagad gan tirgu pārņēmušas kontrabandas ķimenes. Tās ne tuvu nav tik kvalitatīvas, smaržīgas, toties ir letākas. Mums tagad jādomā kaut kas jauns. Naukšēnos nekas nav ticis sagrauts, nekas nav izvazāts. Vispirms notikusi zemes reforma, pēc tam — mantas reforma. Ir saglabāta paju sabiedrība, kas uzsākusi savu dabisko gaitu uz akciju sabiedrību. Pašlaik galvenās nozares ir rudzu milts, iesala, rapša eļļa un minerālūdens ražošana.” Un Visvaldis Skujiņš neslēpj savu lepnumu gan par ražošanas struktūru, gan produkcijas kvalitāti. Ta Naukšēnu alus darīta savā 99. pastāvēšanas gadā paterētajiem sāka piedāvāt minerālūdeni, kaut arī priekšsēdētājam par to nācies dzirdēt gana pārmetumu.

“Tā nu tas ir. Neciešu, ka cilvēki dzer. Tagad gan daudzi brīvību saprot tikai kā visatļautību. Viņi saka: “Tā ir mana personīgā lieta. Nav tava darišana!” Bet es domāju, ka tai vajadzētu būt lielai sabiedrības darišanai. Ja cilvēks neko neprot vai negrib strādāt, viņš var pieteikties bezdarbniekos. Tiem, kas prot un grib strādāt, darbs Naukšēnos atrodas!”

*Pie Liela Ķīnas mūra
Naukšēnu kultūras centra*

Ordeņa kavalieris

Jānis Strazdiņš

Ārsts

**Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 12. aprīļa lēmumu**

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1941. gada 29. septembrī Rīgā. Mana ģimene veidojusies no divām lielām Vidzemes un Kurzemes pusēs dzimtām.

Tēvs pēc dienesta armijā strādāja sava tēva saimniecībā Īslīces pagasta Strazdiņos, vēlāk — par ierēdni kredītbankā. Otrā pasaules kara laikā tēvs pazuda bez vēsts. Mana māte ir vidzemniece, taču bērnību un jaunību pavadījusi Rīgā, uzaugusi strādnieku ģimenē. Pēc Latvijas Sarkanā Krusta žēlsirdīgo māsu skolas beigšanas darba gaitas sākusi Rēzeknes slimnīcā. Māte bija pediatrijas māsa un ilgus gadus strādāja Rīgas 1. bērnu poliklīnikā. Viņas diplomi un portrets atrodas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā. Mātes ietekmē esmu izvēlējies ārsta profesiju.

Mana bērnība pagājusi Rīgā. Mācījos Rīgas 9. septiņgadīgajā, vēlāk — Rīgas 2. vidusskolā. Skolas gados un arī vēlāk, studējot Rīgas Medicīnas institūtu, manas sporta gaitas bijušas saistītas ar volejbolu. Pēc augstskolas beigšanas spēlēju Cēsu rajona medicīnas darbinieku volejbola izlases komandā. Dzīves ceļi ir interesanti un neizdibināmi, jo tagad mana vedekla Žanete ir profesionāla volejboliste un spēlē Vācijas vadošajā komandā, bijusi Vācijas meistare.

Peckara gados mātei vienai mani audzināt bijis ļoti grūti. Tādēļ, jau sākot no pamatskolas pēdējās klases un arī mācoties vidusskolā, vasarās vienmēr strādāju — gan par krāvēju, gan celtnieku. Studējot Medicīnas institūtu, visus gadus paraleli strādāju Rīgas psihoneiroloģiskajā slimnīcā. Tas zināmā mērā noteica profesijas izvēli.

Tolaik, kad beidzu Medicīnas institūtu, jaunie speciālisti nedrīkstēja palikt strādāt Rīgā. Saņēmu norikojumu darba uz Straupes psihoneiroloģisko slimnīcu, kurā ārstējas tikai alkoholiķi un narkomāni. Tā arī kļuva par narkologu. Pavisam drīz jau biju slimnīcas galvenais ārsts. Savulaik labu skolu guvu, strādājot Behtereva institūtā Peterburgā un apgūstot psihoterapiju Maskavā.

Straupes laiks manā dzīvē bijis ļoti interesants. Lielstraupes

pili (tāā atrodas slimnīca), kas celta pirms vairāk nekā 700 gadiem, un arī blakus esošo baznīcu bija sagrauzis laikazobs. Līdzas ārstnieciskajam darbam gribējas sakopt un iespēju robežās atjaunot šos arhitektūras pieminekļus. Lai gan mani vienmēr saistījusi māksla, arhitektūra un mūzika, pils un baznīcas atjaunošanas darbā liela loma bija manai dzīvesbiedrei Dacei, mākslas vēsturniecei. Vēsturisko ēku un apkārtnes sakopšana, nesaņemot par to atlīdzību, iesaistījis slimnīcas darbinieki. Plašs darbalauks pavērs arī slimnīcas pacientiem, jo ārstēšanas kursā bija iekļauta darba terapija.

Strādājot Straupes psihoneiroloģiskajā slimnīcā, es izveidojos par speciālistu. Straupē biju nostrādājis septiņus gadus, tad bērnu dēļ nolēmām pārcelties uz Rīgu. Saku strādāt Rīgas psihoneiroloģiskajā slimnīcā par galvenā ārsta vietnieku un kļuva par Latvijas PSR Veselības aizsardzības ministrijas galveno ārstata narkologu. No 1977. līdz 1993. gadam biju Republikas narkoloģiskā dispansera galvenais ārsts, pēc tam — Valsts narkoloģiskās aprūpes un veselības centra direktors, vienlaikus pildot arī Nacionālās narkotiku kontroles un narkomānijas apkarošanas komisijas priekšsēdētāja pienākumus.

Kopš 1995. gada marta vadu koordinācijas vienību PHARE reģionālajā programmā "Cīņa pret narkotikām". Mana dzīvesbiedre Dace strādā Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā. Dēls Valts būs ārsts, bet meita Ieva — mākslas vēsturniece.

Tikšanās

Ārsti, kas nodarbojas ar reanimāciju, labi zina, cik svarīga ir intensīva terapija. Tas ir pasākumu komplekss, kas visplašākajā nozīmē palīdz atjaunot visas dzīvībai svarīgās funkcijas. Jo ir par maz iznest cilvēku no Harona laivas. Viņam jāspēj atgriezties agrākajā dzīvē. Arī alkoholiķiem un narkomāniem vislabāk var palīdzēt darba terapija. Jo sevišķi tad, ja tā sniedz patiesu gandarījumu. Ar šādu pārliecību Jānis Strazdiņš saka darba gaitas Straupē.

*1964. gada 22. augusta kāzas ar sievu Daci
Dace un Jānis Strazdiņi ar mazmeitu Anītu, meitu Ievu, vedeklu
Žaneti un dēlu Valtu 1995. gada Ziemassvētkos*

Jānis Strazdiņš

Līdz tam nevienam pat prātā nebija nācis atjaunot laikzoba sagrauzto seno Lielstraupes pili, baznīcu un parku. Un vēl mazāk — ka šajā visnotaļ svetīgajā darbā varetu iesaistīt slimnīcas pacientus, kurus alkohols un narkotikas bija noveduši līdz kritiskai robežai.

Jānis Strazdiņš saviem pacientiem uzticējās. Un viņa personības starojums spēja pārliecināt arī dziednīcas personālu. Ar jauna ārsta ierašanos Straupē bija sākusies atjaunotne — fiziska un garīga. Grūti bija lauzt cilvēkus vienaldzības un pretestības bruņās. Pārliecināt. Aizraut. Daudz vieglāk bija velt akmeņus un vest projām atkritumus, kas iepretim pilij veidoja atbaidošus kalnus. Tā bija pirmā augstiene, kuru pārvāreja jaunais ārsts. Viņš rīkoja talkas un arī pats tajās aktīvi piedalījās. Lielstraupes psihoneiroloģiska slimnīca nebūt nav alkoholiķu un narkomānu izkļādes vieta vai kūrorts. Tā ir dziednīca vārda tiešākajā nozīmē, kurā ārsti cīnās par savu pacientu dzīvību, veselību un nākotni.

Jaņa Strazdiņa vārds sen jau komentārus neprasa. Viņu pazīst ne tikai cilvēki, kam radušies sarežģījumi ar alkoholu un narkotikām. Viņš ir Ārsts. Medicīnas goda doktors. Cilvēks, kura domas un atziņas vērtē augstu. Kultūras un sabiedrības cilvēks, kas dzīvo ar pārliecību, ka labāka alternatīva alkoholam un narkotikām ir prieks un gandarījums par labi paveiktu darbu. Jo dabisku prieku nevar salīdzināt ar maksliģi radītu eiforiju. Pašlaik, būdams Eiropas Komisijas PHARE programmas koordinators, Jānis Strazdiņš veic ļoti nozīmīgu darbu narkotiku apkarošanā.

Vai ir iespējams, dažas reizes nobaudot vienu vai otru narkotiku, apstāties? Narkologi uzskata, ka nav iespējams. Vienīgi cilvēks ar ļoti stipru gribasspeku var pārvarēt šo tieksmi un apstāties. Un to ļoti labi zina narkotiku tirgotāji. Vai līdz ar to narkomāni būtu uzskatāmi par "zudušiem cilvēkiem"? Jānis Strazdiņš teic, ka vēl pirms dažiem gadiem būtu jāatbild apstiprinoši. Tagad pasaulē jau atrastas metodes, kas dod iespēju narkomānus izārstēt. Latvija ar rietumvalstu palīdzību izveidojis trīs medicīnas iestādes, kas paredzētas narkomānu ārstēšanai un rehabilitācijai.

Jānis Strazdiņš ir cilvēks, kas vienmēr daudz dara pats. Savām rokām. Gan darbā, gan arī privātajā dzīvē. Jau gandrīz gadsimta ceturksni abi ar dzīvesbiedri Daci ceļ mājiņu Skultē. Ceļ un ceļ. Jo, izņemot dažas īpaši sarežģītas "operācijas", Jānis Strazdiņš visu veic saviem spēkiem. Bet pirms kāda laika viņš ieguvis jaunu titulu — kļuvis vectētiņš.

Mate Erna Elsis, krustmāte Herta Elsis, krusttēvs Edgars Elsis un tēvs Karlis Strazdiņš trīsdesmito gadu beigās Daugavpili saņemot medicīnas goda doktora grādu 1996. gadā

Ordeņa kavalieris

Džems Sūngailis

Sociālās apdrošināšanas speciālists

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1916. gada 20. augustā Pēterpili, uz kurieni mani vecāki tika evakuēti Pirmā pasaules kara laikā. Tēvs Roberts Sūngailis bija skolotājs. Arī Pēterpili viņš strādāja bēgļu bērnu skolā. Māte Emīlija tai laikā nestrādāja.

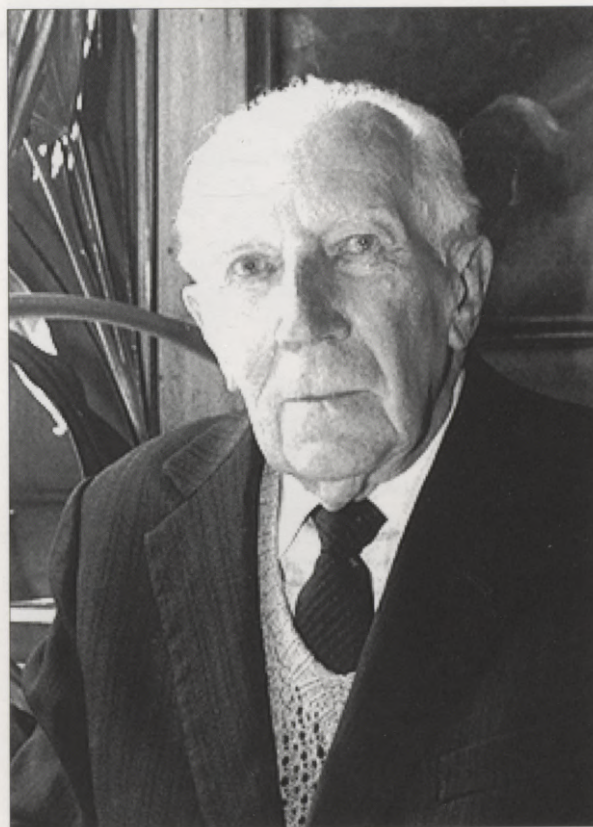
Tā paša gada beigās atgriezāties Rīgā. Tēvs atsaka pedagoģisko darbību. No 1919. gada līdz aiziešanai pensijā 1938. gadā viņš bija Rīgas pilsētas 31. pamatskolas pārzinis. Tēvs mācīja arī matematiku un bija labs skolotājs.

Atceros bezgala svinīgo brīdi, kad tēvam tika pasniegts Triju Zvaigžņu ordenis un skanēja dziesma "Tev mūžam dzīvot, Latvija!". Tēvs visu mūžu daudz lasīja un mācījās. Viņš aizgāja aizsaule, kad man bija četrdesmit gadu. Māte ilgus gadus strādāja Ķemeru sēravotu iestādes sanatorijā, kur arī es kara gados kādu laiku biju personāldaļas pārzinis. Māte nomira 1970. gadā.

1930. gadā beidzu tēva vadīto 31. pamatskolu un 1934. gadā — Rīgas valsts 1. ģimnāziju. Tajā pašā gadā iestājos Latvijas Universitātes Filozofijas un filoloģijas fakultātē klasiskās filoloģijas nodaļā, kurā ar lieliem pārtraukumiem studēju līdz 1946. gadam, kad beidzu šīs nodaļas pilnu kursu. Paraleli studijām strādāju par darbvedi savā pirmajā skolā, pēc tam — Rīgas slimokasē. No 1937. līdz 1939. gadam dienēju Latvijas nacionālās armijas 4. Valmieras un 6. Rīgas kājnieku pulkā, ieguvu kapraļa dienesta pakāpi.

Vācu okupācijas laikā strādāju Rīgas pilsētas aizgādības valdes 1. kūratorijā, pēc tam Ķemeru sēravotu iestādē, no kurienes 1944. gada beigās kopā ar vecākiem pārcēlamies uz pagaidu dzīvi Dundagā pie paziņām. Rīgā atgriezāties 1945. gada pavasarī. Neesmu dienējis ne padomju, ne arī vācu armijā.

1945. gada 1. augustā sāku strādāt Rīgas apriņķa Sociālās nodrošināšanas nodaļā, no kurienes 1947. gada 1. janvārī mani pārcēla uz Sociālās nodrošināšanas ministriju. To 1992. gadā pārdevēja par Labklājības ministriju. Esmu strādājis dažādos amatos. Par priekšnieku mani nelika, jo nebiju vienīgas partijas biedrs, toties

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Džems Sūngailis

gandrīz 20 gadus biju Pensiju un pabalstu pārvaldes priekšnieka vietnieks.

Kopš 1994. gada esmu Labklājības ministrijas Valsts sociālās apdrošināšanas fonda galvenais speciālists pensiju jautājumos. Tādējādi sociālās apdrošināšanas sistēmā esmu nostrādājis vairāk nekā piecdesmit gadus, bet vispār mans darba stažs pārsniedz sešdesmit gadus. Paraleli darbam ministrijā ilgus gadus esmu bijis sabiedriskais konsultants pensiju jautājumos, par šiem jautājumiem esmu sarakstījis vairākas grāmatas.

1947. gadā apprecējos. Meita Māra Sūngaile strādā par ārsti stomatoloģi. Mana pirmā sieva mirusi. Otrā sieva Vilma ir pensionāre.

1934. gadā iestājos studentu korporācijā "Fraternitas Metropolitāna". Tagad esmu šīs korporācijas filistrs. Neesmu bijis nevienā politiskajā partijā.

Par savu skaisto vārdu es varu pateikties kādam angļu filozofam, kas iemantojis teva simpātijas.

Tēvs filozofiju sāka studēt 60 gadu vecumā. Viņam jau bija augstāka pedagoģiskā izglītība. Labs darbs un laba alga. Bet filozofija bija viņa sirdslieta. Tēvs visu algu ieguldīja grāmatās. Nekādu īpašumu mūsu ģimenei nekad nav bijis. Mamma bieži rājas: "Atkal grāmatas!" Bet dažā maksāja simt latu! Atceros tēvu lasām Kanta darbus. Ari "Faustu". Viņu tas viss ļoti interesēja.

Mani audzināja darbīgā garā. No astoņu gadu vecuma ik vasaru tiku sūtīts uz Ezeres pagastu, kur mūsu dzimtas mājas Tenebielās saimniekoja tēvamāsa Emma, bet dažus kilometrus tālāk bija brālā Nikolaja jaun-saimniecība Dzelmēs. Ritos līdz ar gaismu biju augša,

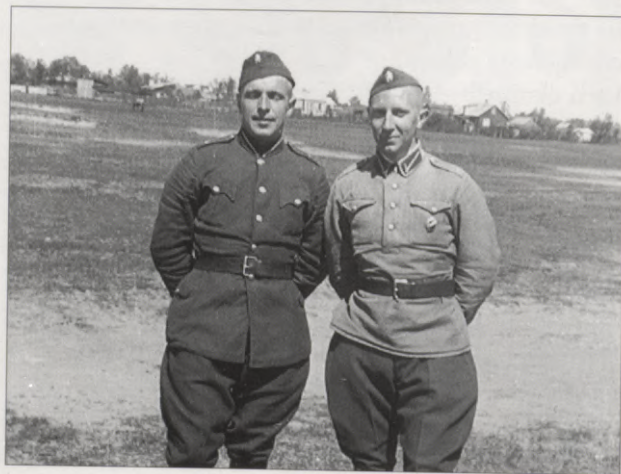
jo man bija uzticēta piena vešana uz pienotavu. Gāju arī ganos, dariju visu, kas laukos jādara. Vai par vasaras darbiem tika arī maksāts, to neatceros. Katrā ziņā svarīgākais tas nebija.

Galvenais bija tas, ka darbs rūdīja miesu un garu, radīja pie patstāvības un atbildības. Tas bija arī pamats vēlākajiem panākumiem sporta un sekmīgajam dienestam Latvijas armijā. Tas ļāva studijas savienot ar darbu un bez nevienas "zilās lapas" nostrādāt vairāk nekā sešdesmit gadus.

Kā tēvam savulaik filozofija, tā man filoloģijas studijas visvairāk devušas dvēseles izdaiļošanai, redzesloka paplašināšanai. Tie paši iemesli sava laika mudināja iestāties korporācijā "Fraternitas Metropolitāna". Kad mācījos universitātē, 1. ģimnāzijas direktors Lesnieks mani aicināja uz šo studentu korporāciju, kur esot daudz interesantu cilvēku. Vareju tikties ne vien ar filologiem, bet arī ar medicīnas un arhitektūras studentiem. Tagad, pēc korporācijas atjaunošanas, profesiju loks vēl vairāk paplašinājies. Tā ir ļoti laba kopības sajūta, arī iespēja apmainīties ar informāciju, būt lietas kursā par visu, kas notiek valstī.

Mans darbs man vienmēr sagādājis gandarījumu. Vienmēr bijusi pārliecība, ka varu cilvēkiem palīdzēt. Kad saņēmu Triju Zvaigžņu ordeni, Rīgas pili skanēja tā pati lepna dziesma, kas mana bērnībā tika dziedāta tēva goda dienā. Un man likās, ka tēvs varbūt lepotos ar savu delu.

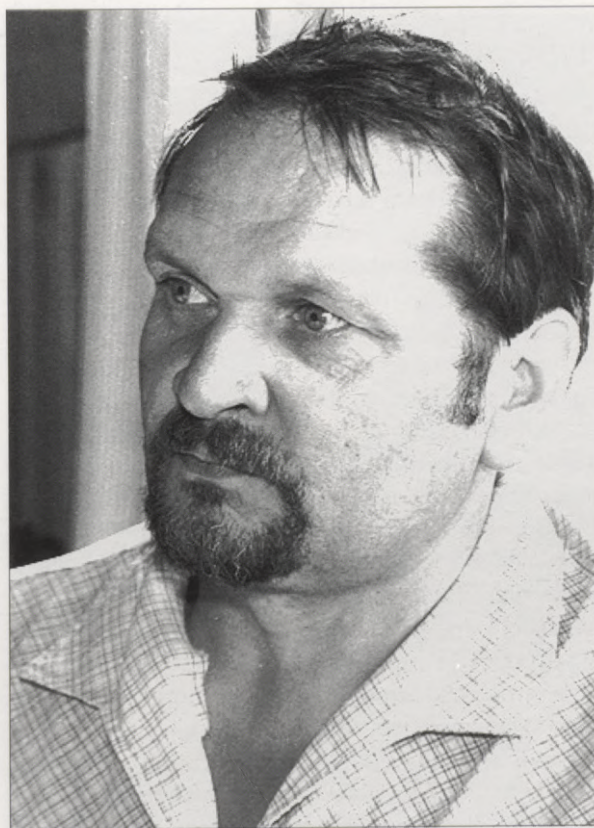
*Džems bērnībā kopā ar tēvu Robertu Sūngaili, arī Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri
Dienesta biedri 4. Valmieras kaimiņu pulka: Janis Slaidiņš un Džems Sūngailis 1938. gada*

Ordeņa kavalieris
Pēteris Ušpelis
 Keramiķis

Par sevi, par dzīvi

Esmu dzimis 1950.gada 2.maijā pašā Latgales sirdī — Preiļu rajona Silajāņos. Arhivos Ušpeļu uzvārdu var atrast ar 1600.gadu. Mates Julijas rados ir slavenie podnieki Riuči, Vilcāni un Paulāni, bet tēva Antona dzimta — Babri un Kaļvas. Mūsu sešu bērnu ģimene bija piektais. Slimnīcā pasaulē nācām tikai mēs ar jaunako brāli Viktoru, pirmie četri dienas gaismu bija ieraudzījuši turpat mūsu Dubu mājās. Manas pirmās bērnības atmiņas saistās ar virpu, ko visu laiku centos paturēt acīs, lai tiktu klāt, tiklīdz tēvs atgāja nost. Mums, bērniem, visiem gribējās virpot, un māja valdīja labs sacensību gars: kas pirmais tiks pie virpas, kam labāk iznāks. Arī mālus tikam visi izmicījušies. Man ļoti patika lipināt dažādas figūriņas. Pirmo atzinību izpelnījies, kad mācījies 1.klasē. Silajāņu astoņgadīgajā skolā mūs uz jaunradi rosināja latviešu valodas skolotāja Eleonora Avišane, ļoti gaišs cilvēks. Arī Malas vidusskola, kur aizgāju tālak mācīties, valdīja radošs gars. Dienēt iznāca raķetniekos, un pēc tam bija jāparaksta tāds papīrs, ka tuvākos 25 gadus nebraukšu ne uz kādam ārzemēm. Tas pārvilka svitru maniem nodomiem izmācīties par kapteini. Kas tad tas par jūrnīeku, kas nevar kuģot tālak par Baltijas jūru! Vecākais brālis Antons pa to laiku bija pabeidzis Lietišķās mākslas vidusskolu un taisīja skaistas krūzes. Mūsmājas bieži iegriežas Jānis Pujats, Voldemārs Kalpiņš un citi gudri viri, mudināja mani atkal sēsties pie virpas. Rokas nebija aizmirsušas bērnībā iegūto māku. Ar pirmo reizi iznāca gluži laba vāzīte. Atkal modas sacensību prieks, jo pēc ļoti smagajiem 50. un 60.gadiem, kad Latgales podnieki ar pārlietu lielajiem nodokļiem un dzišanu kolhoza darbos bija nospiesti zemāk par zemi, 70.gados gan Rīgā, gan Rēzeknē tautas mākslas izstādēs arvien lielāku vietu sāka ieņemt Latgales podnieku darbi. Aizvien vairāk apzinājos arī mūsu dzimtas tradīcijas un pienākumu tās turpināt. Tautas dailamata meistare ir arī mana dzīvesbiedrē Staņislava. Viņas austās tautiskās jostas ļoti labi saderas ar māla podiem un svečturiem. Mums aug meita un divi dēli. Andris ir beidzis Lietišķās mākslas koledžu un jau piedalījies vairākās izstādēs. Viņš Ušpeļu dzimtā aizsāk jau piekto

Pēteris Ušpelis

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris
 ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Pēteris Ušpelis

keramiķu paaudzi. Pašlaik Rēzeknes augstskolā studē tiesību zinātnes. Raimonds un Ieva mācās ģimnāzijā. Viņiem izvēle vēl priekša, bet meitai gan novelu iet drizāk mātes pēdas — podniecība, sevišķi ar Latgales tehnoloģiju, nav sievietei isti piemērota.

Tikšanās

Pēteris Ušpelis pēdējos gados ir krietni paceļojis, redzējis pasauli un nācis pie pārliecības, ka Latgales zaļās krūzes un medaini zeltainās vāzes ir un būs vērtība laiku laikos. Nu kur vēl pasaulē podnieks pats taisa glazūras un no četrām piecām pamatkrāsām spēj uzburt tādu toņu un nokrāsu bagātību! Kur vēl katrai krūzītei un vāzītei tiek pielipināta osiņa jeb, kā Latgalē saka, volutiņa. Nemaz jau nerunājot par lielo dažādību no medaunieka, vāravnieka un piena krūzes līdz deviņžuburu svečturim un greznam sienas šķīvim. Saulotais koks vāzēs, mēness ragi svečturos. Virpas raksti, skrāpējumi un apgleznojumi. Un katra podnieku dzimta ar savu tradīciju pūru un daiļuma izjūtu. Pētera īpaša attieksme pret mālu un savu darbu izpaužas lielākoties caur rokām — kā viņš saņem māla piku, kā uz virpas veido un audzē gan slaidu vāzīti, gan vēderainu podu. Mazo formu arhitektūra, kā mēdza teikt Janis Pujats. "Tādu viru kā Pujats mums ļoti pietrūkst. Viņš skubināja arvien meklēt ko jaunu, nevārties savā sulā, nemicities uz vietas. Un nepazaudēt to tradīcijas studziņu un meistariības noslēpumu, kas Latgales podniecību padara par Latgales podniecību. Neatkarotāmu un neatdarināmu." Visu to saglabāt un tālāk veidot palīdz gan Rēzeknes mākslas koledža, gan tautas studija "Rēzeknes apriņķa pūdni-

ki". Jaunās paaudzes skološanā piedalās arī Pēteris Ušpelis. Viņa ceplī ne viens vien meistars dedzinājis savus pirmos darbiņus. Visbiežāk viņam blakus savu virpu griež vecākais dēls Andris.

"Viņš mani nekoņē, pašam galva uz pleciem. Bet ir lietas, ko dēls grib uzzināt un saprast. Visbiežāk jau es kādu padomu varu dot. Bet cik nav arī tādu lietu, ko tēvs ar māti gan būtu zinājuši pateikt, bet es nebiju iedomājies to pavaicāt. Kad vēl varēja..."

Redzot vecāko dēlu veidojamies par nopietnu Silajāņu tradīciju turpinātāju, Pēteris aizvien skaidrāk apzinās to kā misiju — kopt Ušpeļu dzimtas koku, kas sakņojas slaveņāko Latgales podnieku senčos un tagad tik spēcīgi sazaļojies ar viņa mātes Julijas (1921-1994) un tēva Antona (1912-1993) bērniem un mazbērniem. Kā visi Latgales keramiķi, Ušpeļi savā makslā izceļas ar izdomu, katrs dodot kādu pienesumu dekoratīvās izteiksmības bagātināšanā. Ejot mekletāju ceļu, gan brāļi Antons, Pēteris un Viktors, gan Antona dēls Aivars un Pētera dēls Andris tur goda amata prasmi un darba pamatīgumu.

Ik pavasari aprīlī notiek tradicionālie Latgales keramikas svētki. To veidošanā arī Pēteris Ušpelis allaž pieliek savu roku, jo bez tradīcijas nav pēctecības. Un nekādi panākumi ārzemēs viņam nešķiet svarīgāki par tradīciju iesakņošanas pašu mājās:

"Tā mūsu keramika ir vajadzīga tikai mums pašiem. Tur, Vācijā vai Norvēģijā, mūsu krūzi noliiks plauktā, pienu no tās nedzers. Ārzemēs nav vajadzīgi mūsu neglazētie ievārijuma podi un medaunieki. Bet tie elpo! Tādā trauka pieņem, medum cita garša. Mums tikai jāpagaida, kad cilvēkiem būs mazliet vairāk naudiņas, lai var nopirkt. Mūsu krūzēm un arī vāzēm visistāka vieta ir tepat, Latvijā. Ja mēs paši sevi necienīsim — kas tad mūs cienīs!"

Katra krūze tiek simtiem reižu noglastīta, pirms tā aiziet tautas ģimenes vidū kopā ar dzīvesbiedri Staņislavu un dēlu Raimonu

Ordeņa kavaliers

Jete Užāne

Tautas daiļamatmeistare

Par sevi, par dzīvi

Cesu aprīnā Dzerbenes pagasta Jaunauļos 1924.gada 7.maijā, saulītei lecot, pasaule ierodas meitiņa, kurai vecāki Ādolfs un Kristīne Užāni deva vārdu Jete, kas todien bijis kalendārā.

Biju otrais bērns, pirms manis Andrejs, pēc manis vēl ieradās Velta, Janis, Juris, Valdis. Tēvam kā bijušajam Latvijas armijas seržantam bija piešķirta jaunsaimniecība, 17 hektāri zemes. Puse bija tīrums, puse — purvainas, krūmainas pļavas. Lejniekus vēl tikai būvēja. Tur dzīvot iegājām pēc pusotra gada. Šeit tad arī esmu nodzīvojuši līdz šai dienai. Kad saslimu, bija četri gadiņi. Tā bija mātesmāte, kas pirmā pamanīja, ka bērnam ar muguriņu nav kaut kas labi. Tiku aizvesta uz Rīgu pie daktera Neiberģa, kurš teica, ka kaulu tuberkuloze. Tad sekoja divi gadi Krimuldas sanatorijā. Tad vēl kājiņām gāju pēc sanatorijas, pa māju dzīvoju, nekas nekaitēja, pāris reizes jau aizveda uz skolu atlasīt. Tajā pašā rudenī saslimu otrreiz, nu smagi. Tie bija salnas rīti, kad, ejot ganos līdz citiem bērniem, kājiņas gauži nosala, skrienot pa ledaino rasu. Pilnīgi bez kustībām mani atkal aizveda uz Krimuldas sanatoriju, šoreiz uz četriem gadiem. Staigāt vairs nevarēju, bet varēju nepiegrusī sēdēt. Bija tads kresls ar koka ritenīšiem, brālīši bidija. Labi mani brālī, līdz šai dienai izpalīdzīgi.

Tā pamazām vien vajadzēja sakt lāpit, šūt, adīt. Auga brālī, auga viņu vajadzības, bikses un krekli kļuva garāki. Darbu par atlīdzību sāku, kad bija sešpadsmit gadi, adot pūra cimds vietējai rūpnieka meitai. Pirmoreiz ar saviem cimdkiem izstādē piedalījās 1950. gadā Rīgā, Vēstures muzejā, kad Gundega Ivanova aicināja piedalīties visas aditājas. Tad gandrīz katru gadu piedalīšanās kādā izstādē Rīgā vai citur. Kad 1960.gada dabūju Tautas daiļamata meistarē vārdu, katru mēnesi "izadīju" sev nelielu naudiņu avīzēm, grāmatām. Cimdus adot, tika meklēta kopsakarība vārdam, krāsai, lietai, izteiksmei lasītajam, redzētajam, izjustajam. Radīt kaut ko no tā pašā trūcīgā materiāla, kas palika pāri, kad bija izadītas valkājamas lietas. Gadi nāca, un nāca papildu vainas, septiņdesmito gadu vidū dažādas slimnīcas, un nu jau vairs ilgstoši nevaru sēdēt, nu jāda gulus.

Jete Užāne

Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliers
ar Ordeņa domes 1995. gada 8. novembra lēmumu

Jete Užāne

Teva nav, nav arī vairs mātes, brāļi izgājuši tautas, bet esmu aizvien savas mīļās mājas. 1980.gads ir pagrieziena gads, iznāk iepazīties ar cilvēkiem, kas dod vairāk palāvības savai varešanai. Tā rodas aizvien kas citāds. Sak vairāk braukt ciemiņi — cimdus skatīties, klausīties, ko stāstu, jo katrs pārtis ar savu notikumu. Sak avīzēs rakstīt, seko 1986./87. gada ziemā televīzijas raidījums par manu darbu un cimdus izstāde Rīgā, kas man pašai ir īpašs notikums, ilgu gadu tas bija zils sapnis, pavisam zils. Tā gads aiz gada, ik vakaru ar citādiem cimdkiem un citādiem ciemiņiem.

1995.gada 1.decembrī Valsts prezidents Guntis Ulmanis atveda man Triju Zvaigžņu ordeni (senās pasakas Pelnrušķīte dodas uz karaļa pili, tagad karalis pats ierodas pie Pelnrušķītes). 8.decembrī Rīgā Lietišķās mākslas muzejā atklāj manu cimdus izstādi. Vienmēr bijuši laipni cilvēki, kas to visu kartojuši. Tā nu ir iznācis: cits savu mūžu ir izdziedājis, cits izdejojis, es savu mūžu esmu cimdus izdijusi.

Cilvēks vienmēr no kaut kā kaut ko var iztaisīt, arī no savas nelaimes. Domādams izdomā, darīdams izdara un vēlāk brīnās, cik tas bija vienkārši!

Padsmī gados pavisam nebija viegli — bija daudz jādama, ko darīt ar dzīvi, pieņemt vai noraidīt? Tas bija zināms, ka veselība neuzlabosies — kājiņas nestaigās... Nekad nebūs tiesību, nebūs iespēju dzīvot, kā dzīvo visi, kroplība jānes kā Golgātas krusts visu mūžu. Nekad, nekad neviens nepateiks tos vārdus — es tevi milu...

Ja dzīvo, tad nedrīkst žēloties par dzīvi, ir iespējas aiziet, durvis taču ir vaļā. Ja dzīvo, tad ar smaidu. Un tā līdz šai dienai:

Neviens mani neredzēja,
Kad es gauži noraudāju,
Piedurknīte, tā redzēja,
Tur slaucīju asariņas.

Cimdi no praktiski lietojama priekšmeta man kļuviši par formu, kur izteikties, atbrīvoties domai — tads pārtopošs bridis, grūtību prieks, aizmiršanas no nedienas. Mīla man etnogrāfija, ar to esmu sākusi. Liekas gan, nekur nav tik skaistu cimdus kā latviešiem. Bet pēdējos gados man ir interesanti paskatīties, ko cimdus izdijušas citas tautas.

Tikšanās

Davināšanas prieks, liela dziņa vairāk dot nekā ņemt ir viens no gaišākajiem gaismas stariem, kas apmirdz Jētes Užuānes personību. Viņa ir kara lasītāja, klausītāja un skatītāja. Caur mākslas albumu un žurnālu lappusēm viņai kļuviši tuvi latviešu un pasaules glezniecības dižgari, dažādu zemju tautas māksla. Pasaules paplašināšanā palīdz arī radio un televīzija. Pēc ziemas olimpiskajām spēlēm Lillehammerē Jete lūdza nodot brīnišķīgu ziemeļnieciski latvisku cimdus pāri Norvēģijas vēstniecībai kā pateicību par to cilvēciskās tuvības un sirsnības garu, kas valdījis sacensībās, un arī par necerēto iespēju skatīt viņai mūžam neaizsniedzamās ziemeļzemes dabu, kas tik dzīvi tēlojusies acu priekšā, lasot norvēģu rakstnieku grāmatas.

Nevienam, pat vissteidzīgāko, ciemiņu viņa nēlaiž projām bez kafijas tases. Un neviens nēaižiet bez garīga spirdzinājuma. Viņas klātbūtne šķiet kaut kā nepēdienīgi nolāisties, nokārt degunu.

"Nav tāda vārda — nēvar. Ir jāvar! — tā man no Jētiņas galvenā dzīves mācība," saka filozofijas bakalaure Elīna Apsīte. Viņa te pavādjusi visas bērības vasaras. Pirmo reizi atbrauca kopā ar vecākiem — mākslas zinātniekiem Janīnu un Māri Brančiem, kuru dzīvē Jete Užuāne iēņēmusi

*Ar vecākiem, brāli Andreju un māsu Veltu es sava skaistākā cepurītē, kā man toreiz likās. 1927. gada vasara
Ar šiem koka ratiņiem un braļu palīdzību varēju apceļot Džērbēni*

lielu un paliekamu vietu. Tieši viņi kopā ar fotomakslinieku Gunāru Janaiti izveidojuši brīnumaino grāmatu "Cimdu Jētiņa", kas iznāca 1997. gadā Preses nama apgādā.

Ilze Indrāne toreiz rakstīja: "Kādas varētu būt Jētiņas nākotnes ieceres? Viņa jau ir spējīga un diezgan neapreķināma personība. Man liekas, ka viņa adis vienu tik lielu cimdu, lai varētu tur satilpināt un saglabāt visus rakstus. Cimdu Latvijas lieluma, tā ka Māra Zalīte — lakatu dzeja."

Un Jētiņas cimdiņiem patiesi ir sasaucē ar dzejnieces stipro, drošo lakatu. Viņa tajos iedijusi gan Atmodu ar Lačplesi un Spidolu, gan janvāra barikādes. Bet kā visdrošākais vairogs pret ļaunu dienu nāk līdzīvi viņas pašas sirdsgudrība un gaiša dzīvesziņa. Ļaunumu viņa nekad nav laidusi tuvāk par šlipstes tiesu, kā savā laikā sacīja mūsu simtgadnieks Evalds Valters.

Sūtot sveicienu gadu mājā, Jētiņa raksta: "Nezinu, kādu laimi lai novēlu. Man liekas, ka lielākā laime jau ir pati dzīvošana. Mēs nākam pasaule katrs ar savu uzdevumu, un mums jādara viss iespējamais tajā vietā, tajā laikā un tajos apstākļos, kādos dzīvojam."

Bet kādā krāsainā rudens novakarē Jēte skatās uz zeltai-

no lapu klājienu zem kļavas un domīgi saka: "Visam ir savs sākums un savas beigas — gan lugai, gan mājai, gan mūžam. Tādēļ mums ir jāiemācās mīlet dzīvi un cilvēkus visapkārt."

Iedomājieties tikai, no kurienes mēs esam nakuši, cik tals ir bijis tas ceļš, lai saņemtu šo iso gaismas mirkli. Mums taču nav atvēlēti ne simts saules apgriezieni. Kāpēc mēs nevarētu pilnīgi izbaudīt un piepildīt šo brīdi, kas mums lemts? Daudz kas paliek neizteikts, cilvēks ne katreiz nonāk tur, kur viņam vajadzētu būt.

Daba ir ļoti izšķērdīga: cik daudz viņa izsej sekliņas, bet uzdīgst viens pats ziedīns. Svetīsim katru brītiņu, ko esam uz šīs zemes, lai nu kā mums katreiz iet... Jo bez tās melnās stundas mēs jau arī balto neieraudzīsim."

1995. gada 1. decembrī — Valsts prezidents Guntis Ulmanis atvedis Triju Zvaigžņu ordeni Pašas izadītais grāmatas vaks

Ordeņa kavaliers

Saulcerīte Viese

Literatūrzinātniece, literatūrvēsturniece

Viese

Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliers
ar Ordeņa domes 1995. gada 2. augusta lēmumu

Par sevi, par dzīvi

Kā lai nedaudzās lappusēs izstāsta biogrāfiju? Laime, ka karš un peckara represijas mūsu ģimeni neaizrāva ne uz austrumiem, ne uz rietumiem. Bet mūs, palicejus vienaudžus, gan vienoja, gan šķīra viens laikmets ar savām tendencēm un pretrunām. Macību gadi skolas un augstskola, darbavietu uzskaitījums (ja to nav tik daudz, ka stāstītu var uzskatīt par galīgu neveiksmīnīku vai nenogurstošu laimes meklētāju), pat zinātniskie grādi, manuprāt, maz raksturo procesus, kas notiek mūsu būtībā. Reizēm tur izšķirošas bijušas oficiālajos stāstījumos netveramas nianšes — saviešu loks, nez kā rokās nokļuvusi grāmata, gluži nejauša satikšanās vai Dabas svētas stundas vientulībā. Mana dzimtene ir Jekabpils (1932. gads), bet vasaras pagāja mazpilsētiņā Gostiņos, Aiviekstes krastā pie vecāteva un vecāmātes. Daugava un Aiviekste pavasaros, divu straumju putotais plūdums, vasaras negaisi, kas zibeņodami nāca pār Grīvu, celšanās vētrā pāri upei pie Pļaviņām, bradāšana krācēs — šīs ainas vēl tagad mani apmeklē sapņos. Ja mani ir kāda kripata no pasaules skaistuma izjūtas, tad par to palīdz vispirms jāsaka Latvijas dabai, kas mani pārsteigusi vienmēr — gan kara noslēgumā Kurzemes katlā pie Kandavas, gan Siguldas vidusskolā, gan tagad Mežaparka priedēs un tik isajā mūsu dzimtenes vasarā Gaiziņā piekājē.

Tevs bija ierēdnis Krustpils cukurfabrika un piepelnījis vēl citas darbavietas, jo viņa uzskats bija, ka vīram jāuztur ģimene, bet sievai tā jāsakopj. Es nekad neesmu dzirdējusi savus vecākus strīdamies un sakām rupjus vārdus. Tā tas gāja līdz karam, kaut gan par turīgiem mūsu vecākus nevarēja uzskatīt. Tad maizes rīciens kļuva pavisam plāns, un māte piepeši atklāja sevi apslēptu šuvējas talantu. Lauku radus un paņēma apšūdama un aplāpīdama, viņa šo rīcienu bieži padarīja saldāku. Šāda "raušanās ar darbiem" gan nebija nekas īpašs — pie vecvecākiem to redzēju visvairāk. Vecāmāte vai mamma bija skarba sieva, kas nelieļo saimniecību Gostiņos stingri turēja savas rokas tāpat kā raibo skārda bundžu, kur tika glabāti visi ienēmumi no pārdotā piena, ogām, saknēm. Ari mani viņa jau deviņu gadu vecumā bez pretirunāšanas lika pie govju slaukšanas

un pusi vasaras noturēja ravējamās cukurbiešu vagās. Vienīgi svētkos viņa uz brīdi, apsejusi melnu puszīda priekšautu ar violetiem ziedīņiem, pasēdēja uz mūriša un uz darba saliektajiem pirkstiem pārskaitīja plašo radu saimi. Vai skuma par delu — tas 1940. gadā pazuda Rīgas centrālcietumā. Vecaistēvs bija maigākas dabas, galdnieks, pats izmācījies “no skatišanās vien”, kā mana māte šūšanu. Bija brīnišķīgi, kad viņš pie virpas veidoja kādu rievainu gultas kāju vai griezumu skapim. Kopš tā tāla laika mani allaž sajūsmīna vielas pakļāvība veidotājam — vienalga, vai tas būtu koks, māls vai vārds.

1940. gadā māju nacionalizēja. Kad ienāca vācieši, tie aizveda zirgu Ansi, drīz pēc tam mira vecaistēvs. Bet, kad no jauna tuvojas frontes līnija, vācieši veco ģimenes ligzdu nodedzināja. Un visbeidzot — pēc kara arī zuda bērnu dienu Aiviekste un Daugava — tika uzcelta Pļaviņu HES. Es nemīlu atgriezties šajās vietās.

Vecākiem nebija laika grozīties sabiedrībā. Mūsu lielākais ceļojums laikam bija uz dziesmu svētkiem Daugavpili. Atmiņa te iezīmejusī trīs neskaidras, it kā kopā saplūdušas ainas. Mēs visi stāvam ceļa malā un gaidām Valsts prezidentu no Rīgas puses. Tad ir tads divains baigums gaisā un cilvēkos, un trīs reizes skan himna. Un atkal ir ceļš, un atkal visi skatās, tikai uz otru pusi, un pa akmeņiem bruģēto ielu tuvojas tanku dārdoņa...

Jēkabpili vietējās teātra izrādes mēs apmeklējām it bieži, bet visvairāk — muzeju, kur skolotājs Arnolds Štokmanis bija savācis brīnumainu vēstures materiālu kolekciju. Tas bija tik iedvesmojoši, ka es vecāteva bēniņos drīz ierīkoju savu muzeju, pievācot visu, kas vien mājās likās sens, — sākot ar cara laika rubļiem un beidzot ar divainiem akmeņiem Aiviekstes pakrāces. Laikam tieši tāpēc pēc Filoloģijas fakultātes beigšanas es ar pašai neizprotamu spītību atteicos no piedāvātās aspirantūras un lūdzu mani nozīmēt darbu uz Literatūras muzeju. Parāk liels bija neatklāta vilinājums muzeja materiālos, un es vēl tagad nespēju ap-

jēgt, kāpēc fakultātes vadība manu vēlēšanos kvalificēja par ļaunprātīgu izvairīšanos no zinātniska darba! Tas, ko es ieguvu septiņpadsmit gados muzejā, ir palikusi kā mūža lielāka garīgā bagātība.

Grāmatas jaukā, raibajā un priecīgajā pasaulē mani ievēda tētis. Viņš rītos cēlas agri un pie rakstāmgalda kārtoja “otrā darba” rēķinus. Es pamanījos uzcelties tūlīt pēc viņa un viena naktskreklā, ar Alberta Kronenberga “Mazo ganiņu” roka, ieritināties viņa klepi. Ātrāk viņš netika vaļā, iekams nebija izlasītas vismaz divas nodaļas. Vēl tagad Svecišu vakarā kopā ar mazmeitām kapjam Meža kapu pakalnē, kur zilajā tumsā gaida manas bērnības mīļākais varonis.

Kara gados lasīju gotu burtiem iespiesto, biezo Aspazijas Kopoto rakstu pirmo izdevumu, līdz dzejas daļu zināju no galvas. Grūti pateikt, kas toreiz valdzināja šajos romantiskās piesātinātajos darbos. Varbūt tas vienkārši bija kads vārda nenosaucams, gaišs speks, kas ļāva pacelties pāri laikmeta skarbai ikdienai. Izvēloties disertācijas tematu “Aspazijas dzīve un daiļrade”, man šķita, ka varēšu mazliet aizstāvēt dzejnieci, kuru marksistiska kritika nežēlīgi vērtēja kā “renegāti”, “buržuāzisko idealisti”, “nacionalisti”, “dekadenti” un Raiņa novirzītāju no “socialisma ideāliem”. Aspazija un muzeja dokumentu pārbagātība mani aizveda pie Raiņa. It kā pati no sevis uzrakstījās Raiņa bērnības pasaka “Randenes vasara” (1965). Kad bija apzināti un pārdomāti vairāki simti nepublicētu dzejnieka piezīmju lapiņu, radās iespēja skicēt Raiņa — domātāja attīstības sākumus grāmatā “Jaunais Rainis” (1982). Satuvināt Aspazijas un Raiņa makslinieciskos meklējumus savukārt mēģināju apcerē “Gājēji uz Meness darzu” (1990). Taču šo grāmatu laikam nebūtu uzrakstījusi, ja Rakstnieku savienība man nebūtu devusi iespēju aizbraukt uz dzejnieku trimdas

*Ar vecātevu Jēkabpili ap 1936. gadu
Pie Oļņkalna ar Štrālu ģimeni; centrā — Karlis Štrāls un mana mamma*

Saulcerīte Viese

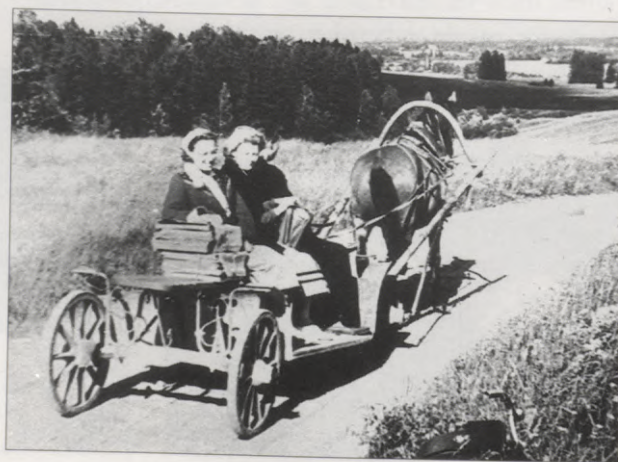
vieta Kastaņolu, — Šveices monumentālā daba, kalnu varēnība un augstieņu pavērtais plašums daudz parliedzinošāk nekā teoretisku apcerējumi stāstīja par makslietnieka, dabas un filozofijas dziļo vienotību. Studijas Raiņa un Aspazijas māksla savukārt rosināja meklēt laikmetu un domāšanas veidu analogijas citu tautu kultūrā. Šumeru eposu "Gilgamešs", romiešu Senekas "Vestules Lucilijam", modernā francūža Romēna Rolāna "Kolā Brinjons" un citas dzīvesgudras, kaismīgas grāmatas parsteidzoši apliecināja cilvēka — radītāja nerimtīgas dabas un humānisma ideju nemainību cauri gadu tūkstošiem. Arī tad, kad civilizācija pēc civilizācijas sabrukusi, gara uguns atkal un atkal uzliesmo no jauna kā topošā zvaigzne Visuma mūžīgajā tumsā. Paša pēdējā laikā man īpaši mīļš kļuvis Kārlis Skalbe — "latviešu sirsnīgākais dzejnieks", kā viņu dēvēja Rudolfs Blaumanis. Jā, sirsnīgākais, taču reizē — apbrīnojami asredzīgs un smalkjūtīgs politiķis, kura dedzības un līdzdalības nācijas likteni mums šobrīd ļoti trūkst.

Man bijušas tikai trīs darbavietas. Pēc Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja es sāku strādāt izdevniecības "Liesma" kritikas un literārā mantojuma redakcijā. Te kaut ko no muzejā apgūtā vareņa dot tautā. Taču šī darbība nebija ilga — jau trešajā ceturtnajā redakcijas pastāvēšanas gadā

mūs sāka apvainot nacionālisma, bezpartijiskuma, fašisma un diezin kādos vēl padomju laiku lielākajos grēkos. 1978. gadā mani no bezdarba paglāba Rakstnieku savienība: tur izveidoja konsultanta posteni literārā mantojuma kopšanai. Pēc cenzūras nemitīgi kontrolētajiem izdevniecības gadiem tas bija laimīgs darba laiks, kad visapkārt darbojas domubiedri un nacionālas kultūras aizstāvji. Pats skaistākais, ko mēs izdarījām toreiz, — tā bija Krišjāņa Barona simtpiecdesmitgades organizēšana. Krišjāņa Barona dzīvesvieta meklējot, tika izbūvēta gan Latvija un Krievija, gan Lietuva un Igaunija. Ar viņam veltīto ceļojošo izstadi un Dainu skapija precīzu kopiju bijām Stokholmas, Rostoka, Berlīnē, Helsinkos, Tartu un Maskavā. Organizējam tautasdziesmu izdošanu vācu, angļu, krievu, somu, igauņu un citās valodās. Tajos gados arvien vairāk nostiprinājas izjūta — tauta ir dzīvs kāds ilgi klusināts spēks, kas ik mirkli gaida pašapliecināšanās iespēju. Tas pamirdzēja tautasdziesmu vakaros skolās un kultūras namos, tūristu brīnumainajā gājienā pa Krišjāņa Barona pēdām no Tērbatas līdz Dundagai, rosība, ar kādu jaunieši devās vākt folkloru, sakopt dzimto pusi, bet vissvinīgāk — Dainu tēva piemiņas vakarā Lielajos kapos, kad piecsimt skolēnu godasardze ar zeltītiem kļavu lapām rokās sargāja sveču liesmas no oktobra nakts vēju pūsmām. Rakstnieku savienība mēs sagaidījām arī 1991. gada janvāra naktis. Un tas laikam ir bijis skaistākais, ko uz mirkli devusi dzīve, — redzēt savu tautu vienotu un ideāla spānotu.

Krišjanim Baronam veltītā izstādē Stokholmas Ziemeļu muzejā 1985. gada 29. maijā
Muzejnieces gaitas Piebālgā; vāgumā — jaunlatviešu laika avīzes

Publikāciju veidotāji
un organizētāji:

- Aina Adermane*
— par Imantu Liepiņu, Veru Singajevsku
- Raitis Apalups*
— par Karli Sebri
- Viesturs Avots*
— par Jāni Gustsonu
- Raimonds Baltakmens*
— par Harald Medni
- Dace Bebre*
— par Raimonu Biteniek, Gunāru Preinbergu
- Rita Belousova*
— par Andreju Berkmani, Džemu Sūngaili, Ilmāru Lazovski,
Nikolaju Skuju, Jāni Slaidiņu
- Saulvedis Cimermanis*
— par Tenu Karmu
- Lilija Dzene*
— par Karli Sebri, Adinu Ķirskalni
- Dina Gailite*
— par Uldi Berziņu
- Kārlis Grinbergs*
— par Rihardu Bērgu
- Elza Gžibovska*
— par Raimonu Karniti, Visvaldi Varnesi Klivi, Rutu Marjašu,
Vilni Zariņu
- Mintauts Ģeibaks*
— par Jāni Dūmiņu, Karli Sebri, Paulu Kveldi
- Mudite Luksa*
— par Annu Žiguri, Aleksandru Zalīti, Eriku Ferdu
- Dzintra Mozule*
— par Anastasiju Neretnieci
- Vairis Ozols*
— par Valdemāru Anciti, Jāni Menci, Antu Rudziti
- Eduards Pavuls*
— par Hariju Liepiņu
- Karina Petersone*
— par Anatoliju Gorbunovu
- Imants Pijols*
— par Annu Ludiņu, Gunāru Birkertu

Gunars Priede

- par Radegastu Paroleku, Tenu Karmu, Peteri Petersonu

Armida Priedite

- par Jāni Strazdiņu, Riki Helmsu, Kristapu Kegi

Aina Rozeniece

- par Ivaru Godmani, Jāni Stradiņu, Imantu Ziedoni,
Raimonu Paulu, Jāni Peteru, Aivaru Beimani, Eduardu Berklaavu,
Gunāru Biberu, Miervaldi Birzi, Ilmāru Blumbergu, Terezi Broku,
Polikarpu Čerņavski, Edgaru Dunsdorfu, Andreju Egliti,
Uldi Ģermani, Gunāru Anatoliju Janovski, Alfrēdu Jaunušānu,
Konstantīnu Karuli, Hugo Legzdiņu, Peteri Petersonu, Elzu Radziņu,
Induli Ranku, Knutu Skujenieku, Džemmu Skulmi, Veltu Tomu,
Austru Eichmani, Ievu Graufeldi, Edgaru Hausmani,
Zigfrīdu Kalniņu, Jāni Krūmalu, Teodoru Ķirsi, Imu Laivu,
Hariju Liepiņu, Aleksandru Lingartu, Ilgu Madri, Viktoru Orehovu,
Lianu Osi, Eduardu Pavulu, Antonu Rancānu, Visvaldi Skujiņu,
Peteri Ušpeli, Jēti Užāni, Saulceriti Viesi

Janis Rozenieks

- par Borisu Berziņu, Jāni Klidzeju, Marīnu Kosteņecku,
Imantu Lancmani, Bronislavu Martuževu, Ingridu Saulīti,
Leonīdu Tomašicki, Melāniju Vanagu, Vaideloti Apsiti, Jāni Cibulski

Ingrīda Rumbena

- par Johanesu Baumanī, Gunti Eniņu

Andris Sproģis

- par Jāni Graudoni, Imu Grebzdī, Ausekli Baušķenieku

Sigismunds Timšans

- par Arturu Cipuli, Jāni Karkliņu

Janis Ūdris

- par Sandru Kalnieti

Andris Vējans

- par Rīgoru Baraduļinu

Saulcerite Viese

- par Veltu Ruķi-Draviņu, Gunāru Priedi, Elzu Rudenāju

Vera Volgemute

- par Klausu fon Aderkasu

Peteris Zeile

- par Jāni Elksni

Foto:

*Arnis Blumbergs, Maris Kaparkalejs,
no "Latvijas Vēstneša" arhīva un no apbalvoto albumiem*

**AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDENI
APBALVOTIE
APBALVOŠANAS SECĪBĀ**

1994. gada 7. novembris — 1998. gada 22. jūlijs

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I šķira				
1.	Francijas Republikas Valsts prezidents (apbalvots arī ar ordeņa ķēdi)	Fransua (<i>François</i>)	Miterāns (<i>Mitterrand</i>)	1995.g. 12.aprīli
2.	Viņa Majestāte Zviedrijas karalis (apbalvots arī ar ordeņa ķēdi)	Kārlis XVI Gustavs (<i>Carl XVI Gustav</i>)		1995.g. 25.septembri
3.	Viņas Majestāte Zviedrijas karaliene	Silvija (<i>Silvia</i>)		1995.g. 25.septembri
4.	Lietuvas Republikas prezidents	Alģirds (<i>Algirdas</i>)	Brazausks (<i>Brazauskas</i>)	1996.g. 22.aprīli
5.	Igaunijas Republikas prezidents (apbalvots arī ar ordeņa ķēdi)	Lennarts (<i>Lennart</i>)	Meri (<i>Meri</i>)	1996.g. 9.oktobri
6.	Viņas Majestāte Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes karaliene	Elizabete (<i>Elizabeth</i>)		1996.g. 30.oktobri
7.	Viņas Majestāte Dānijas karaliene (apbalvota arī ar ordeņa ķēdi)	Margrēte (<i>Margret</i>)		1997.g. 12.marta
8.	Viņa Karaliskā Augstība Dānijas kronprincis	Frederiks (<i>Frederik</i>)		1997.g. 12.marta
9.	Viņa Karaliskā Augstība Dānijas princis-konsorts	Henriks (<i>Henrik</i>)		1997.g. 12.marta
10.	Francijas Valsts prezidents	Žaks (<i>Jacques</i>)	Širaks (<i>Chirac</i>)	1997.g. 8.aprīli
11.	Polijas Valsts prezidents	Aleksandrs (<i>Aleksandr</i>)	Kvasņevskis (<i>Kwasniewski</i>)	1997.g. 23.aprīli
12.	Itālijas Valsts prezidents	Oskars Luidži (<i>Oscar Luigi</i>)	Skalfaro (<i>Scalfaro</i>)	1997.g. 23.aprīli
13.	Somijas Valsts prezidents	Marti (<i>Marti</i>)	Ahtisāri (<i>Ahtisaari</i>)	1997.g. 17.oktobri
14.	Islandes Republikas prezidents	Oulafurs Ragnars (<i>Ólafur Ragnar</i>)	Grimsons (<i>Grímsson</i>)	1998.g. 5.jūnija
15.	Norvēģijas karalis (apbalvots arī ar ordeņa ķēdi)	Haralds V (<i>Harald V</i>)		1998.g. 22.julija
16.	Norvēģijas karaliene	Sonja (<i>Sonja</i>)		1998.g. 22.julija
II šķira				
1.	SWH viceprezidents, bijušais premjerministrs	Ivars	Godmanis	1995.g. 12.aprīli
2.	Bij. Dānijas Karalistes ārlietu ministrs	Ufe Elemans (<i>Uffe Ellemann</i>)	Jensens (<i>Jensen</i>)	1995.g. 12.aprīli
3.	Zinātņu akadēmijas viceprezidents	Janis	Stradiņš	1995.g. 12.aprīli
4.	Dzejnieks	Imants	Ziedonis	1995.g. 12.aprīli
5.	Viņas Karaliskā Augstība Zviedrijas kronprincese	Viktorija (<i>Victoria</i>)		1995.g. 25.septembri
6.	Viņas Karaliskā Augstība Halandes hercogiene	Liliana (<i>Lilian</i>)		1995.g. 25.septembri
7.	Zviedrijas Karalistes maršals	Gunars (<i>Gunnar</i>)	Brudins (<i>Brodin</i>)	1995.g. 25.septembri
8.	Zviedrijas kambarkundze	Alise (<i>Alice</i>)	Trolle-Vaktmeistere (<i>Trolle-Wachtmeister</i>)	1995.g. 25.septembri
9.	Zviedrijas galma pirmais maršals	Hanss V. (<i>Hans V.</i>)	Everlēvs (<i>Ewerlöf</i>)	1995.g. 25.septembri
10.	Zviedrijas pirmā galma dāma	Luīze (<i>Louise</i>)	Liberga (<i>Lyberg</i>)	1995.g. 25.septembri
11.	Zviedrijas valsts sekretāra vietnieks	Jons (<i>Jan</i>)	Eliasons (<i>Eliasson</i>)	1995.g. 25.septembri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
II šķira				
12.	Zviedrijas Karalistes vēstnieks Latvijas Republika	Andreass (<i>Andreas</i>)	Odals (<i>Ådahl</i>)	1995.g. 25.septembri
13.	Latvijas Republikas 5.Saeimas priekšsēdētājs	Anatolijs	Gorbunovs	1995.g. 8.novembri
14.	Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas prezidents	Migels Anhels (<i>Miguel Angel</i>)	Martiness (<i>Martinez</i>)	1995.g. 8.novembri
15.	Grupas "Helsinki-86" dibinātājs	Linards	Grantiņš	1996.g. 9.oktobri
16.	Dānijas parlamenta spikera pirmais vietnieks, bijušais ministrs	Ivars Kristians (<i>Ivar Christian</i>)	Hansens (<i>Hansen</i>)	1997.g. 12.marta
17.	Dānijas Karaliskās kancelejas kambarkungs, ģenerālmajors	Jans Sērens (<i>Ian Søren</i>)	Haslunds-Kristensens (<i>Haslund-Christensen</i>)	1997.g. 12.marta
18.	V.M.Dānijas karalienes privātsēkretārs, kambarkungs	Nils Eilšous (<i>Niels Eilscou</i>)	Holms (<i>Holm</i>)	1997.g. 12.marta
19.	Dānijas vēstnieks	Mikaels Mecs (<i>Michael Metz</i>)	Merks (<i>Mørch</i>)	1997.g. 12.marta
20.	Dānijas ārlietu ministra vietnieks, vēstnieks	Henriks (<i>Henrik</i>)	Volks (<i>Wobke</i>)	1997.g. 12.marta
21.	Francijas ārlietu ministrs	Ervē (<i>Hervé</i>)	de Šarets (<i>de Charette</i>)	1997.g. 8.aprili
22.	Francijas iekšlietu ministrs	Fransua (<i>François</i>)	Fijons (<i>Fillon</i>)	1997.g. 8.aprili
23.	Francijas Nacionālās asamblejas deputāts, Baltijas draudzības grupas prezidents	Gabriels (<i>Gabriel</i>)	Kasperēts (<i>Kaspereit</i>)	1997.g. 8.aprili
24.	Francijas aizsardzības ministrs	Šarls (<i>Charles</i>)	Mijons (<i>Millon</i>)	1997.g. 8.aprili
25.	Francijas Senāta prezidents	Renē (<i>René</i>)	Monori (<i>Monory</i>)	1997.g. 8.aprili
26.	Francijas senators	Mišels (<i>Michel</i>)	Pelša (<i>Pelchat</i>)	1997.g. 8.aprili
27.	Francijas Senāta viceprezidents, Baltijas draudzības grupas prezidents	Žaks (<i>Jacques</i>)	Valads (<i>Valade</i>)	1997.g. 8.aprili
28.	Francijas Valsts prezidenta kabineta vadītājs	Dominiks (<i>Dominique</i>)	de Vilpens (<i>de Villepin</i>)	1997.g. 8.aprili
29.	Zviedrijas valsts un politiskais darbinieks	Karls (<i>Carl</i>)	Bilds (<i>Bildt</i>)	1997.g. 17.oktobri
30.	Vācijas valsts un politiskais darbinieks	Hanss Dītrihs (<i>Hans-Ditrich</i>)	Genšers (<i>Genscher</i>)	1997.g. 17.oktobri
31.	Publicists	Pols (<i>Paul</i>)	Goubls (<i>Goble</i>)	1997.g. 17.oktobri
32.	Norvēģijas valsts un politiskais darbinieks	Torvalds (<i>Thorvald</i>)	Stoltenbergs (<i>Stoltenberg</i>)	1997.g. 17.oktobri
33.	Zviedrijas tieslietu ministre	Laila	Freivalds	1997.g. 11.decembri
34.	Amerikas Savienoto Valstu vēstnieks Latvijas Republika	Larijs (<i>Larry C.</i>)	Nepers (<i>Napper</i>)	1998.g. 22.julija
35.	Norvēģijas Lordu galma pārvaldnieks un karaliskās saimniecības vadītājs	Larss Peters (<i>Lars Petter</i>)	Forbergs (<i>Forberg</i>)	1998.g. 22.julija
36.	Norvēģijas karaļa privātsēkretārs	Magne (<i>Magne</i>)	Hagens (<i>Hagen</i>)	1998.g. 22.julija

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvota nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
II šķira				
37.	Norvēģijas tirdzniecības un rūpniecības ministrs	Larss (Lars)	Sponheims (Sponheim)	1998.g. 22.julija
38.	Norvēģijas vēstnieks Latvijas Republikā	Knuts (Knut)	Torasens (Tøraasen)	1998.g. 22.julija
39.	Norvēģijas arlietu ministrs	Knuts (Knut)	Vollebeks (Wollebaek)	1998.g. 22.julija
III šķira				
1.	Latvijas Olimpiskās komitejas prezidents	Vilnis	Baltiņš	1995.g. 12.aprili
2.	Bij. Danijas Karalistes arkarteja un pilnvarotā vēstniece Latvijas Republikā	Kirstena Melinga (Kirsten Malling)	Beringa (Biering)	1995.g. 12.aprili
3.	Latvijas Operas un baleta teatra soliste	Žemena	Heine-Vagnere	1995.g. 12.aprili
4.	Žurnālists	Dainis	Ivans	1995.g. 12.aprili
5.	Diriģents	Imants	Kokars	1995.g. 12.aprili
6.	Bij. Vācijas Federatīvās Republikas arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republikā grafs	Hagens	fon Lambsdorfs	1995.g. 12.aprili
7.	Latvijas Republikas arkarteja un pilnvarotā vēstniece Francijas Republikā	Aina	Nagobads-Abola	1995.g. 12.aprili
8.	Komponists	Raimonds	Pauls	1995.g. 12.aprili
9.	Latvijas Republikas arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Krievijas Federācijā, dzejnieks	Janis	Peters	1995.g. 12.aprili
10.	Latvijas Republikas vēstniece Somijā	Anna	Žigure	1995.g. 12.aprili
11.	Diriģente	Ausma	Derkevica	1995.g. 2.augusta
12.	Bij. Somijas Republikas arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republikā	Anti Juhani (Antti Juhani)	Lasila (Lassila)	1995.g. 2.augusta
13.	Bij. Norvēģijas Karalistes arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republikā	Torbjerns (Thorbjørn)	Olbu (Aalbu)	1995.g. 2.augusta
14.	Bij. Šveices Konfederācijas arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republikā	Gaudencs B.	Rufs	1995.g. 2.augusta
15.	Bij. Amerikas Savienoto Valstu arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republikā	Ints	Siliņš	1995.g. 2.augusta
16.	Bij. Lietuvas Republikas arkartejais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republikā	Alģirds (Algirdas)	Žvirens (Žvirenas)	1995.g. 2.augusta
17.	Zviedrijas galma kungs	Jons Karls (Jan-Carl)	fon Rūsens (von Rosen)	1995.g. 25.septembri
18.	Zviedrijas ģenerālmajors	Jerns (Jörn)	Bekmans (Beckmann)	1995.g. 25.septembri
19.	V.M. Zviedrijas karaļa ordeņu vicekanclers	Frederiks (Frederik)	Levenjels (Löwenhielm)	1995.g. 25.septembri
20.	Zviedrijas galma maršals	Klāss (Claes)	Nordstrēms (Nordström)	1995.g. 25.septembri
21.	Zviedrijas valsts sekretāra vietnieka palīgs	Anderss (Anders)	Bjurners (Bjurner)	1995.g. 25.septembri
22.	Zviedrijas protokola vadītājs, vēstnieks	Hokans (Håkan)	Vilkenss (Wilkens)	1995.g. 25.septembri
23.	Nacionālo bruņoto spēku komandiera pienākumu izpildītājs, Zemessardzes pulkvedis	Juris	Eihmanis	1995.g. 8.novembri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvota nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
III šķira				
24.	Zviedrijas diplomāts	Larss (Lars)	Fredēns (Freden)	1995.g. 8.novembri
25.	Latvijas Republikas arkārtēja un pilnvarotā vēstniece pastāvīgajā pārstāvniecībā pie ANO Ženēvā	Sandra	Kalniēte	1995.g. 8.novembri
26.	Valsts ministrs Baltijas un Ziemeļvalstu sadarbības jautājumos	Gunars	Meierovics	1995.g. 8.novembri
27.	Latvijas Republikas ģenerālprokurors	Janis	Skrastiņš	1995.g. 8.novembri
28.	Komponists	Ādolfs	Skulte	1995.g. 8.novembri
29.	Latvijas Zaļās partijas līdzpriekšsēdētājs	Indulis	Emsis	1996.g. 22.janvāri
30.	Beļģijas Latviešu nacionālās komitejas priekšsēdētājs	Janis	Jerumanis	1996.g. 22.janvāri
31.	Alpinists	Teodors	Ķirsis	1996.g. 22.janvāri
32.	Valodniece, folkloriste	Velta	Rūķe-Draviņa	1996.g. 22.janvāri
33.	Gramatniecības vēsturnieks un literatūrvēsturnieks	Aleksejs	Apinis	1996.g. 22.aprīli
34.	Bij. Francijas Republikas arkārtēja un pilnvarotā vēstniece Latvijas Republika	Žanna (Jane)	Debenē (Debenest)	1996.g. 22.aprīli
35.	Izraēlas arkārtēja un pilnvarotā vēstniece Latvijas Republika	Tova (Tova)	Hercla (Herzl)	1996.g. 2.jūlija
36.	Sabiedriskais darbinieks	Oļģerts	Pavlovskis	1996.g. 2.jūlija
37.	Grupas "Helsinki-86" dibinātājs	Mārtiņš	Bariss	1996.g. 9.oktobri
38.	Grupas "Helsinki-86" dibinātājs	Raimonds	Bitenieks	1996.g. 9.oktobri
39.	Islandes bijušais ārlietu ministrs	Jons Baldvins (Jon Baldwin)	Hanibalsons (Hanibalsson)	1996.g. 9.oktobri
40.	Polijas Republikas arkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republika	Jaroslavs (Jaroslaw)	Lindenbergs (Lindenberg)	1996.g. 9.oktobri
41.	Itālijas Republikas arkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Latvijas Republika	Uberto (Uberto)	Pestaloca (Pestalozza)	1996.g. 9.oktobri
42.	Sabiedriskais darbinieks	Vilens	Tolpežņikovs	1996.g. 9.oktobri
43.	Latvijas Nacionālās operas soliste	Anna	Ludiņa	1997.g. 22.janvāri
44.	Dānijas kambarkungs	Gustavs (Gustav)	Berners (Berner)	1997.g. 12.marta
45.	V.M.Dānijas karalienes galma dama	Ingera Marianne (Inger Marianne)	Bola (Boel)	1997.g. 12.marta
46.	Dānijas Karaliskās kancelejas ceremonijmeistars, kambarkungs, pulkvežleitnants	Kristians (Christian)	Oigens-Olsens (Eugen-Olsen)	1997.g. 12.marta
47.	V.M.Dānijas karalienes privatsekretāra vietnieks	Henriks (Henrik)	Gams (Gam)	1997.g. 12.marta
48.	Dānijas Karaliskās gvardes vadītājs, kambarkungs, pulkvedis	Jenss (Jens)	Greve (Greve)	1997.g. 12.marta
49.	V.M.Dānijas karalienes flotes vadītājs	Vigo (Viggo)	Hansens (Hansen)	1997.g. 12.marta
50.	V.M.Dānijas karalienes militārā personāla vadītājs, kambarkungs, pulkvedis	Peters Arndals (Peter Arndal)	Lauritcens (Lauritzen)	1997.g. 12.marta
51.	Dānijas Ārlietu ministrijas departamenta vadītājs, vēstnieks	Larss (Lars)	Mellers (Møller)	1997.g. 12.marta
52.	Dānijas pils pārvaldnieks, kambarkungs, pulkvedis	Ole (Ole)	Nerings (Nørring)	1997.g. 12.marta

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
III šķira				
53.	Dānijas VI militārās daļas komandieris, Kopenhāģenas komandants, pulkvedis	Prebens Fo (<i>Preben Fogh</i>)	Ogods <i>Aagaard</i>	1997.g. 12.marta
54.	Dānijas karalisko huzāru komandieris, kambarkungs, pulkvedis	Holgers (<i>Holger</i>)	Olsens (<i>Olsen</i>)	1997.g. 12. marta
55.	Latvijas Nacionālās operas primabalerina	Anna	Priede	1997.g. 12.marta
56.	Dānijas protokola vadītājs, vestnieks	Nilss Kristians (<i>Niels Christian</i>)	Tillišs (<i>Tillisch</i>)	1997.g. 12.marta
57.	Dānijas karalisko ordeņu nodaļas sekretariāta vadītājs, kambarkungs	Pērs (<i>Per</i>)	Tornits (<i>Thornit</i>)	1997.g. 12.marta
58.	Francijas Valsts prezidenta padomnieks, Trua pilsētas mērs	Fransua (<i>François</i>)	Baruēns (<i>Baroin</i>)	1997.g. 8.aprili
59.	Francijas arlietu ministra kabineta direktors	Deniss (<i>Denis</i>)	Bošārs (<i>Bauchard</i>)	1997.g. 8.aprili
60.	Francijas Valsts protokola vadītājs	Daniels (<i>Daniel</i>)	Žuano (<i>Jouanneau</i>)	1997.g. 8.aprili
61.	Francijas Valsts prezidenta kabineta direktors	Bertrāns (<i>Bertrand</i>)	Landrije (<i>Landrieu</i>)	1997.g. 8.aprili
62.	Francijas Valsts prezidenta diplomatisks padomnieks	Žans Davids (<i>Jean-David</i>)	Levits (<i>Levitte</i>)	1997.g. 8.aprili
63.	Francijas Valsts prezidenta tehniskais padomnieks arlietas	Pjers (<i>Pierre</i>)	Mēna (<i>Menat</i>)	1997.g. 8.aprili
64.	Francijas vēstnieks Latvijas Republikā	Bernārs (<i>Bernard</i>)	Ponseti (<i>Ponceti</i>)	1997.g. 8.aprili
65.	Francijas Ārlietu ministrijas Eiropas departamenta direktors	Pauls (<i>Paul</i>)	Pudada (<i>Poudade</i>)	1997.g. 8.aprili
66.	Francijas Valsts protokola vadītāja vietnieks	Lorāns (<i>Laurent</i>)	Stefanini (<i>Stefanini</i>)	1997.g. 8.aprili
67.	Francijas Valsts prezidenta padomniece	Kloda (<i>Claude</i>)	Širaka (<i>Chirac</i>)	1997.g. 8.aprili
68.	Literatūrzinātnieks, tulkotājs	Radegasts	Paroleks	1997.g. 23.aprili
69.	Svēta Kresla vēstnieks Latvijas Republikā, Apustuliskais nuncijs	Husto Mujors (<i>Justo Mullor</i>)	Garsija (<i>Garcia</i>)	1997.g. 19.augusta
70.	Siguldas persvētu organizētājs, ķirurgs	Dainis	Kalns	1997.g. 19.augusta
71.	Sabiedriskais un politiskais darbinieks	Valdis	Pavlovskis	1997.g. 19.augusta
72.	Latvijas Radio darbinieks	Aigars	Semēvics	1997.g. 19.augusta
73.	Somijas diplomāts	Anti (<i>Antti</i>)	Karpinens (<i>Karppinen</i>)	1997.g. 17.oktobri
74.	Somijas valsts un sabiedriskais darbinieks	Heiki (<i>Heikki</i>)	Koski (<i>Koski</i>)	1997.g. 17.oktobri
75.	Grupas "Helsinki-86" dalibniece	Eva	Biteniece	1997.g. 29.oktobri
76.	Sportists	Artis	Rasmanis	1997.g. 29.oktobri
77.	Treneris	Janis	Serģis	1997.g. 29.oktobri
78.	Sportists	Kristers	Serģis	1997.g. 29.oktobri
79.	Grupas "Helsinki-86" dalibnieks	Rolands	Silaraups	1997.g. 29.oktobri
80.	Latvijas Bankas prezidents	Einārs	Repše	1997.g. 29.oktobri
81.	Ķīnas Tautas Republikas vēstnieks Latvijas Republikā	Vans (<i>Wang</i>)	Fensjans (<i>Fengxiang</i>)	1998.g. 8.aprili

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
III šķira				
82.	Latvijas Republikas vēstnieks Amerikas Savienotajās Valstīs	Ojārs	Kalniņš	1998.g. 8.aprīli
83.	Kinorežisors, scenārists, aktieris	Janis	Streičs	1998.g. 8.aprīli
84.	Mūzikas pedagogs, komponists	Juris	Karlsons	1998.g. 24.aprīli
85.	Valsts kontrolieris	Raits	Černajs	1998.g. 22.julija
86.	Zinātnieks, ķīmiķis	Talis	Millers	1998.g. 22.julija
87.	Igaunijas Republikas vēstnieks Latvijas Republikā	Tomass (Toomas)	Tivels (Tiivel)	1998.g. 22.julija
88.	Norvēģijas Ārlietu ministrijas ģenerāldirektors, protokola vadītājs	Bente (Bente)	Angells–Hansens (Angell–Hansen)	1998.g. 22.julija
89.	Norvēģijas galma dama	Maisena (Maisen)	Bonnevi (Bonnievie)	1998.g. 22.julija
90.	Norvēģijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāra vietnieks	Eiriks (Eirik)	Glenne (Glenne)	1998.g. 22.julija
91.	Norvēģijas karaliskās saimniecības pārzinis	Lise (Lise)	Harlems (Harlem)	1998.g. 22.julija
92.	Norvēģijas Ārlietu ministrijas ģenerāldirektora vietnieks	Ingvars (Ingvard)	Havnens (Havnen)	1998.g. 22.julija
93.	Norvēģijas karaļa galvenais adjutants	Tors A. (Tor A.)	Sandli (Sandli)	1998.g. 22.julija
94.	Norvēģijas karaļa privatsekretāra vietnieks	Berits (Berit)	Tverslands (Tversland)	1998.g. 22.julija
IV šķira				
1.	Dzejniece	Vizma	Belševica	1994.g. 7.novembri
2.	Dzejnieks	Andrejs	Eglītis	1994.g. 7.novembri
3.	Kultūras darbiniece (Dānija)	Rike Marianne (Rikke Marianne)	Helmsa (Helms)	1994.g. 7. novembri
4.	Maksas zinātnieks	Imants	Lancmanis	1994.g. 7.novembri
5.	Dzejniece	Broņislava	Martuževa	1994.g. 7.novembri
6.	Diriģents	Haralds	Mednis	1994.g. 7.novembri
7.	Tēlnieks	Indulis	Ranka	1994.g. 7.novembri
8.	Teologs	Juris	Rubenis	1994.g. 7.novembri
9.	Rakstniece	Melānija	Vanaga	1994.g. 7.novembri
10.	Diriģents	Leonids	Vigners	1994.g. 7.novembri
11.	Dzejniece, tulkotāja	Ludmila	Azarova	1995.g. 12.aprīli
12.	Saeimas deputāts	Eduards	Berkļavs	1995.g. 12.aprīli
13.	Ziemeļvalstu informācijas biroja vadītājs	Jans Rihards (Jan Richard)	Bērugs (Baerug)	1995.g. 12.aprīli
14.	Scenogrāfs	Ilmārs	Blumbergs	1995.g. 12.aprīli
15.	Vēsturnieks	Edgars	Dunsdorfs	1995.g. 12.aprīli
16.	Vēsturnieks	Uldis	Čermanis	1995.g. 12.aprīli
17.	Režisors	Alfrēds	Jaunušans	1995.g. 12.aprīli
18.	Ķirurgs	Kristaps	Keggi	1995.g. 12.aprīli
19.	Rakstnieks	Janis	Klīdzējs	1995.g. 12.aprīli
20.	Komponists	Talivaldis	Ķeniņš	1995.g. 12.aprīli

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvota nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
IV šķira				
21.	Tautsaimnieks	Janis	Labsvirs	1995.g. 12.aprīli
22.	Ārsts	Ilmārs	Lazovskis	1995.g. 12.aprīli
23.	Bijušais kapteinis	Hugo	Legzdiņš	1995.g. 12.aprīli
24.	Jurists, politologs	Ditrihs Andrejs	Lebers	1995.g. 12.aprīli
25.	Dzejniece, publiciste	Anda	Lice	1995.g. 12.aprīli
26.	Aktrise	Elza	Radziņa	1995.g. 12.aprīli
27.	Kultūras darbiniece	Elza	Rudenāja	1995.g. 12.aprīli
28.	Aktieris	Karlis	Sebris	1995.g. 12.aprīli
29.	Sabiedriskā darbiniece, sportiste	Uljana	Semjonova	1995.g. 12.aprīli
30.	Pedagogs	Leonids	Siliņš	1995.g. 12.aprīli
31.	Aktrise	Vera	Singajevska	1995.g. 12.aprīli
32.	Profesors	Nikolajs	Skuja	1995.g. 12.aprīli
33.	Dzejnieks	Knuts	Skujenieks	1995.g. 12.aprīli
34.	Saeimas deputāts	Dainis	Stalts	1995.g. 12.aprīli
35.	Dzejniece	Velta	Toma	1995.g. 12.aprīli
36.	Literatūrzinātniece, psiholoģe	Vaira	Viķe-Freiberga	1995.g. 12.aprīli
37.	Filoloģijas pedagogs, profesors	Gunārs	Bibers	1995.g. 2.augusta
38.	Dirigēnte	Tereze	Broka	1995.g. 2.augusta
39.	Rakstniece, teātra zinātniece	Lilija	Dzene	1995.g. 2.augusta
40.	Sabiedriskais darbinieks	Uldis	Grava	1995.g. 2.augusta
41.	Jurists	Viljams J.H.	Hafs III	1995.g. 2.augusta
42.	Sabiedriskais darbinieks	Talivaldis	Kronbergs	1995.g. 2.augusta
43.	Dramaturgs, sabiedriskais darbinieks	Gunārs	Priede	1995.g. 2.augusta
44.	Ķirurgs, profesors	Janis	Slaidiņš	1995.g. 2.augusta
45.	Horeogrāfs	Harijs	Sūna	1995.g. 2.augusta
46.	Filozofs	Vilnis	Zariņš	1995.g. 2.augusta
47.	Zviedrijas galma dama, baronese	Kristine (Kristine)	fon Bliksena-Finke von Blixen-Fincke)	1995.g. 25.septembri
48.	Zviedrijas ceremoniju vicemeistars, komodrs	Bertils (Bertil)	Dagfelds Daggfeldt)	1995.g. 25.septembri
49.	Zviedrijas kambarkungs	Ulfs (Ulf)	Lāgerstrēms Lagerström)	1995.g. 25.septembri
50.	Zviedrijas Karalistes vēstnieks	Larss (Lars)	Dānielsons Danielsson)	1995.g. 25.septembri
51.	Zviedrijas brigādes komandieris	Marku (Markku)	Siepi Sieppi)	1995.g. 25.septembri
52.	Mākslinieks	Boriss	Bērziņš	1995.g. 8.novembri
53.	Arhitekts	Gunārs	Birkerts	1995.g. 8.novembri
54.	Rakstniece	Regina	Ezera	1995.g. 8.novembri
55.	Daugavas Vanagu centrālās valdes priekšsēdis	Janis	Frišvalds	1995.g. 8.novembri
56.	Prāvests	Artūrs	Kaminskis	1995.g. 8.novembri
57.	Jurists, tiesību profesors	Peteris	Lejiņš	1995.g. 8.novembri
58.	Politiska darbiniece	Ruta	Marjaša	1995.g. 8.novembri
59.	Māksliniece	Džemma	Skulme	1995.g. 8.novembri
60.	Drošības dienesta pulkvedis, Valsts prezidenta un Saeimas Drošības dienesta priekšnieks	Juris	Vectirāns	1995.g. 8.novembri
61.	Dzejniece	Māra	Zalīte	1995.g. 8.novembri
62.	Teologs	Juris	Calitis	1995.g. 8.novembri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
IV šķira				
63.	Zviedru industrijas vides pētīšanas institūta pārstāvis Latvijas Republika	Imants	Freimanis	1995.g. 8.novembri
64.	Publicists	Visvaldis	Lācis	1995.g. 8.novembri
65.	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra padomniece	Aija	Melluma	1995.g. 8.novembri
66.	Andreja Pumpura muzeja vadītāja	Anastasija	Neretniece	1995.g. 8.novembri
67.	Horeogrāfe	Ingrīda	Saulīte	1995.g. 8.novembri
68.	Vācbaltiešu apvienības priekšsēdētāja, baronese, brīvkundze	Valtraute (Waltraut Freifrau)	fon Tizenhauzena von Tiesenhausen)	1995.g. 8.novembri
69.	Keramīķis	Polikarps	Čerņavskis	1996.g. 22.janvāri
70.	Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonda direktore	Gundega	Michele	1996.g. 22.janvāri
71.	Tēlnieks	Leonids	Tomašickis	1996.g. 22.janvāri
72.	Ārsts, rakstnieks	Miervaldis	Birze	1996.g. 19.februāri
73.	Teologs	Klauss (Klaus)	fon Aderkass von Aderkas)	1996.g. 22.aprīli
74.	Valodniece	Rasma	Grisle	1996.g. 22.aprīli
75.	Treneris	Raimonds	Karnītis	1996.g. 22.aprīli
76.	Valodnieks un publicists	Konstantīns	Karulis	1996.g. 22.aprīli
77.	Teologs	Visvaldis Varnesis	Klīve	1996.g. 22.aprīli
78.	Diriģents	Gido	Kokars	1996.g. 22.aprīli
79.	Dramaturgs, režisors un sabiedriskais darbinieks	Pēteris	Pētersons	1996.g. 22.aprīli
80.	Tautsaimniece	Zigrīda	Rusiņa	1996.g. 22.aprīli
81.	Tautsaimnieks	Martiņš	Skuja	1996.g. 22.aprīli
82.	Mūziķis un sabiedriskais darbinieks	Johanness (Johannes)	Baumanis Baumann)	1996.g. 2.julija
83.	Diriģents	Jānis	Dūmiņš	1996.g. 2.julija
84.	Sporta darbinieks	Imants	Liepiņš	1996.g. 2.julija
85.	Sabiedriskais darbinieks	Linards	Lukss	1996.g. 2.julija
86.	Matemātiķis, pedagogs	Agnis	Andžāns	1996.g. 9.oktobri
87.	Tautsaimnieks	Juris	Biķis	1996.g. 9.oktobri
88.	Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes priekšnieks	Aloīzs Visvaldis	Blonskis	1996.g. 9.oktobri
89.	Sabiedriskais darbinieks	Jānis	Gaigulis	1996.g. 9.oktobri
90.	Arheologs	Jānis	Graudonis	1996.g. 9.oktobri
91.	Rakstnieks	Gunars Anatolijs	Janovskis	1996.g. 9.oktobri
92.	Mūziķis	Andrejs	Jansons	1996.g. 9.oktobri
93.	Sabiedriskais un saimnieciskais darbinieks	Valdis	Liepiņš	1996.g. 9.oktobri
94.	Diriģents	Edgars	Rāčevskis	1996.g. 9.oktobri
95.	Sabiedriskais darbinieks	Čirts	Zeidenbergs	1996.g. 9.oktobri
96.	Sabiedriskais un politiskais darbinieks	Oļegs	Batarevskis	1997.g. 22.janvāri
97.	Valodniece, literatūras kritiķe un dzejniece	Valerija	Bērziņa-Baltiņa	1997.g. 22.janvāri
98.	Arhitekts	Andrejs	Holcmanis	1997.g. 22.janvāri
99.	Lauksaimniecības zinātnu pedagogs, profesors	Meikuls	Locmers	1997.g. 22.janvāri
100.	Dānijas Tirdzniecības palātas priekšsēdētājs, ģenerālkonsuls	Ove (Ove)	Andersens Andersen)	1997.g. 12.marta
101.	V.K.A. Dānijas prinča-konsorta adjutants, majors	Moenss (Mogens)	Bēns Bohn)	1997.g. 12.marta
102.	V.M.Dānijas karalienes adjutants, komandieris	Ēriks Laurīcs (Erik Lauritz)	Draiers-Andersens Dreyer-Andersen)	1997.g. 12.marta

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvota nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
IV šķira				
103.	V.M.Dānijas karalienes adjutants, majors	Eriks (Erik)	Jakobsens (Jacobsen)	1997.g. 12.marta
104.	Mūziķis	Gidons	Krēmers	1997.g. 12.marta
105.	Dānijas karalisko transportlīdzekļu pārvaldnieks, majors	Verners Lēve (Verner Løve)	Roders (Roder)	1997.g. 12.marta
106.	Sabiedriskais darbinieks	Brunis	Rubess	1997.g. 12.marta
107.	Dānijas policijas komisāra vietniece	Birgite (Birgitte)	Stampe (Stampe)	1997.g. 12.marta
108.	Dānijas Ārlietu ministrijas nodaļas vadītāja	Karena (Karen)	Vermuta (Wermuth)	1997.g. 12.marta
109.	Francijas Haute Marne departamenta prefekte	Elizabete (Elisabeth)	Alera (Allaire)	1997.g. 8.aprili
110.	Francijas Ārlietu ministrijas Eiropas departamenta nodaļas vadītājs	Žans Šarls (Jean-Charles)	Bertone (Berthouet)	1997.g. 8.aprili
111.	Francijas ārlietu ministra kabineta vadītājs	Rolons (Rolon)	Mušels-Blezo (Mouchel-Blaisot)	1997.g. 8.aprili
112.	Francijas Aube departamenta prefekts	Pjērs (Pierre)	Brise (Brisset)	1997.g. 8.aprili
113.	Francijas vēstniecības Latvijā pirmais padomnieks	Filips (Philippe)	Senjorēns (Seigneurin)	1997.g. 8.aprili
114.	Sabiedriskais darbinieks	Janis	Aperāns	1997.g. 23.aprili
115.	Dzejnieks, tulkotājs, kultūras darbinieks	Rigors	Baraduljins	1997.g. 23.aprili
116.	ANO Attīstības programmas biroja vadītājs Latvijā	Džons (John)	Hendra (Hendra)	1997.g. 23.aprili
117.	Telnieks	Andrejs	Jansons	1997.g. 23.aprili
118.	Sabiedriskais darbinieks, žurnālists	Volfs Jaroslavs	fon Kleists	1997.g. 23.aprili
119.	Dzejnieks, atdzejotājs	Aleksandrs	Kušners	1997.g. 23.aprili
120.	Literatūrzinātnieks, tulkotājs	Kestutis (Kšstutis)	Nastopka (Nastopka)	1997.g. 23.aprili
121.	Tulkotāja	Ita	Saksa	1997.g. 23.aprili
122.	Ķirurgs, Talsu slimnīcas Ķirurģijas nodaļas vadītājs	Janis	Briedis	1997.g. 19.augusta
123.	Tautsaimnieks	Ilgonis	Bumburs	1997.g. 19.augusta
124.	Zinātnieks, kultūras darbinieks	Andris	Caune	1997.g. 19.augusta
125.	Dirģents, pedagogs	Janis	Erenštreits	1997.g. 19.augusta
126.	Anestezioloģe, Talsu slimnīcas Reanimācijas un anestezioloģijas nodaļas vadītāja	Laima	Gebauere	1997.g. 19.augusta
127.	Tautsaimnieks	Ivars	Rudzītis	1997.g. 19.augusta
128.	Talsu Bērnu veselības profilakses centra pediatre	Maira	Sņikere	1997.g. 19.augusta
129.	Ķirurgs, Talsu slimnīcas galvenais ārsts	Māris	Stalts	1997.g. 19.augusta
130.	Autoceļu darbinieks, pedagogs	Hamilkārs	Svīķis	1997.g. 19.augusta
131.	Tautsaimnieks	Aleksandrs	Zalītis	1997.g. 19.augusta
132.	Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonda izpilddirektore	Anna	Zoldnere	1997.g. 19.augusta
133.	Latvijas goda konsuls Somijā	Bobs (Bob)	Biode (Biaudet)	1997.g. 17.oktobri
134.	Somijas zinātnieks un sabiedriskais darbinieks	Anto (Anto)	Leikola (Leikola)	1997.g. 17.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
IV šķira				
135.	Somijas žurnālists	Hannu (<i>Hannu</i>)	Veisenens (<i>Vaisanen</i>)	1997.g. 17.oktobri
136.	Teologs	Aivars	Beimanis	1997.g. 29.oktobri
137.	Žurnālists, sabiedriskais darbinieks	Emils	Delīņš	1997.g. 29.oktobri
138.	Rakstniece	Irma	Grebzde	1997.g. 29.oktobri
139.	Pedagogs, Daugavpils Pedagoģiskās universitātes rektors	Bruno	Jansons	1997.g. 29.oktobri
140.	Valodnieks	Tenu	Karma	1997.g. 29.oktobri
141.	Tautsaimnieks	Pēteris	Lazdiņš	1997.g. 29.oktobri
142.	Liepājas pilsētas municipālās policijas priekšnieks	Aivars	Prūsis	1997.g. 29.oktobri
143.	Kultūras darbinieks, Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktors	Andris	Vilks	1997.g. 29.oktobri
144.	Tiesu medicīnas eksperte	Velta	Volsone	1997.g. 29.oktobri
145.	Dzejnieks, publicists	Modris	Zihmanis	1997.g. 29.oktobri
146.	Kultūras darbinieks, pedagogs, Rezeknes Mākslas koledža direktors	Osvalds	Zvejsalnieks	1997.g. 29.oktobri
147.	Sabiedriskā un kultūras darbiniece	Margarita	Biezaite	1998.g. 8.aprīli
148.	Žurnālists	Franks Efrajms	Gordons	1998.g. 8.aprīli
149.	Pedagogs, zinātnieks	Jānis	Greivulis	1998.g. 8.aprīli
150.	Kinorežisors	Rolands	Kalniņš	1998.g. 8.aprīli
151.	Teologs	Edgars	Ķiploks	1998.g. 8.aprīli
152.	Pedagoģe, zinātniece	Lilita	Ozola	1998.g. 8.aprīli
153.	Zinātnieks	Gunars	Preinbergs	1998.g. 8.aprīli
154.	Diriģents, mūzikas pedagogs, sabiedriskais darbinieks	Arnolds	Skride	1998.g. 8.aprīli
155.	Diplomāte, sabiedriskā darbiniece	Lauma	Vlasova	1998.g. 8.aprīli
156.	Horeogrāfs	Uldis	Žagata	1998.g. 8.aprīli
157.	Pedagogs	Leonards	Žukovs	1998.g. 8.aprīli
158.	Pašvaldību darbinieks	Jānis	Beikmanis	1998.g. 24.aprīli
159.	Vesturnieks, bibliogrāfs	Oto	Bongs	1998.g. 24.aprīli
160.	Ārsts, zinātnieks	Ivars	Ebels	1998.g. 24.aprīli
161.	Sporta un sabiedriskais darbinieks	Eduards	Kiope	1998.g. 24.aprīli
162.	Satiksmes darbinieks, jurists	Uldis	Pētersons	1998.g. 24.aprīli
163.	KfW Koordinācijas centra Latvijā vadītājs	Rolfs (<i>Rolf</i>)	Lēmens (<i>Lehmen</i>)	1998.g. 24.aprīli
164.	Sabiedriskais darbinieks	Romualds	Ražuks	1998.g. 24.aprīli
165.	Makslinieks	Janis	Anmanis	1998.g. 22.julija
166.	Sabiedriskais darbinieks, ārsts	Jazeps	Baško	1998.g. 22.julija
167.	Sabiedriskais darbinieks	Janis	Bibelnieks	1998.g. 22.julija
168.	Pedagogs	Janis	Endele	1998.g. 22.julija
169.	Norvēģijas sabiedriskais un preses darbinieks	Magnars H. (<i>Magnar H.</i>)	Enebaks (<i>Ennebak</i>)	1998.g. 22.julija
170.	Latvijas goda ģenerālkonsuls Norvēģijā	Arvids (<i>Arvid</i>)	Grundekjons (<i>Grundekjon</i>)	1998.g. 22.julija
171.	Zinātnieks, ķīmiķis	Marģeris	Lidaka	1998.g. 22.julija
172.	Tautsaimnieks, dzelzceļnieks	Janis	Pētersons	1998.g. 22.julija
173.	Sabiedriskais darbinieks	Janis	Pormals	1998.g. 22.julija
174.	Pedagogs, zinātnieks	Antons	Ruža	1998.g. 22.julija

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
IV šķira				
175.	Kultūras un sabiedriskais darbinieks	Alberts	Spoģis	1998.g. 22.jūlija
176.	Norvēģijas karaliskas jahtas kapteinis	Franks (Frank)	Bondo (Bondo)	1998.g. 22.jūlija
177.	Norvēģijas karaļa adjutants	Gisels (Gisel)	Kongstads (Kongstad)	1998.g. 22.jūlija
178.	Norvēģijas Ārlietu ministrijas nodaļas vadītāja	Eva (Eva)	Vincenta (Vincent)	1998.g. 22.jūlija
V šķira				
1.	Literatūrzinātnieks	Voldemars	Ancitis	1994.g. 7.novembri
2.	Cilvēktiesību aktiviste	Lidija	Doroņina-Lasmane	1994.g. 7.novembri
3.	Grāmatizdevējs	Jānis	Elksnis	1994.g. 7.novembri
4.	Rakstniece	Marina	Kosteņecka	1994.g. 7.novembri
5.	Skolotāja	Adina	Ķirškalne	1994.g. 7.novembri
6.	Aktieris	Harijs	Liepiņš	1994.g. 7.novembri
7.	Matemātikas pedagogs, profesors	Jānis	Mencis	1994.g. 7.novembri
8.	Aktieris	Eduards	Pāvuls	1994.g. 7.novembri
9.	Rakstnieks	Aleksandrs	Pelēcis	1994.g. 7.novembri
10.	Makslinieks	Auseklis	Baušķenieks	1995.g. 12.aprīli
11.	Pedagoģe	Austra	Eichmane	1995.g. 12.aprīli
12.	Fotomakslinieks	Jānis	Gleizds	1995.g. 12.aprīli
13.	Ugunsdzēsēju vada komandieris	Eriks	Jaškuļs	1995.g. 12.aprīli
14.	"Grindex" ģenerāldirektors	Valdis	Jakobsons	1995.g. 12.aprīli
15.	Pedagogs	Jānis	Karkliņš	1995.g. 12.aprīli
16.	Medicīnas darbinieks	Jānis	Krūmāls	1995.g. 12.aprīli
17.	Medicīnas darbinieks	Ivars Uldis	Lamsters	1995.g. 12.aprīli
18.	Kultūras darbiniece	Līana	Ose	1995.g. 12.aprīli
19.	Pedagoģijas doktore	Anta	Rudzīte	1995.g. 12.aprīli
20.	Grāmatizdevējs	Helmars	Rudzītis	1995.g. 12.aprīli
21.	Medicīnas darbinieks	Jānis	Strazdiņš	1995.g. 12.aprīli
22.	Grāmatizdevējs	Georgs	Šleiers	1995.g. 12.aprīli
23.	Sabiedriskais darbinieks	Arvids	Ulme	1995.g. 12.aprīli
24.	Medicīnas darbiniece	Aina	Viča	1995.g. 12.aprīli
25.	Medicīnas zinātnieks	Arnolds	Vilerts	1995.g. 12.aprīli
26.	Grāmatu apgāda "Preses nams" vadītāja	Māra	Caune	1995.g. 2.augustā
27.	Dabas petnieks	Guntis	Eniņš	1995.g. 2.augustā
28.	Kriminālpolicijas sevišķi svarīgu lietu inspektors	Jānis	Jasēvičs	1995.g. 2.augustā
29.	Policijas iecirkņa inspektors	Alģis	Simanavičs	1995.g. 2.augustā
30.	Literatūrzinātniece, literatūrvēsturniece	Saulcerite	Viese	1995.g. 2.augustā
31.	Zviedrijas stālmeistars, majors	Gustavs (Gustaf)	Nibless (Nyblaeus)	1995.g. 25.septembri
32.	V.M. Zviedrijas karaļa adjutants, pulkvedis	Bjerns (Björn)	Vidmarks (Widmark)	1995.g. 25.septembri
33.	Zviedrijas pirmais sekretārs	Peters (Peter)	Bjērliņš (Björilin)	1995.g. 25.septembri
34.	Zviedrijas majors	Urbans (Urban)	Karlsons (Carlsson)	1995.g. 25.septembri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvota nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
V šķira				
35.	Zviedrijas apakšpulkvedis	Jonass (Jonas)	Ulsons (Olsson)	1995.g. 25.septembri
36.	Zviedrijas kapelmeistars	Matss (Mats)	Janhagens (Janhagen)	1995.g. 25.septembri
37.	Zviedrijas policijas superintendants	Eriks (Erik)	Rennegards (Rönnegard)	1995.g. 25.septembri
38.	Zviedrijas policijas superintendants	Eriks (Erik)	Martinsons (Martinsson)	1995.g. 25.septembri
39.	Zviedrijas slepenpolicists superintendants	Stigs (Stig)	Abrahamsons (Abrahamsson)	1995.g. 25.septembri
40.	Arhitekts, kultūras darbinieks	Vaidelotis	Apsitis	1995.g. 8.novembri
41.	Prāvests	Augusts	Ālers	1995.g. 8.novembri
42.	Bij. energosistēmas darbinieks	Andrejs	Berkmanis	1995.g. 8.novembri
43.	Dzejnieks, tulkotājs, politiskais darbinieks	Uldis	Berziņš	1995.g. 8.novembri
44.	Režisors	Arnolds	Burovs	1995.g. 8.novembri
45.	Prāveste	Ieva	Graufelde	1995.g. 8. novembri
46.	Nacionālo bruņoto spēku pulkvežleitnants	Janis	Gustsons	1995.g. 8.novembri
47.	Saeimas deputāts	Paulis	Kļaviņš	1995.g. 8.novembri
48.	Tautas lietišķās mākslas studijas "Atspole" vadītāja	Ilga	Madre	1995.g. 8.novembri
49.	Baleta solists	Arvids	Ozoliņš	1995.g. 8.novembri
50.	Valsts sociālās apdrošināšanas fonda Juridiskās daļas galvenais speciālists	Džems	Sūngailis	1995.g. 8.novembri
51.	Saldus elektrotīklu rajona inspektors	Janis	Broks	1995.g. 8.novembri
52.	Tautas dāiļamatmeistare	Jete	Užane	1995.g. 8.novembri
53.	Sabiedriskais un kultūras darbinieks	Janis	Cibuļskis	1995.g. 8.novembri
54.	Rudbāržu pagasta policijas iecirkņa inspektors	Ints	Folkmanis	1995.g. 8.novembri
55.	Slīteres rezervāta iecirkņa bijušais valsts inspektors	Edgars	Hausmanis	1995.g. 8.novembri
56.	Liliju selekcionārs	Viktors	Orehovs	1995.g. 8.novembri
57.	Keramiķis	Peteris	Ušpelis	1995.g. 8.novembri
58.	Dirģents	Talivaldis	Bērziņš	1996.g. 22.aprīlī
59.	Sabiedriskais darbinieks	Voldemārs	Birznieks	1996.g. 22.aprīlī
60.	Aktrise, režijas konsultante un pedagoge	Ērika	Ferda	1996.g. 22.aprīlī
61.	Sabiedriskais darbinieks	Alfreds	Geidans	1996.g. 22.aprīlī
62.	Sabiedriskā darbiniece	Irene	Krečko	1996.g. 22.aprīlī
63.	Aktrise	Irma	Laiva	1996.g. 22.aprīlī
64.	Kultūras darbinieks	Zigfrīds	Kalniņš	1996.g. 22.aprīlī
65.	Sabiedriskais darbinieks	Ilmārs	Knaģis	1996.g. 2.jūlijā
66.	Sabiedriskais darbinieks	Aleksandrs	Lingarts	1996.g. 2.jūlijā
67.	Vācijas Federatīvās Republikas militārais atašējs Latvijas Republika	Burkhards (Burkhard)	fon Grolls (von Groll)	1996.g. 9.oktobri
68.	Aktrise	Ņina	Leimane	1996.g. 9.oktobri
69.	Sabiedriskais darbinieks	Valdis	Muižnieks	1996.g. 9.oktobri
70.	Sakrālās koka tēlniecības meistars	Antons	Rancāns	1996.g. 9.oktobri
71.	Sabiedriskais darbinieks	Martiņš	Štauers	1996.g. 9.oktobri
72.	Sabiedriskais darbinieks	Laimonis	Zandbergs	1996.g. 9.oktobri
73.	Mākslinieks, tēlnieks	Martiņš	Zaurs	1996.g. 9.oktobri
74.	Kultūras darbinieks	Viktors	Ķirps	1996.g. 30.oktobri
75.	Lauksaimnieks	Janis	Auseklis	1997.g. 22.janvārī

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
V šķira				
76.	Kultūras darbinieks	Edmunds	Gekišs	1997.g. 22.janvārī
77.	Pedagogs	Alfrēds	Grava	1997.g. 22.janvārī
78.	Filologs, bibliografs, latviešu grāmatniecības speciālists, pedagogs	Benjamiņš	Jegers	1997.g. 22.janvārī
79.	Valmieras rajona policijas nodaļas priekšnieks, policijas pulkvedis	Juris	Kubuliņš	1997.g. 22.janvārī
80.	Diriģents	Pauls	Kvelde	1997.g. 22.janvārī
81.	Ārsts, otolaringologs	Peteris	Lapsa	1997.g. 22.janvārī
82.	Arhitekts, pilsetplānotājs	Andris Edgars	Roze	1997.g. 22.janvārī
83.	Lauksaimnieks	Visvaldis	Skujiņš	1997.g. 22.janvārī
84.	Sabiedriskais darbinieks, žurnālists	Ilgvars	Spilners	1997.g. 22.janvārī
85.	Publicists	Ernests	Treiguts-Tale	1997.g. 22.janvārī
86.	Dānijas Gaisa spēku majors	Serens Villijs (Søren Willy)	Andersens (Andersen)	1997.g. 12.martā
87.	Sabiedriskais darbinieks	Alfrēds	Berziņš	1997.g. 12.martā
88.	Pedagoģe	Valija	Briede	1997.g. 12.martā
89.	Dānijas Karaliskās kancelejas direktore	Suzanne (Susanne)	Briksa (Brix)	1997.g. 12.martā
90.	Pašvaldību darbinieks	Kārlis	Greiškalns	1997.g. 12.martā
91.	Dānijas Karaliskās gvardes majors	Hanss Henriks (Hans Henrik)	Jansens (Jansen)	1997.g. 12.martā
92.	Dānijas Karaliskās kancelejas furje	Stins Kudsk (Steen Kudsk)	Larsens (Larsen)	1997.g. 12.martā
93.	Kopenhāģenas lidostas sabiedriskās drošības direktors	Jergens (Jorgen)	Mangors (Mangor)	1997.g. 12.martā
94.	Dānijas karalisko huzāru kapteinis	Hanss Kristians (Hans Christian)	Matisens (Mathiesen)	1997.g. 12.martā
95.	Literatūrzinātnieks, rakstnieks	Valters	Nollendorfs	1997.g. 12.martā
96.	Dānijas Karaliskās gvardes majors	Esbens (Esbén)	Ro (Roug)	1997.g. 12.martā
97.	Aktieris, režisors	Laimonis	Siliņš	1997.g. 12.martā
98.	Jurists	Viktors	Šadinovs	1997.g. 12.martā
99.	Makslinieks, vēsturnieks	Andrejs	Šulcs	1997.g. 12.martā
100.	Francijas Ārlietu ministrijas protokola nodaļas referente	Sara (Sarah)	Oseija (Auseil)	1997.g. 8.aprīlī
101.	Francijas Ārlietu ministrijas protokola nodaļas referente	Marija Kristīne (Marie-Christine)	Burģinjona (Bourguignon)	1997.g. 8.aprīlī
102.	Francijas Ārlietu ministrijas Baltijas nodaļas referente	Floransa (Florence)	Ferari (Ferrari)	1997.g. 8.aprīlī
103.	Francijas Senāta prezidenta kabineta vadītājs	Žans Marins (Jean-Marin)	Šū (Schub)	1997.g. 8.aprīlī
104.	Sporta darbinieks, treneris, pedagogs	Olģerts	Altbergs	1997.g. 23.aprīlī
105.	Pašvaldību darbinieks	Martiņš	Andersons	1997.g. 23.aprīlī
106.	Žurnālists, preses darbinieks	Ignats	Blaževics	1997.g. 23.aprīlī
107.	Politiskais darbinieks	Uldis	Bluķis	1997.g. 23.aprīlī
108.	Kultūras un sabiedriskā darbiniece	Dzidra	Bļodone	1997.g. 23.aprīlī
109.	Kultūras un sabiedriskais darbinieks	Arturs	Cipulis	1997.g. 23.aprīlī
110.	Sabiedriskais darbinieks	Valdemārs	Feldmanis	1997.g. 23.aprīlī

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
V šķira				
111.	Sabiedriskais darbinieks	Bruno Broņislavs	Logins	1997.g. 23.aprīli
112.	Tautsaimnieks	Karlis	Škoba	1997.g. 23.aprīli
113.	Pedagogs, Engures vidusskolas direktors	Karlis	Edelnieks	1997.g. 19.augustā
114.	Sabiedriskais darbinieks	Egons	Fridrihsons	1997.g. 19.augustā
115.	Talsu privatuzņēmuma "Aptieka A" vadītāja	Regina	Lace	1997.g. 19.augustā
116.	Pedagoģe	Milda	Murele	1997.g. 19.augustā
117.	Grāmatizdevējs	Ivars	Riekstiņš	1997.g. 19.augustā
118.	Tulkotāja, pedagoģe	Aina	Rudzroga	1997.g. 19.augustā
119.	Somijas sabiedriskā darbiniece	Elmikārīna (<i>Elmikaarina</i>)	Martina (<i>Martin</i>)	1997.g. 17.oktobri
120.	Teologs	Arveds	Celms	1997.g. 29.oktobri
121.	Teologs	Janis	Janelsis	1997.g. 29.oktobri
122.	Pedagogs	Aivars	Lasis	1997.g. 29.oktobri
123.	Kultūras un sabiedriskais darbinieks (Zviedrija)	Svens Hampuss (<i>Sven Hampus</i>)	Salens (<i>Salen</i>)	1997.g. 29.oktobri
124.	Pedagogs	Raimonds	Treijs	1997.g. 29.oktobri
125.	Pedagogs, Jūrmalas mūzikas vidusskolas direktors	Andrejs	Upmacis	1997.g. 29.oktobri
126.	Teologs	Alfons	Vecmanis	1997.g. 29.oktobri
127.	Valsts un sabiedriskā darbiniece	Marie Anna	Zariņa	1997.g. 29.oktobri
128.	Pedagogs	Leonids	Antons	1998.g. 8.aprīli
129.	Būvnieks	Roberts	Ginters	1998.g. 8.aprīli
130.	Kultūras darbiniece	Dace	Jansone	1998.g. 8.aprīli
131.	Sabiedriskais darbinieks	Rihards	Kalniņš	1998.g. 8.aprīli
132.	Sabiedriskais darbinieks	Uldis	Klauss	1998.g. 8.aprīli
133.	Mūzikas pedagoģe	Austra	Veikšāne	1998.g. 8.aprīli
134.	Agronoms	Karlis	Vilsons	1998.g. 8.aprīli
135.	Mūziķis	Ventis	Zilberts	1998.g. 8.aprīli
136.	Ārste	Ieviņa	Alka	1998.g. 24.aprīli
137.	Būvnieks	Andrejs	Dauksts	1998.g. 24.aprīli
138.	Aktieris, režisors	Janis	Lūsēns	1998.g. 24.aprīli
139.	Veterinārārsts un sabiedriskais darbinieks	Imants	Raļļa	1998.g. 24.aprīli
140.	Sabiedriskais darbinieks, vēsturnieks	Ainārs	Bambals	1998.g. 22.julija
141.	Sabiedriskais darbinieks	Gunards	Bērziņš	1998.g. 22.julija
142.	Tautsaimnieks, agronoms	Janis	Bērziņš	1998.g. 22.julija
143.	Sabiedriskais darbinieks, pedagogs	Gerhards	Brēmanis	1998.g. 22.julija
144.	Ārsts	Aivars	Galviņš	1998.g. 22.julija
145.	Pedagogs, zinātnieks	Harijs	Kanaviņš	1998.g. 22.julija
146.	Ārsts	Valdis	Kantāns	1998.g. 22.julija
147.	Ārsts	Pavils	Laizāns	1998.g. 22.julija
148.	Sabiedriskais darbinieks	Ingvars	Leitis	1998.g. 22.julija
149.	Ārsts	Janis	Ozoliņš	1998.g. 22.julija
150.	Norvēģijas vēstniecības Latvijas Republika sekretāre	Kristina (<i>Kristin</i>)	Jorgensena (<i>Jorgensen</i>)	1998.g. 22.julija

AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA GODA ZĪMĒ
APBALVOTIE
APBALVOŠANAS SECĪBĀ

1996. gada 30. oktobris — 1998. gada 22. jūlijs

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I pakāpe				
1.	Mazpulku vecbiedrs	Augusts	Bambelovskis	1996.g. 30.oktobri
2.	Skolotāja	Zelma	Feizaka	1996.g. 30.oktobri
3.	Mazpulku vecbiedre	Aina	Kliesta	1996.g. 30.oktobri
4.	Skolotājs, sporta darbinieks	Alfreds	Leja	1996.g. 30.oktobri
5.	Jurists, mikologs	Vilis	Lukins	1996.g. 30.oktobri
6.	Skolotājs	Evalds	Siliņš	1996.g. 30.oktobri
7.	Mazpulku vecbiedre	Margarita	Stradiņa	1996.g. 30.oktobri
8.	Mazpulku vecbiedre	Valija	Upeniece	1996.g. 30.oktobri
9.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas ārste	Natalija	Baliņa	1996.g. 30.oktobri
10.	Kuldīgas slimnīcas ārsts	Janis	Dimants	1996.g. 30.oktobri
11.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas ārste	Sara	Hodaša	1996.g. 30.oktobri
12.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas Darba ekspertīzes kabineta vadītājs	Karlis	Lamberts	1996.g. 30.oktobri
13.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas laboratorijas vadītāja	Valija	Maķens	1996.g. 30.oktobri
14.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas ārste	Vija	Rozīte	1996.g. 30.oktobri
15.	Jelgavas pilsētas slimnīcas ārste	Ira	Vidiņa	1996.g. 30.oktobri
16.	Zinātnieks	Ivars	Biļinskis	1997.g. 22.janvāri
17.	Zinātnieks, pedagogs	Artūrs	Boruks	1997.g. 22.janvāri
18.	Zinātniece, pedagoģe	Aina	Dālmane	1997.g. 22.janvāri
19.	Kultūras darbinieks	Gaidis	Graudiņš	1997.g. 22.janvāri
20.	Nacionālo bruņoto spēku štāba priekšnieka vietnieks	Jānis	Kažociņš	1997.g. 22.janvāri
21.	Grāmatizdevējs, kultūras darbinieks	Roberts	Krūklītis	1997.g. 22.janvāri
22.	Atvaļinātais pulkvedis	Vilmars	Kukainis	1997.g. 22.janvāri
23.	Pedagogs, profesors	Pēteris	Laizāns	1997.g. 22.janvāri
24.	Valodniece	Lidija	Leikuma	1997.g. 22.janvāri
25.	Sabiedriskā darbiniece, žurnaliste, literāte	Austra	Liepiņa	1997.g. 22.janvāri
26.	Pedagogs	Jazeps	Ločmelis	1997.g. 22.janvāri
27.	Zinātnieks	Edmunds	Lukevics	1997.g. 22.janvāri
28.	Horeogrāfs	Vilis	Ozols	1997.g. 22.janvāri
29.	Izglītības darbiniece	Dzidra	Purmale	1997.g. 22.janvāri
30.	Pedagogs, profesors	Rolands	Rikards	1997.g. 22.janvāri
31.	Sabiedriskā darbiniece	Līga	Ruperte	1997.g. 22.janvāri
32.	Lauksaimniece	Anna	Salmane	1997.g. 22.janvāri
33.	Lauksaimnieks	Jekabs	Spickus	1997.g. 22.janvāri
34.	Novadpētniece, sabiedriskā darbiniece	Olga	Spule	1997.g. 22.janvāri
35.	Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors	Olģerts	Šabanskis	1997.g. 22.janvāri
36.	Pedagogs, profesors	Karlis	Švalbe	1997.g. 22.janvāri
37.	Kultūras darbinieks	Valdis	Vikmanis	1997.g. 22.janvāri
38.	Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas rektors, pulkvedis	Valdis	Matiss	1997.g. 22.janvāri
39.	Pedagoģe	Biruta	Balčuna	1997.g. 12.marta
40.	Ģeodezists	Juris	Deičmanis	1997.g. 12.marta
41.	Pedagogs	Pēteris	Gleizdāns	1997.g. 12.marta

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I pakāpe				
42.	Sabiedriskais darbinieks	Arnolds	Kaliksons	1997.g. 12.marta
43.	Telekomunikāciju darbinieks	Juris	Kūla	1997.g. 12.marta
44.	Telekomunikāciju darbinieks	Eduards	Malmeisters	1997.g. 12.marta
45.	Arhitekts	Hermanis	Pakulis	1997.g. 12.marta
46.	Kultūras darbiniece	Brunhilde	Petersone	1997.g. 12.marta
47.	Sabiedriskais darbinieks	Edgars	Retigs	1997.g. 12.marta
48.	Teologs	Janis	Stepiņš	1997.g. 12.marta
49.	Mežkopis	Arvids	Šnefelds	1997.g. 12.marta
50.	Māksliniece	Elza	Zariņa	1997.g. 12.marta
51.	Pedagoģe	Devgasija	Aleksandrova	1997.g. 23.aprīli
52.	Jūras spēku Liepājas mācību centra nodaļas priekšnieks, jūras komandieris	Janis	Krūmiņš	1997.g. 23.aprīli
53.	Jūras spēku Dienvidu rajona komandieris, jūras kapteinis	Ilmars	Lešinskis	1997.g. 23.aprīli
54.	Sabiedriskais darbinieks	Georgs	Maiznieks (Beshļebņikovs)	1997.g. 23.aprīli
55.	Sabiedriskais darbinieks	Arnolds Jūlijs	Mencis	1997.g. 23.aprīli
56.	Sabiedriskais darbinieks	Ansis	Rozenbachs	1997.g. 23.aprīli
57.	Dirģente	Mara	Skride	1997.g. 23.aprīli
58.	Saeimas apsardzes dienesta priekšnieks	Jānis	Veinbergs	1997.g. 23.aprīli
59.	Jūras spēku komandieris, jūras kapteinis	Gaidis	Zeibots	1997.g. 23.aprīli
60.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Jānis	Apelis	1997.g. 19.augusta
61.	Pašvaldību darbiniece	Mirdza	Apsīte	1997.g. 19.augusta
62.	Ārste	Agita	Auziņa	1997.g. 19.augusta
63.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Andris	Bunka	1997.g. 19.augusta
64.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Ziedonis	Čevers	1997.g. 19.augusta
65.	Ārste	Aina	Gasjuna	1997.g. 19.augusta
66.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Aivars	Grigulis	1997.g. 19.augusta
67.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Ilgonis	Heinackis	1997.g. 19.augusta
68.	Pedagogs	Visvaldis	Hermanis	1997.g. 19.augusta
69.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Juris	Jasinkevičs	1997.g. 19.augusta
70.	Ārste	Regina	Kazeļņika	1997.g. 19.augusta
71.	Ārsts	Vilis	Krasts	1997.g. 19.augusta
72.	Dirģente, pedagoģe	Helēna	Lazarēviča	1997.g. 19.augusta
73.	Telekomunikāciju darbinieks	Ivars	Liepiņš	1997.g. 19.augusta
74.	Zinātniece	Anna	Nicmane	1997.g. 19.augusta
75.	Pedagoģe	Gundega	Reine (Bērziņa)	1997.g. 19.augusta
76.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Juris	Rekšņa	1997.g. 19.augusta
77.	Ārsts	Rauls	Renemanis	1997.g. 19.augusta
78.	Ārsts	Ainārs	Rudziņš	1997.g. 19.augusta
79.	Slaucejs	Juris	Vanders	1997.g. 19.augusta
80.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Jānis	Zalpeteris	1997.g. 19.augusta
81.	Sabiedriskais darbinieks	Pēteris	Ans	1997.g. 29.oktobri
82.	Pedagogs, zinātnieks	Edvins	Bērziņš	1997.g. 29.oktobri
83.	Sabiedriskais darbinieks	Edmunds	Būmanis	1997.g. 29.oktobri
84.	Zemessargs	Aivars	Celītans	1997.g. 29.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I pakāpe				
85.	Pedagogs, sabiedriskais darbinieks	Janis	Davidsons	1997.g. 29.oktobri
86.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Kārlis	Dombrovskis	1997.g. 29.oktobri
87.	Teologs	Arnolds	Ernstsons	1997.g. 29.oktobri
88.	Medicīnas māsa	Anna	Erzāma	1997.g. 29.oktobri
89.	Pedagogs, dramaturgs	Bālfurs	Ferbers	1997.g. 29.oktobri
90.	Ārsts, medicīnas pedagogs, zinātnieks	Jānis	Gaujēns	1997.g. 29.oktobri
91.	Sabiedriskais darbinieks	Arvis	Grods	1997.g. 29.oktobri
92.	Ārsts	Ēriks	Jakobsons	1997.g. 29.oktobri
93.	Telekomunikāciju darbinieks	Ādolfs	Jakobsons	1997.g. 29.oktobri
94.	Lauksaimnieks	Olģerts	Jostsons	1997.g. 29.oktobri
95.	Bijušais Ipašo tautas brīvprātīgo kartības sargu vienības dalībnieks	Gustavs	Kalniņš	1997.g. 29.oktobri
96.	Sabiedriskā darbiniece	Helēna	Koziorova	1997.g. 29.oktobri
97.	Sabiedriskā darbiniece	Daina Margrieta	Krēpause	1997.g. 29.oktobri
98.	Žurnāliste, sabiedriskā darbiniece	Valda Selga	Liepiņa	1997.g. 29.oktobri
99.	Sabiedriskais darbinieks	Olģerts	Mazarkēvics	1997.g. 29.oktobri
100.	Sabiedriskais darbinieks	Augusts	Meijers	1997.g. 29.oktobri
101.	Sabiedriskais darbinieks	Pavils	Neikšāns	1997.g. 29.oktobri
102.	Sabiedriskais darbinieks	Jānis	Ozols	1997.g. 29.oktobri
103.	Pedagogs	Valdis	Pakalniētis	1997.g. 29.oktobri
104.	Mūzikas pedagogs	Anita	Paže	1997.g. 29.oktobri
105.	Sabiedriskais darbinieks	Kārlis	Peterlevics	1997.g. 29.oktobri
106.	Sabiedriskā darbiniece	Galina	Petrova-Matisa	1997.g. 29.oktobri
107.	Sabiedriskā darbiniece	Dzintara	Pētersone	1997.g. 29.oktobri
108.	Sabiedriskā darbiniece	Inta	Praulīņa	1997.g. 29.oktobri
109.	Sabiedriskais darbinieks	Ludvigs	Reiters	1997.g. 29.oktobri
110.	Pedagogs	Arturs	Sika	1997.g. 29.oktobri
111.	Pretošanās kustības dalībniece	Mihalina	Supe	1997.g. 29.oktobri
112.	Pedagogs, zinātnieks	Jānis	Tupiņš	1997.g. 29.oktobri
113.	Bijušais Ipašo tautas brīvprātīgo kartības sargu vienības dalībnieks	Peteris	Verītis	1997.g. 29.oktobri
114.	Sporta darbinieks, pulkvedis	Ēriks	Viķelis	1997.g. 29.oktobri
115.	Deju meistare	Marta	Alberinga	1998.g. 8.aprīli
116.	Sabiedriskais darbinieks	Jānis	Broks	1998.g. 8.aprīli
117.	Horeogrāfe	Biruta	Hegenbarte	1998.g. 8.aprīli
118.	Veterinārārsts	Imants	Kronbergs	1998.g. 8.aprīli
119.	Sabiedriskais darbinieks	Peteris	Lukaševics	1998.g. 8.aprīli
120.	Sabiedriskais darbinieks	Uldis	Mantons	1998.g. 8.aprīli
121.	Policists	Andrejs	Maslovs	1998.g. 8.aprīli
122.	Pedagogs	Alberts	Rube	1998.g. 8.aprīli
123.	Agronoms	Andris	Siliņš	1998.g. 8.aprīli
124.	Bijušais Ipašo tautas brīvprātīgo kartības sargu vienības dalībnieks	Gints	Vaznis	1998.g. 8.aprīli
125.	Sabiedriskais darbinieks	Jānis	Vejiņš	1998.g. 8.aprīli
126.	Biškopis	Visvaldis	Auzukalns	1998.g. 24.aprīli

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvota nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I pakāpe				
127.	Burātais	Kārlis	Balodis	1998.g. 24.aprīli
128.	Sabiedriskais darbinieks	Tālivaldis	Baliņš	1998.g. 24.aprīli
129.	Ārste	Vija	Grigale	1998.g. 24.aprīli
130.	Teologs	Gustavs	Kness-Knezinskis	1998.g. 24.aprīli
131.	Telekomunikāciju darbinieks	Janis	Lauva	1998.g. 24.aprīli
132.	Burātais	Laimonis	Millers	1998.g. 24.aprīli
133.	Teologs	Laimons	Mušinskis	1998.g. 24.aprīli
134.	Burātais	Janis	Ozoliņš	1998.g. 24.aprīli
135.	Ārsts	Aristids	Rogulis	1998.g. 24.aprīli
136.	Sabiedriskais darbinieks	Noldis Gunters	Millers	1998.g. 22.jūlija
137.	Daudz bērnu māte	Ināra	Pundure	1998.g. 22.jūlija
138.	Sabiedriskais darbinieks	Alfreds Egils	Puškevičs	1998.g. 22.jūlija
139.	Medicīnas māsa	Daina	Romanovska	1998.g. 22.jūlija
140.	Sabiedriskais darbinieks	Zigurds	Šlicis	1998.g. 22.jūlija
141.	Pedagoģis, sporta veterāns	Juris	Vaskinovičs	1998.g. 22.jūlija
142.	Medicīnas māsa	Vija	Vārma	1998.g. 22.jūlija
143.	Medicīnas darbiniece	Valda	Ziverte	1998.g. 22.jūlija
II pakāpe				
1.	Ģeologs	Imants	Galenieks	1996.g. 30.oktobri
2.	Labklājības ministrijas Darba departamenta direktore	Maija	Ķimele	1996.g. 30.oktobri
3.	Labklājības ministrijas Sociālas palīdzības departamenta Sociālas aprūpes nodaļas vadītāja vietniece	Valentīna	Rancāne	1996.g. 30.oktobri
4.	Valsts uzņēmuma "Republikas rehabilitācijas centrs" direktore	Regina	Simsone	1996.g. 30.oktobri
5.	Brīvības pieminekļa kopeža	Marija	Vaišļa	1996.g. 30.oktobri
6.	Labklājības ministrijas Sociālas apdrošināšanas departamenta Pensiju nodaļas vadītāja	Lilita	Velde	1996.g. 30.oktobri
7.	Sporta darbinieks	Andris	Zankovskis	1996.g. 30.oktobri
8.	P.Stradiņa klīniskās slimnīcas medicīnas māsa	Gita	Andrope	1996.g. 30.oktobri
9.	Rīgas rajona slimnīcas feldšere	Velga	Avota	1996.g. 30.oktobri
10.	Kuldīgas slimnīcas laborante	Helga	Berķe	1996.g. 30.oktobri
11.	Kuldīgas slimnīcas medicīnas māsa	Astrida	Dvarone	1996.g. 30.oktobri
12.	P.Stradiņa klīniskās slimnīcas vecāka medicīnas māsa	Vallija	Erdmane	1996.g. 30.oktobri
13.	P.Stradiņa klīniskās slimnīcas medicīnas māsa	Hilda	Kalniņa	1996.g. 30.oktobri
14.	P.Stradiņa klīniskās slimnīcas medicīnas māsa	Gaida	Kvēpa	1996.g. 30.oktobri
15.	Stopiņu ambulances patronāžas medicīnas māsa	Irena	Lazdāne	1996.g. 30.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
II pakāpe				
16.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas poliklinikas vecākā medicīnas māsa	Vija	Rožkalne	1996.g. 30.oktobri
17.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas medicīnas māsa	Skaidra	Savicka	1996.g. 30.oktobri
18.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas medicīnas māsa	Līvija	Sidraba	1996.g. 30.oktobri
19.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas medicīnas māsa	Erna	Smalcis	1996.g. 30.oktobri
20.	Kuldīgas slimnīcas feldšere	Aija	Špiguna	1996.g. 30.oktobri
21.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas vecākā medicīnas māsa	Ausma	Vaivode	1996.g. 30.oktobri
22.	Siera meistars	Vladislavs	Čulčs	1997.g. 22.janvārī
23.	Rīgas rajona veterinārās pārvaldes veterinārārsts	Arnolds	Dzime	1997.g. 22.janvārī
24.	Lauksaimnieks	Gatis	Galviņš	1997.g. 22.janvārī
25.	Lauksaimnieks	Arvids Pēteris	Kalejs	1997.g. 22.janvārī
26.	Cesu rajona patērētāju biedrības pilnvarotais	Arvids Janis	Krieviņš	1997.g. 22.janvārī
27.	Tautas deju lietpratējs	Zigurds	Miezītis	1997.g. 22.janvārī
28.	Pravests	Pēteris	Onckulis	1997.g. 22.janvārī
29.	Mūziķis	Arvids	Purvs	1997.g. 22.janvārī
30.	Daugavpils pilsētas centrālās slimnīcas Neiroloģijas nodaļas vadītāja	Ļubova	Sparāne	1997.g. 22.janvārī
31.	Sabiedriskais darbinieks	Andrejs	Spamiņš	1997.g. 22.janvārī
32.	Lauksaimnieks	Janis	Valko	1997.g. 22.janvārī
33.	Tautsaimnieks	Janis	Zudāns	1997.g. 22.janvārī
34.	Sabiedriskais darbinieks	Teodors	Ērenštreits	1997.g. 23.aprīlī
35.	Sabiedriskā darbiniece	Biruta	Jemeljanova	1997.g. 23.aprīlī
36.	Sabiedriskā darbiniece	Mērija	Karkliņa	1997.g. 23.aprīlī
37.	Sabiedriskais darbinieks	Vladimirs	Konuševskis	1997.g. 23.aprīlī
38.	Sabiedriskā darbiniece	Aija	Kušķe	1997.g. 23.aprīlī
39.	Sabiedriskā darbiniece	Līvija	Liepa	1997.g. 23.aprīlī
40.	Sabiedriskā darbiniece	Lilija	Škutāne	1997.g. 23.aprīlī
41.	Sabiedriskais darbinieks	Arnolds	Upmalis	1997.g. 23.aprīlī
42.	Sabiedriskā darbiniece	Zofija	Zujeva	1997.g. 23.aprīlī
43.	Kultūras darbiniece	Vilma	Barisa	1997.g. 19.augusta
44.	Telekomunikāciju darbinieks	Pēteris	Sprancis	1997.g. 19.augusta
45.	Telekomunikāciju darbinieks	Juris	Griķis	1997.g. 29.oktobri
46.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Aleksandrs	Ivanovs	1997.g. 29.oktobri
47.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Aleksandrs	Karpičevs	1997.g. 29.oktobri
48.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Aleksandrs	Katlinskis	1997.g. 29.oktobri
49.	Pedagoģe	Anna	Ķerzuma	1997.g. 29.oktobri
50.	Lauksaimnieks	Vitalijs	Ločmelis	1997.g. 29.oktobri
51.	Pedagoģe, kultūras darbiniece	Ilga	Skutāne	1997.g. 29.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
III pakāpe				
1.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas masieris	Janis	Osonietis	1996.g. 30.oktobri
2.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas laborante	Ināra	Ostrovskā	1996.g. 30.oktobri
3.	P.Stradiņa kliniskās slimnīcas laborante	Anna	Skorohodova	1996.g. 30.oktobri
4.	Aizkraukles rajona centrālās slimnīcas atrās palīdzības feldšēre	Zinaida	Avotiņa	1997.g. 22.janvāri
5.	Kultūras darbinieks	Janis	Olte	1997.g. 22.janvāri
6.	Šoferis	Rolands	Liepiņš	1997.g. 12.marta
7.	Telekomunikāciju darbinieks	Janis	Bērzaļš	1997.g. 29.oktobri
8.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Valērijs	Petručonoks	1997.g. 29.oktobri
9.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Sergejs	Rostovs	1997.g. 29.oktobri
10.	1991.gada augusta barikāžu dienu dalībnieks	Vladimirs	Viktorovs	1997.g. 29.oktobri

AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDENI UN AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA GODA ZĪMĒ APBALVOTIE ALFABĒTISKĀ SECĪBĀ

1994. gada 7. novembris — 1998. gada 22. jūlijs

Uzvārds	Vārds	Ordeņa	
		šķira	numurs
A			
Abrahamsons	Stigs	V	39
fon Aderkass	Klauss	IV	73
Ahtisari	Marti	I	13
Alēra	Elizabete	IV	109
Alka	Ievija	V	136
Altbergs	Olģerts	V	104
Ancitis	Voldemars	V	1
Andersens	Sērens Villijs	V	86
Andersens	Ove	IV	100
Andersons	Martiņš	V	105
Andžans	Agnis	IV	86
Angells–Hansens	Bente	III	88
Anmanis	Janis	IV	165
Antons	Leonids	V	128
Aperāns	Janis	IV	114
Apinis	Aleksejs	III	33
Apsitis	Vaidelotis	V	40
Auseklis	Janis	V	75
Azarova	Ludmila	IV	11
Ālers	Augusts	V	41

B			
Baltiņš	Vilnis	III	1
Bambals	Ainars	V	140
Baraduļins	Rigors	IV	115
Bariss	Martiņš	III	37
Baruēns	Fransua	III	58
Baško	Jazeps	IV	166
Batarevskis	Oļegs	IV	96
Baumanis	Johanness	IV	82
Baušķenieks	Auseklis	V	10
Beikmanis	Janis	IV	158
Beimanis	Aivars	IV	136
Bekmans	Jerns	III	18
Belševica	Vizma	IV	1
Berkļavs	Eduards	IV	12
Berkmanis	Andrejs	V	42
Berners	Gustavs	III	44
Bertone	Žans Šarls	IV	110
Bēns	Moenss	IV	101
Beringa	Kirstena Melinga	III	2
Berugs	Jans Rihards	IV	13
Berziņa-Baltiņa	Valerija	IV	97
Berziņš	Alfreds	V	87
Berziņš	Boriss	IV	52
Berziņš	Gunards	V	141
Berziņš	Janis	V	142
Berziņš	Talivaldis	V	58
Berziņš	Uldis	V	43
Biežaite	Margarita	IV	147
Bīķis	Juris	IV	87
Bīlds	Karls	II	29
Biode	Bobs	IV	133
Birkerts	Gunārs	IV	53
Birze	Miervaldis	IV	72
Birznieks	Voldemars	V	59
Biteniece	Eva	III	75
Bitenieks	Raimonds	III	38
Bibelnieks	Janis	IV	167
Bibers	Gunārs	IV	37
Bjerlins	Peters	V	33

Uzvārds	Vārds	Ordeņa	
		šķira	numurs
Bjurners	Anderss	III	21
Blaževics	Ignats	V	106
fon Blikseņa-Finke	Kristine	IV	47
Blonskis	Aloiss Visvaldis	IV	88
Bluķis	Uldis	V	107
Blumbergs	Ilmars	IV	14
Bļodone	Dzidra	V	108
Bola	Ingera Marianne	III	45
Bondo	Franks	IV	176
Bongs	Oto	IV	159
Bonnevi	Maisena	III	89
Bošars	Deniss	III	59
Brazausks	Alģirds	I	4
Brēmanis	Gerhards	V	143
Briede	Valija	V	88
Briedis	Janis	IV	122
Brikša	Suzanne	V	89
Brise	Pjers	IV	112
Broka	Tereze	IV	38
Broks	Janis	V	51
Brudins	Gunars	II	7
Bumburs	Ilgonis	IV	123
Burginjona	Marija Kristine	V	101
Burovs	Arnolds	V	44

C			
Caune	Andris	IV	124
Caune	Mara	V	26
Calitis	Juris	IV	62
Celms	Arveds	V	120
Cibuļskis	Janis	V	53
Cipulis	Arturs	V	109

Č			
Černajs	Raits	III	85
Čerņavskis	Polikarps	IV	69

D			
Dagfelds	Bertils	IV	48
Dauksts	Andrejs	V	137
Danielsons	Larss	IV	50
Debene	Žanna	III	34
Derkevica	Ausma	III	11
Dēliņš	Emils	IV	137
Doroņina-Lasmane	Lidija	V	2
Draiers-Andersens	Eriks Lauris	IV	102
Dunsdorfs	Edgars	IV	15
Dūmiņš	Janis	IV	83
Dzene	Lilija	IV	39

E			
Ebels	Ivars	IV	160
Eglitis	Andrejs	IV	2
Eichmane	Austra	V	11
Eihmanis	Juris	III	23
Eliasons	Jons	II	11
Elizabete		I	6
Elksnis	Janis	V	3
Emsis	Indulis	III	29

Endele	Janis	IV	168
Enebaks	Magnars H.	IV	169
Eniņš	Guntis	V	27
Erenštreits	Janis	IV	125
Everlevs	Hanss V.	II	9
Ezera	Regina	IV	54
Edelnieks	Karlis	V	113

F

Feldmanis	Valdemars	V	110
Fensjans	Vans	III	81
Ferari	Floransa	V	102
Ferda	Erika	V	60
Fijons	Fransua	II	22
Folkmanis	Ints	V	54
Forbergs	Larss Peters	II	35
Frederiks		I	8
Fredens	Larss	III	24
Freimanis	Imants	IV	63
Freivalds	Laila	II	33
Fridrihsons	Egons	V	114
Frišvalds	Janis	IV	55

G

Gaigulis	Janis	IV	89
Galviņš	Aivars	V	144
Gams	Henriks	III	47
Garsija	Husto Mujors	III	69
Gebauere	Laima	IV	126
Geidans	Alfreds	V	61
Gekišs	Edmunds	V	76
Genšers	Hanss Dītrihs	II	30
Ginters	Roberts	V	129
Gleizds	Janis	V	12
Glenne	Eiriks	III	90
Godmanis	Ivars	II	1
Gorbunovs	Anatolijs	II	13
Gordons	Franks Efrajims	IV	148
Goubls	Pols	II	31
Grantiņš	Linars	II	15
Graudonis	Janis	IV	90
Graufelde	Ieva	V	45
Grava	Alfreds	V	77
Grava	Uldis	IV	40
Grebzde	Irma	IV	136
Greiškalns	Karlis	V	90
Greivulis	Janis	IV	149
Greve	Jenss	III	48
Grimsons	Oulafurs Ragnars	I	14
Grisle	Rasma	IV	74
fon Grolls	Burkhards	V	67
Grundekjons	Arvids	IV	170
Gustsons	Janis	V	46

Ģ

Ģermanis	Uldis	IV	16
----------	-------	----	----

H

Hafs III	Viljams J.H.	IV	41
Hanibalsons	Jons Baldvins	III	39
Hansens	Ivars Kristians	II	16
Hansens	Vigo	III	49

Haralds V		I (ar ķēdi)	15
Harlems	Lise	III	91
Haslunds-	Jans Sērens	II	17
Kristensens			
Hausmanis	Edgars	V	55
Havnens	Ingvars	III	92
Hagens	Magne	II	36
Heine-Vagnere	Žermena	III	3
Helmsa	Rike Marianne	IV	3
Hendra	Džons	IV	116
Henriks		I	9
Hercla	Tova	III	35
Holcmanis	Andrejs	IV	98
Holms	Nils Eilšous	II	18

I

Ivans	Dainis	III	4
-------	--------	-----	---

J

Jakobsens	Eriks	IV	103
Janelitis	Janis	V	120
Janhagens	Matss	V	36
Janovskis	Gunars Anatolijs	IV	91
Jansens	Hanss Henriks	V	91
Jansone	Dace	V	130
Jansons	Andrejs	IV	92
Jansons	Andrejs	IV	118
Jansons	Bruno	IV	139
Jasevičs	Janis	V	28
Jaškuļs	Eriks	V	13
Jaunušans	Alfreds	IV	17
Jakobsons	Valdis	V	14
Jensens	Ufe Elemans	II	2
Jerumanis	Janis	III	30
Jegers	Benjamiņš	V	78
Jorgensena	Kristina	V	150

K

Kalniete	Sandra	III	25
Kalniņš	Ojars	III	82
Kalniņš	Rihards	V	131
Kalniņš	Rolands	IV	150
Kalniņš	Zigfrids	V	64
Kalns	Dainis	III	70
Kaminskis	Artūrs	IV	56
Kanaviņš	Harijs	V	145
Kantāns	Valdis	V	146
Karlsons	Juris	III	84
Karlsons	Urbans	V	34
Karma	Tenu	IV	140
Karnitis	Raimonds	IV	75
Karpinens	Anti	III	73
Karulis	Konstantins	IV	76
Kasperēts	Gabriels	II	23
Kārklīņš	Janis	V	15
Kārlis XVI Gustavs		I (ar ķēdi)	2
Keggi	Kristaps	IV	18
Kiope	Eduards	IV	161
Klauss	Uldis	V	132
fon Kleists	Volfs Jaroslavs	IV	118
Klidzejs	Janis	IV	19
Klive	Visvaldis Varnesis	IV	77
Kļaviņš	Paulis	V	47

K

Knaģis	Ilmārs	V	65
Kokars	Gido	IV	78
Kokars	Imants	III	5
Kongstads	Gisels	IV	177
Koski	Heiki	III	74
Kosteņeckā	Marina	V	4
Krečko	Irēne	V	62
Krēmers	Gidons	IV	104
Kronbergs	Talivaldis	IV	42
Krūmāls	Janis	V	16
Kubuliņš	Juris	V	79
Kušners	Aleksandrs	IV	119
Kvasņevskis	Aleksandrs	I	11
Kvelde	Pauls	V	80

Ķ

Keninš	Talivaldis	IV	20
Ķiploks	Edgars	IV	151
Kirps	Viktors	V	74
Ķīrsis	Teodors	III	31
Ķirškalne	Adina	V	5

L

Labsvirs	Janis	IV	21
Laiva	Irma	V	63
Laizāns	Pavils	V	147
fon Lambsdorfs	Hagens	III	6
Lamsters	Ivars Uldis	V	17
Lancmanis	Imants	IV	4
Landrije	Bertrāns	III	61
Lapsa	Peteris	V	81
Larsens	Stīns Kudskis	V	92
Lasila	Anti Juhani	III	12
Lasis	Aivars	V	122
Lauritcens	Peters Armdals	III	50
Lazdiņš	Peteris	IV	141
Lazovskis	Ilmārs	IV	22
Lace	Regina	V	115
Lācis	Visvaldis	IV	64
Lagerstrēms	Ulfs	IV	49
Legzdīņš	Hugo	IV	23
Leikola	Anto	IV	134
Leimane	Nina	V	68
Leitis	Ingvars	V	148
Lejiņš	Peteris	IV	57
Levits	Žans Davids	III	62
Lebers	Ditrihs Andrejs	IV	24
Lemens	Rolfs	IV	163
Levenjēlms	Frederiks	III	19
Liepiņš	Harijs	V	6
Liepiņš	Imants	IV	84
Liepiņš	Valdis	IV	93
Liliana		II	6
Lindenbergs	Jaroslavs	III	40
Lingarts	Aleksandrs	V	66
Liberga	Luīze	II	10
Lice	Anda	IV	25
Lidaka	Mārgeris	IV	171
Locmers	Meikuls	IV	99
Logins	Bruno Bronislavs	V	111
Ludiņa	Anna	III	43
Lukss	Linards	IV	85
Lūsens	Jānis	V	138

M

Madre	Ilga	V	48
Mangors	Jergens	V	93
Margrēte		I (ar ķēdi)	7
Marjaša	Ruta	IV	58
Martina	Elmīkarina	V	119
Martiness	Migels Anhelis	II	14
Martinsons	Eriks	V	38
Martuževa	Bronislava	IV	5
Matisens	Hanss Kristians	V	94
Mednis	Haralds	IV	6
Meierovics	Gunārs	III	26
Mellers	Larss	III	51
Melluma	Aija	IV	65
Mēna	Pjērs	III	63
Mencis	Jānis	V	7
Merks	Mikaels Mecs	II	19
Meri	Lennarts	I (ar ķēdi)	5
Michele	Gundega	IV	70
Mijons	Šarls	II	24
Millers	Talis	III	86
Miterāns	Fransua	I (ar ķēdi)	1
Monori	Renē	II	25
Muižnieks	Valdis	V	69
Murele	Milda	V	116
Mušels-Blezo	Rolons	IV	111

N

Nagobads-Abola	Aina	III	7
Nastopka	Kestutis	IV	120
Nepers	Larijs	II	33
Neretniece	Anastasija	IV	66
Nerings	Ole	III	52
Nibless	Gustavs	V	31
Nollendorfs	Valters	V	95
Nordstrēms	Klass	III	20

O

Odāls	Andreass	II	12
Ogords	Prebens Fogs	III	53
Oigens-Olsens	Kristians	III	46
Olbu	Torbjērs	III	13
Olsens	Holgers	III	54
Orehovs	Viktors	V	56
Ose	Liana	V	18
Oseija	Sara	V	100
Ozola	Lilita	IV	152
Ozoliņš	Arvids	V	49
Ozoliņš	Janis	V	149

P

Paroleks	Radegasts	III	68
Pauls	Raimonds	III	8
Pavlovskis	Olģerts	III	36
Pavlovskis	Valdis	III	71
Pavuls	Eduards	V	8
Pelecis	Aleksandrs	V	9
Pelša	Mišels	II	26
Pestaloca	Uberto	III	41
Peters	Janis	III	9
Petersons	Janis	IV	172
Petersons	Peteris	IV	79

Petersons	Uldis	IV	162
Ponseti	Bernars	III	64
Pormals	Janis	IV	173
Preinbergs	Gunars	IV	153
Priede	Anna	III	55
Priede	Gunars	IV	43
Prūsis	Aivars	IV	142
Pudada	Pauls	III	65

R

Račevskis	Edgars	IV	94
Radziņa	Elza	IV	26
Raļļa	Imants	V	139
Rancāns	Antons	V	70
Ranka	Indulis	V	7
Rasmanis	Artis	III	76
Ražuks	Romualds	IV	164
Rennegards	Eriks	V	37
Repše	Einārs	III	80
Rēders	Verners Leve	IV	105
Riekstiņš	Ivars	V	117
Ro	Esbens	V	96
Roze	Andris Edgars	V	82
Rubenis	Juris	IV	8
Rubess	Brunis	IV	106
Rudenāja	Elza	IV	27
Rudzīte	Anta	V	19
Rudzītis	Helmārs	V	20
Rudzītis	Ivars	IV	127
Rudzroga	Aina	V	118
Rufs	Gaudencs B.	III	14
Rusiņa	Zigrida	IV	80
Ruža	Antons	IV	174
Rūke-Draviņa	Velta	III	32
fon Rūsens	Jons Karls	III	17

S

Saksa	Ita	IV	121
Salēns	Svens Hampuss	V	123
Sandli	Tors A.	III	93
Saulīte	Ingrīda	IV	67
Sebris	Kārlis	IV	28
Semēvics	Aigars	III	72
Semjonova	Uļjana	IV	29
Senjorēns	Filips	IV	113
Serģis	Jānis	III	77
Serģis	Kristers	III	78
Siepi	Marku	IV	51
Silaraups	Rolands	III	79
Siliņš	Ints	III	15
Siliņš	Laimonis	V	97
Siliņš	Leonids	IV	30
Silvija		I	3
Simanavičus	Alģis	V	29
Singajevska	Vera	IV	31
Skalfaro	Oskars Luidži	I	12
Skrastiņš	Janis	III	27
Skrīde	Arnolds	IV	154
Skuja	Martiņš	IV	81
Skuja	Nikolajs	IV	32
Skujenieks	Knuts	IV	33
Skujņiņš	Visvaldis	V	83
Skulme	Džemma	IV	59
Skulte	Adolfs	III	28

Slaidiņš	Janis	IV	44
Snikere	Maira	IV	128
Sonja		I	16
Spilners	Ilgvars	V	84
Spoģis	Alberts	IV	175
Sponheimu	Larss	II	37
Stalts	Dainis	IV	34
Stalts	Māris	IV	129
Stampe	Birgite	IV	107
Stefanini	Lorāns	III	66
Stoltenbergs	Torvalds	II	32
Stradiņš	Janis	II	3
Strazdiņš	Janis	V	21
Streičs	Janis	III	83
Sūna	Harijs	IV	45
Sūngailis	Džems	V	50
Sviķis	Hamilkars	IV	130

Š

Šadinovs	Viktors	V	98
de Šarets	Erve	II	21
Širaka	Kloda	III	67
Širaks	Žaks	I	10
Škoba	Kārlis	V	112
Šleiers	Georgs	V	22
Štauvērs	Martiņš	V	71
Šulcs	Andrejs	V	99
Šū	Žans Marins	V	103

T

Tillišs	Nilss Kristians	III	56
Tivels	Tomass	III	87
fon Tizenhauzena	Valtraute	IV	68
Tolpežņikovs	Vilens	III	42
Toma	Velta	IV	35
Tomašickis	Leonids	IV	71
Torasens	Knuts	II	38
Tornits	Pers	III	57
Treiguts	Ernests	V	85
Treijs	Raimonds	V	124
Trolle-Vaktmeistere	Alise	II	8
Tverslands	Berits	III	94

U

Ulme	Arvids	V	23
Ulsons	Jonass	V	35
Upmacis	Andrejs	V	125
Ušpelis	Peteris	V	57
Užane	Jete	V	52

V

Valads	Žaks	II	27
Vanaga	Melānija	IV	9
Vecmanis	Alfons	V	126
Vectirāns	Juris	IV	60
Veikšāne	Austra	V	133
Veisenens	Hannu	IV	135
Vermuta	Karena	IV	108
Viča	Aina	V	24
Viese	Saulcerite	V	30
Viktorija		II	5
Vilerts	Arnolds	V	25
Vilkenss	Hokans	III	22

V

Vilks	Andris	IV	143
de Vilpens	Dominiks	II	28
Vilsons	Kārlis	V	134
Vincenta	Eva	IV	178
Vidmarks	Bjērnis	V	32
Vigners	Leonids	IV	10
Viķe-Freiberga	Vaira	IV	36
Vlasova	Lauma	IV	155
Volks	Henriks	II	20
Volksons	Velta	IV	144
Vollebeks	Knuts	II	39

Z

Zandbergs	Laimonis	V	72
Zariņa	Marie Anna	V	127

Uzvārds	Vārds	Ordeņa goda zīmes pakāpe numurs	
---------	-------	------------------------------------	--

A

Alberinga	Marta	I	115
Aleksandrova	Devgasija	I	51
Andrope	Gita	II	8
Apelis	Janis	I	60
Apšite	Mirdza	I	61
Auziņa	Agita	I	62
Auzukalns	Visvaldis	I	126
Avota	Velga	II	9
Avotiņa	Zinaida	III	4
Ans	Peteris	I	81

B

Balčuna	Biruta	I	39
Balodis	Kārlis	I	127
Bambelovskis	Augusts	I	1
Barisa	Vilma	II	43
Baliņa	Natalija	I	9
Baliņš	Talivaldis	I	128
Beķe	Helga	II	10
Bērzijs	Janis	III	7
Bērziņš	Edvins	I	82
Biljinskis	Ivars	I	16
Boruks	Artūrs	I	17
Broks	Janis	I	116
Bunka	Andris	I	63
Būmanis	Edmunds	I	83

C

Celītans	Aivars	I	84
----------	--------	---	----

Č

Čevers	Ziedonis	I	64
Čulčs	Vladislavs	II	22

Zariņš	Vilnis	IV	46
Zaurs	Mārtiņš	V	73
Zalīte	Mara	IV	61
Zalītis	Aleksandrs	IV	131
Zeidenbergs	Ģirts	IV	95
Ziedonis	Imants	II	4
Zihmanis	Modris	IV	145
Zilberts	Ventis	V	135
Zoldnere	Anna	IV	132
Zvejsalnieks	Osvalds	IV	146

Ž

Žagata	Uldis	IV	156
Žigūre	Anna	III	10
Žuano	Daniels	III	60
Žukovs	Leonards	IV	157
Žvirens	Alģirds	III	16

Uzvārds	Vārds	Ordeņa goda zīmes pakāpe numurs	
---------	-------	------------------------------------	--

D

Dalmane	Aina	I	18
Davidsons	Janis	I	85
Deičmanis	Juris	I	40
Dimants	Janis	I	10
Dombrovskis	Kārlis	I	86
Dvarone	Astrida	II	11
Dzime	Arnolds	II	23

E

Erdmane	Vallija	II	12
Ernstsons	Arnolds	I	87
Erzāma	Anna	I	88
Erenštreits	Teodors	II	34

F

Feizaka	Zelma	I	2
Ferbers	Balfurs	I	89

G

Galenieks	Imants	II	1
Galviņš	Gatis	II	24
Gasjuna	Aina	I	65
Gaujens	Janis	I	90
Gleizdāns	Peteris	I	41
Graudīņš	Gaidis	I	19
Grigale	Vija	I	129
Grigulis	Aivars	I	66
Griķis	Juris	II	45
Grods	Arvis	I	91

H

Hegenbarte	Biruta	I	117
Heinackis	Ilgonis	I	67
Hermanis	Visvaldis	I	68
Hodaša	Sara	I	11

I

Ivanovs	Aleksandrs	II	46
---------	------------	----	----

J

Jakobsons	Eriks	I	92
Jasinkevičs	Juris	I	69
Jakobsons	Adolfs	I	93
Jemeljanova	Biruta	II	35
Jostsons	Olģerts	I	94

K

Kalejs	Arvids Peteris	II	25
Kaliksons	Arnolds	I	42
Kalniņa	Hilda	II	13
Kalniņš	Gustavs	I	95
Karpičevs	Aleksandrs	II	47
Katlinskis	Aleksandrs	II	48
Kazeļņika	Regina	I	70
Kažociņš	Janis	I	20
Karkliņa	Merija	II	36
Kliesta	Aina	I	3
Kness-Knezinskis	Gustavs	I	130
Konuševskis	Vladimirs	II	37
Koziorova	Helēna	I	96
Krasts	Vilis	I	71
Krēpause	Daina Margrieta	I	97
Krieviņš	Arvids Janis	II	26
Kronbergs	Imants	I	118
Krūklītis	Roberts	I	21
Krūmiņš	Janis	I	52
Kukainis	Vilmārs	I	22
Kušķe	Aija	II	38
Kūla	Juris	I	43
Kvepa	Gaida	II	14

K

Kerzuma	Anna	II	49
Kīmele	Maija	II	2

L

Laizans	Peteris	I	23
Lamberts	Kārlis	I	12
Lauva	Janis	I	131
Lazareviča	Helēna	I	72
Lazdāne	Irena	II	15
Leikuma	Lidija	I	24
Leja	Alfreds	I	4
Lešinskis	Ilmārs	I	53
Liepa	Līvija	II	39
Liepiņa	Austra	I	25
Liepiņa	Valda Selga	I	98
Liepiņš	Ivars	I	73
Liepiņš	Rolands	III	6
Ločmelis	Jazeps	I	26

Ločmelis	Vitalijs	II	50
Lukaševics	Peteris	I	119
Lukevics	Edmunds	I	27
Lokins	Vilis	I	5

M

Maiznieks (Beshļebņikovs)	Georgs	I	54
Mantons	Uldis	I	120
Maslovs	Andrejs	I	121
Matiss	Valdis	I	38
Mazarkēvics	Olģerts	I	99
Makēns	Valija	I	13
Malmeisters	Eduards	I	44
Meijers	Augusts	I	100
Mencis	Arnolds Jūlijs	I	55
Miezītis	Zigurds	II	27
Millers	Laimonis	I	132
Millers	Noldis Gunters	I	136
Mušinskis	Laimons	I	133

N

Neikšāns	Pavils	I	101
Nicmane	Anna	I	74

O

Olte	Janis	III	5
Onkulis	Peteris	II	28
Osonietis	Janis	II	1
Ostrovskā	Ināra	III	2
Ozoliņš	Janis	I	134
Ozols	Janis	I	102
Ozols	Vilis	I	28

P

Pakalniētis	Valdis	I	103
Pakulis	Hermanis	I	45
Paže	Anita	I	104
Peterlevics	Kārlis	I	105
Petrova-Matisa	Galina	I	106
Petručonoks	Valērijs	III	8
Petersone	Brunhilde	I	46
Petersone	Dzintara	I	107
Prauliņa	Inta	I	108
Pundure	Ināra	I	137
Purmāle	Dzidra	I	29
Purvs	Arvids	II	29
Puškevičs	Alfreds Egils	I	138

R

Rancāne	Valentīna	II	3
Reine (Bērziņa)	Gundega	I	75
Reiters	Ludvigs	I	109
Rekšņa	Juris	I	76
Renemanis	Rauls	I	77
Retigs	Edgars	I	47
Rikards	Rolands	I	30
Rogulis	Aristids	I	135
Romanovska	Daina	I	139
Rostovs	Sergejs	III	9
Rozenbachs	Ansis	I	56

R

Rozīte	Vija	I	14
Rožkalne	Vija	II	16
Rube	Alberts	I	122
Rudziņš	Ainārs	I	78
Ruperte	Līga	I	31

S

Salmane	Anna	I	32
Savicka	Skaidra	II	17
Sidraba	Līvija	II	18
Sika	Arturs	I	110
Siliņš	Andris	I	123
Siliņš	Evalds	I	6
Simsons	Regina	II	4
Skorohodova	Anna	III	3
Skride	Māra	I	57
Skutāne	Ilga	II	51
Smalcis	Erna	II	19
Sparāne	Ļubova	II	30
Spārmiņš	Andrejs	II	31
Spickus	Jekabs	I	33
Sprancis	Peteris	II	44
Spūle	Olga	I	34
Stepiņš	Janis	I	48
Stradiņa	Margarita	I	7
Supē	Mihailina	I	111

Š

Šabanskis	Olģerts	I	35
Škutāne	Lilija	II	40
Šlics	Zigurds	I	140
Šnefelds	Arvids	I	49
Špiguna	Aija	II	20
Švalbe	Kārlis	I	36

T

Tupiņš	Janis	I	112
--------	-------	---	-----

U

Upeniece	Valija	I	8
Upmalis	Arnolds	II	41

V

Vaišļa	Marija	II	5
Vaivode	Ausma	II	21
Valko	Janis	II	32
Vanders	Juris	I	79
Vaskinovičs	Juris	I	141
Vaznis	Gints	I	124
Vārma	Vija	I	142
Veinbergs	Janis	I	58
Velde	Lilita	II	6
Vejiņš	Janis	I	125
Veritis	Peteris	I	113
Vidiņa	Ira	I	15
Vikmanis	Valdis	I	37
Viktorovs	Vladimirs	III	10
Viķelis	Eriks	I	114

Z

Zālpeteris	Janis	I	80
Zankovskis	Andris	II	7
Zariņa	Elza	I	50
Zeibots	Gaidis	I	59
Ziverte	Valda	I	143
Zudāns	Janis	II	33
Zujeva	Zofija	II	42

**AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDENI
UN AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA CODA ZĪMI
APBALVOTIE**

**Jaunapbalvotie:
papildus 1998. gada izdevuma
"Triju zvaigžņu gaisma" 2. gramatas 1. kopojumam**

AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDENI APBALVOTIE APBALVOŠANAS SECĪBĀ

Ar Ordeņa domes 1998. gada 26. oktobra lēmumu

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I šķira				
17.	Valsts prezidents (apbalvots arī ar ordeņa ķēdi)	Guntis	Ulmanis	1998.g. 26.oktobri
II šķira				
40.	Romas katoļu Baznīcas arhibīskaps-metropolīts	Jānis	Pujats	1998.g. 26.oktobri
41.	Vācijas valsts un politiskais darbinieks	Johanness (Johannes)	Rau (Rau)	1998.g. 26.oktobri
42.	Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskaps	Jānis	Vanags	1998.g. 26.oktobri
III šķira				
95.	Ārsts	Georgs	Andrejevs	1998.g. 26.oktobri
96.	Valodnieks, kultūras darbinieks	Silvestrs	Gaižuns	1998.g. 26.oktobri
97.	Komponists	Imants	Kalniņš	1998.g. 26.oktobri
98.	Teologs	Māris	Ludviks	1998.g. 26.oktobri
99.	Vācijas finanšu un ekonomikas darbinieks	Manfreds (Manfred)	Meiers-Prešani (Meier-Preschany)	1998.g. 26.oktobri
100.	Teologs	Modris	Plāte	1998.g. 26.oktobri
101.	Pedagogs, Latvijas Lauksaimniecības universitātes rektors	Voldemārs	Striķis	1998.g. 26.oktobri
IV šķira				
179.	Tautsaimnieks	Vilnis	Andrejsons	1998.g. 26.oktobri
180.	Horeogrāfe	Aija	Baumane	1998.g. 26.oktobri
181.	Sabiedriskais darbinieks	Andris	Bērziņš	1998.g. 26.oktobri
182.	Kultūras darbiniece	Austra	Bukšēvica	1998.g. 26.oktobri
183.	Ārste	Vija	Cera	1998.g. 26.oktobri
184.	Ārsts	Romualds	Daudzis	1998.g. 26.oktobri
185.	Ārste	Gertrūde	Eniņa	1998.g. 26.oktobri
186.	Tulkotāja	Velta	Ēlerte	1998.g. 26.oktobri
187.	Teologs	Roberts	Feldmanis	1998.g. 26.oktobri
188.	Muzikologs	Oļģerts	Grāvītis	1998.g. 26.oktobri
189.	Pedagogs, zinātnieks	Ervids	Grinovskis	1998.g. 26.oktobri
190.	Valsts zemes dienesta ģenerāldirektors	Guntis	Grūbe	1998.g. 26.oktobri
191.	Ārsts, sabiedriskais darbinieks	Voldemārs	Gulēns	1998.g. 26.oktobri
192.	Zviedrijas politiskais un sabiedriskais darbinieks	Gunars (Gunnar)	Hēkmarks (Hokmark)	1998.g. 26.oktobri
193.	Zviedrijas politiskais un sabiedriskais darbinieks	Hokans (Hokan)	Holmbergs (Holmberg)	1998.g. 26.oktobri
194.	Sabiedriskais darbinieks	Hovards (Howard Vincent)	Hongs (Hong)	1998.g. 26.oktobri
195.	Zviedrijas politiskais un sabiedriskais darbinieks	Andress (Andres)	Kings (Kung)	1998.g. 26.oktobri
196.	Latvijas goda konsuls Dānijā	Bents (Bent Bornoe)	Kofods (Kofed)	1998.g. 26.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
IV šķira				
197.	Dzejnieks, atdzejotājs	Juris	Kronbergs	1998.g. 26.oktobri
198.	Valsts un politiskais darbinieks	Jānis	Lagzdīņš	1998.g. 26.oktobri
199.	Zviedrijas izglītības un sabiedriskais darbinieks	Stefans Burnstams (Staffan Burnstam)	Linders (Linder)	1998.g. 26.oktobri
200.	Zviedrijas politiskais un sabiedriskais darbinieks	Pēters (Peeter)	Lukseps (Luksep)	1998.g. 26.oktobri
201.	Ārsts	Anatolijs	Nikitins	1998.g. 26.oktobri
202.	Sabiedriskais darbinieks	Andrejs	Ozoliņš	1998.g. 26.oktobri
203.	Alpinists	Ilgvars	Pauls	1998.g. 26.oktobri
204.	Tautsaimnieks	Dzintars	Pomers	1998.g. 26.oktobri
205.	Tautsaimnieks	Uldis	Rutks (arī Rutkis)	1998.g. 26.oktobri
206.	Tautsaimnieks	Imants	Sarmulis	1998.g. 26.oktobri
207.	Pedagoģe, Rēzeknes augstskolas rektore	Irēna	Siliņēviča	1998.g. 26.oktobri
208.	Arhitekta	Ausma	Skujiņa	1998.g. 26.oktobri
209.	Iekšlietu ministrijas valsts sekretārs	Andris	Staris	1998.g. 26.oktobri
210.	Pedagoģis, zinātnieks	Aloīzs	Strods	1998.g. 26.oktobri
211.	Mākslinieks	Pāvils	Šenhofs	1998.g. 26.oktobri
212.	Latvijas goda konsuls Nīderlandē	Jans (Jan)	Šhūrs (Schoor)	1998.g. 26.oktobri
213.	Politiskais un sabiedriskais darbinieks	Jānis	Škapars	1998.g. 26.oktobri
214.	Latvijas goda konsuls Dānijā	Franks (Frank)	Ūrenholts (Uhrenholt)	1998.g. 26.oktobri
215.	Ārsts	Jānis	Volkolākovs	1998.g. 26.oktobri
216.	Sportiste	Skaidrite	Budovska	1998.g. 26.oktobri
217.	Sportists, treneris	Maigonis	Valdmanis	1998.g. 26.oktobri
V šķira				
151.	Ārsts	Juris	Andreisovs	1998.g. 26.oktobri
152.	Automotosporta vecmeistars, treneris, uzņēmējs	Valdis	Apsītis	1998.g. 26.oktobri
153.	Tautsaimnieks	Jurgis	Ābele	1998.g. 26.oktobri
154.	Iekšlietu ministrijas valsts sekretāra vietnieks	Raimonds	Bluķis	1998.g. 26.oktobri
155.	Maizniekmeistars	Alberts	Blumbergs	1998.g. 26.oktobri
156.	Ārste	Ausma	Brēmane	1998.g. 26.oktobri
157.	Tautsaimnieks	Juris	Bukums	1998.g. 26.oktobri
158.	Sabiedriskā darbiniece	Milda	Feldmane	1998.g. 26.oktobri
159.	Teologs	Arnolds	Grosbahs	1998.g. 26.oktobri
160.	Ārsts	Arturs	Henkels	1998.g. 26.oktobri
161.	Tautsaimnieks	Jānis	Herbsts	1998.g. 26.oktobri
162.	Tautsaimnieks	Inārs	Jēkabsons	1998.g. 26.oktobri
163.	Ārste	Dzidra	Kalniņa	1998.g. 26.oktobri
164.	Ārste	Biruta	Kazakeviča	1998.g. 26.oktobri
165.	Vēsturnieks, dzejnieks, bibliotekārs	Jānis	Krēslīņš	1998.g. 26.oktobri
166.	Kultūras darbiniece	Roze	Kupča	1998.g. 26.oktobri
167.	Kultūras darbiniece	Dzidra	Kuzmane	1998.g. 26.oktobri
168.	Horeogrāfs	Imants	Magone	1998.g. 26.oktobri
169.	Kultūras darbiniece	Lūcija	Nešedova	1998.g. 26.oktobri
170.	Tulkotāja	Ļubova	Osipova	1998.g. 26.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma šķira. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
V šķira				
171.	Tulkotājs	Sergejs	Paizņņiks	1998.g. 26.oktobri
172.	Būvnieks	Viktors	Para	1998.g. 26.oktobri
173.	Labklājības ministrijas valsts sekretāre	Maija	Poršnova	1998.g. 26.oktobri
174.	Kordirigēnte	Gunta	Paškovska	1998.g. 26.oktobri
175.	Ārsts	Henriks	Runds	1998.g. 26.oktobri
176.	Tulkotājs	Vasils	Sjomuhs	1998.g. 26.oktobri
177.	Tautsaimnieks	Tālis	Straume	1998.g. 26.oktobri
178.	Horeogrāfs	Osvalds	Štrauss	1998.g. 26.oktobri
179.	Igaunijas valsts darbinieks	Juris	Treijs	1998.g. 26.oktobri
		(Juri)	Trei)	
180.	Sabiedriskā darbiniece	Lauma	Upelniece-Kate	1998.g. 26.oktobri
181.	Kordirigēnte	Rasma	Valdmane	1998.g. 26.oktobri
182.	Tautsaimnieks	Egons	Zariņš	1998.g. 26.oktobri
183.	Teologs	Jānis	Zviedrāns	1998.g. 26.oktobri
184.	Sportiste	Silvija	Krodere	1998.g. 26.oktobri
185.	Sportists	Valdis	Muižnieks	1998.g. 26.oktobri
186.	Sportists, treneris	Imants	Plaviņš	1998.g. 26.oktobri

**AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDEŅA GODA ZĪMI
APBALVOTIE
APBALVOŠANAS SECĪBĀ**

Ar Ordeņa domes 1998. gada 26. oktobra lēmumu

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I pakāpe				
144.	Ārsts	Andris	Aleksins	1998.g. 26.oktobri
145.	Ārsts	Baldūrs	Apinis	1998.g. 26.oktobri
146.	Maizniekmeistare	Gaida	Bergmane	1998.g. 26.oktobri
147.	Tautsaimnieks	Juris	Binde	1998.g. 26.oktobri
148.	Labklājības darbiniece	Ināra	Bite	1998.g. 26.oktobri
149.	Tautsaimnieks	Aivars	Boja	1998.g. 26.oktobri
150.	Sabiedriskais darbinieks	Osvalds	Ceriņš	1998.g. 26.oktobri
151.	Pedagogs	Antons	Danilāns	1998.g. 26.oktobri
152.	Tautsaimnieks	Aivars	Droiskis	1998.g. 26.oktobri
153.	Drošības dienesta kapteinis	Dzintars	Freivalds	1998.g. 26.oktobri
154.	Tautsaimnieks	Valdis	Garbovskis	1998.g. 26.oktobri
155.	Veselības aizsardzības darbinieks	Henriks	Gaudzis	1998.g. 26.oktobri
156.	Drošības dienesta kapteinis	Jānis	Geduševs	1998.g. 26.oktobri
157.	Mākslinieks	Harijs	Gricevičs	1998.g. 26.oktobri
158.	Iekšlietu sistēmas darbinieks	Andris	Grigulis	1998.g. 26.oktobri
159.	Labklājības darbiniece	Agrita	Groza	1998.g. 26.oktobri
160.	Drošības dienesta pulkvežleitnants	Andris	Kalniņš	1998.g. 26.oktobri
161.	Sabiedriskā darbiniece	Ārija	Kalpaks-Grundmane	1998.g. 26.oktobri
162.	Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva direktore	Inta	Kanepāja	1998.g. 26.oktobri
163.	Izglītības darbiniece, metodiķe	Maija	Keibeniece	1998.g. 26.oktobri
164.	Tautsaimnieks	Olegs	Koršis	1998.g. 26.oktobri
165.	Tautsaimnieks	Olafs	Kronlaks	1998.g. 26.oktobri
166.	Veterinārārsts	Kārlis	Krūmiņš	1998.g. 26.oktobri
167.	Maizniekmeistars	Rihards	Krūmiņš	1998.g. 26.oktobri
168.	Tautsaimnieks	Jānis	Likans	1998.g. 26.oktobri
169.	Sociālās aprūpes darbiniece	Mārite	Magone	1998.g. 26.oktobri
170.	Pedagoģe	Ināra	Melgalve	1998.g. 26.oktobri
171.	Tautsaimnieks	Avramijs	Mihailovs	1998.g. 26.oktobri
172.	Ārste	Berta	Orinska	1998.g. 26.oktobri
173.	Tautsaimnieks	Rihards	Peders	1998.g. 26.oktobri
174.	Ārste	Austra	Punte	1998.g. 26.oktobri
175.	Pedagoģe	Velta	Radziņa	1998.g. 26.oktobri
176.	Ārsts	Valters	Raits	1998.g. 26.oktobri
177.	Pedagogs	Gunārs	Raņķis	1998.g. 26.oktobri
178.	Veterinārārsts	Jānis	Renigers	1998.g. 26.oktobri
179.	Tautsaimnieks	Ģirts	Rorbaks	1998.g. 26.oktobri
180.	Pedagoģe	Ingeborga	Salīna	1998.g. 26.oktobri
181.	Ārsts	Pēteris	Salmanis	1998.g. 26.oktobri
182.	Ārsts	Ēvalds	Semučs	1998.g. 26.oktobri
183.	Tautsaimnieks	Jānis	Siksna	1998.g. 26.oktobri
184.	Tautsaimnieks	Ārija	Sināta	1998.g. 26.oktobri
185.	Ārste	Ira	Smilškalne	1998.g. 26.oktobri
186.	Sociālās palīdzības darbiniece	Helēna	Soldatjonoka	1998.g. 26.oktobri
187.	Tautsaimnieks	Edmunds	Spektors	1998.g. 26.oktobri
188.	Tautsaimnieks	Juris	Stalažs	1998.g. 26.oktobri
189.	Ārste	Mirdza Anna	Strautiņa	1998.g. 26.oktobri
190.	Medicīnas māsa	Jadviga	Strazdiņa	1998.g. 26.oktobri
191.	Sociālās un veselības aprūpes darbiniece	Valentīna	Vdovina	1998.g. 26.oktobri

N.p.k.	Apbalvojuma pakāpe. Apbalvotā nosaukums	Vārds	Uzvārds	Domes lēmums
I pakāpe				
192.	Valsts zemes dienesta Nacionālā mērniecības centra direktora vietnieks	Zigurds	Veitners	1998.g. 26.oktobri
193.	Sabiedriskā darbiniece	Marija	Viduce	1998.g. 26.oktobri
194.	Ārste	Velta	Viksne	1998.g. 26.oktobri
195.	Drošības dienesta kapteinis	Inārs	Zaharāns	1998.g. 26.oktobri
196.	Ārste	Velta	Zunde	1998.g. 26.oktobri
197.	Sportists	Jānis	Āboliņš	1998.g. 26.oktobri
198.	Vīru kora "Tēvzeme" dalībnieks	Modris	Bakmanis	1998.g. 26.oktobri
199.	Vīru kora "Tēvzeme" dalībnieks	Raimonds	Baltakmens	1998.g. 26.oktobri
200.	Sportists	Bruno	Drāke	1998.g. 26.oktobri
201.	Sportists	Visvaldis	Eglītis	1998.g. 26.oktobri
202.	Sportists, treneris	Maigonis	Geistards	1998.g. 26.oktobri
203.	Sportiste	Dzintra	Grundmane	1998.g. 26.oktobri
204.	Sportiste	Helēna	Hehta	1998.g. 26.oktobri
205.	Sportiste	Tamāra	Hendele	1998.g. 26.oktobri
206.	Sportists	Juris	Kalniņš	1998.g. 26.oktobri
207.	Sportiste, trenere	Dzidra	Karamiševa	1998.g. 26.oktobri
208.	Sportists	Jānis	Karpovs	1998.g. 26.oktobri
209.	Žurnālists, publicists	Zigurds	Mežavilks	1998.g. 26.oktobri
210.	Sportists	Cezars	Ozers	1998.g. 26.oktobri
211.	Sportists, treneris	Andris	Purkalns	1998.g. 26.oktobri
212.	Vīru kora "Tēvzeme" dalībnieks	Visvaldis	Stapāns	1998.g. 26.oktobri
213.	Sportiste, trenere	Ira	Strazdiņa	1998.g. 26.oktobri
214.	Sportists, treneris	Kārlis	Strēle	1998.g. 26.oktobri
215.	Sportists, treneris	Viktors	Stupovičs	1998.g. 26.oktobri
216.	Vīru kora "Tēvzeme" dalībnieks	Aivars	Vegners	1998.g. 26.oktobri
II pakāpe				
52.	Tautsaimnieks	Juris	Anitēns	1998.g. 26.oktobri
53.	Tautsaimnieks	Jānis	Dauksts	1998.g. 26.oktobri
54.	Medicīnas māsa	Aina	Eglīte	1998.g. 26.oktobri
55.	Ārste	Natālija	Kalniņa	1998.g. 26.oktobri
56.	Laborante	Irma	Kokareviča	1998.g. 26.oktobri
57.	Tautsaimnieks	Vladimirs	Labeckis	1998.g. 26.oktobri
58.	Tautsaimnieks	Sergejs	Luckovs	1998.g. 26.oktobri
59.	Medicīnas māsa	Marta	Ļebedeva	1998.g. 26.oktobri
60.	Medicīnas māsa	Aina	Martinsone	1998.g. 26.oktobri
61.	Ārstnieciskās fizikultūras instruktore	Irma	Ruika	1998.g. 26.oktobri
62.	Tautsaimnieks	Gunārs	Vagulis	1998.g. 26.oktobri
63.	Autovadītājs	Vladimirs	Vaivods	1998.g. 26.oktobri
64.	Ārste	Sofija	Vaskuma	1998.g. 26.oktobri
65.	Medicīnas māsa	Mārite	Voroncova	1998.g. 26.oktobri
66.	Medicīnas feldšere	Gaida	Zemitāne	1998.g. 26.oktobri
III pakāpe				
11.	Sekretāre	Anna	Gerasimova	1998.g. 26.oktobri
12.	Ārste	Rasma	Kalinka	1998.g. 26.oktobri
13.	Medicīnas māsa	Stefānija	Skripčēnoka	1998.g. 26.oktobri
14.	Medicīnas māsa	Irēna	Strazdiņa	1998.g. 26.oktobri

**AR TRIJU ZVAIČŅU ORDENI
UN AR TRIJU ZVAIČŅU ORDEŅA GODA ZĪMĒ
APBALVOTIE
ALFABĒTISKĀ SECĪBĀ**

Ar Ordeņa domes 1998. gada 26. oktobra lēmumu

Uzvārds	Vārds	Ordeņa	
		šķira	numurs
A			
Andreisons	Juris	V	151
Andrejevs	Georgs	III	95
Andrejsons	Vilnis	IV	179
Apsītis	Valdis	V	152
Ābele	Jurgis	V	153

B			
Baumane	Aija	IV	180
Bērziņš	Andris	IV	181
Bluķis	Raimonds	V	154
Blumbergs	Alberts	V	155
Brēmane	Ausma	V	156
Budovska	Skaidrite	IV	216
Bukševica	Austra	IV	182
Bukums	Juris	V	157

C			
Cera	Vija	IV	183

D			
Daudzis	Romualds	IV	184

E			
Eniņa	Gertrūde	IV	185
Ēlerte	Velta	IV	186

F			
Feldmane	Milda	V	158
Feldmanis	Roberts	IV	187

G			
Gaižūns	Silvestrs	III	96
Grāvītis	Olģerts	IV	188
Grinovskis	Ervids	IV	189
Grosbahs	Arnolds	V	159
Grūbe	Guntis	IV	190
Gulēns	Voldemārs	IV	191

H			
Hēkmarks	Gunars	IV	192
Henkels	Arturs	V	160
Herbsts	Jānis	V	161
Holmbergs	Hokans	IV	193
Hongs	Hovards	IV	194

J			
Jēkabsons	Inārs	V	162

K			
Kalniņa	Dzidra	V	163
Kalniņš	Imants	III	97

Uzvārds	Vārds	Ordeņa	
		šķira	numurs
Kazakeviča	Biruta	V	164
Kings	Andress	IV	195
Kofods	Bents	IV	196
Krēslis	Jānis	V	165
Krodere	Silvija	V	184
Kronbergs	Juris	IV	197
Kupča	Roze	V	166
Kuzmane	Dzidra	V	167

L			
Lagzdīņš	Jānis	IV	198
Linders	Stefans Burnstams	IV	199
Ludviks	Māris	III	98
Lukseps	Pēters	IV	200

M			
Magone	Imants	V	168
Meiers-Prešani	Manfreds	III	99
Muižnieks	Valdis	V	185

N			
Nefedova	Lūcija	V	169
Nikitins	Anatolijs	IV	201

O			
Osipova	Ļubova	V	170
Ozoliņš	Andrejs	IV	202

P			
Paņizņiks	Sergejs	V	171
Para	Viktors	V	172
Paškovska	Gunta	V	174
Pauls	Ilgvars	IV	203
Plāte	Modris	III	100
Pļaviņš	Imants	V	186
Pomers	Dzintars	IV	204
Poršņova	Maija	V	173
Pujats	Jānis	II	40

R			
Rau	Johanness	II	41
Runds	Henriks	V	175
Rutks (arī Rutkis)	Uldis	IV	205

S			
Sarmulis	Imants	IV	206
Siliņēviča	Irēna	IV	207
Sjomuhs	Vasils	V	176
Skujina	Ausma	IV	208
Staris	Andris	IV	209
Straume	Tālis	V	177
Strauss	Osvālds	V	178
Striķis	Voldemārs	III	101
Strods	Aloīzs	IV	210

Š

Šenhofs	Pāvils	IV	211
Šūrs	Jans	IV	212
Škapars	Jānis	IV	213

T

Treijs	Juris	V	179
--------	-------	---	-----

U

Ulmanis	Guntis	I	17
		(ar kēdi)	

Upelniece-Kate
Ūrenholts

Lauma
Franks

V 180
IV 214

V

Valdmane	Rasma	V	181
Valdmanis	Maigonis	IV	217
Vanags	Jānis	II	42
Volkolākovs	Jānis	IV	215

Z

Zariņš	Egons	V	182
Zviedrāns	Jānis	V	183

Uzvārds	Vārds	Ordeņa goda zīmes pakāpe	numurs
A			
Aleksīns	Andris	I	144
Anitēns	Juris	II	52
Apinis	Baldūrs	I	145
Āboliņš	Jānis	I	197
B			
Bakmanis	Modris	I	198
Baltakmens	Raimonds	I	199
Bergmane	Gaida	I	146
Binde	Juris	I	147
Bīte	Ināra	I	148
Boja	Aivars	I	149
C			
Ceriņš	Osvālds	I	150
D			
Danilāns	Antons	I	151
Dauksts	Jānis	II	53
Drāke	Bruno	I	200
Droiskis	Aivars	I	152
E			
Eglīte	Aina	II	54
Eglītis	Visvaldis	I	201
F			
Freivalds	Dzintars	I	153
G			
Garbovskis	Valdis	I	154
Gaudzis	Henriks	I	155
Gedūševs	Jānis	I	156
Geistards	Maigonis	I	202
Gerasimova	Anna	III	11
Gricevičs	Harijs	I	157
Grigulis	Andris	I	158
Groza	Agrita	I	159
Grundmane	Dzintra	I	203
H			
Hehta	Helēna	I	204
Hendele	Tamāra	I	205
K			
Kalniņa	Natālija	II	55
Kalniņš	Andris	I	160
Kalniņš	Juris	I	206
Kalpaks— Grundmane	Ārija	I	161
Kaļinka	Rasma	III	12

Uzvārds	Vārds	Ordeņa goda zīmes pakāpe	numurs
Kaņepāja	Inta	I	162
Karamiņeva	Dzidra	I	207
Karpovs	Jānis	I	208
Keibeniece	Maija	I	163
Kokareviča	Irma	II	56
Koršis	Oļegs	I	164
Kronlaks	Olafs	I	165
Krūmiņš	Kārlis	I	166
Krūmiņš	Rihards	I	167
L			
Labeckis	Vladimirs	II	57
Likans	Jānis	I	168
Luckovs	Sergejs	II	58
Ļ			
Ļebedeva	Marta	II	59
M			
Magone	Mārite	I	169
Martinsone	Aina	II	60
Melgalve	Ināra	I	170
Mežavilks	Zigurds	I	209
Mihailovs	Avramijs	I	171
O			
Orinska	Berta	I	172
Ozers	Cezars	I	210
P			
Peders	Rihards	I	173
Punte	Austra	I	174
Purkalns	Andris	I	211
R			
Radziņa	Velta	I	175
Raits	Valters	I	176
Raņķis	Gunārs	I	177
Renigers	Jānis	I	178
Rorbaks	Ģirts	I	179
Ruika	Irma	II	61
S			
Salīņa	Ingebōrga	I	180
Salmanis	Pēteris	I	181
Semučs	Ēvalds	I	182
Siksna	Jānis	I	183
Sināta	Ārija	I	184
Skipčēnoka	Stefānija	III	13
Smilskalne	Ira	I	185
Soldatjonoka	Helēna	I	186
Spektors	Edmunds	I	187
Stalažs	Juris	I	188
Stapāns	Visvaldis	I	212

Strautiņa	Mirdza Anna	I	189
Strazdiņa	Ira	I	213
Strazdiņa	Irēna	III	14
Strazdiņa	Jadviga	I	190
Strēle	Kārlis	I	214
Stupovičs	Viktors	I	215

V

Vagulīš	Gunārs	II	62
Vaivods	Vladimirs	II	63
Vaskuma	Sofija	II	64

Vdovina	Valentīna	I	191
Vegners	Aivars	I	216
Veitners	Zigurds	I	192
Viduce	Marija	I	193
Viksne	Velta	I	194
Voroncova	Mārite	II	65

Z

Zaharāns	Inārs	I	195
Zemitāne	Gaida	II	66
Zunde	Velta	I	196

35. —

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0303064216

LARS

98-6
L 31 Π